

ਸਰਬੀ ਪ੍ਰੀਤਿ

ਗਜ਼ਲਾਂ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ
ਸਟੀਕ

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ

ੴ ਸਤਿਗੁਰਪਸਾਦਿ ॥

ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹਮ ਤੁਮ ਸਿਉ ਜੰਗੀ ॥
ਤੁਮ ਸਿਉ ਜੰਗਿ ਅਵਰ ਸੰਗਿ ਜੰਗੀ ॥

ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ

ਗੁਜ਼ਲਾਂ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ 'ਗੋਇਆ'
ਅਤੇ

'ਗੰਜ-ਨਾਮਾ' 'ਚੋਂ 'ਸਲਤਨਤਿ ਦਹੱਮ'

ਸਟੀਕ

(ਸ਼ਬਦਾਰਥ, ਅਰਥ, ਭਾਵਾਰਥ, ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸਮੱਤ)

ਅਨੁਵਾਦਕ

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ਸਾਬਕ ਪਿੰਸੀਪਲ, ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਗੀ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

SĀCHĪ PREET
[An Annotation of Bhai Nand Lal's Works]
by
HARBHAJAN SINGH (BHAI SAHIB)
FORMER-PRINCIPAL,
SIKH MISSIONARY COLLEGE, AMRITSAR.

ਸਭ ਹੱਕ ਕਰਤਾ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ।

ISBN 81-7205-126-3

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1967
ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰ ਮਈ 1995
ਛੇਵੰਥੀ ਵਾਰ ਨਵੰਬਰ 1998
ਸਤਵੰਥੀ ਵਾਰ ਅਪ੍ਰੈਲ 2003
ਅਠਵੰਥੀ ਵਾਰ ਫਰਵਰੀ 2008

ਮੁੱਲ 150-00 ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ
ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਾਟਰਜ਼

ਬਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 143 006

S.C.O. 223 24, ਸਿਟੀ ਸਿਟੋਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 143 001

E-mail: singhbros@vsnl.com
Website: www.singhbros.

ਸਮਰਪਣ

ਪੰਥ ਦੇ ਵਾਲੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਤਿ ਜੀ
ਦੀ

ਤਿੰਨ-ਸੌ-ਸਾਲਾ ਵਰੇ ਗੰਢ ਦੇ ਮਹਾਨ ਉਤਸਵ ਸਮੇਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਹ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ, ਅਨਿੰਨ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ
ਪਵਿੱਤਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ
ਜੋ

‘ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ’
ਦੇ

ਅਮਰ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ, ਸਮਝਾਉਂਦੇ
ਤੇ

ਕਮਾਉਂਦੇ
ਅਤੇ

ਪੰਥ ਨੂੰ ‘ਨਿਰਮਲ’ ਤੇ ‘ਨਿਰਾਲਾ’
ਵੇਖਣ ਤੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਦਾ ਤੱਤਪਰ ਹਨ।

ਤਤਕਰਾ

ਮੁਖ ਸ਼ਬਦ (ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ)

ਭੂਮਿਕਾ	ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ	੧
ਭੂਮਿਕਾ	ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ	੧੦
ਭੂਮਿਕਾ	ਚੌਥੀ ਐਡੀਸ਼ਨ	੧੧
ਭੂਮਿਕਾ	ਪੰਜਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ	੧੨
ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ 'ਗੋਇਆ'		੧੩
		੧੪

ਗਾਜ਼ਲਾਂ

੧. ਹਵਾਏ ਬੰਦਰੀ ਆਫੁਰਦ, ਦਰ ਵਜੂਦ ਮਰਾ	੨੬
੨. ਦੀਨੋ ਦੁਨੀਆ, ਦਰ ਕਮੰਦਿ ਆਂ ਪਰੀ ਰੁਖਸਾਰਿ ਮਾ	੩੧
੩. ਬ-ਦਿਹ ਸਾਕੀ ਮਰਾ ਯਕ ਜਾਮਿ, ਜਾਂ ਰੰਗੀਨੀਏ ਦਿਲ-ਹਾ	੩੬
੪. ਬਯਾ ਐ ਸਾਕੀਏ ਰੰਗੀਨ, ਜਿ ਮੈ ਪੁਰ ਕੁਨ ਅੱਯਾਗ ਈਂ ਜਾ	੪੧
੫. ਰਹ ਰਸਾਨਿ, ਰਾਹਿ ਹੱਕ, ਆਮਦ ਅਦਬ	੪੬
੬. ਦਿਲ ਅਗਰ ਦਾਨਾ ਬਵਦ, ਅੰਦਰ ਕਿਨਾਰਸ ਯਾਰ ਹਸੂ	੪੧
੭. ਅਜ਼ ਪੇਸ਼ਿ ਚਸ਼ਮ, ਆਂ ਬੁਤਿ ਨਾ-ਮਿਹਰਬਾਂ ਗੁਜੱਸੂ	੫੭
੮. ਬਦਰ, ਦਰ ਪੇਸ਼ਿ ਰੁਖਤ, ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ, ਅਸੂ	੬੧
੯. ਗਦਾਏ ਕੂਏ, ਤੁਰਾ, ਮੈਲਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ, ਨੈਸੂ	੬੬
੧੦. ਦਰਮਿਆਨਿ ਬਜ਼ਮਿ ਮਾ, ਜੁਜ਼ ਕਿੱਸਾ-ਇ-ਜਾਨਾਨਾ ਨੇਸੂ	੭੦
੧੧. ਦਿਲ ਅਗਰ ਦਰ ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਾਫ਼ ਦੇਤਾ, ਖਾਹਦ ਗੁਜੱਸੂ	੭੮
੧੨. ਇਮ-ਸਥ, ਬ-ਤਮਾਸਾ-ਇ ਰੁਕਿ ਯਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੂ	੮੮
੧੩. ਦੀਦੀ, ਆਖਰ ਤਾਲਬਿ ਮੌਲਾ, ਰਹਿ ਮੌਲਾ ਗਿਛੂ	੯੨
੧੪. ਦਿਲਿ ਮਨ, ਦਰ ਫੁਰਾਕਿ ਯਾਰ, ਬ-ਸੋਖੁ	੯੭
੧੫. ਅਜ਼ ਦੋ ਚਸ਼ਮਿ ਮਸਤ ਸੁਆਲਾ ਅਲ-ਗਿਆਸ	੧੧੧
੧੬. ਮਸਤ ਰਾ, ਬਾ ਜਾਮਿ ਰੰਗੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ	੧੪
੧੭. ਐ ਜੁਲਾਫ਼ ਅੰਬਰੀਨਿ ਤੋ, ਗੋਇਆ ਨਕਾਬਿ ਸੁਖਹ	੧੪੯
੧੮. ਮੈ ਬੁਰਦ ਦੀਨੋ ਦਿਲਮ, ਈਂ ਚਸ਼ਮਿ ਸੋਖ	੧੦੩
੧੯. ਬ-ਹੋਜ ਬਾਜ਼ ਕਿ ਹੰਗਾਮਿ ਨੈ-ਬਹਾਰ ਆਮਦ	੧੦੬
੨੦. ਹਬੀਬ ! ਆਸ਼ਕਿ ਬੇਦਰਦ ਰਾ, ਦਵਾ ਚਿ: ਕੁਨੈਦ	੧੧੦
੨੧. ਸਥਾਅ, ਚੁੰ ਹਲਕਾ-ਹਾਏ ਜੁਲਾਫ਼ ਉੰ ਰਾ, ਸ਼ਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ	੧੧੪
੨੨. ਹਣਦਹ ਹਜਾਰ ਸਜਦਾ, ਬਸੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੈਦ	੧੧੬
੨੩. ਐ ਗਰਦਸ਼ਿ ਚਸ਼ਮੇ ਤੋ, ਕਿ: ਅੱਯਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ	੧੨੫

੨੪. ਤਾ ਲਾਅਲਿ ਜਾਂ ਡਜਾਏ ਤੋ, ਗੋਇਆ ਨਮੇ ਸਵੱਦ	੧੨੯
੨੫. ਚੁੰ ਮਾਹਿ ਦੌ ਹਡਤਾ, ਕੁ-ਨਮਾਈ, ਚਿ ਸਵੱਦ	੧੩੩
੨੬. ਕਦਮ ਆਂ ਬਿਹ, ਕਿ: ਦਰ ਰਾਹਿ ਭੁਦਾ, ਪੈਮੂਦਹ ਮੇ-ਬਾਬਦ	੧੩੭
੨੭. ਹਜ਼ਾਰ ਤਖ਼ਤਿ ਮੁਰੱਸਾ, ਛਿਤਾਦਰ ਦਰ ਰਾਹ ਅੰਦ	੧੪੧
੨੮. ਗਰ ਦਸਤਿ ਮਨ ਹਮੇਸ਼ ਪਏ ਕਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ	੧੪੪
੨੯. ਕੀਸੁ ਇਮਰੋਜ਼, ਕਿ: ਸੌਦਾ-ਏ ਨਿਗਾਰੇ ਦਾਰਦ	੧੪੮
੩੦. ਕਸੇ, ਬਹਾਲਿ ਗਾਹੀਬਾਨਿ ਬੇ-ਨਵਾ, ਨਾ ਰਸੋਦ	੧੫੩
੩੧. ਮੁਸ਼ਤਿ ਪਾਕਿ ਦਰਗਹ ਉੱ, ਕੀਮੀਆਗਰ ਮੇ ਕੁਨੱਦ	੧੫੭
੩੨. ਮਿਸਾਲਿ ਦਹਾਨਿ ਤੰਗ ਤੋ, ਤੁੰਗਿ ਸ਼ੱਕਰ ਨਾ ਬਾਸਦ	੧੬੧
੩੩. ਗੁਲ ਹੋਲੀ, ਬਬਾਗਿ ਦਹਰ ਬੁੰ ਕਰਦ	੧੬੫
੩੪. ਜ਼ਿਕਰਿ ਵਸਫਸ਼, ਬਰ ਜਥਾਂ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ	੧੬੯
੩੫. ਆਰਫਾਂ ਰਾ, ਸਾਏ ਉੱ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ	੧੭੨
੩੬. ਜ਼ਿ ਫੈਜ਼ ਮੁਕੱਦਮਤ, ਐ ਆਬਰੂਏ ਫਸਾਲਿ ਬਹਾਰ	੧੭੫
੩੭. ਮਨ ਅਜ ਜਵਾਂ ਕਿ: ਪੀਰ ਸੁਦਮ, ਦਰ ਕਿਨਾਰਿ ਉਮਰ	੧੭੯
੩੮. ਮਾ ਕਿ ਦੀਏਮ ਸਰਿ ਕਏ ਤੋ, ਐ ਮਹਿਰਮਿ ਰਾਜ	੧੮੩
੩੯. ਜੁਮਲਹ ਆਲਮ, ਬੇ ਤੋ, ਹੈਰਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ	੧੮੬
੪੦. ਮੁਦਾਮ ਬਾਦਰ ਕਸੇ, ਸੂਫੀਏ ਸਿਫਾ, ਮੇ ਬਾਸ	੧੮੯
੪੧. ਹਮਾ ਰਾ ਸੀਨਾ-ਇ ਬਿਰਯਾਨਸਤੋ, ਬਿਰਯਾਨਸਤੋ, ਬਿਰਯਾਨਸ	੧੯੩
੪੨. ਹਰ ਕਸ ਸ਼ੁਨੀਦਾ ਅਸੁ ਬ-ਦਿਲ, ਗੁਫਤਗਾਏ ਪਾਸ	੧੯੬
੪੩. ਬਯਾ ਚੂ ਸਰਵਿ ਪ੍ਰਗਾਮਾਂ, ਦਮੇ, ਬ-ਸੈਰਿ ਰਿਆਜ	੧੯੯
੪੪. ਬਸਕਿ: ਮਾ ਰਾ ਹਸੁ ਬਾ ਤੋ, ਇਰਤਬਾਤ	੨੦੨
੪੫. ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ ਕਿ: ਰਵੀ, ਜਾਨਿ ਮਨ, ਭੁਦਾ ਹਾਫ਼ਜ਼	੨੦੫
੪੬. ਐ ਕੁਝੇ ਤੋ, ਰੈਨਕਿ ਬਾਜ਼ਾਰਿ ਸਮਾਅ	੨੦੮
੪੭. ਸਾਕੀਆ ਬਰਬੇਜ, ਵ ਹਾਂ ਪੁਰ ਕੁਨ ਅਯਾਗ	੨੧੩
੪੮. ਗਰ ਜ਼ਿ ਰਾਹਿ ਸ਼ੱਕ, ਸਾਜ਼ੀ ਸੀਨਾ ਸਾਡ	੨੧੭
੪੯. ਰਭੁਦ ਮਕੱਦਮਿ ਵਸਲਸ਼, ਜ ਮਨ, ਇਨਾਨਿ ਛਿਰਾਕ	੨੨੧
੫੦. ਬ-ਸਨੋ ਅਜ ਮਨ ਹਰਫ, ਅਜ ਰਡਤਾਰਿ ਇਬਕ	੨੨੪
੫੧. ਜਾਂ ਆਫ਼ਰੀਦਾ ਅਸੁ ਮਰਾ, ਆਂ ਭੁਦਾਏ ਪਾਕ	੨੨੬
੫੨. ਐ ਕਮਾਲਿ ਤੋ, ਕਮਾਲਸਤੋ, ਕਮਾਲਸਤੋ, ਕਮਾਲ	੨੩੩
੫੩. ਚੁੰ ਭੁਦਾ ਹਾਜ਼ਿਰ-ਅਸੁ, ਦਰ ਹਮਹ-ਹਾਲ	੨੩੮
੫੪. ਮਾ ਕਿ: ਭੁਦ, ਹਰ ਬੰਦਾ-ਇ ਹੱਕ ਰਾ, ਭੁਦਾ ਛਹਮੀਦਾ-ਏਮ	੨੪੨
੫੫. ਦੁਨਿ ਮਰਦਮਕਿ ਦੀਦਰ, ਦਿਲ-ਚੁਬਾ ਦੀਦਮ	੨੪੫
੫੬. ਅਜ ਦੋਸਤ, ਗੈਰਿ ਦੋਸਤ, ਤਮੱਨਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ	੨੪੯
੫੭. ਮਾ ਬ-ਯਾਦਿ ਹੱਕ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਚਿੰਦਾ-ਏਮ	੨੫੨
੫੮. ਮਾ ਬੰਦਾ-ਇ ਇਬਕੇਮ, ਭੁਦਾ ਰਾ ਨ ਬਨਾਸੇਮ	੨੫੬
੫੯. ਹਰ ਰਾਹ ਨਜ਼ਰ, ਬ-ਜਾਨਬਿ ਦਿਲਦਾਰ, ਮੇ ਕੁਨੇਮ	੨੬੦

੬੦. ਨਮੇ ਗੁੰਜਦ ਬ-ਚਸ਼ਮਿ ਗੈਰ, ਬਾਹਿ ਬੁਦ ਪਸਦਿ ਮਨ	੨੬੪
੬੧. ਗਿਰੀਆਂ ਸੁਦਾ ਇੰਦਲੀਬ, ਅਜ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ	੨੬੬
੬੨. ਸਾਕੀ, ਮਰਾ ਤੋ, ਜੁੱਗ-ਇ, ਜਾਂ ਇਸਤਿਆਕ, ਦੇਹ	੨੭੦
੬੩. ਬੇਵਫਾ ਨੇਸੁ ਕਸੇ, ਗਰ ਤੂੰ ਵਫਾਦਾਰ ਸਵੀ	੨੭੩

ਤੁਬਾਈਆਂ

੧. ਹਰ ਕਸ ਕਿ ਜਿ ਸੌਕਿ ਤੋ, ਕਦਮ ਅਜ ਸਰ ਸਾਖਤ	੨੭੭
੨. ਕੋਰ ਅਸੁ ਹਰ ਆਂ ਚਸਮ, ਕਿ ਹੱਕ ਰਾ ਨਾ-ਸਨਾਖਤ	੨੭੭
੩. ਈਂ ਚਸ਼ਮਿ ਤੋ ਖਾਨਹ-ਦਾਰਿ ਆਂ ਜਾਨਾਨ ਅਸੁ	੨੭੮
੪. ਹਰ ਦਿਲ ਕਿ: ਬ-ਗਾਹਿ ਦੋਸਤ, ਜਾਨਾਂ ਸੁਦਰ ਅਸੁ	੨੭੯
੫. ਈਂ ਆਮਦੋ-ਰਫਤ, ਜੁਜ਼ ਦਮੇ, ਬੇਸ਼ ਨ ਬੁਦ	੨੮੦
੬. ਹਰ ਬੰਦਾ ਕਿ: ਤਾਲਿਥ ਮੇਲਾ ਬਾਸ਼ਦ	੨੮੦
੭. ਦਰ ਦਹਰ ਕਿ: ਮਰਦਾਨਿ ਬੁਦਾ, ਆਮਦਾ-ਅੰਦ	੨੮੦
੮. ਦਰ ਮਜ਼ਹਬਿ ਮਾ, ਗੈਰ-ਪਸਤੀ ਨ ਕੁਨੰਦ	੨੮੦
੯. ਯਕ ਜੱਗਾ ਅਗਰ ਸੌਕਿ ਅਲਾਹੀ ਬਾਸ਼ਦ	੨੮੧
੧੦. ਹਰ ਕਸ, ਬ-ਜਹਾਂ, ਨਸਵੇ ਨੁਮਾ ਮੇ ਖਾਹਦ	੨੮੧
੧੧. ਪੁਰ ਗਾਸ਼ਤ, ਜਿ ਸਰ ਤਾ ਬ-ਕਦਮ, ਨੂਰ-ਉਲ-ਨੂਰ	੨੮੨
੧੨. ਈਂ ਉਮਰਿ ਗਿਰਾਂ ਮਾਇਆ, ਕਿ ਬਰਬਾਦ ਸਵੱਦ	੨੮੨
੧੩. ਦਰ ਹਾਸਲਿ ਉਮਰ, ਆਂ ਚਿ: ਮਾ ਯਾਫਤਾ-ਏਮ	੨੮੩
੧੪. ਅਜ ਖਾਕਿ ਦਰਤ, ਤੂਤੀਆ ਯਾਫਤਾ-ਏਮ	੨੮੩
੧੫. 'ਗੋਇਆ', ਖ਼ਬਰ, ਅਜ ਯਾਦਿ ਬੁਦਾ, ਯਾਫਤਾ-ਏਮ	੨੮੪
੧੬. ਗੋਇਆ, ਤਾ ਕੈ, ਦਰੀ ਸ਼ਗਾਏ ਮਾਅਦੂਮ	੨੮੪
੧੭. ਮੈਜ਼ਦ ਬੁਦਾ ਅਸਤ, ਤੂੰ ਕਿਰਾ ਮੇ ਜੋਈ	੨੮੫
੧੮. 'ਗੋਇਆ', ਅਗਰ ਆਂ ਜਮਾਲ ਦੀਦਨ ਦਾਰੀ	੨੮੬

ਬੈਂਤ

੧. ਦਿਲ ਜਾਲਮ, ਬ-ਕਸਦਿ ਕੁਸ਼ਤਨਿ ਮਾਸੁ	੨੮੭
੨. ਓ ਦਰੀਂ ਫਿਕਰ, ਤਾ ਬ-ਮਾ, ਚਿ ਕੁਨੱਦ	੨੮੭
੩. ਮ-ਬਰ, ਐ ਬਾਦ, ਖਾਕਮ, ਅਜ ਦਰਿ ਦੋਸ	੨੮੭
੪. ਨੇਸੁ ਗੈਰ ਅਜਾਂ ਸੱਨਮ, ਦਰ ਪਰਦਾ-ਇ ਦੈਰੋ ਹਰਮ	੨੮੮
੫. ਆਸਮਾਂ ਸਿਜਦਾ ਕੁਨੱਦ, ਪੇਸ਼ਿ ਜਮੀਂ, ਕਿ ਬਰ ਓ	੨੮੮
੬. ਬ-ਜੋਰਿ ਸਾਇਆ-ਇ ਤੂਬਾ, ਮੁਰਾਦਹਾ ਯਾਬੀ	੨੮੮

ਅਜ ਸਲਤਨਤਿ ਦਹੱਮ (ਗੰਜ-ਨਾਮਾ)

ਨਾਸਰੇ ਮਨਸੂਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

੨੯੦-੨੯੬

ਮੁਖ-ਸ਼ਬਦ

(ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ)

ਲੇਖਕ ਨੂੰ, ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਸਹੀਦ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ 'ਗੋਇਆ' ਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚਣ ਤੇ ਵੀਚਾਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ' (ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ) ਦਾ ਨਾਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਸਿਖ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੁਵੱਲੀ, ਅਜ਼ਲੀ ਤੇ ਅਮਰ ਪੀਤਿ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ, ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ, ਟੀਕੇ ਤੇ ਉਲਥੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਸਭ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ, ਅਸਾਂ ਇਥੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਛਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ, ਫਾਰਸੀ ਜਥਰ, ਜੇਰ, ਹਾਏ ਮੁਖਤਡੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਥਾਂ ਸਿਰ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾਰਸੀ ਦੀ 'ਇਜ਼ਾਫਤ' ਨੂੰ, 'f' ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਦੀ ਥਾਂ, 'ਲਾਂ' ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਦੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਉਕਾਈ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਛਾਰਸੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਅਨੱਜਾਣ ਸੱਜਣ ਵੀ, ਛਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ, ਸ਼ੁਧ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਸਕਣ। ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਹੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਜਾਨ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਵਾਧੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ

1. ਹਰੇਕ ਗਜ਼ਲ ਨੂੰ ਪੰਨੇ ਦੇ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਕੇ, ਹੇਠਾਂ, ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਉਲਥਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਜਿਥੇ ਸਮੁੱਚੀ ਗਜ਼ਲ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਵਾਚਣ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕੇਗਾ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਵਾਚ ਕੇ ਵੀ ਲੁਤਫ਼-ਅੰਦੇਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਉਲਥਾ, ਉਸਤਾਦ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਉਸਤਾਦ-ਸ: ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਤੀਰ' ਨੇ ਜਿਸ ਸਾਦਗੀ, ਸਰਲਤਾ, ਸੰਖੇਪਤਾ, ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਤੇ ਢੁਕਵੀਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਮੂਲ ਮੁਖਸ਼ੂਰਤੀ ਨਾਲ ਸੰਗੀਤਕ ਲੋਕ ਵਿਚ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਆਪ ਹੈ।¹

2. ਹਰੇਕ ਗਜ਼ਲ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਉਪਰੰਤ ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਥਾਂ ਬਚੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਥੇ 'ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ' ਵਿਚੋਂ, ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਸ਼ੇਅਰ (ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ) ਦੇ ਕੇ, ਮਜ਼ਮੂਨ ਨੂੰ ਹੋਰ 'ਵੀ ਰਸੀਲਾ' ਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

¹. ਤੀਰ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ ਵਖਗੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚੁਣੌਤੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕਾਵਿ-ਅਨੁਵਾਦ ਲੰਘਕ ਵਲੋਂ ਹੈ।

੩. 'ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ' ਦਾ ਸਟੀਕ ਸੰਪੁਰਨ ਹੋ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਰਚਨਾ 'ਗੰਜ-ਨਾਮਾ' ਵਿਚੋਂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਲਿਖੀ 'ਸਲਤਨਤਿ ਦਰੱਮ' ਦੇ ੫੬ ਸੇਅਰ, 'ਨਾਸਰੇ ਮਨਸੂਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ', ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਰਚਨਾ ਵੀ ਡਾਰਸੀ ਗਾਜ਼ਲਾਂ ਵਾਂਗ, ਸੰਗਤਾਂ, ਕਵੀਆਂ, ਲੈਕਚਰਰਾਂ ਤੇ ਰਾਗੀਆਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਗੀਝ ਤੇ ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਸੁਣੀ, ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੪ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ 'ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ' ਤੇ 'ਸਲਤਨਤਿ ਦਰੱਮ' ਨੂੰ ਡਾਰਸੀ ਲਿਖੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਡਾਰਸੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੱਜਣ ਪੇਮਾ-ਬਗੁੜੀ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਾਵਿ ਨੂੰ ਵਾਚ ਕੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਣਗੇ। (ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਇਕ ਕਾਰਨਾਂ-ਵਸ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅਗਲੀਆਂ ਐਡੀਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਨਹੋਗਿ ਸਕਿਆ।)

੫. ਅਸਾਂ ਖੋਜ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗਾਜ਼ਲਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਮੁਕੰਮਲ ਨੂੰ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਪਿਛੇ ਢੱਪੇ ਟੀਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਗਾਜ਼ਲਾਂ ਹਨ ਹੀ ਨਹੋਂ, ਅਤੇ ਕਈ ਅਧੂਰੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਗਾਜ਼ਲ ਨੰ: ੩੧, ੪੨ ਤੇ ੪੭ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਸੇਅਰ ਅਤੇ ਗਾਜ਼ਲ ਨੰ: ੫੨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਂ ਸੇਅਰਾਂ ਦਾ ਵਾਪਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਜ਼ਲ ਨੰ: ੯੯, ੬੧ ਤੇ ੬੨ ਪਹਿਲਿਆਂ ਟੀਕਿਆਂ ਵਿਚ ਅਲੋਪ ਹਨ।

੬. ਹਰ ਨਵੀਂ ਗਾਜ਼ਲ ਨਵੇਂ ਸਫੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹਰ ਸੇਅਰ ਦੀ ਹੋਰ ਸਤਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

੭. ਤੁਕ ਅਰਥ (Paraphrase) ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਮੂਲ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਰਤੇ ਵਾਪੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

੮. ਜਿਥੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗਾਜ਼ਲਾਂ ਦਾ ਤਤਕਰਾ ਅੰਨ੍ਤ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਸਫੇ ਉਪਰ ਚਲਦੀ ਗਾਜ਼ਲ ਦਾ ਨੰਬਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਪਾਠਕ ਜਨ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪਦਾਰਥ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ।

੯. ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਜਗਿਆਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਬੋਜੀਆਂ ਲਈ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਨੂੰ ਵਿਚ ਸੰਖੇਪ ਤੇ ਭਾਵ-ਪੁਰਤ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਪੁੱਜੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਣ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪ੍ਰਫੈਸਰ ਡਾਕਟਰ ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਟਰਿਪਲ ਐਮ. ਏ.), ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਹਾਰਦਿਕ ਰਿਣੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਬਹੁ-ਮੁਲੀ ਰਾਏ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸੰਪੁਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਅ-ਸੰਕੋਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ 'ਸਿੰਘ ਬਦਰਜ' ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸੁਰੱਜੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦੇ, ਬੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਰੇ ਉੱਦਮ ਦੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਹਨ।

ਭੂਮਿਕਾ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ

'ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ' ਦੀ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਜਿੱਥੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸੌਂਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਿਚ, ਵਿਸ਼ਮਾਦੀ ਵੈਗਤਾ ਨਾਲ ਮੁਗਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਮੈਂ ਦਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਿ-ਪਰਵਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਖਿਆ ਦਾ ਫੀ ਜਾਚਕ ਹਾਂ ਕਿ ਛਪਾਈ ਦੀਆਂ ਵਰਤਮਾਨ ਅੰਕੜਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਵਰਤਮਾਨ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ, ਗਾਜ਼ਲਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਹੀ ਫਾਰਸੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗਾਜ਼ਲਾਂ ਦਾ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ। ਹਾਂ ਇਹ ਕਾਵਿ-ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਵਖਰਾ ਫਾਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਪੁਸਤਕ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਵਖਰੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਵਿਚ ਜੋ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਅਮੋਲਕ ਰਾਵਾਂ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਸ: ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ (ਹੁਣ ਚੇਅਰਮੈਨ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬ) ਵਲੋਂ ਓਦੋਂ ਲਿਖੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

"ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਤੁੰਘੇ ਅਧਿਐਨ ਪਿਛੋਂ, ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਲਿਖਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਦਵਾਨ ਪਾਸੋਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾਪਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸੂਚੜਤਾ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਹੈ.....। ਸਿੰਘ ਬੁਦਰਜ, ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵਾਲੇ, ਜੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹਨ, ਵੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੀ ਛਪਾਈ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ।"

ਪੂਰਨ ਆਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ 'ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿਖ' ਦੀ ਅਜਲੀ ਤੇ ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ-ਰੀਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਸਮਝਾਉਣ ਤੇ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਗੇ ਪਾਠਕ, ਲੇਖਕ ਦੀ ਇਸ ਨਿਮਾਣੀ ਜਿਹੀ ਘਾਲਣਾ ਤੋਂ ਛੇਜ਼ਜਾਬ ਹੋਣਗੇ।

ਭੂਮਿਕਾ ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ

‘ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ’ ਦੀ ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਸੁਹਿਰਦ ਤੇ ਸੁਯੋਗ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ, ਮੇਰਾ ਰੇਮ ‘ਕਾਦਿਰੇ ਹਰ ਕਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ’ ਦਾ ਕ੍ਰਿਤੱਗਮ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਰੁੱਠ ਕੇ ਇਸ ਕੀਟ ਨੂੰ ਐਸੀ ਉੱਚਤਮ ਕਾਰੇ ਲਾਇਆ। ਸੱਚ ਜਾਣੋ, ਜਦ ਵੀ, ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ ਦੇ ਪਾਕ ਕਲਾਮ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਵਾਚਦਾ, ਵੀਚਾਰਦਾ ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਿਦਕ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਮੇਰੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਤਗੀ ਪਕੜਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਵਕ, ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਨੂੰ, ਇੱਕ-ਮਨ, ਇੱਕ-ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਵੀਚਾਰੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਸਿੱਖੀ ਦਾਨ, ਕੇਸ ਦਾਨ, ਰਹਿਤ ਦਾਨ, ਵਿਸਾਹ ਦਾਨ ਅਤੇ ਦਾਨਾਂ ਸਿਰ ਦਾਨ—ਨਾਮ ਦਾਨ’ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੇਰੇ ਪਿਆ ਪਾਠਕ ਜੀ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਹੋਰ ਸੋਧ-ਸੁਧਾਈ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਵਾਰੀ ਛਾਰਸੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਉਲਥਾ ਵੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਵਿਤਾ-ਅਨੁਵਾਦ ਮੇਰੇ ਸੁਹਿਰਦ ਮਿੱਤਰ—ਸ: ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ‘ਗਲੌੜਾ’, ਐਮ. ਏ. ਬੀ. ਟੀ. ਤੇ ਦਾਸ ਨੇ ਇਕੱਠਿਆਂ, ਵੱਡੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪੂਰਨ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕ ਜੀ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਵੀਰ।

ਮਾਰਚ, ੧੯੮੪

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸਨ ਦਾਸ
ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ
(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ਭੂਮਿਕਾ ਚੌਥੀ ਐਡੀਸ਼ਨ

ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਸਦਾ ਇੱਕ ਵਿੱਖ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ 'ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ' ਦੀ ਹਰ ਨਵੀਂ ਛਾਪ ਸਮੇਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸੋਧ-ਸੁਧਾਈ ਤੇ ਵਾਧੇ-ਘਾਟੇ ਕਰਨੇ ਜੂਰੀ ਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੱਥਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਉਂ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ।

ਸੱਚ ਤੁਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਦੀਵਾਨ ਗੋਇਆ' ਵਿਚ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਖੇਤ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਅਨਿੰਨ ਸਰਧਾ-ਭਗਤੀ, ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਡਾਰਸੀ ਜਿਹੀ ਮਿਠੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਦਾ ਕਮਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਸ ਦਾਸਰੇ ਵੱਲੋਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਤੁਰੁਠ ਕੇ ਬਖਸ਼ੇ ਬਲ-ਬੁਧਿ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਬਿਆਨੀਆਂ ਰਹੁੱਸ-ਮਈ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਉਚਿਆਈਆਂ ਦਾ ਅੰਸ਼-ਮਾੜ੍ਹ ਅਕਸ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਤਾਰਨ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਜਤਨ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੇ ਕਦਰ-ਦਾਨੀ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਹੀ ਇਹ ਐਡੀਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰ-ਕੰਵਲਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਆਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ

ਨ ਗੋਇਮਤ, ਕਿ: ਸ੍ਰੂਏ ਦੈਰ ਜਾ ਹਰਮ ਮੇ ਰੈ।

ਬਚਰ ਤਰਫ ਕਿ: ਰਵੀ, ਜਾਨਥਿ ਮੁਦਾ ਮੇ ਬਾਬੁ ॥੪॥

(ਗਜ਼ਲ ੪੦)

ਅਨੁਵਾਦ ਮੈ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਮੰਦਰ ਜਾ ਤੂੰ, ਜਾਂ ਮਸਜਦ ਵਲ ਜਾਵੀਂ ਤੂੰ।

ਜਿਧਰ ਵੀ ਜਾਵੇਂ, ਓਧਰ ਬੀਥ, ਰੱਬ ਦੇ ਪਾਸੇ ਜਾਵੀਂ ਤੂੰ।

ਦਾ ਹੱਕੀ ਨਾਅਰਾ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 'ਗੋਇਆ ਜੀ' ਦੇ ਇਸ ਪਾਕ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ-ਕੁਸ਼ਾ ਪਾਕ ਕਲਾਮ ਤੋਂ ਕੋਈ ਘਰ, ਕੋਈ ਮੰਦਰ, ਮਸਜਦ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਲਾਈਬ੍ਰੇਗੀ ਵੀ, ਅਛੋਹ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

੧੧੯੬/੧੮-ਸੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

੧੩.੮.੯੬

ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦਾ
'ਮੁਲ ਮਹੀਦੀ ਲਾਲਾ ਗੋਲਾ'
ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ
(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ਭੂਮਿਕਾ ਪੰਜਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ

ਇਸ ਦਾਸਰੇ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਤੁਰੁੱਠ ਕੇ ਬਖਸ਼ੀ ਬੁੱਧ ਅਨੁਸਾਰ 'ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਆਖਿਆ' ਹਿਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਟ ਆਦਿ ਲਿਖਣ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਤੇ ਤੁੱਛ ਜਿਹਾ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰ-ਸ਼ਰਧਾ ਭਿੱਜੇ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਗੋਹਝ-ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਪਾਕ ਕਲਾਮ ਵਿੱਚ ਕੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਹੈ ਕਿ ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ, ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦੋਂ ਬਾਵਜੂਦ, ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅਪਣਾਈ ਹੈ, ਹਾਂ ਜੀ

'ਆਖਰ, ਕੋਈ ਤੋਂ ਬਾਤ ਹੈ 'ਗੋਇਆ ਕਲਾਮ ਮੇਂ'।

ਗੁਰੂ ਕਰੇ ਕਿ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ, ਜਦ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਕਰ ਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਵਾਂ, ਓਦੋਂ ਵੀ ਹਸ਼ਰ ਤਕ ਬਦਸ਼ੂਰ ਜਾਗੀ ਰਹੇ ! 'ਸਾਧ ਬਚਨ ਅਟਲਾਪਾ' ਵਾਲਾ ਸੱਚ ਵਰਤੇ !

੨ ਜਨਵਰੀ ੧੯੬੫

(ਕਲਰੀਅਰ ਅਵਤਾਰ-ਪੁਰਬ)

ਗੁਰੂ-ਨਾਨਕ ਘਰ ਦਾ ਗੋਲਾ

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ 'ਗੋਇਆ'

'ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੀ, ਜਾਗਤ ਜੋਤ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ—ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ—ਦੀ ਅਜੋੜ ਸ਼ਬਦੀਅਤ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸੀਮਤ ਮਨੁੱਖ-ਬੁਧੀ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਸਮਕਾਲੀਏ ਤੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ, ਪੜ੍ਹੇਲੀਆਂ, ਅਨ-ਮੱਤੀਆਂ, ਕਵੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਲੋਂ ਵਿੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਆਨਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਰਦ-ਅਗੰਮੜਾ ਤੇ 'ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲੇ' ਕਰ ਕੇ ਦਰਸਾਇਆ ਤੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਨੇ ਸਰਬਸ-ਦਾਨੀ ਅਦੁੱਤੀ ਜੋਧਾ, ਧਰਮ-ਰਖਕ ਤੇ ਵੱਡ-ਉਪਕਾਰੀ ਆਖ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਹਨ। ਜੇ ਕੁਝ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਖੰਡ-ਪ੍ਰਹਾਰਕ, ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਪੰਥ ਦਾ ਵਾਲੀ ਕਰ ਕੇ ਪੁਜਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਮਹਾਨ ਕਵੀ, ਬਾਲਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਹਾਨ ਉਸਰੱਦੀਆ ਤੇ ਇਕ ਅਕਾਲ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ, ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਬਾਰੇ ਖਿੱਚੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਚਿੱਤਰ ਅਧੂਰੇ ਅਧੂਰੇ ਭਾਸਣਗੇ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਹਜੂਰੀ ਕਵੀ ਤੇ ਅਨਿੰਨ ਸਿਖ, ਆਸਕ-ਸਾਦਿਕ—ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ—ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਗੀਤ ਦੀ ਖਿੱਚੀ ਤਸਵੀਰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗਿਰਾਈਆਂ 'ਚੋਂ ਸਫੁਟ ਨਿਕਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਇਸ ਅਲੌਕਿਕ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਕਮਾਲ ਦਾ ਰਾਜ ਕੀ ਸੀ? ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੱਥਲੀ, ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਿੱਜੇ ਜੀਵਨ ਉਤੇ ਇਕ ਸਰਸਰੀ ਝਾਤ ਮਾਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਸ੍ਰੀ ਛੁੱਜੂ ਰਾਮ ਖੱਤਰੀ, ਛਾਰਸੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਕੰਮ-ਕਾਜ ਦੀ ਢੁੱਡ ਵਿਚ ਆਪ ਸੰਨ ੧੯੩੦ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਤਨ, ਪੰਜਾਬ ਛੱਡ ਕੇ, ਗਜ਼ਨੀ (ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ) ਜਾ ਵੱਸੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਬਲ-ਬੇਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਹਾਕਿਮ, ਨਵਾਬ ਮੁਅੱਯੂਦੀਨ ਦੇ ਮੀਰ ਮੁਨਸੀ (ਦੀਵਾਨ) ਬਾਪ ਲਏ ਗਏ। ਯੋਗ, ਚਤੁਰ, ਮਿਹਨਤੀ ਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਾਕਿਮ ਦੇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹੋ ਨਿਭੜੇ।

ਪੰਜਾਬ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯ ਤੱਕ ਆਪ ਦੇ ਗੁਹਿ ਵਿਖੇ ਜੋ ਸੰਤਾਨ ਵੀ ਹੋਈ, ਉਹ ਰੱਬੀ ਰਜਾ ਅਧੀਨ ਕਾਲ-ਵੱਸ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਆਖਰ, ਸੰਨ ੧੯੩੩ ਵਿਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਬਾਲਕ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਨੰਦ ਲਾਲ' ਰੱਖਿਆ। ਵਿਦਵਾਨ ਪਿਤਾ ਨੂੰ, ਹੋਣਾਰ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ, ਛੇ ਮਾਲ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ, ਛਾਰਸੀ ਤੇ ਅਗਬੀ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯੋਗ ਪ੍ਰਣੰਧ ਕੀਤਾ। ਬਾਲਕ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਅਤੀ ਤਰਲ ਤੋਂ ਤੀਖਣ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਥੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਭਾਰੀ ਬੰਡਾਰ

ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਦੀਵਾਨ ਛੱਜੂ ਰਾਮ ਜੀ ਸਰਲ ਤੇ ਸਾਧੂ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਵੀਚਾਰਵਾਨ ਸੱਜਣ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਦਾ ਗਸ਼ਟਨਿਕ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਪਾਰਨੀ ਹੁੰਦੇ ਗਏ।

ਦੀਵਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਮਾਨੰਦੀ ਬੈਰਾਗੀਆਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਜਦੋਂ 'ਬਾਲਕ' ਦੀ ਆਯੂ ਬਾਵੁਆਂ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਕੁਲਾਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੈਸ਼ਨਵ ਧਰਮ ਦੀ ਦੀਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੁਲ-ਗੁਰੂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕੰਠੀ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰਨ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ, ਨਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਠ ਦੀ ਕੰਠੀ ਪਾਰਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ? ਆਪ ਨੇ ਦਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ "ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸਵੰਤ ਕਾਠ ਦੀ ਕੰਠੀ ਦੀ ਥਾਂ, ਆਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਕੰਠੀ ਪਹਿਨਾਈ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ। ਧਰਮ ਅਥਵਾ ਆਤਮਕ ਮਾਰਗ ਦੀ ਚੋਣ ਕੋਈ ਰਸਮੀ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਸੌਦਾ-ਬਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪੂਰੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਤੇ ਤਸ਼ਲੀ ਕਰ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਾਰਨ ਕਰੇਗਾ।"

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੇ ਉਚੇਚੇ ਸਮਾਗਮ ਸਮੇਂ, ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਚੰਗੀ ਨਾ ਲੱਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀਡਕਿਆ ਵੀ ਤੇ ਸਮਝਾਇਆ ਵੀ; ਪਰੰਤੂ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਨਿਸਚੇ ਉਤੇ ਦਿੜ੍ਹ ਰਹੇ। ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕੁਲ-ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ 'ਨੰਦ ਲਾਲ' ਨੂੰ ਕੰਠੀ ਪਾ ਕੇ ਦੀਖਿਜਤ ਕਰਨ; ਪਰੰਤੂ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਬਾਲਕ ਬੜਾ ਚਤੁਰ ਤੇ ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ, ਸਮੇਂ ਸਿਰ, ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਿਓ। ਦੀਵਾਨ ਜੀ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸਹਿ ਗਏ ਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਨਾ ਉਠਾਇਆ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਿੱਦਿਆ ਪਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ, ਉਹ ਛਾਗਸੀ ਵਿਚ ਬੜੀ ਰਸੀਲੀ ਤੇ ਉੱਚ-ਪਾਏ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਯੂ ੧੯ ਵਾਕਿਆਂ ਦੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਫੇਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਗੈਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗਾਜ਼ਨੀ ਦੇ ਹਾਕਮ ਤੋਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਾਲੀ ਪਦਵੀ ਉਤੇ ਨਿਯਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ; ਪਰੰਤੂ, ਆਯੂ ਛੋਟੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਮੰਗ ਨਾ ਮੰਨੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਛੋਟਾ-ਮੋਟਾ ਅਹੁਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਦਾ ਦਿਲ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਵਤਨ ਵੱਲ ਕੁਚ ਰਨਨ ਲਈ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਗਾਜ਼ਨੀ ਵਾਲੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵੇਚ ਵੱਟ ਕੇ, ਇਕ ਕਾਛਲੇ ਨਾਲ ਚਲ ਪਏ ਅਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਆ ਢੇਰਾ ਜਮਾਇਆ। ਦਿੱਲੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਘਰ ਕਾਣ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਉਸ ਮਹੱਲੇ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ 'ਆਗਾ ਪੁਰ' ਪੈ ਗਿਆ; ਕਿਉਂਕਿ ਗਾਜ਼ਨੀ ਤੋਂ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦੇ ਸੇਵਕ, ਅਫਗਾਨੀ ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ 'ਆਗਾ' (ਆਕਾ, ਮਾਲਿਕ) ਕਰਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ।

'ਆਗਾ ਪੁਰ' ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਇਕ ਸਹਿਜਪਾਰੀ ਖੱਤਰੀ ਨੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖਗ ਜਾਣ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਬੀਜੀ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਜ਼ਰਪਾਲੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, 'ਨਿੱਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ'

ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਉਪਜੀ। ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪਰਪੱਕ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਿਲ ਨੂੰ ਢੁੱਘਾ ਸੁਖ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਚੈਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰ ਲਈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨੇ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਾਂਜਿਆ, ਸਵਾਰਿਆ ਤੇ ਲਿਸ਼ਕਾਇਆ। ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਥੇ ਹੀ 'ਤੌਸੀਫੋਂ ਸੱਜਣਾ' ਆਦਿ ਕੁਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰਚੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਮੁਤਲਾਸੀ ਸੱਜਣਾ ਨੂੰ ਸੰਥਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ।

ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਰਤਨ ਛੁਪਾਏ ਨਹੀਂ ਛੁਪਦੇ। ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਅਵਸ਼ਟ ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿੱਦਵਤਾ, ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਸਚਿਆਰਪੁਣੇ ਦਾ ਪਤਾ, ਜਦ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਹਾਕਿਮ ਨੂੰ ਲੱਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ, ਆਪ ਬੁਲਾ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੀਰ ਮੁਨਸੀ (ਦੀਵਾਨ) ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਛੇ ਕੁ ਸਾਲ ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਉਪਰੰਤ, ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ।

ਆਪ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਲੜਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ—ਲਖਪਤ ਰਾਇ ਤੇ ਲੀਲਾ ਰਾਮ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ, ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਸੰਨ ੧੯੬੨ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਨੇ ਉਛਾਲਾ ਮਾਰਿਆ, ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਤੋਂ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ, ਗਜ਼ਨੀ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਪੁੱਜ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਨੈਣਾਂ ਤੇ ਸੀਨੇ ਨੂੰ ਠੰਡ ਪਾਈ। ਇਥੋਂ ਤੁਰੇ ਅਤੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਗੁਰਪਾਂਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਦੀਦਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮਿਥੀ ਹੋਈ ਮੰਜ਼ਲ—ਸ੍ਰੀ ਅੰਨਦਪੁਰ—ਪੁੱਜੇ। ਧਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਚੁੰਮੇ। ਨੂੰਗੀ ਦੀਦਾਰ ਕਰ ਕੇ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋਏ, ਦੀਖਿਆ ਲਈ, ਅਤੇ ਅਨਿੰਨ ਸਿਖ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪਾਈ।

ਪੀਤੀ-ਰੀਤ ਦੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਤੇ ਚੋਜਾਂ ਨੇ ਪੇਮ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਪਰਬਤ ਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਚ ਚੋਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਛੋਹਿਆ; ਸਿਦਕ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤ-ਖਿੱਚਾਂ ਦੀ ਦੁਵੱਲੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਫਾਰਸੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਮੁਗਸ਼ਦ ਤੇ ਮੁਗੀਦ ਦੀ ਜੋ ਅਭੇਦਤਾ ਇਥੇ ਦਰਸਾਈ, ਉਹ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਸਿਦਕੀ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਉਤੇ ਸਦਾ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ, ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦੀ ਬਾਗਸ਼ ਬਗਸ਼ਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਫਾਰਸੀ ਦੇ 'ਗੁਫਤਨ' (ਕਹਿਣਾ) ਮਸਦਰ ਤੋਂ 'ਬਣਿਆ ਪਦ 'ਗੋਇਆ'—(ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਆਖਣ ਵਾਲਾ) ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮੁਹਰ ਛਾਪ (ਤਖ਼ਲਸ) ਸੀ, ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦਾ ਇਹ 'ਦੀਵਾਨ', ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ ਵਿਚ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੀਆਂ ਪੇਮ-ਰਮਜ਼ਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਕਬਿਤ ਸਵੱਜੇ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮਹਾਨ ਵਿਆਖਿਆ-ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗੋਹਭ ਭਾਵ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਗਾਈ, ਸੁਣੀ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਉਪ-ਬਾਣੀ ਵਜੋਂ, ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਨਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਨਦ ਮਾਣ ਕੇ, ਆਗਰੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਨਾਲ, ਔਰਗਜ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਡੇ

ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ—ਮੁਅੱਜ਼ਮ (ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ) ਦੇ ਮੌਰ ਮੁਨਬੀ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ, ਕੰਮ-ਬਾਜ਼ ਨੂੰ, ਇਤਨੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਣ-ਖੁਣ, ਵਿਦਵਤਾ ਤੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਬੋਹੇਂ ਪ੍ਰਸੰਸਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਖਰ, 'ਰੇਸ਼ਨੋ-ਇ-ਤਥਾਅ' ਤੇ ਬਰ ਮਨ ਬਲਾ 'ਸੁਦੀ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਇਵੇਂ ਵਾਪਰੀ

ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਅੰਰੰਗਜੇਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਮੇਲਾਣਿਆਂ ਤੇ ਮੁਛਤੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਆਇਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਪਰੰਤੂ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਆ ਕੇ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਪਾਸੋਂ, ਉਸ ਆਇਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਵਾਈ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ, ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਆਖਿਆ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਚਕਿਤ ਹੋਇਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਹੈ, ਮੁਤੱਸਬੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਦਿਲ ਘਰਣਾ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਇਨਾਮ ਦੀ ਥਾਂ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦੇ ਦੋ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਐਸਾ ਵਿਦਵਾਨ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ਨੇ, ਘਰ ਆ ਕੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਮਨ-ਮੰਨੇ, ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਮੂਲ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਐਸੇ ਪ੍ਰਤਿਅਸਥੀ ਤੇ ਸੰਕੀਰਣਤਾ-ਭਰਪੂਰ ਦੁਰ-ਵਿਵਹਾਰ ਕਾਰਨ ਸ਼ਹਿਰ ਨਿਰਾਸ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਹੀ ਅਛੋਪਲੇ ਜਿਹੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਮੁੜ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ।

ਵਾਪਸੀ : ਉਪਰੋਕਤ ਘਟਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਿਲ ਡਾਢਾ ਵੈਗਗਮੀ ਸੀ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ, ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਵਡਿਆਈ, ਉਦਾਰਤਾ ਤੇ ਹੋਰ ਐਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਰਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਪਣੇ ਛੂੰਘੇ ਦਿਲੀ-ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੰਦੇ ਗਏ। ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ, ਨਾਮ-ਰੰਗ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨੀ ਦੇ ਅਮੇਲਕ ਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫਾਰਸੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਪਰੋਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜਣ ਤਕ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ੫੧੪ ਬੋਅਰ ਲਿਖੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਸੰਗਿਹ ਦਾ ਨਾਂ 'ਬੰਦਰੀ-ਨਾਮਾ' ਰੱਖ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ; ਪਰੰਤੂ, ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਸੰਗਤ ਵਿਰ ਸਾਰੇ ਸ਼ੇਅਰ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੁਣਨ ਉਪਰੰਤ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ 'ਭਿੰਦਰੀ-ਨਾਮਾ' ਰੱਖਿਆ, ੫੦੨ ਨੰਬਰ ਸ਼ੇਅਰ :

ਆਥੇ ਹੈਵਾ ਪੁਰ ਸੁਦਾ ਬੂੰ ਜਾਮਿ ਉੰ। 'ਬੰਦਰੀ-ਨਾਮਾ' ਸੁਦਾ ਜਾਂ ਨਾਮਿ ਉੰ॥੫੦੩॥
ਵਿਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦ 'ਬੰਦਰੀ-ਨਾਮਾ' ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਕਰ-ਕੰਵਲਾਂ ਨਾਲ ਬਦਲ ਕੇ 'ਭਿੰਦਰੀ-ਨਾਮਾ' ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਰਹੇ। ਆਪ ਨੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਅਤਿ ਉੱਤਮ ਜਾਤਾ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਹੀਆ ਲੰਗਰ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਲ-ਬੱਚੇ ਲਈ ਮਾਇਕ ਸ਼ਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਲਿਖ ਦੇਣ ਦਾ ਸੁਝਾਓ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਪਰਮ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਦੁਆਰਾ, ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਤੌਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਾਰ-ਕੋਟ ਵਸਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਹਲੜ ਰਹਿ ਕੇ ਮੁਫਤ ਖਾਣ ਦੀ ਅਨੁੱਚਿਤ ਵਾਦੀ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤੁਰੁਠੇ ਹੋ ਤਾਂ ‘ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ’ ਨਾਲ ਭਿੱਜਾ ਬਲ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਬਖਸ਼ੇ, ਤਾਂ ਜੁ ਮੇਰਾ ਭਾਨਦਾਨ ਸਦਾ ਧਰਮ ਪ੍ਰਾਇਣ ਰਹੇ। ਗੁਰਦੇਵ, ਸਿਦਕ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੰਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਧੰਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਧੰਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ”।

ਸਿੰਘ ਸਜਣਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸੱਜਣ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਵੀਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਡੱਲੇ ਵਰਗੇ ਸੇਵਕ-ਸਿਖ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਚੀਂ, ਇਕ ‘ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਿੰਨੀ ਥਾਂ’, ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ, ਦੋਣੋਂ ਅਸਮਰਥਾ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਛਕੇ ਦੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਇਤਨੀ ਨੇੜਤਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਅਨਿੰਨ ਤੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਸਿਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗੀ ਦਾਤ ਤੋਂ ਆਪੋ ਹੀ ਵਾਂਝਾ ਰਿਹਾ ਜਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ? ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ‘ਰਹਿਤ-ਨਾਮੇ’ ਤੇ ‘ਤਨਖਾਹ-ਨਾਮੇ’ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਸੁਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ‘ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੈਨਾਪਤੀ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸੈਨਾ ਸਿੰਘ ਹੋ ਗਏ, ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਸੈਨਾਪਤੀ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਇਹੋ ਗੱਲ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ (‘ਗੋਯਾ’ ਜੀ) ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸੋ, ਸੋ ਵਿਸਵਾ, ਹਕੀਕਤ ਇਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਛਕੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ, ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਤੋਂ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ, ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ‘ਲਾਲ ਜੀ’ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਟਪਲਾ ਲੁਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਉਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦਾ ਜਿਕਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਇਤਨੀ ਸੁਭਾਵ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ ਕਿ ਵਖਰੇ ਤੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਉਤੇ ਵਰਨਣ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਾਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੰਜਨਾਮੇ ਦੇ ਇਸ ਮਿਸਰੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਪਦ, ‘ਲਾਲ’, ਵੀ ਵੀਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹੈ

‘ਲਾਲ’, ਸੀਗ ਯਾਲਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥
ਦਾਕਾਣਾਂਹਿ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੨॥

ਸੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਜਿਸ ਉੱਚ-ਪੱਧਰ ਤਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਮਝਿਆ, ਸਮਝਾਇਆ ਤੇ ਬਣਾਇਆ, ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਘੱਟ ਹੀ ਆਈ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ

ਦੀ ਭਰਵੀ ਗਵਾਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਆਖਰ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਚੁਕਮ ਪਾ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਅੰਤਮ ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਆਖਰੀ ਉਮਰ ਵਿਚਾ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸਥਿਤੀ ਵੀਚਾਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਹ ਮੁਲਤਾਨ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਉਥੇ ਵੀ ਭਗਤੀ, ਸਿਮਰਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਪੁੰਨ-ਕੰਮ ਪੂਰੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਆਖਰ ੧੨ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੁ ਭੋਗ ਕੇ ਸੰਨ ੧੯੦੫ ਵਿਚ ਆਪ ਸਦਾ ਲਈ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬਿਗਾਜੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਤਮ ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਰਲਭ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਉੱਤੇ ਇਹ ਸੋਅਰ ਐਨ ਸਾਦਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਉਤੁਗ ਹੈ ਕੌਂਝ ਦੇਖਤ ਮੈਂ ਪੈਦਾ ਕਢੀ ਕਢੀ।

ਭੁਹ ਮਰਦ ਜਿਸ ਕਾ ਫਕਰ ਕਰੇ, ਪੜਾਵ ਕੈ ਨਗੀਂ।

(ਇਕਥਾਲ)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹੁਣ ਤਕ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ

੧. ਤੌਸੀਫੇ ਸੱਨਾ ਵ ਪ੍ਰਾਤਮਾ (ਅਰਬੀ ਤੇ ਫਾਰਸੀ—ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ)।
੨. ਜੋਤ ਬਿਕਾਸ (ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ—ਕਵਿਤਾ)।
੩. ਜੋਤ ਬਿਕਾਸ (ਫਾਰਸੀ—ਵਾਰਤਕ)।
੪. ਦਸਤੂਰ-ਅਲ-ਇਨਸ਼ੋਫ਼ (ਫਾਰਸੀ—ਕਵਿਤਾ)।
੫. ਅਰਜੂਲ ਅਲਫਾਜ਼ (ਫਾਰਸੀ)।
੬. ਰੰਜ-ਨਾਮਾ (ਫਾਰਸੀ—ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਵਾਰਤਕ)।
੭. ਰਹਤਨਾਮਾ (ਪੰਜਾਬੀ—ਕਵਿਤਾ)।
੮. ਤਨਖਾਹ-ਨਾਮਾ (ਪੰਜਾਬੀ—ਕਵਿਤਾ)।
੯. ਜ਼ਿੰਦਗੀ-ਨਾਮਾ (ਫਾਰਸੀ—ਕਵਿਤਾ)।
੧੦. ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ (ਫਾਰਸੀ—ਗਜ਼ਲਾਂ)।

ਉਪਰਕਤ ਲੜੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤੇ ਕਾਮਲ ਮੁਨਸਦ ਦਾ ਅਦੁੱਠੀ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਛਲ ਤੋਂ ਆਸੀਂ ਇਥੇ ਹੋਖਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵੀਚਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ—‘ਰੰਜ-ਨਾਮਾ’ ਵਿਚੋਂ ‘ਸਲਤਨਤਿ ਦਹੱਮ’ ਅਤੇ ‘ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ’ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਅਨੁਪਮ ਚਿੱਤਰ ਨੂੰ ਦਿਲ ਵਿਚ

੧. ਆਪ ਜੀ, ਉਮਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲੋਂ ਤੇ ਸਾਲ ਵੱਡੇ ਸਨ।

੨. ਪੜਾਵ—ਠੀਕਰਿਆ। ੩. ਨਗੀਂ—ਨਗੀਨੇ।

ਊਤਾਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਹੀ ਸਾਡੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਹੈ, ਇਹੀ ਮੁੱਦਾਅ।

ਗੰਜ-ਨਾਮਾ

ਮਾਨਸਕ ਯੋਗਤਾ, ਅਨੁਭਵੀ ਕਮਾਲ ਅਤੇ ਅਨੁਪਮ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਜਿਸ ਹੁਨਰ ਨਾਲ 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਨੇ 'ਗੰਜ-ਨਾਮਾ' ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਸਲਤਨਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕਾਮਲ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਨਿੰਤਾਈ ਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਅਦੂਤੀ ਚਮਤਕਾਗੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ; ਵੇਖ, ਕਿਤਨੀ ਦਿੜ੍ਹਤਾ, ਸਾਫ਼ਗੋਈ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਉਹ, ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਬਾਰੇ, ਆਪਣੇ ਦਿਲੀ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਤੇ ਪੇਮ-ਮੁਗਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ

ਨਾਸਰੇ ਮਨਸੂਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਏਥਰੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੫॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਉਹ ਹੈ ਜੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਦਦ (ਮਿਤਰਤਾ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ। (ਕਿਸੇ ਕਲਪਤ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਉਪਾਸਕ ਨਹੀਂ।)

ਵੰਨਗੀ-ਮਾਤਰ, ਕੁਝ ਸ਼ੇਅਰ, ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਟੀਕਾ-ਟਿੱਪਣੀ ਦੇ, ਹੇਠਾਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

ਹੱਕ ਰਾ ਗੰਜੂਰ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਜੁਮਲਾ ਛੈਤੇ ਨੂਰ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੬॥
ਹੱਕ ਹੱਕ ਆਗਾਹ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਬਾਹਿ ਬਾਹਿਨਬਾਹ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੭॥
ਹੱਕ ਰਾ ਮਹਿਸੂਥ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਤਾਲਬੇ ਮਤਲੁਬ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੩॥
ਮਾਲਸੋ ਬੇ-ਬੀਨਾ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਹੱਕ ਹੱਕ ਆਈਨਾ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੪॥
ਹੱਕ ਹੱਕ ਅੰਦੇਬ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਬਾਦਬਾਹ ਦਰਵੇਬ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੫॥
ਕਾਇਰੇ ਹਰ ਕਾਰ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਬੇਕਸਾਂ ਰਾ ਯਾਰ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੬॥
ਕੁਝ ਦਰ ਹਰ ਜਿਸਮ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਨੂਰ ਦਰ ਹਰ ਚਸਮ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੨॥

(ਨੋਟ—ਇਸ ਸਾਡੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਅਰਥ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵਾਚੋ।)

ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ

ਇਸ 'ਦੀਵਾਨਿ' ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ੬੩ ਗਜ਼ਲਾਂ, ੧੯ ਰੁਬਾਈਆਂ ਅਤੇ ੬ ਬੈਂਤ ਹਨ। ਇਹ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਚੁਸਤ, ਵੀਚਾਰ ਉੱਚੇ, ਸੁੰਚੇ ਅਤੇ ਬਿਆਨ ਅਤੀ ਸੁੰਦਰ, ਸਰਲ, ਸੰਖਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਗੁਗਮਤਿ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਹਜ ਭਾਵ, ਸੁਫੀਆਨਾ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਦੂਤੀ ਨਸ਼ਾਹ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ 'ਦੀਵਾਨਿ' ਦਾ ਅਰੰਭ ਭਗਤੀ-ਭਾਵ ਦੇ ਭਾਵ-ਪੁਰਤ ਸ਼ੇਅਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੰਤਰ ਇਉਂ

ਪੜ੍ਹਾਵਟ ਆਖ ਸੁਟਾਵੇ ਗਨ

ਤੁਹਾਂ ਬੱਸਣੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸੁਣ ਕੁਝ ਮਰਾ

ਲਗਾਵਲਾ, ਗੋਬ ਕੁਝੀ ਆਜ਼ਾਹ, ਨਾਕੁਝ ਮਰਾ ॥

(ਗਜ਼ਲ ੨)

ਕੇਵਲ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਤਾਧ ਮੈਂਟੂ ਸਰੀਰ ਵਿਚੁ ਸੈ ਆਈ, ਰਾਂਡੀ ਤੂ ਜੇ
ਹੰਗ-ਤਮਾਸਿਆ ਆਦਿ ਲਈ) ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦਾ ਮੈਂਟੂ ਰੜਾ ਛਰ ਦੀ ਸੰਭ ਰਾਂਡੀ ਜੋ

ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਟੋਲ ਸਿਪਾਂਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਗੁਰ ਦੀ ਪ੍ਰਭ ਕਲਾ
ਗੁਰ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਹੀ ਪਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਸੁਣੌਰੀ ਸੰਭ
ਜੰਗਲਾਂ, ਬੀਆਬਾਨਾਂ ਵਲ ਦੌੜਨ ਤੇ ਏਕਾਂਤ-ਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋਭ ਰਾਂਡੀ ਸਾਗਰ
ਛੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਈ ਮਤਾਇ ਹੋਂ, ਬ-ਪੋਥਿ, ਸਾਹਿਬਾਨਿ ਦਿਲ, ਬਵੱਦਾ ।

ਚੂ ਬ-ਸਹਰਾ ਮੇਂ ਰਵੀ ? ਦਰ ਗੋਬਾਏ ਵੀਰਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥

(ਗਜ਼ਲ ੩)

ਤਬਾ ਚਿਰਾ ਬੇਹੁਦਾ ਮੇਂ ਰਾਦੀ, ਬ-ਸਹਰਾਓਿ, ਬ-ਦਸ਼ਤ, ਐ ਦਿਲ !

ਚੂ ਆਂ ਸੁਲਤਾਨਿ ਮੁਖਾਂ ਕਰਦਹ ਅੰਦਰ ਦੀਦਹ ਮੰਜ਼ਿਲ-ਹਾ ॥

(ਗਜ਼ਲ ੪)

ਜਦ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਵਰਨਣ ਕਲ
ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਛੁਰਮਾਇਆ

ਮੁਬਤ ਪ੍ਰਾਕਿ ਦਰਗਹ ਉੱਤੇ, ਕੀਮੀਆਗਾਰ ਮੇਂ ਭੁਨੋੜ ।

ਹਰ ਗਦਾ ਰਾ, ਬਾਦਬਾਹਿ ਹਛਤ ਕਿਥਵਰ, ਮੇਂ ਭੁਨੋੜ ॥

(ਗਜ਼ਲ ੫)

ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਪੇ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੀ ਰੱਬ ਤੋਂ ਵਾਕਿਫ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ

ਬਿ-ਗੁਜਰ ਅੜ ਬੇਗਾਨਗੀ, ਵ ਸੈਂ ਬ-ਮੁਦ ਤੋਂ ਆਥਨਾ ।

ਹਰ ਕਿ: ਬ-ਮੁਦ ਆਥਨਾ ਮੁਦ, ਅੜ ਮੁਦਾ ਬੇਗਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥

(ਗਜ਼ਲ ੬)

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਜਾਗਣਾ ਹੀ ਰੱਬੀ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ

ਕੇਂਦਾਰੀ ਅਸੁ ਜਿੰਦਗੀ-ਇ ਆਰਫਾਨਿ ਪੈਂਕ ।

'ਗੀਇਆ', ਹਰਾਮ ਕਰਦਮ, ਅੜ ਆਇਦਾ, ਪ੍ਰਾਵਿ ਸੁਖਹ ॥

(ਗਜ਼ਲ ੭)

ਜਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਤੇ ਸੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਤੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਰਸ
ਸਮਝਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਕੁਕ ਉਠੇ

ਕਿ ਕੈਥਿ ਮੁਠਸ਼ਾਇ ਕਾਮਲ, ਮਰਾ ਮਾਲੁਮ ਮੁਦ ਆਖਰ !

ਕਿ ਦਾਇਮ ਮਰਦਮਿ ਦੁਨੀਆ, ਬ-ਗਾਮ ਆਲੁਦਹ ਮੇ ਬਾਲਦ ॥

(ਗਜ਼ਲ ੮)

ਧਾਇ ਉ ਕੁਨ, ਧਾਇ ਉ, 'ਗੀਇਆ' ਮੁਦਾਮ ।

ਛ ਬ-ਗਾਮੀ, ਅਥ ਜਾਮੀ ਆਲਮ, ਗੁਣਾਨਾ ॥

(ਗਜ਼ਲ ੯)

ਆਚਿ, ਜ਼ਰਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਦਕ, ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਅਕਵਾਦਤ ਨੂੰ ਵੇਖੀਏ। ਹਵਾ ਨੂੰ ਬਖਰਦਾਰ
ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਵਦ ਵੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਕ ਨੂੰ, 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿੱਤਰ'
ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਉਡਾ ਕੇ ਹੋਰਥੇ ਨਾ ਲੈ ਜਾਵੇ; ਰਿਉਕਿ ਲੋਕੀ ਹਰਜਾਈ (ਬਾਂ ਬਾਂ ਪੀਤਾਂ ਪਾ ਕੇ
ਤੇਤੀਨ ਵਾਲਾ) ਕਹਿ ਕੇ ਤਾਅਨੇ ਮੇਅਟੇ ਮਾਰਨਗੇ। 'ਗੋਇਆ' ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪਿਆਰੇ
ਮਹਿਣੂਬ—ਦਸਮੇਸ਼—ਦਾ ਹੀ ਗੁਲਾਮ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਲਿਖਦੇ ਹਨ

ਮ-ਛਰ, ਐ ਬਾਈ ! ਪ੍ਰਾਕਾਮ, ਅੜ ਦਰਿ ਦੇਸੁ।

ਦੁਖਮਨਮ ਸਰ ਜਨੋਂ, ਕਿ ਹਰ ਜਾਈਸੁ ॥੩॥

(ਬੈਤ)

ਆਖਰ ਬੇੜਾ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਅਥਵਾ ਕਰਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਾਰ ਹੋਣਾ
ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਆਦਿ ਦਾ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ

ਮਾ ਨਮੇ ਲਾਕੇਮ, ਅੜ ਜੁਹਦੇ ਰਧਾ।

ਗਰ ਗੁਨਾਹਗਾਰੇਮ, ਹੱਕ ਬਖਬੰਦਾ ਅਸੁ ॥੩॥

(ਗਜ਼ਲ ੯)

ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਸਾਡਤਾ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ

ਈ ਉਮਰਿ ਗਿਰਾ ਪਾਇਆ, ਗਨੀਮਤ ਬੁਰ ਆਖਰ।

ਮਾ ਸੁਖ ਨ ਦੌਦੇਮ, ਕਿ ਓ ਬਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥

(ਗਜ਼ਲ ੨੩)

ਬਿਰਹਾ ਵਿਚ ਅੱਥਰੂ ਵਹਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਨਦੀਆਂ ਵਹਾ ਦਿੱਤੀਆਂ

ਬਾ ਸਾਹਿਲਿ ਮੁਰਾਦ, ਕੁਜਾ ਆਖਣਾ ਬਦੇਮ।

ਤਾ ਰਥਾਮ ਮਾ ਬ-ਯਾਦਿ ਤੋ, ਦਰਧਾ ਨਮੇ ਬਵਦ ॥

(ਗਜ਼ਲ ੨੪)

ਆਪ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਕਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਦਰਸਾਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ
ਹੀ ਸੰਭਵ ਤੇ ਸਫਲ ਹੈ ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਸੋਕ ਤੇ ਸਿਦਕ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਹੋਵੇ

ਬਨੈਰ ਬਦਰਕਾ-ਇ ਇਥਕ, ਕੈ ਰਸੀ (ਪਹੁੰਚਿਆ) ਬਾ ਦੋਸਤ ।

ਬਨੈਰ ਜਜ਼ਥਾ ਓ-ਬੋਕ-ਤੋ, ਰਹ-ਨੁਮਾ ਚਿ: ਬੁਨੋਂ ॥

(ਗਜ਼ਲ ੨੬)

ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਤੇ ਕੀ ਕੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤਾਂ ਹਰ ਸ਼ੇਅਰ
ਹੀ ਮਾਰਫਤ ਦੇ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਭੇਡਾਰ ਹੈ। ਇਕ ਸ਼ੇਅਰ ਵੀ
ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਹਕੀਕਤ ਨਾ ਦਰਸਾਈ
ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਥਵਾ ਭੇਦ ਨਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਇਹੀ ਨਹੀਂ; ਸਰਗੋਂ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਦਲੇਗੀ, ਹੱਕ-ਗੋਈ ਤੇ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ
ਛਾਗਸੀ ਦੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਪੁਸ਼ਿੱਧ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਕਲਾਮ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਦਰਸਤੀ
ਵੀ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ-ਭਰਪੁਰ ਸੇਧ ਵੀ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ,
ਮਾਜਾ ਹਾਫਜ਼ ਸ਼ੀਰਾਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਲੈ ਲਵੇ। ਜਦ ਉਸ ਉਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਝੱਖੜ ਝੁਲੇ ਤੇ
ਜੀਵਨ-ਨਈਆ ਭਗਮਗਾਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤਰਸ-ਯੋਗ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸਤਾ-ਭਰਪੁਰ
ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿਚ ਇਉਂ ਬਿਆਨਿਆ :

ਕ੍ਰਿਵ ਤਾਰੀਖ ਵੇ ਬੀਮ ਮੌਸੀ, ਗਰਦਾਂਬੇ, ਚੁਨੀ ਹਾਇਲ।

ਕੁਜਾ ਦਾਨੰਦ ਹਾਲ ਮਾ, ਸੁਥਰ ਸਾਰਾਨਿ ਸਾਹਿਲ-ਹਾ ॥

ਪਰੰਤੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਾਫਿਜ਼ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਆਤਮਕ ਮੰਛਲ ਦੇ
ਪੰਧਾਊਆਂ ਦਾ ਹੰਸਲਾ ਬੰਨਾਇਆ ਤੇ ਅਨੰਦ-ਮਈ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ, ਇਉਂ ਕਰਕੇ

ਮੁਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਬਵੱਦ ਦਾਇਮ, ਬ-ਬੀਂ ਦੀਦਾਰਿ ਪਾਕਸ਼ ਰਾ।

ਨ ਗਿਰਦਾਂਬੇ ਦਰੋ ਹਾਇਲ, ਨ ਦਰਘਾਂਡੀ, ਨ ਸਾਹਿਲ-ਹਾ ॥

(ਗਜ਼ਲ ੩)

ਗੱਲ ਕੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਲਾਮ ਤਸੱਵਹ, ਫਲਸਫਾ, ਸ਼ਬਦਾ, ਸੋਜ਼, ਖੇਡਾ,
ਸਾਦਗੀ, ਨਿਮਰਤਾ, ਹਕੀਕਤ, ਬਿਬੇਕ ਤੇ ਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਮੁੱਲ ਰਤਨਾਂ ਨਾਲ
ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭੁੱਲੇ ਭਟਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਦਕ, ਸਬਰ, ਸ਼ਰਣ,
ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਤੇਰਦਾ ਤੇ ਹੱਕੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਨਿਆਜ-ਮੰਦ
ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ
(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

੧੭ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ

ਗਜ਼ਲਾਂ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ

ਅਰਥ, ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਅਨੁਵਾਦ

[.ਰਾਜਲ ਨੰਬਰ ੧]

ਹਵਾਏ ਬੰਦਰੀ ਆਵਰਦ, ਦਰ ਵਜੂਦ ਮਰਾ।
ਵਗਰਨਹ, ਜੌਕਿ ਚੁਨੀਂ ਆਮਦਨ, ਨਈਦ ਮਰਾ ॥੧॥

ਖੁਸ਼ ਅਸੁ ਉਮਰ ਕਿ: ਦਰ ਯਾਦ ਬਿਗੁਜ਼ਰਦ, ਵਰਨਾ—
ਚਿ ਹਾਸਿਲ ਅਸੁ, ਅਜੀਂ ਗੁਬਦਿ ਕਬੂਦ ਮਰਾ ॥੨॥

ਦਰ ਆਂ ਜ਼ਮਾਂ ਕਿ: ਨਿਆਈ ਬ-ਯਾਦ, ਮੇ ਮੀਰਮ।
ਬਰੈਰ ਯਾਦਿ ਤੋ, ਜੀਂ ਜੀਸਤਨ ਚਿ: ਸੂਦ ਮਰਾ ॥੩॥

ਫਿਦਾ ਅਸੁ ਜਾਨੋ ਦਿਲਿ ਮਨ, ਬ-ਖਾਕਿ ਮਕੱਦਮਿ ਪਾਕ।
ਹਰ ਆਂ ਕਸੇ, ਕਿ: ਬਸੂਏ ਤੋ ਰਹ ਨਮੂਦ ਮਰਾ ॥੪॥

ਨ-ਬੂਦ ਹੇਚ ਨਿਸ਼ਾਂਹਾ, ਜਿ ਆਸਮਾਨੋ ਜ਼ਮੀਂ।
ਕਿ: ਸੌਕਿ ਰੂਏ ਤੋ, ਆਵਰਦ ਦਰ ਸਜੂਦ ਮਰਾ ॥੫॥

ਬਰੈਰ ਯਾਦਿ ਤੋ, ਗੋਇਆ, ਨਮੇ ਤਵਾਨਮ ਜੀਸੁ।
ਬਸੂਏ ਦੋਸਤ, ਰਿਹਾਈ ਦਿਹੰਦ, ਜੂਦ ਮਰਾ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਯਾਦ ਤੇਰੀ ਦੀ ਲੋਚਾ ਮੈਨੂੰ, ਵਿੱਚ ਵਜੂਦ ਲਿਆਈ।
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਏਥੇ ਆਵਣ ਸੰਦੀ, ਚਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਾਈ, ਹੂ।
੨. ਉਮਰਾ ਓਹ ਸੁਹਾਵੀ, ਜਿਹੜੀ, ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਹਾਵੇ।
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨੀਲੇ ਅੰਬਰ ਥੱਲੇ, ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨ ਭਾਵੇ, ਹੂ।
੩. ਜਿਸ ਦਮ ਯਾਦ ਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਆਵੇ, ਜਾਨ ਲਥਾਂ ਤੇ ਆਵੇ।
ਲਾਹ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਬਾਂਝੋਂ, ਨਜ਼ਰੀ ਹੋਰ ਨ ਆਵੇ, ਹੂ।
੪. ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਦਰ ਤੇਰੇ ਦਾ, ਰਾਹ ਕੋਈ ਦਿਖਲਾਵੇ।
ਉਸਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਤੋਂ, ਮੇਰਾ ਤਨ ਮਨ ਸਦਕੇ ਜਾਵੇ, ਹੂ।
੫. ਧਰਮ ਆਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਓਦੋਂ, ਅਜੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ।
ਦਰਸ-ਤਾਂਘ ਨੇ ਤਦ ਤੋਂ ਮੇਰਾ, ਦਿੱਤਾ ਸੀਸ ਸੁਕਾਏ, ਹੂ।
੬. ਯਾਦ ਤੇਰੀ ਬਿਨ ਪ੍ਰੀਤਮ। ਗੋਇਆ, ਜੀਵਨ ਕਿਵੇਂ ਬਿਤਾਏ।
ਵਲ ਪੀਆ ਦੇ ਜਾਣ ਦੀ ਛੁੱਟੀ, ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਵੇ, ਹੂ।

ਹਵਾਏ ਬੰਦਰੀ ਆਫੁਰਦ, ਦਰ ਵਸੂਦ ਮਰਾ।

ਵਗਰਨਹ, ਜੋਕਿ ਚੁਨੀਂ ਆਮਦਨ, ਨਭੂਦ ਮਰਾ ॥੧॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਹਵਾ—ਤਾਂਘ, ਇੱਛਾ। ਏ—ਦੀ। ਆਫੁਰਦ—ਲਿਆਈ। ਦਰ—ਵਿੱਚ। ਵਸੂਦ—ਸਰੀਰ, ਦੇਹ। ਮਰਾ—(ਮਾ+ਰਾ), ਮੈਂ+ਨੂੰ, ਮੈਨੂੰ। ਵਗਰਨਹ—ਨਹੀਂ ਤਾਂ। ਜੋਕਿ—ਸੌਕ, ਚਾਅ। ਚੁਨੀਂ—ਅਜਿਹਾ। ਆਮਦਨ—ਆਉਣਾ। ਨ-ਬੂਦ—ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ! ਤੇਰੀ) ਭਗਤੀ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਮੈਨੂੰ (ਇਸ) ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਈ (ਹੈ) ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ (ਏਥੇ) ਅਜਿਹੇ ਆਉਣ (ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ) ਦਾ ਕੋਈ ਚਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੁਸ਼ ਅਸੁ ਉਮਰ ਕਿ: ਦਰ ਯਾਦ ਬਿਗੁਜ਼ਰਦ, ਵਰਨਾ—

ਚਿ ਹਾਸਿਲ ਅਸੁ, ਅਜੀਂ ਗੁਬਦਿ ਕਬੂਦ ਮਰਾ ॥੨॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਮੁਸ਼ ਅਸੁ—ਚੰਗੀ ਹੈ। ਕਿ—ਜੋ, ਜਿਹੜੀ। ਬਿਗੁਜ਼ਰਦ—ਬੀਤੇ, ਲੰਘੇ। ਵਰਨਾ—ਨਹੀਂ ਤਾਂ। ਚਿ—ਕੀ ? ਭਾਵ, ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਹਾਸਿਲ ਅਸੁ—ਲਾਭ ਹੈ। ਅਜੀਂ—(ਅਜ+ਈ), ਇਸ ਤੋਂ। ਗੁਬਦਿ ਕਬੂਦ—ਨੀਲਾ ਆਕਾਸ਼।

ਅਰਥ : ਆਯੂ (ਉਹੀ) ਸਫਲ ਹੈ ਜੋ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਬੀਤੇ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੀਲੇ ਆਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ ? (ਭਾਵ, ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਧਾਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ।)

ਦਰ ਅਂ ਜ਼ਮਾਂ ਕਿ: ਨਿਆਈ ਬ-ਯਾਦ, ਮੇ ਮੀਰਮ।

ਬਰੈਰ ਯਾਦਿ ਤੋ, ਜੀਂ ਜੀਸਤਨ ਚਿ: ਸੂਦ ਮਰਾ ॥੩॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਜ਼ਮਾਂ—ਸਮਾਂ। ਨਿਆਈ—ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਬ-ਯਾਦ—ਯਾਦ ਵਿੱਚ। ਮੇ ਮੀਰਮ—ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜੀਂ (ਅਜ+ਈ)—ਇਸ ਤੋਂ। ਜੀਸਤਨ—ਜੀਵਨ। ਚਿ: ਸੂਦ—ਕੀ ਲਾਭ ?

ਅਰਥ : (ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ !) ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੂੰ ਯਾਦ ਨਾ ਆਵੇ, ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਜੀਉਣ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ।

ਫਿਦਾ ਅਸੁ ਜਾਨੋ ਦਿਲਿ ਮਨ, ਬ-ਖਾਕਿ ਮਕੱਦਮਿ ਪਾਕ।

ਹਰ ਅਂ ਕਸੇ, ਕਿ: ਬਸੂਏ ਤੋ ਰਹ ਨਮੂਦ ਮਰਾ ॥੪॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਫਿਦਾ ਅਸੁ—ਕੁਰਬਾਨ ਹੈ। ਬ-ਖਾਕਿ—ਪੂੜੀ ਤੋਂ। ਮਕੱਦਮਿ ਪਾਕ—ਚਰਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਥਾਂ। ਹਰ ਅਂ ਕਸੇ—ਹਰੇਕ ਓਸ ਪੁਰਸ਼ ਤੋਂ। ਕਿ—ਜਿਹੜਾ। ਬਸੂਏ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ। ਨਮੂਦ—ਵਿਖਾਵੇ, ਦੱਸੇ। ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ।

ਅਰਥ : ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਤੇ ਦਿਲ ਓਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪਾਵਨ ਪੂੜੀ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹਨ, ਜੋ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਪਸੇ ਦਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਂਦਾ (ਦੱਸਦਾ) ਹੈ।

ਨ-ਬੁਦ ਹੇਚ ਨਿਸ਼ਾਂਹਾ, ਜਿ ਆਸਮਾਨੋ ਜ਼ਮੀਂ।

ਕਿ: ਬੈਂਕਿ ਤੁਏ ਤੋ, ਆਫੁਰਦ ਦਰ ਸਜੂਦ ਮਰਾ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਨ-ਬੁਦ—ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੇਚ—ਕੋਈ। ਨਿਸ਼ਾਂਹਾ—ਨਿਸ਼ਾਨ, ਚਿੰਨ੍ਹ, ਹੋਦ। ਨਹੀਂ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਚਿਹਨ, ਮੁਖੜਾ। ਆਫੁਰਦ—ਲਿਆਇਆ। ਦਰ ਸਜੂਦ—ਸਜਦੇ ਵਿਚ, ਬੰਦਨਾ ਵਿੱਚ।

ਅਰਥ : (ਅਜੇ) ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ (ਰਚਨਾ) ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ (ਚਿੰਨ੍ਹ) ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ (ਦੀਦਾਰ) ਦੀ ਖਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਸਜਦੇ ਵਿਚ ਲੈ ਆਈ।

ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਉਲਥਾ ਇਉਂ ਹੈ

“ਦੋ ਜਹਾਨਾਂ ਵਾਲਾ ਓਦੋਂ ਨਕਬਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਾਈ।

ਜਦੋਂ ਮੁਹੱਤ ਤੇਰੀ ਸਾਨੂੰ ਸਜਦੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਈ।”

ਬਗੈਰ ਯਾਦਿ ਤੋ, ਗੋਇਆ, ਨਮੇ ਤਵਾਨਮ ਜੀਸੁ।

ਬਸੂਏ ਦੋਸਤ, ਰਿਹਾਈ ਦਿਹੰਦ, ਜੂਦ ਮਰਾ ॥੬॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬਗੈਰ ਯਾਦਿ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਯਾਦ (ਚਿੰਤਨ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਨਮੇ ਤਵਾਨਮ ਜੀਸੁ—ਮੈਂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਬਸੂਏ ਦੋਸਤ—ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਵਲ। ਜੂਦ—ਜਲਦੀ, ਸ਼ੀਘਰ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਚਿੰਤਨ (ਸਿਮਰਨ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। (ਇਸ ਲਈ) ਮਿੱਤਰ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਵਲ (ਜਾਣ ਲਈ) ਮੈਨੂੰ ਤੁਰਤ (ਸੰਸਾਰਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ) ਰਿਹਾਈ ਬਖਸ਼ੀ ਜਾਵੇ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਆਉਣ ਤੇ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜੇ ਇਕ ਨੇ ‘ਕਰਮ ਚੱਕਰ’ ਦੱਸਿਆ, ਦੂਜੇ ਨੇ ‘ਕਾਦਰ ਦਾ ਕਹਰ’ ਕਿਹਾ, ਤਾਂ ਤੌਜੇ ਨੇ ‘ਮੌਲਾ ਦੀ ਮੌਜ’ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ। ਪਰਤੂੰ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਅਦੁੱਤੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਜਮਾਲ, ਕਮਾਲ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਮਈ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ (ਗੁੱਟ) ਹੋਏ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਆਪਣੇ ਵਜੂਦ ਧਾਰਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਤਾਂਧ ਦਰਸ਼ਾਉਂਦੇ ਹਨ। ‘ਬਾਜ਼ ਆਮਦਮ, ਬਾਜ਼ ਆਮਦਮ, ਤਾਂ ਧਾਰ ਰਾ ਮਹਿਮਾ ਕੁਨਮ’ (ਮੈਂ ਫੇਰ ਆਇਆ, ਮੈਂ ਫੇਰ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਜੁ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਾਹੁਣਾ ਬਣਾਵਾਂ) ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਤਥਰੰਜ ਵੀ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕੇਵਲ ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਬਿਰਾਜਣ ਲਈ ਜਾਚਨਾ ਤੇ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਦਰਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ। ‘ਗੁਰ ਪਰਮਸਰੁ ਏਕੈ ਜਾਣੁ’ ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਗੋਇਆ ਜੀ’ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ

^੧ ਆਪਣੀ ਕਾਰਥ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾ ਦੀ ਵਾਂ ‘ਗੋਇਆ’ ਤੱਤੀਗਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਤੁਪ ਲਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 'ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਓ' ਦੇ ਅਮਰ ਗੁਰਵਾਕ ਵਿੱਚ, ਜਿਹੜੀ ਹਕੀਕਤ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਭੁਦੀ, ਬਖੀਲੀ, ਤੁਕਬੱਥੀ ਦੇ ਫੌਲਾਦੀ ਸ਼ਿਕੰਜੇ ਵਿਚ ਜਕੜੀ, ਬੇਬਸ ਲੋਕਾਈ ਉਤੇ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹੀ ਸਚਾਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 'ਦਰ ਆਂ ਜਮਾਂ ਕਿ: ਨਿਆਈ ਬ-ਯਾਦ ਮੇਂ ਮੀਰਮ' ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਬਹ-ਹੱਕ ਲਾ ਕੇ ਢੁਹਰਾਉਣ ਦਾ ਸਫਲ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਆਪ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਸਜਦੇ ਵਿਚ ਚੁਕੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਪ੍ਰੀਤ ਅਜਲੀ (Eternal) ਹੈ। ਹਰ ਆਤਮਾ, ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਦਾ ਜੁੜ੍ਹ ਹੈ ਤੇ ਵਖਰਾ ਵਜੂਦ ਧਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ (Unmanifested) ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਰਮ ਸਤਿ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਸੀ। ਜੋਤ ਦੀ, ਪਰਮ-ਜੋਤ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰਤਾ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਆਸ਼ਕ ਸਾਦਕ ਹੀ ਮਾਣਦੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅਗੰਮੀ ਤੇ ਅਥਾਹ ਵੇਗ ਵਿਚ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਕੁਝ ਐਉਂ ਕੂਕ ਉਠਦੇ ਹਨ

ਆਦਮ ਨ ਬੂਦੇ, ਮਨ ਬੂਦਾਮ । ਹੱਵਾ ਨ ਬੂਦੇ ਮਨ ਬੂਦਾਮ ।

ਈਂ ਕਸ ਨ ਬੂਦੇ, ਮਨ ਬੂਦਾਮ । ਮਨ ਆਥਕਿ ਦੇਰੀਨਾ-ਅਮ । (ਸਮਸ ਤਰੀਕੇ)

(ਬਾਬਾ ਆਦਮ, ਮਾਈ ਹੱਵਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਮੈਂ ਸਾਂ । ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਪੁਰਾਣਾ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਦਾ ਪੇਮੀ ਹਾਂ)।

ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਹੀਰ ਵੀ ਜਦ ਪਵਿੱਤਰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪੌੜੀ ਦੇ ਉਸ ਸਿਖਰ ਉਤੇ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਲਬੂਤ ਦੋ; ਪਰੰਤੂ, ਰੂਹਾਂ ਇੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਇਉਂ ਕੂਕ ਉਠਦੀ ਹੈ

ਮੇਰੀ ਤੇ ਰਾਂਝੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਚਿਰਕੀ, ਜਦੋਂ ਚੁਚਕ ਮੂਚਕ ਨਾਹੀਂ ।

ਵੇਖੋ, ਪ੍ਰੇਮ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੈਲਾਨੀ, ਹਾਫਿਜ਼ ਸ਼ੀਰਾਜੀ ਵੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਿਆਨੇ ਇਸ ਬਿਆਲ ਨੂੰ ਢੇਰ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬਿਆਨਦੇ ਹਨ

ਨ ਬੁਦ ਨਕਾਬ ਦੈ ਆਲਾਮ, ਕਿ ਰੰਗਿ ਉਲਛਤ ਬੁਦ ।

ਕਸਾਨਾ ਤਰਹ ਮੁਹੱਬਤ, ਨਾ ਈਂ ਜਮਾਂ ਅੰਦਾਸਤ ।

(ਦੇਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਪੰਤੂ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਰੰਗ (ਹੋਂਦ) ਸੀ। ਪਿਆਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਕੇਵਲ ਇਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ)।

ਕਿਤੱਗਜ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਜਿਹੇ ਅਲੋਕਿਕ ਪ੍ਰੀਤ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦੀ ਸੂਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਉਪਕਾਰੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੂੜੀ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਤੇ ਜਾਨ ਸਦਕੇ ਕਰਦੇ ਤੇ ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਸੈਦਾ ਸਸਤਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਆਪ ਦੇ 'ਮੁਗਸ਼ਦਿ ਕਾਮਲ' ਇਸ ਥਾਰੇ ਆਪ ਵੀ ਇਉਂ ਸੇਧ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ

ਕੈ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਬਾਤ ਜਿ ਅਖੇ, ਬਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਈਨੈ ?

ਸੀਏ ਵਚੋ ਬਤਿ ਵੈਸਟ੍ ਦੀਸੈ, ਵਿਛੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ ॥ (ਝਰੋਸ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੫੫੮)

ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਜੀਉ ਜਾਉ' ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਅਗਜੀ ਨਾਦ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਅਤੇ ਦੇਸਾਂ ਪਰਦੇਸਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਬੋਲਿਆਂ ਤੇ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਜਾਇਆ ਸੀ, ਓਹੀ ਨਾਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦਸੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪੀਤੁ-ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਬਿਹਥਲ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਦੁਪਰ ਦੀ ਠੇਰੀ ਤੋਂ ਅਜੀਬ ਮਸਤੀ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਗਾਇਆ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਪੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਦਾ ਇਹ ਆਲਮ ਹੈ ਕਿ ਉਸ੍ਤੇ ਆਪਣੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚਕਾਰ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਕੰਧ ਸਹਿਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ; ਰਜ਼ਾ, ਹੁਕਮ ਅਥਵਾ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਆਤਮਕ ਹਲੂਲਤਾ ਲਈ ਇਹ ਤਰਲਾ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਹੁਦੱਗੇਨ ਜਾਂ ਹੱਠ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਕਥਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ ਮਨ ਦੀ ਬਿਹਥਲਤਾ ਦੀ ਇਕ ਝਲਕ ਹੈ, ਇਕ ਉਛਾਲਾ ਹੈ।

ਗਜ਼ਲ ਨੰ: ੨

ਦੀਨੋ ਦੁਨੀਆ, ਦਰ ਕਮੰਦਿ ਆਂ ਪਰੀ ਰੁਖਸਾਰਿ ਮਾ।
 ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ, ਕ੍ਰੀਮਤਿ ਯਕ ਤਾਰਿ ਮੂਦੇ ਯਾਰਿ ਮਾ ॥੧॥
 ਮਾ ਨਮੇ ਆਰੇਮ ਤਾਬਿ ਗ੍ਰਾਮਜ਼ਾ-ਇ ਮਿਯਗਾਨਿ ਉੰ।
 ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਜਾਂ ਫੜਾਇਸ਼, ਬਸ ਬਵਦ ਦਰਕਾਰਿ ਮਾ ॥੨॥
 ਗਾਹਿ ਸੂਫੀ, ਗਾਹਿ ਜਾਹਦ, ਗਾਹ ਕਲੰਦਰ ਮੇ ਸ਼ਵਦ।
 ਰੰਗਹਾਇ ਮੁਖਤਲਿਫ, ਦਾਰਦ ਬੁਤਿ ਅੱਯਾਰਿ ਮਾ ॥੩॥
 ਕਦਰਿ ਲਾਲਿ ਉੰ, ਬਜੁਜ ਆਸ਼ਕ, ਨ ਦਾਨਦ ਹੇਚ ਕਸ।
 ਕ੍ਰੀਮਤਿ ਯਾਕੂਤ ਦਾਨਦ, ਚਸ਼ਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰਿ ਮਾ ॥੪॥
 ਹਰ ਨਫਸ 'ਗੋਇਆ' ਬ-ਯਾਦਿ, ਨਰਗਸਿ ਮਖਮੂਰਿ ਉੰ।
 ਬਾਦਾ-ਹਾਏ ਸੌਕ ਮੇ ਨੋਸ਼ਦ ਦਿਲਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਿ ਮਾ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੋਵੇਂ ਬੱਧੇ, ਅੰਦਰ ਜੁਲੜ ਪਿਆਰੇ।
 ਇੱਕ ਇੱਕ ਵਾਲ ਮਾਹੀ ਦੇ ਉਤੋਂ, ਦੋਵੇਂ ਲੋਕ ਮੈਂ ਵਾਰੇ, ਹੂ।
੨. ਤਾਬ ਸਹਾਰਾਂ ਪਲਕਾਂ ਸੰਦੀ, ਪਾਇਆਂ ਕਾਈ ਨ ਮੇਰੀ।
 ਜੀਵਨ-ਦਾਤੀ ਦੇਵੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਇਕੋ ਝਲਕ ਬਥੇਰੀ, ਹੂ।
੩. ਕਿਧਰੇ ਸੂਫੀ, ਕਿਤੇ ਕਲੰਦਰ, ਜਾਹਿਦ ਕਿਤੇ ਕਹਾਵੇ।
 ਚੌਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੇਰਾ ਸੱਈਓ, ਪੱਲ ਪੱਲ ਰੂਪ ਵਟਾਵੇ, ਹੂ।
੪. ਲਾਲ ਓਸ ਦੀ, ਆਸ਼ਕਾਂ ਬਾਂਝੋ, ਕਦਰ ਨ ਕੋਈ ਪਾਵੇ।
 ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਓਹਦਾ ਮੁਲ ਜਾਣੇ, ਮੋਤੀ ਜੋ ਬਰਸਾਵੇ, ਹੂ।
੫. ਅੰਦਰ ਯਾਦ ਨਸ਼ੀਲੀ ਨਰਗਸ, ਗੋਇਆ ਹਰ ਦਮ ਜੀਵੇ।
 ਪੈਮ ਤੇਰੇ ਦਾ ਮਦ-ਪਿਆਲਾ, ਗੱਟ ਗੱਟ 'ਗੋਯਾ' ਪੀਵੇ, ਹੂ।

ਦੀਨੇਂ ਦੁਨੀਆ, ਦਰ ਕਮੰਦਿ ਅਂ ਪਰੀ ਰੁਖਸਾਰਿ ਮਾ।

ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ, ਕੀਮਤਿ ਯਕ ਤਾਰਿ ਮੂਦੇ ਯਾਰਿ ਮਾ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦੀਨ—ਪਰਮ। ਕਮੰਦ—ਫਾਹੀ। ਰੁਖਸਾਰ—ਗੱਲ੍ਹਾਂ, ਭਾਵ, ਚਿਹੜਾ। ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ—ਦੋਵੇਂ ਜਹਾਨ, ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ। ਯਕ—ਇਕ। ਤਾਰਿ ਮੂ—ਵਾਲ ਦੀ ਤਰੀ; ਯਾਰ—ਮਿੱਤਰ।

ਅਰਥ : ਸਾਡੇ ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਉਸ ਪਰੀ ਵਰਗੇ, (ਸੁੰਦਰ) ਮੁਖਤੇ ਵਾਲੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਪਏ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਜਹਾਨ ਸਾਡੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਇਕ ਤਾਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਹਨ;

ਮਾ ਨਮੇ ਆਗੇਮ ਤਾਬਿ ਗਾਮਜ਼ਾ-ਇ ਮਿਯਗਾਨਿ ਉ।

ਧਕ ਨਿਗਾਹਿ ਜਾਂ ਫਲਾਇਸ਼, ਬਸ ਬਵਦ ਦਰਕਾਰਿ ਮਾ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਨਮੇ ਆਗੇਮ—ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦੇ। ਤਾਬਿ—ਸਹਿਨ-ਸ਼ਕਤੀ। ਗਾਮਜ਼ਾ-ਇ—(ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ ਜਾਂ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਇਸ਼ਾਰਾ। ਮਿਯਗਾਨ—ਝਿੰਟੀਆਂ। ਉ—ਉਸ ਦੀਆਂ। ਜਾਂ ਫਲਾਇਸ਼—ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। ਬਸ—ਬਹੁਤ। ਬਵਦ—ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦਰਕਾਰ—ਲੋੜੀਦੀ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਝਿੰਟੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਇਸ਼ਾਰੇ (ਨੂੰ ਸਹਿਣ) ਦੀ ਬਲਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦੇ (ਰਖਦੇ)। ਸਾਨੂੰ (ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ) ਜੀਵਨ ਪਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਤੱਕਣੀ ਹੀ ਕਾਢੀ ਹੈ।

ਗਾਹਿ ਸੂਫ਼ੀ, ਗਾਹਿ ਜਾਹਦ, ਗਾਹ ਕਲੰਦਰ ਮੇ ਬਲਦ।

ਰੰਗਹਾਇ ਮੁਖਤਲਿਫ਼, ਦਾਰਦ ਬੁਤਿ ਅੱਯਾਰਿ ਮਾ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਗਾਹਿ—ਕਦੀ। ਸੂਫ਼ੀ—ਗੈਰ ਸ਼ਰੱਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਫਿਰਕਾ, ਜੋ ਪੇਮ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਦਦਾ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਜਾਹਦ—ਸ਼ਰੱਈ, (ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਸ਼ਰੱਈ ਦਾ ਪਾਬੰਦ)। ਕਲੰਦਰ—ਮਸਤਾਨੇ, ਬੇਪਰਵਾਹ, ਕੇਵਲ ਮੁਦਦਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਿ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ। ਮੇ ਸ਼ਵਦ—ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੰਗਹਾਇ—ਬਹੁਤੇ ਰੰਗ। ਮੁਖਤਲਿਫ਼—ਵੱਖ ਵੱਖ। ਦਾਰਦ—ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਬੁਤ—ਮੂਰਤ, ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮਾਸੂਕ। ਅੱਯਾਰ—ਚਲਾਕ, ਛਲੀਆ। ਚੌਜੀ। ਮਾ—ਸਾਡਾ।

ਅਰਥ : (ਗੁਰਦੇਵ) ਕਦੀ ਸੂਫ਼ੀ, ਕਦੀ ਸ਼ਰੱਈ ਤੇ ਕਦੀ ਮਸਤਾਨਾ ਬਣ ਬਹੁਂਹਿਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਛਲੀਆ (ਕੈਤਕੀ) ਪ੍ਰੀਤਮ ਵੱਖੋਂ ਵੱਖ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੇਸ ਰਖਦਾ (ਪਾਰਦਾ) ਹੈ।

ਕਦਰਿ ਲਾਲਿ ਉ, ਬਜ਼ੁਜ਼ ਆਸ਼ਿਕ, ਨ ਦਾਨਦ ਹੇਚ ਕਸ।

ਕੀਮਤਿ ਯਾਕੂਤ ਦਾਨਦ, ਚਸ਼ਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰਿ ਮਾ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਕਦਰਿ ਲਾਲਿ ਉ—ਉਸ ਲਾਲ ਦੀ ਕਦਰ (ਕੀਮਤ)। ਬਜ਼ੁਜ਼ ਆਸ਼ਿਕ—ਪੰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ। ਕਸ—ਸਖਸ, ਆਦਮੀ, ਕੋਈ। ਹੇਚ—ਬੁਝ, ਬੁਝਨੀ, ਬੇਤਾ

ਜਿਹਾ, ਨਿਕੇਮਾ। ਯਾਕੂਤ—ਗੀਰਾ। ਦਾਨਦ—ਜਾਣਦੀ ਹੈ। ਚਸਮ—ਅੱਖ। ਗੀਰਰ ਭਾਰਿ
ਮਾ—ਸਾਡੀ ਮੌਤੀ (ਹੰਡ੍ਹ) ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਲਾਲ ਦੀ ਕਦਰ ਆਸ਼ਕਾਂ (ਅਨਿੰਨ ਸਿੱਖਾਂ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ
ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। (ਉਸ) ਹੀਰੇ ਦੀ ਕੀਮਤ (ਕੋਵਲ) ਸਾਡੀ ਮੌਤੀ (ਬਿਰਹਾ ਦੇ ਅਥਰੁ)
ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਹੀ ਜਾਣਦੀ ਹੈ।

ਹਰ ਨਫਸ ‘ਗੋਇਆ’ ਬ-ਯਾਦਿ, ਨਰਗਸਿ ਮਖਮੂਰਿ ਉੱ।

ਬਾਦਾ-ਹਾਏ ਸ਼ੌਕ ਮੇਂ ਨੋਸ਼ਦ ਦਿਲਿ ਗੁਸ਼ਿਆਰਿ ਮਾ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਨਫਸ—ਸਵਾਸ, ਦਮ। ਬ-ਯਾਦਿ—ਯਾਦ ਵਿਚ, ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ।
ਮਖਮੂਰ—ਨਸੇ ਵਿਚ ਗੁਟ, ਮਸਤੁਲ-ਮਸਤ। ਬਾਦਾ-ਹਾਏ—ਸ਼ੌਕ (ਪ੍ਰੇਮ) ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਬਾਂ
(ਬਾਦ-ਹਾਇ—ਬਾਦ:—ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ)। ਮੇਂ ਨੋਸ਼ਦ—ਪੈਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਐਂ ਗੋਇਆ, ਸਾਡਾ ਸਾਵਧਾਨ ਦਿਲ ਉਸ ਮਦ-ਮਸਤ ਨਰਗਸ ਦੀ ਯਾਦ
ਵਿਚ ਸਵਾਸ ਸਵਾਸ ਪ੍ਰੇਮ-ਰਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੈਦਾ ਹੈ। (ਨਰਗਸ ਵਰਗੇ ਮਸਤ ਨੈਣਾਂ
ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਨਾਮ ਖੁਮਾਰੀ ਨਾਲ ਗੁਟ ਹੋ ਕੇ ‘ਸਦ-ਵਿਗਾਸ’ ਦੀ ਮੌਜ
ਮਾਣਦਾ ਹੈ।)

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ੋਅਰ ਹੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੋਇਆ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਦੀਵਾਨ,
ਭਾਵ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਦੀ ਜਾਨ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮੁਗਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ
ਸਿਫਤ-ਗੋ ਸ਼ਾਇਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ; ਪਰੰਤੂ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹਾ ਆਲਮ
ਬਾ-ਅਮਲ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਸੁਖਨ-ਗੋ ਕਿਤੇ ਹੀ ਲੱਭੇਗਾ।

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਗੋਇਆ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਮਲ ਮੁਗਸ਼ਦ—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ—ਦੇ ਜਨਕ ਰੂਪ ਦਾ ਸਿੱਤਰ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅਭੇਦ
ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਉਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਦੋਵੇਂ—ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆ—ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ
ਉਤੇ ਨੱਚਦੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇਕ ਵਾਲ ਦਾ ਮੁੱਲ ਦੋਵੇਂ
ਜਹਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਜਹਾਨ ਕੀ, ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਤਾਂ ਅਮੇਲਕ ਹਨ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ

ਕਿਤੀ ਲਖ ਕਰੋਤਿ, ਪਿਰੀਏ, ਰੋਮ ਨ ਪੁਜਨਿ ਤੇਰਿਆ॥

(ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੨੬੧)

ਜਦ ਪਿਆਰ ਦੀ ਅੰਤਮ ਮੰਜ਼ਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੇ ਤੁੰ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਕੇ ਜੱਤੇ ਜੱਤੇ
ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨੂਰ ਦਾ ਹੀ ਜਲਵਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਸੀਂ ਵਿਸਮਾਦੀ ਬਿਵਸਥਾ ਵਿਚ
ਕੀਮਤ ਕੈਣ ਪਾਵੇ, ਤੇ ਕਿਸ ਦੀ? ਓਥੇ ਤਾਂ ਵਿਸਮਾਦੀ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ

ਸੇ ਕੈ ਮੁੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੂ ਹੈ, ਰਾ ਛਣ ਕ੍ਰਿਣ ਰਤਸਾ ਨਾਰਾਇਣ॥

(ਸੰਗੀਗਤੁ ਲਿਲੇਖਨ, ਪੰਨਾ ੧੨)

ਤਥਾ ਜੇ ਬੈਲਤ ਹੈ ਮਿਗ ਮੀਨ ਪੱਖੇਕੁ
ਸੁ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਾਪਤ ਹੈ ਨਹੀਂ ਹੈਰ ||੩||

(ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਪੰਜਾਬ ੧੨੬੫)

ਵਾਲੀ ਵਿਸਮਾਦਤ (ਹੁ ਦੇ ਆਲਮ ਵਾਲੀ) ਅਵਸਥਾ ਵਾਪਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ, ਚੋਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਤੇ ਸੁਆਂਗ ਵਿਚ ਪਛਾਣ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਧਾਰਨ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਨ ਜਗਿਆਸੂ ਤਾਂ ਕੀ, ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ ਵਿਖੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਤਪੱਸਵੀ ਤੇ ਸਿੱਧ ਲੋਕ ਵੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਨਾਨਕ ਦੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਉਤਾਰਨ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਬਸਤਰ ਪਾ ਲੈਣ ਅਥਵਾ 'ਵਤ ਸੰਸਾਰੀ ਗੀਤ ਚਲਾਉਣ' ਦੀ ਮਜ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਬਾਹਰਲੇ ਭੇਖਾਂ ਦੀ ਵਰਗੀ ਨੂੰ ਹੀ ਕੁਟਣਾ ਜਾਣਦੇ ਸਨ।

ਸੋ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਗਿਆਸੂ-ਸਿਖ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਫ਼ਕੀਰਾਂ, ਸ਼ਾਹਾਂ, ਗੁਹਿਸਤੀਆਂ ਤੇ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਭੇਸ ਮੇਰੇ ਚੋਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਕਿਉਂ ਉਹ ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੋ ਗੁਲੇਲੇ ਚਲਾ ਗਾਗਰਾਂ ਫੌੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਰਾਮ ਰੂਪ ਹੋ ਪੰਡੂ ਸ਼ਿਵ ਦੱਤ ਨੂੰ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਭੌਰਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਮੈਣੀ ਰਾਣੀ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਵਾਤਸਲ ਪਿਆਰ ਲੈ-ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ, ਸਮਾਪੀ-ਸਥਿਤ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਸਮੇਂ ਬੀਰ ਗਸੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਤੀਰ-ਕਮਾਨ ਫੜੀ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਤੇ ਦੱਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੋਜਾਂ ਚੌਂ ਚੁਣ ਚੁਣ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਫੁੰਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਉਂ ਉਹ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਮੰਦਰ ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਤੇ ਹੀਰੇ ਜੜੇ ਸਿੰਘਾਸਨ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਹੀ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਪਰੋਤੇ ਪੈਰੀਂ, ਰਤ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਇਕੱਲਾ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ, ਰੱਬ-ਯਾਰ ਦੇ ਸੱਥਰ ਤੋਂ, ਰਣਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰਦਾ ਦਿਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ, ਮਹਿਬੂਬ ਦੇ ਇਸ 'ਜੋਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ ਸਹਿ ਕਾਇਆ ਫੇਰਿ ਪਲਟੀਐ' ਵਾਲੇ ਚੋਜਾਂ ਨੂੰ, ਸਾਦਕ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਮੁੜ ਪਛਾਣਦੀ ਹੈ :

ਰਾਬ ਬੁਦਰਤ ਨੇ ਇਨਸਾਂ ਸੇ ਛਾਪਾਏ ਤੋ ਬਹੁਤ,
ਮਗਰ, ਅਹਿਲ ਬਸੀਰਤ ਸੇ ਛੁਪਾਏ ਨ ਰਾਏ।

ਅਨੁਸਾਰ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਵਿਆਂ ਨਵਿਆਂ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖ, ਪਰਖ ਤੇ ਪਛਾਣ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੰਦਤ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਹਰੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਨਮਨੀ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਸੁਹੱਦੇ ਮਾਣਦੇ ਹਨ।

ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਗੁਰੂ-ਰੂਪੀ 'ਯਾਕੂਤ' (ਹੋਰੇ) ਦਾ ਮੁੱਲ ਸਾਡੀ ਮੇਤੀ (ਅੱਖੂ) ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਹੀ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹਣ੍ਹੀਮੇ ਤੇ ਮਮਤਾ ਦਾ ਗੁਬਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ ਵਗਾਏ ਗਏ ਅੱਖੂਆਂ ਨਾਲ ਧੁਪ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਰੱਬੀ ਲਾਲ ਦੀ ਪਰਖ ਹੋਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸੋ, 'ਬਾ ਸਾਹਿਲਿ ਮੁਰਾਦ ਕੁਜਾਂ ਆਥਨ'

੧. ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਆਧਾ ਕਰਕਾਰਪੁਰਿ ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ ਸਰਗ ਉਤਾਰਾ ॥
ਪਹਿਲ ਸੰਸਾਰੀ ਕਪਾਲੇ, ਮੌਜੀ ਬੈਠਿ ਕੀਆ ਅਕਤਾਰਾ ॥੧॥੩॥

ਸ਼ਵੇਮ। ਤਾਂ ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ ਬ-ਯਾਦਿ ਤੇ ਦਰਧਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦਾ” (੨੪) ਦਾ ਨੁਸਖਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਸੁਚੇਤ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਰੋਣਾ ਮਾਇਆ-ਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਤੋਟੇ ਤੇ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲਾ ਰੋਣਾ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ, ‘ਸੁਲਤਾਨ ਬਿਰਹਾ’ ਵਿਚ, ਵਿਸਮਾਦੀ ਵੈਰਾਗ ਤੇ ‘ਵਾਹੁ’ ਦੇ ਆਲਮ ਦਾ ਰੋਣਾ ਹੈ।^੧ ਇਸ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਖਿੜਦਾ ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪੇਮ ਦੀ ਮਸਤੀ ਦੇ, ਜਾਮ ਤੇ ਜਾਮ ਪੌਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਮਸਤੁਲ-ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ, ਉਹ ਇਸ ਅਬਦੀ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁੱਠ ਹੋ ਜਾਣ ਲਈ ਅਰਸ਼ੀ ਸਾਕੀ (ਗਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਪਾਸ ਕੁਝ ਐਉਂ ਜੋਦੜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਊੰਠ ਸਾਕੀਆ ਨਾਨਕ, ਤੂੰ ਊੰਠ, ਰਹਿਮਤ ਦਾ ਭਰ ਕੇ ਜਾਮ ਦੇਹ।
 ਹਰ ਘੜੀ ਦੇਹ, ਹਰ ਪਹਿਰ ਦੇਹ, ਹਰ ਸੁਖਹ ਦੇਹ, ਹਰ ਬਾਮ ਦੇਹ।
 ਜ਼ਰੋਂ ਤੂੰ ਮੈਂ, ਸੁਰਜ ਬਣਾ, ਕਤਰਾ ਤੂੰ ਮੈਂ, ਸਾਗਰ ਬਣਾ।
 ਖੁਦੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗਲ ਤੌੜ ਦੇਹ, ਥੇ-ਖੁਦ ਬਣਾ, ਨਿਜ-ਧਾਮ ਦੇਹ।
 ਮੌਲਾ ਮਿਰੇ, ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ, ਬਾਲਾਈਆਂ ਵੀ ਪਸਤੀਆਂ,
 ਮੱਟਾ ਦੇ ਮੱਟ ਦੇਹ ਰੋੜ, ਕਰ ਦੇ ਮਸਤੀਆਂ ਹੀ ਮਸਤੀਆਂ। (ਹਮਗਜ)

੧. ਨਾਨਕ, ਕੁਣਾ ਬਾਬਾ ਜਾਣੀਐ, ਜੇ ਤੈਥੇ ਲਾਈ ਪਿਆਰੇ ॥

(ਲਗਵ੍ਯੁ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੫੭੯)

॥.ਗਲੁ ਨੰਬਰ ੩॥

ਬ-ਦਿਹ ਸਾਕੀ ਮਰਾ ਯਕ ਜਾਮਿ ਜਾ, ਰੰਗੀਨੀਏ ਦਿਲ-ਹਾ।
 ਬ-ਚਸ਼ਮਿ ਪਾਕ ਥੀ, ਆਸਾਂਅ ਕੁਨਮ, ਈਂ ਜੁਮਲਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ-ਹਾ ॥੧॥

ਮਰਾ ਦਰ ਮੰਜ਼ਲਿ ਜਾਨਾਂ, ਹਮਾ ਐਸੇ ਹਮਾ ਸਾਂਥੇ।
 ਜਰਸ ਬੇਹੁਦਾ ਮੇ-ਨਾਲਦ, ਕੁਜਾ ਬੰਦੇਮ ਮਹਮਿਲ-ਹਾ ॥੨॥

ਖੁਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਬਵਦ ਦਾਇਮ, ਬਬੀ ਦੀਦਾਰਿ ਪਾਕਸ਼ ਰਾ।
 ਨ ਗਿਰਦਾਬੇ ਦਰੋ ਹਾਇਲ, ਨ ਦਰਯਾਓ, ਨ ਸਾਹਿਲ-ਹਾ ॥੩॥

ਚਿਰਾ ਬੇਹੁਦਾ ਮੇ ਗਰਦੀ, ਬ-ਸਹਗਾਓ ਬ-ਦਸ਼ਤ ਐ ਦਿਲ।
 ਚੂ ਆਂ ਸੁਲਤਾਨਿ ਖੂਬਾਂ, ਕਰਦਹ ਅੰਦਰ ਦੀਦਹ ਮੰਜ਼ਿਲ-ਹਾ ॥੪॥

ਚੂੰ ਗੈਰ ਅਜ ਜਾਤਿ ਪਾਕਸ਼ ਨੇਸੁ, ਦਰ ਹਰ ਜਾ ਕਿ: ਮੇ ਥੀਨਮ।
 ਬਗੋ 'ਗੋਇਆ', ਕੁਜਾ ਬਿਗੁਜਾਰਮ, ਈਂ ਦੁਨੀਆਓ ਐਹਲਿਲ-ਹਾ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਦਿਲ ਨੂੰ ਰੰਗਣ ਵਾਲੇ ਸਾਕੀ, ਭਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪਿਆਲਾ।
 ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ-ਨਦਰ ਦਾ ਸਦਕਾ, ਕਰ ਲਾਂ ਪੰਧ ਸੁਖਾਲਾ, ਹੁ।
2. ਪ੍ਰੰਮ-ਪੰਧ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਨੇ ਜਦ, ਖੇੜੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੇ।
 ਬੰਨ੍ਹ ਕਚਾਵੇ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਜਾਈਏ? ਘੜ੍ਹਿਆਲ ਛੁਲ੍ਹ ਪੁਕਾਰੇ, ਹੁ।
3. ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ, ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ, ਵੇਖੀਂ ਰੱਬ ਨਜ਼ਰ।
 ਰਾਹ ਉਸ ਦੇ ਨ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀ, ਨ ਫਿਰ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰ, ਹੁ।
4. ਜੰਗਲ ਬੇਲੇ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ਭਟਕੇ, ਅਗਿਆਨੀ ਮਨ ਮੇਰੇ।
 ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਹੈ ਕੀਤਾ, ਵਾਸਾ ਨੈਟੀ ਤੇਰੇ, ਹੁ।
5. ਜਿਧਰ ਵੇਖਾਂ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਬਾਝੋ, ਹੋਰ ਨ ਕੋਈ ਦਿੱਸੇ।
 ਵਸਦੀ ਰਸਦੀ ਦੁਨੀਆ ਛੱਡ ਕੇ, 'ਗੋਇਆ' ਕਿੱਥੇ ਨੌਸੇ, ਹੁ।

ਬ-ਦਿਹ ਸਾਕੀ ਮਰਾ ਯਕਾ ਜਾਮਿ ਜਾਂ, ਰੰਗੀਨੀਏ ਦਿਲ-ਹਾ।
ਬ-ਚਸ਼ਮਿ ਪਾਕ ਬੌਂ, ਆਸਾਂਅ ਕੁਨਮ, ਈਂ ਜੁਮਲਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ-ਹਾ ॥੧॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਬ-ਦਿਹ—ਦੇਹ। ਸਾਕੀ—ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, (ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਲੇ ਬਥਸ਼ਟ ਵਾਲਾ)। ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ। ਜਾਮਿ ਜਾਂ—ਜੀਵਨ (ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਪਿਆਲਾ, ਮਾਰਫਤ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ, ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਦੀ ਮਸਤੀ ਦਾ ਪਿਆਲਾ। ਰੰਗੀਨੀਏ ਦਿਲ-ਹਾ—ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਰੰਗਤ ਵਾਲੀ (ਦਿਲਹਾ—ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦਿਲ ਦਾ)। ਬ-ਚਸ਼ਮਿ ਪਾਕ ਬੌਂ—ਤੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਨਾਲ। ਆਸਾਂਅ ਕੁਨਮ—ਮੈਂ ਸੌਖੀਆਂ ਕਰ ਲਵਾਂ। ਈਂ ਜੁਮਲਾ—ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ। ਮੁਸ਼ਕਿਲ-ਹਾ—(‘ਮੁਸ਼ਕਲ’ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਕਠਿਨਾਈਆਂ, ਔਕੜਾਂ।

ਅਰਥ : (ਐਂ) ਸਾਕੀ, ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ (ਜੀਵਨ-ਮਸਤੀ) ਦਾ ਇੱਕ ਪਿਆਲਾ ਮੈਨੂੰ ਬਥਸ਼। ਪਵਿੱਤਰ ਅੱਖ ਨਾਲ ਵੇਖ (ਭਾਵ ਕਿਰਪਾ-ਦਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਤੱਕੋ) ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ (ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ) ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਅਟਕਾਂ ਢੂਰ ਕਰ ਸਕਾਂ।

ਮਰਾ ਦਰ ਮੰਜ਼ਲਿ ਜਾਨਾਂ, ਹਮਾ ਐਸੇ ਹਮਾ ਸਾਦੀ।
ਜਰਸ ਬੇਹੂਦਾ ਮੇ-ਨਾਲਦ, ਕੁਜਾ ਬੰਦੇਮ ਮਹਮਿਲ-ਹਾ ॥੨॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ। ਦਰ—ਵਿਚ। ਮੰਜ਼ਲਿ ਜਾਨਾਂ—ਪਿਆਰੇ ਦੁਆਰੇ ਰਾਹ। ਹਮਾ—ਸਾਰੀਆਂ। ਐਸੇ—ਸਾਦੀ, ਅਨੰਦ, ਬੇੜਾ। ਜਰਸ—(ਛਾਰਸੀ ਵਿਚ) ਘੜਿਆਲ ਜਾਂ ਘੰਟਾ, (ਅਰਥੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਨਰਮ ਅਵਾਜ਼)। ਬੇਹੂਦਾ—ਬੇਫਾਇਦਾ। ਮੇ-ਨਾਲਦ—ਰੋਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ੇਰ ਮਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਜਾ—ਕਿਥੇ। ਬੰਦੇਮ—ਅਸੀਂ ਬੰਨੀਏ (ਕੂੰਚ ਕਰਨ ਲਈ)। ਮਹਮਿਲ-ਹਾ—ਊਂਠ ਦੇ ‘ਕਚਾਵੇ’ (ਮਹਮਿਲ) ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ।

ਅਰਥ : ਸਾਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। (ਕਾਫਲੇ ਦਾ) ਘੜਿਆਲ ਬੇ-ਫਾਇਦਾ (ਅੱਗੇ ਕਚ ਕਰਨ ਲਈ) ਸ਼ੇਰ ਮਚਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਦੱਸੋ) ਅਸੀਂ ਕਿਥੇ ਨੂੰ ਕਚਾਵੇ ਬੰਨੀਏ (ਕੂੰਚ ਲਈ ਤੱਤਪਰ ਹੋਈਏ, ਭਾਵ ਭਟਕੀਏ, ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਤੇ ਖੇੜੇ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਾਂ)।

ਖੁਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਬਵਦ ਦਾਇਮ, ਬਥੌਂ ਦੀਦਾਰਿ ਪਾਕਸ਼ ਰਾ।
ਨ ਗਿਰਦਾਬੇ ਦਰੋ ਹਾਇਲ, ਨ ਦਰਜਾਓ, ਨ ਸਾਹਿਲ-ਹਾ ॥੩॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਦਾਇਮ—ਸਦਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ। ਬਥੌਂ—ਤੂੰ ਵੇਖ। ਦੀਦਾਰਿ ਪਾਕਸ਼ ਰਾ—ਉਸ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦੀਦਾਰ ਨੂੰ। ਪਾਕਸ਼—ਉਸ ਦਾ ਪਾਕ (ਸ—ਉਸ ਦਾ)। ਗਿਰਦਾਬੇ—ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀ। ਦਰੋ ਹਾਇਲ—ਉਸ ਵਿਚ ਹਾਇਲ। ਹਾਇਲ—ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ, ਰੋਕ, (ਦੋ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ

੧. ਕਿਸੇ ਸੰਨਿਆਂ ਵਿਖੇ ‘ਮਰਾ ਧਰ ਜਾਮ ਜਾਂ ਰੰਗੀਨੀਏ ਦਿਲਹਾ’ ਪਾਠ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ)। ਸਾਹਿਲ-ਹਾ—ਸਾਹਿਲ (ਕੰਢੇ) ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ।

ਅਰਥ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖ। (ਕੇਵੇਂ) ਉਸ ਰਾਹ (ਪ੍ਰਭੂ-ਮਾਰਗ) ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਘੁੰਮਣ-ਘੰਗੀ ਰਹੇਗੀ, ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਨਦੀ ਜੇ ਨਾ ਕੰਢੇ (ਦਿਸਟਾਂਗ, ਰਹਿਣਗੇ—ਸਭ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਮਤਮ)।

ਚਿਰਾ ਬੇਹੁਦਾ ਮੇਂ ਗਰਦੀ, ਬਾ-ਸਹਰਾਓ ਬਾ-ਦਸ਼ਤ, ਐ ਦਿਲ।

ਚੂ ਆਂ ਸੁਲਤਾਨਿ ਖੂਬਾਂ, ਕਰਦਹ ਅੰਦਰ ਦੌਦਹ ਮੰਜ਼ਿਲ-ਹਾ ॥੪॥

ਬਿਧਦਾਰਥ : ਚਿਰਾ—ਕਿਉਂ ? ਬੇਹੁਦਾ—ਬੇਫਾਇਦਾ। ਮੇਂ ਗਰਦੀ—ਤੂੰ ਕੋਂ ਜਾਂ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾ-ਸਹਰਾ—ਵੀਰਾਨੇ ਵਿੱਚ, ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ। ਓ—ਅਤੇ। ਬਾ-ਦਸ਼ਤ—ਜੰਗਲ ਵਿਚ। ਚੂ—ਜਦ ਕਿ। ਸੁਲਤਾਨਿ ਖੂਬਾਂ—ਸੁਹਣਿਆਂ ਦਾ ਸੁਲਤਾਨ। ਦੌਦਹ—ਨੈਨ। ਮੰਜ਼ਿਲ ਹਾ—ਠਿਕਾਣੇ, ਡੇਰੇ।

ਅਰਥ : ਐ ਦਿਲ ! ਤੂੰ ਬੇਫਾਇਦਾ ਉਜਾੜਾਂ ਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ (ਕਲਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਤੇਰਿਆਂ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸਾ (ਠਿਕਾਣਾ) ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਚੂ ਗੈਰ ਅਜ ਜਾਤਿ ਪਾਕਸ਼ ਨੇਸੁ, ਦਰ ਹਰ ਜਾ ਕਿ: ਮੇਂ ਬੀਨਮ।
ਬਗੋ ‘ਗੋਇਆ’, ਕੁਜਾ ਬਿਗੁਜ਼ਾਰਮ, ਈਂ ਦੁਨੀਆ ਓ ਏਹਲਿਲ-ਹਾ ॥੫॥

ਬਿਧਦਾਰਥ : ਗੈਰ—ਦੂਜਾ, ਬਿਗਾਨਾ। ਦਰ ਹਰ ਜਾ—ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਵਿਚ। ਮੇਂ ਬੀਨਮ—ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਬਗੋ—ਤੂੰ ਦੱਸ। ਬਿਗੁਜ਼ਾਰਮ—ਮੈਂ ਤਿਆਗ ਦਿਆ। ਐਹਲਿਲ-ਹਾ—ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ।

ਅਰਥ : ਜਦੋਂ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹਸਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਜਿਸ ਥਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ, (ਤਾਂ) ਗੋਇਆ, ਤੂੰ (ਆਪ ਹੀ) ਦੱਸ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕ ਮੱਤ-ਮਤਾਂਤ੍ਰ ਹਨ, ਪਰੰਤੁ, ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਦੋ ਹੀ ਮਾਰਗ ਹਨ—ਇਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਨਵਿਰਤੀ। ਗੁਰਮਤਿ, ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਮਾਰਗ ਦਾ ਹਾਮੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਏਥੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕੇਵਲ ਨਵਿਰਤੀ ਮਾਰਗ (ਤਿਆਗ) ਨੂੰ ਹੀ ਕਲਿਆਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਧੀ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਸੰਨਿਆਸ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਵਾਸਤੇ ਨਰੀਨਾ ਅੱਲਾਦ (ਲੜਕੇ) ਲਈ ਗਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਵੀ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਚਹੁੰਆਂ ਆਸਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਆਸਰਮ ਹੀ ਮਿਥਦੇ ਹਨ, ਪਰਮ

ਨਹੀਂ; ਅਤੇ ਆਮਰ ਮੋਖਸ, ਇਸ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਅਤੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋਣ ਵਿਚ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਗ੍ਰਹਸਤ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੈ, ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ। ਕਤੇਬੀ ਮੱਤਾਂ ਵਾਲੇ (ਅਹਿਲਿ ਕਿਤਾਬ) ਯਹੁਦੀ, ਈਸਾਈ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੋਕ ਵੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਧਾਰਨਾ ਇਕ ਧਰਮ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ, ਇਕ ਸਮਾਜਕ ਸੌਦਾਬਾਜ਼ੀ ਜਾਂ ਐਸ ਇਸ਼ਰਤ ਦੇ ਸਾਧਨ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮਤਿ ਅਜਿਹੇ ਤਿਆਗ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਖੰਡਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿਤਨੀ ਸਰਲਤਾ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਲਈ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਨਿਖੇਪੀ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ

ਕਾਹੇ ਰੇ ਬਨ ਖੋਜਨ ਜਾਈ ॥

ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਦਾ ਅਲੇਪਾ, ਤੋਹੀ ਸੰਗ ਸਮਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਪੁਹਪ (ਫੁਲ) ਮਹਿ ਜਿਉ ਬਾਜੁ ਬਸਤੁ ਹੈ, ਮੁਕਰ (ਸੀਸ਼ਾ, ਲਕੜੀ) ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ ॥
ਤੈਸੇ ਹੀ ਹਰਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰਿ, ਘਟ ਹੀ ਬੇਜਹੁ ਭਾਈ ॥੧॥

ਬਾਹਰਿ ਭੀਤਰਿ ਏਕੋ ਜਾਨਹੁ, ਇਹੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਬਤਾਈ ॥

ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ, ਮਿਟੈ ਨ ਝੂਮ ਕੀ ਕਾਈ ॥੨॥੧॥

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੬, ਪੰਨਾ ੬੮੮)

ਤਥਾ : ਰੇ ਮਨ ! ਐਸੇ ਕਰਿ ਸੰਨਿਆਸਾ ॥

ਬਨ ਸੇ ਸਦਨ ਸਬੈ ਕਰਿ ਸਮਝਹੁ, ਮਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਉਦਸ਼ਾ ॥

(ਪਾ: ੧੦)

ਪ੍ਰਭੂ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਸੋ

ਬਾਹਰਿ ਟੋਲੈ ਸੋ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਹੀ ॥

(ਮਾਝ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੨)

ਵਾਲੇ ਐਡੜ ਰਾਹੇ ਸਿਖ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਬਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਸੁਹਣਿਆਂ ਦਾ ਸੁਲਤਾਨ ਤੇਰੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਫੇਰਾ ਜਮਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਤੂੰ ਉਸ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਅਕਾਰਥ ਜੰਗਲਾਂ ਥਾਈਆਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ? ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਕ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਝਾਤੀ ਅੰਦਰ ਪਾ ਲਈ, ਉਸ ਲਈ ਇਸ ਜੀਵਨ-ਪੰਧ ਦੀ ਨਦੀ ਦੀਆਂ ਘੁੰਮਣ-ਘੋਰੀਆਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਸਦਾ ਖੇੜਾ ਤੇ ਬੁਸ਼ੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਉਹ ਜੰਗਲਾਂ ਬੇਲਿਆਂ ਵਲ ਦੌੜਨੇ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੁਣ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਘੁਪ ਅੰਨ੍ਹੀ ਖੱਡ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਠੋਕਰਾਂ ਨਹੀਂ ਖੰਦਾ। ਉਹ

ਬਾਹਰਿ ਬੁਢਨ ਤੇ ਛੂਟਿ ਪਰੇ, ਗੁਰਿ ਘਰ ਹੀ ਮਾਹਿ ਦਿਖਾਇਆ ਥਾ ॥

(ਮਾਝ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੦੨)

ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਦਾ ਨਿਸਚਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਉਹਾਂ ਭਵੇ ਸਾਈਐ, ਜਵੇ ਈਹਾਂ ਨ ਹੈਇ ॥

(ਗਮਾਨੰਦ ਬਸੇਰੁ, ਪੰਨਾ ੧੧੯੫)

ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਸਾਰ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਉਹ ਉਸ ਹਰੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਸੰਨਿਆਸੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਫਾਣਦਾ ਤੇ ਮਨ-ਰਪੀ ਸੱਪ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸਰੀਰ-ਨੂੰਪੀ ਵਰਾਮੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੀ ਧਰਮ ਸਮਝ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ 'ਤਿਆਗ' ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਅਛੰਭਰ ਬੌਬਾ ਤੇ ਇਕ ਛੱਲ ਹੈ, ਭਰਮ ਹੈ, ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਦੀ ਪੇੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਭਾਵਟਰ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ੋਅਰ ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਣਗੇ

ਬਾਖਾਂ ਮਹਿਛਲ ਮੇਂ, ਚਮਨ ਮੇਂ ਗੁਲ, ਫਲਕ ਪਰ ਮੈਹਰੇ ਮਾਹ।

ਏਖਨੇ ਵਾਲਾ ਸੇ ਹੋ, ਹਰ ਜਾ ਤੇਰੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ।

ਤਥਾ

ਕੂੰ ਕੂੰਡਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋ, ਤਾਰੋਂ ਕੀ ਖਾਮੀ ਮੇਂ।

ਪੰਜ਼ੀਦਹ ਹੈ ਫੁਹ ਬਾਇਦ, ਗੌਗਾ-ਏ^੧ ਜਿੰਦਗੀ ਮੇਂ।

ਅਸਤਾਦਹ^੨ ਸਰਵ^੩ ਮੇਂ ਹੈ, ਸਬਜ਼ਾ ਮੇਂ ਸੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬੁਲ-ਬੁਲ ਮੇਂ ਨਗਮਾ-ਜਨ^੪ ਹੈ, ਖਾਮੇਸ਼ ਹੈ ਕਲੀ ਮੇਂ।

ਆ ਮੇਂ ਤੁਝੇ ਦਿਖਾਊ, ਰੁਖਸਾਰਿ ਰੋਬਨ ਉਸ ਕਾ।

ਨਹਿਰਾਂ ਕੇ ਆਈਨਾ ਮੇਂ, ਬਥਨਮ^੫ ਕੀ ਆਰਸੀ ਮੇਂ।

ਦਰਿਆਓ ਦਸਤੋਂ ਦਰ ਮੇਂ, ਕੁਹਸਾਰ^੬ ਮੇਂ ਫੁਹੀ ਹੈ।

ਇਨਸਾਂ ਕੇ ਰੁਕਾ ਮੇਂ, ਤੇਰੇ ਰੁਖਸਾਰ ਮੇਂ ਫੁਹੀ ਹੈ।

—੦—

ਉਸੁ, ਅੜ ਹਰ ਮੂਦੇ ਤੋ, ਸੂੰ ਆਬਕਾਰ।

ਤੂ ਕੁਜਾ ਬੈਰੂੰ ਰਵੀ, ਬਹਰੇ ਬਿਕਾਰ ॥੪੦੩॥

(ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਕਾਨ ਨੂੰ

ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਫੜਨ (ਪਾਉਣ) ਲਈ
ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਕਿਧਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

੧. ਸੁਰਜ ਤੇ ਚੰਦ। ੨. ਬੇਰ, ਗੋਲਾ-ਗੋਲਾ। ੩. ਖਲੋਤਾ ਹੋਇਆ। ੪. ਸਰੂ^੧।
੫. ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੬. ਤੇਲ। ੭. ਬੀਬਾ। ੮. ਜੰਗਲ, ਬੀਆਬਾਨ। ੯. ਪਹਾੜੀ ਥਾਂ।

ੴ ਰਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੪

ਬਯਾ ਐ ਸਾਕੀਏ ਰੰਗੀਨ, ਜਿ ਮੈ ਪੁਰ ਕੁਨ ਅੱਜਾਗਾ ਈਂ ਜਾ ।
 ਨਸ਼ਾ-ਇ ਲਾਲਿ ਮੈ ਗੁਨਤ ਜਿ ਹੱਕ ਬਖਸ਼ਦ ਸੁਰਾਗਾ ਈਂ ਜਾ ॥੧॥
 ਅਨਲਹੱਕ ਅਜ਼ ਲਥਿ ਮਨਸੂਰ, ਗਰਚੁੰ ਸੀਸ਼ਾ ਕੁਲਕੁਲ ਕਰਦ ।
 ਕਿ: ਆਰਦ ਤਾਬਿ ਈਂ ਸਹਬਾ, ਕੁਜਾ ਜਾਮਿ ਦਿਮਾਗਾ ਈਂ ਜਾ ॥੨॥
 ਜਹਾਂ ਤਾਰੀਕ ਸੁਦ, ਜਾਨਾਂ, ਬਰ ਅਫਰੋਜ਼ ਈਂ ਕੱਦਿ ਰਾਨਾ ।
 ਨੁਮਾ ਰੁਖਸਾਰਾ-ਇ ਤਾਬਾਂ, ਕਿ: ਮੇ-ਬਾਯਦ ਚਰਾਗਾ ਈਂ ਜਾ ॥੩॥
 ਬਾ-ਈਂ ਯਕਦਮ ਕਿ: ਯਾਦ ਆਈ, ਤਵਾਂ ਉਮਰੇ ਬਸਰ ਬੁਰਦਨ ।
 ਅਗਰ ਯਕਦਮ ਕਸੇ ਯਾਬਦ, ਬਸੌਕਿ ਹੱਕ ਫਰਾਗਾ ਈਂ ਜਾ ॥੪॥
 ਦੋ ਚਸ਼ਮਿ ਮਨ, ਕਿ: ਦਰਯਾਏ ਅਜਸੀਮੁੱਸਾਨ ਬਵਦ 'ਗੋਇਆ' ।
 ਜਿ ਹਰ ਅਸ਼ਕਮ, ਬਵਦ ਸਾਦਾਬੀਏ ਸਦ ਬਾਗਾ ਬਾਗਾ ਈਂ ਜਾ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਐ ਮੇਰੇ ਅਲਬੇਲੇ ਸਾਕੀ, ਭਰ ਦੇ ਨਾਮ-ਪਿਆਲਾ।
 ਲਾਲ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਰ ਲਾਂ, ਜੀਵਨ-ਪੰਧ ਸੁਖਾਲਾ, ਹੂ।
੨. ਬਾਂਗ ਸੁਰਾਹੀ ਵਾਂਡ ਅਨਲਹੱਕ, ਮੁਖ-ਮਨਸੂਰ ਸੁਹਾਇਆ।
 ਝੱਲੇ ਝਾਲ ਜੋ ਇਸ ਮਸਤੀ ਦੀ, ਲਾਲ ਨ ਮਾਈ ਜਾਇਆ, ਹੂ।
੩. ਛਾਇਆ ਜੱਗ ਤੇ ਪੁੰਧਕਾਰਾ, ਸੁੰਦਰ ਤਨ ਲਿਸਕਾ ਦੇ।
 ਰੌਸ਼ਨ ਮੁੱਖ ਦਮਕਾ ਕੇ ਦਾਤਾ, ਦੀਪਕ ਆਨ ਜਗਾ ਦੇ, ਹੂ।
੪. ਇਕ ਪਲ ਆਵੇਂ ਯਾਦ ਤੂੰ ਜੇਕਰ, ਉਮਰਾ ਭਲੀ ਵਿਹਾਵੇ।
 ਪਲ ਭਰ ਸ਼ੋਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਸਦ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਉਹ ਪਾਵੇ, ਹੂ।
੫. ਦੋਵੇਂ ਨੈਣ 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਜਾਣੋ, ਦਰਿਆ ਬਣੇ ਲਾਸਾਨੀ।
 ਇੱਕ ਇੱਕ ਹੰਝੂ ਨਾਲ ਉਹ ਦੇਂਦਾ, ਸੈ ਬਾਗਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ, ਹੂ।

ਬਜਾ ਏ ਸਾਕੀਏ ਰੰਗੀਨ, ਜਿ ਮੇ ਪੁਰ ਕੁਨ ਅੱਜਾਗਾ ਈਂ ਜਾ।

ਨਿਸ਼ਾ-ਇ ਲਾਲ ਮੈ ਗੁਨਤ, ਜਿ ਹੱਕ ਬਖਸ਼ਦ ਸੁਰਾਗਾ ਈਂ ਜਾ॥੧॥

ਬੁਝਦਾਰਬ ਬਜਾ—ਆ। ਸਾਕੀਏ ਰੰਗੀਨ—ਅਲਬੇਲੇ (ਰੰਗੀਲੇ) ਨਾਮ-ਸ਼ਰਾਬ
ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਲਬੇਲੇ ਸਾਕੀ। ਜਿ—ਨਾਲ। ਪੁਰ ਕੁਨ—ਭਰ ਦੇ। ਅੱਜਾਗਾ—ਜਾਮ,
ਪਿਆਲਾ। ਈਂ ਜਾ—ਇਸ ਥਾਂ, ਏਥੇ। ਮੈ—ਸ਼ਰਾਬ। ਲਾਲ ਗੂੰ—ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ। ਤ—ਤੇਰੀ।
ਨਿਸ਼ਾ—ਸਰੂਰ, ਮਸਤੀ, ਖੁਮਾਰੀ। ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਬਖਸ਼ਦ—ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ, ਪੇਸ਼ੂਦੀ ਹੈ।
ਸੁਰਾਗਾ—ਭੇਦ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਅਲਬੇਲੇ ਸਾਕੀ ! ਆ (ਤੇ) ਏਥੇ (ਸਾਨੂੰ ਨਾਮ ਖੁਮਾਰੀ ਦੀ) ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ
ਇਕ ਜਾਮ ਭਰ ਦੇ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਤੇਰੀ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸਰੂਰ ਏਥੇ (ਸਾਡੇ ਉਤੇ)
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭੇਦ ਖੇਲ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਅਨਲਹੱਕ ਅੜ ਲਥਿ ਮਨਸੂਰ, ਗਰਚੂੰ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕੁਲਕੁਲ ਕਰਦ।

ਕਿ: ਆਰਦ ਤਾਬਿ ਈਂ ਸਹਬਾ, ਕੁਜਾ ਜਾਮਿ ਦਿਮਾਗਾ ਈਂ ਜਾ॥੨॥

ਬੁਝਦਾਰਬ : ਅਨਲਹੱਕ—(ਐਨਾਅਲਹਕ) ਮੈਂ ਖੁਦਾ ਹਾਂ, ਅਹੰ ਬੁਹਮ ਅਸਮੀ।
ਮਨਸੂਰ—ਦੇਸ ਇਰਾਕ ਦੇ ਇਕ ਵਲੀ ਕਾਮਲ ਦਾ ਨਾਮ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨਸੂਰ ਹੱਲਾਜ ਵੀ
ਆਖਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੁਸੈਨ ਸੀ ਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮਨਸੂਰ,
ਪਰਤੂੰ, ਇਹ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ। ‘ਹੱਲਾਜ’ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਰੰਗਿਣ
ਵਾਲਾ। ਮਨਸੂਰ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਹੱਲਾਜ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਹ ਕਿਤੇ ਕੇਮ
ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੂੰ ਪਿੰਜੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਹੱਲਾਜ
ਨਾਮ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ੩੦੯ ਹਿਜਰੀ ਵਿਚ ‘ਅਨਲਹੱਕ’ ਕਹਿਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸ਼ਰੱਦੀ
ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸੂਲੀ ਚੜ੍ਹਾ ਤੇ ਜਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅੜ—ਤੋਂ। ਲਥਿ ਮਨਸੂਰ—ਮਨਸੂਰ
ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ, ਬੁਲੋਂ। ਗਰਚੂੰ—ਵਾਂਗੂੰ। ਸ਼ੀਸ਼ਾ—ਬੋਤਲ। ਕੁਲਕੁਲ—ਬੋਤਲ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਉਲੱਦਣ
ਨਾਲ ਜੋ ਅਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਰਦ—ਕੀਤਾ। ਕਿ—ਜਿਹੜਾ। ਤਾਬ—ਛਾਲ।
ਆਰਦ—ਲਿਆਉਂਦੀ, ਭਾਵ, ਝਲਦੀ ਹੈ। ਸਹਬਾ—(ਨਾਮ ਦੀ) ਸ਼ਰਾਬ। ਕੁਜਾ—ਕਿਥੋਂ
(ਹੈ)। ਜਾਮਿ ਦਿਮਾਗਾ—ਦਿਮਾਗਾ ਦਾ ਪਿਆਲਾ।

ਅਰਥ : ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਨਲਹੱਕ (ਦਾ ਨਾਅਗਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕਲਿਆ)
ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਤਲ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਕੁਲਕੁਲ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ (ਨਿਕਲਦੀ
ਹੈ)। ਏਥੇ ਕਿਹੜਾ ਦਿਮਾਗ-ਰੂਪੀ ਪਿਆਲਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਝਾਲ ਝੱਲ ਸਕੇ (ਭਾਵ,
ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਤੇ ਮਸਤੀ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਤਾਬ ਹਰੇਕ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ
ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦਾ, ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੇ ਹਉਮੈ-ਭਰਪੂਰ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਵ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਜਹਾਂ ਤਾਰੀਕ ਮੁਦ, ਜਾਨਾਂ, ਬਰ ਅਫਰੋਜ਼ ਈਂ ਕੱਦਿ ਰਾਨਾ।

ਨੁਮਾ ਬੁਖਸਾਰਾ-ਇ ਤਾਬਾ, ਕਿ: ਮੇ-ਬਾਯਦ ਚਰਾਗਾ ਈਂ ਜਾ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਹਾਂ—ਜਗਤ। ਤਾਰੀਕ ਸ਼ੁਦ—ਅੰਨ੍ਹੇਗਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਾਨਾਂ—ਮਿੱਤਰ, ਪਿਆਰਾ। ਬਰ ਅਫਰੋਜ਼—ਚਮਕਾਅ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ। ਈਂ—ਇਹ। ਰਾਅਨਾ—ਸੋਹਣਾ। ਨੁਮਾ—ਵਿਖਾ। ਰੁਖਸਾਰ—ਗੱਲਾਂ (ਚਿਹਰਾ)। ਤਾਬਾਂ—ਚਮਕੀਲੀਆਂ। ਮੇ ਬਾਜਦ—ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਜਗਤ ਵਿਚ ਅੰਪੋਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। (ਸੌ ਹੋ) ਪਿਆਰੇ, (ਆਪਣਾ) ਇਹ ਸੋਹਣਾ ਸਰੀਰ ਚਮਕਾਅ (ਭਾਵ ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ)। ਆਪਣੀਆਂ ਚਮਕੀਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਭਾਵ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜਾ ਵਿਖਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਬਾ-ਈਂ ਯਕਦਮ ਕਿ: ਯਾਦ ਆਈ, ਤਵਾਂ ਉਮਰੇ ਬਸਰ ਬੁਰਦਨ।

ਅਗਰ ਯਕਦਮ ਕਸੇ ਯਾਬਦ, ਬੱਸੀਕਿ ਹੱਕ ਛਰਾਗਾ ਈਂ ਜਾ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾ ਈਂ—ਇਸ ਵਿਚ, ਇਸ ਨਾਲ। ਆਈ—ਤੂੰ ਆਵੇਂ। ਤਵਾਂ ਉਮਰੇ ਬਸਰ ਬੁਰਦਨ—ਇਕ ਉਮਰ ਬੀਤ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਸੇ—ਕੋਈ। ਯਾਬਦ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ, ਪਾਵੇ। ਬੱਸੀਕਿ ਹੱਕ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ। ਛਰਾਗਾ—ਭੁਸੀ।

ਅਰਥ : ਇਸ ਇੱਕ ਸਵਾਸ ਵਿਚ, ਜਦ ਕਿ ਤੂੰ ਚੇਤੇ ਆਵੇਂ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬਿਤਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੌਕ ਦਾ ਇਕ ਸਵਾਸ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ (ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ) ਇਥੇ ਹੀ ਸਭ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਖੇੜੇ ਹਨ।

ਦੇ ਚਲਭਿ ਮਨ, ਕਿ: ਦਰਯਾਏ ਅੜੀਮੁੜਿਆਨ ਬਵਦ ‘ਗੋਇਆ’।

ਜਿ ਹਰ ਅਸ਼ਕਮ, ਬਵਦ ਸ਼ਾਦਾਬੀਏ ਸਦ ਬਾਗਾ ਬਾਗਾ ਈਂ ਜਾ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚਲਭਿ ਮਨ—ਮੇਰੇ ਨੈਨ। ਅਸ਼ਕਮ—ਮੇਰੇ ਅੱਥਰੂ। ਬਵਦ—ਹਨ। ਸ਼ਾਦਾਬੀਏ—ਸਿੰਜਣਾ। ਸਦ—ਸੌ (ਸੈਂਕੜੇ)।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਨੇਤਰ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਬਿਰਹ ਵਿੱਚ) ਮਹਾਨ ਨਦੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਹੇਠੂ ਨਾਲ ਸੈਂਕੜੇ ਬਾਗਾਂ ਦੀ ਸਿੰਜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਭਾਵ, ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ ਵਗਾਏ ਅੱਥਰੂ ਸੈਂਕੜੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਵੀਰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੰਜਦੇ ਤੇ ਸਰਸਬਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਜਗਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੇ ਤੂੰ ਦਾ ਭੇਦ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ‘ਸ਼ਰਾਬ’ ਤੇ ‘ਸ਼ਬਦ’—ਦੋਵੇਂ ਨਸ਼ੇ ਪਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਫਰਕ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਹੋਣੀ ਮੱਦ, ‘ਮਤ ਮਾਰ ਕੇ’, ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਓਥੇ ‘ਸ਼ਬਦ’ (ਨਾਮ) ਮੱਤ ਤੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਤੇ ਉੱਜਲਾ ਕਰ ਕੇ। ਪਹਿਲਾ ਨਸ਼ਾ—ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਭਾਵ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੁ, ਦੂਜਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਪਹਿਲਾ ਨਸ਼ਾ ਉਤਰਨ ਉਪਰੰਤ ਤੋਟ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ; ਪਰੰਤੁ ਦੂਜੇ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ-ਸਮਾਨ ਖੀਕਾ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਬਾਰੇ ਤੀਜੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਅਰਥ-ਭਰਪੂਰ ਰਾਕ ਹੈ:

ਸਿਵੁ ਪੀਤੇ ਮਿਤ ਦੂਰਿ ਹੋਏ, ਬਰਲੁ ਪਈ ਬਿਚਿ ਆਈ ॥
ਆਪਣਾ ਪਰਾਇਆ ਨ ਪਾਛਾਣਈ, ਖਸਮਹੁ ਧਕੇ ਖਾਈ ॥.....
ਕੁਠਾ ਮਦੁ ਮੁਲਿ ਨ ਪੀਚਈ, ਜੇ ਕਾ ਪਾਰਿ ਕਸਾਈ ॥

(ਵਾਰ ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੫੪੮)

ਪਰਤ੍ਤੁ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਭੁਮਾਰੀ ਤੇ ਤਿਆਰੀ ਬਾਰੇ ਭਰਬਗੀ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰਿਪਲੇਮ
ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰਦੇਵ ਫਰਮਾਂਦੇ ਹਨ

ਗੁਣੁ ਕਰਿ ਗਿਆਨੁ, ਧਿਆਨੁ ਕਰਿ ਧਾਵੈ, ਕਰਿ ਕਰਣੀ ਕਸੁ ਪਾਈਐ ॥
ਭਠੀ ਭਵਨੁ, ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ ਪੌਚਾ, ਇਤੁ ਰਸਿ ਅਮਿਉ ਚੁਆਈਐ ॥੧॥
ਬਾਬਾ, ਮਨੁ ਮਤਵਾਰੈ, ਨਾਮ ਰਸੁ ਪੀਵੈ, ਸਹਜ ਰੰਗ ਰਚਿ ਰਹਿਆ ॥
ਅਹਿਨਿਸਿ ਬਣੀ ਪ੍ਰੇਮ ਲਿਵ ਲਾਗੀ, ਸਥਦੁ ਅਨਾਹਦ ਗਹਿਆ ॥੨॥ ਰਹਾਉ ॥
ਪੁਰਾ ਸਾਚੁ, ਧਿਆਲਾ ਸਹਜੇ, ਤਿਸਹਿ ਪੀਆਏ ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਾ ਵਾਪਾਰੀ ਹੋਵੈ, ਕਿਆ ਮਦਿ ਛੁਛੈ ਭਾਉ ਧਰੇ ॥੨॥
ਗੁਰ ਕੀ ਸਾਖੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣੀ, ਪੀਵਤ ਹੀ ਪਰਵਾਣੁ ਭਇਆ ॥
ਦਰ ਦਰਸਨ ਕਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਹੋਵੈ, ਮੁਕਤਿ ਬੈਕੁੰਠੈ ਕਰੈ ਕਿਆ ॥੩॥
ਸਿਫਤੀ ਰਤਾ ਸਦ ਬੈਰਾਗੀ, ਸੁਝੇ ਜਨਮੁ ਨ ਹਾਰੈ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ, ਸੁਣਿ ਭਰਬਚਿ ਜੋਗੀ, ਖੀਵਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰੈ ॥੪॥

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੩੬੦)

ਇਹ ਹੈ ਉਸ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਬਿਆਨ, ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਖੇ
ਝੰਗੀਲੇ ਸਾਕੀ, ਕਾਮਲ ਮੁਰਸ਼ਦ, ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪਾਪਤ ਕਰਨ
ਲਈ ਤਰਲਾ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੋਦੜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐ ਮੇਰੇ ਰੰਗੀਲੇ ਸਾਕੀ! ਆ ਤੇ
ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ (ਨਾਮ ਦੀ) ਐਸੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਧਿਆਲਾ ਭਰ ਦੇ, ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੇਤੇ
ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਦੇਵੇ। ਮਨਸੂਰ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ
ਨਾਮ-ਮੱਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਤਰਦਿਆਂ ਹੀ ‘ਜਤ ਦੇਖਾਂ ਤਤ ਤੂੰ’ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮਨਸੂਰ ਦਾ ‘ਅਨਲਹੱਕ’ (ਮੈਂ ਖੁਦਾ ਹਾਂ) ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਨਾ ਇਵੇਂ ਹੀ ਕੁਦਰਤੀ
ਤੇ ਬਨਾਵਟ-ਰਹਿਤ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਾਹੀ ਅਥਵਾ ਬੋਤਲ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਟ
ਸਮੇਂ ‘ਕੁਲਕੁਲ’ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਘਰ
ਬੈਠਿਆਂ ਵੀ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਸੂਲੀ ਦੀ ਨੋਕ ਉਤੇ ਵੀ। ਪਖਣੀ ਤੇ ਦੰਭੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਕੂੰਜੇ
ਦਾਅਵਿਆਂ ਤੇ ਫੋਕੀਆਂ ਡੀਂਗਾਂ, ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਸੱਭੁਟ ਨਿਕਲੇ
ਬਚਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਫਰਕ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਲਈ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ ਐਸੇ
ਪਖਣੰਡ-ਭਰੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨੂੰ ਹਉਮੈ-ਭਰੀ ਢੀਠਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ

ਕਰਉ ਬਰਾਬਰਿ ਮੈ ਪਿਆ ਸੰਗ ਰਾਂਡੀ, ਇਹ ਹਉਮੈ ਕੀ ਬੀਠਾਈ ॥
(ਮਲਰ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੬੦)

ਅਗਲੇ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ (ਸਤਿਗੁਰ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ
ਪਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ – “ਹੇ ਮਿੱਤਰ, ਤੇਰੇ ਬਚੀਰ ਇਹ ਜਗਤ ਘੁਪ ਅੰਨ੍ਹੇਗ ਹੋ ਗਿਆ

ਹੈ। 'ਏਤੇ ਚਾਨਣ ਹੋਦਿਆਂ ਗਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ' ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਕਰ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬਸ਼ਾ, ਤਾਂ ਜੁ ਜਗਤ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਣੋਂ ਬਚ ਸਕੇ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੁੜ ਜਾਵੇ।" ਹੇ ਦਿਆਲੁ ਦਾਤਾਰ, ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਕਿ

ਏਕ ਚਿਤ ਜਿਹ ਇਕ ਛਿਨ ਧਿਆਏਓ ॥

ਕਾਲ ਫਾਸ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਏਓ ॥੧੦॥

(ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦)

ਤੇਰੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ, ਤੇਰੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਕਰਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਨੇਤਰ ਵੱਡੇ ਦਰਿਆ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸ਼ਹ ਸਾਗਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਤੇ ਲੂੰ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਝੁਲਸੀ ਪਈ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਪਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਮੇਰੇ ਹੀ ਸੜੋਂ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਹਿਰਦੇ-ਫੁਲਵਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰਿਆ-ਭਰਿਆ ਤੇ ਸਰਸਬਜ਼ ਕਰ ਦੇ।

—੦—

ਯਾ ਇਲਾਹੀ, ਬੰਦਹ ਰਾ ਤੌਫੀਕ ਦਿਹ ॥

ਤਾ ਬ-ਯਾਦਤ ਬਿ-ਗੁਜਰਦ, ਈਂ ਉਮਰਿ ਬਿਹ ॥੨੫॥

(ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਦਾਸ ਨੂੰ ਬਲ ਬਸ਼ਾ ਤਾਂ ਜੁ ਮੇਰੀ ਸੋਹਣੀ ਉਮਰ ਤੇਰੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਹੋਵੇ।

(ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੫)

ਰਹ ਰਸਾਨਿ, ਰਾਹਿ ਰੱਕ, ਆਮਦ ਅਦਬ।
 ਹਮ ਬ-ਦਿਲ ਯਾਦਿ ਭੁਦਾ-ਓ, ਹਮ ਬ-ਲਬ ॥੧॥

ਹਰ ਕੁਜਾ ਦੀਦੇਮ, ਅਨਵਾਰਿ ਭੁਦਾ।
 ਬਸ ਕਿ: ਅਜ ਸੁਹਬਤਿ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ, ਸੁਦ ਜਜਬ ॥੨॥

ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ, ਗੈਰ ਅਜ ਜਮਾਲਸ਼, ਵਾ ਨ ਸੁਦ।
 ਜਾਂ, ਕਿ ਜੁਮਲਾ ਖਲਕ ਰਾ ਦੀਦੇਮ ਰੱਬ ॥੩॥

ਪਾਕਿ ਕਦਮਸ਼ ਰੌਸ਼ਨੀ-ਇ ਦਿਲ ਕੁਨਦ।
 ਗਰ ਤੁਰਾ ਥਾ ਸਾਲਕਾਂ, ਬਾਸ਼ਦ ਨਸ਼ ॥੪॥

ਕੀਸੁ 'ਗੋਇਆ' ਕੋ, ਮੁਰਾਦਿ ਦਿਲ ਨ ਯਾਛਤ।
 ਹਰ ਕਸੇ ਥਾ-ਨਫਸਿ ਭੁਦ, ਕਰਦਹ ਗਜਬ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਪਹੁੰਚਾਵਣ ਵਾਲਾ, 'ਨਿਰਮਲ ਭਉ' ਜੱਗ ਆਇਆ।
 ਤਾਹੀਏਂ ਭਉ ਨੂੰ ਦਿਲ ਵੀ ਰੱਖ ਦੇ, ਮੂੰਹੋਂ ਵੀ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ, ਹੁ।
੨. ਝਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਰ ਥਾਂ ਉੱਤੇ, ਨਜ਼ਰੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਈ।
 ਸਤ ਸੰਗਤ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੈ ਜਦ ਤੋਂ, ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ, ਹੁ।
੩. ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੇਰਾ ਹੀ ਜਲਵਾ, ਨੈਣੀ ਅਸਾਂ ਪਛਾਤਾ।
 ਜਦ ਤੋਂ ਕੁਲ ਆਲਮ ਨੂੰ, ਦਾਤਾ ! ਰੱਬ-ਰੂਪ ਹੈ ਜਾਤਾ, ਹੁ।
੪. ਰੰਗ-ਰੱਤਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੈਨੂੰ, ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਮਿਲ ਜਾਵੇ।
 ਚਰਨ ਧੂੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾ ਕੇ, ਦਿਲ ਤੇਰਾ ਰੁਸ਼ਨਾਵੇ, ਹੁ।
੫. ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਵੀ 'ਗੋਇਆ', ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜਾਈ।
 ਜਿੱਤ ਪਾਪਤ ਕੀਤੀ ਓਹਨੇ, ਦਿਲੀ ਮੁਰਾਦ ਵੀ ਪਈ, ਹੁ।

**ਰਹ ਰਸਾਨਿ, ਰਾਹਿ ਰੱਕ, ਆਮਦ ਅਦਬ।
ਹਮ ਬ-ਦਿਲ ਯਾਦਿ ਮੁਦਾ-ਓ, ਹਮ ਬ-ਲਬ॥੧॥**

ਬੁਝਦਾਰਬਥ : ਰਹ—ਰਾਹ, ਰਸਤਾ। ਰਸਾਨ—ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਾਲਾ। ਰਾਹਿ ਰੱਕ—ਰੱਬ ਦਾ ਰਸਤਾ। ਆਮਦ—ਆਇਆ। ਅਦਬ—ਸਤਿਕਾਰ, ਨਿਮਰਤਾ। ਹਮ—ਵੀ। ਬ-ਦਿਲ—ਦਿਲ ਵਿਚ। ਯਾਦਿ ਮੁਦਾ—ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ। ਬ-ਲਬ—ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ।

ਅਰਥ : ਰੱਕ ਦੇ ਰਸਤੇ (ਦਰ) ਤੋਂ ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਾਲਾ ਅਦਬ (ਨਿਰਮਲ ਭਉ) ਆਇਆ (ਹੈ)। (ਪਰ ਸ਼ਾਰਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਤੋਂ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਵਾਸਾ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ) ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ।

ਹਰ ਕੁਜਾ ਦੀਦੇਮ, ਅਨਵਾਰਿ ਮੁਦਾ।

ਬਸ ਕਿ: ਅਜ਼ ਸੁਹਬਤਿ ਬਜੁਰਗਾਂ, ਸੁਦ ਜ਼ਬਥ॥੨॥

ਬੁਝਦਾਰਬਥ : ਹਰ ਕੁਜਾ—ਹਰ ਇਕ ਥਾਂ। ਦੀਦੇਮ—ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ (ਹੈ)। ਅਨਵਾਰਿ ਮੁਦਾ—ਰੱਖ ਦੇ ਜਲਵੇ। ਅਜ਼ ਸੁਹਬਤ—‘ਨੂਰ’ ਦਾ ਬਹੁਵਰਨ। ਬਸ ਕਿ—ਬਹੁਤ, ਕੇਵਲ। ਸੁਹਬਤ—ਸੰਗਤ। ਬਜੁਰਗਾਂ—ਨੇਕ ਪੁਰਸ਼ਾਂ। ਸੁਦ—ਹੋਈ। ਜ਼ਬਥ—ਜ਼ਜ਼ਬਾ, ਖਿੱਚ।

ਅਰਥ : ਹੋਰੇਕ ਥਾਂ ਅਸਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨੂਰ (ਜਲਵਾ) ਵੇਖਿਆ (ਹੈ), ਜਦ ਤੋਂ ਕਿ ਨੇਕ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਖਿੱਚ ਖਾਪੀ ਹੈ।

ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ, ਗੈਰ ਅਜ਼ ਜਮਾਲਬ, ਵਾ ਨ ਸੁਦ।

ਜਾਂ, ਕਿ ਜੁਮਲਾ ਮਲਕ, ਰਾ, ਦੀਦੇਮ ਰੱਖ॥੩॥

ਬੁਝਦਾਰਬਥ : ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ—ਸਾਡੀ ਅੱਖ। ਗੈਰ—ਸਿਵਾ, ਬਿਨਾਂ। ਜਮਾਲ—ਸੁਰਪ। ਸ—ਉਸ ਦੇ। ਵਾ ਨ ਸੁਦ—ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਦੀ। ਜਾਂ ਕਿ—(ਅਜ਼ ਆਂ ਕਿ) ਕਿਉਂਕਿ। ਜੁਮਲਾ—ਸਾਗੀ। ਮਲਕ—ਮਲਕਤ। ਰਾ—ਨੂੰ। ਦੀਦੇਮ—ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ।

ਅਰਥ : ਸਾਡੇ ਨੈਣ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੇ ਸੁਰਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਦੇ, ਭਾਵ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਾਂ ਸਾਗੀ ਮਲਕਤ ਨੂੰ ਰੱਖ (ਕਰ ਕੇ) ਵੇਖਿਆ (ਜਾਣਿਆ) ਹੈ।

ਖਾਕਿ ਕੜਮਬ ਰੋਬਨੀ-ਇ ਦਿਲ ਕੁਨਦ।

ਗਰ ਤੁਰਾ ਬਾ ਸਾਲਕਾਂ, ਬਾਬਦ ਨਸਥ॥੪॥

ਬੁਝਦਾਰਬਥ : ਖਾਕਿ ਕੜਮਬ—ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੁੜੀ। ਰੋਬਨੀ—ਪ੍ਰਕਾਬ, ਚਾਨਣ। ਕੁਨਦ—ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗਰ—ਜੇ। ਤੁਰਾ—ਤੈਨੂੰ, ਤੇਰੀ। ਬਾ—ਸਾਥ, ਨਾਲ। ਸਾਲਕਾਂ—ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ, ਮੁਦਾ-ਦੇਸਤਾਂ, ਰੱਖ ਦੇ ਰਾਹ ਚਲਣ ਵਾਲਿਆਂ। ਬਾਬਦ—ਹੋਵੇ। ਨਸਥ—ਨਸਲ, ਖਾਨਦਾਨ, ਭਾਵ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਮੇਲ।

ਅਰਥ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੁੜੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਰੋਬਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਤੇਰਾ (ਅਜਿਹੇ)

ਗਿਆਨਵਾਨ ਸੰਭਾਨ ਨਾਲ ਸੀਪਦਾਈ ਸੀਮੇਂ ਹੋ ਜਾਵੇ (ਉੱਥੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤ ਸੀਮੀ ਹੋ ਜਾਵੇ),

ਕੀਮੁ 'ਗੋਇਆ' ਕੇ, ਮੁਰਾਈ ਸਿਲ ਨ ਧਾਰ੍ਹੇ।

ਹਰ ਕਸੇ ਬਾ-ਨਡੀਸਿ ਖੁਦ, ਕਰਦਹ ਰਾਸ਼ਬ ॥੫॥

ਗੁਰਦਾਰਥ ਕੀਮੁ (ਕਿ ਅਸੁ)–ਕੈਣ ਹੈ। ਕੇ (ਕਿ ਦਿ) ਕਿਸੇ ਨੇ। ਸਾਡਾ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦੀ ਮੁਰਾਦ, ਇੱਛਾ। ਨ ਯਾਹਤ—ਪਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਨਹ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਨੇ। ਬਾ—ਨਾਲ। ਨਡੀ—ਮਨ। ਖੁਦ—ਆਪਣਾ। ਕਰਦਹ—ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ, ਜੰਗ, ਲੜਾਈ, ਜੁਲਮ।

ਅਰਥ : 'ਗੋਇਆ' (ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕੈਂਕ ਨੇ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ (ਚੰਚਲ) ਮਨ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਤੇ (ਇਸ ਦੇ ਫਲ-ਸ਼ੁਭ) ਮਾਂ ਜੇ ਮੁਰਾਦ ਨਾ ਪਾਈ ਹੋਵੇ (ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ—'ਮਨਿ ਜੀਤੇ, ਜਗੁ ਜੀਤੁ')।

ਵਿਆਖਿਆ

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਹਰੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ 'ਪ੍ਰੰਚੰਡੁ' ਪਹੁੰਚੇ, ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਤੁੱਠ ਕੇ ਕੁਝ ਮੰਗਣ ਲਈ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਤਾਂ ਸਾਂਝੇ ਨੇ 'ਨਾਮ' ਤੇ 'ਨਿਮਰਤਾ' ਦੀ ਅਰਜੀ ਦਾਤ ਲਈ ਝੋਲੀ ਅੱਛੀ, ਜੋ ਸਰਬ-ਦਾਤਾਰ ਨੇ ਨੱਕੇ-ਨੱਕੇ ਦਿਤੀ। ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ

ਬਾਬਾ ਪੈਧਾ ਸਚਖੰਡ, ਨੌ ਨਿਧਿ ਨਾਮ, ਗਰੀਬੀ ਪਾਈ ॥੨੪॥੧॥

(ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਸਿਖ ਮੱਤ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਸਰਬੋਤਮ ਕਮਾਈ ਹੈ। 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕੇਵਲ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਅਥਵਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਤਾਂਘ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਾਧਨਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸਿਖਰ ਨੂੰ, ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਪਉੜੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਛੁਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰਨੀ ਦਾ ਢੁੱਧ ਸੋਨੈ ਦੇ ਕਰੰਦੇ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਤੇ ਜਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪਰਮ ਮਰ੍ਹੁੰ ਗਰੀਬੀ, (ਨਿਮਰਤਾ) ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਕੇ ਹੀ, ਹਉਮੈ, ਵੈਤ ਤੇ ਈਰਹਾ ਦੇ ਭਾਂਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਤੇ ਜਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਅਥਵਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਗਰੀਬੀ ਗਦਾ ਹਮਾਰੀ ॥ ਖੰਨਾ (ਖੰਡਾ) ਸਗਲ ਰੇਨੁ ਛਾਰੀ ॥

ਇਸੁ ਆਗੇ ਕੇ ਨ ਟਿਕੈ ਢੇਕਾਰੀ ॥ ਗੁਰ ਪੁਰੇ ਏਹ ਗਲ ਸਾਰੀ ॥

(ਸੋਗਠ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੨)

ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਬੁਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਅਨੇਕ ਅਮੁਲੀਕ ਗੁਣ

ਦਾ ਬਿਉਗ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਗਰੀਬੀ (ਨਿਮਰਤਾ) ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਬਿਉਗ ਇਉਂ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ
ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਗਰੀਬੀ ਸਮਾਹਾ ॥੪॥੧॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਹਿਬ)

(ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ-ਭਾਵ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦਾ
ਵੱਡਾ ਲੱਛਣ ਹੈ।)

ਅਗਸ਼ੀ ਬਾਬੇ ਦਾ ਆਪਣਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ
ਪਾਰ ਤਾਰਜੂ ਤੌਲੀਐ ਨਿਵੈ ਸੁ ਗਉਗ ਹੋਇ ॥

ਤਬ ਮਿਠੜ੍ਹ ਨੌਵੀ ਨਾਨਕਾ, ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆ ਤੜ੍ਹ ॥

(ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ)

ਸੋ, ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੇ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂ,
'ਗੋਇਆ ਜੀ', ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ, ਭਾਵ, ਮੰਜ਼ਲ ਉਤੇ ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਾਲੀ ਸੈ, ਅਦਬ (ਨਿਮਰਤਾ, ਨਿਰਮਲ
ਭਉ) ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਜਥਾਨ ਉਤੇ ਵੀ ਵਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ
ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੀ।

ਅਦਬ ਕੀ ਹੈ? ਨਿਮਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਨਿਰਮਲ ਭਉ। ਇਹ ਉਹ ਸਤਿਕਾਰ-ਭਰਪੂਰ
ਭਰ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਉ (ਪ੍ਰੇਮ) ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ

ਨਾਨਕ, ਜਿਨ੍ਹ ਮਨਿ ਭਉ, ਤਿਨ੍ਹ ਮਨਿ ਭਾਉ ॥

(ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ)

ਡਾਕਟਰ ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਅਦਬ (ਸਤਿਕਾਰ) ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਜਾਵਟ ਕਰਕੇ
ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ

ਅਦਬ ਪਹਿਲਾ ਕਰੀਨਾ ਹੈ, ਮੁਹੱਬਤ ਕੇ ਕਰੀਨੇ ਕਾ।

ਜਦ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਦਾ ਸਦਕਾ, ਨਿਮਰਤਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆ
ਵੱਸੀ, ਤਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਰੱਬ ਦਾ ਹੀ ਜੂਹਰ ਤੇ ਨੂਰ ਦਿਸ ਆਇਆ। ਸੋਝੀ ਪਈ ਕਿ ਖਾਲਕ
ਮਲਕ ਵਿਚ ਤੇ ਖਲਕ ਖਾਲਕ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਵੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ 'ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਸਾਗਰ
ਬੂਦੇਰੋ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜਦ ਸਾਧ-ਨੇਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਦਿਲ ਰੌਸ਼ਨ ਹੋ ਜਗਮਗਾਇਆ
ਤਾਂ ਸਮਝ ਪਈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੱਚ ਨਹੀਂ, ਕੰਚਨ ਹਾਂ; ਖਾਕੀ ਨਹੀਂ, ਨੂੰਰੀ ਹਾਂ; ਕਾਇਆਂ ਨਹੀਂ,
ਜੋਤਿ ਹਾਂ।

ਅਮੀਰ ਵਿੱਚ ਡਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ ਦੀ ਮੁਰਾਦ—ਸਹਜ
ਅਵਸਥਾ—ਇਸ ਮਨ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕੀਤਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਨ ਬੜਾ 'ਬੁਟਹਰ'
ਤੇ ਖਨਮਸਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ-ਵਾਗਾ ਤੇ ਬੈੜਾ ਘੋੜਾ ਹੈ। ਸਵਾਰ ਰਤਾ ਕੁ ਅਵੇਸਲਾ
ਤੇ ਢਿੱਲਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਪਟਕਾਅ, ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ, ਕੁਮਾਰਗ-ਗਾਮੀ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ।
ਇਹ ਲੋਭੀ ਮਨ ਕਦੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਚੁਕ ਅਕਾਸ਼ਾਂ (ਉਨਮਨ ਅਵਸਥਾ) ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦਾ
ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਅਗਲੀ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਰਸਾਤਲ ਵਿਚ
ਜਾ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰ-ਗਸਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। 'ਹਾਲੀ' ਪਾਨੀਪਤੀ ਦਾ ਕਬਨ ਹੈ:

ਛੇ ਮੁਕੀ ਕੈ ਮਾਰਾ, ਨਿੱਮਾਸ ਅੰਮਰਾ ਕੈ ਗਰ ਮਾਰਾ।
ਨਹੋਂ ਅਗਦਹਾਏ ਬੇਤ ਨਰ ਮਾਰਾ ਤੇ ਕਿਆ ਮਾਰਾ ?

ਇਹ ਮਨ ਵੱਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਚਾਬਕ ਮਾਰਿਆਂ । ਸਿਖ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਹੈ, ਮਾਰਨਾ ਨਹੋਂ । ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਮੁਗਦ—ਜਿੱਤਣ ਤੋਂ ।

ਸੋ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਮਸਤਕ ਲਾਉਣੀ, ਗੁਰੀਥੀ
ਦੀ ਗਦਾ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ, ਪਲਕਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਲਕ ਦਾ ਨੂਰ ਚੱਕਣਾ ਅਤੇ
ਦਮ ਬ-ਦਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰੀਤ ਤੇ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ
ਝਲਕ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਪਾਕ ਕਲਾਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ
'ਚਰਨ-ਕਮਲਾਂ' ਦੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਜਾਣਾ ਤੇ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਲੁਤੜ ਮਾਨਣਾ ਹੈ ।

—੦—

ਤਾਲਿਬਾਨੇ ਹੱਕ ਹਮੇਸ਼ਹ ਬਾ-ਅਦਬ ।

ਬਾ-ਅਦਬ ਬਾਬੰਦ ਦਾਇਮ ਬਾ-ਅਦਬ ॥੩੧੯॥

(ਬਿੰਦੁਗੀਨਾਅ)

ਸੱਚ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਢੂੰਡਾਉ ਸਦਾ ਅਦਬ (ਨਿਮਰਤਾ) ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹਾਂ ਜੀ,
ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ ।

ਸੰਤ ਅਗਸਤੀਨ ਦੇ ਬਹੁ-ਮੁੱਲੇ ਕਥਨ ਹਨ

(ਉ) ਇਹ ਨਿਮਰਤਾ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ;
ਜਦ ਕਿ ਹੰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ । ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਬੰਦਾ ਵਿਖਾ
ਦਿਓ ਜੋ ਹੰਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਦੀ ਵੀ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੋਵੇ ।

(ਅ) ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ, ਦੂਜੀ, ਤੀਜੀ ਚੌਜ
ਕੀ ਹੈ ? ਉਸ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲੀ, ਦੂਜੀ-ਨਹੋਂ, ਸਭ ਨਿਮਰਤਾ ਹੀ ਨਿਮਰਤਾ ਹੈ ।

[ਰਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੯]

ਦਿਲ ਅਗਰ ਦਾਨਾ ਬਵਦ, ਅੰਦਰ ਕਿਨਾਰਸ ਯਾਰ ਹਸੁ ।
 ਚਸ਼ਮ ਗਰ ਬੀਨਾ ਬਵਦ, ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ ਦੀਦਾਰ ਹਸੁ ॥੧॥
 ਹਰ ਤਰਫ ਦੀਦਾਰ, ਅੱਮਾ, ਦੀਦਾ-ਇ ਬੀਨਾ ਕੁਜਾਸੁ ।
 ਹਰ ਕੁਜਾ ਤੂਰ ਅਸੁ, ਹਰ ਸੂ, ਸ਼ੈਲਾ-ਇ ਅਨਵਾਰ ਹਸੁ ॥੨॥
 ਸਰ ਅਗਰ ਦਾਰੀ, ਬਰੋ, ਸਰ ਰਾ ਬਨਿਹ ਬਰ ਪਾਇ ਉ ।
 ਜਾਂ ਅਗਰ ਦਾਰੀ, ਨਿਸਾਰਸ ਕੁਨ, ਅਗਰ ਦਰਕਾਰ ਹਸੁ ॥੩॥
 ਦਸੂ ਗਰ ਦਾਰੀ, ਬਰੋ, ਦਾਮਾਨਿ ਜਾਨਾਂ ਰਾ ਬਰੀਰ ।
 ਸੂਏ ਉ ਮੇ ਰੈਂ, ਅਗਰ ਪਾ ਰਾ, ਸਰਿ ਰਫਤਾਰ ਹਸੁ ॥੪॥
 ਗੋਸ਼ ਗਰ ਸਿਨਵਾ ਬਵਦ, ਜੁਜ਼ ਨਾਮਿ ਹੱਕ ਕੈ ਬਿਸ਼ਨਵਦ ।
 ਗਰ ਜ਼ਬਾਂ ਗੋਇਆ ਬਵਦ, ਦਰ ਹਰ ਸੁਖਨ ਅਸਰਾਰ ਹਸੁ ॥੫॥
 ਬਾਹਮਨ ਮੁਸ਼ਤਾਕਿ ਬੁੱਤ, ਜਾਹਿਦ ਫਿਦਾਏ ਖਾਨਕਾਹ ।
 ਹਰ ਕੁਜਾ ਜਾਮਿ ਮੁਹੱਬਤ, ਦੀਦਾ-ਅਮ ਸਰਜਾਰ ਹਸੁ ॥੬॥
 ਬੇ-ਅਦਬ ਪਾ ਰਾ ਮਨਿਹ, ਮਨਸੂਰਵਸ਼, ਦਰ ਰਾਹਿ ਇਸ਼ਕ ।
 ਰਹ ਰਵੇ, ਈ ਰਾਹਿ ਰਾ, ਅੱਵਲ ਕੁੱਦਮ ਬਰ ਦਾਰ ਹਸੁ ॥੭॥
 ਹਰ ਚਿ: ਦਾਰੀ ਦਰ ਬਸਾਤਿ ਖੁਦ, ਨਸਾਰੇ ਯਾਰ ਕੁਨ ।
 ਗਰ ਤੁਰਾ ਮਾਨਿੰਦ 'ਗੋਇਆ', ਤਬਾਅ ਰੋਹਰ-ਬਾਰ ਹਸੁ ॥੮॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਜੇਕਰ ਦਿਲ ਇਹ ਦਾਨਾ ਥੋਵੇ, ਯਾਰ ਬਗਲ ਵਿੱਚ ਭਾਸੇ।
 ਅੱਖ ਹੋਵੇ ਜੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ, ਨੂਰ ਦਿੱਸੇ ਹਰ ਪਸੇ, ਹੁ।
੨. ਅੱਖ ਕਿੱਥੇ ਪਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ, ਦੀਦ ਜੋ ਹਰ ਥਾਂ ਦੇਖੇ।
 ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸੇ ਨੂਰ ਮਾਣੀ ਦਾ, ਹਰ ਥਾਂ ਤੂਰ ਜੋ ਪੇਖੇ, ਹੁ।
੩. ਸਿਰ ਜੇ ਰਖਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ, ਗੁਰ-ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰ ਦੇ।
 ਜਿੰਦ ਸੁਖੀ ਜੇ ਲੋਚੇ ਕਰਨਾ, ਸਦਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਰ ਦੇ, ਹੁ।
੪. ਹੱਥ ਸਫਲ ਜੇ ਕਰਨਾ ਲੋੜੋਂ, ਫੜ ਲੈ ਉਸ ਦਾ ਪੱਲਾ।
 ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੇ ਸਕਤੀ ਤੇਰੇ, ਤੂਰ ਪਉ ਉਸ ਦੀ ਵੱਲਾ, ਹੁ।
੫. ਕੰਨ ਤੇਰੇ ਜੇ ਸੁਣ ਨੇ ਸਕਦੇ, ਸੁਣੀ ਸ਼ਬਦ ਨ ਢੂਜਾ।
 ਜੀਤ ਤੇਰੀ ਜੇ ਬੋਲਣ ਜਾਣੇ, ਹਰ ਗੱਲ ਰੱਖ ਦੀ ਪੁੱਜਾ, ਹੁ।
੬. ਬਾਹਮਣ ਪੂਜੇ ਮੁਰਤਿ ਤਾਣੀ, ਮਾਨਗਾਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਲਾ।
 ਹਰ ਥਾਂ ਵੇਖ ਪੇਮ-ਪਿਆਲਾ, ਮਸਤ ਹੋਵਾਂ, ਲਾ ਬੁੱਲਾਂ, ਹੁ।
੭. ਬਿਨ ਸਤਕਰੋਂ ਪੰਧ ਪਡ੍ਹ ਦੇ, ਪੇਰ ਕੋਈ ਜੇ ਪਾਵੇ।
 ਬੰਦਾ ਉਹ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਵਾਂਗੁ, ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ, ਹੁ।
੮. 'ਗੋਇਆ' ਵਾਂਗੁ ਮੁਖ ਤੇਰੇ ਚੌਂ, ਜੇ ਹਨ ਸੋਤੀ ਛੜਦੇ।
 ਤਨ ਮਨ ਧਨੂ ਸੜ ਕਿਛੁ ਅਪਣਾ, ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕਰ ਦੇ, ਹੁ।

ਦਿਲ ਅਗਰ ਦਾਨਾ ਬਵਦਾ, ਅੰਦਰ ਕਿਨਾਰਸ਼ ਯਾਰ ਹਸੁ।
ਚਲਮ ਗਰ ਬੀਨਾ ਬਵਦਾ, ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ਼ ਦੀਦਾਰ ਹਸੁ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਅਗਰ—ਜੇ। ਦਾਨਾ—ਸਿਆਣਾ, ਸਮਝਦਾਰ। ਬਵਦਾ—ਹੋਵੇ। ਕਿਨਾਰ—ਬਗਲ, ਬੁਕਲ। ਸ—ਉਸ ਦੀ। ਹਸੁ—ਹੈ। ਚਲਮ—ਅੱਖ। ਬੀਨਾ—ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ। ਦਰ—ਵਿਚ। ਹਰ ਤਰਫ਼—ਹਰ ਪਾਸੇ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਦਿਲ ਸਿਆਣਾ ਹੋਵੇ (ਤਾਂ) ਉਸ ਦੀ ਬਗਲ (ਬੁਕਲ) ਵਿਚ (ਹੀ) ਯਾਰ (ਪਿਆਰਾ) ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅੱਖ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ (ਤਾਂ) ਹਰ ਪਾਸੇ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ) ਜਲਵਾ (ਦਰਸ਼ਨ) ਹੈ।

ਹਰ ਤਰਫ਼ ਦੀਦਾਰ, ਅੱਮਾ, ਦੀਦਾ-ਇ ਬੀਨਾ ਕੁਜਾਸੁ।

ਹਰ ਕੁਜਾ ਤੂਰ ਅਸੁ, ਹਰ ਸੂ ਸੋਲਾ-ਇ ਅਨਵਾਰ ਹਸੁ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਅੱਮਾ—ਪਰੰਤੂ। ਦੀਦਾ—ਅੱਖ। ਬੀਨਾ—ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ। ਕੁਜਾ—ਕਿਹ+ਜਾ—ਕਿਥੇ। ਹਰ ਸੂ—ਹਰ ਪਾਸੇ। ਸੋਲਾ—ਚੰਗਿਆੜਾ। ਅਨਵਾਰ—ਚਾਨਣਾ। ਤੂਰ—ਤੂਰ ਸੋਨਾ, ਫਲਸਤੀਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਬਤ ਹੈ ਜਿਥੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਸਾ ਪਰਦੇ ਪਿਛੇ ਮੁਦਾ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜਿਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰੱਬ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਪਹਾੜ ਸੜ ਕੇ ਸੁਰਮਾ ਅਤੇ ਮੂਸਾ ਮੂਰਛਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਰਥ : (ਬਾਵੇਂ) ਹਰ ਪਾਸੇ ਰੱਬ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਹੈ; ਪਰੰਤੂ, ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਕਿਥੇ ਹੈ? (ਜਿਥੇ ਅਜਿਹੀ ਅੱਖ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਸ ਲਈ) ਹਰ ਥਾਂ ਤੂਰ (ਪਰਬਤ) ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ (ਰੱਬ ਦੇ) ਨੂਰ ਦੇ ਚੰਗਿਆੜੇ ਹਨ।

ਸਰ ਅਗਰ ਦਾਰੀ, ਬਰੌ, ਸਰ ਰਾ ਬਨਿਹ ਬਰ ਪਾਇ ਉੱ।

ਜਾਂ ਅਗਰ ਦਾਰੀ, ਨਿਸਾਰਸ਼ ਕੁਨ, ਅਗਰ ਦਰਕਾਰ ਹਸੁ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦਾਰੀ—ਤੂੰ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਬਰੌ—ਤੂਰ, ਜਾ। ਰਾ—ਨੂੰ। ਬਨਿਹ—ਤੂੰ ਰਖ ਦੇ। ਬਰ—ਉਤੇ। ਪਾਇ ਉੱ—ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ। ਜਾਂ—ਜਾਨ। ਨਿਸਾਰਸ਼ ਕੁਨ—ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦੇ। ਦਰਕਾਰ—ਕੰਮ ਆਉਣ ਯੋਗ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਸਿਰ ਰਖਦਾ ਹੈਂ (ਜੇ ਸਹੀ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਰਖਦਾ ਹੈ), (ਤਾਂ) ਜਾ (ਤੇ) ਸਿਰ ਨੂੰ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਟਿਕਾ ਦੇ। ਜੇ ਜਿੰਦ ਰਖਦਾ ਹੈਂ (ਤਾਂ) ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝਥਾਨ ਕਰ ਦੇ, (ਤਾਂ ਹੀ) ਇਹ ਕੰਮ ਆਉਣ ਯੋਗ (ਸਫਲ) ਸਮਝੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।

ਦਸੁ ਗਰ ਦਾਰੀ, ਬਰੌ, ਦਾਮਾਨਿ ਜਾਨਾਂ ਰਾ ਬਰੀਰ।

ਸੁਏ ਉੱ ਮੇ ਰੈ, ਅਗਰ ਪਾ ਰਾ, ਸਰਿ ਰਫ਼ਤਾਰ ਹਸੁ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦਸੁ—ਹੋਬ। ਗਰ—ਜੇ। ਦਾਮਾਨਿ ਜਾਨਾਂ—ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪੱਲਾ। ਰਾ—ਨੂੰ। ਬਰੀਰ—ਪਥਰ ਲੈ। ਸੁਏ ਉੱ—ਉਸ ਦੇ ਢੱਲ। ਮੇ ਰੈ—ਜਾ। ਪਾ ਰਾ—ਪੈਰਾ ਨੂੰ।

ਸਹਿ ਰਡਤਾਰ—ਤੁਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਹੱਥ ਰਖਦਾ ਏਂ (ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਇੱਛਕ ਹੈ), (ਤਾਂ) ਜਾ (ਤੇ) ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਲੈ (ਪੱਲੇ ਲਗ ਜਾ)। ਜੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਤੁਰਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਵੱਲ ਤੁਰ ਕੇ ਜਾ (ਤਾਂ ਹੀ ਪੈਰ ਸਫਲ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ)।

ਗੋਬ੍ਰਾ ਗਰ ਸਿਨਵਾ ਬਵਦ, ਜੁਜ਼ ਨਾਮਿ ਹੱਕ ਕੈ ਬਿਸ਼ਨਵਦ।

ਗਰ ਜ਼ਬਾਂ ਗੋਇਆ ਬਵਦ, ਦਰ ਹਰ ਸੁਖਨ ਅਸਰਾਰ ਹਸੁ॥੫॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਗੋਬ੍ਰਾ—ਕੰਨ। ਸਿਨਵਾ—ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ। ਜੁਜ਼—ਸਿਵਾਏ, ਬਿਨਾਂ। ਨਾਮਿ ਹੱਕ—ਪਰਮਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ। ਕੈ—ਕਦੋਂ, ਕਿਸ ਸਮੇਂ? ਬਿਸ਼ਨਵਦ—ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਗੋਇਆ—ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ। ਸੁਖਨ—ਗੱਲ। ਅਸਰਾਰ—ਭੇਤ, ਰਹੱਸਯ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਕੰਨ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ (ਤਾਂ) ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਹੋਰ ਕੁਝ) ਕਦੋਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਜੀਭ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਰਹੱਸਯ ਹੈ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭੇਦ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ)।

ਬਾਹਮਨ ਮੁਸਤਾਕਿ ਬੁੱਤ, ਜਾਹਿਦ ਫਿਦਾਏ ਖਾਨਕਾਹ।

ਹਰ ਕੁਜਾ ਜਾਮਿ ਮੁਹੱਬਤ, ਦੀਦਾ-ਅਮ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹਸੁ॥੬॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਮੁਸਤਾਕਿ ਬੁੱਤ—ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਚਾਹ(ਪੂਜਾ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਜਾਹਿਦ—ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰਹੇਜ਼ਗਾਰ (ਇਥੇ ਭਾਵ ਹੈ ਸ਼ਰੋਂਈ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਤੋਂ)। ਫਿਦਾ—ਕੁਰਬਾਨ। ਖਾਨਕਾਹ—ਜਿਸ ਗੁੰਬਦ-ਦਾਰ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਕਬਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਕੁਜਾ—ਹਰ ਥਾਂ। ਜਾਮਿ ਮੁਹੱਬਤ—ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਪਿਆਲਾ। ਦੀਦਾ-ਅਮ—ਮੈਂ ਤੱਕਿਆ ਹੈ। ਸਰਸ਼ਾਰ—ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ।

ਅਰਥ : ਬਾਹਮਣ (ਠਾਕੁਰ ਆਦਿ ਦੀਆਂ) ਮੂਰਤੀਆਂ ਦਾ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਾ (ਪੂਜਾਰੀ) ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਲਾਂ ਖਾਨਗਾਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਪਰੰਤੂ) ਮੈਂ (ਤਾਂ) ਹਰ ਥਾਂ ਪੇਮ ਦਾ ਹੀ ਪਿਆਲਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ ਹੈ।

ਬੇ-ਅਦਬ ਪਾ ਰਾ ਮਨਿਹ, ਮਨਸੁਰਵਸ਼, ਦਰ ਰਾਹਿ ਇਸ਼ਕ।

ਰਹ ਰਵੇ, ਈਂ ਰਾਹਿ ਰਾ, ਅੱਵਲ ਕੁੱਦਮ ਬਰ ਦਾਰ ਹਸੁ॥੭॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਮਨਿਹ (ਮ+ਨਿਹ)—ਨ ਰਖ। ਬੇਅਦਬ—ਸਤਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਪਾ—ਕਦਮ। ਮਨਸੁਰਵਸ਼—ਮਨਸੁਰ ਵਾਂਗ। ਦਰ ਰਾਹਿ ਇਸ਼ਕ—ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ। ਰਹ ਰਵੇ—ਰਾਹੀਂ, ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ। ਈੀ—ਇਸ। ਬਰ—ਉਤੇ। ਦਾਰ—ਸੂਲੀ।

ਅਰਥ : ਮਨਸੁਰ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪੈਰ ਨ ਰਖ। (ਕਿਉਂਕਿ) ਇਸ ਰਾਹ ਦੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਸੂਲੀ ਉਤੇ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ।

ਹਰ ਚਿ: ਦਾਰੀ ਦਰ ਬਸਾਤਿ ਖੁਦ, ਨਸਾਰੇ ਯਾਰ ਕੁਨ।

ਗਰ ਤੁਰਾ ਮਾਨਿੰਦ 'ਗੋਇਆ', ਤਬਾਅ ਗੌਹਰ-ਬਾਰ ਹਸੁ॥੯॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਹਰ ਚਿ—ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ। ਦਾਰੀ—ਤੂੰ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਬਸਾਤਿ ਖੁਦ—ਆਪਣੀ ਪੁੰਜੀ। ਦਰ—ਵਿਚ। ਨਸਾਰ—ਕੁਰਬਾਨ, ਵਾਰਨੇ। ਮਾਨਿੰਦ—ਵਾਂਗ। ਤਬਾਅ—ਸੁਭਾ। ਗੌਹਰ-ਬਾਰ—ਮੌਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ: ਜੇ ਤੇਰਾ ਸੁਭਾਅ 'ਗੋਇਆ' ਵਾਂਗ (ਆਤਮਕ ਬਚਨਾਂ ਦੇ) ਮੌਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਤਾਂ ਤੂੰ) ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੁੰਜੀ ਵਜੋਂ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਸਭ ਕੁਝ) ਸੁਮਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਕਰ ਦੇ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕਤਾ, ਭਗਤੀ, ਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਤਨ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। 'ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਮੇਵਾ' ਦੀ ਅਖੰਤ ਜਗਤ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। 'ਹਰ ਕਿ ਪਿਦਮਤ ਕਰਦ, ਓ ਮਖਦੂਮ ਸ਼ੁਦ। ਹਰ ਕਿ ਖੁਦ ਰਾ ਦੀਦ, ਓ ਮਹਰੂਮ ਸੁਦ।' (ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਉਹ ਮਾਲਕ ਰੂਪ ਅਥਵਾ ਮਾਲਕ ਹੀ ਹੋ ਨਿਭੜਿਆ; ਪੰਤੂ, ਜੋ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਆ ਰਿਹਾ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਿਹਾ) ਇਕ ਠੋਸ ਤੇ ਹੰਢੀ ਵਰਤੀ ਹਕੀਕਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ, ਪੈਰਾਂ, ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਸਫਲ ਗਿਣਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਥਾਂ, ਨੇਕ ਕੰਮ ਕਰਦੇ, ਪਿੱਤਰ ਵਲ ਤੁਰਦੇ, ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸੁਣਦੇ ਤੇ ਜੀਭ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵੇਖੋ, ਗਜ਼ਲ ਵਿਚਲੇ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਭੱਟ ਜਾਲਪ ਦਾ ਇਹ ਸਵੱਈਆ ਕਿਤਨਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਤੇ ਸਹਾਇਕ ਹੈ :

ਚਰਣ ਤ ਪਰ ਸਕਧਥ, ਚਰਣ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਵਲਿਰਜਾ॥

ਹਥ ਤ ਪਰ ਸਕਧਥ, ਹਥ ਲਗਾਹਿ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਯ॥

ਜੀਹਾਂ ਤ ਪਰ ਸਕਧਥ, ਜੀਹਾਂ ਗੁਰ ਅਮਰੁ ਭਣਿਜੈ॥

ਨੈਣ ਤ ਪਰ ਸਕਧਥ, ਨਯਣਿ ਗੁਰੁ ਅਮਰੁ ਪਿਖਿਜੈ॥

ਸ੍ਰਵਣ ਤ ਪਰ ਸਕਧਥ, ਸ੍ਰਵਣਿ ਗੁਰੁ ਅਮਰੁ ਸੁਣਿਜੈ॥

ਸਕਧਥ ਸੁ ਹੋਏ, ਜਿਤੁ ਹੋਆ ਬਸੈ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸੁ ਨਿਜ ਜਗਤ ਪਿਤ॥

ਸਕਧਥ ਸੁ ਸਿਰੁ, ਜਾਲਪੁ ਭਣੈ, ਜੁ ਸਿਰੁ ਨਿਵੈ ਗੁਰ ਅਮਰ ਨਿਤ॥੧॥

(ਭਣੈ ਦੇ ਸਵੱਈਏ ਅ: ੩, ਪੰਨਾ ੧੩੯)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਯਥਾਰਥ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਿਖ ਸਿਖ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ

(੧) ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆ ਸੇਵ ਕਮਾਈਐ॥ ਭਾ ਦਰਗਹ ਬੈਸਟ ਪਾਈਐ॥
(ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੩੯)

੧. ਰਦ ਸਫਲ ਹਨ। ੨. ਸਾਏ ਹਨ ਰਸਾਰੇ ਹੋ। ੩. ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ। ੪. ਜੀਭ। ੫. ਬਹੇ, ਸਿਮਰੇ। ੬. ਦਰਗਹ ਵਾਲੇ।

(੨) ਹਮ ਮਾਲ ਮਾਲ ਧੋਵਹ ਪਾਵ ਗੁਰੂ ਕੇ, ਜੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਸੁਨਾਵੈ ॥

(ਗਊਤਮੀ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੧੨੨)

(੩) ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਜੇ ਕੈ ਮਾਣੀ ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੀ ਸੇਵਾ ਲਾਣੀ ॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੬੬)

(੪) ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਤੇਤੇ ਸਾਡ ਤੇਰੇ, ਵਿਣ੍ਹ ਸੇਵਾ ਫਲੁ ਕਿਸੇ ਨਾਹੀ ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੩੫੪)

(੫) ਵਿਣ੍ਹ ਸੇਵਾ ਧਿਗ ਹਥ ਪੈਰ, ਹੋਰ ਨਿਹਦਲ ਕਰਣੀ ॥੧੦॥੨੭॥

(ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਪਰਿਤੁ, ਸੇਵਾ ਜਿਤਨੀ ਮਹਾਨ ਤੇ ਫਲਦਾਇਕ ਹੈ, ਉਤਨੀ ਹੀ ਇਹ ਨਿਭਾਉਣੀ ਬਿਖਮ ਵੀ ਹੈ। ਜੇ ਮਨ, ਨਾਮ-ਲਿਵ ਛਡ ਕੇ, ਡਰ ਜਾਂ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਕਾਰ ਕਮਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ‘ਬਧਾ ਚੱਟੀ ਜੇ ਭਰੇ, ਨਾ ਗੁਣ ਨਾ ਉਪਕਾਰੁ’ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਫਲ ਸੇਵਾ, ਓਹੀ ਸੇਵਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਸਥਗ, ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਗੁਣ ਵਸਾ ਕੇ, ਮਾਨ ਆਪਮਾਨ, ਲੋਕ-ਲਾਜ, ਵਿਖਾਵੇ ਤੇ ਮੰਦੇ ਚਲਨ ਦੇ ਐਂਗੁਣ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਮਾਰੇ। ਗੁਰਦੇਵ ਅਜਿਹੇ ਸੇਵਕ ਦੇ ਲੱਛਣ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ

(੧) ਮਾਨ ਅਭਿਮਾਨ ਮੰਧੇ, ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਨਾਹੀ ॥

ਤਤ ਸਮਦਰਸੀ ਸੰਤਹੁ, ਕੌਣੀ ਕੌਣਿ ਮੰਧਾਹੀ ॥ (ਸਿਗੀ ਰਾਗ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੫੧)

(੨) ਸੇਵ ਕੀਤੀ ਸੰਤੋਖੀਏਂਦੀ, ਜਿਨ੍ਹੀ ਸਚੇ ਸਚੁ ਧਿਆਇਆ ॥

ਓਨ੍ਹੀ ਮੰਦੈ ਪੈਰੁ ਨ ਰਖਿਓ, ਕਾਰ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਧਰਮੁ ਕਮਾਇਆ ॥

(ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੮੬੭)

(੩) ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦੁ, ਨ ਗਲੋਂ ਹੋਵਣਾ ॥

ਸਾਥੁ ਸਿਦਵਿ ਬਹੀਦੁ, ਭਰਮ ਭਉ ਖੋਵਣਾ ॥੧੯॥੩॥ (ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ, ਦੂਜੀ ਖਾਸ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੇ ਨੂਰ ਦਾ ਜ਼ਹੂਰ ਹੋਣ ਦੀ। ਜੇ ਮਰੀਦ ਦਿਲ ਸਿਆਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਬਗਲ ਵਿਚ ਹੀ ਯਾਰ ਹੈ। ‘ਬੁਲਿਆ ਤੈਥੋਂ ਵਖ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਨਹੀਂ’ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕੁਝ ਅਸਾਡੀ। ਜੇ ‘ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆਂ ਬਿਅੰਨਿ ਜਿਨੀ ਭਿਸੰਦੇ ਮਾ ਪਿਰੀ’ ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਦੂਜੇ (ਅੰਦਰਲੇ) ਨੇਤਰ (ਗਿਆਨ-ਚਖਸੂ) ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਣ ਤਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਰੱਬ ਦਾ ਹੀ ਜਲਵਾ ਤੇ ਨੂਰ ਦਿੱਸੇਗਾ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਸਾ ਦਾ ਕੌਹ ਤੂਰ ਪਕਾਸ਼ੇਗਾ, ਤੇ ਪਰੀਪੂਰਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸ਼ਾਹ-ਰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਵੇਗਾ। ਫੇਰ, ਇਹ ਮੰਦਰਾਂ, ਮਸਜਦਾਂ ਤੇ ਮਾਨਕਾਹਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਤੇ ਸੰਕੀਰਣਤਾ ਦੇ ਝਗੜੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ‘ਉਠਿਧਾਰੈ ਜੋ ਅੰਤਰਿ ਨਾਮੁ ॥ ਸਰਬ ਮੈ ਪੇਖੇ ਭਗਵਾਨੁ’ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਜਾਗੇਗੀ।

ਏਥੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਨੁੰ ਇਸ ਟਪਲੇ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ; ਜੇ ਚੁੱਚ ਗਿਆਨੀ, ਸਧਾਰਨ ਤੇ ਸਰਲ ਸੁਭਾ ਜਗਿਆਸੁਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਉੱਦਮ ਤੇ ਉਮਾਹ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਤੇ ‘ਅਹੰ ਬਹੁਮ ਅਸਾਮੀ’ (ਅਨਲਹਕ) ਦੇ ਡੈਕਟ ਜਾਪ ਵਿਚ ਪਰਚਾ ਕੇ ਔਬੜ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖੀ

ਵਿਚ ਤੁਹਾਂ ਚਿਉਂ ਚਿਉਂ ਸਰੜ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਤਿਉਂ ਨਿਉਂ ਮੈਂ, ਤੂੰ ਵਿਚ ਬਦਲਦੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ,
ਟਹਿਲ, ਉਪਰਾਤ ਲਈ ਉਤੇਸਨਾ ਵਧਦੀ ਹੈ

ਕੁਹਮਿਗਿਆਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਬੁਮਾਹਾ ॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੨੩)

ਪਰੰਤੁ, ਸੱਚੇ ਸੇਵਕ ਥੀਵਣ ਲਈ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਇਕ ਮੰਜ਼ਲ ਹੋਰ ਜੀ
ਤੈਅ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਦੇਣ ਦਾ ਨਾ ਹੈ, ਲੱਬੀ ਤੇ ਸੁਆਰਬੀ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਂ।
ਇਸ ਮਾਰਗ ਵਿੱਚ ਜੋ ਗਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਸੈਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,
ਦਿਲਾਂ ਨਾਲ। ਏਸੇ ਲਈ 'ਗੋਇਆ ਜੀ' ਪੀਤਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ-ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ
ਉਹ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿੱਤਰ-ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਵਾਰ ਦੇਣ। ਫੇਰ ਵੇਖਣ, ਗੁਰਦੇਵ
ਨਾਮ-ਧਨ ਦੀ ਦਾਤ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਾ ਮਾਲ ਤੇ ਅਭੇਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

— { ग़ाज़ल नं: ७ } —

अज्ज पेसि चस्म, अं सुउ ना-मिहरसां गुज़ॉसु ।
 जाना॑ गुज़ॉसु, ता॒ जि रहि दीदह, जा॑ गुज़ॉसु ॥१॥

रंगास्त कबूद करद, व दिल पुर सरारह साखत ।
 अज्ज बस किः दूरि आहि मन, अज्ज आसमां गुज़ॉसु ॥२॥

मा॒ रा, ब-यैक इस्तारा-इ॒ अष्टू, सहीद करद ।
 अकन्हू॑ इलाज नेसु, किः तीर अज्ज कमां गुज़ॉसु ॥३॥

यैक दम ब-धेस्त, राह न बुरदम किः कीसउम ।
 ऐ वाष्टे, नकदि जिंदरीअम, राइगां गुज़ॉसु ॥४॥

हरगिज्ज ब-सैरि रोज्जा-इ॒ रिज्जवां, नमे रवद ।
 ‘गोइआ’, कसे बजान्हि, कू॑टे बुँडां गुज़ॉसु ॥५॥

पंजाबी बाद अनुवाद

१. मेरे नैटां अगों लंधिआ, जिस दम मेरा माही।
 उस दे नाल ही इक दम हे गाई, जिंदजी मेरी राही, हु।
२. आह मेरी दा पुआं उँड के, जद आकासीं लंधिआ।
 नाल अंगारां अंधर भरिआ, नाले नीला रंगिआ, हु।
३. सैनड मार के अंध सी भैरूं, ज़खमी कीउा भारा।
 तीर कमानों हूँटे पिंडों, चलदा नहीं कोई चारा, हु।
४. मैं की हा ? ना खेज एस दी, दिँक पल व्ही मैं कीउी।
 हुण पढउआइआं बणदा की है ? उभरा ऐवें बीउी, हु।
५. सैर सुरग दे बागां संदी, ‘गोइआ’ कदी नहीं चांहदा।
 गली जार दी विँचे जिहज्जा, इक वेरां लंध जांदा, हु।

ਅੜ ਪੇਸ਼ਿ ਚਸ਼ਮ, ਆਂ ਬੁਤਿ ਨਾ-ਮਿਹਰਬਾਂ ਗੁਜ਼ੱਸ੍ਹੁ ।
ਜਾਨਾਂ ਗੁਜ਼ੱਸ੍ਹੁ, ਤਾ ਜਿ ਰਹਿ ਦੀਦਹ, ਜਾਂ ਗੁਜ਼ੱਸ੍ਹੁ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਅੜ ਪੇਸ਼ਿ ਚਸ਼ਮ—ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣਿਓਂ। ਆਂ—ਉਹ। ਬੁਤਿ ਨਾ-ਮਿਹਰਬਾਂ—ਬੇਦਰਦ (ਕਠੋਰ) ਮੂਰਤੀ, ਬੇਪਰਵਾਹ ਮਾਹੀ। ਗੁਜ਼ੱਸ੍ਹੁ—ਲੰਘ ਗਈ। ਜਾਨਾਂ—ਪਿਆਰਾ, ਮਿੱਤਰ। ਜਿ—ਤੋਂ। ਰਹਿ ਦੀਦਹ—ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ। ਜਾਂ—ਜਿੰਦ।

ਅਰਥ : ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਦੀ ਉਹ ਕਠੋਰ-ਚਿਤ ਮੂਰਤੀ, ਭਾਵ, ਬੇਪਰਵਾਹ ਮਾਹੀ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਮਿੱਤਰ ਕੀ ਲੰਘਿਆ, ਨਾਲ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਿੰਦ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਈ।

ਰੰਗਾਸ਼ ਕਬੂਦ ਕਰਦ, ਵਿਲ ਪੁਰ ਸ਼ਰਾਰਹ ਸਾਖਤ ।

ਅੜ ਬਸ ਕਿ: ਦੂਦਿ ਆਹਿ ਮਨ, ਅੜ ਆਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ੱਸ੍ਹੁ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਰੰਗਾਸ਼—ਰੰਗ ਉਸ ਦਾ। ਕਬੂਦ—ਨੀਲਾ। ਕਰਦ—ਕੀਤਾ। ਦਿਲਸ਼—ਦਿਲ ਉਸ ਦਾ। ਪੁਰ ਸ਼ਰਾਰ—ਚੰਗਿਆਹਿਆਂ (ਨਾਲ) ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਸਾਖਤ—ਬਣਾਇਆ। ਅੜ ਬਸ ਕਿ—ਜਦ ਤੋਂ। ਦੂਦਿ—ਪੂਆਂ। ਆਹਿ ਮਨ—ਮੇਰੀ ਹਾ (ਦਰਦ ਭਰੇ ਸਾਹ ਜਾਂ ਹੂਕ)। ਅੜ—ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਮੇਰੀ ਆਹ ਦਾ ਪੂਆਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਿਆ (ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ) ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਰੰਗ ਨੀਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ, (ਅਤੇ) ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਚੰਗਿਆਹਿਆਂ (ਤਾਰਿਆਂ) ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮਾ ਰਾ, ਬ-ਯੱਕ ਇਸ਼ਾਰਾ-ਇ ਅਬਰੂ, ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਦ ।

ਅਕਨੂੰ ਇਲਾਜ ਨੇਸ੍ਹੁ, ਕਿ: ਤੀਰ ਅੜ ਕਮਾਂ ਗੁਜ਼ੱਸ੍ਹੁ ॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਮਾ ਰਾ—ਸਾਨੂੰ। ਬ—ਨਾਲ। ਯੱਕ—ਇੱਕ। ਅਬਰੂ—ਭਰਵੱਟੇ। ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਦ—ਸ਼ਹੀਦ (ਘਾਇਲ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਕਨੂੰ—ਹੁਣ। ਨੇਸ੍ਹੁ—ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਮਾਂ—ਕਮਾਨ, ਧਨਖ।

ਅਰਥ : (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਸੈਨਤ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (ਹੈ)। ਹੁਣ (ਕੋਈ) ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ (ਨੈਨਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਦਾ) ਤੀਰ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦੀ ਕਮਾਨ ਵਿਚੋਂ ਚਲ ਚੁੱਕਾ (ਹੈ)।

ਯੱਕ ਦਮ ਬ-ਮੇਸ਼, ਰਾਹ ਨ ਬੁਰਦਮ ਕਿ: ਕੀਸਤਮ ।

ਐ ਵਾਏ, ਨਕਦਿ ਜਿੰਦਗੀਅਮ, ਰਾਇਗਾਂ, ਗੁਜ਼ੱਸ੍ਹੁ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬ-ਮੇਸ਼ ਰਾਹ—ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਵਲ, (ਆਪੇ ਵਲ)। ਨ ਬੁਰਦਮ—ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਗਿਆ। ਕੀਸਤਮ—ਮੈਂ ਕੈਣ ਹਾ। ਐ—ਹੈ। ਵਾਏ—ਸੋਕ, ਅਛੋਸ। ਨਕਦਿ ਜਿੰਦਗੀਅਮ—ਮੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨਕਦੀ (ਪੈਸੀ)। ਰਾਇਗਾਂ—ਭਜੂਲ, ਬੇਅਰਥ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਇਕ ਦਮ ਭਰ ਲਈ ਵੀ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਆਪੇ ਦੀ ਥੋੜੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲੈ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ। ਸ਼੍ਰੋਕ (ਹੈ) ਕਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਬੇਅਰਥ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਹਰਗਿੜ ਬ-ਸੈਰਿ ਰੋਜ਼ਾ-ਇ ਰਿਜ਼ਵਾਂ, ਨਮੇ ਰਵਦ।
‘ਗੋਇਆ’ ਕਸੇ ਬਾਨਾਹਿ, ਕੁਝੇ ਬੁੱਤਾਂ ਗੁਜੱਬੂ ॥੫॥

ਬੁਬਦਾਰਥ : ਬ-ਸੈਰ—ਸੈਰ ਲਈ। ਰੋਜ਼ਾ—ਬਾਗ। ਰਿਜ਼ਵਾਂ—ਸਵਰਗ। ਨਮੇ ਰਵਦ—ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਕਸੇ ਕਿ—ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ। ਜਾਨਬ—ਵਲ, ਪਾਸੇ। ਕੂਝੇ ਬੁੱਤਾਂ—ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਕੂਚਾ, ਗਲੀ।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸਵਰਗਾਂ ਦੇ ਬਾਗ ਦੀ ਸੈਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਹੜਾ (ਇਕ ਵੇਰਾਂ) ਯਾਰ (ਗੁਰੂ ਮਿੱਤਰ) ਦੀ ਗਲੀ ਵਲ ਦੀ ਲੰਘ ਗਿਆ (ਫੇਰਾ ਪਾ ਬੈਠਾ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਨ ਵਾਪਰੀ ਬਿਹਬਲ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਅਗੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੀ ਲੰਘਿਆ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਾਨ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਤੁਹਾਂ।

ਪ੍ਰੀਤ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਇਹ ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਾਪਰਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਾਰ ਸੰਜੋਗ ਤੇ ਵਿਜੋਗ ਦੇ ਧੁਰੇ ਦੁਆਲੇ ਪੁੰਮ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ, ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ, ਇਸ ਹਮਹਰੀਰ (ਵਿਆਪਕ) ਨੇਮ ਨੂੰ ਇਉਂ ਬਿਆਨਦੇ ਹਨ

ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਸੁਇ ਕਾਰ ਚਲਾਵਹਿ, ਲੇਖੇ ਆਵਹਿ ਭਾਗ ॥੨੯॥ (ਜਪੁਜੀ ਸਹਿਬ)

ਜਿਥੇ ਸੰਜੋਗ ਸੁਖਦਾਈ, ਸੁਹਾਵਣਾ ਤੇ ਹਰੇਕ ਦੀ ਲੋਚਾ ਹੈ, ਓਥੇ ਵਿਜੋਗ ਉਤਨਾ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦ ਚਾਰ ਵੱਡੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਅਸਥਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਛੁਰਮਾਨ ਹੈ:

ਦੁਖ ਦੇਂਕਾ, ਇਕੁ ਦੁਖ ਕੂਖ ॥ ਇਕੁ ਦੁਖ ਸਕਤਵਾਰ ਜਮਦੂਤ ॥

ਇਕੁ ਦੁਖ ਰੇਗੁ ਲਗੇ ਤਨਿ ਧਾਇ ॥ ਦੇਇ ਨ ਭੋਲੇ ਦਾਰੁ ਲਾਇ ॥

(ਮਲਰ ਅ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੨੫੬)

ਪੇਮੀਆ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਛੋੜਾ ਵਾਪਰਨਾ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸੱਲ ਸਹਿਣਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਮ-ਮਾਤਰ ਦੀ ਸਰੋਤ ਹੀ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਬਾ ਫੇਤਨ ਲਈ ਕਾਢੀ ਹੈ। ਗੁਰਦਾਖ ਹੈ

ਚਿਕੌਕਾ ਸੁਟੇ ਹੁਤੁ, ਚਿਟੁ ਛਿਠੇ ਮਾਰਿਓਇ ॥ (ਭਖਟੇ ਅ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੦੦)

ਪਹੁੰਚ, ਪਾਹੂ ਦੀ ਇਸ ਬਚਿੱਤਰ ਲੀਲਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੀ ਵੀ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਹੀਂ।

ਜਿਵੇਂ ਅੰਨ੍ਤਰ ਪਕਾਸ ਦੀ, ਭੁੱਖ ਭੋਜਨ ਦੀ, ਤੇਹ ਪਿਆਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ, ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ
ਲੋੜ ਨੂੰ ਚਮਕਾਉਂਦੇ ਤੇ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਵਿਛੋੜਾ ਨਾ ਕੇਵਲ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਮਿਠਾਸ
ਨੂੰ ਵਧੀਕ ਅਨੰਦਾਇਕ ਹੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਤੜਪ
ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ ਸੜੀ ਸੰਤ, ਸੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਸੁਲਤਾਨ
ਬਿਰਹਾ' ਕਰਕੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ। ਉੱਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਕ ਕਥਨ ਹੈ

ਬਿਰਹਾ ਬਿਰਹਾ ਆਖੀਐ ਬਿਰਹਾ ਤੂ ਸੁਲਤਾਨੁ ॥

ਫਰੀਦਾ, ਜਿਭੁ ਤਨ ਬਿਰਹੁ ਨ ਉਪਜੈ ਸੋ ਤਨ ਜਾਣ ਮਸਾਨੁ ॥੩੬॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੨੯)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੋਰਬੇ ਆਪਣਾ ਕਥਨ ਹੈ

ਥਾ ਹਿਜਰ ਆਬਨਾ ਬੋ, ਗਰ ਤਾਲਬਿ ਵਸਾਲੀ ॥

(ਜੇ ਤੂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਇੱਛਕ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਵਾਕਿਫ਼ ਹੈ।)

ਬਿਰਹਾ ਕਾਰਨ ਉਪਜੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਜਦ ਦਰਦ-ਮੰਦ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਆਹੀਂ ਆਗਸ਼ੁ
ਵਿੱਚਦੀ ਲੰਘੀਆਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੋਜ ਤੇ ਸੇਕ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਰੰਗ ਨੀਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ
ਚੰਗਿਆਤਿਆਂ ਨੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਤੁਪ ਪਾਰ ਲਿਆ।

ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਪ੍ਰੇਮ-ਪੰਧ ਦੇ ਪੰਧਾਉ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ
ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਦਿਲ-ਸਿੰਘਾਸਣ ਉੱਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕਰਨ
ਲਈ ਆਪੇ ਦੀ ਥੋੜ ਕਰਨੀ ਹੈ, 'ਭਰਮ ਦੀ ਕਾਈ' ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ 'ਆਪਾ ਚੀਨਣਾ'
ਹੈ। ਫੇਰ, ਇਹ ਰੰਕ ਨਹੀਂ, ਰਾਜਾ ਬਣ ਜਾਏਗਾ, ਫਰਸ਼ੀ ਤੋਂ ਅਰਸੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾਗੀ
ਤੋਂ ਨੂੰਗੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮੜੋਲੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਥਾਂ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪੀ ਸਮਝੇਗਾ।
ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਬਾਗਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਕੁਚੇ ਦੀ ਸੈਰ ਲਈ ਤਾਧੇਗਾ। ਈਸਨ
ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਇਸ ਨੂੰ, ਮ੍ਰਿਗ-ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵੱਤ, ਥੋੜੀ, ਫ਼ਲਾਉ
ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣਗੇ। ਫੇਰ ਇਹ, 'ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ' ਦੀ ਮੌਜ ਤੋਂ ਦੁਨੀਆਵੀ
ਐਮੂਰਜ ਤਾਂ ਕੀ, 'ਮੁਕਤੀਆਂ' ਨੂੰ ਵਾਰਨ ਲਈ ਬਿਹਬਲ ਵੀ ਦਿੱਸੇਗਾ, ਤੇ ਅਰਸੀ ਬਾਣੀ
ਦੇ ਇਹ ਮਹਾਵਾਕ ਇਸ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਰਾਹ-ਦੀਪ ਹੋਣਗੇ

(ੴ) ਰਾਜੁ ਨ ਚਾਹਉ, ਮੁਕਤਿ ਨ ਚਾਹਉ, ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਕਮਲਾਰੇ ॥
(ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੪੩੮)

(ਅ) ਓਹਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਗੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ (ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਓਹੀ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ)
ਕਨਿਕ, ਮਾਣਿਕ, ਗਜ, ਮੇਤੀਆਨ, ਲਾਲਨ, ਨਹ ਨਾਹ ਨਹੀਂ ॥੧॥

ਰਾਜੁ ਨ, ਭਾਗਾ ਨ, ਹੁਕਮ ਨ ਸਾਦਨ ॥ ਕਿਛੁ ਕਿਛੁ ਨ ਚਾਹੀ ॥੨॥
(ਆਸਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੪੦੬)

.ਗੁਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੮

ਬਦਰ, ਦਰ ਪੇਸ਼ ਰੁਖਤ, ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਅਸੁ।
 ਬਲਕਿ, ਖੁਰਸ਼ੀਦਿ ਜਹਾਂ, ਹਮ ਬੰਦਾ ਅਸੁ ॥੧॥

ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ, ਹਰਗਿਜ਼ ਬਗੈਰ ਅਜ਼ ਹੱਕ ਨ ਦੀਦ।
 ਐ ਖੁਸ਼ਾ ਚਸ਼ਮੇ, ਕਿ: ਹੱਕ ਬੀਨੰਦਹ ਅਸੁ ॥੨॥

ਮਾ ਨਮੇ ਲਾਡੇਮ, ਅਜ਼ ਜੁਹਦੋ ਰਸਾ॥
 ਗਰ ਗੁਨਹਗਾਰੇਮ, ਹੱਕ ਬਖਸ਼ੰਦਾ ਅਸੁ ॥੩॥

ਦੀਰਾਰੇ ਰਾ, ਅਜ਼ ਕੁਜਾ, ਆਰੇਮ ਮਾ।
 ਸ਼ੋਰ ਦਰ ਆਲਮ, ਯਕੇ ਅਛਗੰਦਾ ਅਸੁ ॥੪॥

ਹਰਫਿ ਗੈਰ, ਅਜ਼ ਹੱਕ, ਨਿਆਇਦ ਹੇਚ-ਗਾਹ।
 ਬਰ ਲਥਿ ‘ਗੋਇਆ’, ਕਿ ਹੱਕ ਬਖਸ਼ੰਦਾ ਅਸੁ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਸੂਰਤ ਤੇਰੀ ਦੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਚੰਦ ਪਿਆ ਸ਼ਰਮਾਵੇ।
 ਸੂਰਜ ਵੀ ਬਣ ਬਰਦਾ ਤੇਰਾ, ਸੌਭਾ ਜਗ ਤੇ ਪਾਵੇ, ਹੂ।
੨. ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਹੈ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ, ਨਿੱਤ ਪਿਆਰਾ ਤੱਕੇ।
 ਵੇਖ ਲਵੇ ਜੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰਾ, ਗੈਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਝੱਕੇ, ਹੂ।
੩. ਰਸਮੀ ਸਿਮਰਨ, ਭਜਨ ਪਾਠ ਤੇ, ਸਾਨੂੰ ਮਾਣ ਨ ਕਾਈ।
 ਜੇ ਹਾਂ ਪਾਪੀ, ਅਉਗੁਣਹਾਰੇ, ਬਖਸ਼ਣਹਾਰਾ ਮਾਹੀ, ਹੂ।
੪. ਰੱਬ ਦੇ ਬਾਝੋਂ ਦੂਜਾ ਕੋਈ, ਹੋਰ ਕਿਬੋਂ ਲੈ ਆਈਏ।
 ਜੱਗ ਵਿੱਚ ਰੈਲਾ ਵੇਖ ਇੱਕੇ ਦਾ, ਗੀਤ ਓਸਦੇ ਗਾਈਏ, ਹੂ।
੫. ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰੇ ਸੰਦੀ, ਜਦੁ ‘ਗੋਇਆ’ ਤੇ ਹੋਈ।
 ਬਾਝੋਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ‘ਗੋਇਆ’ ਮੂੰਹੋਂ, ਤਦ ਗੱਲ ਨ ਨਿਕਲੇ ਕੋਈ, ਹੂ।

ਬਦਰ, ਦਰ ਪੇਸ਼ਿ ਰੁਖਤ, ਬਰਮਿੰਦਾ ਅਸੁ।

ਬਲਕਿ, ਖੁਰਸੀਦਿ ਜਹਾਂ, ਹਮ ਬੰਦਾ ਅਸੁ॥੧॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਬਦਰ—ਚੰਦਰਮਾ। ਪੇਸ਼ਿ ਰੁਖਤ—ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ। ਰੁਖ+ਤ—ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ। ਬਲਕਿ—ਸਰਗੋਂ। ਖੁਰਸੀਦਿ ਜਹਾਂ—ਜਹਾਨ ਦਾ ਸੂਰਜ। ਹਮ—ਵੀ। ਬੰਦਾ ਅਸੁ—ਦਾਸ ਹੈ, ਗ੍ਰਾਮ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ (ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ) ਅਗੇ ਚੰਦਰਮਾ ਸਰਮਿੰਦਾ (ਲੱਸਾਵਾਨ) ਹੈ, ਸਰਗੋਂ, ਜਹਾਨ ਦਾ ਸੂਰਜ ਵੀ (ਤੇਰਾ) ਦਾਸ ਹੈ।

ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ, ਹਰਗਿਜ਼ ਬਗੈਰ ਅਜ਼ ਹੱਕ ਨ ਦੀਦ।

ਐ ਮੁਸ਼ਾ ਚਸ਼ਮੇ, ਕਿ: ਹੱਕ ਬੀਨੰਦਹ ਅਸੁ॥੨॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ—ਸਾਡੀ ਅੱਖ। ਹਰਗਿਜ਼—ਕਦੀ ਵੀ ਨਾ, ਕਦਾਚਿਤ ਨਾ। ਅਜ਼—ਤੋਂ। ਬਗੈਰ—ਬਿਨਾਂ। ਹੱਕ—ਪਰਮਾਤਮਾ। ਨ ਦੀਦ—ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਮੁਸ਼ਾ—ਮੁਸ਼-ਨਸੀਬ, ਸੁਭਾਗੀ। ਕਿ—ਜੋ। ਬੀਨੰਦਹ—ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ।

ਅਰਥ : ਸਾਡੀ ਅੱਖ ਨੇ ਕਦਾਚਿਤ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤੱਕਿਆ। ਹੇ ਅੱਖ, (ਤੂੰ) ਸੁਭਾਗੀ (ਹੈ) ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ (ਵੇਖਦੀ) ਹੈ।

ਮਾ ਨਮੇ ਲਾਫੇਮ, ਅਜ਼ ਜੁਹਦੋ ਰਧਾ॥

ਗਰ ਗੁਨਹਗਾਰੇਮ, ਹੱਕ ਬਖਸ਼ੰਦਾ ਅਸੁ॥੩॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਮਾ—ਮਨ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ; ਅਸੀਂ। ਨਮੇ ਲਾਫੇਮ—ਲਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ, ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅਜ਼—ਊਤੇ, ਬਾਰੇ। ਜੁਹਦੋ—ਭਜਨ, ਬੰਦਗੀ। ਓ—ਵ—ਤੇ। ਰਧਾ—ਵਿਖਾਵਾ। ਗਰ—ਜੇਕਰ। ਗੁਨਹਗਾਰ—ਪਾਪੀ। ਏਮ—ਅਸੀਂ। ਗੁਨਹਗਾਰੇਮ—ਅਸੀਂ ਪਾਪੀ ਹਾਂ। ਬਖਸ਼ੰਦਾ ਅਸੁ—ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਭਜਨ-ਬੰਦਗੀ ਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਉਤੇ ਮਾਨ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। (ਸਾਡਾ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਕਿ) ਜੇ ਅਸੀਂ ਪਾਪੀ ਹਾਂ ਤਾਂ (ਸਾਡਾ) ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰੇਤਮ ਅਵੈਸ਼ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ।

ਦੀਗਰੇ ਰਾ, ਅਜ਼ ਕੁਜਾ, ਆਰੇਮ ਮਾ।

ਸੋਰ ਦਰ ਆਲਮ, ਯਕੇ ਅਛੁਰੀਦਾ ਅਸੁ॥੪॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਦੀਗਰੇ ਰਾ—ਹੋਰ ਨੂੰ, ਦੂਜੇ ਨੂੰ। ਅਜ਼ ਕੁਜਾ—ਅਜ਼ ਕਿ ਜਾ—ਕਿਸ ਥਾ ਤੋਂ, ਕਿਥੋਂ। ਆਰੇਮ ਮਾ—ਅਸੀਂ ਲੈ ਆਈਏ। ਸੋਰ—ਰੋਲਾ ਗੌਲਾ (ਚਰਚਾ, ਜ਼ਿਕਰ)। ਯਕੇ—ਇਕ ਨੇ। ਅਛੁਰੀਦਾ ਅਸੁ—ਸੁੱਟਿਆ ਹੈ, ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਲਮ—ਦੁਨੀਆ, ਜਹਾਨ।

ਅਰਥ : ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਿਥੋਂ ਲੈ ਆਈਏ, (ਜਦ ਕਿ) ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਇਥੋਂ

(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪੀਤਮ) ਦਾ ਹੀ ਸ਼ੀਡ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸਾਰ੍ਹੀ ਆਪਣੇ ਪੀਤਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਲਾਲ ਨਹੀਂ ਇਸਦਾ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਸੇ ਦੀਆਂ ਅਥਾਸਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਉਹੀ ਇਕ ਇਕੱਲਾ ਸਾਰੀ ਹਿਲ-ਸੁਲ ਦਾ ਮੁਲ ਕਾਰਨ ਹੈ)।

ਹਰਿਛਿ ਸੌਰ, ਅਜ ਹੱਕ, ਨਿਆਇਦ ਹੇਚ-ਗਾਹ।
ਬਰ ਲਹਿ 'ਗੈਇਆ', ਕਿ ਹੱਕ ਬਖ਼ਬੰਦਾ ਅਸੁ ॥੫॥

ਸਾਥਾਰਥ : ਹਰਿਛਿ ਸੌਰ—ਦੁਜਾ ਹਰਛ, ਹੋਰ ਅੱਖਰ ਸਾਂ ਗੱਲ। ਨਿਆਇਦ ਨਹੀਂ ਉਦੀ। ਹੇਚ-ਗਾਹ—ਕਦੀ ਵੀ। ਬਰ—ਉਤੇ। ਬਰ ਲਹਿ 'ਗੈਇਆ'—ਗੈਇਆ ਦੇ ਸੁਲਾਂ ਉਤੇ।

ਅਰਥ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਿਖਾਏ ਹੋਰ (ਕੈਟੀ) ਗੱਲ 'ਗੈਇਆ' ਦੇ ਬੁੱਲਾਂ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। (ਮੈਂਹੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਵਲਦੀ), ਕਿਉਂਕਿ, (ਉਹ ਨਿਸਚੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ।

ਖਿਆਧਿਆ

ਚੰਦ ਤੇ ਸੁਰਜ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸੋਮੇ ਮੰਨੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਸਕਿਤ ਦੇ ਨੀਂ ਪਾੜ੍ਹ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ 'ਗੁਰੂ' ਪਦ ਦੇ ਵੀ ਅਰਥ ਹਨ 'ਅੰਧੇਰੇ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ' ਅਥਵਾ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ'। ਸੋ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਚਾਨਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੇਤੀ ਤੇ ਚੰਦ ਸੁਰਜ ਦੌਵੇਂ ਅੰਧੇਰੇ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਗਮਾ ਨਹੀਂ

ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਾਵਹਿ, ਸੁਰਜ ਚਕਹਿ ਜਸਾਰ ॥

ਏਤੇ ਚਾਨਣ ਗੈਇਆ, ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ ॥ (ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ, ਮ: ੨, ਪੰਨਾ ੪੬੭)

ਸੈਕੜੇ ਚੰਦ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੁਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਅੰਨ੍ਹੇਗਾ ਕਿਉਂ? ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਚੰਦ ਸੁਰਜ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨੂਰ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ

ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵੇਖਣ, ਵਿਚਾਰਨ ਨਾਲ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਝੱਡਿਆਈ ਦਾ ਇਹ ਭੇਦ ਸਾਡੇ ਉਤੇ, ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲੁਦਾ ਹੈ

(੧) ਸੁਰਜ ਤੇ ਚੰਦ ਭਾਵੇਂ ਉਰਪਤੀ ਕਾਲ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਿੰਦੇ ਆਏ ਹਨ; ਪਰੰਤੂ, ਗੁਰੂ ਜੇਤੀ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚਲਾ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਘੇਰ ਅੰਧੇਰਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬਾਹਰ ਦੀ ਮਾਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜੋਤ ਨਹੀਂ ਜਗਦੀ ਅਤੇ ਇਹ ਜਗਟ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਤੇ ਆਪੇ ਦੀ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। 'ਮਾਇਆ-ਪਾਰੀ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਅਤਿ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੀ ਹੈ

੧. ਮਾਇਆਪਾਰੀ ਅਤਿ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬੇਲਾ ॥

ਸਾਥੇ ਜਾਂ ਸੁਣਦੀ ਕਹੁ ਫੈਲਘਚਿਲਾ ॥

ਜੇ ਅਗਿਆਨੂੰ ਜਾ ਤੇ ਪਾਇਆ ਦੇ ਛੈਤ ਬਟਥਾ ਅਤੇ ਨਾਂਧੀਂ ਦੇ ਸਾਮ, ਕ੍ਰਾਵ ਆਂਡ ਚੀਜ਼ਾਂ
ਨੁੱਹਣਾ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ, ਸੁਰਮ ਤੇ ਚੰਦ ਆਂਦਿਆਂ ਵਾਹਤਾਂ ਪਿਤਾਮਾ ਤੀਨੀ ਮੱਥਾ ਮੱਨਦਾ

(੨) ਸੁਰਮ ਤੇ ਚੰਦ ਦਾ ਪਕਾਸ਼ ਕੇਵਲ ਬਾਹਰਾਂ ਅਭਿਆਸ ਕਰੋ, ਪਰੰਪਰਾ
ਪਰੰਪਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਮਝ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਆਖਾਰੀ, ਪਕਾਸ਼ ਤਕਦਾ ਹੈ;
ਉਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ

ਅਧੇ ਹੋਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ, ਸਿਨ ਮੁਖ ਲੈਇਣ ਨਾਹਿ ॥

ਅਧੇ ਜੋਤੀ ਨਾਨਕਾ, ਖਸਮਹੁ ਘੁਥੇ ਜਾਹਿ ॥

(ਸਲੇਕ ਮ. ੨, ਪੰਨਾ ੫੧੮)

(੩) ਸੁਰਜ ਤੇ ਚੰਦ ਦੀ ਰੁਸ਼ਨਾਈ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਸਵੇਰੇ, ਦੁਰਹਿਰੇ ਤੇ ਸਾਹੀਂ ਮੀਗ, ਅੰਤੀਂ
ਆਦਿ ਦੇ ਕਾਰਨ ਘਟ ਵਧ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਕੇਵਲ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਪਕਾਸ਼ ਯਕਦਾ
ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਕੇਵਲ ਰਾਤ ਨੂੰ, ਪਰੰਪਰਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿਥ ਜੋਤੀ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਲਾਹ ਇਹੋ
ਜਿਹਾ ਪਕਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ-ਰਸ ਹੈ।

ਚੰਦ ਸੁਰਜ ਦੀ ਗਰਦਿਸ਼ ਸਮਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਤੇ ਹਰੇਕ ਵਸਤੂ ਦੇ ਕਾਲ ਦਾ ਕਾਰਨ
ਬਣਦੀ ਹੈ, ਜੰਦ ਕਿ ਗੁਰੂ-ਜੋਤੀ ਸਹਿਜ ਅਨੰਦ ਵਾਲਾ ਅਮਰ-ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਉਹ
ਅ-ਕਾਲ ਹੈ।

(੪) ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਡਰਕ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸੁਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ
ਸੁਰਤ ਖਿੰਡਣੀ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤ੍ਰੰਗਾਂ ਚਲਣੀਆਂ ਅੰਦਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਥੇ
ਗੁਰਦੇਵ-ਜੋਤੀਆਂ ਬਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੀ ਤੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਬਲਵਾਨ ਬਣਾਉਂਦੀ
ਹੈ। ਬਲਵਾਨ ਹੋਈ ਸੁਰਤ ਨੇ ਜਦ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ
ਇਹ ਅਮਰ ਬਚਨ ਕਲਿਆਨ-ਕਾਰੀ ਦਿੱਸ ਆਏ

ਏ ਨੇਹੁ ਮੇਰਿਹੋ, ਹਰਿ ਤੁਮ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਧਰੀ, ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਤੁ ਨ ਏਖੁ ਕੈਥੀ ॥

(ਅਨੰਦੁ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੮੨੨)

ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਜੇ ਚੰਦ ਤੇ ਸੁਰਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਜਲਦੇ
ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਾਰਮਸਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਕਾਹਦੀ ?

ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ‘ਗੋਇਆ ਜੀ’ ਨੇ ਹਉਮੈ-ਭਰਪੂਰ-ਭਜਨ ਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ
ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਤੌਬਾ ਕਰ ਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦਾ ਤਰਲਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ
ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਗੈਰ ਦਾ ਨਾਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਵਾਂਗਾ। ਆਮਰ,
ਇਹ ਜੇਦੜੀ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ

ਛਾਡ ਬਢਲ ਸੁਨਿ ਹੋਡ ਹੈ ਨਿਰਾ਷ ਰਿਏ,
ਪਿਤਿਰ ਪਾਵਨ ਸੁਨਿ ਆਸਾ ਉਰਧਾਰਿ ਹੈ।
ਅਵਸਾਨੀ ਸੁਨਿ ਬੰਪਤ ਹੈ ਅੰਗਰਿ-ਗਾਰਿ,
ਈਨ ਕੈ ਦਯਾਲ ਸੁਨਿ, ਕੈ ਛਰਮ ਟਾਰ ਹੈ।

विद्या देव के नाम देव द्वा
 रा देव द्वा देव देव द्वा
 देव देव देव देव देव देव
 देव देव देव देव देव देव देव

ਭਾਵਨਾ ਰਿਕਾਮ ਹੈ ਅਤਾਂ ਸੋਚਣ ਵ੍ਰਾਮ,
ਉਦਾਸ ਹੁਕਾਮੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੇ ਮਲਕਾਤ ਹੈ।
ਅਜੇਹੀ ਬਚਨੀ ਕਾਡ ਨਾਚ ਗੁ ਨ ਪਾਛਾ ਠਹੀਰ,
ਗੁਝੇ ਕਿਲ੍ਹਾਂ ਕਾਡ ਆਸਾਡੀ ਕਾਲਾਤ ਹੈ। (ਕਵਿਤ ਦਾ ਗੁਰਦਾਨ ਸੀ, 403)

੧. ਸਾਡੇ ਹੋਰੇ ਪੱਤੇ ਦੀਆਂ ਹਨੌਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਪਿਸ਼ਾ ਵੀ ਉਤੇ ਜਾਗ ਬਾਬੇਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਿਸ਼ਾ ਵੀ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਪੱਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ।

.ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੯

ਗਦਾਏ ਕੁਏ ਤੁਰਾ, ਮੈਲਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ, ਨੇਸੁ।
ਹਵਾਏ ਸਲਤਨਤੋ, ਸੌਕਿ ਕਜ਼-ਕੁਲਾਹੀ ਨੇਸੁ॥੧॥

ਹਰ ਆਂ ਕਿ ਮੁਮਲਕਤਿ ਦਿਲ ਗਰਿਛਤ, ਸੁਲਤਾਨ ਸ਼ੁਦ।
ਕਸੇ ਕਿ ਯਾਫਤ ਤੁਰਾ, ਹਮਚੁ ਓ ਸਪਾਹੀ ਨੇਸੁ॥੨॥

ਗਦਾਏ ਦਰਗਹ ਤੋ, ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਹਰ ਦੋ ਸਰਾਸੁ।
ਅਸੀਰਿ ਖਤਿ ਤੁਰਾ, ਹਾਜਤਿ ਰਹਾਈ ਨੇਸੁ॥੩॥

ਕੁਦਾਮ ਦੀਦਹ, ਕਿ ਦਰਵੈ ਸਵਾਦਿ ਨੂਰਿ ਤੋ ਨੇਸੁ।
ਕੁਦਾਮ ਸੀਨਹ, ਕਿ ਓ ਮਖਜ਼ਨਿ ਅਲਾਹੀ ਨੇਸੁ॥੪॥

ਫਿਦਾਏ ਓ ਸੌਂ, ਵ ਉਜ਼ਰੇ ਮਖਾਹ, ਐ ‘ਗੋਇਆ’।
ਕਿ: ਦਰ ਤਰੀਕਤਿ ਮਾ, ਜਾਏ ਉਜ਼ਰ-ਖਾਹੀ ਨੇਸੁ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਦਰ ਤੇਰੇ ਦਾ ਮੰਗਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮੰਗੇ ਮੂਲ ਨ ਸ਼ਾਹੀ।
ਉਖਤ ਤਾਜ ਨੂੰ ਠੁੱਡੇ ਮਾਰੇ, ਪੇਮ-ਗਲੀ ਦਾ ਰਾਹੀ, ਹੁ।
2. ਮਨ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਜੋ ਜਿੱਤੇ, ਸੋ ਸੁਲਤਾਨ ਸਦਾਏ।
ਜੋ ਨਰ ਕਰੇ ਪਾਪਤ ਤੈਨੂੰ, ਸੂਰਾ ਸੋਈ ਕਹਾਏ, ਹੁ।
3. ਦਰ ਤੇਰੇ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਪਿੱਛੇ, ਫਿਰਦਾ ਰਾਜ ਦੋ ਆਲਮ।
ਤੇਰੇ ਰੂਪ ਦੀ ਕੈਦੋ ਬੰਦਾ, ਮੰਗਦਾ ਨਹੀਂ ਛੁਟਕਾਰਾ, ਹੁ।
4. ਕਿਹੜੀ ਅੱਖ ਹੈ ਨੂਰ ਤੇਰੇ ਦਾ, ਸੁਰਮਾ ਜਿਸ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ।
ਕਿਹੜੇ ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਨ ਦਿੱਸੇ, ਜਲਵਾ ਤੇਰਾ ਛਾਇਆ, ਹੁ।
5. ਸਦਕੇ ਹੋ ਜਾ ਉਸ ਤੋਂ ‘ਗੋਇਆ’, ਛੁੱਡ ਬਹਾਨੇ-ਸਾਜੀ।
ਏਸ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਉਜ਼ਰ ਕੀਤਿਆਂ, ਜਿੱਤ ਨ ਸੱਕੀਏ ਬਾਜੀ, ਹੁ।

ਗਦਾਏ ਕੁਏ ਤੁਰਾ, ਮੈਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਨੇਸੁ।

ਹਵਾਏ ਸਲਤਨਤੈ, ਬੌਬਿ ਕਜਿ-ਕੁਲਾਹੀ ਨੇਸੁ ॥੧॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਗਦਾ—ਮੰਗਤਾ, ਛਕੀਰ। ਕੁ—ਕੁਚਾ, ਗਲੀ। ਮੈਲ ਇੱਛਾ, ਪਾਹਸ। ਹਵਾ—ਪਾਹਸ, ਕਾਮਨਾ। ਕਜਿ ਕੁਲਾਹੀ—ਟੇਢੀ ਜਾ ਵਿੰਗੀ ਟੇਪੀ, ਸ਼ਾਹੀ ਤਾਜ। (ਈਰਾਨ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਵਿੰਗਾ ਕਰਕੇ ਤਾਜ ਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਤਾਜ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਲਗਾ।)

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਕੁਚੇ ਦੇ ਭਖਾਰੀ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਉਸ ਨੂੰ) ਨਾ ਤਾਜ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਹੈ, ਨਾ ਤਾਜ ਦੀ ਚਾਹ।

ਹਰ ਆਂ ਕਿ ਮੁਮਲਕਤਿ ਦਿਲ ਗਰਿਫਤ, ਸੁਲਤਾਨ ਸ਼ੁਦ।

ਕਸੇ ਕਿ ਯਾਫਤ ਤੁਰਾ, ਹਮਚੂ ਓ ਸਪਾਹੀ ਨੇਸੁ ॥੨॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਹਰ ਆਂ ਕਿ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ (ਵੀ)। ਮੁਮਲਕਤਿ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ। ਗਰਿਫਤ—ਪਕੜੀ (ਪਾਈ)। ਸੁਲਤਾਨ—ਗਜਾ। ਸ਼ੁਦ—ਹੋ ਗਿਆ। ਕਸੇ ਕਿ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ। ਯਾਫਤ—ਪਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਤੁਰਾ—ਤੈਨੂੰ। ਹਮਚੂ—ਵਰਗਾ, ਜਿਹਾ। ਓ—ਉਸ ਦੇ। ਨੇਸੁ—ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਨੇ ਦਿਲ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪਾ ਲਈ, ਭਾਵ ਮਨ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ, ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਪਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਸ ਜਿਹਾ (ਹੋਰ) ਕੋਈ ਜਥਾ ਨਹੀਂ।

ਗਦਾਏ ਦਰਗਹ ਤੋ, ਬਾਦਸ਼ਾਹਿ ਹਰ ਦੋ ਸਰਾਸੁ।

ਅਸੀਰਿ ਖਤਿ ਤੁਰਾ, ਹਾਜਤਿ ਰਹਾਈ ਨੇਸੁ ॥੩॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਦਰਗਹ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਦਰਗਹ (ਦਰਬਾਰ)। ਹਰ ਦੋ—ਦੋਵੇਂ। ਸਰਾਸੁ—(ਸਰ+ਾਸੁ) ਲੋਕ ਹਨ। ਅਸੀਰਿ—ਬੰਦੀ, ਕੈਦੀ। ਖਤਿ—ਉਹ ਮਸ ਜੋ ਮਰਦ ਦੇ ਚਿਹ੍ਨੇ ਉੱਤੇ ਦਾੜੀ ਮੁਢ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫੁਟਦੀ ਹੈ। ਹਾਜਤ—ਲੋੜ। ਰਹਾਈ—ਫੁਟਕਾਰਾ, ਰਿਹਾਈ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਕੁਚੇ ਦਾ ਭਖਾਰੀ (ਮੰਗਤਾ) ਦੋ ਲੋਕਾਂ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ) ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ। ਤੇਰੇ (ਮਸ-ਫੁਟ) ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੁਦਾਮ ਦੀਦਹ, ਕਿ ਦਰਵੇਂ ਸਵਾਦਿ ਨੂਰਿ ਤੋ ਨੇਸੁ।

ਕੁਦਾਮ ਸੀਨਹ, ਕਿ ਓ ਮਖਜ਼ਨਿ ਅਲਾਹੀ ਨੇਸੁ ॥੪॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਕੁਦਾਮ—ਕਿਹੜੀ ? ਦੀਦਹ—ਅੱਖ। ਕਿ ਦਰਵੇਂ—ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ। ਸਵਾਦਿ ਨੂਰ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਪਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੁਗਮਾ। ਸੀਨਹ—ਛਾਤੀ। ਮਖਜ਼ਨਿ ਅਲਾਹੀ—ਰੱਬੀ (ਨੂਰ ਦਾ) ਮਜ਼ਾਨਾ।

ਅਰਥ ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਅੱਮੋਂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੇਰ ਰੁਹ ਦਾ ਸੁਆਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਛਾਡੀ (ਦਿਲ) ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਹੱਸੀ (ਭੇਟਾ ਦਾ), ਰੁਕ ਦਾ) ਸਾਡਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਹੈ,

ਫਿਲਾਏ ਓ ਸੌ, ਕਾ ਉਜ਼ਰੇ ਮਖਾਹ, ਏਂ 'ਗੋਇਆ'।

ਕਿ: ਦਰ ਤਰੀਕਤਿ ਮਾ, ਜਾਏ ਉਜ਼ਰ-ਮਖਾਹੀ ਨੇਸੁ॥੫॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਫਿਲਾ—ਕੁਰਬਾਨ, ਵਾਗੀ। ਓ ਉਸ ਤਾਂ ਸੌ ਹ। ਉਜ਼ਰ ਸੁਆਹੀ, ਇਨਕਾਰ। ਮਖਾਹ—ਨ ਕਰ। ਤਰੀਕਤ—ਮੱਤ, ਪੰਥ, ਰਸਤਾ। ਉਜ਼ਰ ਸੁਆਹੀ ਸੁਆਹੀ ਕਰਨਾ।

ਅਰਥ : ਐ 'ਗੋਇਆ', ਉਸ (ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰ) ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਹੋ ਜਾ ਅਤੇ (ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ-ਸਾਜ਼ੀ ਨ ਕਰ, ਕਿਉਂਕਿ, ਸਾਡੇ ਮੱਤ ਦੀ ਰਹ-ਗੈਤ ਵਿਚ ਉਜ਼ਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਬੇਪਰਵਾਹ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਮੌਜ, ਉਸ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਹਾਥ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਕਿਨਾਰਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਲਾਹ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸਦਕਾ ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ

ਜਿਸ ਨੇ ਬਖਸੇ ਸਿਫਤਿ ਸ਼ਾਹਾਹ ॥

ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੁ ॥

(ਜਪੁਜੀ)

ਸੰਸਾਰਕ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ; ਉਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੜਾਉ ਤਾਜ ਤੇ ਅੜ, ਬਹਿਸਤੀ ਬਾਗ ਤੇ ਰਾਜ-ਸਾਜ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਾਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਹੀ ਜਗ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਹੈ :

ਮਾਨ ਜੀਤੈ, ਜਗ ਜੀਤੁ ॥

(ਜਪੁਜੀ)

ਜੇ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਸਿਕੰਦਰ ਜਿਹਾ ਜੇਤੂ ਗੀਝ ਕੇ ਕੋਈ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ ਹਜ਼ਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਫਿਲਾਸਫਰ ਡਾਇਜੋਨੀਜ਼ ਵਾਂਗ, ਉਸ ਦੇ ਹੱਠ ਕਾਰਨ, ਆਸਰ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਵਿਚ, ਕੇਵਲ ਇਤਨੀ ਹੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਆ ਰਹੀ ਸੂਰਜ ਦੀ ਧੁੱਪ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੱਟ ਜਾਵੇ। ਕਿਤਨ ਮਹਾਨ, ਨਿਰਵਤੀ ਤੇ ਅਸਚਰਜਤਾ-ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਬੇਪਰਵਾਹ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮਾਂ ਦਾ ਇਹ ਆਲਮ।

ਪੰਚਮ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵਿਰਲੇ ਤੇ ਅਲੋਕਿਕ ਲੋਕ ਜੇ ਕੁਝ ਮੰਗਣ ਦੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਹਨ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਹਗੀ-ਜਸ ਦੀ ਦਾਤ ਦੀ ਗਿਰਿਆ ਲਈ ਛੋਲੀ ਅੱਡ ਦੇਂਦੇ ਹਨ :

ਮਾਵਾਨਾ ਮਾਵਾਨੁ ਨੌਥਾ, ਹਰਿ ਜਸੁ ਗੁਰ ਤੇ ਮਾਵਾਨਾ ॥

(ਮਾਰੂ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੧੯)

ਤਥਾ : ਸ੍ਰੀ ਮੰਗਾ ਦਾਨੁ ਗੁਸਾਈਆ, ਜਿਤੁ ਭੁਖ ਲਹਿ ਜਾਵੈ ॥

ਪ੍ਰਭੁ ਜੀਉ ਏਵਹੁ ਦਰਸ਼ਨੁ ਅਪਣਾ, ਜਿਤੁ ਢਾਢੀ ਰਿਪਤਾਵੈ ॥

(ਮਾਰੂ ਭਖਟੋ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੯੭)

'ਗੋਇਆ ਜੀ' ਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਵੇਖੋ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ! ਤੇਰੇ ਦਰ ਦੇ ਜਾਚਕ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਹੀ ਤਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਾਂ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਤੇ ਬੇ-ਨਿਆਜ ਹਨ।"

ਪਰੰਤੂ, ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮੀ, ਦੁਨੀਆਵੀ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਰਾਹੋ 'ਰਾਜੇ ਸ਼੍ਰੀਹ' ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ 'ਮੁਕੱਦਮ ਕੁੱਤਿਆਂ' ਵਾਂਗ ਲੋਭੀ। ਸਗੋਂ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਛਿਨ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਤੱਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ ਉਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਜਾਮ ਪੀਣੋਂ ਤੇ ਖੰਡਾ ਖੜਕਾਣਾਂ ਵੀ ਸੰਕੇਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਹਰਦਮ ਨਿਰਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਮਿਥੇ ਟੀਚੇ—'ਏਕੋ ਧਰਮੁ ਦਿੜੈ ਸਚੁ ਕੋਈ' ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਫਿਕਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਕਰਮ-ਯੋਗੀ ਹੋ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ ਜੀ, ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਨਵਾਬੀਂ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਆ ਪਏ ਤਾਂ ਉਹ (ਨਵਾਬ) ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਂਗ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਉਤੇ ਹੀ ਕਬੂਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਲਿੱਦ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਦਸ਼ੂਰ (ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅੰਤ ਵਿਚ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸੀ ਸਿਖ, ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਬਹਾਨੇ, ਸੰਸੇ ਤੇ ਇਜ਼ਕਾਂ ਤਿਆਗ ਦੇਹ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਜਾ, ਕਿਉਂ ਜੁ, ਸਾਡੇ ਪੰਥ ਦੀ ਗੀਤ ਵਿਚ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਚੂੰ-ਚਰਾਂ ਕਰਨੀ ਮਨੁਹ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਦੀ ਰਹਿਣੀਤ ਹੈ

ਪਹਿਲਾ ਮਰਣੁ ਕਬੂਲਿ, ਜੀਵਣ ਕੀ ਡਾਂਡ ਆਸ ॥   (ਸਲੋਕ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੦੨)

ਤਥਾ : ਜਉ ਤਉ ਪੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਬਾਧੀ ॥ ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ, ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਧੀ ॥

ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੇਰੁ ਧਰੀਜੇ ॥ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣ੍ਡ ਨ ਕੌਜੈ ॥

(ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੪੧੨)

ਸੇ, ਐ ਗੁਰਸਿਖ ! ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਮਾਰਗ ਤੇ ਪੈਣਾ ਤੇ ਪੈ ਕੇ ਲੱਗੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਨਿਭਾਉਣਾ ਹੈ। ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰਹੋ :

ਗਰ ਇਲਕ ਕੀਆ ਹੈ, ਤੇ ਇਲਕ ਕੀ ਤੌਹੀਨ ਨ ਕਰ ।

ਧਾ ਤੋ ਕੋਈ ਨ ਹੋ, ਹੋ, ਤੇ ਦਿਰ ਨ ਹੋਇ ਮੇਂ ਆ ।

.ਗੁਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੧੦

ਦਰਮਿਆਨਿ ਬਜ਼ਮਿ ਮਾ, ਚੜ ਕਿੱਸਾ-ਇ ਜਾਨਾਨਾ ਨੇਸੁ।
 ਬੇ ਹਜ਼ਾਬ ਆ ਅੰਦਰੀ ਮਜ਼ਲਸ ਕਸੇ ਬੇਗਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥੧॥

ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰ ਅਜ ਬੇਗਾਨਗੀ, ਵ ਸੌ ਬ-ਖੁਦ ਤੋ ਆਸ਼ਨਾ।
 ਹਰ ਕਿ ਬਾ-ਖੁਦ ਆਸ਼ਨਾ ਸ਼ੁਦ, ਅਜ ਖੁਦਾ ਬੇਗਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥੨॥

ਸ਼ੇਕਿ ਮੌਲਾ ਹਰ ਕਿ ਰਾ ਬਾਸਦ, ਹਮਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦਿਲ ਅਸੁ।
 ਕਾਰ ਹਰ ਦਾਨਾ ਨ ਬਾਸਦ, ਕਾਰ ਹਰ ਦੀਵਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥੩॥

ਨਾਸਿਹਾ ਤ ਚੰਦ ਗੋਈ, ਕਿੱਸਾ-ਹਾਏ ਵਾਅਜੋ ਪੰਦ।
 ਬਜ਼ਮਿ ਮਸਤਾਂ ਹਸਤ ਜਾਏ, ਕਿੱਸਾ-ਓ ਅਫਸਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥੪॥

ਈਂ ਮਤਾਇ ਹੱਕ, ਬ-ਪੇਸ਼ਿ ਸਾਹਿਬਾਨਿ ਦਿਲ ਬਵਦ।
 ਚੂੰ ਬ-ਸਹਰਾ ਮੇ-ਰਵੀ, ਦਰ ਗੋਸਾ-ਇ ਵੀਰਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥੫॥

ਈਂ ਮਤਾਇ ਸ਼ੇਕ ਰਾ, ਅਜ ਆਸਕਾਨਿ ਹੱਕ ਬਖਾਰ।
 ਜਾਂਕਿ ਦਰ ਜਾਨਸ਼, ਬ-ਜੁਜ਼ ਨਕਸ਼ ਰੁਖੇ ਜਾਨਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥੬॥

ਚੰਦ ਮੇ ਗੋਈ ਤੁ ਐ 'ਗੋਇਆ', ਖਮੁਸ਼ ਸੌ ਜੀਂ ਸੁਭਨ।
 ਸ਼ੇਕਿ ਮੌਲਾ ਮੁਨਹਸਰ, ਬਰ ਕਾਅਬਾ-ਓ ਬੁਤ-ਖਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਗਡ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਸਾਡੀ ਸੰਗਤ, ਸਿਮਰਨ ਬਾਣੋਂ, ਗੱਲ ਨ ਕੋਈ ਕਰਦਾ।
 ਇਸ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆਵੀਂ ਬੀਬਾ, ਲਾਹ ਕੇ ਪੁੰਡ ਦਾ ਪਰਦਾ, ਹੁ।
2. ਦੂਢੀ ਦ੍ਰੈਸ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਅੱਗੇ, ਜਾਣ ਲਈ ਤੂੰ ਆਪਾ।
 ਆਪੇ ਤਾਈ ਜਾਣੇ ਜਿਹੜਾ, ਉਸ ਨੇ ਰੱਬ ਪਛਾਤਾ, ਹੁ।
3. ਦਿਲ ਦਾ ਮਾਲਕ ਥੀਵੇ ਓਹਾ, ਜੋ ਪੀਤ-ਪੜ੍ਹੂ ਸੰਗ ਲਾਵੇ।
 ਦਾਨਾ ਜਾਂ ਦੀਵਾਨਾ ਬਣਿਆ, ਮੰਜਲ ਹੱਥ ਨ ਆਵੇ, ਹੁ।
4. ਐ ਉਪਦੇਸਕ, ਦੇਹ ਨ ਮੱਤਾਂ, ਛੱਡ ਪੁਗਣੇ ਕਿੱਸੇ।
 ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਥਾਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨ ਦਿੱਸੇ, ਹੁ।
5. ਰੱਬੀ-ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲਦਾ, ਭਗਤੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ।
 ਸੰਗਲ ਬੇਲੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਐਵੇਂ, ਨ ਫਿਰ ਮਾਰਾ ਮਾਰਾ, ਹੁ।
6. ਪੀਤ-ਰੀਤ ਦੀ ਪ੍ਰੰਜੀ ਮਿੱਤਰਾ, ਮੰਗ ਲੈ ਫੱਕਨਾਂ ਪਸੋਂ।
 ਦਿਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਨ ਹੁੰਦਾ, ਬਾਣੋਂ ਸੱਚੀ ਰਸੋਂ, ਹੁ।
7. ਕਦ ਤੱਕ ਕਹਿੰਦਾ ਰਹੇਗਾ 'ਗੋਇਆ'? ਕਹਿ ਜਾ ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤਾ।
 ਕਾਬੇ ਤੇ ਬੁਤਖਾਨੇ ਰੱਬ ਨੂੰ, ਕੈਦ ਕਦੋਂ ਹੈ ਬੀਤਾ? ਹੁ।

ਦਰਮਿਆਨਿ ਬੜਮਿ ਮਾ, ਚੁੜ ਕਿੱਸਾ-ਇ ਜਾਨਾਨਾ ਨੇਸੁ।
ਥੇ ਹਜ਼ਾਬ ਆ ਅੰਦਰੀਂ ਮਜ਼ਲਸ ਕਸੇ ਬੇਗਾਨਾ ਨੇਸੁ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦਰਮਿਆਨ—ਵਿਚ। ਬੜਮ—ਮਜ਼ਲਸ, ਸੰਗਤ, ਸਭਾ। ਮਾ—ਸਾਡੀ। ਜੁੜ—ਬਿਨਾ। ਕਿੱਸਾ-ਇ ਜਾਨਾਨਾ—ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਕਥਾ। ਹਜ਼ਾਬ—ਪਰਦਾ। ਕਸੇ ਬੇਗਾਨਾ—ਕਿਸੇ ਉਪਰੇ ਦੀ।

ਅਰਥ : ਸਾਡੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਕਥਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ (ਜ਼ਿਕਰ) ਨਹੀਂ ਹੈ (ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ)। (ਇਸ ਲਈ) ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਪਰਦੇ ਤੋਂ ਆ, (ਕਿਉਂਕਿ ਏਥੇ) ਓਪਰਾ (ਮਨ-ਮਤੀਆ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰ ਅੜ ਬੇਗਾਨਗੀ, ਵ ਸੌ ਬ-ਖੁਦ ਤੋ ਆਸ਼ਨਾ।
ਹਰ ਕਿ ਬਾ-ਖੁਦ ਆਸ਼ਨਾ ਸੁਦ, ਅੜ ਖੁਦਾ ਬੇਗਾਨਾ ਨੇਸੁ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰ—ਲੰਘ ਜਾ। ਅੜ—ਤੋਂ। ਬੇਗਾਨਗੀ—ਓਪਰਾ-ਪਨ, ਦੁਈ। ਵ—ਅਤੇ। ਸੌ—ਹੋ। ਬ-ਖੁਦ ਤੋਂ—ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ। ਆਸ਼ਨਾ—ਜਾਣੂ। ਹਰ ਕਿ—ਹਰ ਜੋ ਕੋਈ। ਸੁਦ—ਹੋਇਆ।

ਅਰਥ : ਦੂਈ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਅਤੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ। (ਕਿਉਂਕਿ) ਜੋ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਵਾਕਫ ਹੋਇਆ, (ਉਹ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਸੋਕਿ ਮੌਲਾ ਹਰ ਕਿ ਰਾ ਬਾਸਦ, ਹਮਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦਿਲ ਅਸੁ।
ਕਾਰ ਹਰ ਦਾਨਾ ਨ ਬਾਸਦ, ਕਾਰ ਹਰ ਦੀਵਾਨਾ ਨੇਸੁ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਸੋਕਿ ਮੌਲਾ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰ। ਹਰ ਕਿ ਰਾ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ। ਬਾਸਦ—ਹੋਇਆ। ਹਮਾਂ—ਉਹੀ। ਸਾਹਿਬ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਗਿਆਨੀ, ਆਰਡ। ਕਾਰ—ਕੰਮ। ਦਾਨਾ—ਚਤੁਰ, ਸਿਆਣਾ। ਦੀਵਾਨਾ—ਮਸਤਾਨਾ, ਪਾਗਲ।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ (ਪਾਪਤ) ਹੋਇਆ ਉਹੀ ਸਹੀ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੈ; ਪਰੰਤੂ, ਇਹ (ਪਾਪਤੀ) ਨਾ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਚਾਤੁਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਰੇਕ ਮਸਤਾਨੇ ਦਾ (ਭਾਵ ਇਹ ਸੋਕ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਅੰਦਰੋਂ ਛੁੱਟਦਾ ਹੈ)।

ਨਾਸਿਗ ਤ ਚੰਦ ਗੋਈ, ਕਿੱਸਾ-ਹਾਏ ਵਾਅੜੇ ਪੰਦ।
ਬੜਮਿ ਮਸਤਾਂ ਹਸਤ ਜਾਏ, ਕਿੱਸਾ-ਓ ਅਛਸਾਨਾ ਨੇਸੁ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਨਾਸਿਗ—ਨਸੀਹਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਉਪਦੇਸ਼ਕ। ਤ ਚੰਦ—ਕਿਥੋਂ ਤਕ ? ਗੋਈ—ਤੂੰ ਕਹੇਂਗਾ। ਵਾਅੜੇ ਪੰਦ—ਵਖਿਆਨ ਤੇ ਸਿਖਿਆ। ਬੜਮਿ ਮਸਤਾਂ—ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਲਸ। ਅਛਸਾਨਾ—ਕਹਾਣੀ। ਹਸਤ—ਹੈ। ਜਾ—ਬਾ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ। ਤੂੰ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਵਖਿਆਨ ਤੇ ਸਿਖਿਆ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ

ਕਹੋਂਗਾ ? (ਤੇਰਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਛੜ੍ਹਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ) ਮਸਤਾਨਿਆਂ
ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਹਸ਼-ਹੀਨ ਕਿੱਸਿਆਂ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ।
ਈਂ ਮਤਾਇ ਹੱਕ, ਬ-ਪੇਸ਼ਿ ਸਾਹਿਬਾਨਿ ਦਿਲ ਬਵਦ।
ਚੁੰ ਬ-ਸਹਰਾ ਮੇ-ਰਵੀ, ਦਰ ਗੋਸ਼ਾ-ਇ ਵੀਰਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਈਂ—ਇਹ। ਮਤਾਅ—ਪੂੰਜੀ। ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਬਹੇਸ਼—ਸਾਹਮਣੇ,
ਕੌਲ। ਬਵਦ—ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤ। ਚੁੰ—ਕਿਉਂ ?
ਬ-ਸਹਰਾ—ਜੰਗਲ ਵਿਚ। ਮੇ-ਰਵੀ—ਤੂੰ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਗੋਸ਼ਾ—ਨੁਕਰ। ਵੀਰਾਨਾ—ਬੀਅਬਾਨ।

ਅਰਥ : ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਦੇ ਨਾਮ) ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤਾਂ ਪਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਕੇਵਿ)
ਤੂੰ ਕਿਉਂ (ਇਸ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ) ਜੰਗਲਾਂ ਤੇ ਬੀਅਬਾਨਾਂ ਦਿਆਂ ਕੋਨਿਆਂ ਵਿਚ ਭਰਦਾ
ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ ?

ਈਂ ਮਤਾਇ ਸੌਕ ਰਾ, ਅਜ ਆਸ਼ਕਾਨਿ ਹੱਕ ਬਖਾਹ।

ਜਾਂਕਿ ਦਰ ਜਾਨਸ਼, ਬ-ਜੁਜ਼ ਨਕਸ਼ ਰੁਬੈ ਜਾਨਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥੬॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਮਤਾਇ ਸੌਕ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਸੌਕ ਦੀ ਪੂੰਜੀ। ਰਾ—ਨੂੰ। ਆਸ਼ਕਾਨਿ
ਹੱਕ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਆਸ਼ਕ, ਭਗਤ। ਬਖਾਹ—ਮੰਗ। ਜਾਂਕਿ—(ਅਜ ਆਂਕਿ) ਕਿਉਂਕਿ।
ਜਾਨਸ਼—ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ। ਬਜੁਜ਼—ਬਿਨਾਂ। ਨਕਸ਼ ਰੁਬੈ ਜਾਨਾਨਾ—ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ
ਤਸਵੀਰ। ਅਜ—ਤੋਂ, ਪਾਸੋਂ।

ਅਰਥ : ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੌਕ (ਸਿਕ) ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਆਸ਼ਕਾਨਿ (ਪਿਆਰਿਆਂ)
ਪਾਸੋਂ ਮੰਗ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਨ (ਦਿਲ) ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰੇ (ਮਿੱਤਰ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ)
ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ (ਕੁਝ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਚੰਦ ਮੇ ਗੋਈ ਤੁ ਐ ‘ਗੋਇਆ’, ਖਮੁਸ਼ ਸੌ ਜਾਂ ਸੁਖਨ।

ਸ਼ੈਕਿ ਮੌਲਾ ਮੁਨਹਸਰ, ਬਰ ਕਾਅਬਾ-ਓ ਬੁਤ-ਖਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥੭॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਚੰਦ—ਕਿਥੋਂ ਤਕ ? ਮੇ ਗੋਈ—ਤੂੰ ਕਹੋਂਗਾ। ਖਮੁਸ਼ ਸੌ—ਚੁਪ ਹੋ ਜਾ।
ਜਾਂ—(ਅਜ ਈਂ) ਇਸ ਤੋਂ। ਸੁਖਨ—ਗੱਲ ਬਾਤ। ਸ਼ੈਕਿ ਮੌਲਾ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰ।
ਮੁਨਹਸਰ—ਨਿਰਭਰ। ਕਾਅਬਾ—ਮੱਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਪਾਕ ਅਸਥਾਨ, ਜਿਥੋਂ
ਦਾ ਹੱਜ (ਯਾਤਰਾ) ਕਰਨਾ ਹਰੇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।
ਬੁਤ-ਖਾਨਾ—ਠਾਕੁਰ-ਦੁਆਰਾ।

ਅਰਥ : ਹੇ ‘ਗੋਇਆ’, ਤੂੰ ਕਿਥੋਂ ਤਕ (ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਗੱਲ) ਕਹਿੰਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ?
(ਹੁਣ) ਇਸ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਚੁਪ ਕਰ। (ਕਿਉਂਕਿ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੌਕ ਕਾਅਬੇ ਤੇ ਠਾਕੁਰਣਾਂਗੇ
(ਦੀ ਮਨੌਤ ਤੇ ਯਾਤਰਾ) ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ। (ਇਹ ਦਿਲੀ ਪਿਆਰ, ਭਗਤੀ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ
ਉਤੇ ਆਸਰਤ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਤਿ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਮਹਿਮਾ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਦੀ ਗੀਤ ਤੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਦਾ ਬਿਅਾਨ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਸੱਚ ਵਲ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਗਿਣਤੀਆਂ ਮਿਣਤੀਆਂ, ਖੁਸ਼ਕ ਰਸਮਾਂ ਗੀਤਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰ-ਜਿੰਦ ਤੇ ਰਸ-ਹੀਣ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ। ਨਿਰਮਲ ਕਰਣੀ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਸੱਚਾ ਆਚਾਰ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਜਾਮਨ ਹਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮਜ਼ਲਸ (ਸੰਗਤ) ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਛੇੜੀ ਜਾਂਦੀ ਜੋ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਵਲੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਗੈਰ (ਮਾਇਆ) ਵਲ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਇਉਂ ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬਾਨੀ ਆਪ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ

ਸਤਸੰਗਤਿ ਕੈਸੀ ਜਾਣੀਐ ? ਜਿਥੈ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੀਐ ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੨੨)

ਫੇਰ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਦਾ ਘੁੰਡ ਚੁਕ ਕੇ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਹ ਕੋਈ ਬੇਗਾਨਿਆਂ ਤੇ ਦੋਖੀਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਪਣਿਆਂ ਤੇ ਮਹਿਰਮਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਲਸ ਹੈ। ਇਥੇ ਹਉਮੈ ਤੇ ਦੂਈ ਦੇ ਮਿੱਟੀ-ਘੱਟੇ ਨੂੰ ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਅਥਰੂਆਂ ਨਾਲ ਧੋਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਅੰਦਰੋਂ, ਦੂਈ ਤੇ ਦੂੜ ਦੀ ਕੰਧ ਹੱਟ ਗਈ ਤਾਂ ਸੁਤੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪਈ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੋਤ-ਸਰੂਪ ਤੇ ਰਾਮ ਦੀ ਅੰਸ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਕੀ ਨਹੀਂ, ਨੂੰਗੀ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਇਹ ਪਰਦੇ ਕੌਣ ਕਰੇ ਤੇ ਕਿਸ ਤੋਂ ? ਫੇਰ :

ਤੋਹੀ ਮੋਗੀ, ਮੋਗੀ ਤੋਹੀ, ਅੰਤਰੁ ਕੈਸਾ ? ਕਨਕ ਕਾਟਿਕ, ਜਲ ਤਰੰਗ ਜੈਸਾ ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੯੩)

ਵਾਲੀ ਇਕ-ਸੁਰਤਾ ਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਆ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਆਤਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਥੀ ਵੇਖਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਬੁੰਦ, ਸਾਗਰ ਤੇ ਕਿਰਨ, ਸੂਰਜ-ਰੂਪ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦਿਲ ਅਗਰ ਦਰ ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫ਼ ਦੋਤਾ, ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸੁ।
 ਅਜ਼ ਮੁਤਨ ਵਰ ਚੀਨ ਓ ਮਾਚੀਨ ਓ ਖਤਾ, ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸੁ ॥੧॥

ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਏ ਦੋ ਆਲਮ, ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਰੂਏ ਤੇ।
 ਸਾਇਆ-ਇ ਜੁਲਫ਼ ਤੋ, ਅਜ਼ ਬਾਲਿ ਹੁਮਾ, ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸੁ ॥੨॥

ਈ ਬਸਾਤਿ ਉਮਰ ਰਾ ਦਰਯਾਬ, ਕੀਂ ਬਾਦਿ ਸਬਾ।
 ਅਜ਼ ਕੁਜਾ ਆਮਦ ਨ-ਦਾਨਮ, ਵੱਜ ਕੁਜਾ ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸੁ ॥੩॥

ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਏ ਦੋ ਜਹਾਂ, ਜਜ ਸੋਰੋ ਗੋਗਾ ਬੇਸ਼ ਨੇਸੁ।
 ਪੇਸ਼ਿ ਦਰਵੇਸੇ, ਕਿ ਉੱ, ਅਜ਼ ਮੁੱਦਾਆ ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸੁ ॥੪॥

ਅਜ਼ ਗੁਜ਼ੱਸਤਨ-ਹਾ ਚਿ: ਮੇ ਪੁਰਸੀ ਦਰੀਂ ਦਹਰਿ ਖਰਾਬ।
 ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸਤੋ, ਹਮ ਗਦਾ ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸੁ ॥੫॥

ਸ਼ਿਅਰਿ ਗੋਇਆ, ਜਿੰਦਰੀ ਬਖਸ਼ ਅਸੁ ਚੂੰ ਆਬਿ ਹਯਾਤ।
 ਬਲਕਿ ਅਜ਼ ਪਾਕੀਜ਼ਰੀ, ਜਿ ਆਬਿ ਬਕਾ ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸੁ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

- ਪਿਆਰੇ ਯਾਰ ਦੀ ਜੁਲਫ਼ ਦੇ ਪੇਚੋਂ, ਦਿਲ ਜਿਸ ਦਾ ਲੰਘ ਜਾਵੇ।
 ਚੀਨ ਮਚੀਨ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋਚਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਨ ਭਟਕਾਵੇ, ਹੂ।
- ਅਰਸ਼ ਡਰਸ਼ ਦਾ ਰਾਜ ਮੈਂ ਜਾਣਾਂ: ਤੇਰਾ ਇਕ ਝਲਕਾਰਾ।
 'ਹੁਮਾ' ਦੇ ਸਾਇਓਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘੇ, ਜੁਲਫ਼ ਇੱਕ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ, ਹੂ।
- ਪਵਨ ਸਮਾਨ ਹੈ ਜੀਵਨ ਬੰਦੇ, ਕਰ ਲੈ ਸਫਲਾ ਸੋਈ।
 ਕਿੱਥੋਂ ਆਵੇ? ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ? ਜਾਣ ਨ ਸੱਕੇ ਕੋਈ, ਹੂ।
- ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰਾ, ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਮਾਰ ਮੁਕਾਵੇ।
 ਰਾਜ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਮ-ਰੌਲਿਓਂ, ਵੱਧ ਨਾ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਵੇ, ਹੂ।
- ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਸੰਦੀ, ਗੱਲ ਨ ਪੁੱਛੋ ਕਾਈ।
 ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਬਿਖਾਰੀ ਸਭਨਾਂ, ਜਾਣਾ ਇਕ ਸਮ ਭਾਈ, ਹੂ।
- ਕਾਵਿ 'ਗੋਇਆ' ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਂਗੂ, ਬਖਸ਼ੇ ਜੀਵਨ-ਧਾਰਾ।
 ਸੁਗੋਂ, ਆਬਿ ਹਯਾਤੋਂ ਪਾਕ ਪਵਿੱਤ੍ਰ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰਾ, ਹੂ।

ਦਿਲ ਅਗਾਰ ਦਰ ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਹਿ ਦੈਤਾ, ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੋਸ਼ੁ ।
ਅੜ ਭੁਤਨ ਵਰ ਚੀਨ ਓ ਮਾਚੀਨ ਓ ਮਤਾ, ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੋਸ਼ੁ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਹਲਕਾ—ਘੇਰਾ, ਕੁੰਡਲ | ਦੈਤਾ—ਮੁੜੀ ਹੋਈ | ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੋਸ਼ਤ—ਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ | ਭੁਤਨ, ਚੀਨ, ਮਾਚੀਨ, ਮਤਾ—ਇਹ ਚੀਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਦਿਲ (ਮਿੱਤਰ ਦੀ) ਮੌਜੀ ਹੋਈ ਜੁਲਹਿ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਚੀਨ, ਮਾਚੀਨ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ (ਅੱਗੇ) ਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ । ਭਾਵ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵੱਡਿਆਈ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਵਸਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਵਸਤ, ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਪਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਡੱਤਣ ਨੂੰ ਹੇਠ ਸਮਝੇਗਾ ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਏ ਦੋ ਆਲਮ, ਯਕ ਨਿਰਾਹਿ ਰੂਏ ਤੋ ।

ਸਾਇਆ-ਇ ਜੁਲਹਿ ਤੋ, ਅੜ ਬਾਲਿ ਹੁਮਾ, ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੋਸ਼ੁ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦੋ ਆਲਮ—ਦੋਵੇਂ ਲੋਕ, ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ | ਰੂਏ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਚਿਹਨਾ । ਸਾਇਆ—ਪਰਛਾਵਾਂ । ਬਾਲਿ ਹੁਮਾ—ਹੁਮਾ ਦੇ ਵਾਲ, ਹੁਮਾ ਦੇ ਪਰ । ਹੁਮਾ—ਛਾਰਸ (ਈਰਾਨ) ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਕਲਪਤ ਪੰਡੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਇਕ ਨਜ਼ਰ (ਕਿਰਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਹੀ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ (ਤੁਲ) ਹੈ । ਤੇਰੀ ਜੁਲਹਿ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਹੁਮਾ ਪੰਡੀ ਦੇ ਪਰਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ । ਭਾਵ, ਮਨੌਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਮਾ ਪੰਡੀ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਇਕ ਲੋਕ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਤੇਰੀ ਜੁਲਹਿ ਦਾ ਸਾਇਆ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ) ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ, ਦੋਵੇਂ ਥਾਂ ਸੁਹੇਲੇ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਈਂ ਬਸਾਤਿ ਉਮਰ ਰਾ ਦਰਯਾਬ, ਕੀਂ ਬਾਦਿ ਸਬਾ ।

ਅੜ ਕੁਜਾ ਆਮਦ ਨ-ਦਾਨਮ, ਵ ਜ ਕੁਜਾ ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੋਸ਼ੁ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬਸਾਤ—ਪੂੰਜੀ । ਦਰਯਾਬ—ਪਾਪਤ ਕਰ । ਕੀਂ—ਕਿ ਈਂ, ਕਿ ਇਹ । ਬਾਦਿ ਸਬਾ—ਸਵੇਰ ਦੀ ਹਵਾ । ਅੜ ਕੁਜਾ—ਕਿਥੋਂ ? ਆਮਦ—ਆਈ । ਨ ਦਾਨਮ—ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ।

ਅਰਥ : ਇਸ ਉਮਰ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਪਾਪਤ ਕਰ, ਭਾਵ, ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਉਮਰ ਨੂੰ ਸਫਲਾ ਕਰ, ਇਹ ਸਵੇਰ ਦੀ ਪੌਣ (ਵਾਂਗ) ਹੈ । ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿਧੋਂ ਆਈ ਅਤੇ ਕਿਧਰ ਲੰਘ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਏ ਦੇ ਜਹਾਂ, ਸੁਜ ਬੋਰੇ ਗੌਗਾ ਬੇਸ਼ ਨੇਸੁ ।

ਪੇਸ਼ਿ ਦਰਖੇਸ਼ੇ ਕਿ ਉ, ਅੜ ਮੁੱਦਾਾ ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੋਸ਼ੁ ॥੪॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਜੁਜ਼—ਸਿਵਾਏ, ਬਿਨਾਂ। ਸੋਰੇ ਗੌਂਗਾ—ਰੈਲਾ ਗੌਲਾ। ਬੇਸ—ਵਧ। ਪੇਸ਼—ਸਾਹਮਣੇ, ਕੋਲ। ਦਰਵੇਸ਼—ਫ਼ਕੀਰ। ਮੁੱਦਾਮਾ—ਖਾਹਸ, ਕਾਮਨਾ।

ਅਰਥ : ਇਸ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਸੋਰ-ਸਰਾਬੇ ਤੋਂ ਵਧ (ਕੁਝ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਫ਼ਕੀਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ, ਗੁਰਮੁਖ) ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਜੋ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ (ਖਾਹਸ਼ਾਂ) ਤੋਂ ਅਗੇ ਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਜ ਗੁਜ਼਼ਬਤਨ-ਹਾ ਚਿ: ਮੇ ਪੁਰਸੀ ਦਰਿੰ ਦਹਰਿ ਖਰਾਬ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼਼ਬਤੋ, ਹਮ ਰਾਦਾ ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼਼ਸ੍ਤੁ ॥੫॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਅਜ—ਤੋਂ। ਗੁਜ਼਼ਬਤਨ-ਹਾ—ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣਾ, (ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣਾ)। ਚਿ—ਕਿ ? ਮੇ ਪੁਰਸੀ—ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ। ਦਰਿੰ—(ਦਰ ਈਂ) ਇਸ ਵਿਚ। ਦਹਰਿ ਖਰਾਬ—ਨਿਕੰਮੀ ਦੁਨੀਆ। ਰਾਦਾ—ਮੰਗਤਾ, ਭਿਖਾਰੀ।

ਅਰਥ : ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਦੀ (ਗੱਲ) ਇਸ ਨਿਕੰਮੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ। (ਏਥੋਂ) ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਲੰਘ (ਤੁਰ) ਜਾਵੇਗਾ (ਤੇ) ਕੰਗਾਲ ਵੀ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਵੇਗਾ (ਚੱਲ) ਵਸੇਗਾ।

ਸ਼ਿਆਰਿ ਗੋਇਆ, ਜਿੰਦਰਗੀ ਬਖਸ਼ ਅਸੁ ਚੂੰ ਆਬਿ ਹਯਾਤ।

ਬਲਕਿ ਅਜ ਪਾਕੀਜ਼ਰਗੀ, ਜਿ ਆਬਿ ਬਕਾ ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼਼ਸ੍ਤੁ ॥੬॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਸ਼ੇਅਰ—ਕਵਿਤਾ। ਜਿੰਦਰਗੀ ਬਖਸ਼—ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ। ਚੂੰ—ਵਾਂਗ। ਪਾਕੀਜ਼ਰਗੀ—ਪਵਿੱਤਰਤਾ। ਆਬਿ ਹਯਾਤ, ਆਬਿ ਬਕਾ—ਜਿੰਦਰਗੀ, ਉਮਰ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ।

ਅਰਥ : ਗੋਇਆ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਆਬਿ ਹਯਾਤ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਵਾਂਗ ਜੀਵਨ-ਦਾਤੀ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਇਹ ਆਬਿ ਹਯਾਤ ਨਾਲੋਂ ਵੀ (ਅਗੇ) ਲੰਘ ਜਾਵੇਗੀ (ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਸਾਰਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਈਆਂ ਤੋਂ ਉਚੇਰੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਸੱਜ ਪੱਜ ਤੇ ਜਲ-ਜਲੈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਤੇ ਰੈਲੇ-ਗੌਲੇ ਤੋਂ ਵਧ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ ਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਗੁੱਬਮ-ਗੁੱਬਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਚਾਰ-ਧਾਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਮਿੱਠਾ ਮਹੁਰਾ ਹੈ। ‘ਸਰਮਦ’ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ‘ਸ਼ਾਬਿ ਫਿਤਨਾ’ (ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਰਾਤ ਦੇ ਡਸਾਦ) ਹਨ, ਜੋ ਗੁਰੂ-ਬਖਸ਼ੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸਮ-ਦਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਢੂਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਐ ਮਨੁੱਖ ! ਢੂੰ ਉਮਰ ਦੀ ਦੁਰਲਭ ਪੂਜੀ ਨੂੰ ਸਫਲਾ ਕਰ। ਕਿਤੇ ਇਹ ਹੰਦਾ ਦੇ

ਬੁੱਲੇ ਵਾਂਗ ਏਧੋਂ ਆ ਕੇ ਉਧਰ ਬੇਅਰਥ ਨਾ ਲੰਘ ਜਾਵੇ। ਯਾਦ ਰੱਖ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪਾਸ
ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤੂ ਉਸ ਦਾ ਆਮਗੀ ਸਵਾਸ ਹੈ। ਸੁਚੇਤ ਹੋ, ਤੇ ਏਥੋਂ ਤੁਰ ਜਾਣ
ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਪੁੱਛ। ਕੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਕੀ ਫ਼ਕੀਰ ਸਭ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਅਵੱਸ ਕੂਚ ਕਰ
ਜਾਣਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ।

ਰਹਣ ਨ ਪਾਵਹਿ ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵਾ ॥
ਊਠਿ ਸਿਧਾਰੇ ਕਰਿ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੇਵਾ ॥੧॥

ਜੀਵਤ ਪੇਖੇ ਜਿਨ੍ਹੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥
ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਤਿਨ੍ਹੀ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥   (ਸੁਹੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੨੩੯)

ਤਥਾ ਬੋਰਿ ਬੁਦੇ, ਅਜ ਭ੍ਰਾਂਬਿ ਅਦਮ ਬਾਬਮ ਕਵੁਦੇਮ ।
ਦੀਏਮ ਕਿ ਬਾਬੀਸਤ, ਭ੍ਰਾਂਬਿ ਛਿਤਨਾ, ਬਾਬਮ ਗਨੁਦੇਮ ।   (ਸਰਮਦ)

ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੀਵਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰਭਲ ਲਾਲਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਦਾ
ਹੀ ਐਸੇ ਨੁਸ਼ੇ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਅਬਦੀ-ਜੀਵਨ ਦੇ
ਸਕੇ। ਆਬਿ-ਹਯਾਤ (ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪਾਣੀ) ਦੀ ਖੋਜ ਵੀ, ਅੰਦਰ ਛੂਪੀ ਇਸੇ ਰੁਚੀ
ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਇਹ ਕਲਪਤ ਪਾਣੀ, ਸਦੀਵੀ ਤੇ ਇਕ-ਰਸ ਜੀਵਨ-ਸੁਖ ਤੇ
ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ।

‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਇਸ ਆਬਿ-ਹਯਾਤ ਤੋਂ ਉੱਚੀ
ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਜੋ ਨਾ ਕੇਵਲ ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਹੀ ਬਸ਼ਦਾ ਹੈ; ਸਰੋ,
ਸੁਖ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭਰਪੂਰ ਸਦੀਵੀ ਜੀਵਨ ਵੀ।

ਪਰੰਤੂ, ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕਿਆਂ ਨਹੀਂ, ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਨਾਲ
ਰਿੜਕਿਆਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਮਰ-ਬਚਨ ਤੇ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ

ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖੋਜਦੇ, ਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਇਆ ॥
ਪਾਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਨੀ, ਸਚਾ ਮਨਿ ਵਸਾਇਆ ॥੧੩॥

(ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੯੧੯)

-੦-

ਦੌਲਤੇ ਦੂਨੀਆ, ਨ ਬਾਬਦ ਪਾਇਦਾਰ ॥
ਦਰ ਤਰੀਕੇ, ਆਰਡਾਨਿ ਹੱਕ, ਗੁਜ਼ਾਰ ॥੩੩੦॥

(ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ)

ਐ ਮਨੁੱਖ ! ਦੂਨੀਆ ਦੀ ਦੌਲਤ ਸਦੀਵੀ ਸਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ। (ਇਸ
ਲਈ) ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਢੂੰਡਾਉਣਾਂ, ਨਾਮ-ਰੱਤਿਆਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ (ਆਪਣੀ
ਉਮਰ) ਬਤੀਤ ਕਰ।

.ਗੁਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੧੨

ਇਮ-ਸ਼ਬ, ਬ-ਤਮਾਸਾ-ਇ ਰੁਖਿ ਯਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੁ ।
 ਸੂਏ, ਬੁਤਿ ਆਸਕ-ਕੁਸ਼ ਅੱਯਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੁ ॥੧॥

ਦਰ ਕੂਚਾ-ਇ ਇਸ਼ਕ, ਅਰਚਿਹ ਮੁਹਾਲ ਅਸੁ ਰਸੀਦਨ ।
 ਮਨਸੂਰ ਸਿਫਤ, ਬਾ-ਕਦਮਿ ਦਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੁ ॥੨॥

ਐ ਦਿਲ, ਬਸੂਏ ਮਦਰਸਾ, ਗਰ ਮੈਲ ਨ ਦਾਰੀ ।
 ਬਾਰੇ, ਬਸੂਏ ਖਾਨਾ-ਇ ਖੁੱਮਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੁ ॥੩॥

ਚੁੰ ਦਾਮਨਮ, ਅਜ਼ ਅਸ਼ਕਿ ਤੋ, ਸ਼ੁਦ ਰਸਕਿ ਗੁਲਿਸਤਾਂ ।
 ਬੇਹੂਦਾ, ਚਿਰਾ ਜਾਨਬਿ ਗੁਲਜ਼ਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੁ ॥੪॥

ਐ ਦਿਲ, ਚੁ ਸ਼ੁਦੀ ਵਾਕਫਿ ਅਸਰਾਰਿ ਅਲਾਹੀ ।
 ਦਰ ਸੀਨਾ-ਇ ਆਂ ਮਖਜ਼ਨਿ ਅਸਰਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੁ ॥੫॥

ਸਦ ਰੋਜਾ-ਇ ਰਿਜਵਾਂਸੁ, ਚੁ ਦਰ ਖਾਨਾ ਸ਼ਗੁਫਤਹ ।
 'ਗੋਇਆ', ਬ-ਚਿਹ ਸੂਏ ਦਰੋ ਦੀਵਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੁ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਅੱਜ ਰਾਤ ਨੂੰ, ਦਰਸ਼ਨ ਖਾਤਰ, ਵੱਲ ਮਾਹੀ ਦੇ ਜਾਣਾ।
 ਬਿਸ਼ਮਿਲ ਕਰੇ ਜੋ ਆਸਕ ਤਾਈਂ, ਦਰਸ਼ਨ ਉਸ ਦਾ ਪਾਣਾ, ਹੂ।
2. ਯਾਰੇ, ਹੁੰਦਾ ਡਾਢਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ, ਪ੍ਰੇਮ-ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ।
 ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਵਾਂਗੀ ਸੂਲੀ ਉੱਤੇ, ਪੈਂਦਾ ਪੈਰ ਟਿਕਾਣਾ, ਹੂ।
3. ਐ ਦਿਲ! ਜੇ ਤੂੰ ਪੰਧ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਨਾਲ, ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ।
 ਪਰ ਚਾਹਵੇਂ ਜੇ ਓਥੇ ਜਾਣਾ, ਅਜੇ ਵੀ ਜਾ ਹੈਂ ਸਕਦਾ, ਹੂ।
4. ਪੱਲਾ ਮੇਰਾ ਨਾਲ ਹੁੱਕੂਆਂ, ਬਣਿਆ ਹੈ ਫੁਲਵਾੜੀ।
 ਕਿਉਂ ਜਾਵਾਂ ਫਿਰ ਵੱਲ ਬਗੀਚੇ, ਕਰਨੀ ਕੀ ਇਹ ਝੜੀ, ਹੂ।
5. ਐ ਦਿਲ, ਜਦ ਤੂੰ ਪਾ ਲਵੇਂਗਾ, ਭੇਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਾਰਾ।
 ਸੀਨੇ ਤੇਰੇ ਆਣ ਵੱਸੇਗਾ, ਭੇਤਾਂ ਦਾ ਵਣਜਾਰਾ, ਹੂ।
6. ਸੈ ਸੈ ਬਾਗ ਬਗੀਚੇ ਅਰਸੀ, ਜਦ ਖਿੜੇ ਘਰ ਮੇਰੇ।
 ਫਿਰ 'ਗੋਇਆ' ਮੈਂ ਕਿਸ ਲਈ ਪਾਵਾਂ, ਘਰ ਘਰ, ਦਰ ਦਰ, ਫੇਰੇ, ਹੂ।

**ਇਮ-ਸ਼ਬ, ਬ-ਤਮਾਸਾ-ਇ ਰੁਕਿ ਯਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੁ।
ਸੂਏ, ਬੁਤਿ ਆਸ਼ਕ-ਕੁਸ਼ ਅੱਯਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੁ॥੧॥**

ਬਲਦਾਰਥ : ਇਮ-ਸ਼ਬ—ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ। ਬ-ਤਮਾਸਾ—ਤਮਾਸੇ ਨੂੰ। ਰੁਕਿ—ਚਿਹਰਾ। ਤਵਾਂ ਰਫੁ—ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ਸੂ—ਤਰਫ, ਵਲ। ਇ—ਦੀ। ਬੁਤਿ—ਮੂਰਤੀ। ਕੁਸ਼—ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਅੱਯਾਰ—ਚਲਾਕ, ਛਲੀਆ, ਚੋਜੀ।

ਅਰਥ : ਅਜ ਦੀ ਰਾਤ (ਬਾਵਵ, ਇਸੇ ਉਮਰ ਵਿਚ) ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਤਮਾਸੇ ਵਲ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ (ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ)। ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ (ਮੇਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ) ਚਲਾਕ ਬੁਤ (ਚੋਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਵਲ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ।

**ਦਰ ਕੁਚਾ-ਇ ਇਸ਼ਕ, ਅਰਚਿਹ ਮੁਹਾਲ ਅਸੁ ਰਸੀਦਨ।
ਮਨਸੂਰ ਸਿਫਤ, ਬਾ-ਕਦਮਿ ਦਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੁ॥੨॥**

ਬਲਦਾਰਥ : ਕੁਚਾ—ਇ ਇਸ਼ਕ—ਪਿਆਰ ਦੀ ਗਲੀ। ਦਰ—ਵਿਚ। ਅਰਚਿਹ—ਜੇ, ਭਾਵੇਂ। ਮੁਹਾਲ ਅਸੁ—ਕਠਨ ਹੈ। ਰਸੀਦਨ—ਪਹੁੰਚਣਾ। ਮਨਸੂਰ ਸਿਫਤ—ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਵਾਂਡ। ਬਾ-ਕਦਮਿ ਦਾਰ—ਸੂਲੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਸਹਿਤ (ਬਾਵਵ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੈਰਾਂ ਵਾਂਗ ਜੋ ਮਸਤਾਨਾ-ਵਾਰ ਸੂਲੀ ਵਲ ਵਧੇ ਸਨ)।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਪੁਜਣਾ ਭਾਵੇਂ ਕਠਨ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗ ਸੂਲੀ ਉਤੇ (ਰਖਣ ਵਾਲੇ) ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ।

**ਐ ਦਿਲ, ਬਸੂਏ ਮਦਰਸਾ, ਗਰ ਮੈਲ ਨ ਦਾਰੀ।
ਬਾਰੇ, ਬਸੂਏ ਖਾਨਾ-ਇ ਝੁੱਮਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੁ॥੩॥**

ਬਲਦਾਰਥ : ਗਰ—ਜੇ। ਮੈਲ—ਖਾਹਸ਼, ਰੁਚੀ। ਮਦਰਸਾ—ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ। ਨ ਦਾਰੀ—ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਬਾਰੇ—ਸਮਾਂ (ਹੈ)। ਖਾਨਾ-ਇ ਝੁੱਮਾਰ—ਸ਼ਰਾਬ-ਖਾਨਾ, ਨਾਮ-ਰਤਿਆਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ, ਭਾਵਵ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਦਿਲ, ਜੇ ਤੂੰ (ਹੁਣ ਤਕ) ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ) ਵਲ ਰੁੱਚੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ (ਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ) ਸਮਾਂ ਹੈ ਜੇ ਸ਼ਰਾਬ-ਖਾਨੇ (ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਤਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ) ਵਲ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ (ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ)।

**ਬੁੰ ਦਾਮਨਮ, ਅਜ ਅਬਕਿ ਤੋ, ਸ਼ੁਦ ਰਸਕਿ ਗੁਲਿਸਤਾਂ।
ਬੇਹੁਦਾ, ਚਿਰਾ ਜਾਨਥਿ ਗੁਲਜ਼ਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੁ॥੪॥**

ਬਲਦਾਰਥ : ਦਾਮਨਮ—ਮੇਰਾ ਦਾਮਨ, ਪੌਲਾ। ਅਬਕਿ—ਅਬਹੂ। ਸ਼ੁਦ—ਹੋਇਆ। ਰਸਕਿ ਗੁਲਿਸਤਾਂ—ਰੀਸ ਕਰਨ ਯੋਗ ਢੁਲਵਾੜੀ। ਬੇਹੁਦਾ—ਅਕਾਰਥ, ਡੁੜੂਲ। ਚਿਰਾ—ਕਿਉਂ? ਜਾਨਥਿ—ਤਰਫ, ਵਲ। ਗੁਲਜ਼ਾਰ—ਗੁਲਿਸਤਾਂ, ਡੁਲਵਾੜੀ।

ਅਰਥ : ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਪੱਲਾ (ਬਾਵਦ ਦਿਲ) ਤੇਰੇ (ਸਿਰਹੋਂ ਵਿਚ) ਅੱਸਹੂੰ ਵਹਾਉਣ ਨਾਲ
ਫੁਲਵਾੜੀ ਦੀ ਗੀਸ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਕਾਰਥ ਬਗੀਚ ਵਲ ਕਿਉਂ ਜਾ
ਸਕੀਦਾ ਹੈ (ਬਾਵਦ, ਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ?)।

ਏ ਦਿਲ, ਚੁ ਸੁਦੀ ਵਾਕਡਿ ਅਸਰਾਰਿ ਅਲਾਹੀ ।

ਦਰ ਸੀਨਾ-ਇ ਆਂ ਮਖਜ਼ਨਿ ਅਸਰਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੁ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਚੁ—ਜਦ। ਸੁਦੀ—ਤੂੰ ਹੋਇਆ। ਵਾਕਡਿ ਅਸਰਾਰਿ ਅਲਾਹੀ—
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭੇਦਾਂ ਦਾ ਵਾਕਡ। ਅਸਰਾਰ—ਭੇਦ। ਸੀਨਾ—ਛਾਤੀ (ਦਿਲ)।
ਮਖਜ਼ਨ—ਖਜ਼ਾਨਾ, ਭੰਡਾਰ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਦਿਲ, ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭੇਦਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੇਰੇ
ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਉਹ ਭੇਦਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਜਾ (ਵਸ) ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਦ ਰੋਜ਼ਾ-ਇ, ਰਿਜ਼ਵਾਂਸੁ, ਚੂੰ ਦਰ ਖਾਨਾ ਸ਼ਗੁਫਤਹ ।

‘ਗੋਇਆ’, ਬ-ਚਿਹ ਸੂਏ ਦਰੋ ਦੀਵਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੁ ॥੬॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਸਦ—ਸੈਕੜਾ (ਸੈਕੜੇ)। ਰੋਜ਼ਾ—ਬਾਗ। ਰਿਜ਼ਵਾਂ—ਸਵਰਗ। ਦਰ—
ਵਿਚ। ਖਾਨਾ—ਘਰ। ਸ਼ਗੁਫਤਹ—ਖਿੜੇ ਹੋਏ। ਬ-ਚਿਹ—ਕਿਉਂ ? ਦਰੋ ਦੀਵਾਰ—ਦਰਵਾਜ਼ੇ
ਤੇ ਕੰਧਾਂ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਸੈਕੜੇ ਸਵਰਗੀ ਬਾਗ (ਹਿਰਦੇ) ਘਰ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਹੋਣ (ਤਾਂ)
ਗੋਇਆ, (ਦੁਨੀਆਵੀ) ਕੰਧਾਂ-ਕੌਠੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ (ਬਾਵਦ, ਜਾਣ ਦੀ
ਕੀ ਲੋੜ ?)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੱਤ-ਮਤਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਚਾਹੇ ਹੋਰ ਕਿਤਨੇ ਵੀ ਮਤ-ਭੇਦ
ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਇਸ ਗੱਲ ਉਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ
ਸੇਵਣ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਜੂਨੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੇਤਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ
ਹੈ, ਉਥੇ ਚਿੰਤਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਆਈ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ

(੧) ਅਵਰ ਜੋਨਿ ਤੇਰੀ ਪਨਿਹਾਰੀ ॥

ਇਸੁ ਧਰਤੀ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਸਿਖਾਰੀ ॥

(ਆਸਾ ਮ. ੫, ਪੰਨਾ ੩੨੮)

(੨) ਚਉਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੋਨਿ ਵਿਚਿ, ਉਭਾਸੁ ਜਨਮੁ ਸੁ ਮਾਟਸਿ ਦੇਹੀ ॥੩॥੧॥

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਸਰਬੋਤਮ ਤੇ ਦੁਰਲਭ ਹੈ। ਪਰੰਤੁ, ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਰਕੇ
ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਚੇਤਨ ਤੇ ਚਿੰਤਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜਲ-ਬਲ
ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ, ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਕਿ ਇਸ

ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ, ਪਿਆਰੇ ਪੜ੍ਹੇ ਦੀਦਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਇਸੜ੍ਹੀ ਸੋਹਾਗਣੀ ਬਣ ਕੇ ਅਥਿਨਾਸੀ ਸ਼ਹੁ ਦੀ ਸੇਜ ਮਾਣ ਸਕਦੀ, ਤੇ ਜੀਵਨ ਮਨੌਰਥ ਦੀ ਸਿਖਰ ਛੁਹ ਸਕਦੀ ਹੈ

ਮਾਣਸ ਜਨਮੀ ਹਰਿ ਪਾਇਐ, ਹਰਿ ਚਾਵਣ ਫੇਰਾ ਰਾਮ ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲੁ ਸੋਹਾਗਣੀ, ਰੰਗੁ ਹੋਇ ਘਟੇਰਾ ਰਾਮ ॥

(ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੬੪੪)

ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਫਲ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਪਿਆਰੇ ਵਲ ਜਾਣ ਦਾ ਇਕ ਦੁਰਲਭ ਅਵਸਰ ਹੈ। ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਗਲੀ ਦਾ ਰਾਹ ਢਾਢਾ ਬਿਖੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗ ਸੂਲੀ ਉਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਬਲ ਪਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਮਾਂ ਹੈ, ਕਿ ਤੂੰ ਸਤਿਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਮੈਖਾਨੇ ਦੀ ਓਟ ਲਵੇਂ, ਜਿਥੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਪਿਆਲੇ ਵਿਚ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਪਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਆਪਾ ਧੁਪ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਤੂੰ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਕੇ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਟਿਕਾਅ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕੇਗਾ। ਫੇਰ ਸੋਝੀ ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ

ਸਤਿ ਕਿਛੁ ਘਰ ਮਹਿ, ਬਾਹਰਿ ਨਾਹੀ ॥

(ਮਾਝ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੨)

ਤਥਾ ਬਾਹਰਿ ਬੂਢਨ ਤੇ ਛੁਟਿ ਪਰੇ, ਗੁਰਿ ਘਰ ਹੀ ਮਾਹਿ ਦਿਖਾਇਆ ਥਾ ॥

(ਮਾਝ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੦੨)

ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਮਾਰਗ ਬੜਾ ਬਿਖੜਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ, ਉਪਰ ਦਰਸਾਈ ਰਹਿਤ-ਬਧ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਉਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪੇਮ-ਹੁਲਾਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਰਗਾਂ ਦੇ ਬਗੀਚਿਆਂ ਦੀ ਸੈਰ ਤੁੱਛ ਹੋ ਭਾਸਦੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੁਝ ਕਿਉਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

ਊਨ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ ਬੋਕਤ, ਜਚਤੀ ਨਹੋਂ ਕਿਸੀ ਕੀ,

ਆਖੋਂ ਮੇਂ ਬਸ ਰਹਾ ਹੈ, ਜਿਨ ਕੀ ਜਲਾਲ ਤੇਰਾ ॥

.ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੧੩

ਦੀਦੀ, ਆਪਾਰ ਤਾਲਥਿ ਮੌਲਾ, ਰਹਿ ਮੌਲਾ ਗਿਢੂ।
ਹਾਸਲਿ ਉਮਰਿ ਗਰਾਮੀ ਰਾ, ਅਜੀਂ ਦੁਨੀਆ ਗਿਢੂ ॥੧॥
ਹੇਚ ਕਸ ਬੈਂਕੁੰ ਨ ਬਾਸਦ, ਅਜ ਸਵਾਦਿ ਜੁਲਡਿ ਤੋ।
ਈਂ ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ-ਅਮ, ਆਪਾਰ ਹਮੀਂ ਸੌਦਾ ਗਿਢੂ ॥੨॥
ਗੈਰ, ਅਂ ਸਰਵਿ ਰਵਾਂ, ਹਰਗਿਜ਼ ਨ ਯਾਬਦ, ਦਰ ਨਜ਼ਰ।
ਤਾਂ ਕਦਿ ਰਾਅਨਾਏ ਓ, ਦਰ ਦੀਦਾ-ਇ ਮਾ, ਜਾ ਗਿਢੂ ॥੩॥
ਅਜ ਨਦਾਏ ਨਾਕਾ-ਇ ਲੇਲਾ, ਦਿਲੇ ਸ਼ੋਗੇਦਾ-ਅਮ।
ਹਮੂੰ ਮਜ਼ਨੂੰ ਮਸਤ ਰਾਸਤੋ, ਰਹ ਸੂਝੇ ਸਹਰਾ ਗਿਢੂ ॥੪॥
ਖੁਸ਼ ਨਮੇ ਆਇਦ ਮਰਾ, ਹਰਫੇ ਬਗੈਰ ਅਜ ਯਾਦਿ ਹੱਕ।
ਤਾ ਹਦੀਸਿ ਸੌਕਿ ਓ, ਅੰਦਰ ਦਿਲਮ ਮਾਵਾ ਗਿਢੂ ॥੫॥
ਤਾ ਬਯਾਈ ਯਕ ਨਫਸ, ਬਹਰਿ ਨਯਾਜਿ ਖਿਦਮਤਤ।
ਚਸ਼ਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰਿ ਮਾ, ਖੁਸ਼ ਲੂਲੂਏ ਲਾਲਾ ਗਿਢੂ ॥੬॥
ਮੇ ਬਰਾਇਦ ਜਾਨਿ ਮਨ, ਦਿਮਰੋਜ਼, ਅਜ ਰਾਹਿ ਦੇ ਚਸਮ॥
ਨੰਬਤਿ ਦੀਦਾਰਿ ਉੰ, ਤਾ ਵਾਅਦਾ-ਇ ਫਰਦਾ ਗਿਢੂ ॥੭॥
ਗੈਰ ਹਮਦਿ ਹੱਕ, ਨਯਾਇਦ, ਬਰ ਜ਼ਬਾਨਮ ਹੇਚਗਾਹ।
ਹਾਸਲਿ ਈਂ ਉਮਰ ਰਾ, ਆਪਾਰ ਦਿਲਿ 'ਗੋਇਆ' ਗਿਢੂ ॥੮॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਵੇਖ ਲਿਆ ਈਂ ? ਆਸਕ ਜਿਹੜੇ, ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਨੇ ਚੱਲੇ।
ਦੁਨੀਆ ਵਿਚੋਂ ਲਾਹ ਜੀਵਨ ਦਾ, ਬੱਧਾ ਉਹਨਾਂ ਪੱਲੇ, ਹੁ।
੨. ਜੂਲਡ ਤੇਰੀ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਬੰਦਾ, ਬਚ ਨ ਸੱਕਿਆ ਕੋਈ।
ਮੈਂ ਦੀਵਾਨੇ ਆਧਿਰ ਲੋਕੋ! ਛੜਿਆ ਰਸਤਾ ਓਹੀ, ਹੁ।
੩. ਚਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸੋਹਣੇ ਬਾਝੋਂ, ਸਾਨੂੰ ਤੈਰ ਨ ਭਾਇਆ।
ਸਰੂ-ਕੁੱਦੇ ਨੇ ਸਾਡੀ ਅੱਖੀਂ, ਜਦ ਤੋਂ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ, ਹੁ।
੪. ਡਾਚੀ ਦੀ ਸੱਦ, ਪਾਗਾਲ ਮੇਰਾ, ਦਿਲ ਲੋਕੇ, ਹੈ ਕੀਤਾ।
ਮਜ਼ਨੂੰ ਵਾਂਗੂ ਭਾਲਣ ਖਾਤਰ, ਰਾਹ ਜੰਗਲ ਦਾ ਲੀਤਾ, ਹੁ।
੫. ਬਾਝੋਂ ਯਾਦ ਸੱਚੇ ਦੀ ਮੈਨੂੰ, ਭਾਵੇਂ ਗੱਲ ਨ ਕਈ।
ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਜਦ ਤੋਂ ਰੱਬੀ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਸਮਾਈ, ਹੁ।
੬. ਇੱਕ ਪਲ, ਇੱਕ ਛਿਨ ਪਾਸ ਜੇ ਆਵੇਂ, ਮੇਰੇ।
ਗੈਰੇ ਮੇਤੀ ਕੇਰ ਮੈਂ ਨੈਣੋਂ ਦਿਲ-ਜਾਨੀ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਾਂ ਸਕ, ਤੇਰੇ, ਹੁ।
੭. ਜਿੰਦੜੀ ਮੇਰੀ ਅੱਖਾਂ ਬਾਣੀਂ, ਅੱਜ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਧਾਈ।
ਘੜੀ, ਮਿਲਣ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਰੇ, ਕੱਲ੍ਹ ਉੱਤੇ ਜਦ ਪਾਈ, ਹੁ।
੮. ਹਗਿ-ਜੱਸ ਬਾਝੋਂ, ਸ਼ਬਦ ਨ ਦੂਜਾ, ਨਿਕਲੇ ਮਿਗੀ ਜਥਨੋਂ।
ਲਾਹ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਪਾਰ 'ਗੋਇਆ', ਪਾਇਆ ਏਸ ਜਹਾਨੋਂ, ਹੁ।

ਦੌਟੀ, ਆਖਰ ਤਾਲਥਿ ਮੌਲਾ, ਰਹਿ ਮੌਲਾ ਗਿਢੁ।
ਗਸ਼ਿਲ ਉਮਰਿ ਗਰਾਮੀ ਰਾ, ਅੜ੍ਹਾ ਦੁਨੀਆ ਗਿਢੁ ॥੧॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਦੌਟੀ—ਤੂੰ ਵੇਖਿਆ। ਤਾਲਥਿ ਮੌਲਾ—ਰੱਬ ਦਾ ਢੂੰਡਾਉ। ਰਹਿ ਮੌਲਾ—ਰੱਬ ਦਾ ਰਸਤਾ। ਗਿਢੁ—ਫੜ ਲਿਆ, ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ। ਹਾਸਲ—ਲਾਹਾ। ਗਰਾਮੀ—ਮਹਿੰਗੀ। ਰਾ—ਨੂੰ। ਅਜੀ—(ਅਜ ਈਂ) ਇਸ ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਤੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ (ਹੈ) ਕਿ ਆਖਰ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਰੱਬ ਦੇ ਢੂੰਡਾਉਆਂ ਨੇ ਰੱਬ ਦਾ ਰਸਤਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ (ਹੈ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਸ ਮਹਿੰਗੀ ਆਯੂ (ਭਾਵ, ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ) ਦੇ ਲਾਭ ਨੂੰ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਖੱਟ ਲਿਆ (ਹੈ)।

ਹੇਚ ਕਸ ਬੈਂਤੁ ਨ ਬਾਬਦ, ਅਥ ਸਵਾਦਿ ਜੁਲਛਿ ਤੋ।
ਈਂ ਦਿਲ ਦੀਵਾਨਾ-ਅਮ, ਆਖਰ ਹਮੀਂ ਸੌਦਾ ਗਿਢੁ ॥੨॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਹੇਚ ਕਸ—ਕੋਈ ਆਦਮੀ (ਵੀ)। ਬੈਂਤੁ—ਬਾਹਰ, ਪਰੇ। ਨ ਬਾਬਦ—ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਵਾਦਿ—ਸਿਆਹੀ, ਕਲਿੱਤਣ। ਦਿਲ ਦੀਵਾਨਾ-ਅਮ—ਮੇਰਾ ਪਾਗਲ ਦਿਲ। ਹਮੀਂ—ਇਹੀ। ਸੌਦਾ—ਸੁਦਾਅ, ਪਾਗਲ-ਪਨ, ਜਨੂੰਨ।

ਅਰਥ : ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਤੇਰੀ ਜੁਲਛ ਦੀ ਸਿਆਹੀ (ਪੀਤ) ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਇਸ ਪਾਗਲ ਦਿਲ ਨੇ ਆਖਰ ਇਸੇ ਸੁਦਾਅ-ਪੁਣੇ (ਦਾ ਰਾਹ) ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ।

ਗੈਰ, ਆਂ ਸਰਵਿ ਰਵਾਂ, ਹਰਗਿਜ਼ ਨ ਯਾਬਦ, ਦਰ ਨਜ਼ਰ।
ਤਾਂ ਕਾਦਿ ਰਾਅਨਾਏ ਓ, ਦਰ ਦੀਦਾ-ਇ ਮਾ, ਜਾ ਗਿਢੁ ॥੩॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਗੈਰ—ਬਿਨਾਂ। ਸਰਵਿ ਰਵਾਂ—ਚਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸਰੂ, ਭਾਵ ਸਰੂ ਵਾਂਗ ਉਚਾ ਲੰਗ ਪੀਤਮ, ਜੋ ਸਰੂ ਤੋਂ ਤੁਰ ਫਿਰ ਸਕਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਨ ਯਾਬਦ—ਨਹੀਂ ਲਭਦਾ। ਦਰ ਨਜ਼ਰ—ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ, ਨਜ਼ਰ ਹੇਠ। ਰਾਅਨਾ—ਸੋਹਣਾ, ਸੁੰਦਰ। ਦਰ ਦੀਦਾ-ਇ—ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ। ਜਾ—ਬਾਂ। ਆਂ—ਉਸ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਚਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਰੂ (ਸੋਹਣੇ ਪੀਤਮ) ਤੋਂ ਬਨਾਵ ਸਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ (ਓਦੋਂ ਤੋਂ) ਉੱਕਾ ਹੀ (ਹੋਰ ਕੁਝ) ਨਹੀਂ ਲਭਦਾ, ਜਦ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਕੁਦ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਂ ਫੜੀ (ਮੱਲੀ) ਹੈ।

ਅਥ ਨਦਾਏ ਨਾਕਾ-ਇ ਲੇਲਾ, ਦਿਲੇ ਸ਼ੋਰੀਦਾ-ਅਮ।
ਹਮਚੂੰ ਮਜ਼ਨੂੰ ਮਸਤ ਗਾਬਤੇ, ਰਹ ਸੁਏ ਸਹਰਾ ਗਿਢੁ ॥੪॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਨਦਾ—ਅਵਾਜ਼, ਸੌਦਾ। ਨਾਕਾ-ਇ ਲੇਲਾ—ਲੇਲਾ ਦੀ ਡਾਚੀ। ਦਿਲੇ ਸ਼ੋਰੀਦਾ-ਅਮ—ਮੇਰਾ ਪਾਗਲ ਦਿਲ। ਹਮਚੂੰ ਮਜ਼ਨੂੰ—ਮਜ਼ਨੂੰ ਵਾਂਗ। ਮਸਤ ਗਾਬਤ—ਮਸਤ ਹੈ ਗਿਆ। ਓ—ਅਤੇ। ਰਹ ਸੁਏ ਸਹਰਾ—ਜੰਗਲ ਵਲ ਦਾ ਰਾਹ।

ਅਰਥ ਲੈਲਾ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੀ ਭਾਚੀ ਦੀ (ਬਿਰਹ ਕੁੱਠੀ) ਸੱਦ ਨਾਲ ਮਰਾ ਪਾਸ਼ਾਲ
ਫਿਲ ਮਨਤੇ ਵਾਂਗ ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ (ਹੈ) ਅਤੇ ਉਸ (ਵਿਸਰਗੀ ਦਿਲ) ਨ ਜੰਗਲ ਦਾ
ਰਾਹ ਫੜ ਲਿਆ (ਹੈ), (ਬਾਵ, ਇਕਾਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ)।

ਖੁਸ਼ ਨਮੇ ਆਇਦ ਮਰਾ, ਹਰਦੇ ਬਣੀਰ ਅੜ ਯਾਦਿ ਹੱਕੜ ।

ਤਾ ਹਦੀਸਿ ਬੌਕਿ ਓ, ਅੰਦਰ ਦਿਲਮ ਮਾਵਾ ਗਿਛੁ ॥੫॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਖੁਸ਼ ਨਮੇ ਆਇਦ—ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ। ਹਰਦੇ ਅੱਖੜ,
ਗੱਲ। ਹਦੀਸ—ਵਾਰਤਾ, ਕਹਾਣੀ। ਮਾਵ—ਬਾਂ, ਠਿਕਾਣਾ। ਤਾ—ਜਦੋਂ ਤੇ।

ਅਰਥ : ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ (ਰੀ) ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ
ਲਗਦੀ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਕਥਾ-ਵਾਰਤਾ ਦੇ ਚਾਅ ਨੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਥਾ
ਮੱਲ ਲਈ ਹੈ।

ਤਾ ਬਯਾਈ ਯਕ ਨਫਸ, ਬਹੁਰਿ ਨਯਾਜ਼ਿ ਖਿਦਮਤਤ ।

ਚਸ਼ਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰਿ ਮਾ, ਖੁਸ਼ ਲੁਲੁਏ ਲਾਲਾ ਗਿਛੁ ॥੬॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਤਾ—ਜੇ। ਬਯਾਈ—ਤੂੰ ਆਵੇਂ। ਯਕ ਨਫਸ—ਇਕ ਦਮ। ਬਹੁਰਿ—
ਵਾਸਤੇ। ਨਯਾਜ਼ਿ—ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਤੋਹਫਾ। ਚਸ਼ਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰ—ਮੌਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ
ਅੱਖ। ਲੁਲੁ—ਮੌਤੀ। ਲਾਲਾ—ਲਾਲ ਰੰਗ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ !) ਜੇ ਤੂੰ ਇਕ ਦਮ ਲਈ ਆਵੇਂ (ਤਾਂ) ਤੇਗੀ ਖਿਦਮਤ (ਸੇਵਾ)
ਵਿਚ ਸੁਗਾਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੀ ਮੌਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ (ਬਾਵ, ਪਿਰ ਰਤਿਆੜੇ
ਨੈਣਾਂ) ਨੇ ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ ਮੌਤੀ (ਬਾਵ, ਹੰਡੂ) ਪਕੜੇ (ਹੋਏ ਹਨ)।

ਮੇ ਬਰਾਇਦ ਜਾਨਿ ਮਨ, ਇਮਰੋਜ਼, ਅੜ ਰਾਹਿ ਦੋ ਚਲਮ ॥

ਨੌਬਤਿ ਦੀਦਾਰਿ ਉੰ, ਤਾ ਵਾਅਦਾ-ਇ ਫਰਦਾ ਗਿਛੁ ॥੭॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਮੇ ਬਰਾਇਦ—ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਾਨਿ ਮਨ—ਮੇਰੀ ਜਾਨ, ਜਿੰਦ।
ਇਮਰੋਜ਼—ਅੱਜ। ਰਾਹਿ ਚਲਮ—ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਰਾਹ। ਨੌਬਤਿ—ਸਮਾਂ, ਮੌਕਾ। ਫਰਦਾ—ਅਗਲਾ
ਦਿਨ, ਕਲੂ।

ਅਰਥ : ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਅਜ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਰਾਹੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ (ਬਾਵ, ਬਿਹਲ
ਹੋ ਰਚਦ ਰਹੀ ਹੈ), ਜਦੋਂ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਲੁ'ਤੇ ਪੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਗੈਰ ਹਮਦਿ ਹੱਕੜ, ਨਯਾਇਦ, ਬਰ ਜ਼ਬਾਨਮ ਹੇਚਗਾਹ ।

ਹਾਸਲਿ ਈਂ ਉਮਰ ਰਾ, ਆਮਰ ਦਿਲਿ 'ਗੋਇਆ' ਗਿਛੁ ॥੮॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਹਮਦ—ਉਸਤੱਤ, ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ। ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਬਰ ਜ਼ਬਾਨ
ਜੀਭ ਉਤੇ। ਮ—ਮੇਰੀ। ਹੇਚਗਾਹ—ਕਦੀ ਵੀ। ਹਾਸਲਿ—ਲਾਭ। ਉਮਰ—ਜੀਵਨ।

ਅਰਥ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਮੇਰੀ ਜੀਭ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਜੀਵਨ (ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ) ਦੇ ਲਾਭ ਨੂੰ ਆਖਰ 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਦਿਲ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ (ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

'ਛੈਲ ਲਘੰਦੇ ਪਾਰਿ ਗੋਰੀ ਮਨ ਧੀਰਿਆ' ਦੇ ਮਹਾਂ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਬ ਦੇ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤ-ਤੰਤ੍ਰਗਾਂ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੌਮਲ, ਕਵੀ ਤੇ ਸਾਦਕ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂਧ ਉਤਪਨੰ ਹੋ ਜਾਣੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ, ਜਦ

ਊਮਕਿਓ ਹੀਓ ਮਿਲਨ ਪੜ੍ਹ ਤਾਈ॥

ਬੇਜਤ ਚਰਿਓ, ਦੇਖਉ ਪ੍ਰਿਆ ਜਾਈ॥

(ਸੁਹੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੨੩੭)

ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਪਰੀ ਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਸੰਦਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਕ ਨੇ ਬਿਹਬਲ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਜਨਕ ਰੂਪ ਦਾ ਉਹੀ ਵਿਚਿੱਤਰ ਚਿਤਰ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਜੋ ਇਸ ਨਿਰਲੇ ਤੇ ਨਿਗਮਲ ਪੰਥ ਦੇ ਮੌਢੀ-ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲੇ ਰਾਵੀ ਦੇ ਬੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਖਿੱਚਿਆ ਤੇ ਗੁੰਜਾਇਆ ਸੀ :

ਤੇਰੇ ਥੱਕੇ ਲੋਇਣ, ਦੰਤ ਗੋਸਾਲਾ॥

ਸੋਹਣੇ ਨਕ, ਜਿਨ ਲੰਮੜੇ ਵਾਲਾ॥

ਕੰਬਨ ਕਾਇਆ, ਸੁਇਨੇ ਕੀ ਢਾਲਾ॥

(ਵਰਹੰਸ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੫੬੭)

ਆਖਰ ਅਗਸ਼ੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਇਸ ਸਿੱਕ ਨੇ ਬਾਜੀ ਜਿਤ ਲਈ। ਅਵਸਥਾ ਇਹ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਿਲ, ਮਜ਼ਹੂੰ ਵਾਂਗੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਡਾਚੀ ਦੀ ਬਿਹੋਂ-ਕੁੱਠੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਉਠਿਆ। ਫੇਰ ਹਿਰਦੇ-ਸਿੰਘਾਸਨ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਬਿਹਾਜਣ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਅਤੇ ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਐਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਗਰਿ ਬਿਨੁ ਨੌਦ ਕੁਖ ਕਹੁ ਕੈਸੀ, ਕਾਪੜੁ ਤਾਨਿ ਨ ਸੁਖਾਵੇ॥

(ਤੁਖਾਗੀ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੧੦੮)

ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੇਮੀਆਂ ਪਾਸ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਭੇਂਟ ਲਈ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਵਹਾਏ ਅਥਰੂਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਪੁਕਾਰ ਉਠਦੇ ਹਨ

ਗਉ ਰਹਿ ਨ ਸਕਾ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ, ਮੈ ਨੌਰੁ ਵਹੇ ਵਹਿ ਚਲੈ ਜੀਉ॥

(ਮਾਝ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੮੪)

ਆਖਰ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਿਰਜਨ ਵਾਲੀ 'ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਜ਼ਬਾਨ ਉੱਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਕੁਫਰ ਤੁਲ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੁ, ਇਹੋ ਇਕੋ ਇਕ ਰਸਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਅ ਕੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਦੇ ਲਾਭ, ਭਾਵ, ਸਹੀ ਸੁਭ, ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਗਵਾਉ ਗਏ ਹਨ

ਲਿੰਗ ਬਾਸੁਰ ਪ੍ਰਿਆ ਪਿਆ ਮੁਖਿ ਟੇਰਓ, ਨੀਂਦ ਪਲਕ ਨਹੀਂ, ਸਾਗਰਿ ॥

ਹਰ ਬਜਰ ਬਸੜ ਅਨਿਵ ਸੀਗਾਰ ਰੇ, ਬਿਨੁ ਪਿਰ ਸਕੌ ਬਿਖੁ ਲਾਗਿ ॥

(ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੦੩)

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਜੱਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉੱਚਤਮ ਭਗਤੀ ਤੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਵੱਡਾ
ਵਸੀਲਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ
ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਭੂ (ਗੁਣੀ) ਦੇ ਗੁਣ, ਕੀਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਚ
ਅਵੱਸ਼ ਆ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ

ਸਦਾ ਅਨੰਦਿ ਰਗਹਿ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ, ਗੁਣ ਕਹਿ ਗੁਣੀ ਸਮਾਵਣਿਆ ॥

(ਮਾਝ ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੧੨੨)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਤਾਂ ਕਬਨ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਕੀਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ, ਕੁਲ
ਧਰਮ-ਕਰਮ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

ਭਏ ਦੰਇਆਲ ਕਿਰਪਾਲ ਸੰਤ ਜਨ, ਤਥ ਇਹ ਬਾਤ ਬਤਾਈ ॥

ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਾਨੋ ਤਿਹ ਕੀਏ, ਜਿਹ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀਰਤਿ ਗਾਈ ॥੨॥੨॥

(ਗਮਕਲੀ ਮ: ੯, ਪੰਨਾ ੫੦੨)

ਐਸੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ, ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ ਕਿ ‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ ਜਿਹੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਤੇ
ਪ੍ਰੀਤ ਰੀਤ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਅਨਿੰਨ ਸੇਵਕ ਦੀ ਜੀਭ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਲਾਹ
ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜਾ ਹਰਛ ਨਾ ਆਉਂਦਾ।

ੴ ਗੁਰ ਪ੍ਰਾਨ ਨੰਬਰ ੧੪

ਦਿਲ ਮਨ, ਦਰ ਛਰਾਕਿ ਯਾਰ, ਬ-ਸੋਖੁ ।
ਜਾਨਿ ਮਨ, ਬਹਰਿ ਆਨ ਨਗਾਰ, ਬ-ਸੋਖੁ ॥੧॥

ਆਂ ਚੁਨਾਂ ਸੋਖਤਮ, ਅਜਾਂ ਆਤਿਸ਼ ।
ਹਰ ਕਿ ਬਿ-ਸੁਨੀਦ, ਚੁੰ ਚਿਨਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੨॥

ਮਨ ਨ ਤਿਨਹਾ ਬਸੋਖਤਮ, ਦਰ ਇਸਥਕ ।
ਹਮਹ ਆਲਮ, ਅਜ਼ੀ ਸ਼ਰਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੩॥

ਸੋਖਤਮ ਦਰ ਛਰਾਕਿ ਆਤਿਸ਼ ਯਾਰ ।
ਹਮ ਚੁਨੀਂ ਕੀਮੀਆ ਬਕਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੪॥

ਆਛਰੀ ਬਾਦ, ਬਰ ਦਿਲ 'ਗੋਇਆ' ।
ਕਿ: ਬਾ ਉਮੀਦਿ ਰੂਏ ਯਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਹਿਜਰ ਓਸ ਦੇ ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਹੈ, ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ ਗੌਤਮ।
ਜੀਵਨ ਇਹ ਮੈਂ ਸੁਹਟੇ ਭਾਤਰ, ਕੌਤਾ ਢੀਤਾ ਢੀਤਾ, ਹੁ।
੨. ਬਿਹੋ-ਅੱਗ ਦੇ ਨਾਲ, ਹੇ ਯਾਰੋ! ਐਸਾ ਸੜਿਆ 'ਗੋਇਆ':
ਵਾਂਡ ਚਿਨਾਰ ਦੇ ਜਿਸ ਵੀ ਸੁਣਿਆ, ਉਹ ਵੀ ਕੱਲਾ ਹੋਇਆ, ਹੁ।
੩. ਕੇਵਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨ ਹੋਇਆ, ਬਿਰਹੋ-ਅਗਨ ਦਾ ਕਾਰਾ।
ਬਿਰਹੋ-ਚੰਗਾੜੀ ਏਸ ਨੇ ਯਾਰੋ, ਫੁਕ ਦਿੱਤਾ ਜੱਗ ਸਾਰਾ, ਹੁ।
੪. ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਹਿਜਰ ਦੀ, ਲੋਕੇ ਐਸਾ ਸਾਡੇ।
ਜਿਵੇਂ ਦਵਾਈ ਸੋਧਣ ਭਾਤਰ, ਵੈਦ ਅਗਨ ਤੇ ਚਾੜੇ, ਹੁ।
੫. 'ਐ ਦਿਲ ਮੇਰੇ! ਬਾਬਾ ਤੈਨੂੰ', ਅਖੇ ਮੁੜ ਮੁੜ 'ਗੋਇਆ'।
ਦੀਦ ਯਾਰ ਦੀ ਭਾਤਰ ਹੂੰ, ਜੋ ਸਦਕੇ ਵਾਰੀ ਹੋਇਆ, ਹੁ।

ਦਿਲਿ ਮਨ, ਦਰ ਫਰਾਕਿ ਯਾਰ, ਬ-ਸੋਖੁ।
ਜਾਨਿ ਮਨ, ਬਹਰਿ ਆਂ ਨਗਾਰ, ਬ-ਸੋਖੁ ॥੧॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਦਿਲਿ ਮਨ—ਮੇਰਾ ਦਿਲ। ਫਰਾਕਿ-ਯਾਰ—ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਵਿਜੋਗ, ਵਿਛੋੜਾ। ਬਾ-ਸੋਖੁ—ਸੜ ਗਿਆ। ਬਹਰਿ ਆਂ ਨਗਾਰ—ਉਸ ਪ੍ਰੀਤਮ ਲਈ।

ਅਰਥ : ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਉਸ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਵਿੱਚ ਸੜ ਗਿਆ (ਹੈ), ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਇਸ ਸਜੀਲੇ ਸੱਜਣ ਲਈ ਸੜ ਗਈ (ਹੈ)।

ਆਂ ਚੁਨਾਂ ਸੋਖਤਮ, ਅਜ਼ਾਂ ਆਤਿਸ਼।
ਹਰ ਕਿ ਬਿ-ਸੁਨੀਦ, ਚੁੰ ਚਿਨਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੨॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਆਂ ਚੁਨਾਂ—ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹੋ ਜਿਹਾ। ਸੋਖਤ+ਮ—ਸੜਿਆ ਮੈਂ। ਆਤਿਸ਼—ਅੱਗ। ਅਜ਼ਾਂ—ਅਜ਼+ਆਂ—ਉਸ ਤੋਂ। ਹਰ ਕਿ—ਹਰ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ। ਬਿ-ਸੁਨੀਦ—ਸੁਣਿਆ। ਚੁੰ—ਤਰ੍ਹਾਂ।

ਬਥਦਾਰਥ : ਮੈਂ ਉਸ (ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ) ਅੱਗ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਿਆ (ਉਹ ਵੀ) ਚਿਨਾਰ ਵਾਂਗ ਧੁੱਖ ਉਠਿਆ। (ਚਿਨਾਰ ਦੇ ਬਿਛ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਵਕਤ ਧੂਆਂ ਨਿਕਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਸ਼ਕ ਦੇ, ਮਾਸ਼ਕ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਵਿੱਚ, ਆਹਾਂ ਭਰਨ ਨੂੰ ਚਿਨਾਰ ਦੇ ਧੁਖਣ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।)

ਮਨ ਨ ਤਿਨਹਾ ਬਸੋਖਤਮ, ਦਰ ਇਸ਼ਕ।
ਹਮਹ ਆਲਮ, ਅਜ਼ੀਂ ਸ਼ਰਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੩॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਤਿਨਹਾ—ਇਕੱਲਾ। ਦਰ-ਇਸ਼ਕ—ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ। ਹਮਹ ਆਲਮ—ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ। ਸ਼ਰਾਰ—ਚੰਗਿਆੜਾ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ (ਹੀ) (ਉਸ ਦੇ) ਪਿਆਰ (ਬਿਹੋ—ਅਗਨੀ) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੜਿਆ, (ਸੌਗੋਂ) ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਇਸ (ਪ੍ਰੇਮ-) ਚੰਗਿਆੜੀ ਨਾਲ ਜਲ ਉਠਿਆ (ਹੈ)।

ਸੋਖਤਮ ਦਰ ਫਰਾਕਿ ਆਤਿਸ਼ ਯਾਰ।
ਹਮ ਚੁਨੀਂ ਕੀਮੀਆ ਬਕਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੪॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਹਮ ਚੁਨੀਂ—ਵਾਂਗੂ, ਜਿਵੇਂ। ਕੀਮੀਆ—ਰਸਾਇਣ। ਬਕਾਰ—ਕੰਮ ਲਈ, ਸੁੱਧ ਹੋਣ ਲਈ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਵਿੱਚ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸੜਿਆ ਜਿਵੇਂ ਰਸਾਇਣ (ਦਵਾਈ) ਸੁੱਧ ਹੋਣ ਲਈ ਸੜਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ, ਜਿਵੇਂ ਰਸਾਇਣ ਸੜ ਕੇ ਵਧੇਰੇ ਕੀਮੀ ਤੇ ਕੰਮ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਪਿਆਰ-ਕੁਠਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਕੁੰਝ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ।

ਆਫਰੀਂ ਬਾਦ, ਬਰ ਦਿਲ 'ਗੋਇਆ'।
ਕਿ: ਬਾ ਉਮੀਦਿ ਰੂਏ ਯਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੫॥

ਮੁਲਾਕਾਰਥ : ਆਫਰੀਂ—ਸ਼ਾਬਾਸ਼। ਬਰ ਦਿਲ ਗੋਇਆ—ਗੋਇਆ ਦੇ ਦਿਲ ਉਤੋਂ।
ਉਮੀਦ—ਆਸ। ਬਾਦ—ਹੋਵੇ।

ਅਰਥ : 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੜਾ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ
(ਦਰਸ਼ਨਾਂ) ਦੀ ਆਸ ਵਿੱਚ ਸਤਿਆ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਬਿਹੋਂ-ਰੂਪੀ ਨਾਗ ਦੇ ਡੰਗ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ
ਡੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ

ਕਬੀਰ, ਬਿਰਹੁ ਭੁਯੰਗਮੁ, ਮਨਿ ਬਸੈ, ਮੰਤੁ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਇ ॥

ਰਾਮ ਬਿਚਿਗੀ ਨਾ ਜੀਐ, ਜੀਐ ਤ ਬਉਰਾ ਹੋਇ ॥੧੬॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੬੯)

ਇਸੇ ਭਾਵ ਨੂੰ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਇਕ ਬਿਹਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਪੀੜਾ ਦੇ
ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਬਿਆਨਦੇ ਹਨ

ਬਿਰਹ ਵਿਯੋਗ ਸੋਗ ਸੇਤਾ ਰੂਪ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਤਾਸੁ,
ਟੁਕ ਟੁਕ ਭਏ ਪਾਤੀ ਲਿਖੀਐ ਬਿਦੇਸ ਤੇ।

ਬਿਰਹ ਅਗਨਿ ਸੇ ਸਵਾਨੀ ਮਾਸ ਕ੍ਰਿਸਨਾ ਹੋਇ,
ਬਿਰਹਨੀ ਭੇਖ ਲੇਖ ਬਿਖਮ ਸੰਦੇਸ ਤੇ।

ਬਿਰਹ ਬਿਯੋਗ ਰੋਗ ਲੇਖਨ ਕੀ ਛਾਤੀ ਫਟੀ,
ਰੁਦਨ ਕਰਤ ਲਿਖੈ, ਆਤਮ ਅਵੇਸ ਤੇ।

ਬਿਰਹੋਂ ਉਸਾਸਨ^੧, ਪ੍ਰਗਾਸਨ, ਦੁਖਿਤ ਗਤਿ,
ਬਿਰਹਨੀ ਕੈਸੇ ਜੀਐ, ਬਿਰਹ ਪ੍ਰਵੇਸ ਤੇ। ੨੧੦

(ਕਬਿੱਤ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਸੋਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਬਿਰਹਾ ਨੂੰ 'ਸੁਲਤਾਨ' ਕਹਿ ਕੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ
ਤੋਂ ਸਖਣੇ ਤਨ ਨੂੰ 'ਮਸਾਨ' (ਭੂਤ, ਪ੍ਰੇਤ, ਮੁਰਦਾ) ਕਹਿ ਕੇ ਨਿੰਦਿਆ ਹੈ। ਬਿਰਹਾ ਵਿੱਚ
ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਬੀਜ ਪਲਦਾ ਤੇ ਪੱਲਰਦਾ ਹੈ।

ਗੱਲ ਕੀ, ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਉਤੇ ਸਭ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬਿਰਹੋਂ ਮਹਾਨ ਹੈ, ਅਤੇ
ਇਸ ਲਈ ਮਹਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਸਲ (ਮਿਲਾਪ) ਦਾ ਮੂਜਬ ਹੈ। 'ਗੋਇਆ' ਜੀ, ਹੋਰਥੇ,
ਇਸ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਇਉਂ ਦਰਸਾਂਦੇ ਹਨ

ਬਾ ਹਿਜਰ ਆਬਨਾ ਬੈਂ, ਗਰ ਤਾਲਬਿ ਦਸਾਲੀ ॥

| ਭਾਵ—ਜੇ ਵਸਲ (ਮਿਲਾਪ) ਦਾ ਇੱਛਕ ਹੋ ਤਾਂ ਬਿਰਹਾ (ਵਿਯੋਗ) ਤੋਂ ਵਾਕਫ

੧. ਸਫੈਦ, ਚਿਟਾ। ੨. ਕਾਗਜ ਝਰਗਾ। ੩. ਕਾਲਾ। ੪. ਹੋਰਥਾ।

ਹੋ, ਵੈਰਾਗ ਨੂੰ ਧਰਨ ਕਰ।]

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਕ ਵੇਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਨੇ ਪੜ੍ਹੁ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਹੇ ਪੜ੍ਹੁ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਥੇ ਲਭਾ?” ਅਗੋਂ ਉੱਤਰ ਆਇਆ, “ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ, ਵੈਰਾਗਵਾਨ, ਬਿਰਹੋਂ ਕੁਠੇ ਦਿਲਾ ਵਿੱਚ!” ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਵੈਰਗਵਾਨ ਹੈ।” ਅਗੋਂ ਆਕਾਸ਼-ਬਾਣੀ ਹੋਈ, “ਬਸ, ਮੈਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।”

ਏਸੇ ਲਈ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਵਿਛੋੜੇ ਤੇ ਬਿਰਹਾ-ਗਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਰਾ ਆਲਮ ਹੀ ਬਿਰਹਾ ਦੇ ਇਸ ਚੰਗਿਆੜੇ ਨਾਲ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ, ਤਤ-ਛਿਨ ਇਸ ਖਿਆਲ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਅਗਨੀ ਸਾਧਾਰਨ ਅਗਨੀ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ। ਜਿੱਥੇ, ਇਹ ਅਗਨੀ ਸਾੜ ਕੇ ਕੌਲੇ ਤੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਓਥੇ ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਅੱਗ, ਬਿਰਹੀ ਨੂੰ, ਕੁਠਾਲੀ ਪਏ ਸੌਨੇ ਵਾਂਗ, ਬਾਰ੍ਹਾਂ-ਵੰਨੀ ਦੇ ਸੌਨੇ ਸਮਾਨ ਸੁੱਧ (ਪਵਿੱਤਰ) ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਫੇਰ, ਆਪ ਹੀ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਗੋਇਆ’ ਦਾ ਦਿਲ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਆਸ ਵਿੱਚ ਬਿਰਹੋਂ ਦੇ ਸੇਕ ਨਾਲ ਸੜਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ।

—੦—

ਹਿਜਰ! ਮਾ ਰਾ, ਆਰਜੂਏ ਵਸਲ ਬਖਬ।

ਈਂ ਭਜਾਨੇ ਚਥਮ ਮਾ ਰਾ ਫੜਲ ਬਖਬ॥੪੭੨॥

(ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਗਾ ਨੰਦ ਨਾਲ ਗੀ)

(ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ!) ਸਾਡੇ ਵਿਛੋੜੇ (ਭਾਵ, ਮੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਹੋਏ ਦਿਲ ਨੂੰ) ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਸੱਧ ਬਖਸ਼ੇ, ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਜ਼ਬੀਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰੰਮਤ ਬਖਸ਼ੇ, ਭਾਵ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਵੱਸੋ।

(ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੧੫)

ਅਜ ਦੋ ਚਸ਼ਮਿ ਮਸਤ ਸੁਆਲਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ।
 ਅਜ ਲੱਥੇ ਦਹਨਿ ਸ਼ਕਰਖਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੧॥

ਵਾਏ, ਬਰ ਨਫਸੇ ਕਿ: ਬੇਹੂਦਾ ਗੁਜ਼ੋਸੁ।
 ਅਲ-ਗਿਆਸ, ਅਜ ਰਾਫਲਤਿ ਮਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੨॥

ਅਜ ਨਜਾਇ ਕੁਝਕੋ ਦੀਂ, ਦਿਲ ਬਰ-ਹਮ ਆਸੁ।
 ਬਰ ਦਰਿ ਦਰਗਾਹਿ ਮੌਲਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੩॥

ਲੋ-ਲਿਆਨਿ ਸ਼ੋਖ, ਆਲਮ ਦਰ ਰਬੂਦ।
 ਮੇ-ਕੁਨਮ ਅਜ ਦਸਤਿ ਅਂਹਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੪॥

ਐ, ਜਿ ਦਸਤਿ ਖੰਜ਼ਰਿ ਮਿਖਗਾਨਿ ਉ੍ਹੁ।
 ਮੇ-ਸ਼ਵਦ ਖਾਮੋਸ਼ ‘ਗੋਇਆ’ ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਸ਼ੋਅਲੇ ਵਰਗੀਆਂ ਲਾਲ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਨਿੱਤ ਤੌਬਾ।
 ਮਿੱਠ-ਬੋਲੜੇ ਤਿਰੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਕਰਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀ ਸ਼ੋਭਾ, ਹੂ।
੨. ਲਾਅਨਤ ਹੈ ਉਸ ਦਮ ਨੂੰ ਯਾਰੇ, ਬਿਨ ਯਾਦੋਂ ਜੋ ਲੰਘੇ।
 ਤੌਬਾ ਹੈ ਉਸ ਗਾਫਲਤ ਕੌਲੋਂ, ਜਿਹੜੀ ਇਸ਼ਕੋਂ ਸੰਗੇ, ਹੂ।
੩. ਸ਼ਰਾ, ਕੁਫਰ ਦੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦੋਂ, ਜਿੰਦ ਡਾਢੀ ਘਬਰਾਈ।
 ਦਰ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਦਾਤਾ, ਪਾਵਾਂ ਹਾਲ ਦੁਹਾਈ, ਹੂ।
੪. ਚੰਚਲ ਚਪਲ ਮਾਇਆ ਨੇ ਮਿੱਤਰੇ, ਕੀਤੀ ਤੰਗ ਲੁਕਾਈ।
 ਇਸ ਦੇ ਹਥੋਂ ਦੀਨਾਂ ਦੁਖੀਆਂ, ਸਭ ਨੇ ਤੌਬਾ ਲਾਈ, ਹੂ।
੫. ਉਸ ਦੇ ਨੈਣ-ਕਟਾਰਾਂ ਸਾਹਵੇਂ, ਚੁੱਪ ‘ਗੋਇਆ’ ਨੇ ਧਾਰੀ।
 ਬੇ-ਬਸੀ ਵਿਚ, ਉਸ ਨੇ ਮੂੰਹੋਂ, ਤੌਬਾ, ਪੁਕਾਰੀ, ਹੂ।

ਅੜ ਦੇ ਚਥੀਮਿ ਮਸਤ ਸੁਆਲਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ।

ਅੜ ਲਵੈ ਦਹਨਿ ਬਕਰਬਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਰਸਮ—ਅੱਖਾਂ, ਨੇਤਰ। ਸੁਆਲਾ—ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਵਾਂਗ ਗੁਲਾਬੀ ਰੋਗ। ਰੋਗਣਾ ਵਾਲੇ। ਅਲਗਿਆਸ—ਤੌਬਾ, ਦੁਹਾਈ। ਲਬ—ਸੁਲੂ, ਹੋਠ। ਓ—ਤੇ। ਦਹਨ—ਮੁੰਹ। ਸ਼ਕਰਬਾ—ਮੁਸਕਾਊਣ ਵਾਲਾ, ਮਿਠੇ ਬੋਲਾ।

ਅਰਥ : (ਪ੍ਰੋਤਮ ਦੀਆਂ) ਚੰਗਿਆੜੇ ਵਾਂਗ ਗੁਲਾਬੀ ਤੇ ਮਸਤ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੁਹਾਈ ਹੈ। (ਪਿਆਰੇ ਦੇ) ਮਿਠੇ ਬੋਲਕੇ ਤੇ ਮੁਸਕਾਊਣ ਵਾਲੇ ਸੁਲੂਂ ਤੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਤੌਬਾ ਹੈ (ਭਾਵ-ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਅਤਿ ਹੈ)।

ਵਾਏ, ਬਰ ਨਫਸੇ ਕਿ: ਬੇਹੂਦਾ ਗੁਜ਼ੱਬੁ।

ਅਲ-ਗਿਆਸ, ਅੜ ਗਾਫਲਤਿ ਮਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਵਾਏ—ਅਫਸੋਸ, ਸੋਕ। ਨਫਸ—ਦਮ, ਸਵਾਸ। ਬੇਹੂਦਾ—ਬੇਅਰਥ। ਕਿ—ਜੋ। ਅੜ—ਤੋਂ, ਵਲੋਂ। ਮਾ—ਸਾਡੀ। ਗਾਫਲਤ—ਸੁਸਤੀ, ਲਾਪਰਵਾਹੀ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਸਵਾਸ ਉਤੇ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਜੋ ਬੇਅਰਥ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਤੌਬਾ, ਸਾਡੀ ਲਾ-ਪਰਵਾਹੀ ਤੋਂ, ਤੌਬਾ।

ਅੜ ਨਜ਼ਾਇ ਕੁਫਰੇ ਦੀਂ, ਦਿਲ ਬਰ-ਹਮ ਆਸੁ।

ਬਰ ਦਰਿ ਦਰਗਾਹਿ ਮੌਲਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਅੜ—ਤੋਂ। ਨਜ਼ਾਅ—ਝਗੜਾ। ਕੁਫਰੇ ਦੀਂ—ਕੁਫਰ ਤੇ ਦੀਨ, ਅਧਰਮ ਤੇ ਧਰਮ। ਬਰਹਮ—ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ, ਘਾਬਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਬਰ—ਉਤੇ। ਦਰ—ਦਰਵਾਜ਼ਾ। ਦਰਗਾਹ—ਦਰਬਾਰ।

ਅਰਥ : ਸਰੂ ਤੇ ਕੁਸ਼ਤ੍ਰਾ, ਧਰਮ ਤੇ ਅਧਰਮ ਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਤੋਂ ਦਿਲ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਤੇ ਦੁਹਾਈ ਹੈ, (ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਵੇ)।

ਲੋ-ਲਿਆਨਿ ਸੋਭ, ਆਲਮ ਦਰ ਰਬੂਦ।

ਮੇ-ਕੁਨਮ ਅੜ ਦਸਤਿ ਆਂਹਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਲੋਲੀ—ਛਾਹਸ਼ਾ ਔਰਤ, ਚਲਿੱਤਰ-ਹਾਰੀ ਮਾਇਆ। ਸੋਭ—ਚੰਚਲ, ਚਪਲ। ਆਲਮ—ਜਹਾਨ। ਦਰ—ਵਿਚ। ਰਬੂਦ—ਬੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਮੇ ਕੁਨਮ—ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾ। ਦਸਤ—ਹੱਥ।

ਅਰਥ : (ਇਹ) ਚੰਚਲ ਤੇ ਚਪਲ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਭਾਵ ਮਾਇਆ, ਜਗਤ ਵਿਚ (ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਿਲ) ਬੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਈ (ਹੈ)। (ਇਸ ਲਈ ਐਸੀ ਪ੍ਰਭਲ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੌਬਾ ਕਰਦਾ ਹਾ।

ਐ, ਜਿ ਦਸਤਿ ਖੰਜਾਰਿ ਮਿਯਗਾਨਿ ਉ ।

ਮੇ-ਸਵਦ ਖਾਮੋਸ਼ 'ਗੋਇਆ' ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਮਿਯਗਾਨ—ਝਿੰਮਣੀਆਂ। ਮੇ-ਸਵਦ—ਹੋਵੇ। ਖਾਮੋਸ਼—ਚੁਪ।
ਖੰਜਰ—ਕਟਾਰ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੀਆਂ ਝਿੰਮਣੀਆਂ ਦੇ ਖੰਜਰ (ਭਾਵ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਕਟਾਕਸ਼ ਤੇ ਛਲ) ਹੱਥ 'ਗੋਇਆ' ਕਿਵੇਂ ਚੁਪ ਰਹੇ? ਉਹ ਤੌਬਾ ਤੌਬਾ ਕਰਨੋਂ, ਭਾਵ, ਦੁਹਾਈ ਪਾਉਣੋਂ ਨਹੀਂ ਰੁਕ ਸਕਦਾ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀਆਂ ਮਸਤ ਅੱਖਾਂ, ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਸੁੱਲ੍ਹਾਂ, ਉਮਰ ਅਜਾਈਂ ਗੁਆਣ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ, ਕੁਛਲ ਤੇ ਦੀਨ, ਬਾਹਮਣ ਤੇ ਮੌਲਾਣਿਆਂ ਦੇ ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਨ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਚੰਚਲਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ 'ਤੇ ਦੁਹਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਮਾਇਆ ਦੀ ਚੰਚਲਤਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਖੇਲ ਕਿਤਨਾ ਬਚਿੱਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਪਨੀ (ਮਾਇਆ) ਵੀ ਉਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ; ਪਰੰਤੂ ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਛਲਨੀ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ ਕਿ ਛੁਟਕਾਰੇ ਲਈ ਫੇਰ ਦਾਤੇ ਦੇ ਦਰ ਅੱਗੇ ਪੁਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਇਸ ਬੇਬਸੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ

ਇਨ੍ਹਿ ਮਾਇਆ ਜਗਦੀਸ ਗੁਸਾਈ, ਤੁਮਰੇ ਚਰਨ ਬਿਸਾਰੇ ॥

ਕਿੰਚਤ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਉਪਜੈ ਜਨ ਕਉ, ਜਨ ਕਹਾ ਕਰਹਿ ਬੇਚਾਰੇ ॥

(ਬਿਲਾਵਲੁ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੯੫੭)

ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਾਰ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਬੈਂਦਲਾਇਆ ਮਨੁੱਖ ਰੱਖ ਅਗੇ ਪੁਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਦ ਭੱਜ ਕੇ ਮੰਦਰ ਜਾਂ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਵੜਿਆ ਤਾਂ ਓਥੇ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਓਟ ਲਭਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵੇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬਲ ਤੇ ਪੁੱਚੰਡ ਵੇਖਿਆ। ਓਥੇ ਪੂਜਾ, ਨਿਮਾਜ਼ ਤੇ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਤਾਂ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ, ਸਭ-ਦੋ-ਰੱਖ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਖ਼ੂਕ ਨੂੰ ਪਿਆਰ-ਗਲਵਕੜੀਆਂ ਪੁਆ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਇਕ ਢੂਜੇ ਨੂੰ ਜੇਤ ਤੇ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਤੇ ਹੱਥ-ਠੋਕਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰਸ ਯੋਗ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਦਰਦਨਾਕ ਨਕਸ਼ਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਐਉਂ ਖਿਚਦੇ ਹਨ

ਚਾਰਿ ਵਰਣ ਚਾਰਿ ਮੜਹਥਾਂ ਜਗ ਵਿਚਿ ਹਿੰਦੁ ਮੁਸਲਮਾਣੇ ।

ਮੁਦੀ, ਬਖੀਲ, ਤਕਬਰੀ, ਖਿੰਚੇਤਾਣ ਕਰੇਨ ਧਿਛਣੇ ।

ਗੰਗ ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੱਕਾ ਬਾਬਾ ਮੁਸਲਮਾਣੇ ।

ਸੰਨਿਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ, ਤਿਲਬ-ਜੰਨ੍ਹੁ ਹਿੰਦੁ ਲੁਝਾਣੇ ।

ਰਾਮ ਰਹੀਐ ਬਹਾਇਏ, ਇੱਥੁ ਨਾਮੁ ਦੈਣਿ ਰਾਹਿ ਛੁਲਾਏ ।

ਕੇਵ ਕਤੇਬ ਕੁਲਾਇ ਕੈ, ਮੇਹੇ ਲਾਲਚ ਸੂਨੀ ਸੈਤਾਏ ।

ਸ਼ੁ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਾਹਮਣ ਮਉਲਾਏ ।

ਸਿਰੇ ਨ ਮਿਟੇ ਆਵਣ ਜਾਏ ।੨੧।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧)

ਜਦੁ ਮਾਇਆ ਭਰ ਭਰਪਤ ਹਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਵੈ,

ਤਹਾਂ ਜੁ ਮਾਇਆ ਬਿਆਪੇ ਕਹਾ ਠਹਿਰਾਈਐ ॥੫੪੪॥

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਾਪਰ ਗਈ; ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਸਨ, ਮਹੋਸੂਸ
ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਛਲ ਤੋਂ ਨਾ ਬਚ ਸਕੇ; ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ,
ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਅਗੇ ਦੁਹਾਈ ਪਾਈ ਜਾਏ।
ਉਹੀ 'ਸਰੇ ਗੁਰੂ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖੇਗਾ, ਆਪਣੀ ਬੰਦਰਗੀ (ਭਗਤੀ) ਦੀ
ਦਾਤ ਤੋਂ ਸਤਸੰਗਤਿ ਦਾ ਓਟ-ਆਸਰਾ ਬਖਸ਼ੇਗਾ, ਤੇ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਲਾਏਗਾ। ਸਾਧ-ਸੰਗਤ
ਦੀ ਓਟ ਵਿਚ ਬਚਾਅ ਦੀ ਗੱਲ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਇਉਂ ਦਿੜ੍ਹੇ ਕਰਾਊਂਦੇ ਹਨ

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਨਿ ਜਨਿ ਨਿਰਦਲਿਆ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕੈ ਝਲੀ ਰੇ ।

(ਆਸਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੪੦੪)

—੦—

ਗਰ ਬਚੁਰਗੀ ਬਾਇਦਤ, ਕੁਨ ਬੰਦਰਗੀ ।

ਵਰਨਾ, ਆਖਰ ਮੇ-ਕਈ ਸ਼ਰਮੰਦਰਗੀ ॥੪੯॥

ਬਚਮ ਕੁਨ, ਹਾਂ ਬਚਮ ਕੁਨ, ਹਾਂ ਬਚਮ ਕੁਨ ।

ਈਂ ਦਿਲੇ ਸ੍ਰੀ ਸੰਗ ਭੁਦ ਰਾ ਨਰਮ ਕੁਨ ॥੫੦॥

(ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

“ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਮਾਣ-ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੰਦਰਗੀ ਕਰ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਖੀਰ
ਨੂੰ ਸ਼ਰਮੰਦਰਗੀ ਸਹਾਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ।”

“ਸ਼ਰਮ ਕਰ; ਹਾਂ ਸ਼ਰਮ ਕਰ, ਹਾਂ ਸ਼ਰਮ ਕਰ। ਅਪਣੇ ਇਸ ਪੱਥਰ ਵਰਗੇ ਦਿਨ
ਨੂੰ ਨਰਮ ਕਰ, ਭਾਵ, ਬੰਦਰਗੀ ਵਲ ਲੱਗ ਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰ।”

—[ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੧੯]—

ਮਸਤ ਰਾ, ਬਾ ਜਾਮਿ ਰੰਗੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ।
 ਤਿਸ਼ਨਾ ਰਾ, ਬਾ ਆਬਿ ਸੀਰੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੧॥

ਸੁਹਬਤਿ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ, ਬਸ ਅਨਵਰ ਅਸੁ ।
 ਤਾਲਬਾਂ ਰਾ, ਹਸੁ ਚੰਦੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੨॥

ਅਜ਼ ਤਬੱਸੁਮ ਕਰਦਾ-ਈ, ਗੁਲਸ਼ਨ ਜਹਾਂ ।
 ਹਰ ਕਿ: ਦੀਦਸ਼, ਕੈ ਬ-ਗੁਲਚੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੩॥

ਯਕ ਨਗਾਹ ਲੁਤਫਿ ਤੋ, ਦਿਲ ਮੇ ਬੁਰਦਾ ।
 ਬਾਜ਼ ਮੇ ਦਾਰਮ, ਅਜ਼ਾਂ ਈਂ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੪॥

ਨੇਸੁ 'ਗੋਇਆ' ਗੈਰਿ ਤੋ, ਦਰ ਦੋ ਜਹਾਂ ।
 ਬਾ ਤੋ ਦਾਰਮ, ਅਜ਼ ਦਿਲੋ ਈਂ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਜਿਵੇਂ ਪਿਆਸਾ ਬੰਦਾ ਚਾਹੇ, ਪਾਣੀ ਪਿੱਠੇ ਵਾਲਾ ।
     ਰੰਗ ਰੱਤਾ ਵੀ ਓਵੇਂ ਚਾਹਵੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਲਾ, ਹੁ।
੨. ਰੱਬ-ਰੱਤਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਯਾਰੇ, ਡਾਢੀ ਹੈ ਨੂਰਾਨੀ ।
     ਜਗਿਆਸੁ ਦੀ ਨਿਗੁਹ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨ ਸਾਨੀ, ਹੁ।
੩. ਜੱਗ ਤਾਈਂ ਮੁਸਕਾਹਟ ਤੇਰੀ, ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਮਹਿਕਾਵੇ ।
     ਲੋੜ ਫੁਲੇਰੇ ਦੀ ਕੀ ਉਸਨੂੰ, ਤੇਰਾ ਦਰਸ ਜੋ ਪਾਵੇ, ਹੁ।
੪. ਤੇਰੀ ਮੇਹਰ ਦੀ ਇਕੋ ਝਾਤੀ, ਦਿਲ ਨੂੰ ਕੱਢ ਲਿਜਾਵੇ ।
     ਫਿਰ ਵੀ ਦਾਤਾ ਰੂਹ ਮੇਰਾ ਇਹ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹਵੇ, ਹੁ।
੫. ਦੋ ਜਹਾਨੀਂ ਕੋਈ ਨ ਦਿੱਸੇ, ਤੇਰਾ ਸਾਨੀ ਮੈਨੂੰ ।
     ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਦਿਲੋਂ ਈਮਾਨੋਂ, 'ਗੋਇਆ' ਲੋਚੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੁ।

ਮਸਤ ਰਾ, ਬਾ ਜਾਮਿ ਰੰਗੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ।

ਤਿਸਨਾ ਰਾ, ਬਾ ਆਬਿ ਸ਼ੀਰੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬਾ—ਨਾਲ। ਜਾਮਿ ਰੰਗੀਂ ਰੰਗੀਨ ਪਿਆਲਾ। ਮਸਤ ਰਾ ਮਸਤਾਂ ਨੂੰ। ਇਹਤਿਆਜ਼—ਲੋੜ। ਤਿਸਨਾ—ਪਿਆਸਾ। ਆਬਿ ਸ਼ੀਰੀਂ—ਮਿੱਠਾ ਪਾਣੀ।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ—ਰੰਗ ਰੰਗੇ ਮਸਤਾਂ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਰੰਗੀਨ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਇਵੇਂ (ਹੀ) ਲੋੜ (ਹੈ), ਜਿਵੇਂ ਪਿਆਸੇ ਨੂੰ ਮਿੱਠੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ।

ਸੁਹਬਤਿ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ, ਬਸ ਅਨਵਰ ਅਸੁ ।

ਤਾਲਬਾਂ ਰਾ, ਹਸੁ ਚੰਦੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਸੁਹਬਤ—ਸੰਗਤ। ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬੰਦੇ, ਗੁਰਮੁਖ। ਬਸ—ਬਹੁਤ। ਅਨਵਰ—ਰੈਸ਼ਨ, ਨੂਰ ਵਾਲੀ। ਤਾਲਬਾਂ ਰਾ—ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ, ਹੱਕ ਦੇ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ। ਹਸੁ—ਹੈ। ਚੰਦੀਂ—ਏਨੀ, ਇਸ ਕਦਰ (ਭਾਵ, ਬਹੁਤ ਹੀ)।

ਅਰਥ : ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਬਹੁਤ ਰੈਸ਼ਨ (ਨੂਰਾਨੀ) ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ (ਇਸ ਦੀ) ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ।

ਅੜ ਤਬੱਸੁਮ ਕਰਦਾ-ਈ, ਗੁਲਸ਼ਨ ਜਹਾਂ ।

ਹਰ ਕਿ: ਦੀਦਬਾਬ, ਕੈ ਬ-ਗੁਲਚੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਅੜ—ਤੋਂ, ਨਾਲ। ਤਬੱਸੁਮ—ਮੁਸਕਾਹਟ। ਕਰਦਾ-ਈ—ਤੂੰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਲਸ਼ਨ—ਫੁਲਵਾੜੀ, ਗੁਲਜਾਰ। ਹਰ ਕਿ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ। ਦੀਦ—ਵੇਖਿਆ। ਸ਼—ਉਸ ਨੂੰ। ਕੈ—ਕੀ ? ਗੁਲਚੀਂ—ਫੁਲ ਤੇੜਨ ਵਾਲਾ, ਮਾਲੀ, ਫੁਲੇਰਾ।

ਅਰਥ : (ਆਪਣੀ) ਮੁਸਕਾਹਟ ਨਾਲ ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਫੁਲਵਾੜੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਤੈਨੂੰ) ਵੇਖਿਆ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਫੁਲੇਰੇ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ?

ਯਕ ਨਗਾਹ ਲੁਤਫ਼ਿਡ ਤੇ, ਦਿਲ ਮੇ ਬੁਰਦ ।

ਬਾੜ ਮੇ ਦਾਰਮ, ਅੜਾਂ ਈਂ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਯਕ—ਇੱਕ। ਨਗਾਹ—ਨਜ਼ਰ। ਲੁਤਫ਼ਿਡ—ਮਿਹਰ, ਕਿਰਪਾ ਦਿਸ਼ਟੀ। ਮੇ ਬੁਰਦ—ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾੜ—ਫਿਰ, ਦੁਬਾਰਾ, ਮੁੜ। ਮੇ ਦਾਰਮ—ਮੈਂ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਅੜਾਂ—ਉਸ ਤੋਂ, ਉਸ ਦੀ।

ਅਰਥ : (ਭਾਵੇਂ) ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਇਕ ਦਿਸ਼ਟੀ ਦਿਲ (ਕੱਢ ਕੇ) ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਦਿਲ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ) ਫੇਰ ਵੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਮੁੜ ਲੋੜ ਰਖਦਾ ਹਾਂ।

ਨੇਸੁ ‘ਗੀਇਆ’ ਗੈਰਿ ਤੇ, ਦਰ ਦੈ ਜਹਾਂ ।

ਬਾ ਕੈ ਦਾਰਮ, ਅੜ ਇਲੈਂ ਦੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੫॥

ਭਵਦਾਰਕ : ਨੇਸੁ—ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭੀਰ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ। ਬਾ—ਨਾਲ। ਦਾਰਮ—ਮੈਂ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਦਿਲੋ ਦੀ—ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ, ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆ। ਇਹਤਿਆਜ—ਲੋੜ।

ਅਰਥ : (ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ 'ਗੋਇਆ' ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)--ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜਾ (ਹੋਰ) ਕੌਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ) ਮੈਂ ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਤੇਰੀ ਹੀ) ਲੋੜ ਰਖਦਾ ਹਾਂ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰਤਾ ਦੇ ਮਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਰਸ ਨੂੰ ਮਾਣਿਆ ਤਾਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰਤੂ ਬਿਆਨਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਗ੍ਰੰਗ ਦੀ ਮਠਿਆਈ ਹੈ

ਕਹੁ ਕਥੀਰ ਗ੍ਰੰਗੈ ਗੁੜ੍ਹ ਖਾਇਆ, ਪ੍ਰਭੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ॥

(ਗਊੜੀ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੩੩੪)

ਤਥਾ ਗ੍ਰੰਗੈ ਮਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਚਾਖਿਆ, ਪ੍ਰਭੇ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ਹੈ ॥

(ਸੋਗਠਿ ਨਾਮਦੇਵ, ਪੰਨਾ ੬੫੭)

ਛੇਰ ਵੀ, ਸਪਾਰਨ ਤੇ ਨਿਤ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਉਸ ਪਰਮ-ਰਸ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਪੂਰੀ ਨੂੰ—ਭੁੱਖੇ ਦੀ ਅਨਾਜ ਨਾਲ, ਮੱਛੀ, ਚਾਤ੍ਰੂਕ, ਕਮਲ ਤੇ ਤਿਹਾਏ ਦੀ ਜਲ ਤੇ ਮੌਹ ਨਾਲ, ਭੈਰੇ ਦੀ ਫੁੱਲ ਨਾਲ ਤੇ ਪਤੰਗੇ ਦੀ ਗੁਪ ਨਾਲ ਪਈ ਪੀਤ-ਗੀਤ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ—ਬੋਲੀ ਰਾਹੀਂ ਬਿਆਨਣ ਦਾ ਤਰਲਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਪੀਤ-ਮਿਲਣੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ

(੧) ਸੈਸੀ ਭੁਖੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਨਾਜ ॥ ਕਿਖਾਵੰਤ ਜਲ ਸੈਤੀ ਕਾਜ ॥

ਸੈਸੀ ਮੂੜ ਕੁਟੰਬ ਪਰਾਇਣ ॥ ਐਸੀ ਨਾਮੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਰਾਇਣ ॥

(ਬੈਨਉ ਨਾਮਦੇਵ, ਪੰਨਾ ੧੧੬੪)

(੨) ਰੇ ਮਨ ਐਸੀ ਹਰਿ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ, ਸੈਸੀ ਜਲ ਕਮਲੇਹਿ ॥

(੩) ਰੇ ਮਨ ਐਸੀ ਹਰਿ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ, ਸੈਸੀ ਮਹਲੀ ਨੌਰਿ ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੬੦)

ਸੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਕ ਪਿਆਸੇ ਦੀ, ਮਿੱਠੇ-ਸੀਤਲ ਜਲ ਲਈ ਤੜਪ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ-ਜਲ ਦੇ ਰੰਗੀਲੇ ਜਾਮ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਬਿਚ ਦੀ ਸਿਖਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਾਜ ਵਿਚ ਇਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਮ-ਜਲ, ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ-ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਜਦ ਮਹਾਂ ਬਿਖਿਆ ਤੋਂ ਟੂੰਟ ਗਈ, ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੁਖ-ਆਰਾਮ ਦੇ ਬਾਜ਼ ਬਿਤ ਗਏ ਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਨਾਸ਼ੰਤ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਚੁੱਕ ਗਈ। ਛੇਰ ਤਾਂ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੀਤਮ ਦੀ ਦਿਲ-ਲੁੱਟ-ਸੈ-ਜਾਣ-ਵਾਲੀ-ਨਜ਼ਰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਨਸੀਬ ਹੋਵੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਪੇਮ ਦੇ ਇਸ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਇਸੇ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੁਟੀਏ ਰਹੀਏ। ਇਉਂ ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਪੌਤ-ਖੇਡ ਵਿਚੁ
ਕੋਈ ਅਕਹਿ ਸੁਆਦ ਤੇ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਹੈ; ਵਿਸਮਾਦ ਹੈ।

ਜਦ ਕਾਮਲ ਮੁਗਸਦ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਐਸੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਸ ਕੇਵਲ ਉਹ ਤੇ ਉਸੇ
ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਬਾਬੀ ਰੱਗ ਗਈ। ਇਉਂ ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ

ਬੈਠ ਦਰ ਆਲਮ, ਯਕੇ ਅਛਗੀਦਾ ਅਸਤ।

(ਗੋਇਆ)

(ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੌਲਾ-ਗੌਲਾ ਹੈ, ਚਰਚਾ ਹੈ।)

—੦—

ਮੁਰਬਿਦੇ ਕਾਮਲ ਇਲਾਜੇ ਦਿਲ ਕੁਨੱਦ।

ਕਾਮੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਦਿਲਤ ਹਾਸਿਲ ਕੁਨੱਦ ॥੮੫੨॥

ਚਥਮੇ ਦਿਲ ਸ੍ਰੀ ਮੁਰਬਿਦੇ ਕਾਮਿਲ ਬਿਨਾਖੁ।

ਕਿੰਦਗੀ-ਇ ਉਮਰਾ ਰਾ ਹਾਸਿਲ ਬਿਨਾਖੁ ॥੮੫੩॥

(ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

“ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਦਿਲ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਦਿਲ
ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।”

“ਜਦ (ਕਿਸੇ ਦੀ) ਦਿਲ ਦੀ ਅੱਖ ਨੇ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ (ਤਾਂ ਜਾਣੋ,
ਉਸ ਨੂੰ) ਜਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ।”

.ਗੁਜਰਾਤੀ ਨੰਬਰ ੧੭

ਮੈ ਜੁਲਡਿ ਅੰਬਰੀਨਿ ਤੋ, ਗੋਇਆ ਨਕਾਬਿ ਸੁਥਹ ॥
 ਪਿਨਹਾਂ ਚੁ ਜੇਰਿ ਅਬਰਿ ਸਯਾਹ, ਆਫਤਾਬਿ ਸੁਥਹ ॥੧॥
 ਬੇਰੂੰ ਬਰਅਇਦ ਆ ਮਹਿ ਮਨ, ਚੋਂ ਜਿ ਖਾਬਿ ਸੁਥਹ ।
 ਸਦ ਤਾਅਨਾ ਮੇ ਜਨਦ, ਬ-ਰੁਖਿ ਆਫਤਾਬਿ ਸੁਥਹ ॥੨॥
 ਬਾ ਦੀਦਾ ਖਾਬ ਨਾਕ, ਚੋਂ ਬੇਰੂੰ ਬਰ ਆਮਦੀ ।
 ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਗਸ੍ਤੁ ਅਜ਼ ਰੁਖਿ ਤੋ, ਆਫਤਾਬਿ ਸੁਥਹ ॥੩॥
 ਅਜ਼ ਮਕੱਦਮੇ ਸ਼ਰੀਫ, ਜਹਾਂ ਰਾ ਦਿਹੱਦ ਫੋਰੇਗ ।
 ਚੋਂ ਬਰ-ਕਸ਼ੇਦ ਨਕਾਬ, ਜਿ ਰੁਖਿ ਆਫਤਾਬਿ ਸੁਥਹ ॥੪॥
 ਬੇਦਾਰੀ ਅਸੁ ਜਿੰਦਰੀ-ਇ ਆਰਫਾਨਿ ਸੋਕ ।
 'ਗੋਇਆ' ਹਰਾਮ ਕਰਦਮ, ਅਜ਼ ਆਇੰਦਾ ਖਾਬਿ ਸੁਥਹ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਅੰਬਰ ਭਿੰਨੀ ਜੁਲਡ ਇਹ ਤੇਰੀ, ਮੁਖ ਤੇਰੇ ਦਾ ਪਰਦਾ।
 ਜਿਉਂ ਘਟ ਓਹਲੇ ਸੁਥਹ ਦਾ ਸੂਰਜ, ਜਤਨ ਲੁਕਣ ਦਾ ਕਰਦਾ, ਹੂ।
੨. ਸੁਥਹ ਸਵੇਰੇ ਨੀਦੋਂ ਉੱਠ ਕੇ, ਚੰਨ ਮੇਰਾ ਜਦ ਆਵੇ।
 ਮਾਰ ਮਾਰ ਉਹ ਤਾਹਨੇ ਮਿਹਣੇ, ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਾਵੇ, ਹੂ।
੩. ਨੀਦ-ਖੁਮਾਰੀ ਵਾਲੇ ਨੈਣੀ, ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਜਦ ਆਇਆ।
 ਵੇਖ ਕੇ ਤੇਰਾ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜਾ, ਸੂਰਜ ਵੀ ਸ਼ਰਮਾਇਆ, ਹੂ।
੪. ਸੁਥਹ ਸਵੇਰੇ ਸੂਰਜ ਮੁੱਖ ਤੋਂ, ਪਰਦਾ ਜਦੋਂ ਹਟਾਵੇ।
 ਤਿਰੇ ਆਉਣ ਦਾ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾ, ਜੱਗ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਾਵੇ, ਹੂ।
੫. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਉੱਠ ਬਹਿਣਾ, ਗੁਰਮੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਿੱਤਾ।
 ਪਰਭਾਤੇ ਦਾ ਸੌਣਾ ਤਾਈਏਂ, 'ਗੋਇਆ' ਨੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਹੂ।

ਏ ਚੁਲਕਿ ਅੰਬਰੀਨ ਤੋ, ਲੌਇਆ ਨਕਾਬਿ ਸੁਖਹ ॥
ਪਿਨਹਾਂ ਚੁ ਜੇਰਿ ਅਵਰਿ ਸਯਾਹ, ਆਫਤਾਬਿ ਸੁਖਹ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਅੰਬਰੀਨ—ਅੰਬਰ ਜਿਹੀ ਸੁਗਣਪੀ ਵਾਲੀ (ਅੰਬਰ ਵੇਲ ਨਾਉ ਜੀ ਮੜ੍ਹੇ ਵਿੱਚੇ ਨਿਕਲੇ ਪਿਤੇ ਦੀ ਸੁਗਣਪੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਿੰਬਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ਨਕਾਬ—ਪੜਦਾ, (ਮੂੰਹ ਉਪਰਲਾ) ਘੁੰਡ। ਪਿਨਹਾਂ—ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ। ਜੇਰ—ਹੇਠਾਂ, ਬਲੇ। ਸਯਾਹ—ਕਾਲਾ। ਅਵਰ—ਬੱਦਲ। ਆਫਤਾਬ—ਸੂਰਜ। ਚੁ—ਜਿਵੇ।

ਅਰਥ : ਏ (ਪ੍ਰੀਤਮ)। ਅੰਬਰ ਦੀ ਸੁਗਣਪੀ ਵਾਲੀ ਜੁਲਡ ਮਾਨੇ ਸਵੇਰ ਦਾ ਘੁੰਡ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸੂਰਜ ਲੁਕਿਆ (ਹੋਵੇ)।

ਬੇਰੂੰ ਬਰਆਇਦ ਆਂ ਮਹਿ ਮਨ, ਚੁੰ ਜਿ ਖਾਬਿ ਸੁਖਹ ।

ਸਦ ਤਾਅਨਾ ਮੇ ਜਨਦ, ਬ-ਤੁਖਿ ਆਫਤਾਬਿ ਸੁਖਹ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬੇਰੂੰ—ਬਾਹਰ। ਬਰਆਇਦ—ਆਵੇ, ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਿ ਮਨ ਮੇਰਾ ਚੰਦ। ਖਾਬ—ਨੀਂਦ। ਸਦ—ਸੌ। ਤਾਅਨਾ—ਮਿਹਣਾ, ਉਲਾਡਾ। ਮੇ ਜਨਦ—ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਜਿ—ਤੋਂ। ਰੁਖ—ਚਿਹਗਾ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਮੇਰਾ ਚੰਦ (ਚੰਦ ਵਰਗਾ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਸਵੇਰ ਦੀ ਨਿੰਦਰਾ ਤੋ (ਉਠ ਕੇ) ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ) ਸਵੇਰ ਦੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਤੇ ਸੌ ਤਾਅਨੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। (ਭਾਰ, ਸੂਰਜ ਵੀ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਤਾਬ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

ਬਾ ਦੀਦਾ ਖਾਬ ਨਾਕ, ਚੋਂ ਬੇਰੂੰ ਬਰ ਆਮਦੀ ।

ਬਰਮਿੰਦਾ ਗਾਸੂ ਅਜ਼ ਤੁਖਿ ਤੋ, ਆਫਤਾਬਿ ਸੁਖਹ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬਾ—ਨਾਲ। ਦੀਦਾ ਖਾਬ—ਨਾਕ—ਨਿੰਦਰਾਵਲੇ ਨੈਣ। ਬੇਰੂੰ ਅਵਾਮਦੀ—ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਗਾਸੂ—ਲੱਜਾਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਜ਼—ਤੋਂ, ਅਗੇ, ਸਾਹਮਣੇ। ਰੁਖ—ਚਿਹਗਾ। ਤੋ—ਤੇਰੇ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਤੂੰ ਨਿੰਦਰਾਵਲੇ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸੂਰਜ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੱਜਾਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅਜ਼ ਮਕੱਦਮੇ ਬਰੀਛ, ਜਹਾਂ ਰਾ ਦਿਹੱਦ ਛਰੋਗ ।

ਚੋਂ ਬਰ-ਕਬੱਦ ਨਕਾਬ, ਜਿ ਤੁਖਿ ਆਫਤਾਬਿ ਸੁਖਹ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਅਜ਼—ਤੋਂ, ਨਾਲ। ਮਕੱਦਮ—ਕਦਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਸਫਰ ਜਾਂ ਵਿਨੋਂ ਥਾਂ ਤੋਂ ਫਿਰ ਕੇ ਆਉਣਾ, (ਚਰਨ ਪਾਉਣੇ)। ਬਰੀਛ—ਪਵਿੱਤਰ। ਦਿਹੱਦ—ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਛਰੋਗ—ਵਾਪਾ, ਤਰੱਕੀ, ਵਡਿਆਈ। ਬਰ ਕਬੱਦ—ਉਤੋਂ ਖਿਰਦਾ ਹੈ।

ਅਤਥ : (ਤੇਰੇ) ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨ ਪਾਉਣ (ਦੀ ਸੋਅ ਦੇ ਕੇ) ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਮਾਣ
ਛਡਿਆਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸੂਰਜ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੋਂ ਪਰਦਾ ਖਿਚਦਾ (ਹਟਾਉਂਦਾ)
ਹੈ (ਆਵ, ਚਲਦਾ ਹੈ)।

ਬੇਦਾਰੀ ਅਸੁ ਜਿੰਦਗੀ-ਇ ਆਰਫਾਨਿ ਸ਼ੋਕ ।

'ਗੋਇਆ' ਹਰਾਮ ਕਰਦਾ, ਅਜ ਆਇਂਦਾ ਪ੍ਰਾਂਥ ਸੁਖਹ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬੇਦਾਰੀ—ਜਾਗਣਾ, ਜਾਗਰਤ। ਆਰਫਾਨ—ਗਿਆਨੀ, ਗੁਰਮੁਖ।
ਅਜ ਆਇਂਦਾ—ਅਗੇ ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਜਾਗਣਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਤਾਲਬਾਂ (ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ) ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ) ਗੋਇਆ ਨੇ ਅਗੇ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਨੌਦ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ) ਹਰਾਮ ਕਰ
ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਭਾਵ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ
ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜੇ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਤੇ
ਅੰਬਰ-ਭਿੰਨੀ ਸਿਆਹ ਲਿਟ ਨੂੰ ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ
ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਲਿਟ ਨੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਅਨੂਪਮ ਮੁਖੜੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਢੱਕ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ
ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਲਵੇ। ਗੋਇਆ ਜੀ, ਸਾਇਰਾਨਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਤੇ ਪੇਮ-ਮੁਮਾਰੀ
ਵਿੱਚ, ਇਹ ਉਪਮਾ ਤਾਂ ਦੇ ਬੈਠੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਜਦ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ-ਭਰਪੂਰ ਇਸ ਗੁਰਵਾਕ

ਜੇ ਸਉ ਦੰਦਾ ਉਗਵਹਿ, ਸੂਰਜ ਚੜਹਿ ਹਜਾਰ ॥

ਏਤੇ ਚਾਨਣ ਹੋਇਆਂ, ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ ॥

(ਵਾਰ ਆਸਾ, ਮ: ੨, ਪੰਨਾ ੪੬੩)

ਵਲ ਪਿਆਨ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੁਰਤ ਕੂਕ ਉਠੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਆ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਵੀ ਡਾਢਾ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਚੌਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਾਅਨੇ
ਤੇ ਤਨਜ਼ਾਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਐਵੀ ਤੇ ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ
ਮਾਦਾ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਗਿਣਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ
ਜਗਤ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾਦੀ ਸੱਤਾ ਦਾ ਸੋਮਾ ਵੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ, ਅਕਾਲ
ਪ੍ਰਖ ਆਪ ਹੀ ਹੈ।

ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਜਾਗਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ
ਹਨ ਕਿ ਸਵੇਰ ਦਾ ਜਾਗਣਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਗੇ ਤੋਂ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਸੋਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਹਰਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖੀ, ਉਦਮੀ, ਸੇਵਕਾਂ, ਉਪਕਾਰੀਆਂ, ਨਾਮੀਆਂ ਤੇ ਕਰਨੀ ਦੇ ਸੁਰਿਆਂ ਦਾ ਮੱਤ
ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਥੰਮ ਹਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਨਿੰਦਗਾਂ ਦੀ ਮਿੱਠੀ

ਆਉ, ਵਾਚੋ, ਉਪਰੋਕਤ ਵੀਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਹਾਂ ਵਾਕਾਂ
ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ, ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਕਰ ਦਿਉ 'ਗੋਇਆ ਜੋ' ਵਾਂਗ
ਅਜ ਤੋਂ, ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਨੌਦ ਹਰਾਮ

ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੧੮

ਮੇ ਬੁਰਦ ਦੀਨੋ ਦਿਲਮ ਈਂ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੇਖ।
ਮੇ ਕਸ਼ਦ ਅਜ਼ ਚਾਹਿ ਗਾਮ-ਹਾ, ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੇਖ ॥੧॥

ਕਾਵਲਿਸ਼ ਫਿਤਨਾ-ਜੱਨ, ਈਂ ਦਰ ਆਲਮ ਅਸੁ।
ਰੈਨਕਿ ਅਫ਼ਜ਼ਾਇ ਜਹਾਂ, ਈਂ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੇਖ ॥੨॥

ਖਾਕਿ ਪਾਇ, ਰੌਸ਼ਨੀ-ਇ ਦਿਲ ਬਵੱਦ।
ਹਾਦੀਏ ਰਾਹਿ ਮੁਦਾ ਰਾ, ਚਸ਼ਮੇ ਸ਼ੇਖ ॥੩॥

ਕੈ ਕੁਨੱਦ ਸੂਏ ਗੁਲੋ ਨਰਗਸ ਨਿਗਾਹ।
ਹਰ ਕਿ: ਦੀਦਹ ਲਜ਼ਤਿ ਆਂ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੇਖ ॥੪॥

ਹਰ ਕਿ ਰਾ 'ਗੋਇਆ' ਗ੍ਰਾਬਾਰਿ ਦਿਲ ਬਸੁਸੁ।
ਯਕ ਨਿਗਾਹੇ ਆਂ ਕਿ: ਦੀਦਹ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੇਖ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਸ਼ੇਖਨੈਣ ਮਾਹੀ ਲੁੱਟ ਲੈ ਗਏ, ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ ਪਿਆਰਾ।
ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਹੈ ਕੱਢਦਾ, ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਇੱਕ ਇਸ਼ਾਰਾ, ਹੂ।
੨. ਜੁਲਡ ਮਾਹੀ ਦੀ, ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰ, ਹਲ ਚਲ ਮੁੰਬ ਮਚਾਵੇ।
ਕਿਰਪਾ-ਦਿਸ਼ਟੀ ਉਸ ਦੀ, ਰੈਣਕ, ਸਾਰੇ ਜੱਗ ਲਿਆਵੇ, ਹੂ।
੩. ਪਾਵਨ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ, ਦਿਲ ਤਾਈਂ ਰੁਸਨਾਂਦੀ।
ਅੱਖ ਉਸ ਦੀ ਬਣ ਕੇ ਆਗੂ, ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹੇ ਪਾਂਦੀ, ਹੂ।
੪. ਜਿਸ ਨੇ ਉਸਦੀ ਚੰਚਲ ਅੱਖ ਦਾ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਰੱਸ ਪੀਤਾ।
ਨਰਗਸ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਵੰਨੇ, ਧਿਆਨ ਉਸ ਨ ਕੀਤਾ, ਹੂ।
੫. ਉਸ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਜਿਸ ਦੀ, ਗਈ ਹੈ ਅੱਖ ਪ੍ਰੇਤੀ।
ਮੇਲ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ 'ਗੋਇਆ', ਜਾਣੋ ਗਈ ਹੈ ਧੋਤੀ, ਹੂ।

ਮੇ ਬੁਰਦ ਦੀਨੇ ਦਿਲਮ ਈਂ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ ।

ਮੇ ਕਸ਼ਦ ਅੜ ਚਾਹਿ ਗਾਮ-ਹਾ, ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਮੇ ਬੁਰਦ—(ਖੋਗ ਕੇ) ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੀਨ—ਧਰਮ। ਸੋਮ ਚੰਚਮ, ਕਟਾਕਸ਼ ਭਰੀ। ਮੇ ਕਸ਼ਦ—ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਚਾਹਿ ਗਾਮਹਾ—ਗਾਮਾ (ਦੁੱਖਾਂ) ਦਾ ਖੂਹ। (ਗਾਮਹਾ ਖੂਹ-ਵਚਨ ਹੈ ਗਾਮ ਦਾ)।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ, ਤੇਰੀ) ਇਹ ਕਟਾਕਸ਼ੀ ਅੱਖ ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ (ਈਮਾਨ) ਖੋਗ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਪਰਿਤੂ ਇਸ ਮਿੱਠੀ ਸੀਨਾ-ਜੋਗੀ ਵਿਚ ਕਮਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ) ਨਜ਼ਰੇ ਮਿਹਰ ਗਾਮਾਂ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ, ਪੂਰਨ ਸੁਖ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕਾਕਲਿਸ਼ ਫਿਤਨਾ-ਜੱਨ, ਈਂ ਦਰ ਆਲਮ ਅਸੁ ।

ਰੌਨਕਿ ਅਫਜ਼ਾਇ ਜਹਾਂ, ਈਂ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਕਾਕਲ—ਸਿਰ ਦੀ ਜੁਲੜ ਦੇ ਵਾਲ, ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਵਲ ਲਟਕੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ—ਉਸ ਦੀ। ਫਿਤਨਾ-ਜੱਨ—ਛਸਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। ਰੌਨਕਿ ਅਫਜ਼ਾਇ ਜਹਾਂ—ਜਗਤ ਦੀ ਰੌਣਕ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੀ ਲੰਮੀ ਲਿਟ (ਜੁਲੜ) ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਫਿਤਨਾ (ਛਸਾਦ) ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ (ਹਲਚਲ ਮਚਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ)। ਪਰਿਤੂ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖ (ਕਿਰਪਾ ਦਿਸ਼ਟੀ) ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਰੌਣਕ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਖਾਕਿ ਪਾਇ, ਰੌਸ਼ਨੀ-ਇ ਦਿਲ ਬਵੱਦ ।

ਹਾਈਏ ਰਾਹਿ ਖੁਦਾ ਰਾ, ਚਸ਼ਮੇ ਸ਼ੋਖ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਖਾਕਿ ਪਾ—ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ, ਚਰਨ-ਧੂੜ। ਬਵੱਦ—ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਈ—ਹਦਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਦਿਲ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬਦਲਦੀ ਹੈ)। ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਰਹਬਰ (ਆਗੂ) ਹੈ।

ਕੈ ਕੁਨੱਦ ਸੂਏ ਗੁਲੋ ਨਰਗਸ ਨਿਗਾਹ ।

ਹਰ ਕਿ: ਦੀਦਹ ਲੜਤਿ ਆਂ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਕੈ—ਕਸ। ਕੁਨੱਦ—ਕਰੇ। ਸੂ—ਤਰਫ, ਵਲ। ਲੜਤ—ਸੁਆਦ। ਦੀਦਹ ਵੇਖਿਆ ਮਾਣਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਮਿਸ ਨੇ ਉਸ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖ ਦਾ ਸੁਆਦ ਮਾਣਿਆ ਹੈ, (ਉਹ) ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁੱਲ ਤੇ ਨਰਗਸੀ ਟੈਟਾਂ ਵਲ ਕਦ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ? ਭਾਵ, ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ। (ਨਰਗਸ ਨੂੰ ਛਾਗਮੀ ਵਹੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਉਪਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ)।

ਹਰ ਕਿ ਰਾ 'ਗੋਇਆ' ਗੁਬਾਰਿ ਦਿਲ ਬਚੂਸੁ ।

ਯਕ ਨਿਗਾਹੇ ਆਂ ਕਿ: ਦੀਦਹ ਚਸ਼ਮਿ ਪ੍ਰੋਥ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਹਰ ਕਿ ਰਾ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ। ਗੁਬਾਰ—ਮੈਲ, ਮਿੱਟੀ ਘੱਟਾ, ਪੁੰਦ। ਬਚੂਸੁ—ਧੋਤਾ (ਹੋ)। ਦੀਦਹ—ਵੇਖਿਆ। ਆਂ ਕਿ—ਉਹ ਜਿਸ ਨੇ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਗੋਇਆ, ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਅੱਖ ਭਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਨੈਣਾਂ ਵਲ ਵੇਖਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਮੈਲ (ਅਵੱਸ਼) ਧੋਤੀ ਗਈ। (ਭਾਵ, ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਇਲਾਹੀ ਮਸਤੀ ਜਾਂ ਸਰੂਰ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋ ਦਿੰਦਾ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਏਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਭੇਤ-ਭਰੀ ਉਸ ਤੱਕਣੀ (ਕਿਰਪਾ ਕਟਾਕਸ਼) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਿਤਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਸਮਲ (ਘਾਇਲ) ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ' ਦੋਵੇਂ ਖੋ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਤੂੰ, ਆਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਕਮਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰ-ਪੰਧ ਵਿਚ 'ਸਭ ਕੁਝ' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁਟਾ ਚੁੱਕਣ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੀਨ ਤੇ ਹੀਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਂ, 'ਸਭ ਕੁਝ' ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਗਿਣਦੇ ਹਨ। ਠੀਕ ਹੈ, ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਸੌਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਦੌਲਤਾਂ ਲੁਟਾ ਕੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਤੋਂ ਉਹ ਮਹਿਸੂਮ (ਖਾਲੀ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਰਾਮਾਂ ਦਾ ਖੂਹ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ 'ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ' ਖੁੱਸਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਲ ਗਲ ਛੁੱਬੇ ਪਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਜਦ, ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੇ, ਰਿਸੀ ਅਸ਼ਟਾ ਬੱਕ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਪਾਰਨ ਸਮੇਂ, ਦੱਛਣਾ ਵਜੋਂ, ਮਨ ਭੇਟ ਕਰਨ ਵਾਂਗ, ਸੰਕਲਪਾਂ, ਵਿਕਲਪਾਂ, ਸੰਸਿਆਂ ਤੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ, ਮਨ, ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਦਿਲ ਦਾ ਗੁਬਾਰ (ਮੈਲ) ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਦੇ ਹੰਸੂਆਂ ਨਾਲ ਪੁੱਪ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਤੇ ਸੰਸੇ ਕਿਥੇ ਰਹੇ, ਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ?

ਫੇਰ, ਦਿਲ ਰੂਪੀ ਸੀਸੇ ਦਾ ਘੱਟਾ ਮਿੱਟੀ ਲੱਭ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਦਿਸ ਆਇਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਰੈਣਕ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਚਰਨ-ਪੜ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਰੈਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਤੇ ਅਟਖੇਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ 'ਚੌਜੀ ਤੱਕਣੀ' ਦਾ ਸੁਆਦ ਆ ਗਿਆ, ਉਹ ਗੁਲਾਬ ਤੇ ਨਰਗਸ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਲ ਵੇਖਣੋਂ ਰਿਹਾ। (ਭਾਵ, ਹੋਰ ਮੁਬਾਸਰਤੀਆਂ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਵਲ ਉਹ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਝਾਕਦਾ) ਉਹ 'ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ' ਹੋ ਕੇ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਅਗੰਮੀ ਸੁਆਦ, ਵਿਸਮਾਦ, ਹੈਰਤ ਤੇ ਬੇਖੁਦੀ ਦੇ ਆਲਮ ਵਿੱਚ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਲੋਂ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ

ਹੈਰਤ ਮੈਂ ਹੈ ਅਲਾਹੀ, ਸੁਖਿਆ ਮੈਂ ਹੈ ਤਬਾਹੀ,

ਸੈ ਹਲ ਗੁਆ, ਨ ਹੋਗਾ, ਕੁਹ ਹੈ ਸਥਾਲ ਤੇਰਾ।

ਹਾਂ, ਇਹੀ ਹੈ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਨੋਰਥ, ਸਿਖਹ ਅਤੇ ਟੀਹਾ।

—(ਗੁਜ਼ਾਰ ਨੰਬਰ ੧੯)—

ਬ-ਹੋਸ਼ ਬਾਸ਼ ਕਿ ਹੰਗਾਮਿ ਨੌ-ਬਹਾਰ ਆਮਦ।
 ਬਹਾਰ ਆਮਦੇ, ਯਾਰ ਆਮਦੇ, ਕਰਾਰ ਆਮਦ ॥੧॥

ਦਰੂਨਿ ਮਰਦਮਕਿ ਚਸ਼ਮ, ਜਿ ਬਸਕਿ: ਜਲਵਾ-ਗਰ ਅਸੁ।
 ਬਹਰ ਤਰਫ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦ, ਰੂਏ ਯਾਰ ਆਮਦ ॥੨॥

ਬਹਰ ਤਰਫ ਕਿ ਰੁਵੀ, ਦੀਦਹ ਮੇ ਰਵਦ, ਚਿਹ ਕੁਨਮ ?
 ਦਰੀਂ ਮੁਕੱਦਮਾ, ਮਾ ਰਾ, ਚਿ: ਇਮਤਿਆਰ ਆਮਦ ॥੩॥

ਖਬਰ ਦਿਹੰਦ ਬ-ਯਾਰਾਨਿ ਮੁਦੱਈ, ਕਿ ਇਮ-ਸ਼ਬ ।
 ਅਨਲਹੱਕ ਜ਼ਦਹ ਮਨਸੂਰ, ਸੂਏ ਦਾਰ ਆਮਦ ॥੪॥

ਖਬਰ ਦਿਹੰਦ ਬ-ਗੁਲਹਾ ਕਿ: ਸ਼ਗੁਫ਼ਤੰਦ ਹਮਾ ।
 ਅਜੀਂ ਨਵੇਦ ਕਿ ਆਂ ਬੁਲਬੁਲਿ ਹਜ਼ਾਰ ਆਮਦ ॥੫॥

ਖੁਦਾ ਬ-ਮਾਂਦ ਜਿ ਗੈਰਤ ਜੁਦਾਅ ਵ ਮਨ ਹੈਰਾਂਅ ।
 ਹਦੀਸਿ ਸੌਕਿ ਤੋਂ ਅਜ ਬਸਕਿ: ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਆਮਦ ॥੬॥

ਪਿਆਲਿ ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫਿ ਤੋ ਮੇ-ਕੁਨਦ 'ਗੋਇਆ' ।
 ਅਜੀਂ ਸਬੱਬ ਕਿ: ਦਿਲ ਅਜ ਸੌਕ, ਬੇਕਰਾਰ ਆਮਦ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲੀਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਵੀਰਾ! ਰੁੱਤ ਬਹਾਰ ਹੈ ਆਈ।
 ਨਾਲ ਲਿਆਈ ਦਿਲਬਰ ਆਪਣੇ, ਨਾਲੇ ਚੈਨ ਲਿਆਈ, ਹੁ।
੨. ਅੱਖ ਮੇਗੀ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਤਾਈ, ਉਸ ਨੇ ਜਦ ਰੁਸ਼ਨਾਇਆ।
 ਜਿਥੇ ਵੇਖਾਂ ਓਥੇ ਮੈਨੂੰ, ਦਿਲਬਰ ਨਜ਼ਰੀ ਆਇਆ, ਹੁ।
੩. ਅੱਖ ਮੇਗੀ ਹੈ ਓਧਰ ਜਾਂਦੀ, ਜਾਵੇ ਜਿੱਧਰ ਪਿਆਰਾ।
 ਭੇੜੇ ਏਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਮੇਗ, ਚਲਦਾ ਨ ਕੋਈ ਚਾਰਾ, ਹੁ।
੪. ਦਸ ਦਿਓ ਸਭ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤਾਈ, ਦਿਲਬਰ ਰਾਤੀਂ ਆਯਾ।
 ਜਿਉਂ ਮਨਸੂਰ ਸੀ ਲਾ ਕੇ ਨਾਗਰ, ਸੂਲੀ ਦੇ ਵਲ ਧਾਇਆ, ਹੁ।
੫. ਕਰ ਦਿਉ ਖਬਰ ਛੁੱਲਾਂ ਦੇ ਤਾਈ, ਸਾਰੇ ਖਿੜ ਜਾਓ ਭਾਈ।
 ਕਿਉਂ ਜੁ ਮਿੱਠੇ ਥੋਲਾਂ ਵਾਲੀ, 'ਬੁਲਬੁਲ' ਹੈ ਅੱਜ ਆਈ, ਹੁ।
੬. ਮੈਂ ਅਨਜਾਣੇ, ਦੂਰ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ, ਐਵੇਂ ਉਮਰ ਗੁਜਾਰੀ।
 ਪਰ ਅਜ ਮੈਨੂੰ ਬੰਚੈਂਦ ਤੇਗੀ, ਲਗਦੀ ਕਥਾ ਪਿਆਰੀ, ਹੁ।
੭. ਜੁਲਫ਼ ਤੇਗੀ ਦੇ ਕੁੰਡਲਾਂ ਤਾਈ, 'ਗੋਇਆ' ਹਰ ਦਮ ਪਿਆਰੇ।
 ਦਿਲ ਮਰਦਾਲਾ ਓਸ ਦਾ, ਤੇਰੇ ਬਾਝੇ ਚੈਨ ਨ ਪਾਵੇ, ਹੁ।

ਬ-ਹੋਸ਼ ਬਾਸ਼ ਕਿ ਹੰਗਾਮਿ ਨੈ-ਬਹਾਰ ਆਮਦ।

ਬਹਾਰ ਆਮਦੇ, ਯਾਰ ਆਮਦੇ, ਕਰਾਰ ਆਮਦ ॥੧॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਬ-ਹੋਸ਼—ਹੋਸ਼ ਵਿਚ, ਸੁਰਤਵਾਨ। ਬਾਸ਼—ਹੋ। ਹੰਗਾਮ—ਵੇਲਾ, ਸਮਾਂ। ਕਿ—ਜੋ। ਨੈ-ਬਹਾਰ—ਨਵੀਂ ਬਸੰਤ ਰੁਤ। ਆਮਦ—ਆਈ। ਕਰਾਰ—ਚੈਨ, ਤਸਕੀਨ।

ਅਰਥ : ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲ, ਜੋ ਨਵੀਂ ਬਸੰਤ ਰੁਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ (ਹੋ)। ਬਹਾਰ ਆਈ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਆਇਆ ਤੇ (ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਦਿਲ ਨੂੰ) ਸ਼ਾਂਤੀ ਆ ਗਈ (ਹੋ)।

ਦਰੂਨਿ ਮਰਦਮਕਿ ਚਸ਼ਮ, ਜਿ ਬਸਕਿ: ਜਲਵਾ-ਗਰ ਆਸੁ।

ਬਹਰ ਤਰਫ਼ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦ, ਰੂਏ ਧਾਰ ਆਮਦ ॥੨॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਦਰੂਨ—ਅੰਦਰ, ਵਿਚ। ਮਰਦਮਕਿ ਚਸ਼ਮ—ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ। ਜਿ ਬਸਕਿ:—ਜਦ ਤੋਂ। ਜਲਵਾ-ਗਰ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮਾਨ। ਅਸੁ—ਹੋ। ਬਹਰ ਤਰਫ਼—ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ। ਰੂਏ ਧਾਰ—ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਚਿਹਰਾ (ਦੀਦਾਰ)।

ਅਰਥ : ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਵਿਚ ਜਦ ਤੋਂ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ) ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ (ਓਧਰ) ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਚਿਹਰਾ (ਦੀਦਾਰ) ਨਜ਼ਰੀ ਆਇਆ (ਹੈ)।

ਬਹਰ ਤਰਫ਼ ਕਿ ਰਵੀ, ਦੀਦਹ ਮੇ ਰਵਦ, ਚਿਹ ਕੁਨਮ ?

ਦਰੀਂ ਮੁਕੱਦਮਾ, ਮਾ ਰਾ, ਚਿ: ਇਖਤਿਆਰ ਆਮਦ ॥੩॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਬਹਰ ਤਰਫ਼—ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ। ਰਵੀ—ਤੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੀਦਹ ਮੇ ਰਵਦ—ਅੱਖ (ਨਜ਼ਰ) ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚਿਹ ਕੁਨਮ—ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਦਰ ਈ—ਇਸ ਵਿਚ। ਮੁਕੱਦਮਾ—ਝਗੜਾ। ਮਾ ਰਾ—ਮੈਨੂੰ। ਚਿ:—ਕੀ ? ਇਖਤਿਆਰ—ਵਸ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਤੂੰ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਮੇਰੀ) ਅੱਖ (ਨਜ਼ਰ ਵੀ ਮਹਾਰ) ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਇਸ (ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ) ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕੀ ਵਸ ? ਭਾਵ, ਮੇਰੇ ਵਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਖਬਰ ਦਿਹੰਦ ਬ-ਯਾਰਾਨਿ ਮੁਦੱਈ, ਕਿ ਇਮ-ਸ਼ਬ।

ਅਨਲਹੱਕ ਜਦਹ ਮਨਸੁਰ, ਸੁਏ ਦਾਰ ਆਮਦ ॥੪॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਖਬਰ ਦਿਹੰਦ—ਖਬਰ ਦੇ ਦੇਣ। ਬ-ਯਾਰਾਨਿ—ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ। ਮੁਦੱਈ—ਆਸਵੰਦ। ਇਮ-ਸ਼ਬ—ਅੱਜ ਰਾਤ। ਅਨਲਹੱਕ—ਮੈਂ ਹੀ ਰੱਬ ਹਾਂ। ਜਦਹ—ਮਾਰਿਆ, ਮਾਰ ਕੇ। ਦਾਰ—ਸੂਲੀ।

ਅਰਥ : ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰ ਕਰ ਦਿਓ ਕਿ ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ (ਅਸੀਂ) ਆਸਵੰਦ ਹਾਂ (ਡਾਕ, ਅੱਜ ਸਾਡੀ ਕਾਰੀ ਹੈ)। ਮਨਸੁਰ ‘ਅਨਲਹੱਕ’ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਦਾ ਸੂਲੀ ਕਲ ਆਇਆ (ਡਾਕ, ਸੂਲੀ ਚਲ ਗਿਆ)।

ਖ਼ਬਰ ਇਹੋਦ ਬ-ਗੁਲਹਾ ਕਿ: ਬਗੁਫਤੰਦ ਹਮਾ।
ਅਜੀਂ ਨਵੇਦ ਕਿ ਆਂ ਬੁਲਬੁਲਿ ਹਜ਼ਾਰ ਆਮਦ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬ—ਨੂੰ। ਗੁਲਹਾ—ਗੁਲ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ, ਫੁੱਲ। ਸਗੁਫਤੰਦ—ਖਿੜ
ਜਾਣ। ਹਮਾ—ਸਾਰੇ। ਅਜੀਂ—ਇਸ ਤੋਂ। ਨਵੇਦ—ਭੁਸ਼ਭਰੀ। ਹਜ਼ਾਰ—ਹਜ਼ਾਰ ਬੋਲੀਆਂ
ਵਾਲੀ, ਮਿੱਠ-ਬੋਲੀ।

ਅਰਥ : ਫੁੱਲਾਂ (ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾ¹) ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਕਰ ਦਿਓ ਕਿ ਸਾਰੇ ਖਿੜ ਜਾਣ, ਇਸ
ਭੁਸ਼ਭਰੀ ਨਾਲ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾਸਤਾਂ, ਮਿੱਠੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ, ਬੁਲਬੁਲ
(ਮਿੱਠ-ਬੋਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਆਈ (ਹੈ)।

ਬੁਦਾ ਬ-ਮਾਂਦ ਜਿ ਗੈਰਤ ਜੁਦਾਅ ਵ ਮਨ ਹੈਰਾਅ।
ਹਦੀਸ ਸ਼ੌਕਿ ਤੋਂ ਅਜ ਬਸਕਿ: ਬੇਸੁਮਾਰ ਆਮਦ ॥੬॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬਮਾਂਦ—ਰਿਹਾ। ਜੁਦਾ—ਦੂਰ, ਵਖਗਾ। ਗੈਰਤ—ਉਪਰੇ ਹੋਣਾ,
ਨਾਵਾਕਿਛ ਹੋਣਾ, ਅਨਜਾਣ ਹੋਣਾ। ਹਦੀਸ—ਵਾਰਤਾ, ਕਹਾਣੀ। ਬੇਸੁਮਾਰ—ਬੇਹਦ,
ਬੇਅੰਤ। ਆਮਦ—ਆਇਆ।

ਅਰਥ : ਅਨਜਾਣ-ਪੁਣੇ (ਅਵਿਦਿਆ, ਦੁਬਿਧਾ) ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਮੈਥੋਂ ਦੂਰ ਰਿਹਾ ਅਤੇ
ਮੈਂ ਭਟਕਣਾ (ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਆ ਰਿਹਾ)। (ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਮੇਰਾ ਸੁਭਾਗ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਨੂੰ
(ਹੋ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਤੇਰੀ) ਪ੍ਰੇਮ-ਕਥਾ ਨਾਲ ਬੇਹਦ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖਿਆਲਿ ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫਿ ਤੋ ਮੇ-ਕੁਨਦ 'ਗੋਇਆ'।
ਅਜੀਂ ਸਬੱਬ ਕਿ: ਦਿਲ ਅਜ ਸ਼ੌਕ, ਬੇਕਰਾਰ ਆਮਦ ॥੭॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਖਿਆਲ—ਧਿਆਨ। ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫਿ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ਼ ਦਾ
ਕੁੰਡਲ (ਘੇਰਾ)। ਮੇਕੁਨਦ—ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਬੱਬ—ਕਾਰਨ। ਸ਼ੌਕ—ਚਾਅ। ਬੇਕਰਾਰ—ਬੇਚੈਨ।
ਆਮਦ—ਆਇਆ, ਹੋ ਉਠਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : ‘ਗੋਇਆ’ (ਨੰਦ ਲਾਲ) ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ਼ (ਕੋਸਾਂ) ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਦਾ ਧਿਆਨ
ਧਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੁ (ਉਸ ਦਾ) (ਦਿਲ) ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਉਠਿਆ ਹੈ [ਭਾਵ, ਪ੍ਰੀਤ
ਦੀ ਖਿੜ ਕਾਰਨ ਬੇਚੈਨ ਹੋਏ ਗੋਇਆ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਕੋਸਾਂ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਦੇ ਖਿਆਲ
(ਦਰਸ਼ਨਾਂ) ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ]।

ਵਿਆਖਿਆ

ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਕਿਤਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿਬਵੀ ਦੀ ਚਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਰੁੱਤਾਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹਨ,
ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੁਰਤ ਦੇ ਲਹਾ ਚੜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਕ ਤੇ
ਮਾਨਸਕ ਅਵਸਥਾ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਇਉਂ
ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ :

ਕਬਹੁ ਜੀਅੜਾ ਉਡਿ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹੈ, ਕਬਹੁ ਜਾਇ ਪਿਆਲੇ ॥

ਲੋਭੀ ਜੀਅੜਾ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹੜੁ ਹੈ, ਚਾਰੇ ਕੁੜਾ ਭਲੇ ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੮੨੬)

ਤੇ ਜਦ ਦਿਲ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ, ਨਿਗਾਹ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਈ, ਜੀਅੜਾ ਥਿਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮਾਨੋਂ ਇਸ ਉਤੇ ਬਹਾਰ ਆ ਗਈ, ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਮਹਿਕ ਉੱਠੀ। ਜੀਵਨ ਇਕ-ਦਮ ਸੁਆਦਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਫੇਰ, ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ, ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਹੀ ਜਲਵਾ ਦਿਸ ਆਇਆ। ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗ, ਸੂਲੀ ਤੇ ਸੋਜ ਦੇ ਭੇਦ-ਭਾਉ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ‘ਦੁਖੁ ਨਾਹੀ ਸਭੁ ਸੁਖੁ ਹੀ ਹੈ ਰੇ...’ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਸਦ-ਬਹਾਰ ਛਾ ਗਈ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੁਲਬੁਲ ਦੇ ਨਗਸਿਆਂ ਨਾਲ ਚਮਨ ਦੇ ਛੁੱਲ ਬਿਚਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਲਈ, ਪੰਜਵੇਂ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਛੁੱਲਾਂ (ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ) ਨੂੰ ਬਖਰ ਦੇ ਦਿਉ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਇਸ ਭਾਗ-ਭੰਗੀ ਸੋਅ ਨਾਲ ਖਿੜ ਜਾਣ ਕਿ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣ ਤੇ ਹਿਜਰ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾਸਤਾਨ ਬੁਲਬੁਲ ਆ ਗਈ ਹੈ; ਭਾਵ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ, ਏਥੇ ਸੰਕਾਵਾਦੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬਾਗਾ ਵਿਚ ਖੇੜਾ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਡੱਭੂ ਦੇ ਸੰਘ ਪਾੜ ਪਾੜ ਕੇ ਟ੍ਰਾਉਣ ਤੇ ਇੱਲਾਂ ਕਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ੇਰ ਮਚਾਉਣ ਨਾਲ ਛੁੱਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਿੜਦੇ। ਉੱਤਰ ਹੈ ਕਿ ਗੱਲ ਸੋਰ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਕਿਸ ਲਈ ਕਿਤਨਾ ਸੋਜ, ਤੜਪ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਰੱਖ ਕੇ ਤ੍ਰਾਨਾ ਛੇੜਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਛੁੱਲ ਬੁਲਬੁਲ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸੀਨਾ ਚਾਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੁਲਬੁਲ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸੇ ਦੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ ਸੋਜ ਭਰੇ ਨਗਮੇ ਅਲਾਪਦੀ ਹੈ। ਬਾਗਾ ਵਿਚ ਪੱਤ-ਝੜ ਦਾ ਸਦਮਾ ਵੀ ਬੁਲਬੁਲ ਤੋਂ ਵਧ ਕਿਸ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਛੁੱਲਾਂ ਦੇ ਖੇੜੇ ਤੇ ਬਹਾਰ ਲਲੀ ਜਾਣ ਉਤੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਟਹਿਣੀ ਟਹਿਣੀ ਬੈਠ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾਊਂਦੀ ਤੇ ਨੀਰ-ਵਹਾਊਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ

ਕਾਣੇ ਸੇ ਪੁਛੀਏ ਨਾ ਕਿਸੀ ਗੁਲ ਸੇ ਪੁਛੀਏ।

ਸਦਮਾ ਚਮਨ ਕੇ ਲੁਟਨੇ ਕਾ, ਬੁਲਬੁਲ ਸੇ ਪੁਛੀਏ।

ਤੁਥਾ ਬੁਲਬੁਲ ਕੇ ਹੀ ਮਾਲੂਮ ਹੈ: ਅੰਦਾਜ਼ ਚਮਨ ਕੇ।

ਕਿਆ ਆਲਮਿ ਗੁਲਬਨ ਕੀ ਮਖਰ, ਜਾਹੋਂ ਜ਼ਗਨ ਕੇ।

ਬੁਲਬੁਲ ਤੇ ਛੁੱਲ ਦੀ ਇਹ ਦੁਵੱਲੀ ਖਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਸਿਖ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋਰ ਕਿਥੇ ਘੱਟਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਏਸੇ ਖਿੱਚ ਨੂੰ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਿਰਾਲੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਬਿਆਨਣ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

.ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੨੦

ਤਬੀਬ ! ਆਸ਼ਕਿ ਬੇਦਰਦ ਰਾ, ਦਵਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ।
ਤੁਰਾ ਕਿ: ਪਾਏ ਬਵੱਦ ਲੰਗ, ਰਹਨਮਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੧॥

ਜਮਾਲਿ ਓ ਹਮਾ ਜਾ, ਬੇ-ਹਜਾਬ ਜਲਵਾਗਰ ਅਸੁ ।
ਕਿ ਤੂ ਦਰ ਹਜਾਬਿ ਖੁਦੀ, ਯਾਰਿ ਮਹਲਕਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੨॥

ਤੁਰਾ ਕਿ ਨੇਸੁ ਬਯਕ ਗੁਨਹ ਪ੍ਰਾਤਰਿ ਮਜ਼ਮੂਆ ।
ਮਕਾਮਿ ਐਮਨੋ ਖੁਸ਼, ਗੋਸ਼ਾ-ਇ ਛਜ਼ਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੩॥

ਬਰੈਰ ਬਦਰਕਾ-ਇ ਇਸ਼ਕ, ਕੈ ਰਸੀ ਬਾ ਦੇਸੁ ?
ਬਰੈਰ ਜਜ਼ਬਾ-ਓ ਸ਼ੌਕਿ-ਤੋ, ਰਹਨਮਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੪॥

ਚੂ ਸੁਰਮਾ-ਇ ਦੀਦਹ ਕੁਨੀ, ਪ੍ਰਾਕਿ ਮੁਰਸ਼ਦ, ਐ 'ਗੋਇਆ' ।
ਜਮਾਲਿ ਹੱਕ ਨਿਗਰੀ, ਬਾ ਤੋ ਤੂਤੀਆ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਪੱਥਰ-ਚਿਤ ਆਸ਼ਕ ਦੇ ਤਾਈਂ, ਲੱਗੇ ਨ ਮੂਲ ਦਵਾਈ ।
ਪੈਰੋਂ ਲੰਡਾ ਹੋਵੇਂ ਜੇ ਤੂੰ, ਰਹਬਰ ਪੇਸ਼ ਨ ਜਾਈ, ਹੁ ।
2. ਬਿਨਾਂ ਪੜਦਿਓਂ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰੇ, ਮਾਹੀ-ਮੁੱਖ ਪਿਆਰਾ ।
ਪਰ ਤੂੰ ਹਉਮੈ ਓਹਲੇ ਲੁੱਕਿਆ, ਚੰਦ-ਮੁੱਖ ਕਰੇ ਕੀ ਚਾਰਾ, ਹੁ ।
3. ਦਿਲ ਤੇਰਾ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਉੱਤੇ, ਟਿਕਣਾ ਜਦੋਂ ਨ ਜਾਣੇ ।
ਚੈਨ ਪੁਚਾਵਣ ਤੈਨੂੰ ਕੀਕਣ, ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਂਤ ਟਿਕਾਣੇ, ਹੁ ।
4. ਬਿਨ ਮੁਰਸ਼ਦ ਤੂੰ ਪਾਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ, ਪਹੁੰਚੇ ਕੀਕਣ ਯਾਰਾ ।
ਤੇਰੇ ਸ਼ੌਕ ਦੇ ਬਾਝੋਂ ਉਸ ਦਾ, ਚੱਲੇ ਨ ਕੋਈ ਚਾਰਾ, ਹੁ ।
5. ਧੜ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੀ 'ਗੋਇਆ', ਜਿ ਹੋਵੇ, ਸੁਰਮਾ ਤੇਰਾ ।
ਬਿਨਾਂ ਮਮੀਰੇ ਦੇਖ ਸਕੇਂਗਾ, ਹਰ ਥਾਂ, ਹਰਿ ਦਾ ਚਿਹਰਾ, ਹੁ ।

ਤਬੀਬ ! ਆਸ਼ਕ ਬੇਦਰਦ ਰਾ, ਦਵਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ।

ਤੁਰਾ ਕਿ: ਪਾਏ ਬਵੱਦ ਲੰਗਾ, ਰਹਨਮਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੧॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਤਬੀਬ—ਵੈਦ। ਆਸ਼ਕ ਬੇਦਰਦ—ਕਠੋਰ-ਚਿਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ। ਚਿਹ ਕੁਨੱਦ—ਕੀ ਕਰੇ ? ਤੁਰਾ—ਤੈਨੂੰ। ਪਾ—ਪੈਰ। ਬਵੱਦ—ਹੋਵੇ। ਲੰਗਾ—ਲੰਗੜਾ। ਰਹਨਮਾ—ਰਹਬਰ, ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਵੈਦ, ਕਠੋਰ-ਚਿਤ ਆਸ਼ਕ ਨੂੰ ਦਵਾਈ ਕੀ ਕਰੇ (ਭਾਵ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ)। ਤੈਨੂੰ, ਜੇ ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਲੰਗੜੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਰਹਬਰ ਕੀ ਕਰੇ।

ਜਮਾਲਿ ਓ ਹਮਾ ਜਾ, ਬੇ-ਹਜਾਬ ਜਲਵਾਗਰ ਅਸੁ।

ਕਿ ਤੂ ਦਰ ਹਜਾਬੀ ਭੁਦੀ, ਯਾਰਿ ਮਹਲਕਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੨॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਜਮਾਲ—ਰੂਪ। ਓ—ਉਸ ਦਾ। ਹਮਾ ਜਾ—ਸਾਰੇ ਥਾਈਂ। ਬੇ—ਬਿਨਾਂ। ਜਾਬ—ਪਰਦਾ। ਜਲਵਾਗਰ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ। ਭੁਦੀ—ਹੌਕਾਰ, ਹਉਮੈ। ਮਹਲਕਾ—ਮਹਾਂਲਕਾ—ਚੰਦਰ-ਮੁਖੀ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦਾ (ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ) ਰੂਪ ਸਾਰੇ ਥਾਈਂ ਬਿਨਾਂ ਪਰਦੇ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ। ਤੂੰ ਹੌਕਾਰ ਦੇ ਪੜਦੇ ਵਿਚ ਹੈਂ, ਚੰਦ ਵਰਗੇ ਮੁਖੜੇ ਵਾਲਾ ਮਿੱਤਰ ਕੀ ਕਰੇ। (ਭਾਵ, ਤੂੰ ਹਉਮੈ ਦੇ ਪੜਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਵਾਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)।

ਤੁਰਾ ਕਿ ਨੇਸੁ ਬਯਕ ਗੂਨਹ ਖਾਤਰਿ ਮਜਮੂਆ।

ਮਕਾਮਿ ਐਮਨੋ ਭੁਸ਼, ਗੋਸ਼ਾ-ਇ ਛੜਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੩॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਤੁਰਾ—ਤੈਨੂੰ। ਬ—ਨਾਲ, ਸਾਬ। ਯਕ—ਇਕ। ਗੂਨਹ—ਰੰਗ। ਖਾਤਰ—ਦਿਲ। ਮਜਮੂਆ—ਇਕੱਠਾ। ਮਕਾਮਿ ਐਮਨੋ ਭੁਸ਼—ਭੁਸੀ ਤੇ ਅਮਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ। ਗੋਸ਼ਾ—ਕੋਨਾ, ਨੁੱਕਰ। ਛੜਾ—ਵਾਤਾਵਰਨ।

ਅਰਥ : ਤੈਨੂੰ ਕਿ, ਜਿਸ ਦਾ ਦਿਲ ਇਕ-ਰੰਗੀ ਹੋ ਕੇ (ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਉਤੇ) ਇਕੱਠਾ (ਇਕਾਗਰ) ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਭੁਸੀ ਤੇ ਅਮਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਅਤੇ (ਚੰਗੇ) ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ (ਕੋਨੇ) ਕੀ ਕਰਨ, (ਭਾਵ, ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ)। ਸਮੁੱਚਾ ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਅੰਦਰੋਂ ਅਨੰਦ ਦੇ ਸੋਮੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭੁਸੀ ਦੇ ਇਹ ਬਾਹਰਲੇ ਸਾਧਨ ਅਨੰਦ ਦੇ ਜਾਮਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ)।

ਬਰੋਰ ਬਦਰਕਾ-ਇ ਇਸ਼ਕ, ਕੈ ਰਸੀ ਬਾ ਦੋਸੁ ?

ਬਰੋਰ ਜਜ਼ਬਾ-ਓ ਸ਼ੋਕ-ਤੋ, ਰਹਨਮਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੪॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਬਦਰਕਾ-ਇ ਇਸ਼ਕ—ਇਸ਼ਕ (ਪ੍ਰੇਮ) ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ। ਕੈ—ਕੈਣ। ਰਸੀ—ਪਹੁੰਚੇਗਾ। ਬਾ ਦੋਸੁ—ਮਿੱਤਰ ਕੋਲ।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰੇਮ (ਦੇ ਮਾਰਗ) ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਿੱਤਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਪਾਸ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚੇਂਗਾ ? ਪਰੰਤੂ ਤੇਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਕਾਮਲ) ਆਗੂ ਵੀ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ? (ਸਿਖ ਅੰਦਰ ਦਿਲੀ ਚਾਹ, ਸ਼ਰਧਾ ਹੋਣ ਉਤੇ ਹੀ ਉਹ ਕਾਮਲ ਗੁਰੂ ਦੀ

ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੰਜ਼ਲ ਉਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਥੁੰ ਸੁਰਮਾ-ਇ ਦੌਦਹ ਕੁਨੀ, ਖਾਕਿ ਮੁਰਸ਼ਦ, ਐ 'ਗੋਇਆ'
ਜਮਾਲਿ ਹੱਕ ਨਿਗਰੀ, ਬਾ ਤੋ ਤੁਭੀਆ ਚਿ: ਕੁਨੱਦੇ ? ਪਾ॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦੌਦ—ਅੱਖ | ਕੁਨੀ—ਤੂੰ ਕਰੋ | ਖਾਕਿ ਮੁਰਸ਼ਦ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ
ਦੀ ਧੜ | ਜਮਾਲਿ ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਮਾਲ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ | ਨਿਗਰੀ—ਤੂੰ ਵੇਖੋਂ | ਬਾ—ਨਾਲ,
ਤੁਭੀਆ—ਮਮੀਰਾ।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੜ ਨੂੰ ਅੱਖ ਦਾ ਸੁਰਮਾ ਬਣਾਵੇ,
(ਤਾਂ) ਤੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖੋਂਗਾ, (ਤੈਨੂੰ ਮਮੀਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛਲੀ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿਗਰੀ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਆਮਦ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਧੂਰ ਅੰਦਰ ਢੁੱਘਾ
ਸੁਖ ਤੇ ਅਰਾਮ ਆ ਵੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਏਸ ਨੁਕਤੇ ਉਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ
ਹੈ ਕਿ ਸੁਜਾਨ ਵੈਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਵਾ (ਉਪਦੇਸ਼) ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਕਾਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜਿੰਨਾ
ਚਿਰ ਬੀਮਾਰ (ਜਗਿਆਸ) ਦਵਾ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਪੱਥ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਭਗਤ
ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ

ਕਬੀਰ, ਸਾਚਾ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਆ ਕਰੈ, ਜਉ ਸਿਖਾ ਮਹਿ ਚੁਕ ॥੧੫੮॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੨੨)

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਨਮੁਖ ਸਿਖ ਨੂੰ 'ਕੋਟ ਕਦਮ'
ਅਗੋਂ ਹੋ ਕੇ ਪਿਆਰ-ਗਲਵਕੜੀ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਵਿਸ਼ਵਾਸ,
ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ 'ਭਾਣੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ', ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਪੈਂਡ (ਪੈਰ, ਕਦਮ) ਗੁਰਦੇਵ
ਵਲ ਪੁੱਟੇ। ਲਿਖਦੇ ਹਨ

ਚਰਨ ਬਨ ਗੁਰ ਏਕ ਪੈਂਡਾ ਜਾਇ ਚਲ, ਸਤਿਗੁਰ ਕੌਟੀ ਪੈਂਡਾ ਆਗੇ ਹੋਇ ਲੇਤੇ ਹੈ॥
ਏਸੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਇੱਕ ਪਿੰਗਲੇ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ
ਕਿ ਮੰਜ਼ਲ ਦਾ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਆਗੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਉਤੇ ਵੀ, ਪਿੰਗਲਾ
ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਲ ਉਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪੁਜੇਗਾ? ਇਸੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਫੇਰ ਸ਼ੇਅਰ ਨੰ: ੪ ਵਿਚ ਦੁਹਾਂਉਂਦੇ
ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ ਦੇ ਆਗੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ 'ਮਿੱਤਰ' ਪਾਸ ਪੁੱਜਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਪਰੰਤੂ,
ਅਜਿਹਾ ਕਾਮਲ ਆਗੂ ਵੀ ਕੀ ਕਰੇਗਾ, ਜੇ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸੌਕ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ।
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਅਹਿਮ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ

ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਸਫੂ ਕੋ ਦੇਖਦਾ, ਜੇਤਾ ਜਗਾਊ ਸੰਸਾਰੁ ॥

ਛਠੇ ਮੁਰਾਰਿ ਨ ਹੋਵਈ, ਜਿਚੁ ਸਥਾਇ ਨ ਕਰੇ ਵੈਚਾਰੁ ।

(ਵਾਰ ਵਛਹੰਸ, ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੫੪)

ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਤੇ ਮੁੱਢੋਂ ਖੋਟੀ ਪ੍ਰਸਲਤ ਦੇ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਲੇ ਦਿਲ, ਕਾਲੇ

ਕਾਂ ਵਾਂਗਾ, ਚੰਗੀ ਸੁਹਖਤ ਨਾਲ, ਕਦੀ ਉਜਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਕ ਕਵੀ ਨੇ ਕਿਤਨਾ ਸੁੰਦਰ ਕਿਹਾ ਹੈ :

‘मुहरवाति आहिल मङ्गा से, “तोरा दिल वघ साढे रो।
द्येंग मे आलुदह हे जाता है आहन, आष मे।

(ਭਾਵ—ਨੇਕ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਕਾਲੇ ਦਿਲ (ਤੇਲੀ ਦੀ ਖੰਨਲੀ ਸਮਾਨ) ਕਰੇ ਪਾਕ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਹਰ ਸੈ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਲੋਹਾ ਇਸ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜੰਗਾਲ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਪਮਾਰਥ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਵਿਵਹਾਰ, ਤਾਜ਼ੀ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਵਜਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਵੱਲੀ ਪੀਤ ਨੂੰ 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ

આસ્પરા-એ આનેમ, કિ આસ્પરા-એ માસ્તુ |

ਮਾ ਬਾਹ ਨ ਦਾਨੇਮ, ਗਦਾ ਰਾ ਨ ਬਨਾਸੇਮ।

ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਡਾ ਮਤਵਾਲਾ ਹੈ। (ਆਪਣੀ ਮਜ਼ਲਸ, ਸੰਗਤ ਵਿਚ) ਅਸੀਂ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਾਣਾ ਲਖਦੇ ਹਾਂ, ਨਾ ਰੰਕ। ਪਰਮ ਪ੍ਰੀਤ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸਭ ਪਰਸਪਰ ਸਮਾਨ ਹਿੱਚ ਤੇ ਪਦਵੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ-ਤਰਫ਼ਾ ਟੌਰੈਫ਼ਿਕ ਨਹੀਂ:

ਮੁਹੱਬਤ ਕਾ ਤਥ ਮਜ਼ਾ ਹੈ, ਇਹ ਭੀ ਹੋ ਬੇ-ਕੁਰਾਰ !

ਦੇਨੋਂ ਤਰੜਾ ਹੈ ਆਰਾ, ਥਾਬਰ ਲਗੀ ਹੁਈ।

ਸੋ, ਗੱਲ ਕੇਵਲ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਲੈਣ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਵਜੋਂ ਮੰਨਣ ਤੇ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਨਿਮਨ ਲਿਖਤ ਕਬਿਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਝੁਲੂਰਤੀ ਨਾਲ ਥੱਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ

ਪੁਛਤ ਪੱਥਰਿ, ਤਿਹ ਮਾਰਗ ਨ ਧਾਰੈ ਪਗਿ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੈ ਦੇਸ ਕੈਸੇ ਬਾਤਨ ਸੈ ਜਾਈਐ।

ਪ੍ਰਭਤ ਹੈ ਵੈਦ, ਖਾਤ ਅੰਖਧਿ ਨ ਸੰਜਮ ਸੈਂ, ਕੈਸੇ ਮਿਟੇ ਰੋਗ, ਸੁਖ ਸਹਜ ਸਮਾਈਐ।

ਪ੍ਰਵਾਨਗਿ, ਕਰਮ ਹੈ ਦੁਆਰਾ ਕੈ, ਰਿਦੇ ਬਿਚਾਰ, ਕਤ ਸਿਹਜਾ ਬੁਲਾਈਐ।

ગાઈ, સુનૈ, આખે મીચે, પાણીએ ન પરમ પદ,

ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਗਹਿ, ਜੈ ਲੋਂ ਨ ਕਮਾਈਐ।੪੩੯

ਸੋ, ਜਦ ਪਰਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ, ਭੁਦੀ ਦਾ ਪਰਦਾ ਹਟਾ ਕੇ, ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਦੇ ਸੁਰਮੇ ਨੂੰ, ਨਿਰਮਲ ਭੁਵੀ ਦੀਆਂ ਸਲਾਈਆਂ ਨਾਲ, ਨੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਹੁਰ ਦਿੱਤ ਆਇਆ। ਫੇਰ, ਕੀ ਵਸੋਂ ਤੇ ਕੀ ਉਜਾੜ, ਸਭ ਸੁਖਦਾਈ ਪੜੀਤ ਹੋਏ। ਥੱਠੀ ਮਤ ਦਾ ਵਿਨਾਸ ਤੇ ਉੱਜਲ ਬੁੱਧ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ, ਤੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੇ ਕਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੁਨ ਝੁਮ ਝੁਮ ਕੇ ਗਾਇਨ ਕੀਤੇ

ਗੁਰੂ ਕਾਰੀਨ ਸ਼ਾਹਿ ਹਰਿ ਲਈ ਮੇਰੀ, ਬਹਿ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ॥

(ਗਊਂਡੀ ਬਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਜਾਬ ੩੩੯)

१. सिंगार | ३. नेम्ह सैव | २. बाले, चटे | ४. लैहा | ५. पाटी।

[.ਗੁਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੨੧]

ਸਬਾਅ, ਚੂੰ ਹਲਕਾ-ਹਾਏ ਜੁਲਡਿ ਉੱ ਰਾ, ਸ਼ਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ।
ਅਜਥ ਜੰਜੀਰ, ਅਜ਼ ਬਹਰਿ ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ, ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੧॥

ਨ-ਦਾਨਿਸਤਮ ਮਨ, ਅਜ਼ ਰੋਜ਼ਿ ਅਜ਼ਲ, ਈਂ ਨਕਸ਼ਿ ਆਦਮ ਰਾ।
ਕਿ ਨੱਕਾਸ਼ ਅਜ਼ ਬਰਾਏ ਮਾਂਦਨਿ ਖੁਦ, ਖਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੨॥

ਦਿਲਿ ਆਸ਼ਕ, ਬ-ਅੰਦਰ ਛੁਰਸਤੇ, ਮਾਸੂਕ ਮੇ ਗਰਦਦ।
ਸਰਾ ਪਾ ਜਾਂ ਸ਼ਵਦ, ਹਰ ਕਸ, ਕਿ ਬਾ ਜਾਨਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੩॥

ਬਰਾਏ ਗਿਰਦਾ-ਇ ਨਾਂ, ਗਿਰਦ ਹਰ ਢੂਨਾ ਚਿ: ਮੇ ਗਰਦੀ।
ਤਮਾਅ ਦੀਦੀ ਕਿ: ਆਦਮ ਚਾ, ਅਸੀਰਿ ਦਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੪॥

ਮਗੋ ਅਜ਼ ਹਾਲਿ ਲੈਲਾ, ਬਾ-ਦਿਲਿ ਸ਼ੋਗੀਦਾ-ਇ ‘ਗੋਇਆ’।
ਕਿ ਸ਼ਰਹਿ ਕਿੱਸਾ-ਇ ਮਜ਼ਨੂੰ, ਮਰਾ ਦੀਵਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਪੈਣ ਸੁਭਹ ਦੀ ਜਦੋਂ ਸੰਵਾਰੇ, ਕੁੰਡਲ ਜੁਲਫਾਂ ਸੰਦਾ।
ਦਿਲ-ਦੀਵਾਨੇ ਲਈ ਉਹ ਮਾਨੋਂ, ਘੜੇ ਅਨੋਖਾ ਫੰਦਾ, ਹੂ।
2. ਏਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ, ਕਦੇ ਬਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।
ਚਿਤਰ-ਹਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭਾਤਰ, ਮੰਦਰ ਖੂਬ ਬਣਾਇਆ, ਹੂ।
3. ਆਸ਼ਕ ਦਾ ਦਿਲ, ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਰੂਪ ਵਟਾਂਦਾ।
ਸਿਰ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰੀਤਮ ਥੀਂਦਾ, ਪ੍ਰੇਮ-ਪੰਧ ਜੋ ਜਾਂਦਾ, ਹੂ।
4. ਟੁਕੜੇ ਭਾਤਰ ਜਣੇ ਖਣੇ ਦੇ, ਛੱਡ ਦੇ ਚੱਕਰ ਲਾਣੇ।
ਆਦਮ ਲੋਭੀ ਕੈਦ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਜੰਨਤ ਦੇ ਇਕ ਦਾਣੇ, ਹੂ।
5. ਲੈਲਾ ਦੀ ਗੱਲ ਮਤ ਕੋਈ ਛੇੜੇ, ਪੇਸ਼ਾਨ ਹੈ ‘ਗੋਇਆ’।
ਮਜ਼ਨੂੰ ਦੀ ਗੱਲ ਪਹਿਲੇ ਸੁਣ ਕੇ, ਉਹ ਹੈ ਪਾਗਲ ਹੋਇਆ, ਹੂ।

ਸਥਾਅ, ਸੂੰ ਹਲਕਾ-ਹਾਏ ਜੁਲਹਿ ਉੱਤ ਰਾ, ਬਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ।
ਅਜਥ ਜੰਜੀਰ, ਅਜ ਬਹਰਿ ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ, ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਸਥਾਅ—ਪ੍ਰਭਾਤ (ਸਵੇਰ) ਦੀ ਹਵਾ। ਹਲਕਾ-ਹਾ—ਪੇਰੇ, ਕੁੰਡਲ।
ਸ਼ਾਨ—ਕੰਘੀ। ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ—ਬਣਾਂਦੀ ਹੈ (ਕਰਦੀ ਹੈ)। ਅਜਥ—ਅਨੋਖੀ। ਜੰਜੀਰ—ਸੰਗਲ,
ਛੰਦਾ। ਅਜ ਬਹਰਿ ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ—ਦੀਵਾਨੇ ਦਿਲ ਦੇ ਵਾਸਤੇ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਪ੍ਰਭਾਤ ਦੀ ਪੌਣ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੀ ਜੁਲਹਿ ਦੇ ਕੁੰਡਲਾਂ ਨੂੰ ਕੰਘੀ
ਕਰਦੀ ਹੈ, (ਤਾਂ) ਦੀਵਾਨੇ ਦਿਲ ਵਾਸਤੇ (ਇਕ) ਅਨੋਖੀ ਜੰਜੀਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਨ-ਦਾਨਿਸਤਮ ਮਨ, ਅਜ ਰੋਜ਼ ਅਜ਼ਲ, ਈਂ ਨਕਸ਼ ਆਦਮ ਰਾ।
ਕਿ ਨੱਕਾਸ਼ ਅਜ ਬਰਾਏ ਮਾਂਦਨਿ ਖੁਦ, ਖਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਨ-ਦਾਨਿਸਤਮ—ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਮੈਂ। ਅਜ—ਤੋਂ। ਰੋਜ਼ ਅਜ਼ਲ—
ਅਨਾਦੀ ਕਾਲ। ਨਕਸ਼ ਆਦਮ—ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਨੱਕਸ਼ (ਪੁਤਲਾ)। ਨਕਾਸ਼—ਚਿਤੇਰਾ,
ਚਿੱਤਰਕਾਰ। ਬਰਾਏ—ਵਾਸਤੇ, ਲਈ। ਮਾਂਦਨ—ਰਹਿਣਾ। ਖੁਦ—ਆਪਣੇ। ਖਾਨਾ—ਘਰ।
ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ—ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਅਨਾਦੀ ਕਾਲ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਇਸ ਚਿੱਤਰ
(ਪੁਤਲੀ) ਨੂੰ ਚਿਤੇਰੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਲਈ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਦਿਲਿ ਆਸ਼ਕ, ਬ-ਅੰਦਰ ਫੁਰਸਤੇ, ਮਾਸੂਕ ਮੇ ਗਰਦਦ।

ਸਰਾ ਪਾ ਜਾਂ ਸ਼ਵਦ, ਹਰ ਕਸ, ਕਿ ਬਾ ਜਾਨਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦਿਲਿ ਆਸ਼ਕ—ਆਸ਼ਕ ਦਾ ਦਿਲ। ਬ-ਅੰਦਰ—ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ;
ਫੁਰਸਤ—ਵਿਹਲ ਦਾ ਸਮਾਂ। ਮੇ ਗਰਦਦ—ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਾ ਪਾ—ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕ।
ਜਾਂ—ਪ੍ਰੀਤਮ, ਪਿਆਰਾ। ਸ਼ਵਦ—ਹੋਵੇ, ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕਸ—ਹਰ ਕੋਈ। ਬਾ—ਨਾਲ।
ਜਾਨਾਨਾ—ਪਿਆਰਾ, ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮਿੱਤਰ।

ਅਰਥ : ਆਸ਼ਕ ਦਾ ਦਿਲ ਬੋੜੇ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਮਾਸੂਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਪੇਮੀ) ਸਿਰ
ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕ ਪ੍ਰੀਤਮ (ਦਾ ਰੂਪ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਉਹ) ਹਰ ਕੋਈ ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ (ਪੇਮ)
ਬਣਾਂਦਾ (ਕਰਦਾ) ਹੈ।

ਬਰਾਏ ਗਿਰਦਾ-ਇ ਨਾਂ, ਗਿਰਦ ਹਰ ਦੂਨਾ ਚਿ: ਮੇ ਗਰਦੀ।

ਤਮਾਅ ਦੀਦੀ ਕਿ: ਆਦਮ ਚਾ, ਅਸੀਰਿ ਦਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬਹਾਂ—ਵਾਸਤੇ। ਗਿਰਦਾ ਇ ਨਾਂ ਨਾਨ (ਰਟੀ) ਦੀ ਗਲਾਈ, ਜਾਂ
ਟੁਕੜਾ। ਗਿਰਦ ਆਲੇ ਦਾਲੇ। ਹਹ ਹਰੇਕ। ਦੂਨਾ ਕਮੀਨਾ। ਚਿਹ ਕੀ (ਕਿਧੀ)।
ਮੇ ਗਰਦੀ ਤੂੰ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਤਮਾਅ ਤ੍ਰਿਸਨਾ, ਲੱਭ। ਦੀਦੀ ਤੂੰ ਵੇਖਿਆ।
ਆਦਮ-ਈਸਾਈਆਂ ਤੋਂ ਗਲਮਾਨਾ ਦੀ ਮਨੰਤ ਅਨਸਾਹ ਜੋ ਪਹਿਲਾ ਆਦਮੀ ਹੈ।

ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਵਰਜਿਤ ਕਣਕ ਦਾ ਦਾਣਾ ਖਾਣ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜੱਲਾਦ ਸਹਿਤ ਸਦਾ ਲਈ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਬਾਪ ਕੇ ਬਹਿਸ਼ਤ ਵਿਚੋਂ ਹੇਠਾਂ ਸੁਟ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਸੀਰ—ਕੈਦੀ। ਦਾਨਾ—ਦਾਣਾ (ਕਣਕ ਦਾ)।

ਅਰਥ : ਰੋਟੀ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਲਈ ਤੂੰ ਹਰ ਕਮੀਨੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕਿਉਂ ਘੁੰਮਦਾ ਹੋ। (ਕੀ) ਤੂੰ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਬਾਬੇ ਆਦਮ ਨੂੰ ਲੋਭ ਨੇ ਦਾਣੇ ਦਾ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਉਹ ਸਵਰਗ ਚੋਂ ਕਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ)।

ਮਰ੍ਗੋ ਅੜ੍ਹ ਹਾਲਿ ਲੈਲਾ, ਬਾ-ਦਿਲਿ ਬੋਰੀਦਾ-ਇ 'ਰੋਇਆ'।
ਕਿ ਬਰਹਿ ਕਿਸਾ-ਇ ਮਜਨੂੰ, ਮਰਾ ਦੀਵਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੫॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਮਰ੍ਗੋ—ਨਾ ਕਹੁ। ਹਾਲਿ ਲੈਲਾ—ਲੈਲਾ ਦਾ ਹਾਲ। ਬਾ—ਨਾਲ, ਸਾਬ,
ਕੋਲ। ਬੋਰੀਦਾ—ਪਾਗਲ, ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ। ਬਰਹਿ—ਕਬਾਣ, ਵਾਰਤਾ। ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ।

ਅਰਥ : ਲੈਲਾ ਦਾ ਹਾਲ 'ਰੋਇਆ' ਦੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਦਿਲ ਨੂੰ ਨਾ ਦਸ, (ਕਿਉਂਕਿ ਅਗੇ
ਹੀ) ਮਜਨੂੰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਕਬਾਣ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਗਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਨਕ ਰੂਪ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਅਪੂਰਾ ਰਹੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤਕ ਸੋਹਣੇ,
ਲੰਬੇ, ਕਾਲੇ, ਕੁੰਡਿਆਲੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗਿਸ਼ੀਆਂ,
ਮੁਨੀਆਂ, ਪੀਰਾਂ, ਡਕੀਰਾਂ, ਪੈਗਾਂਬਰਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰਾਂ, ਸਭ ਨੇ, ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹੋਰ ਅੰਗਾਂ—ਨੱਕ, ਕੰਨ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ
ਨੂੰ। ਜੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਰਗਾਣ
ਸਰੂਪ ਤੇ ਤਸਵੀਰ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲੰਮੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਿਆਨਿਆ;
ਜਿਵੇਂ ਕਿ

ਤੇਰੇ ਬੰਕੇ ਲੋਇਣ ਦੰਤ ਗੌਸਾਲਾ ॥ ਸੋਹਣੇ ਨਕ ਜਿਨ ਲੰਮੜੇ ਵਾਲਾ ॥

(ਵਡਹੋਸ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੫੬)

ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ-ਬਲ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ
ਆਈ ਸੈਮਸਨ ਦੀ ਪਸਿੱਧ ਕਬਾਣ ਵੀ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੈਮਸਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਬਲ
ਦਾ ਰਾਜ ਉਸ ਦੇ ਲੰਮੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗਿਸ਼ੀਆਂ, ਮੁਨੀਆਂ,
ਵੀਚਾਰਵਾਨਾਂ ਤੇ ਪੈਗਾਂਬਰਾਂ (ਬਾਬਾ ਆਦਮ, ਹਜ਼ਰਤ ਸੁਲੇਮਾਨ, ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ, ਹਜ਼ਰਤ
ਮੂਸਾ, ਹਜ਼ਰਤ ਜ਼ਰਡੁਸ਼ਤ, ਸੁਕਰਾਤ, ਯਾ-ਗੱਵਲਕ, ਆਦਿ ਵਾਂਗ) ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਜੀ
ਦੇ ਵੀ ਕੇਸ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਅਕਸ ਅਥਵਾ ਰੂਪ (ਸ਼ਕਲ) ਉਤੇ ਘੜਿਆ ਹੈ

“Created me after His own image.”

ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੇਸ ਬਤਲ ਕਰਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਤਲ ਦਾ ਦੰਡ ਏਟ

ਤੁਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ; ਪਰੰਤੁ ਸਮੇਂ ਦੇ ਫੇਰ ਨਾਲ ਫੈਸ਼ਨ-ਪਸਤੀ ਅਧੀਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਸਰਲਤਾ, ਸਾਦਗੀ ਤੇ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਦੇ ਜਾਮਨ—ਕੇਸਾਂ—ਉਤੇ ਵੀ ਹੱਥ ਫੇਰਨਾ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ, ਕੇਸ ਕਈ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਹੇਠ ਕਟਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਟਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਦੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਕੁਝ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਭੇਡ-ਚਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੇਖੋ ਵੇਖੀ ਇਸ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਅਪਣਾਅ ਲਿਆ ਹੈ: ਪਰੰਤੁ ਇਕ ਤਬਕਾ ਐਸਾ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਫੈਸ਼ਨ ਤੇ ਵਿਕਾਰ-ਵੱਸ ਹੋ, ਇਹ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਕਿ 'ਸੁਸਾਇਟੀ' (ਵਿਸੇ ਵਿਕਾਰ-ਗਾਮੀ ਲੋਕ) ਜੋ ਆਤਮਕ ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਹਨ ਅਤੇ 'ਬਾਬਰ ਬ-ਐਸ ਕੋਸ਼ ਕਿ ਆਲਮ ਦੋਬਾਰਾ ਨੇਸਤ' ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਦੇ ਹਾਮੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਇਤਨੀ ਬੋਥੀ ਤੇ ਬੋਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲਾਂ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਹੀ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਇੱਕ ਫੁੱਟੀ ਕੌਡੀ ਵੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ। ਸਵਾਲ ਕੇਸ ਰੱਖਣ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਕਟਾਉਣ ਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਕਟਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਰੱਖੋ ਇਹ ਆਪੇ ਹੀ ਜਾਣਗੇ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਚੇਰ ਦੇ। ਏਸੇ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਅਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ—‘ਸਿਖ ਭਦਨ ਨ ਕਰਾਵੋ’। (ਭਦਨ—ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਮੁੰਡਾਉਣਾ)

ਪੰਜ ਕੁ ਸਾਲ ਹੋਏ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਲੇਖਕ ਪਾਸ ਇਕ ਜਗਨ ਵੀਚਾਰਵਾਨ, ਜੋ ਸਿੱਧਾ ਚੀਨ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਚੀਨ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਲਿਖੀ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਆਇਆ। ਸਿੱਖੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛੇ ਕਈ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ‘ਸਿਖ ਕੇਸ ਕਿਉਂ ਰਖਦੇ ਹਨ ?’ ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਵਲ ਦਿਵਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਕੇਸ ਕਿਉਂ ਕਟਵਾਂਦੇ ਹਨ ? ਕੀ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ, ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ—“ਕਿਉਂ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਨੱਕ ਆਦਿ ਕਿਉਂ ਰੱਖੇ ਹਨ ?” ਇਹ ਉੱਤਰ ਤੇ ਇਸ ਮਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਵੀਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੰਨ ਹੋਇਆ।

ਗੋਇਆ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਤਾਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਦੋ ਦੋ ਆਲਮ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਜੁਲਫ਼ ਦੇ ਪੇਚ ਵਿਚ ਕੁਲ ਆਲਮ ਬੱਧੇ ਵੇਖੋ ਤੇ ਦੱਸੇ ਹਨ।

ਏਥੇ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਸਵੇਰੇ ਦੀ ਹਵਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀਆਂ ਜੁਲਫ਼ਾਂ ਦੇ ਕੰਡਲਾਂ ਨੂੰ ਕੰਘੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਦੀਵਾਨਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਜੰਜ਼ੀਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—ਭਾਵ ਜੁਲਫ਼ਾਂ (ਕੇਸਾਂ) ਦੇ ਕੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਜਕੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੋਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜਾ ਖਿਆਲ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਨੇ ਮਨੋਧੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇੱਕ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਖਿਆਲ ਦੀ ਹੀ ਪ੍ਰੇਤੁਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਭਾਲ ਅੰਦਰ ਕਰਨੀ ਹੈ

ਤੀਜਾ ਖਿਆਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਸ਼ਕ ਦਾ ਦਿਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗਿਆ
ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਮਿੱਕ ਅਥਵਾ ਇੱਕ ਜੋਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਗਰਿ ਹਰਿਜਨ ਦੂਇ ਏਕ ਹੈਂ, ਬਿਬ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ॥

ਜਲ ਤੇ ਉਪਜ ਤਰੰਗ ਜਿਉਂ, ਜਲ ਹੀ ਬਿਖੈ ਸਮਾਹਿ ॥੬੦॥

(ਬਚਿੜ ਨਾਟਕ, ਪਿ. ੬)

ਅੰਤ ਵਿਚ, ਬਾਬੇ ਆਦਮ ਦੀ ਪੁਗਾਣਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ
ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਰੋਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਟੁਕੜੇ ਲਈ ਹਰ ਕਮੀਨੇ ਦੇ ਪਿਛੇ ਕਿਉਂ ਭੌਂਦਾ
ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ। ਮਨੁੱਖ (ਆਦਮ) ਤੇ 'ਮਾਈ ਹਵਾ' ਦੇ ਲੋਭ-ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਦੀ,
ਅੰਜੀਲ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਨੇ

ਮਾਇਆ ਕਾਰਨ ਧਾਵਹੀ, ਮੁਰਖ ਲੋਗ ਅਜਾਨ ॥੨੮॥ (ਮ: ੯, ਪੰਨਾ ੧੪੨੭)

ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਘੋਖ ਕੇ ਅਤੇ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਆਗਿਆ, ਕਿ ਸਿਖ, ਸਿਖ ਕੋਈ
ਜਾਵੇ, 'ਛਾਦਨ (ਕਪੜਾ) ਭੋਜਨ ਲੇ ਲੋਵੈ, ਲੋਭ ਨਾ ਕਰੈ' ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਫੇਰ,
ਠਾਕੁਰ, ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਤੇ ਅਨ੍ਧਾਰਾਂ ਸਿਧੀਆਂ ਸੇਵਕ ਦੀ ਹਥੇਲੀ ਉਤੇ ਰਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਰਾਜਲ ਨੰਬਰ ੨੨

ਹਜਦਹ ਹਜਾਰ ਸਜਦਾ, ਬਸੇ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ।
 ਹਰ ਦਮ ਤਰਾਵਿ ਕਾਅਸਾ-ਇ ਬੁਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੧॥

ਹਰ ਜਾ ਕਿ ਬਿਨਿਗਰਦ, ਸਮਾਲਿ-ਤੋ ਬਿਨਿਗਰਦ।
 ਸਾਹਿਬ ਦਿਲਾਂ, ਨਜਾਰਾ-ਇ ਰੁਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੨॥

ਜਾਂ ਰਾ ਨਿਸਾਰਿ ਕਿਆਮਤਿ ਰਾਅਨਾਤ ਕਰਦਾ-ਅੰਦ।
 ਦਿਲ-ਹਾਏ ਮੁਰਦਹ, ਜਿੰਦਾ ਜਿ ਬੁਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੩॥

ਆਈਨਾ-ਇ ਭੁਦਾ-ਨੁਮਾਏ ਹਸੁ ਰੁਏ ਤੋਂ।
 ਦੀਦਾਰਿ ਹੱਕ ਜਿ ਸੀਸਾ-ਇ ਰੁਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੪॥

ਤੀਰਾ ਦਿਲਾਂ ਕਿ: ਚਸ਼ਮ ਨ ਦਾਰੰਦ ਦਰ ਮੁਤਲਕਨ।
 ਮੁਗਸੀਦ ਰਾ ਮੁਕਾਬਲਿ ਰੁਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੫॥

ਮਸਤਾਨਿ ਸੌਕ ਗੁਲਗੁਲਾ ਦਾਰੰਦ ਦਰ ਜਹਾਂ।
 ਸਦ ਜਾਂ ਫਿਦਾਏ, ਯਕ ਸਰਿ ਮੁਏ-ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੬॥

ਦਰ ਪਰਦਾ-ਇ ਜਮਾਲਿ ਤੋ, ਰੋਸ਼ਨ ਸ਼ਵਦ ਜਹਾਂ।
 ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ, ਕਿ: ਜਿਕਰਿ ਰੁਏ-ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੭॥

ਆਸੁਫਤਗਾਨਿ ਸੌਕਿ ਤੋ, 'ਗੋਇਆ' ਸਿਫਤ ਮੁਦਾਮ।
 ਆਵਾਜ਼ਿ ਭੁਸ ਕਲਾਮ, ਜਿ ਬੁਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੮॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਜੀਵ ਤੇ ਜੰਤੂ, ਤੈਨੂੰ ਸੀਸ ਝੁਕਾਂਦੇ।
 ਆਸਕ ਤੇਰੇ, ਗਲੀ ਤੇਰੀ ਦੇ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਗੇੜੇ ਲਾਂਦੇ, ਹੁ।
੨. ਭੌਰ ਤੇਰੇ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾ ਦਿੱਸੇ, ਜਲਵਾ ਤੇਰਾ ਨਿਆਰਾ।
 ਗੁਰਮੁਖ ਵੇਖਣ ਚਾਈ ਚਾਈ, ਤੇਰਾ ਮੁੱਖ ਪਿਆਰਾ, ਹੁ।
੩. ਤੇਰੇ ਆਸਕ ਸੁੰਦਰ ਕੱਦੋ, ਤਨ ਮਨ ਘੋਲ ਘੁਮਾਂਦੇ।
 ਮਹਿਕ ਤੇਰੀ ਸੰਗ ਮੋਇਆਂ ਤਾਈਂ, ਜਿੰਦਾ ਕਰ ਦਿਖਲਾਂਦੇ, ਹੁ।
੪. ਚਿਹਰਾ ਤੇਰਾ ਸਾਤਿਗੁਰ ਮੇਰੇ, ਦਰਪਨ ਵਾਂਗੁ ਛੱਖਦਾ।
 ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਸੇ, ਮਾਲਕ ਹੈ ਜੋ ਜੰਗ ਦਾ, ਹੁ।
੫. ਮੁੜ ਲੋਕੀਂ, ਅਕਲੋਂ ਹੀਟੇ, ਦਮ ਅਕਲ ਦਾ ਭਰਦੇ।
 ਸੁਰਜ ਵਰਗਾ ਮੁੱਖਦਾ ਕਹਿ ਕੇ, ਉਪਮਾ ਤੇਰੀ ਕਨਦੇ, ਹੁ।
੬. ਆਸਕ ਤੇਰਾ, ਚਰਚਾ ਤੇਰੀ, ਕਰਦਾ ਬਾਰੇ ਬਾਰੇ।
 ਇੱਕ ਇੱਕ ਗੋਮ ਤੇਰੇ ਦੇ ਉਤੋਂ, ਸੋ ਸੋ ਜਾਨਾਂ ਵਰੇ, ਹੁ।
੭. ਤੇਰੇ ਰੂਪ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠਾਂ, ਰੋਸ਼ਨ ਹੈ ਜਗ ਸਾਰਾ।
 ਤੇਰੇ ਦੀਦ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ, ਤੇਰਾ ਹਰ ਇੱਕ ਪਿਆਰਾ, ਹੁ।
੮. ਤੇਰੇ ਆਸਕ 'ਗੋਇਆ' ਤੇਰੀ, ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਨੇ ਕਰਦੇ।
 ਤੇਰੀ ਮਹਿਕੋਂ ਮਿੱਠਤ ਲੈ ਉਹ, ਗੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨੇ ਭਰਦੇ, ਹੁ।

ਹਯਦਹ ਹਜ਼ਾਰ ਸਜਦਾ, ਬੁਝੇ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ।
ਹਰ ਦਮ ਤਵਾਫਿ ਕਾਅਬਾ-ਇ ਕੂਝੇ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਹਯਦਹ ਹਜ਼ਾਰ—ਅਠਾਰ੍ਹ ਹਜ਼ਾਰ (ਆਲਮ), ਕੁਲ ਮਖਲੂਕਾਤ (ਜੋ ਵੱਡੇ ਜੰਤ) ਜੋ ਅਠਾਰ੍ਹ ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਜਦਾ—ਭੰਡਉਤ, ਬੰਦਨਾ। ਬੁਝੇ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਵਲ। ਮੇ ਕੁਨੰਦ—ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਵਾਫ—ਪਰਕਰਮਾ। ਕੂਝੇ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਕੂਚੇ ਦੌਂ, ਗਲੀ ਦੀ।

ਅਰਥ : ਅਠਾਰ੍ਹ ਹਜ਼ਾਰ (ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਜੰਤ) ਤੇਰੇ ਵਲ ਬੰਦਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਪਰ ਤੇਰੇ ਆਸ਼ਕ) ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ ਕੂਚੇ ਦੇ ਕਾਅਬੇ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਰ ਜਾ ਕਿ ਬਿਨਿਗਰੰਦ, ਜਮਾਲ-ਤੋ ਬਿਨਿਗਰੰਦ ।

ਸਾਹਿਬ ਦਿਲਾਂ, ਨਜ਼ਾਰਾ-ਇ ਕੂਝੇ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਜਾ—ਬਾਂ। ਬਿਨਿਗਰੰਦ—ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਜਮਾਲ—ਰੂਪ, ਜਲਵਾ। ਸਾਹਿਬ ਦਿਲਾਂ—ਦਿਲ ਦੇ ਮਾਲਿਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਵਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਮਹਾਤਮਾ, ਗੁਰਮੁਖ। ਨਜ਼ਾਰਾ—ਦ੍ਰਿਸ਼। ਕੂਝੇ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ।

ਅਰਥ : (ਤੇਰੇ ਮਤਵਾਲੇ) ਜਿਸ ਬਾਂ ਵੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਤੇਰਾ ਜਲਵਾ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਜਲਵਾ (ਦ੍ਰਿਸ਼) ਕਰਦੇ ਹਨ (ਮਾਣਦੇ ਹਨ)।

ਜਾਂ ਰਾ ਨਿਸਾਰਿ ਕਿਆਮਤਿ ਰਾਅਨਾਤ ਕਰਦਾ-ਅੰਦ ।

ਦਿਲ-ਹਾਏ ਮੁਰਦਹ, ਜਿੰਦਾ ਜਿ ਬੁਝੇ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਜਾਂ—ਜਿੰਦ। ਨਿਸਾਰ—ਕੁਰਬਾਨ, ਵਾਰਨੇ। ਕਿਆਮਤ—(ਅਰਬੀ ਪਦ ਹੈ) ਅਰਥ ਹਨ—ਉਠ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣ ਜਾਂ ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਦਾ, ਉਹ ਦਿਨ ਜਦ ਮੁਰਦੇ ਕੱਬੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣੇ (ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ) ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਡਾਰਸੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਬਹੁਤਾਤ, ਅਤਿਅੰਤਰਾ, ਅਨੇਖਾ ਕੰਮ। ਰਾਅਨਾਤ—ਤੇਗੇ ਸੁੰਦਰਤਾ। ਤ—ਤੇਰਾ। ਕਰਦਾ-ਅੰਦ—ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿ—ਤੋਂ, ਨਾਲ। ਬੁ—ਸੁਗੰਧੀ।

ਅਰਥ : (ਤੇਰੇ ਪੇਸ਼ੀ) ਤੇਰੀ ਕਿਆਮਤ ਲੈ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੁੰਦਰਤਾ (ਬਾਵ, ਅਦੂੜੀ ਸੁੰਦਰਤਾ) ਤੋਂ (ਆਪਣੀ) ਜਿੰਦ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੁਰਦਾ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਜਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨੌਟ : ਕਈ ਥਾਈਂ ‘ਕਿਆਮਤ’ ਦੀ ਬਾਂ ਪਾਠ ਕਾਮਤ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ—ਕੱਦ, ਜੱਸਾ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲੇ ਮਿਸਰੇ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ (ਤੇਰੇ ਪੇਸ਼ੀ) ਤੇਰੇ ਸੁੰਦਰ ਕੱਦ ਤੋਂ ਜਾਨ ਵਾਰਦੇ ਹਨ।

ਆਈਨਾ-ਇ ਮੁਦਾ-ਨੁਮਾਏ ਹਸੁ ਕੂਝੇ ਤੋ ।

ਸੀਦਾਰਿ ਹੱਕ ਜਿ ਸ਼ੀਸ਼ਾ-ਇ ਕੂਝੇ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੪॥

ਬਿਖਦਾਰਬ : ਆਈਨਾ—ਸੀਸਾ, ਦਰਪਨ। ਨੁਮਾ—ਵਿਖਾਣ ਵਾਲਾ। ਹਸਤ—ਹੈ। ਰੂਏ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਮੁਖਜ਼ਾ। ਦੀਦਾਰਿ ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ) ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ (ਦਰਸ਼ਨ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀਸਾ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੇ ਪੈਮੀ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਸੀਸੇ ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤੀਰਾ ਦਿਲਾਂ ਕਿ: ਚਲਸ਼ਮ ਨ ਦਾਰੰਦ ਦਰ ਮੁਤਲਕਨ।

ਮੁਰਸ਼ੀਦ ਰਾ ਮੁਕਾਬਲਿ ਰੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੫॥

ਬਿਖਦਾਰਬ : ਤੀਰ ਦਿਲਾਂ—ਹਨੇਰੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ, ਅਗਿਆਨੀ। ਨ ਦਾਰੰਦ—ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਮੁਤਲਕਨ—ਉੱਕਾ ਹੀ, ਕੱਤਈ। ਮੁਰਸ਼ੀਦ—ਸੂਰਜ।

ਅਰਥ : ਹਨੇਰੇ ਦਿਲਾਂ ਵਾਲੇ (ਅਗਿਆਨੀ), ਜੋ ਕਿ ਉੱਕਾ ਹੀ ਅੱਖਾਂ (ਗਿਆਨ-ਚਖਸ਼ੂ) ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਉਹ (ਮੂਰਖ) ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਭੁਲਨਾ (ਸਮਾਨਤਾ) ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮਸਤਾਨਿ ਸੌਕ, ਗੁਲਗੁਲਾ ਦਾਰੰਦ ਦਰ ਜਹਾਂ।

ਸਦ ਜਾਂ ਫਿਦਾਏ, ਯਕ ਸਰਿ ਮੂਏ-ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੬॥

ਬਿਖਦਾਰਬ : ਮਸਤਾਨਿ ਸੌਕ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਤਵਾਲੇ। ਗੁਲਗੁਲਾ—ਸੋਰ, ਰੌਲਾ-ਗੌਲਾ। ਦਾਰੰਦ—ਰੱਖਦੇ ਹਨ (ਪਾਊਂਦੇ ਹਨ)। ਸਦ ਜਾਂ—ਸੌ ਜਾਨਾਂ। ਫਿਦਾ—ਕੁਰਬਾਨ। ਮੂ—ਵਾਲ, ਕੇਸ। ਯਕ ਸਰਿ ਮੂਏ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਾਲ।

ਅਰਥ : (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਰੌਲਾ ਗੌਲਾ (ਚਰਚਾ) ਰੱਖਦੇ (ਵੇਖਦੇ) ਹਨ। (ਉਹ) ਸੈਂਕੜੇ ਜਾਨਾਂ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਇਕ ਵਾਲ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦਰ ਪਰਦਾ-ਇ ਜਮਾਲਿ ਤੋ, ਰੌਸ਼ਨ ਸ਼ਵਦ ਜਹਾਂ ॥

ਦਰ ਹਰ ਤਰਛ, ਕਿ: ਜ਼ਿਕਰਿ ਰੂਏ-ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੭॥

ਬਿਖਦਾਰਬ : ਜਮਾਲਿ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਰੂਪ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਸ਼ਵਦ—ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੌਸ਼ਨ—ਚਾਨਣ। ਜ਼ਿਕਰ—ਚਰਚਾ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਰੂਪ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ (ਸਾਰਾ) ਜਗਤ ਜਗਮਗਾਂਦਾ ਹੈ। (ਤੇਰੇ ਜਗਿਆਸੂ) ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੇਰੇ ਦੀਦਾਰ ਦਾ (ਹੀ) ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਆਸੁਫਤਗਾਨਿ ਸੌਕਿ ਤੋ, ‘ਗੋਇਆ’ ਸਿਫਤ ਮੁਦਾਮ।

ਆਵਾਜ਼ ਮੁਝ ਕਲਾਮ, ਜਿ ਬੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੮॥

ਬਿਖਦਾਰਬ : ਆਸੁਫਤਗਾਨਿ—ਮਤਵਾਲੇ, ਪ੍ਰੇਮੀ। ਸੌਕਿ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ। ਸਿਫਤ—ਤਾਗੀਡਾ, ਕੀਰਤੀ। ਮੁਦਾਮ—ਸਦਾ।

ਅਰਥ : ('ਗੋਇਆ' ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਤੇਰੇ ਮਤਵਾਲੇ ਸਦਾ (ਤੇਰੀ) ਸਦੀਜੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ (ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ) ਆਪਣੀ ਬੌਲੀ ਵਿਚ ਮਧੁਰਤਾ ਤੇਰੀ ਸੁਗੰਧੀ ਤੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਕਹਿਣ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪ੍ਰਰਖ ਦੇ ਦੋ ਸਰੂਪ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—ਪਿਤ ਨਿਰਗੁਰ ਤੇ ਦੱਜਾ ਸਰਗੁਣ; ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਉਹ ਇੱਕੈ ਸਮੇਂ, ਇਕੋ ਹੀ ਹਸਤੀ ਨਿਰਗੁਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਵੀ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ

ਨਿਰਗੁਰ ਆਪਿ, ਸਰਗੁਰ ਭੀ ਓਹੀ ॥

ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਮੋਹੀ ॥ (ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੯)

ਉਸ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਬਾਰੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਰੁ ਬਰਨ ਜਾਤਿ ਅਰੁ ਪਾਤਿ ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥

ਤੁਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ਭੇਖ, ਕੌਥੂ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤ ਕਿਹ ॥ (ਜਪੁ ਸਾਹਿਬ)

ਤਥਾ ਰੁਪੁ ਨ ਰੇਖ ਨ ਰੰਗੁ ਕਿਛੁ, ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਿੰਨ ॥

ਤਿਸਹਿ ਬੁਝਏ ਨਾਨਕਾ, ਜਿਸੁ ਹੋਵੈ ਸੁਪਮੈਨ ॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੯)

ਐਸੀ ਨਿਰਕਾਰੀ ਪਰਮ ਜੋਤੀ ਦੇ ਵਾਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਸਰ ਖੰਡਿ ਵਸੈ ਨਿਰਕਾਰੁ ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥ (ਜਪੁਜੀ)

ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਸਦੇ ਤੇ ਅਣਦਿਸਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲੀ ਐਸੀ ਹਸਤੀ, ਜੋ ਮਨ, ਬੁਧ, ਚਿੱਤ ਤੇ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੀ ਪੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਦੀ ਲਖਤਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ? ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪਤੀਜੇ ਇਹ ਸਾਡਾ ਅਮੋੜ ਤੇ ਚੰਚਲ ਮਨ?

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਹਸਤੀ ਦੀ 'ਸੱਤਯਤਾ' (ਹੋਂਦ) ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਵੇ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ 'ਹੈ' ਅਤੇ 'ਅਵੱਸ਼ ਹੈ।' ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਵਿਚ 'ਉਚੀ' ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿਫਤਾਂ ਵਰਨਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਸਤਿ' (ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ Existential) ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। 'ਸਤਿਨਾਮੁ' ਨੂੰ ਪਰਾ ਪੂਰਬਲਾ ਨਾਮ ਕਹਿ ਕੇ ਦਰਸਾਇਆ ਤੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ

ਕਿਰਰਮ ਨਾਮ ਬਥੇ ਰੇਠੇ ਜਿਹਥਾ ॥ ਸਤਿਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਪਰਾ ਪੂਰਬਲਾ ॥
(ਮਾਤ੍ਰ ਮ. ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੮)

ਉਸ ਦੇ 'ਸਤਿ' ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਸਹੀ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੈ, ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਨਿਰਣੈ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਜਾ ਕੈ ਰਿਏ ਬਿਸ਼ਾਨੁ ਪਭ ਆਇਆ ॥

ਤੜ੍ਹ ਗਿਆਨੁ ਤਿਸੁ ਮਨਿ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ॥੨॥੧੯॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੫੪)

ਦੂਜਾ, ਉਸ ਦੇ ਸਰਗਣ ਸਰੂਪ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਲਖਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਲ ਕਾਇਨਾਤੁ
ਅਬਵਾ ਕੁਦਰਤ ਉਸ ਦਾ ਸਰਗਣ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਕਥਾ ਨੂੰ ਇਹ ਆਪਣੇ 'ਨਾਮੁ
(ਸੱਤਾ) ਨਾਲ ਧਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵਚਿੱਤਰ ਚਿੱਤਰ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਮਹਾਨ ਕਲਾਕਾਰ
ਨੂੰ ਬੜੀ ਸਿੱਦਤ ਨਾਲ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ

(ਉ) ਬਲਿਹਾਰੀ ਬੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ ॥

(ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੪੬੬)

(ਅ) ਦੂਜੀ ਬੁਦਰਤਿ ਸਾਜੀਐ, ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਛਿਠੇ ਚਾਹ੍ਹੁ ॥

(ਪੰਨਾ ੪੬੩)

(ਇ) ਜੋਤਾ ਕੀਤਾ, ਤੇਤਾ ਨਾਹ੍ਹੇ ॥

(ਜਪੁਜੀ)

(ਸ) ਕਰਤੇ ਬੁਦਰਤੀ ਮੁਸਤਾਕੁ ॥

(ਤਿਲੰਗ ਮ: ੫, ੨੨੪)

(ਹ) ਸਰਗ ਬਨਸਪਤਿ ਮਹਿ ਬੈਸੈਤਰੁ, ਸਰਗ ਦੂਧ ਮਹਿ ਘੀਆ ॥

ਉਚ ਨੌਰ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਮਾਧਵੀ ਜੀਆ ॥ (ਸੋਗਠਿ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੧੭)

ਤੀਜਾ, ਐਸੀਆਂ ਮਹਾਨ ਵਯਕਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਲਖਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਾਲ
ਪੁਰਖ ਦੀ ਪਰਮ ਜੋਤ ਦੀ ਛੁਹ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਜਵੱਲਤ ਹੋਣ। ਇਹ ਸਤਿ ਪੁਰਖ
ਐਸੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਸਮਾਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਿਰਾ ਤਾਂ ਪਰਮ ਜੋਤ ਦੇ ਸਰ-ਚਸ਼ਾਮੇ
ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਜਗਤ ਦੇ ਟੋਬਿਆਂ ਨਾਲ। ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸਦਾ
ਇਕ-ਸੁਰ ਹਨ; ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਹਨ। ਸਿਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਜਨ ਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ
ਪਦ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਅੰਪੇਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ (ਭਾਵ, ਅਗਿਆਨ-ਵਿਨਾਸ਼ਕ)।

ਹਿੰਦੂ ਵੀਚਾਰਵਾਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ 'ਈਸ਼ੁਰਾਂਸਿੱਧੇ' (ਈਸ਼ੁਰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ
ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ) ਕਹਿ ਕੇ ਗੱਲ ਹੀ ਮੁਕਾ ਛੱਡੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਤੱਖ, ਅਨੁਮਾਨ ਅਤੇ ਉਪਮਾ
ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਾਣ
ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵੇਖੋ, ਗੁਰਦੇਵ ਦੁਹਾਈ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ :

ਥੇਦ ਕਤੇਬ ਸੰਸਾਰ ਹਡਾਹ੍ਹੁ ਬਾਹਰਾ ॥

ਨਾਨਕ ਕਾ ਪਾਤਿਸਾਨੁ ਦਿਸੈ ਜਾਹਰਾ ॥

(ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੩੮੭)

ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਧਿਜਾਅ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਾਮਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਸਿਖਿਆ
ਅਬਵਾ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਮਹਿਸੂਸਿਆ ਮਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਰਮਾਨ ਹੈ

ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ ॥

ਰਿਸ ਈ ਚਾਨਣਿ, ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣ੍ਹ ਹੋਇ ॥

ਗੁਰ ਸਾਖੀ, ਸੋਤਿ ਪਰਗਟ੍ ਹੋਇ ॥

(ਸੇਹਿਲਾ)

ਨੋਟ ਉਪੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਪਦ 'ਚਾਨਣਿ' (ਚਾਨਣ ਦੁਆਰਾ) ਤੇ 'ਚਾਨਣ੍ਹ'
(ਚਾਨਣ) ਨੋਟ ਕਰਨ ਪੇਗ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਨਾਲ ਹਨ, ਪਰ ਪਹਿਲਾ ਕਰਣ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਹੈ
ਤੇ ਦੂਜਾ ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ। (ਕਾਂਚ—ਗਰਬਾਣੀ ਸੰਪਾਦਨ ਨਿਰਦੇ)

ਸੋ, ਸਿਖ ਲਈ ਗੁਰੂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰੱਖ ਦਾ ਰੂਪ ਵੀ ਹੋਇਆ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਰਮ ਗੁਰੂ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਟਾ ਵੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਕ ਪੁਲ ਸਮਾਨ, ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਅਥਵਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੇਸਾਰਕ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਸਾਡੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਹੈ, ਬਸੀਠ ਹੈ।

ਏਸੇ ਲਈ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ, 'ਭੱਟਾਂ ਸਮਾਨ, ਜਦ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਅਭੇਦਤਾ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਤਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਠਾਤ੍ਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਖਲੂਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦਿਆਂ ਕੁੰਡਲਾਂ, ਮਤਵਾਲੇ ਨੈਣਾਂ ਅਤੇ ਚੰਦਰਮੁਖੀ ਚਿਹਰੇ ਆਦਿ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਰੱਜਦੇ। ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਤਾਰ ਤਾਰ ਤੋਂ ਸਦ-ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰੀ-ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਦੀ ਮਧੁਰ ਸੁਰ ਦਾ ਗਾਜ਼ ਵੀ, ਗੁਰਦੇਵ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੁਗੰਧੀ ਹੀ ਦਰਸਾਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ 'ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ' ਹੋਣ ਦਾ ਇਹ ਅਦਭੂਤ ਭੇਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਾਣਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਪਾਸੇ 'ਗੁਰੂ' ਦਾ ਹੀ ਜਲਵਾਂ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਸਦਾ ਓਸੇ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਜ਼ਬਾਨ ਉਤੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਜਿਵੇਂ :

ਛਾ ਮਹਿਛਲ ਮੌ, ਚਮਨ ਮੌ ਗੁਲ, ਛਲਕ ਪਰ ਮੇਹਰੇ ਮਾਹ।

ਏਥਨੇ ਵਾਲਾ ਜੈ ਹੈ, ਹਰ ਜਾ ਤੇਰੀ ਰਸਵੀਰ ਹੈ।

(ਇਕਥਾਨ)

—੦—

ਐ ਜਹੋ ਮੁਰਬਿਦ ਕਿ: ਬਾ-ਚੱਕ ਆਖਨਾ।

ਕਰਦ ਛਾਰਗਾ ਅਥ ਜਾਮੇ ਰੰਜੇ ਬਲਾ॥੪੩॥

(ਜ਼ਿਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

(ਉਹ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ (ਸਾਡਾ) ਮੇਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਰੋਗਾਂ ਸੋਗਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ।

੧. ਸਰਜੁਗਿ ਤੈ ਮਾਣਿਓ, ਛਲਿਓ ਬਲਿ, ਬਾਵਨ ਭਾਇਓ॥

ਦੇਰੈ ਤੈ ਮਾਣਿਓ, ਰਾਮੁ ਰਾਮੁਈਸੁ ਕਹਾਇਓ॥

ਦੁਆਪੁਰਿ ਕਿਸਨ ਮੁਰਾਰਿ, ਕੈਸੁ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ਕੀਓ॥

ਵਿਗਸਣ ਕਹੈ ਰਾਸੁ ਅਵੈ ਭਗਤਹ ਜਨ ਦੀਓ॥੫॥

(ਸਾਡੀਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ, ਛੱਟ ਕਲੁ, ਪੰਨਾ ੧੩੮੦)

ਗੁਜਰਾਲ ਨੰਬਰ ੨੯

ਐ ਗਰਦਸ਼ਿ ਚਸਮੇ ਤੋ, ਕਿ: ਅੱਪਾਮ ਨ ਜਾਰਦ।
ਮੁਗਸ਼ੀਦਿ ਛਲਕ ਪੇਸ਼ਿ ਭੁਮਤ, ਨਾਮ ਨ ਦਾਰਦ ॥੧॥

ਸੱਜਾਦਿ ਕੱਜਾ, ਅਜ ਪਏ ਦਿਲ ਬੁਰਦਾਨਿ ਆਸ਼ਕ।
ਜੁਜ ਹਲਕਾ-ਇ ਜ਼ੁਲਫਿ ਤੋ, ਦਿਗਰ ਦਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੨॥

ਈ ਉਮਰਿ ਗਿਰਾ ਮਾਇਆ, ਗੁਨੀਮਤ ਸੁਮਰ ਆਮਰ।
ਮਾ ਸੁਖਹ ਨ ਦੀਦੇਮ, ਕਿ ਓ ਸਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੩॥

ਤਾ ਚੰਦ ਦਿਲਾਸਾ ਕੁਨਮ, ਈ ਭਾਤਰਿ ਮੁਦ ਰਾ।
ਬੇ ਦੀਦਨਿ ਰੂਏ ਤੋ, ਦਿਲ ਆਰਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੪॥

ਈ ਚਸ਼ਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰ, ਕਿ ਦਰਯਾ ਸੁਦਾ ‘ਗੋਇਆ’।
ਪਏ ਰੂਏ ਦਿਲ ਆਰਾਏ ਤੋ, ਆਰਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਦੇ ਚੱਕਰ ਸਾਹਵੇਂ, ਚੱਕਰ-ਕਾਲ ਨ ਕਾਈ।
ਤੇਰੇ ਦੀਦ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਸੂਰਜ, ਹੋਦ ਨ ਰੱਖੋ ਰਾਈ, ਹੁ।
2. ਆਸ਼ਕ ਦੀ ਜਿੰਦ ਕੱਢਣ ਭਾਤਰ, ਥਾਂਝੇ ਕੁੰਡਲ-ਜਾਲੀ।
ਮੌਤ-ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਰਖਦਾ ਨਹੀਂ, ਫਾਹੀ ਹੋਰ ਸੁਖਾਲੀ, ਹੁ।
3. ਇਹ ਜੀਵਨ ਨਿਗੇਲਕ ਹੀਗ, ਵੇਖੀਂ ਨ ਜਾਏ ਅਜਾਈ।
ਸੁਖਹ ਅਸਾਂ ਨ ਐਸੀ ਛਿੱਠੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਮ ਨ ਆਈ, ਹੁ।
4. ਦਿਲ ਤਾਈ ਮੈਂ ਕਿੱਥੋਂ ਤੀਕਰ, ਦੇਵਾਂ ਪੀਰਜ ਪਿਆਰੇ।
ਪਲ ਭਰ ਉਸ ਨੂੰ ਚੈਨ ਨ ਆਵੇ, ਬਿਨ ਵੇਖੋ ਦੀਦਾਰੇ, ਹੁ।
5. ਅੱਖ ਮੌਤੀ ਬਰਸਾਵਨ ਵਾਲੀ, ਬਣੀ ਹੈ ਦਰਯਾ ਮੇਰੀ।
ਬਿਨ ਛਿੱਠੇ ਆਰਾਮ ਨ ‘ਗੋਇਆ’, ਸਹਿ ਨਾ ਸੱਕੇ ਦੇਰੀ, ਹੁ।

ਏ ਗਰਦਾਸ਼ ਬਸ਼ਮੇ ਤੋ, ਕਿ: ਅੱਖਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ।
ਭੁਰਜੀਦਿ ਫਲਕ ਪੇਸ਼ਿ ਰੁਖਤ, ਨਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਗਰਦਸ਼—ਫੇਰ। ਅੱਖਾਮ—ਯੌਮ (ਦਿਨ) ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ, ਸਮਾਂ, ਜ਼ਮਾਨਾ। ਨਦਾਰਦ—ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਮੁਰਜੀਦ—ਸੂਰਜ। ਫਲਕ—ਅਕਾਸ਼। ਪੇਸ਼—ਸਾਹਮਣੇ, ਅਗੇ। ਰੁਖਤ—ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ !) ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਦਾ ਫੇਰ (ਚੱਕਰ) ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, ਭਾਵ, ਜਿਥੇ ਕਾਲ ਦਾ ਵੇਗ ਹਰੇਕ ਦਾ ਕਾਲ (ਅੰਤ) ਕਰਦਾ ਹੈ ਓਥੇ ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਦਾ ਫੇਰ ਅਮਰ ਅਨੇਲੇ ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੂਰਜ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ (ਦੀਦਾਰ) ਸਾਹਮਣੇ (ਕੋਈ) ਨਾਮ (ਹਸਤੀ) ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ।

ਸੱਯਾਦਿ ਕੱਜਾ, ਅਜ਼ ਪਏ ਦਿਲ ਬੁਰਦਨਿ ਆਸ਼ਕ ।

ਜੁਜ਼ ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫ਼ ਤੋ, ਦਿਗਰ ਦਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਸੱਯਾਦ—ਸ਼ਿਕਾਰੀ, ਬੱਧਕ। ਕੱਜਾ—ਮਰਗ, ਮੌਤ। ਪਏ—ਵਾਸਤੇ। ਬੁਰਦਨ—ਲੈ ਜਾਣਾ, ਕੱਢਣਾ। ਦਿਲ ਬੁਰਦਨ—ਜਾਨ ਕੱਢ ਲੈ ਜਾਣਾ। ਜੁਜ਼—ਬਗੈਰ। ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫ਼ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ਼ ਦਾ ਕੁੰਡਲ। ਦਿਗਰ—ਹੋਰ, ਦੂਜਾ। ਦਾਮ—ਜਾਲ, ਫਾਹੀ।

ਅਰਥ: ਮੌਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਆਸ਼ਕ ਦੀ ਜਾਨ ਕਛਣ ਵਾਸਤੇ ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ਼ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਤੋਂ ਬਗੈਰ (ਹੋਰ ਕੋਈ) ਫਾਹੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਭਾਵ, ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਤੇਰੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਲਿਟ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੈ, ਉਹ ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਦੀਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੌਤ ਦੇ ਫਲਗੜਤੇ ਦੀ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਅਗੇ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਈਂ ਉਮਰਿ ਗਿਰਾਂ ਮਾਇਆ, ਗਾਨੀਮਤ ਸ਼ੁਮਰ ਆਖਰ ।

ਮਾ ਸੁਥਹ ਨ ਦੀਦੇਮ, ਕਿ ਓ ਸ਼ਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਈਂ—ਇਹ। ਗਿਰਾਂ ਮਾਇਆ—ਮਹਿੰਗੀ, ਵਡਮੁੱਲੀ, ਕੀਮਤੀ। ਗਾਨੀਮਤ—ਬਿਨਾਂ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਮਿਲੀ ਵਸਤੂ, ਨਿਆਮਤ, ਬਖਸ਼ਸ਼ (ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਲੁਟ ਦਾ ਮਾਲ)। ਸ਼ੁਮਰ—ਸ਼ੁਮਾਰ ਕਰ, ਸਮਝ। ਨ ਦੀਦੇਮ—ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ ਆਸਾਂ।

ਅਰਥ: ਇਸ ਬਹੁ-ਮੁੱਲੀ ਆਯੂ ਨੂੰ ਨਿਆਮਤ ਸਮਝ, (ਕਿਉਂ ਜੁ) ਅਸਾਂ (ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ) ਸਵੇਰ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਾਮ ਨਾ ਰਖਦੀ ਹੋਵੇ। (ਜੋ ਘੜਿਆ ਇਸ ਨੇ ਭਜਟ ਹੈ, ਜੋ ਜੰਮਿਆ ਉਸ ਨੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਮਰਨਾ ਹੈ)।

ਤਾ ਚੰਦ ਦਿਲਾਸਾ ਕੁਨਮ, ਈਂ ਖਾਤਰਿ ਭੁਦ ਰਾ ।

ਥੇ ਦੀਦਨਿ ਰੁਏ ਤੋ, ਦਿਲ ਆਰਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਤਾ ਚੰਦ—ਕਿਥੋਂ ਤਕ ? ਕੁਨਮ—ਮੈਂ ਕਰਾਂ (ਦੇਵਾਂ)। ਖਾਤਰ—ਦਿਲ।

ਮੁਦ ਗ—ਆਪਣੇ ਨੂੰ। ਦੀਦਨ—ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ। ਬੇ—ਬਿਨਾ। ਤੁ—ਚਿਹਰਾ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਪੀਰਜ ਦੇਵਾਂ, ਉਹ ਤੇਰੇ ਦੀਦਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ (ਕਰ ਸਕਦਾ)।

ਈਂ ਚਥਭਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰ, ਕਿ ਦਰਯਾ ਸੁਦਾ 'ਗੋਇਆ'

'ਪਏ ਤੁਏ ਦਿਲ ਆਰਾਏ ਤੋ, ਆਰਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੫॥

ਛਥਦਾਰਥ : ਚਥਾਮ—ਅੱਖ। ਗੌਹਰ—ਮੌਤੀ। ਗੌਹਰ ਬਾਰ—ਮੌਤੀ (ਅਥਰੂ) ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ। ਸੁਦਾ—ਹੋਇਆ। ਪਏ—ਵਾਸਤੇ, ਲਈ। ਦਿਲ ਆਰਾਏ—ਦਿਲ ਨੂੰ ਸੁਹੱਪਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਇਹ ਹੈਂਤੂ ਵਹਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇਰੇ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਦਰਿਆ ਬਣ ਗਈਆਂ (ਹਨ), ਪੀਰਜ ਨਹੀਂ ਧਰਦੀਆਂ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰੀਤਮ (ਸਤਿਗੁਰ) ਦੀ ਅੱਖ ਦੇ ਫੇਰ ਦਾ ਟਾਕਰਾ, ਕਾਲ ਦੇ ਚੱਕਰ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਤੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਥੇ ਕਾਲ ਦਾ ਨਿਰਦਈ ਵੇਗ ਹਰੇਕ ਦਾ ਕਾਲ (ਅੰਤ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਓਥੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਚੱਕਰ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ, ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੂਰਜ ਗੁਰੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਹੈਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, ਸਮਗ੍ਰੀ, ਉਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰਦਾ ਹੈ।

ਫੇਰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਸ ਵਡਮੁੱਲੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਮੋਲਕ ਦਾਤ ਸਮਝ ਕੇ ਸਫਲਾ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਸਵੇਰ ਦੀ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹਰੇਕ ਉਮਰ ਦੀ ਡੋਰ ਨੇ ਆਖਰ ਟੁੱਟ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਮਨੁੱਖ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆਇਆ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਸ਼ੋਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਬਾਰੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਦੇ ਹਨ

ਫਰੀਦਾ ਕਿਥੈ ਤੈਡੇ ਮਾਧਿਆ, ਜਿਨ੍ਹੀ ਤੂ ਜਣਿਓਹਿ ॥

ਤੈ ਪਾਸਹੁ ਓਇ ਲਾਇ ਗਏ, ਤੂ ਅਜੈ ਨ ਪਤੀਓਹਿ ॥੧੩੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੧)

ਐਸੇ ਥਲੀ ਕਾਲ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ

ਸੇਗੀ ਜਤੀ ਬੁਹਮਦਾਰੀ, ਬਢੇ ਬਢੇ ਛਵਧਾਰੀ,

ਛੜ ਹੀ ਕੀ ਛਾਇਆ, ਕਈ ਕੋਸ ਲੈ ਲਲਤ ਹੈ ।

੧. ਸੂਨਾ ਪਾਨ 'ਪਏ ਤੁਏ ਦਿਲ ਆਰਾਏ ਤੋ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸੇ ਗੁਰੇ ਦਿਲ ਆਰਾਏ ਤੋ' ਹੈ।

ਅਰਥ ਹੈ: ਐ ਗੋਇਆ—ਇਹ ਹੈਂਤੂ ਵਹਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ (ਮਾਨੋ) ਦਰਿਆ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। (ਇਹਂ) ਤੇਰੇ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਹਦੀਆਂ।

ਬਢੇ ਬਢੇ ਰਾਸਨ ਕੇ ਦਾਗਿਤ ਹਿਰਤਿ ਦੇਸ,
ਬਢੇ ਬਢੇ ਕੂਪਨ ਕੇ ਸ੍ਰਧ ਕੈ ਦਲਤ ਹੋਏ।
ਮਾਨ ਸੇ ਮਹੀਪ ਅੰਦੇ, ਦਲੀਪ ਕੇ ਸੇ ਛੜਪਾਰੀ,
ਬਢੇ ਅਭਿਮਾਨ, ਝੂਜ ਈਡ ਕੈ ਕਰਤ ਹੋਏ।
ਦਾਰਾ ਸੇ ਦਿਲੀਸਰ, ਦੁਰਜੋਧਨ ਕੇ ਸੇ ਮਾਨਯਾਰੀ,
ਭੁਗ ਭੋਗ ਕੂਮ, ਅੰਤ ਕੂਮ ਮੇ ਮਿਲਤ ਹੋਏ ॥੯॥੧੯॥ (ਅਕਾਲ ਉਸਤੜੀ, ਪੰ. ੧)

ਜਦ ਕਾਲ ਦੀ ਕਿਰਪਾਨ ਨੇ ਸਭ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਪਾਰ ਬੁਲਾਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ
ਉਹੀ ਘੜੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਹੈ ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਅਥਵਾ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਸਿਕ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ੇ
ਸੋ, ਹਕੀਕੀ ਆਸ਼ਕ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਅਥਰੂ ਵਹਾ ਕੇ ਹੜ੍ਹ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਤਨਾ ਜਿਥੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਰਾਮ ਹਰਾਮ ਹੈ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾ, ਨੈਣ ਤੇ ਸੋਨ
ਠਾਰ, ਪਰਮ ਅਨੰਦ (Perpetual Bliss) ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ।

.ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੨੪

ਤਾ ਲਾਅਲਿ ਜਾਂ ਡੱਜਾਏ ਤੋ, ਗੋਇਆ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ।
 ਦਰਮਾਨਿ ਦਰਦਿ ਮਾਸਤ, ਕਿ ਪੈਦਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੧॥

ਲਬਿ ਤਿਸਨਾ ਰਾ, ਜਿ ਆਬਿ ਲਬਤ, ਹਸੁ ਆਰਜੂ ।
 ਤਸਕੀਨਿ ਮਾ, ਜਿ ਖਿਜਰੋ ਮਸੀਹਾ, ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੨॥

ਦਾਰੇਮ ਦਰਦਿ ਦਿਲ, ਕਿ: ਮਰਾ ਉੱਗਾ ਇਲਾਜ ਨੇਸੁ ।
 ਤਾ ਜਾਂ ਨਮੇ ਦਿਹੇਮ, ਮਦਾਵਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੩॥

ਗੁਫਤਮ ਕਿ: ਜਾਂ ਦਿਹੇਮ, ਇਵਜਿ ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ।
 ਗੁਫਤਾ, ਮਿਆਨੇ ਮਾ ਓ ਤੋ, ਸੌਦਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੪॥

ਅੰਦਰ ਹਵਾਏ ਜੁਲਹਿ ਗਿਰਹ-ਗੀਰ, ਮਹ-ਵਸ਼ਾਂ ।
 ਮਨ ਮੇ ਰਵਮ, ਗਿਰਹ ਜਿ ਦਿਲਮ, ਵਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੫॥

ਬਾ ਸਾਹਿਲਿ ਮੁਰਾਦ, ਕੁਜੋਂ ਆਸ਼ਨਾ ਸ਼ਵੇਮ ।
 ਤਾ ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ, ਬ-ਯਾਦਿ ਤੋ, ਦਰਯਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੬॥

‘ਗੋਇਆ’ ਦਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰਿ ਤੋ, ਚਸ਼ਮਮ ਸਫੈਦ ਸੁਦ ।
 ਮਨ ਚੂਂ ਕੁਨਮ ਕਿ: ਬੇ ਤੋ, ਦਿਲਾਸਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਜਦ ਤੱਕ ਤੇਰੇ ਬੁੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਬੋਲ ਨ ਨਿਕਲੇ ਪਿਆਰਾ ।
 ਤਦ ਤਕ ਮੇਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਸੰਦਾ, ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ, ਹੂ।
2. ਬੁਲ੍ਹ ਤਿਹਾਏ ਮੇਰੇ ਲੋੜਨ, ਤੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰਾ ।
 ਖਿੜਰ ਮਸੀਹਾ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ, ਹੂ।
3. ਜਿਸ ਦਰਦ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨਾਹੀਂ, ਵੇਦਨ ਐਸੀ ਚੰਥੜੀ ।
 ਇਹ ਪੀੜਾ ਨ ਖਹਿੜਾ ਛੱਡੇ, ਬਿਨਾਂ ਵਾਰਿਆਂ ਜਿੰਦੜੀ, ਹੂ।
4. ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਇੱਕ ਦਿਸ਼ਟੀ ਉੱਤੋਂ, ਤਨ ਮਨ ਸਦਕੇ ਜਾਵੇ” ।
 ਓਸ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਸੌਦਾ ਮਹਿੰਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਮੂਲ ਨ ਭਾਵੇ”, ਹੂ।
5. ਚੰਦ-ਮੁਖੀ ਦੀ ਜੁਲਹਿ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਭਟਕ ਰਹਿਆ ਮਨ ਮੇਰਾ ।
 ਦਿਲ ਦੀ ਘੁੰਡੀ ਬੁੱਲੇ ਨਾਹੀਂ, ਦੀਦਾਰ ਨ ਹੋਵੇ ਤੇਰਾ, ਹੂ।
6. ਆਸੀਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਢਿਓਂ, ਜਾਣੂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ।
 ਯਾਦ ਤੇਰੀ 'ਚ ਜਦ ਤਕ ਨੈਨਾਂ, ਬਣ ਦਰਿਆ ਨਹੀਂ ਵਹਿੰਦੇ, ਹੂ।
7. ਅੱਖ ‘ਗੋਇਆ’ ਦੀ ਤਾਂਘ ਦੀਦ ਵਿੱਚ, ਰੋ ਰੋ ਚਿੱਟੀ ਹੋਈ ।
 ਤੇਰੇ ਬਾਝੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦਾਤਾ, ਧੋਰ ਨ ਦੇਵੇ ਕੋਈ, ਹੂ।

੧੩੦

ਤਾ ਲਾਅਲਿ ਜਾਂ ਛੱਜਾਏ ਤੋ, ਗੋਇਆ ਨਮੇ ਸ਼ਵਦੱਦ।
ਦਰਮਾਨਿ ਦਰਦਿ ਮਾਸਤ, ਕਿ ਪੈਦਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵਦੱਦ ॥੧॥

ਬੁਲਦਾਰਥ : ਜਾਂ—ਜਿੰਦ। ਫਿਜ਼ਾ—ਵਧਾਊਣ ਵਾਲਾ। ਲਾਅਲ—ਲਾਲ ਰੇਗ ਜੇ
ਹਰੇਕ ਵਸੂਲੂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਜਵਾਹਰ, ਇਥੇ ਭਾਵ ਪਿਆਰੇ
ਦੇ ਲਾਲ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੋਇਆ—ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਬੋਲੀ, ਉਚਾਰ। ਨਮੇ ਸ਼ਵਦੱਦ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦਾ। ਦਰਮਾਨ—ਦਾਰੂ, ਇਲਾਜ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਤੀਕ (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ !) ਤੇਰੇ ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ (ਲਾਲਾਂ ਤੋਂ
ਅਮੁਲੀਕ), (ਲਾਲ) ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ, (ਕਥ) ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, (ਜੋ ਕਿ) ਸਾਡੇ ਦਰਦ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼
ਦੀ ਪੀੜ੍ਹਾ) ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਜੋ (ਇਲਾਜ ਕਿ) ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ (ਭਾਵ—ਪ੍ਰੀਤਮ
ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮੁਖਜੜੇ ਤੋਂ, ਮਿਹਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਜਦ ਤਕ ਕੁਝ ਵੀ ਉਚਾਰਨ
ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਮੇਰੇ ਦਰਦ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਲਬਿ ਤਿਸ਼ਨਾ ਰਾ, ਜਿ ਆਬਿ ਲਬਤ, ਹਸੁ ਆਰਜੂ ॥
ਤਸਕੀਨਿ ਮਾ, ਜਿ ਖਿਜ਼ਰੇ ਮਸੀਹਾ, ਨਮੇ ਸ਼ਵਦੱਦ ॥੨॥

ਬੁਲਦਾਰਥ : ਲਬ—ਬੁਲ੍ਹ। ਤਿਸ਼ਨਾ—ਪਿਆਸੇ। ਰਾ—ਨੂੰ। ਜਿ—ਤੋਂ। ਲਬਤ—
ਲਬ+ਤ—ਤੇਰੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ। ਆਬਿ—ਆਬਿ ਹਯਾਤ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਹਸੁ—ਹੈ। ਆਰਜੂ—ਅਮੰਨ,
ਇੱਛਾ। ਤਸਕੀਨਿ ਮਾ—ਸਾਡੀ ਤਸੱਲੀ। ਖਿਜ਼ਰ—ਵਰਣ ਦੇਵਤਾ, ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਦੇਵਤਾ
ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਸਾਗਰ—ਬਹਿਰੇ ਜੁਲਮਾਤ (ਅੰਧ ਸਾਗਰ)—ਵਿਚ ‘ਆਬਿ ਹਯਾਤ’ ਦਾ ਚਸ਼ਮਾ
ਹੋਣ ਦੀ ਮਨੌਤ ਹੈ। ਮਸੀਹ—ਦੁਖ ਹਰਨ ਵਾਲਾ, ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਪੈਗੰਬਰ, ਯਸੂ। (ਮਨੌਤ
ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੱਲਾ ਛੁਹਣ ਨਾਲ ਮੁਰਦੇ ਜੀਅ ਉਠਦੇ ਹਨ)।

ਅਰਥ : ਪਿਆਸੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਹੈ, ਸਾਡੀ
ਤਸੱਲੀ ਖਿਜ਼ਰ ਤੇ ਮਸੀਹ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਦਾਰੇਮ ਦਰਦਿ ਦਿਲ, ਕਿ: ਮਰਾ ਉੱਰਾ ਇਲਾਜ ਨੇਸੁ।
ਤਾ ਜਾਂ ਨਮੇ ਦਿਹੇਮ, ਮਦਾਵਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵਦੱਦ ॥੩॥

ਬੁਲਦਾਰਥ : ਦਾਰੇਮ—ਅਸੀਂ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਦਰਦਿ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹਾ।
ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ। ਉੱਰਾ—ਉਸ ਨੂੰ, ਉਸ ਦਾ। ਨੇਸੁ—ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਾਂ—ਜਿੰਦ। ਨਮੇ ਦਿਹੇਮ—ਅਸੀਂ
ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ। ਮਦਾਵਾ—ਦਾਰੂ। ਨਮੇ ਸ਼ਵਦੱਦ—ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤਾ—ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਤਕ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ (ਅਜਿਹੀ) ਦਿਲ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ (ਕੋਈ) ਇਲਾਜ
ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਅਸੀਂ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ (ਕੁਰਬਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ), (ਦਿਲ-ਪੀੜ੍ਹ
ਦਾ) ਦਾਰੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਹੋ ਸਕਦਾ)।

ਗੁਢਤਮ ਕਿ: ਜਾਂ ਦਿਹੇਮ, ਇਵਜ਼ ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ।
ਗੁਢਤਾ, ਮਿਆਨੇ ਮਾ ਓ ਤੋ, ਸੌਦਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵਦੱਦ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੁਫਤਮ—ਮੈਂ ਕਿਹਾ। ਦਿਹੰਮ—ਮੈਂ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਵਜ਼—ਬਦਲੇ। ਗੁਫਤਾ—ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਮਿਆਨੇ—ਵਿੱਚਕਾਰ।

ਅਰਥ : (ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ) ਮੈਂ ਕਿਹਾ (ਥਿਨੈ ਕੀਤੀ ਕਿ) ਮੈਂ ਜਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਇੱਕ (ਮਿਹਰ ਦੀ) ਨਜ਼ਰ ਦੇ ਬਦਲੇ। ਉਸ (ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਨੇ ਕਿਹਾ—ਤੇਰੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚਕਾਰ (ਇਹ) ਸੌਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। (ਨੇਟ—ਹੁੰਦਾ ਵੀ ਕਿਵੇਂ, ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਬਦਲੇ ਕੇ ਵੱਲ ਇਕ ਸਿਰ ? ਲੱਖਾਂ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਤੱਕਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸੌਦਾ ਸਸਤਾ ਸਮਝੋ)।

ਅੰਦਰ ਹਵਾਏ ਜੁਲਫ਼ ਗਿਰਹ-ਗੀਰ, ਮਹ-ਵਸ਼ਾਂ।

ਮਨ ਮੇਂ ਰਵਮ, ਗਿਰਹ ਜ਼ਿ ਦਿਲਮ, ਵਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵਦੱਦ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਵਾ—ਸਿਕ, ਤਾਂਘ। ਗਿਰਹ-ਗੀਰ—ਗੁੰਦੀ ਹੋਈ (ਗਿਰਹ—ਗੰਢ, ਘੁੰਡੀ; ਗੀਰ—ਫੜੀ ਹੋਈ)। ਮਹ-ਵਸ਼ਾਂ—ਚੰਦਰ ਮੁਖੀਆਂ। ਮਨ ਮੇਂ ਰਵਮ—ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜ਼ਿ ਦਿਲਮ—ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਹੀ। ਵਾ—ਖੁਲ੍ਹਣਾ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਚੰਦਰ ਮੁਖੀਆਂ ਦੀ ਗੁੰਦੀ ਹੋਈ ਜੁਲਫ਼ ਦੀ ਸਿਕ ਵਿਚ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਘੁੰਡੀ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਦੀ। (ਭਾਵ—ਅਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਮੇਰੀ ਦੂਈ ਦੀ ਗੰਢ ਮੈਨੂੰ ਵਸਲੋਂ ਦੂਰ ਰਖ ਰਹੀ ਹੈ)।

ਬਾ ਸਾਹਿਲਿ ਮੁਰਾਦ, ਕੁਜਾਂ ਆਸ਼ਨਾ ਸ਼ਵੇਮ।

ਤਾ ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ, ਬ-ਯਾਦਿ ਤੋ, ਦਰਯਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵਦੱਦ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਹਿਲ—ਕੰਢਾ। ਕੁਜਾਂ—ਕਦੋਂ ? ਆਸ਼ਨਾ—ਜਾਣੂ। ਤਾ—ਜਦ ਤਕ। ਬ-ਯਾਦਿ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਵਿਚ।

ਅਰਥ : ਮੁਰਾਦਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੋਂ ਕਦ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਸਾਡੀ ਅੱਖ ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਵਿਚ (ਅਬਰੂ ਵਹਾ ਕੇ) ਦਰਿਆ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ? (ਭਾਵ—ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਉਤੇ ਓਦੋਂ ਹੀ ਪੁਜੀਦਾ ਹੈ ਜਦ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਬਿਰਹ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ‘ਮੈਂ ਨੌਰੁ ਵਹੇ ਵਹਿ ਚਲੈ ਜੀਉ’ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਪਰ ਜਾਵੇ)।

‘ਗੋਇਆ’ ਦਰ ਇੰਤਜਾਰਿ ਤੋ, ਚਸ਼ਮਮ ਸਫੈਦ ਸੁਦ।

ਮਨ ਚੂੰ ਕੁਨਮ ਕਿ: ਬੇ ਤੋ, ਦਿਲਾਸਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵਦ ॥੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਇੰਤਜਾਰਿ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ। ਦਰ—ਵਿੱਚ। ਚਸ਼ਮਮ—ਮੇਰੀ ਅੱਖ। ਸਫੈਦ ਸੁਦ—ਚਿੱਟੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਬਿਰਹਾ ਵਿਚ ਰੁਦਨ ਕਰਨ ਦੀ ਅਧਿਕਤਾ ਨਾਲ ਅੱਖ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਪੁਪ ਗਈ ਹੈ—[ਇਹ ਬਿਆਲ ਬਿਰਹ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ (ਵਿਸਮਾਦੀ ਵੈਰਾਗ) ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ]। ਦਿਲਾਸਾ—ਧੀਰਜ।

ਅਰਥ : ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਚਿੱਟੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ, ਤੇਰੇ ਬਗੀਚ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। (ਬਿਰਹਾ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਰੰਨੀ

ਕਿ ਅਥਰੂਆਂ ਨਾਲ ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਧੁਪ ਕੇ ਸਫੈਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੀਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਆਪਣੇ ਪੌਤਮ ਦਾ ਦੀਦਾਰ। 'ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਤਲਬ' ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਉਤੇ ਜਦ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਠੰਡ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਮਪੂਰ, ਮਿੱਠੇ ਤੋਂ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ ਸੁਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜਾਗ ਉੱਠੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਤੇਰੇ ਜੀਵਨ-ਦਾਤਾ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਾਡੇ ਕੰਨੀਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਬਿੱਖੋਂ-ਕੁੱਠਿਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਤਰਾਂ ਤੋਂ ਤੇਰੇ ਪਿੱਪ-ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਿਆਸਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਤਸੱਲੀ ਭੁਜਾ ਬਿਜ਼ਰ ਤੇ ਯਸੂ ਮਸੀਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਤੂੰ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।'

ਪਰੰਤੂ, ਦੂਨੀਆ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਝੋਕਰ ਵਿਚ ਇਹ ਮੁੱਲ 'ਪਹਿਲਾ ਮਰਣੁ ਕਬੂਲਿ' ਤੇ 'ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ' ਜੋ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਅਦਾਅ ਕਰਨਾ (ਤਾਰਨਾ) ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਗੈਰ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਬਚਲੇ ਜਾਨ ਸ਼ਕੇ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਪਰੰਤੂ, ਅਗੋਂ ਕਟਾਖ ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਉੱਤਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਬਸ, ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਮੁਲ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਜਾਨ ? ਇਹ ਸੌਦਾ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਗਦਾ।'

ਜਦ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੀਸਾਂ ਤੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ-ਸੌਦਾ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ, ਤਾਂ ਸਿਦਕ ਤੇ ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਤੜ੍ਹਪ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ, ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨੀਰ ਵਹਾ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਖੁਬ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਰਾਦਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ ਦੇ ਕੇਂਦੇ ਤੋਂ ਵਾਕਫ ਹੋਣ ਲਈ ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੈਗਾਗ ਦੇ ਨੀਰ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ, ਇਹੀ ਮਾਰਗ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੋ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਨੀਰ ਵਹਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਕਲਿੱਤਣ ਧੁਪ ਕੇ ਸਫੈਦ ਹੋ ਗਈ। ਜਦ ਏਧਰੋਂ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਜਲ-ਧਾਰਾ, ਨਦੀ ਦਾ ਤ੍ਰਿਪਾਰ ਕੇ, ਸਹੁ-ਸਾਗਰ ਵਲ ਸਿਰ-ਤਲਵਾਈ ਹੋ ਵਧੀ ਤਾਂ ਸਾਗਰ ਨੇ ਵੀ ਅੱਗੋਂ ਬਣਾ ਪਸਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਕਰ ਲਿਆ।

ਇਹ ਉਹੀ ਅਭੇਦਤਾ-ਭਰਪੂਰ ਵਿਸਮਾਦਤ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ, ਹੋਰ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ, ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਨੂੰ ਐਉਂ ਕੀਤਾ ਸੀ

ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਜਲੁ ਆਇ ਖਟਾਨਾ ॥
ਤਿਉ ਸੇਰੀ ਸੰਗਿ ਸੰਤਿ ਸਮਾਨਾ ॥੮॥੧੧॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੧)

—੦—

ਆਰਿਓ ਅੱਲਾਹ, ਦਰ ਦੁਨੀਆ ਬਲਦੇ ॥

ਦਰ ਹਕੀਕਤ, ਰਾਲਿਓ ਮੈਲਾ ਬਲਦੇ ॥੮੯੯॥

(ਜ਼ਿਵੰਗੀਨਾਮਾ, ਭਾਗ ਨੰਦ ਲਾਲ ਸੀ।)
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰ (ਭਾਵੇਂ) ਦੂਨੀਆ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਤਾਲਬ (ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

[ਗਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੨੫]

ਚੁੰ ਮਾਹਿ ਦੇ ਹਫਤਾ, ਰੂ-ਨਮਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ?
 ਇਮ-ਸ਼ਬ ਮਹਿ ਮਨ, ਅਗਰ ਬਿਆਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ੧॥

ਈਂ ਜੁਮਲਹ ਜਹਾਂ, ਅਸੀਂਹਿ ਜੁਲਢਤ ਗਾਸ਼ਤਹ।
 ਯਕ ਲਹਜ਼ਾ, ਅਗਰ ਗਿਰਾ ਕੁਸ਼ਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ੨॥

ਆਲਮ ਹਮਹ ਗਾਸ਼ਤਹ ਅਸੁ, ਬੇ ਤੋ ਤਾਰੀਕ।
 ਭੁਰਸ਼ੀਦ ਸਿਫਤ, ਅਗਰ ਬਰਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ੩॥

ਯਕ ਲਹਜ਼ਾ ਬਯਾ, ਓ ਦਰ ਚਸ਼ਮ ਬਿ-ਨਸੀ।
 ਦਰ ਦੀਦਹ ਨਿਸ਼ਸਤਹ, ਦਿਲ ਰੁਬਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ੪॥

ਈਂ ਹਿੰਦੂਏ, ਖਾਲਤ, ਕਿ ਬੁਰਾਅਤ ਸੈਦਾ ਅਸੁ।
 ਬ-ਫਰੋਸ਼ੀ ਅਗਰ ਬ-ਨਕਦੇ ਭੁਦਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ੫॥

ਦਰ ਦੀਦਹ ਤੂਈ, ਵ ਮਨ, ਬ-ਹਰ ਕੂਏ ਜੋਯਾ।
 ਅਜ ਪਰਦਾ-ਇ ਗੈਬ, ਰੂ-ਨਮਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ੬॥

‘ਗੋਇਆ’ ਅਸੁ ਬ-ਹਰ ਤਰਫ ਸੁਰਾਗਤ ਜੋਯਾ।
 ਗਰ ਗੁਮ ਸ਼ੁਦਹ ਰਾ, ਰਾਹ ਨਮਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਚੰਦ ਚੰਧਵੀਂ ਵਾਲਾ ਮੁੱਖਤਾ, ਜੇਕਰ ਆਣ ਵਿਖਾਵੇ।
 ਤੇਰਾ ਕੀ ਘਟ ਜਾਊ ਮਾਹੀ, ਰਾਤੀ ਜੇ ਅੱਜ ਆਵੇ, ਹੁ।
੨. ਜੁਲਹ ਤੇਰੀ ਦੇ ਕੈਦੀ ਬਣ ਗਏ, ਬੰਦੇ ਜੱਗ ਦੇ ਸਾਰੇ।
 ਇਕ ਪਲ ਘੁੰਡ ਖੋਲ੍ਹ ਜੇ ਦੇਵੇਂ, ਘਟੇ ਘੱਟ ਕੀ ਜਾਊ ਪਿਆਰੇ, ਹੁ।
੩. ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਜੱਗ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਛਾਇਆ ਘੁੰਠ ਅੰਧੇਰਾ।
 ਸੁਰਜ ਵਾਣੂੰ ਬਾਹਰ ਜੇ ਆਵੇਂ, ਕੀ ਘੱਟ ਜਾਊ ਤੇਰਾ, ਹੁ।
੪. ਇਕ ਪਲ ਇਕ ਛਿਨ ਮੇਰੇ ਨੈਣੀਂ, ਸੱਜਣ ਆ ਕਰ ਛੇਰਾ।
 ਨੈਣੀਂ ਵੱਸ, ਚੁਗ ਲਏ ਦਿਲ ਜੇ, ਕੀ ਘਟ ਜਾਊ ਤੇਰਾ, ਹੁ।
੫. ਤੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਮੁਖੜੇ ਉੱਤੇ, ਜੇ ਤਿਲ ਕਾਲਾ ਮਤਵਾਲਾ।
 ਵੇਚੇਂ ਕੁਲ ਭੁਦਾਈ ਬਦਲੇ, ਤੇਰਾ ਘਟੇ ਨ ਬਾਲਾ, ਹੁ।
੬. ਵੱਸੇ ਨੈਣੀਂ ਹਰ ਦਮ ਪੀਤਮ, ਭਾਲ ਬਾਹਰ ਮੈਂ ਕਰਦਾ।
 ਛੁਪਿਆ ਅਪਣਾ ਮੁਖ ਦਿਖਾ ਦੇ, ਲਾਹ ਕੇ ਉੱਤੋਂ ਪਰਦਾ, ਹੁ।
੭. ‘ਗੋਇਆ’ ਤੈਨੂੰ ਢੂਢ ਢੂਢ ਕੇ, ਥੱਕ ਟੁੱਟ ਹੋਇਆ ਮਾਂਦਾ।
 ਭਟਕੇ ਤਾਈ ਰਾਹ ਜੇ ਪਾਂਦਾ, ਤੇਰਾ ਕੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ, ਹੁ।

ਬੂ ਮਾਹਿ ਦੇ ਹਫਤਾ, ਰੂ-ਨੁਮਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ?
ਇਮ-ਸ਼ਬ ਮਹਿ ਮਨ, ਅਗਰ ਬਿਆਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੧॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਚੂ—ਜਦ, ਮਾਨਿਦ, ਵਰਗਾ | ਮਾਹ—ਚੰਦ | ਮਾਹਿ ਦੇ ਹਫਤਾ—ਚੌਪਈ
ਦਾ ਚੰਦ। ਰੂ—ਚਿਹਨ। ਨੁਮਾਈ—ਤੂ ਵਿਖਾਵੇਂ। ਚਿਹ—ਕੀ ? ਸ਼ਵੱਦ—ਹੋਵੇ। ਇਮ
ਸ਼ਬ—ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ। ਬਿਆਈ—ਤੂ ਆਵੇਂ। ਅਗਰ—ਜੇ। ਮਹਿ—ਚੰਦ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ! ਜੇ ਤੂ ਚੌਪਈਂ ਦੇ ਚੰਦ ਵਰਗਾ (ਆਪਣਾ) ਮੁਖੜਾ ਵਿਖਾਵੇਂ
(ਤਾਂ) ਕੀ ਹੋਉ ? ਜੇ ਮੇਰੇ ਚੰਦ, ਅੱਜ ਰਾਤ ਆਵੇਂ (ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਟਿਕੇ) ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਉ ?
[ਭਾਵ ਜੇ ਮਿਲਾਪ (ਵਸਲ) ਦੀ ਰਾਤ ਬਖਸ਼ੇਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲਾਲ, ਤੇਰਾ ਕੀ ਘਟ ਚੌਲਿਆ ਹੈ ?]

ਈਂ ਜੁਮਲਹ ਜਹਾਂ, ਅਸੀਰਿ ਜੁਲਫਤ ਗਾਸ਼ਤਹ ।

ਯਕ ਲਹਜਾ, ਅਗਰ ਗਿਰਾ ਕੁਸ਼ਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੨॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਜੁਮਲਹ—ਸਾਰਾ। ਅਸੀਰ—ਕੈਦੀ। ਜੁਲਫਤ—ਤੇਰੀ ਜੁਲਫਾ।
ਗਾਸ਼ਤਹ—ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਕ ਲਹਜਾ—ਇਕ-ਦਮ, ਇਕੋ ਵੇਰੀ। ਗਿਰਾ ਕੁਸ਼ਾਈ—ਗੰਢ
ਖੇਲ੍ਹ ਦੇਵੇਂ।

ਅਰਥ : ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਤੇਰੀ ਜੁਲਫਾ ਦਾ ਕੈਦੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ-ਦਮ
ਗੰਢ ਖੇਲ੍ਹ ਦੇਵੇਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇ ?

ਆਲਮ ਹਮਹ ਗਾਸ਼ਤਹ ਅਸੁ, ਬੇ ਤੋ ਤਾਰੀਕ ।

ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਸਿਫਤ, ਅਗਰ ਬਰਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੩॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਹਮਹ—ਸਾਰਾ। ਗਾਸ਼ਤਹ ਅਸੁ—ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੇ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ।
ਤਾਰੀਕ—ਅੰਧੇਰਾ। ਸਿਫਤ—ਵਾਂਗੂ, ਸਮਾਨ। ਬਰਾਈ—ਤੂ ਬਾਹਰ ਆਵੇਂ।

ਅਰਥ : ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਅੰਧੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਜੇ ਤੂ ਬਾਹਰ
ਆਵੇਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਉ ?

ਯਕ ਲਹਜਾ ਬਯਾ, ਓ ਦਰ ਚਸ਼ਮਮ ਬਿ-ਨਸੀਂ ।

ਦਰ ਦੀਦਹ ਨਿਸ਼ਸਤਹ, ਦਿਲ ਰੁਬਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੪॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਯਕ ਲਹਜਾ—ਇਕ ਛਿਨ। ਬਯਾ—ਤੂ ਆ। ਓ—ਅਤੇ। ਚਸ਼ਮਮ—ਮੇਰੀ
ਅੱਖ। ਬਿ-ਨਸੀਂ—ਤੂ ਬੈਠ, ਭੇਰਾ ਕਰ। ਦੀਦਹ—ਅੱਖਾਂ। ਦਿਲ ਰੁਬਾਈ—ਦਿਲ ਖੋਲੈ ਜਾਵੇਂ।

ਅਰਥ : ਇਕ ਛਿਨ ਆ ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬੈਠ। (ਜੇ) ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ
ਬੈਠ ਕੇ ਦਿਲ ਖੁਲ੍ਹਾਵੇਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਈਂ ਹਿੰਦੂਏ, ਮਾਲਤ, ਕਿ ਬਰੁਅਤ ਸ਼ੈਦਾ ਅਸੁ ।

ਬ-ਫਰੋਸ਼ੀ ਅਗਰ ਬ-ਨਕਦੇ ਮੁਖਦਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਹਿੱਚ੍ਛ—ਕਾਲਾ। ਪ੍ਰਾਲਭ—ਪ੍ਰਾਲ+ਭ ਭੇਗ ਭਿਲ। ਬੁਅੜ ਭੇਗੇ ਮੁਖਜੇ ਉਤੇ। ਸੈਸਾ ਅਸੁ—ਆਸ਼ਕ ਹੈ। ਪੇਮੀ ਹੈ। ਬ ਬੋਂਸੀ—ਤੂੰ ਵੇਚੋ। ਬ-ਨਕਦਿ ਮੁਸਾਈ—(ਸਾਰੇ) ਸੈਸਾਰ ਦੀ ਨਕਦੀ (ਦੌਲਤ)।

ਅਰਥ : ਇਹ ਕਾਲਾ ਭਿਲ ਜੋ ਭੇਗੇ ਮੁਖਜੇ ਉਤੇ ਆਸ਼ਕ ਹੈ; ਜੋ (ਇਹ) ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਸੈਸਾਰ ਦੀ ਦੌਲਤ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵੇਚ ਦੇਵੇਂ (ਤਾਂ) ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ? (ਭਾਵ, ਇਹ ਮੁਲ ਵੀ ਤੁਢ ਹੋਵੇਗਾ)।

ਦਰ ਦੀਦਹ ਤੂਈ, ਵ ਮਨ, ਬ-ਹਰ ਕੁਏ ਜੋਯਾ।

ਅਗ ਪਰਦਾ-ਇ ਗੋਬ, ਤੁ-ਨੁਮਾਈ, ਚਿ: ਬਛੱਦ ? ।੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਤੂਈ—ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ। ਵ—ਅਤੇ। ਬ-ਹਰ ਕੁਏ—ਹਰੇਕ ਕੁਚੇ ਵਿਚ। ਜੋਯਾਂ—ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਗੋਬ—ਗੁਪਤ। ਤੁ-ਨੁਮਾਈ—ਤੂੰ ਮੁਹੰ ਵਿਖਾਵੇਂ।

ਅਰਥ : ਤੂੰ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ (ਬਾਹਰ) ਹਰੇਕ ਗਲੀ ਕੁਚੇ ਵਿੱਚ ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਪਰਦੇ ਚੋਂ ਆਪਣਾ ਮੁਖਜਾ ਵਿਖਾਵੇਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਉ ?

‘ਗੋਇਆ’ ਅਸੁ ਬ-ਹਰ ਤਰਫ਼ ਸੁਰਾਗਤ ਜੋਯਾ।

ਗਰ ਗੁਮ ਬੁਦਹ ਰਾ, ਰਾਹ ਨੁਮਾਈ ਚਿ: ਬਛੱਦ ? ।੬॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਸੁਰਾਗਤ—ਤੇਰਾ ਪਤਾ। ਜੋਯਾਂ—ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਰਾਹ ਨੁਮਾਈ—ਤੂੰ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾਵੇਂ। ਗੁਮ ਬੁਦਹ ਰਾ—ਰਾਹੋਂ ਖੁੰਝਿਆਂ ਨੂੰ।

ਅਰਥ : ‘ਗੋਇਆ’ (ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ) ਸਾਰੀ ਪਾਸੀਂ ਤੇਰਾ ਪਤਾ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਭ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਰਾਹੋਂ ਖੁੰਝਿਆਂ (ਭਟਕਦਿਆਂ) ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਖਾਵੇਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਉ ? (ਭਾਵ, ਤੇਰਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਘਟੇਗਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤਰ ਜਾਵਾਂਗੇ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰਬੰਗ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮਨੁੱਖ ਅਲਪੱਗ। ਜੀਵਨ-ਪੰਧ ਵਿਚ ਜਦ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਪਾਈਆਂ ਔਕੜਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲੋਂ ਘੇਰ, ਅਤੇ ਨਿੱਸਲ ਤੇ ਨਿਦਾਲ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਰ ਸੁੱਟ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸੋਮੇ—ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੜਦਾ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਾਹਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਿਖ-ਮਤ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਉਤੇ ਏਨਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਰਦਾਸ ਛਾਰਸੀ ਦੇ ‘ਅਰਜ ਦਾਸਤ’ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਬੇਨਤੀ ਰਖਣਾ, ਭਾਵ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ। ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਉਤੇ ਇਹ ਖਲੋ ਕੇ, ਬੈਠ ਕੇ, ਬੋਲ ਕੇ ਜਾਂ ਚੁੱਪ ਰਹਿ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲੋੜ, ਇਕ-ਮਨ, ਇਕ-ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਸੁਕਲ ਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਨੂੰ :

ਊਠ ਈਠ ਸੇਵਤ ਧਿਆਈਐ ॥ ਮਾਰਗ ਬਲਤ ਹਰੇ ਹਰਿ ਗਾਈਐ ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੩੯੬)

ਦੀ ਤਾਕੀਏ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਸ਼ਾਸਤੀ ਅਰਦਾਸ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰਸਮੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਛੁੱਟਿਆ ਇੱਕ ਵਲਵਲਾ ਤੇ ਵੇਗ ਹੈ ਜੋ ਬੁਧੀ-ਮੰਡਲ ਚਿਤ੍ਰ ਉਤਰਦਿਆਂ ਹੀ ਇੰਜ ਸੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਰੇਤ-ਬਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਥਤੋਂ ਆਈ ਨਦੀ।

ਅਰਦਾਸ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੋਵੇ ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵੀਚਾਰਵਾਨ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵੀਚਾਰਨ ਤੇ ਗੈਸ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹਨ

"God does not look at the oratory of prayers how eloquent they are; nor at their geometry how lengthy they are; nor at their arithmetic how many they are, nor at their logic how methodical they are, but at their sincerity, how spiritual they are."

(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਅਰਦਾਸ ਕਹਿਣ ਦਾ ਢੰਗ ਕਿਤਨਾ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਲੰਮੀ ਹੈ; ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਵਿਖੇ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਵੇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਤਰੀਖ ਤੇ ਯੁਕਤੀ-ਭਰਪੂਰ ਹੋਣ ਵਲ; ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਰਦਾਸ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਮਨ ਨਾਲ, ਦਿਲੋਂ ਵਜੋਂ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਰਪਨ ਕਰ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ)।

ਬਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਸ ਗੁਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਆਪ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਵੱਲ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ—“ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ! ਆਪਣੇ ਪੁੰਨਿਆ ਦੇ ਚੰਦ ਵਰਗੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਜ਼ੁਲਫ਼ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੌਂਝ ਅਤੇ ਸੁਰਜ ਵੱਡ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਜਗਤ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹੇਗੁ ਦੂਰ ਕਰ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਅਪਣਾਅ ਲੈ। ਸਾਡੀ ਤਾਂ, ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ! ‘ਆਪਨੀ ਕਰਨੀ ਕਰਿ ਨਰਕ ਹੁੰ ਨ ਪਾਵਹੁ ਠਉਰ ਤੁਮਰੇ ਬਿਰਦੁ ਕਰਿ ਆਸਰੇ ਸਮਾਰ ਹੋ’ ਵਾਲੀ ਦੀਨ ਦਸ਼ਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੀ ਡੇਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ! ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਤਾਂ ਇਕ ਤਿਲ ਦਾ ਮੁੱਲ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਸਾਰੀ ਮੁਦਾਈ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੈ।”

ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮੈਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇਗੁ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚਾ ਤੇ ਭਟਕਦਾ ਹਾਰ ਹੁੱਟ ਕੇ ਤੇਰੇ ਦਰ ਢੱਠਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਕਰ ਤੇ ਦੀਨ-ਹੀਨ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਖਾ।

Remember—"Prayer may not change God, but it does change the man, who prays."

.ਰਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੨੬

ਕਦਮ ਆਂ ਬਿਹ, ਕਿ: ਦਰ ਰਾਹਿ ਭੁਦਾ, ਪੈਮੂਦਹ ਮੇ-ਬਾਸ਼ਦ ।
 ਜ਼ਬਾਨੇ ਬਿਹ, ਕਿ ਦਰ ਜ਼ਿਕਰਿ ਭੁਦਾ, ਆਸੂਦਹ ਮੇ-ਬਾਸ਼ਦ ॥੧॥

ਬ-ਹਰ ਸੂਏ ਕਿ ਮੇ ਬੀਨਮ ਬ-ਚਸ਼ਮਮ, ਮਾਸਿਵਾ ਨਾਯਦ ।
 ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਕਸ਼ਿ ਉੱ, ਦਰ ਦੀਦਾ-ਇ ਮਾ, ਬੂਦਹ ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ॥੨॥

ਜ਼ਿ ਫੈਜ਼ ਮੁਰਸ਼ਦਿ ਕਾਮਲ, ਮਰਾ ਮਾਲੂਮ ਸੂਦ ਆਖਰ ।
 ਕਿ ਦਾਇਮ, ਮਰਦਮਿ ਦੁਨੀਆ, ਬ-ਗਾਮ ਆਲੂਦਹ ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ॥੩॥

ਜ਼ਹੇ, ਸਾਹਿਬ ਦਿਲੇ, ਰੋਸ਼ਨ ਜ਼ਮੀਰੇ, ਆਰਡਿ ਕਾਮਲ ।
 ਕਿ ਬਰ ਦਰਗਾਹਿ ਹੱਕ, ਪੇਸ਼ਾਨੀ-ਇ ਉੱ, ਸੂਦਹ ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ॥੪॥

ਬ-ਕੁਰਬਾਨੇ, ਸਰਿ ਕੂਇਸ਼ ਬ-ਗਿਰਦ, ਵਦਮ ਮਜ਼ਨ ‘ਗੋਇਆ’ ॥
 ਇਸ਼ਾਰਤ-ਹਾਏ ਚਸ਼ਮਿ ਉੱ, ਮਰਾ ਫਰਮੂਦਹ ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਓਹੀ ਕਦਮ ਸੋਹਾਵਾ ਸਮਝੋ, ਜੋ ਰਾਹ-ਰੱਬ ਲਿਜਾਵੇ।
 ਜਿਹਬਾ ਓਹੀ ਸਫਲੀ ਜਾਣੋ, ਗੀਤ ਗੋਬਿੰਦ ਜੋ ਗਾਵੇ, ਹੂ।
2. ਬਾਝੋ ਸਤਿਗੁਰ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵੇ, ਤੱਕਾਂ ਮੈ ਹਰ ਪਾਸੇ।
 ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਵਿੱਚ ਸੂਰਤ ਓਸ ਦੀ, ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਦਮ ਭਾਸੇ, ਹੂ।
3. ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ, ਗੱਲ ਮੈਂ ਜਾਣੀ ਸਾਰੀ।
 ਵਿੱਚ ਗਾਮਾਂ ਦੇ ਫੱਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ, ਲੋਭੀ ਮਾਇਆ-ਧਾਰੀ, ਹੂ।
4. ਹਰ ਦਮ ਦਾਤਾ ਦੇ ਦਰ ਜਿਹੜਾ, ਮਸਤਕ ਆਣ ਨਿਵਾਵੇ।
 ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬਣ ਕੇ, ਜੱਗ ਤੇ ਸੋਭਾ ਪਾਵੇ, ਹੂ।
5. ਸਦਕੇ ਹੋ ਜਾ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ, ਮਾਰੀ ਦਮ ਨ ਅੜਿਆ।
 ‘ਗੋਇਆ’ ਤਾਈਂ ਉਸ ਸਮਝਾਇਆ, ਅੱਖ ਦੇ ਇਕ ਇਸ਼ਾਰੇ, ਹੂ।

ਕਦਮ ਆਂ ਬਿਹ, ਕਿ: ਦਰ ਰਾਹਿ ਖੁਦਾ, ਪੈਮੂਦਹ ਮੇ-ਬਾਸ਼ਦ।
ਜ਼ਬਾਨੇ ਬਿਹ, ਕਿ ਦਰ ਜ਼ਿਕਰਿ ਖੁਦਾ, ਆਸੂਦਹ ਮੇ-ਬਾਸ਼ਦ ॥੧॥

ਬਿਛਦਾਰਥ : ਆਂ—ਓਹ। ਬਿਹ—ਬਿਹਤਰ, ਸਫਲਾ। ਪੈਮੂਦਹ—ਤੁਰਿਆ ਹੋਇਆ,
ਪੁਟਿਆ ਹੋਇਆ। ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ—ਹੋਵੇ। ਆਸੂਦਹ—ਅਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀ। ਜ਼ਿਕਰ—ਸਿਮਰਨ,
ਚਰਚਾ, ਕਥਨ।

ਅਰਥ : ਕਦਮ (ਪੈਰ) ਉਹ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਉਤੇ ਪੁੱਟਿਆ ਗਿਆ
ਹੋਵੇ। ਜੀਭ ਉਹੀ ਸਫਲੀ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਸੁਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ।

ਬ-ਹਰ ਸੂਏ ਕਿ ਮੇ ਬੀਨਮ ਬ-ਚਸ਼ਮਮ, ਮਾਸਿਵਾ ਨਾਯਦ।
ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਕਾਸ਼ ਉੱ, ਦਰ ਦੀਦਾ-ਇ ਮਾ, ਬੁਦਹ ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ॥੨॥

ਬਿਛਦਾਰਥ : ਬ-ਹਰ ਸੂ—ਜਿਸ ਪਾਸੇ (ਵੀ)। ਮੇ ਬੀਨਮ—ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ।
ਬ-ਚਸ਼ਮਮ—ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ। ਮਾਸਿਵਾ—ਹੋਰ, ਸਿਵਾ, (ਇਸਤਲਾਹ ਵਿਚ, ਰੱਬ ਦੀ
ਜਾਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸਭ ਮਖਲੂਕਾਤ, ਪੈਦਾਇਸ਼ ਆਦਿ)। ਨ ਆਯਦ—ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।
ਨਕਸ਼—ਤਸਵੀਰ, ਚਿਤਰ। ਦੀਦਹ—ਅੱਖ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਪਾਸੇ (ਵੀ) ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ
ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਚਿੱਤਰ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜ਼ਿ ਫੈਜ਼ਿ ਮੁਰਸ਼ਦਿ ਕਾਮਲ, ਮਰਾ ਮਾਲੂਮ ਸੁਦ ਆਖਰ।
ਕਿ ਦਾਇਮ, ਮਰਦਾਮਿ ਦੁਨੀਆ, ਬ-ਗਮ ਆਲੂਦਹ ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ॥੩॥

ਬਿਛਦਾਰਥ : ਫੈਜ਼—ਮਿਹਰ, ਕਿਰਪਾ। ਮੁਰਸ਼ਦ—ਗੁਰੂ। ਕਾਮਲ—ਪੂਰਾ। ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ।
ਦਾਇਮ—ਸਦਾ। ਬ-ਗਮ—ਗਮ ਨਾਲ, ਦੁਖ ਨਾਲ। ਆਲੂਦਹ—ਲਿਬਜ਼ਿਆ ਹੋਇਆ।
ਮਰਦਾਮਿ ਦੁਨੀਆ—ਦੁਨੀਆਵੀ ਪੁਰਸ਼, ਮਾਇਆਪਾਰੀ।

ਅਰਥ : ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਓੜਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ (ਹੈ) ਕਿ
ਮਾਇਆ-ਪਾਰੀ ਇਨਸਾਨ ਸਦਾ ਗਾਮਾਂ ਵਿਚ ਲਿਬਜ਼ਿਆ (ਭੁਬਿਆ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜ਼ਹੇ, ਸਾਹਿਬ ਦਿਲੇ, ਰੌਸ਼ਨ ਜ਼ਮੀਰੇ, ਆਰਡਿ ਕਾਮਲ।
ਕਿ ਬਰ ਦਰਗਾਹਿ ਹੱਕ, ਪੇਸ਼ਾਨੀ-ਇ ਉੱ, ਸੁਦਹ ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ॥੪॥

ਬਿਛਦਾਰਥ : ਜ਼ਹੇ—ਵਾਹ ਵਾਹ, ਧੰਨ ਹੈ। ਸਾਹਿਬ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦਾ ਮਾਲਿਕ,
ਮਨ-ਜੇਤੁੰ। ਰੌਸ਼ਨ ਜ਼ਮੀਰ—ਵੀਚਾਰਵਾਨ। ਆਰਡਿ—ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਖੁਦਾ-ਸ਼ਨਸ਼ਾ)।

੧. ਇਸਤਲਾਹ—ਕਿਸੇ ਪਦ ਦੇ ਕਾਚਕ ਅਰਥ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਅਰਥ ਜਾਂ ਭਾਵ-ਅਰਥ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਕਿਸੇ
ਕੌਮ ਜਾਂ ਕਿਰਕੇ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਹੋਵੇ।

ਕਾਮਲ—ਪੁਰਾ। ਪੇਸ਼ਾਨੀ—ਮਸਤਕ, ਮੱਥਾ। ਸੂਦਹ ਮੇਂ ਬਾਸ਼ਦ—ਘੱਸਿਆ (ਰਗਡਿਆ) ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਮਨ-ਜੇਤੂ ਵੀਚਾਰਵਾਨ ਤੇ ਪੂਰਨ ਬਹੁਮ ਗਿਆਨੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮਸਤਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ (ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ) ਉਤੇ ਰਗਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਬ-ਕੁਰਬਾਨੇ, ਸਰਿ ਕੁਇਬ ਬ-ਗਿਰਦ, ਵ ਦਮ ਮਜ਼ਨ 'ਗੋਇਆ'।
ਇਸ਼ਾਰਤ-ਹਾਏ ਚਥਮਿ ਉੱਤੇ, ਮਰਾ ਫਰਮੂਦਹ ਮੇਂ ਬਾਸ਼ਦ ॥੫॥

ਬਿਖਦਾਰਥ : ਸਰਿ—ਵਲ, ਪਾਸੇ ਤੇ। ਕੂਇਸ—ਉਸ ਦਾ ਕੂਚਾ, ਗਲੀ। ਬ-ਗਿਰਦ—ਫਿਰ। ਵ—ਅਤੇ। ਦਮ ਮਜ਼ਨ—ਦਮ ਨ ਮਾਰ। ਇਸ਼ਾਰਤ-ਹਾਏ—ਇਸ਼ਾਰੇ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ। ਫਰਮੂਦਹ ਮੇਂ ਬਾਸ਼ਦ—ਛੁਰਮਾਇਆ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾਲ, ਭਾਵ, ਬਲਿਹਾਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਗਲੀ ਦੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਫਿਰ (ਚੱਕਰ ਕਟ) ਅਤੇ ਦਮ ਨਾ ਮਾਰ (ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ, ਸਿਦਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਦਾ)। ਉਸ ਦੀ ਅੱਖ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਅਥਵਾ ਰਮਜ਼ ਸਮਝਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚਾਰ-ਸੀਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਸੂ-ਪੰਡੀਆਂ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਤੇ ਸੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਵੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਭਲੇ ਲੋਕ, ਪੂਰਨ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦੇ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਲਵਾ ਤੱਕਦੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੀਦਿਆਂ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਵਿਗਸਦੇ ਹਨ, ਓਥੇ ‘ਸ਼੍ਰੀਤਾਨ ਦੇ ਵੰਡਾਏ’, ਅਭਾਗੇ ਤੇ ਪਿਰਕਾਰੇ ਲੋਕ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਵਧੇ। ਅਜਿਹੇ ਕਰਮ-ਹੀਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ, ਅੱਖਾਂ, ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਉਂ ਧਿਗਤਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਪਿਗੁ ਸਿਰ ਜੋ ਗੁਰ ਨ ਨਿਵੈ, ਗੁਰ ਲਗੈ ਨ ਚਰਣੀ ॥

ਪਿਗੁ ਲੋਇਣਿ ਗੁਰ ਦਰਸ ਵਿਣੁ, ਵੇਖੈ ਪਰ ਤਰਣੀ ॥

ਪਿਗੁ ਸਰਵਣਿ ਉਪਦੇਸ ਵਿਣੁ, ਸੁਣਿ ਸੁਰਤਿ ਨ ਧਰਣੀ ॥

ਪਿਗੁ ਜਿਹਬਾ ਗੁਰ ਸਥਦ ਵਿਣੁ, ਹੋਰ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਮਰਣੀ ॥

ਵਿਣੁ ਸੇਵਾ ਪਿਗੁ ਹਥ ਪੈਰ, ਹੋਰ ਨਿਹਫਲ ਕਰਣੀ ॥

ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ, ਸੁਖ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣੀ ॥੧੦॥੨੭॥

ਏਥੇ, ‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ ਵੀ, ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਨੂੰ, ਏਸੇ ਭਾਵ ਦੇ ਸੋਅਰ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਛੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੈਰ ਓਹੀ ਸਫਲ ਹਨ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰਨ। ਜੀਭਾ ਉਹ ਸ਼ੁਭ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਹੋਵੇ। ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨੈਣ ਇਸ ਲਈ ਸਫਲ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ‘ਸਤਿਗੁਰੂ’ ਦਾ ਹੀ ਵਾਸ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਜਿਧਰ ਵੇਖਦੇ

ਹਨ, ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਜਲਵਾ ਤਕਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਦ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਮਲ
ਮੁਗਸਟ ਤੋਂ ਇਹ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਧੰਧੇ ਪਿੱਟਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਆਖਰ ਦੁਖ-ਕਲੇਸ਼ ਗੱਸ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਪੀੜਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕੇਵਲ ਉਸਨੇ
ਤੇ ਨਿਗਮਲ ਗੁਰੂ-ਜੋਤੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ
ਐਵੇਂ 'ਦਮ ਨਾ ਮਾਰ', (ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਨਾ ਆ) ਅਤੇ ਆਪਾ ਸਮਰਪਣ ਲਈ ਉਸਤੀ ਗਲੀ
ਦੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟ। ਫੇਰ, ਉਹ ਤੁੱਠ ਕੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿ
ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। (ਵਧੇਰੇ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵੇਖੋ ਗਜ਼ਲ ਨੰ: ੬)

[ਗਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੨੭]

ਹਜ਼ਾਰ ਤਖਤਿ ਮੁਰੱਸਾ, ਛਿਤਾਦਹ ਦਰ ਰਾਹ ਅੰਦ।
ਕੁਲੰਦਰਾਨਿ ਤੋ, ਤਾਜੇ ਨਗੀਂ, ਨਮੇ ਖਾਹੰਦ ॥੧॥

ਛਨਾਹ ਪਜੀਰ ਬਵੈਂਦ, ਹਰ ਚਿ: ਹਸਤ ਦਰ ਆਲਮ,
ਨ ਆਸ਼ਕਾਂ, ਕਿ: ਅਜ ਅਸਰਾਰਿ ਦਿਸ਼ਕ, ਆਗਾਹ ਅੰਦ ॥੨॥

ਤਮਾਮ ਚਸ਼ਮ ਤਵਾਂ ਸੁਦ, ਪਏ ਨਜ਼ਾਰਾ-ਇ ਓ।
ਹਜ਼ਾਰ ਸੀਨਾ ਜਿ ਸੌਦਾ-ਏ ਹਿਜਰ, ਮੇ ਕਾਹੰਦ ॥੩॥

ਤਮਾਮ ਦੌਲਤਿ ਦੁਨੀਆ, ਬ-ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਬਖਸ਼ੰਦ।
ਯਕੀਂ ਬਦਾਂ, ਕਿ ਗਦਾਯਾਨਿ ਉ੍ਰੀ, ਸਾਹਨਸ਼ਾਹ ਅੰਦ ॥੪॥

ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁਹਬਤਿ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ, ਤਲਬ ‘ਗੋਇਆ’।
ਕਿ ਤਾਲਬਾਨਿ ਖੁਦਾ, ਵਾਸਲਾਨਿ ਅੱਲਹ ਅੰਦ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਤਖਤ ਜੜਾਊ, ਚਾਹੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ, ਰਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੁਲਦੇ।
ਪਰ, ਤਾਜ ਨਗੀਨੇ ਵੇਖ ਕੇ, ਤੇਰੇ ਤਾਲਬ ਨਾਹੀਂ ਭੁਲਦੇ, ਹੁ।
੨. ਵਿੱਚ ਜਹਾਨੇ ਜੋ ਕਿਛ ਦਿਸਦਾ, ਇਹ ਸਭ ਬਿਨਸਨਹਾਰਾ।
ਪਰ ਜੋ ਵਾਕਡ ਦਿਸਕ ਰਮਜ਼ ਤੋਂ, ਉਹ ਨਾ ਮਿਟੇ ਪਿਆਰਾ, ਹੁ।
੩. ਦਰਸ ਉਹਦੇ ਲਈ ਨੈਨਾਂ ਸਭਸ ਦੇ, ਬੜੇ ਬੇਚੈਨ ਵਿਚਾਰੇ।
ਸਭ ਦੇ ਸੀਨੀਂ, ਹਰ ਦਮ ਸੁਲਘੇ, ਅੱਗ ਹਿਜਰ ਦੀ ਮਾਰੇ, ਹੁ।
੪. ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਰੇ ਦੀ ਇੱਕ ਝਾਤੀ, ਬਖਸ਼ੇ ਦੋਲਤ ਸਾਰੀ।
ਰੱਖ ਭਰੋਸਾ ਮੁਰਸ਼ਦ ਉੰਤੇ, ਰਜਾ, ਕਰੇ ਭਿਖਾਰੀ, ਹੁ।
੫. ਸੰਗਤ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੀਆਂ ਸੰਦੀ, ਤਲਬ ਕਰੀਂ ਤੂੰ ‘ਗੋਇਆ’।
ਲਗਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜਿਸ ਦਿਲ ਲਾਈ, ਰੱਬ ਰੂਪ ਉਹ ਹੋਇਆ, ਹੁ।

ਹਜ਼ਾਰ ਬੁਖਿਓ ਮੁਲੋਗ, ਕਿਵਾਇਹ ਲਵ ਰਾਹ ਅੰਛ ।
ਕਲੈਂਦਰਾਨਿ ਕੈ, ਭਾਸੇ ਨਗੀਂ, ਨਮੇ ਮਾਹੈਥ ॥੧॥

ਬੁਖਾਇਹ : ਮੁਕੋਗ ਜਜ਼ਾਊ, ਨਗੀਂ ਨਾਲ ਜਜ਼ੁਤ ਕੀਤ ਹਾਥ। ਕਿਵਾਇਹ ਕਿਨੇ
ਹੋਏ, ਪਥੇ ਹੋਏ। ਕਲੈਂਦਰ—ਮਸਤਾਨੇ, ਬੇਪਰਵਾਹ ਬਕੀਰ। ਲਾਗ ਮਾਹੈਥ ਨਗੀਂ ਪਾਹੁੰਦੇ।
ਅੰਦ—ਅਸਤ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਹਨ (ਪਥੇ ਹਨ)।

ਅਰਥ : ਹਜ਼ਾਰ (ਹਜ਼ਾਰਾਂ) ਜਜ਼ਾਊ ਤਸਤ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਪਥੇ ਹੋਏ ॥੧॥ (ਪਾਂਧੂ)
ਤੇਰੇ ਮਸਤਾਨੇ, ਤਾਜ ਤੇ ਨਗੀਨੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ।

ਫਨਾਹ ਪਲੀਰ ਬਵੱਦ, ਹਰ ਚਿ: ਹਸਤ ਦਰ ਆਲਮ ।

ਨ ਆਸ਼ਕਾਂ, ਕਿ: ਅਜ਼ ਅਸਰਾਰਿ ਇਸ਼ਕ, ਆਗਾਹ ਅੰਦ ॥੨॥

ਬੁਖਦਾਰਥ : ਫਨਾਹ-ਪਲੀਰ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਬਵੱਦ—ਹੈ। ਆਲਮ—ਜਗਤ।
ਅਸਰਾਰਿ ਇਸ਼ਕ—ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਭੇਦ। ਆਗਾਹ ਅੰਦ—ਜਾਣੂ ਹਨ।

ਅਰਥ : ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੈ, ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਉਹ) ਪੇਮੀ (ਨਾਸਵੰਤ) ਨਹੀਂ ਜੋ ਪੇਮ ਦਿਆਂ ਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਹਨ।

ਤਮਾਮ ਚਸ਼ਮ ਤਵਾਂ ਸ੍ਰੁਦ, ਪਏ ਨਜ਼ਾਰਾ-ਇ ਓ ।

ਹਜ਼ਾਰ ਸੀਨਾ ਜ਼ਿ ਸ਼ੌਦਾ-ਏ ਹਿਜਰ, ਮੇ ਕਾਹੰਦ ॥੩॥

ਬੁਖਦਾਰਥ : ਤਮਾਮ—ਸਾਰੀਆਂ। ਤਵਾਂ ਸ੍ਰੁਦ—ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ,
ਤੇਜਸਵੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪਏ—ਵਾਸਤੇ। ਸ਼ੌਦਾ-ਏ ਹਿਜਰ—ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਸ੍ਰੁਦਾ। ਮੇ
ਕਾਹੰਦ—ਪੁਖ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਰਥ : ਸਾਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ (ਜਲਵੇ) ਲਈ ਬਲਵਾਨ ਅਥਵਾ
ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਹਨ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੀਨੇ (ਦਿਲ) ਉਸ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਦੇ ਸ੍ਰੁਦਾ ਵਿਚ ਪੁਖ
ਰਹੇ ਹਨ।

ਤਮਾਮ ਦੌਲਤਿ ਦੁਨੀਆ, ਬ-ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਬਖਸ਼ੰਦ ।

ਯਕੀਂ ਬਦਾ, ਕਿ ਗਦਾਯਾਨਿ ਉ, ਸ਼ਾਹਨਸ਼ਾਹ ਅੰਦ ॥੪॥

ਬੁਖਦਾਰਥ : ਬ-ਯਕ ਨਿਗਾਹ—ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ। ਯਕੀਂ—ਨਿਸਚਾ। ਬਦਾ—ਜਾਣ।
ਗਦਾਯਾਨਿ ਉ—ਉਸ (ਪਾਵੁ) ਦੇ ਮੰਗਤੇ।

ਅਰਥ : (ਉਹ) ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੌਲਤ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਬਖਸ਼ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
ਯਕੀਂ ਜਾਣ ਕਿ ਉਸ ਦੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਦੇ) ਮੰਗਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਨ।

ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁਹਖਿਤ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ, ਤਲਬ ‘ਗੈਇਆ’ ।

ਕਿ ਟਾਲਿਆਨਿ ਮੁਦਾ, ਬਾਸਲਾਨਿ ਅੱਲਹ ਅੰਦ ॥੫॥

ਬਲਥਾਰਥ : ਤਲਬ—ਇੱਛਾ (ਰੱਖ)। ਸੁਹਵਤ—ਸੰਗਤ। ਤਾਲਬਾਨਿ ਮੁਦਾ—ਰੱਖ ਦੇ ਚੌਜੀ, ਸੁਆਲੀ। ਵਾਸਲਾਨਿ ਅੱਲਾ—ਅੱਲਾ ਨਾਲ ਵਸਲ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਅਭੇਦ ਹਨ। ਵਸਲ—ਮਿਲਾਪ।

ਅਰਥ : ਹੋ ਗਇਆ, (ਤੂੰ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਸੀਆਂ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖ, ਕਿਉਂਕਿ ਰੱਖ ਦੀ ਖਿਚ (ਤੜਪ) ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਰੱਖ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰ-ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਚੌਥੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਇਸ ਫੁਰਮਾਨ ਦੀ ਰੈਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਜਿਨ ਸਰਧਾ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਲਗੀ, ਤਿਨ੍ਹ ਦੂਸੈ ਚਿਤੁ ਨ ਲਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਜੇ ਧਰਤੀ ਸਭ ਕੰਚਨੁ ਕਰਿ ਦੀਜੈ, ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਅਵਰੁ ਨ ਭਾਇਆ ਰਾਮ ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੪੪੪)

ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਅਮੀਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਰੱਖਦਾ ਵੀ ਹਿਰਸੀ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਤੇ ਲੋਭੀ ਹੈ; ਸਗੋਂ, ਦੌਲਤ-ਮੰਦਾਂ ਦਾ ਦੌਲਤ-ਮੰਦ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਹਸ਼ਾਂ ਘੱਟ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੜ੍ਹਾਉਂ ਤਖਤ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਤਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਤਖਤਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਲਈ ਬੇ-ਨਿਆਜ਼ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਚਿੱਟੇ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਰੈਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ‘ਹਕੀਕੀ ਪਿਆਰ’ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹਰ ਵਸਤੂ ਨਾਸਵੰਤ, ਛਲ ਤੇ ਧੋਖਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੱਖ ਦੇ ਇਕ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦੇਣ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲੀ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਨ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਲਈ ਤੜਪ ਰੱਖੋ। ਨਿਸਚੇ ਜਾਣੋ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਗਤ ਅੱਲਹ-ਮਿਲਾਪ ਵਿੱਚ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹਨ। (ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਦਾ ਭਾਵ ਗਜ਼ਲ ਨੰ: ੬ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਵਾਚੋ।)

—੦—

ਮਰਦਿ ਆਰਫ਼ ਜਿੰਦਾ, ਅਜ਼ ਇਰਫ਼ਾਨੇ ਓਸਤ ॥

ਨਿਆਮਤੇ ਹਰ-ਦੇ ਜਹਾਂ, ਦਰ ਮੁਨੇ ਓਸਤ ॥੧੪੯॥

(ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ)

ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਗਿਆਨੀ ਜੀਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਵਿੱਚ; ਦੋ ਜਹਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਆਮਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਾਰਸਾਈ ਬਿਹ ਕਿ: ਬਹਿਰੇ ਹੱਕ ਬਦਦ ॥

ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਬੀਸੁ, ਕਾਂ ਨਾ-ਹੱਕ ਬਦਦ ॥੨੦੯॥

(ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ)

(ਉਹ), ਪਾਰਸਾਈ (ਪਰਹੇਜਗਾਰੀ) ਬਿਹਤਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਦੀ ਯਾਦ) ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਪਰ ਉਹ) ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪੀਠ ਨਹੀਂ।

(ਗਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੨੯)

ਗਰ ਦਸਤਿ ਮਨ ਹਮੇਸ਼ ਪਏ ਕਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ।
ਮਨ ਚੁੰ ਕੁਨਮ ਕਿ ਦਿਲ ਬਸੂਏ ਯਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੧॥

ਆਵਾਜ਼ ਲਨਤਗਾਨੀ, ਬ-ਹਰਦਮ ਬ-ਗੋਸ਼ਿ ਦਿਲ।
ਮੂਸਾ ਮਗਰ ਬ-ਦੀਦਨਿ ਦੀਦਾਰ, ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੨॥

ਈਂ ਦੀਦਾ ਨੇਸੁ, ਆਂ ਕਿ: ਅਜ਼ ਓ, ਆਸ਼ਕ ਮੇ ਚਕੱਦ।
ਜਾਮਿ ਮੁਹੱਬਤ ਅਸਤ ਕਿ ਸਰਸ਼ਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੩॥

ਦਿਲਦਾਰ ਓ ਦਿਲ, ਜ਼ਿ ਬਸਕਿ: ਯਕੇ ਅੰਦ ਦਰ ਵਜੂਦ।
ਜ਼ਾਂ ਦਿਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਾਨਬਿ ਦਿਲਦਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੪॥

ਦਰ ਹਰ ਦੋ ਕੌਨ, ਗਰਦਨਿ ਉ, ਸਰ-ਬੁਲੰਦ ਸੁਦ।
ਮਨਸੂਰ ਵਾਰ ਹਰ ਕਿ: ਸੂਏ ਦਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੫॥

‘ਗੋਇਆ’ ਜ਼ਿ ਜਾਤਿ ਦੋਸਤ, ਹਕੀਕੀ ਹਯਾਤ ਯਾਛਤ।
ਦੀਗਰ ਚਿਰਾ ਬ-ਕੂਚਾ-ਇ ਖੁੱਮਾਰ, ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਹੱਥ ਅਸਾਡਾ, ਭਾਵੇਂ ਯਾਰੋ, ਧੰਦਿਆਂ ਦੇ ਵੱਲ ਧਾਂਦਾ।
ਕੀ ਕਗੀਏ, ਪਰ ਦਿਲ ਅਸਾਡਾ, ਵੱਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾਂਦਾ, ਹੂ।
2. ‘ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕੇਂਗਾ’ ਦੀ ਸੱਦ, ਚਾਹੇ ਕੰਨੀਂ ਆਵੇ।
ਦਰਸਨ ਕਾਰਨ ਫਿਰ ਵੀ ਮੂਸਾ, ਵਲ ਮਾਹੀ ਦੇ ਧਾਵੇ, ਹੂ।
3. ਨੇਹੂੰ ਨੀਰ ਬਹੇ ਜਿਸ ਅੱਖੋਂ, ਅੱਖ ਨ ਜਾਣੀਂ ਪਿਆਰੇ।
ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਲਾ ਜਿਸ ਚੌਂ, ਪਿਆਰ ਉਛਾਲੇ ਮਾਰੇ, ਹੂ।
8. ਨਾਲ ਮਾਹੀ ਦੇ ਦਿਲ ਇਹ ਮੇਰਾ, ਦੇਹੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ।
ਮਾਹੀ ਦੇ ਵੱਲ ਏਸੇ ਕਾਰਨ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਉੱਠ ਉੱਠ ਨੱਸਦਾ, ਹੂ।
4. ਓਹੀਓ ਬੰਦਾ ਦੁਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ, ਮਾਨ ਸਦਾ ਹੈ ਪਾਂਦਾ।
ਜੇ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਵਾਂਕੁ ਹੱਸ ਹੱਸ, ਸੂਲੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ, ਹੂ।
੬. ‘ਗੋਇਆ’ ਨੇ ਜਦ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤੀ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ ਹੈ ਪਾਈ।
ਮੈ-ਖਾਨੇ ਦੇ ਕੂਚੇ ਵਲ ਹੁਣ, ਕਰਦਾ ਨਹਿਂ ਉਹ ਧਾਈ, ਹੂ।

ਗਰ ਦਸਤਿ ਮਨ ਹਮੇਥ ਪਏ ਕਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦੇ ।

ਮਨ ਚੁੰ ਕੁਨਮ ਕਿ ਦਿਲ ਬਸ੍ਤੇ ਯਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦੇ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਗਰ—ਭਾਵੇਂ । ਦਸਤਿ ਮਨ— ਮੇਰੇ ਹੱਥ । ਪਏ—ਵਾਸਤੇ । ਕਾਰ—ਕੰਮ । ਮੇ ਰਵੱਦੇ—ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨ ਚੁੰ ਕੁਨਮ—ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾ ? ਸੁ—ਵਲ, ਤਰਫ਼ ।

ਅਰਥ : ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਸਦਾ ਕੰਮ ਵਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰਿਤੁ) ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾ, ਜੋ (ਮੇਰਾ) ਦਿਲ ਮਿੱਤਰ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਆਵਾਜ਼ ਲਨਤਰਾਨੀ, ਬ-ਹਰਦਮ ਬ-ਗੋਸ਼ਿ ਦਿਲ ।

ਮੂਸਾ ਮਗਰ ਬ-ਦੀਦਨਿ ਦੀਦਾਰ, ਮੇ ਰਵੱਦੇ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਆਵਾਜ਼ ਲਨਤਰਾਨੀ—‘ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕੇਂਗਾ’ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ । ਗੋਸ਼—ਕੰਨ । ਬਗੋਸ਼ਿ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ । ਬਦੀਦਨਿ ਦੀਦਾਰ—ਦੇਖਣ ਲਈ ।

ਅਰਥ : ‘ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕੇਂਗਾ’ ਦੀ (ਰੱਬੀ) ਆਵਾਜ਼ (ਭਾਵੇਂ ਮੂਸਾ ਦੇ) ਦਿਲ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ (ਆ ਰਹੀ ਹੈ), ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ (ਉਸ ਦੇ) ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਈਂ ਦੀਦਾ ਨੇਸੂ, ਆਂ ਕਿ: ਅਜ਼ ਓ, ਅਸ਼ਕ ਮੇ ਚਕੱਦੇ ।

ਜਾਮਿ ਮੁਹੱਬਤ ਅਸਤ ਕਿ ਸਰਸ਼ਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦੇ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦੀਦਾ—ਅੱਖ । ਅਸ਼ਕ—ਅਥਰੂ । ਆਂ ਕਿ ਅਜ਼ ਓ—ਉਹ ਜਿਸ ਚੋਂ ਕਿ । ਮੇ ਚਕੱਦ—ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਡਿਗਦੇ ਹਨ । ਜਾਮਿ ਮੁਹੱਬਤ—ਪਿਆਰ ਦਾ ਪਿਆਲਾ । ਸਰਸ਼ਾਰ—ਭਰ ਕੇ ਉਛਲਦਾ ਹੋਇਆ ।

ਅਰਥ : ਇਹ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਕਿ ਅਥਰੂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, (ਇਹ ਤਾਂ) ਪਿਆਰ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਹੈ ਜੋ (ਕੰਢਿਆਂ ਤਕ, ਨਕੋ ਨੱਕ ਪਿਆਰ ਨਾਲ) ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ (ਛਲਕ ਰਿਹਾ) ਹੈ ।

ਦਿਲਦਾਰ ਓ ਦਿਲ, ਜਿ ਬਸਕਿ: ਯਕੇ ਅੰਦ ਦਰ ਵਜੂਦ ।

ਜਾਂ ਦਿਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਾਨਿਥ ਦਿਲਦਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦੇ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦਿਲਦਾਰ—ਪ੍ਰੀਤਮ । ਓ—ਅਤੇ । ਯਕੇ ਅੰਦ—ਇਕੱਠੇ ਹਨ । ਬਸ ਕਿ—ਜਦ ਕਿ । ਵਜੂਦ—ਸਰੀਰ । ਕਿ—ਕਿਉਂ ਜੁ । ਜਾਂ—ਇਸ ਵਾਸਤੇ ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਕਿ ਦਿਲ ਤੇ ਦਿਲਬਰ ਮਨੁੱਖੀ ਸਗੀਰ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਸਦਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਦਰ ਹਰ ਦੋ ਕੌਨ, ਗਰਦਨਿ ਉ, ਸਰ-ਬੁਲੰਦ ਭੁਦ।
ਮਨਸੂਰ ਵਾਰ ਹਰ ਕਿ: ਸੂਏ ਦਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੫॥

ਬਿਥਦਾਰਬ: ਕੌਨ—ਜਹਾਨ, ਲੋਕ। ਗਰਦਨ—ਧੈਣ। ਸਰ-ਬੁਲੰਦ—ਉੱਚੀ। ਮਨਸੂਰ ਵਾਰ—ਮਨਸੂਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਦਾਰ—ਸੂਲੀ। ਹਰ ਕਿ—ਜਿਹੜਾ ਵੀ।

ਅਰਥ: ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਓਸ ਦੀ ਹੀ ਧੈਣ ਉੱਚੀ ਹੋਈ (ਭਾਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ਜਿਹੜਾ ਮਨਸੂਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਲੀ ਦੇ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਗੋਇਆ’ ਜਿ ਜਾਤਿ ਦੋਸਤ, ਹਕੀਕੀ ਹਯਾਤ ਯਾਛਤ।
ਦੀਗਰ ਚਿਰਾ ਬ-ਕੂਚਾ-ਇ ਖੁਮਾਰ, ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੬॥

ਬਿਥਦਾਰਬ: ਜਿ—ਤੋਂ। ਜਾਤਿ ਦੋਸਤ—ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਜਾਤ, ਹਸਤੀ। ਹਕੀਕੀ—ਅਸਲੀ। ਹਯਾਤ—ਜੀਵਨ, ਜਿੰਦਗੀ। ਯਾਛਤ—ਪਾਈ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਦੀਗਰ—ਹੋਰ, ਦੂਜਾ। ਬ-ਕੂਚਾ—ਗਲੀ ਜਾਂ ਕੂਚੇ ਵਲ। ਖੁਮਾਰ—ਸ਼ਰਾਬ।

ਅਰਥ: ‘ਗੋਇਆ’ ਨੇ ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਜਾਤ (ਹਸਤੀ) ਤੋਂ ਅਸਲੀ ਜਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ (ਹੈ), ਫੇਰ (ਉਹ) ਕਿਉਂ ਸ਼ਰਾਬਖਾਨੇ ਦੀ ਗਲੀ (ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ੬੦ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਦੇ ਕੇਵਲ ਚਾਰ। ਸਾਖੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵੇਰ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਗਏ; ਪਰੰਤੂ, ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਜੁੱਟੇ ਰਹੇ। ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ, ਜੋ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੱਕ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਅਨੁਜਾਣ ਸਨ, ਗਿਲੇ ਦੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ

ਨਾਮ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿਆ, ਕਹੈ ਤਿਲੋਚਨੁ ਮੌਤ ॥
ਕਾਹੇ ਛੌਪੁ ਛਾਇਲੈ, ਰਾਮ ਨ ਲਾਵਹੁ ਚੀਜੁ ॥੨੧੨॥

(ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੧੩੭੫)

ਅੱਗੋਂ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ‘ਹੱਥ ਕਾਰ ਵੱਲ ਤੇ ਦਿਲ ਯਾਰ ਵੱਲ’ ਵਾਲੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ

ਨਾਮ ਕਹੈ ਤਿਲੋਚਨਾ, ਮੁਖ ਤੇ ਰਾਮੁ ਸੰਮਾਲ ॥
ਹਾਥ ਪਾਵੇ ਕਾਰ ਕਾਮੁ ਸਾਹ, ਚੀਜੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲ ॥੨੧੩॥

(ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੧੩੭੬)

ਨਿਰੰਤਰ ਭਗਤੀ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰੱਕ ਅਵਸਥਾ, ਅਥਵਾ 'ਸਿਮਰਨ' ਨੂੰ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ, ਰਾਗ ਰਾਮਕਲੀ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਆਨੀ ਲੇ ਕਾਗਦ, ਕਾਟੀ ਲੇ ਗੁਡੀ, ਆਕਾਸ ਮਧੇ ਭਰਮੀਅਲੇ ॥

ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਬਾਤ ਬਤਉਆ, ਚੀਤ੍ਰ ਸੈ ਛੋਰੀ ਰਾਖੀਅਲੇ ॥੧॥

ਮਨੁ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬੇਧੀਅਲੇ ॥

ਜੈਸੇ ਬਨਿਕ ਕਲਾ ਚਿਤ੍ਰ ਮਾਂਡੀਅਲੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਆਨੀ ਲੇ ਕੁੰਡੂ, ਭਰਾਈਲੇ ਉਦਕ, ਰਾਜ ਕੁਆਰਿ ਪੁਰੰਦਰੀਏ ॥

ਹਸਤ ਬਿਨੈਦ ਬਿਚਾਰ ਕਰਤੀ ਹੈ, ਚੀਤ੍ਰ ਸੁ ਗਾਗਰਿ ਰਾਖੀਅਲੇ ॥੩॥

ਮੰਦਰੁ ਏਕ ਦੁਆਰ ਦਸ ਜਾ ਕੇ, ਗੁਝੀ ਚਰਾਫਣ ਛਾਡੀਅਲੇ ॥

ਪਾਂਥ ਕੌਸ ਪਰ ਗੁਝੀ ਚਰਾਫਤ, ਚੀਤ੍ਰ ਸੁ ਬਛਰਾ ਰਾਖੀਅਲੇ ॥੩॥

ਕਹਤ ਨਾਮਦੇਉ ਸੁਨਹੁ ਤਿਲੈਚਨ, ਬਾਲਕੁ ਪਾਲਨ ਪਉਥੀਅਲੇ ॥

ਅੰਤਿ ਬਾਹਰਿ ਕਾਜ ਬਿਹੁਣੀ, ਚੀਤ੍ਰ ਸੁ ਬਾਹਰਿ ਰਾਖੀਅਲੇ ॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੯੨੨)

ਭਾਵ—“ਬਾਲਕ ਦਾ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿਣਾ, ਪਰੰਤੂ, ਚਿੱਤ ਗੁੱਡੀ ਦੀ ਡੋਰ ਤੇ ਗੁੱਡੀ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ; ਸਥੀਆਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਹੱਸਣਾ ਖੇਡਣਾ, ਪਰੰਤੂ ਚਿੱਤ ਸਿਰ ਉਤਲੀ ਗਾਗਰ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਕਿ ਕਿਤੇ ਡਿੱਗ ਨਾ ਪਵੇ; ਮਾਤਾ ਦਾ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਸੁਰਤ ਪੰਘੂੜੇ ਪਏ ਬਾਲਕ ਵਿਚ ਰੱਖਣੀ; ਇਤਿਆਦਿ ਨਿੱਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਮੁੜਬੁੜਰਤ ਤੇ ਵਾਸਤਿਵਕਤਾ-ਭਰਪੂਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ 'ਸਿਮਰਨ' ਅਥਵਾ 'ਧਿਆਨ' ਪਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਸਮਝੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਅਨਿੱਨ ਤੇ ਉਨਮਨ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇੱਕੇ ਸਮੇਂ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ, ਵੰਡ ਛਕਦੇ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਦੇ, ਉਲਾਰ-ਰਹਿਤ ਤੇ ਸਹਿਜ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।”

ਏਸੇ ਹੀ ਪ੍ਰੱਕ ਭਗਤੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਭਾਵੇਂ ਸਦਾ ਕਾਰ ਵੱਲ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦਿਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯਾਰ (ਸਤਿਗੁਰ) ਵਲ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।” ਭਾਵੇਂ, ਪੈਰ ਪੈਰ ਉਤੇ ਅਟਕਾਂ ਤੇ ‘ਘਟ ਅਵਘਟ ਡੁਗਰ ਘਨਾ’ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੀ ਘਾਟੀ ਦਾ ਇਹ ਰਸਤਾ ਬੜਾ ਭੀਹਾਵਲਾ, ਬਿਖੜਾ ਤੇ ‘ਤਿਲਕਣਬਾਜੀ-ਵੇਹੜਾ’ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਕਦਮ :

ਆਗਾਹਾ ਕੁ ਤ੍ਰਾਘਿ, ਪਿਛਾ ਫੇਰਿ ਨ ਮੁਹਡੜਾ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੦੯੬)

ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਸਤਾਨਾ-ਵਾਰ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਵੱਧਦਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁਸਾ ਦੀ ਸਾਥੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਪੜ੍ਹੁ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ; ਪਰੰਤੂ, ਉਸਦੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਤਾਂਧ ਮੱਠੀ ਨਾ ਪਈ, ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿਦਕ ਵਿਚ ਅਵੱਸ਼ ਸਫਲ ਹੋਇਆ। ਇਹ

ਵਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰੱਬ ਦੇ ਜਲਾਲ ਦੀ ਤਾਬ ਨਾ ਲਿਆ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਨੈਣ
ਚੁੰਪਿਆ ਗਏ।

ਫੇਰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਤੜਪ ਦੇ ਅੱਖਾਂ
ਕਿਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਦੇ ਪਿਆਲੇਂ ਹਨ, ਜੋ ਛਲਕ ਛਲਕ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ
ਹਉਮੈ ਦੀ ਗਰਦ-ਗੁਬਾਰ ਧੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਇਕ ਇਕ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਅਮੇਲਕ
ਮੌਤੀਆਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੁਬਾਰਕ ਹਨ ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੋਣ
ਪਿੱਟਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪਵਿੱਤਰ ਪਿਆਰ-ਹੰਡੂ ਕੇਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੨੯

ਕੀਸੁ ਇਮਰੋਜ਼, ਕਿ: ਸੌਦਾ-ਏ ਨਿਗਾਰੇ ਦਾਰਦ।
 ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਸੁ ਦਰੀ ਦਹਰ, ਕਿ ਯਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੧॥

ਦਾਨਮ, ਐ ਸੋਖ, ਕਿ: ਖੂਨਿ ਦੇ ਜਹਾਂ ਖਾਹਦ ਰੇਖਤ।
 ਚਸ਼ਮਿ ਮਸਤਿ ਤੋ, ਕਿ: ਇਮਰੋਜ਼ ਖੁਮਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੨॥

ਦਾਮਨਿ ਚਸ਼ਮਿ ਮਰਾ, ਖੂਨਿ ਜਿਗਰ ਰੰਗੀਂ ਕਰਦ।
 ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ-ਇ ਮਾ, ਤੁਰਫਹ ਬਹਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੩॥

ਸਾਇਆ-ਇ ਤੂਬਾਏ ਫਿਰਦੌਸ, ਨਾ ਖਾਹਦ ਹਰਗਿਜ਼।
 ਹਰ ਕਿ ਮਨਸੂਰ ਸਿਫਤ, ਸਾਇਆ-ਇ ਦਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੪॥

ਭੁਏ ਗੁਲਗੂਨਿ ਖੁਦ, ਐ ਸ਼ਮਾਅ, ਬਰ ਅਫਰੋਜ਼ ਦਮੇ।
 ਦਿਲਿ-ਪਰਵਾਨਾ ਓ ਬੁਲਬੁਲ, ਬ-ਤੋ ਕਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੫॥

ਬ-ਹਰ ਦੀਵਾਨਾ ਅਗਰ ਸਿਲਸਿਲਾ-ਹਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ।
 ਦਿਲ 'ਗੋਇਆ' ਬ-ਖਮਿ ਜੁਲੜ, ਕਰਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਕੇਣ ਸੁਭਾਗਾ ਹੈ ਇਸ ਜੱਗ ਜੇ, ਨਿਹੁੰ ਪੀਆ ਸੰਗ ਲਾਵੇ।
 ਜਿਸ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਸਤਿਗੁਰ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸੁਲਤਾਨ ਕਹਾਵੇ, ਹੂ।
੨. ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਮਸਤਾਨੀ ਤਾਈਂ, ਪੀਤਮ ਖੂਬ ਮੈਂ ਜਾਣਾ।
 ਨਿਸਰੈ, ਸ਼ੋਖੀ ਨਾਲ ਹੈ ਇਸ ਨੇ, ਜੱਗ ਦਾ ਖੂਨ ਵਹਾਣਾ, ਹੂ।
੩. ਖੂਨ ਜਿਗਰ ਨੇ ਰੰਗ ਦਿੱਤਾ ਏ, ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਦਾ ਪੱਲਾ।
 ਅਜਬ ਬਹਾਰਾਂ ਫਿਰੇ ਦਿਖਾਂਦਾ, ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਇਹ ਝੱਲਾ, ਹੂ।
੪. ਕਦੇ ਨ ਲੋੜੇ ਬੰਦਾ ਰੱਬ ਦਾ, ਕਲਪ ਥਿਛ ਦੀ ਡਾਇਆ।
 ਵੰਗ ਮਨਸੂਰ ਜਿਸ ਸੂਲੀ ਦੇ ਸੰਗ, ਪਿਆਰ ਹੈ ਜਿਗਰੀ ਪਾਇਆ, ਹੂ।
੫. ਐ ਸ਼ਮਾਅ! ਜੇ ਤੂੰ ਟਹਿਕਾਵੇਂ, ਫੁਲ ਜਿਹਾ ਸੂਹਾ ਚਿਹਰਾ।
 ਬੁਲਬੁਲ ਤੇ ਪਰਵਾਨੇ ਮਾਨਣ, ਰੱਜ ਰੱਜ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇਰਾ, ਹੂ।
੬. ਦੀਵਾਨੇ ਨੂੰ ਜਕੜਨ ਖਾਤਰ, ਸੰਗਲ ਘੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ।
 (ਪਰ) 'ਗੋਇਆ' ਕੈਦ ਕੁਡਲ ਦੀ ਪੈ ਕੇ, ਚੈਨ ਹਕੀਕੀ ਪਾਵੇ, ਹੂ।

ਕੀਸੁ ਇਮਰੋਜ਼, ਕਿ: ਸੌਦਾ-ਏ ਨਿਗਾਰੇ ਦਾਰਦ |
ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਸੁ ਦਰੀਂ ਦਹਰ, ਕਿ ਧਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਕੀਸੁ—ਕੌਣ ਹੈ? ਇਮਰੋਜ਼—ਅਜ ਦਾ ਦਿਨ। ਕਿ—ਜੋ, ਜਿਹੜਾ।
ਸੌਦਾ—ਸੁਦਾ, ਸੋਕ, ਜੁੰਨ, ਦੀਵਾਨਾ-ਪਨ। ਨਿਗਾਰ—ਪ੍ਰੀਤਮ। ਦਾਰਦ—ਰਖਦਾ ਹੈ।
ਦਹਰ—ਦੁਨੀਆ। ਦਰੀ—ਦਰ ਈਂ, ਇਸ (ਦੁਨੀਆ) ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਸੁਦਾ (ਅਤੀ ਪਿਆਰ) ਰਖਦਾ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ
ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਜੋ ਯਾਰ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਦਾਨਮ, ਐ ਸੋਖ, ਕਿ: ਖੁਨਿ ਦੋ ਜਹਾਂ ਖਾਹਦ ਰੇਖਤ |

ਚਸ਼ਮਿ ਮਸਤਿ ਤੋ, ਕਿ: ਇਮਰੋਜ਼ ਖੁਮਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਦਾਨਮ—ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਸੋਖ—ਚੰਚਲ। ਖਾਹਦ ਰੇਖਤ—ਬਾਹਾ
ਦੇਵੇਗੀ, ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਖੁਮਾਰ—ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਤੋਟ ਦੀ ਅਵਸਥਾ।

ਅਰਥ: ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਸੋਖ, ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ
ਤੇਰੀ (ਇਹ) ਨੱਸ਼ਿਆਈ ਅੱਖ, ਜੋ ਕਿ ਅੱਜ ਖੁਮਾਰ ਰਖਦੀ ਹੈ।

ਦਾਮਨਿ ਚਸ਼ਮਿ ਮਰਾ, ਖੁਨਿ ਜਿਗਰ ਰੰਗੀਂ ਕਰਦ |

ਦਿਲ ਦੀਵਾਨਾ-ਇ ਮਾ, ਤੁਰਫ਼ਹ ਬਹਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਦਾਮਨਿ ਚਸ਼ਮਿ ਮਰਾ—ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਦਾ ਪੱਲਾ। ਦਾਮਨ—ਪੱਲਾ।
ਤੁਰਫ਼ਹ—ਅਸਚਰਜ, ਅਨੋਖੀ। ਰੰਗੀਂ—ਰੰਗਦਾਰ।

ਅਰਥ: (ਮੇਰੇ) ਜਿਗਰ ਦੇ ਖੂਨ ਨੇ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਦੇ ਦਾਮਨ ਨੂੰ ਰੰਗਦਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ
ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮਸਤ ਦਿਲ ਅਨੋਖੀ ਬਹਾਰ ਰਖਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ, ਅੱਖਾਂ ਉਡੀਕ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਖੁਮਾਰੀ
ਨਾਲ ਰੰਗ-ਰੱਤੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਦਿਲ ਸਦਾ ਅਨੰਦ-ਦਾਇਕ ਅਵਸਥਾ
ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।)

ਸਾਇਆ-ਇ ਤੂਬਾਏ ਫਿਰਦੌਸ, ਨ ਖਾਹਦ ਹਰਗਿਜ਼ ॥

ਹਰ ਕਿ ਮਨਸੂਰ ਸਿਫਤ, ਸਾਇਆ-ਇ ਦਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਸਾਇਆ—ਛਾਂ। ਤੂਬਾ—ਬਹੁਤ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ, ਅਤੀ ਪਵਿੱਤਰ,
(ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ) ਇਕ ਬਿਛ ਜਿਸ ਦੀ ਟਹਿਣੀ ਬਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਹਰੇਕ ਘਰ ਵਿਚ
ਅਪੜੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀਆਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੇਵੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ।
ਫਿਰਦੌਸ—ਬਹਿਸ਼ਤ, ਸੁਰਗ। ਨ ਖਾਹਦ—ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਸਿਫਤ—ਵਾਂਗ। ਦਾਰ—ਸੂਲੀ।

ਅਰਥ: ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਬਿਖ—ਤੂਬਾ ਦੀ ਛਾਂ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜੋ ਕਿ ਮਨਸੂਰ
ਵਾਂਗ ਸੂਲੀ ਦੀ ਛਾਂ ਰਖਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ-ਰੰਗ ਤੇ ਦੀਦਾਰ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਰੱਤੇ
ਲੋਕ ਸੁਰਗਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਅਗ੍ਰਾ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਹੱਕ ਦੇ ਰਾਹ ਉਤੇ ਮਨਸੂਰ

ਵਾਂਗ ਸੂਲੀ ਉਤੇ ਵੀ ਚੜ੍ਹਨਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਬਿੜਕਦੇ)।

ਕੁਝ ਗੁਲਗੁਣਿ ਖੁਦ, ਅੈ ਸ਼ਮਾਅ, ਬਰ ਅਫਰੋਜ਼ ਦਮੇ।
ਦਿਲ-ਪਰਵਾਨਾ ਓ ਬੁਲਬੁਲ, ਬ-ਤੋਂ ਕਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੫॥

ਬੁਲਦਾਰਥ : ਤੁ—ਚਿਹਰਾ। ਗੁਲ ਗ੍ਰੀ—ਡੁੱਲ ਦੇ ਰੰਗ ਵਰਗਾ, ਲਾਲ ਰੰਗ। ਬਰ ਅਫਰੋਜ਼—ਚਮਕਾ। ਬ-ਤੋਂ—ਤੇਰੇ ਨਾਲ। ਕਾਰ—ਕੰਮ, ਮਤਲਬ। ਖੁਦ—ਆਪਣਾ। ਦਮੇ—ਇਕ ਦਮ ਲਈ।

ਅਰਥ : ਐ ਸ਼ਮਾ ! ਆਪਣਾ ਲਾਲ ਡੁੱਲ ਵਰਗਾ ਮੁਖੜਾ ਇਕ ਦਮ ਲਈ ਚਮਕਾ, (ਕਿਉਂਜ਼) ਪਰਵਾਨੇ ਤੇ ਬੁਲਬੁਲ ਦਾ ਦਿਲ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮਤਲਬ ਰਖਦਾ ਹੈ; (ਭਾਵ, ਤੇਰੇ ਪੀਤਵਾਨਾਂ ਦੇ ਖੇੜੇ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਰਾਜ ਤੇਰੇ ਦੀਦਾਰ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੈ)।

ਬ-ਹਰ ਦੀਵਾਨਾ ਅਗਾਰ ਸਿਲਸਿਲਾ-ਹਾ, ਮੇ ਸਾਜ਼ੰਦ।
ਦਿਲ ‘ਗੋਇਆ’ ਬ-ਖਮਿ ਜੁਲਫ਼, ਕਰਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੬॥

ਬੁਲਦਾਰਥ : ਬ-ਹਰ—ਵਾਸਤੇ। ਸਿਲਸਿਲਾ-ਹਾ—ਜੰਜੀਰਾਂ। ਮੇ ਸਾਜ਼ੰਦ—ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਘੜਦੇ ਹਨ। ਖਮ—ਮੌਜ਼, ਕੁੰਡਲ। ਕਰਾਰ—ਚੈਨ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਦੀਵਾਨੇ ਲਈ ਜੰਜੀਰਾਂ ਬਣਾਉਣੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਜੰਜੀਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ) ਗੋਇਆ ਦਾ ਦਿਲ ਜੁਲਫ਼ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਵਿਚ ਹੀ ਚੈਨ ਰਖਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਲਈ, ਜੰਜੀਰ ਦੀ ਥਾਂ, ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਜੁਲਫ਼ ਦਾ ਕੁੰਡਲ ਹੀ ਜਕੜ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਾਢੀ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਮਿੱਤਰ ਕਿਤਨਾ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕੇਵਲ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਦਰ ਇਕ ਅਕਹਿ ਨਿੱਧ ਤੇ ਖੇੜਾ ਪਸਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਰਸ ਤੇ ਸਰੂਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਸਮੀਪਤਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤਾਂ ਅਕੱਥ ਹੈ।

ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਅਥਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿੱਤਰ, ਦੋਸਤ, ਸਖਾ, ਸੱਜਣ ਤੇ ਯਾਰ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸੋਸ਼ਟ ਭਾਵ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਈ ਵੇਰ ਮਿੱਤਰ ਜਾਂ ਯਾਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਛੁਗਮਾਨ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਯਾਰ ਹਮਾਰੇ ਸਜਣ, ਇਕ ਬਰਉ ਬੇਨੈਤੀਆ॥

ਭਿਨ੍ਨ ਸੇਹਨ ਲਾਲ ਪਿਆਰੇ, ਹਉ ਫਿਰਉ ਬੇਸੰਤੀਆ॥ (ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੨੦੩)

ਤਥਾ ਯਾਰਕੇ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਸੱਥੁ ਥੋਗਾ, ਛੱਠ ਖੇਡਿਆ ਦਾ ਰਹਿਣਾ॥ (ਖਿਆਲ ਪ: ੧੦)

ਸੱਥਾ ਮਿੱਤਰ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ। ਉਹ ਦੁਰਮਤ ਦੁਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ, ਇਕ ਹਮਦਰਦ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਥ ਨਿਛਾਊਂਦਾ ਹੈ; ਭਾਵ, ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਗਹਿਣ ਕੀਤੇ ਸੋਸ਼ਟ ਗੁਣ, ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ

ਵੇ ਸਾਡੇ ਸੌਂਚੇ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਛੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਨਾਨਕ ਬਾਬਿਆ ਜਿਉ ਤੋਭਿ, ਬੁਝਿ ਸਜਣ ਸੰਤ ਪਖਿਆ॥

ਓਇ (ਕੌਂਚੇ ਮਿੱਤਰ) ਜੀਵੇਂਦੇ ਵਿਛੜਹਿ, ਓਇ (ਸੌਂਚੇ ਮਿੱਤਰ) ਮੁਇਆ ਨ ਜਾਹੀ ਛੋਂਦਿ॥

(ਭਖਣੇ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੦੨)

ਸਾਇਰ ਦਾ ਹੱਕੀ ਕਥਨ ਹੈ

ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਚਾਹਿ ਪੁਸਡ ਸੇ ਸਦਾਅ। ਦੋਸਤ ਯਾਂ ਹੈਂ ਕੌਮ, ਅਉਰ ਭਾਈ ਬਹੁਤ।

ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਤੇ ਜਾਨ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਸ਼ੈਕਸਪੀਅਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

'Friends thou hast and their adoption tried, grapple them to thy soul with hoops of steel.'

(ਭਾਵ—ਆਪਣੇ ਪਰਖੇ ਹੋਏ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਤੁਰਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖੋ।)

ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਉਤੇ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਭੈਣ, ਭਰਾ, ਪੁੱਤਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਿ ਦਾ ਸਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮਿੱਤਰ-ਭਾਵਨਾ ਉਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਜਦ, ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਕ ਕੂੜਾਵੇ ਤੇ ਵੈਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਅਜਿਹਾ ਸੁਭਾਗ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਹਿਸੂਬ ਲਈ ਸ਼ੁਦਾਈ ਹੈ, ਭਾਵ, ਅਜਿਹੇ ਦੀਵਾਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ :

ਕੋਟ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ, ਹੋਰਿ ਸਰਾਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ॥ (ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੮੬੫)
ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਏਥੇ। ਹੋਰ ਛੁਰਮਾਇਆ ਹੈ :

ਹੋਨ ਵਿਰਲੇ, ਨਾਹੀ ਘਣੇ, ਫੈਲ ਫਕੜ੍ਹ ਸੰਸਾਰੁ॥

(ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੪੧੧)

ਏਸੇ ਲਈ 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਿੱਤਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ। ਉਹੀ ਦੁਨੀਆਵੀ ਵਡਿਆਈਆਂ ਤੇ ਸੁੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਏਥੋਂ ਤਕ ਬੇਨਿਆਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂਬਾ (ਕਲਪ ਬਿਛ) ਦੀ ਛਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗ ਸੂਲੀ ਦੀ ਨੌਕ ਚੁੰਮਣ ਵਿਚ ਜੀਵਣ ਪਾਊਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ ਸਮਾਨ ਦੁਡਾੜ ਚੀਰ ਸੱਟਣ ਵਾਲਾ ਆਰਾ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਗਰ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਅੱਖ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨੂੰ ਰੰਗ ਦੇ ਆਸ਼ਕਾਂ ਵਾਲੀ ਅਜਥ ਬਹਾਰ ਮਨਾਊਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਮੋੜ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਅਜਿਹਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਮਸਤਾਨਾ ਕਿਸੇ ਮਾਇਕੀ ਬੰਧਨ ਦੀ ਜ਼ੰਜੀਰ ਵਿਚ ਜਕ਼ਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਹਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਕੁੰਡਲ।

ਨੋਟ—ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ ਲੇਖ—“ਮਿੱਤਰ”—ਮੇਰੀ ਪੁਸਤਕ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਆਇਆਨ ਵਿੱਚੋਂ।

—[ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੩੦]—

ਕਸੇ, ਬਹਾਲਿ ਗਾਰੀਬਾਨਿ ਬੇ-ਨਵਾ, ਨ ਰਸੱਦ।
 ਰਸੀਦਾ-ਏਮ ਬਜਾਏ, ਕਿ: ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨ ਰਸੱਦ ॥੧॥

ਹਜ਼ਾਰ ਖੁਲਦਿ ਬਰੀਂ ਰਾ, ਬ-ਨੀਮ ਜੌ, ਨ-ਖਰੰਦ।
 ਅਜ਼ ਆਂ ਕਿ: ਹੇਚ, ਬਦਾਂ ਕੂਏ ਦਿਲ-ਰੁਬਾ ਨ ਰਸੱਦ ॥੨॥

ਤਬੀਬਿ ਇਸ਼ਕ, ਚੁਨੀਂ ਗੁਫਤਾ ਅਸੁ, ਮੇ ਗੋਯੰਦ।
 ਬਹਾਲਿ ਦਰਦਿ ਗਾਰੀਬਾਂ, ਬਜੁੜ ਖੁਦਾ, ਨ ਰਸੱਦ ॥੩॥

ਬਰਾਏ ਰੈਸ਼ਨੀ-ਇ ਚਸ਼ਮਿ ਦਿਲ, ਅਗਰ ਪ੍ਰਾਹੀ।
 ਬ-ਖਾਕਿ ਦਰਗਹਿ ਓ, ਹੇਚ ਤੂਤੀਆ ਨ ਰਸੱਦ ॥੪॥

ਬ-ਯਾਦਿ ਦੋਸਤ, ਤਵਾਂ ਉਮਰ ਰਾ ਬਸਰ ਬੁਰਦਨ।
 ਕਿ: ਦਰ ਬਰਾਬਰਿ ਆਂ, ਹੇਚ ਕੀਮਯਾ ਨ ਰਸੱਦ ॥੫॥

ਤਮਾਮ ਦੌਲਤਿ ਗੀਤੀ, ਫਿਦਾਏ ਪ੍ਰਾਕਿ ਦਰਸ਼।
 ਕਿ: ਤਾ ਫਿਦਾਸ਼ ਨ ਗਰਦਦ, ਕਸੇ ਬਜਾ ਨ ਰਸੱਦ ॥੬॥

ਫਿਦਾਏ ਪ੍ਰਾਕਿ ਦਰਸ਼ ਮੇ ਸ਼ਵਦ, ਅਜ਼ਾਂ, 'ਗੋਇਆ'।
 ਕਿ: ਹਰ ਕਿ: ਪ੍ਰਾਕ ਨ-ਗਰਦਦ, ਬ-ਮੁੱਦਾਅ ਨ ਰਸੱਦ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਗਰੀਬਾਂ ਵਾਲਾ, ਹਾਲ ਕੋਈ ਕੀ ਜਾਣੇ।
 ਅਸੀਂ ਪੁੱਜੇ ਹਾਂ ਓਬੇ, ਜਿੱਬੇ, ਪੁੱਜ ਨ ਸੱਕਣ ਰਾਣੇ, ਹੁ।
੨. ਸੌ ਜੰਨਤ ਦਾ ਮੁੱਲ ਮੈਂ ਪਾਵਾਂ, ਜੌ ਦਾ ਅੱਧਾ ਦਾਣਾ।
 ਸੁਰਗਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਗਲੀ ਯਾਰ ਦੀ ਜਾਣਾ, ਹੁ।
੩. ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਮ ਹੈ ਕਹਿੰਦਾ ਸੁਣਿਆ, 'ਆਖਣ ਲੋਕ ਸਿਆਣੈ'।
 'ਬਾਝੋ ਰੱਬ ਦੇ ਆਸ਼ਕ-ਪੀੜਾ, ਹੋਰ ਨ ਕੋਈ ਜਾਣੇ, ਹੁ'।
੪. ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਰੈਸ਼ਨ ਕਰਨਾ, ਚਾਹੋਂ ਜੇ ਤੂੰ ਜਾਣੀ।
 ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਕ ਜਿਹਾ ਨ, ਸੁਰਮਾ ਹੋਰ ਪਛਾਣੀ, ਹੁ।
੫. ਯਾਦ ਸੱਜਣ ਦੀ ਵਿਚ ਜੋ ਬੀਤੇ, ਉਮਰਾ ਸਫਲੀ ਸੋਈ।
 ਇਸ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨ ਜੱਗ ਦੇ ਉੱਤੇ, ਮਿਲੇ ਰਸਾਇਣ ਕੋਈ, ਹੁ।
੬. ਦੌਲਤ ਦੇ ਜਹਾਨਾਂ ਸੰਦੀ, ਆਸ਼ਕ ਦਰ ਤੋਂ ਵਾਰੇ।
 ਬਿਨ-ਕੁਰਬਾਨੀ ਰਿੱਤੇ ਬੰਦਾ, ਪੁੱਜੇ ਨ ਯਾਰ ਵੁਆਰੇ, ਹੁ।
੭. ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਕੋਂ ਇਸ ਲਈ, 'ਗੋਇਆ' ਸਦਕੇ ਜਾਣੇ।
 ਜਦ ਰੱਖ ਪ੍ਰਾਕ ਨ ਥੀਥੇ ਬੰਦਾ, ਮੰਜਲ ਯਾਰ ਨ ਪਾਵੇ, ਹੁ।

ਕਸੇ, ਬਹਾਲਿ ਗਰੀਬਾਨਿ ਬੇ-ਨਵਾ, ਨ ਰਸੱਦ।
ਰਸੀਦਾ-ਏਮ ਬਜਾਏ, ਕਿ: ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨ ਰਸੱਦ ॥੧॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਕਸੇ—ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ। ਬਹਾਲਿ—ਹਾਲ ਨੂੰ, ਹਾਲਤ ਤਕ। ਬੇ-ਨਵਾ—ਬਹੌਰ ਤੋਸੇ ਦੇ, ਬੇ-ਸਮਾਨ, ਫ਼ਕੀਰ, ਗਰੀਬ, (ਏਥੇ ਭਾਵ ਬੇਪਰਵਾਹ ਤੋਂ ਹੈ, ਅਖੋਤ ਵੀ ਹੈ—ਨੰਗ ਰੜੇ ਹੀ ਆਕੀ ਹੈ)। ਨ ਰਸੱਦ—ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ। ਰਸੀਦੇਮ—ਆਸੀਂ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ। ਬਜਾਏ—ਊਸ ਥਾਂ ਉਤੇ, ਓਥੇ।

ਅਰਥ : ਕੋਈ ਬੇਪਰਵਾਹ ਗਰੀਬਾਂ (ਨਿਰਬਾਣ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ) ਦੇ ਹਾਲ (ਅਵਸਥਾ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ। ਆਸੀਂ ਓਥੇ ਪ੍ਰਤੇ ਹਾਂ (ਜਿਥੇ) ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ।

ਹਜ਼ਾਰ ਖੁਲਦਿ ਬਰੀਂ ਰਾ, ਬ-ਨੀਮ ਜੌ, ਨ-ਖਰੰਦ।

ਅਜ਼ ਆਂ ਕਿ: ਹੇਚ, ਬਦਾਂ ਕੂਏ ਦਿਲ-ਰੁਬਾ ਨ ਰਸੱਦ ॥੨॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਖੁਲਦਿ ਬਰੀਂ—ਊਚਾ ਸੁਰਗ। ਬਹ—ਨਾਲ, ਤੋਂ। ਨੀਮ ਜੌ—ਜੌ ਦਾ ਅੱਧਾ ਦਾਣਾ। ਨ-ਖਰੰਦ—ਨਹੀਂ ਖਰੀਦਦੇ। ਅਜ਼ਾਂ ਕਿ—ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ। ਹੇਚ—ਕੋਈ। ਬਦਾਂ—ਤੂੰ ਜਾਣ।

ਅਰਥ : (ਤੇਰੇ ਦੀਵਾਨੇ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਉੱਚੇ ਸੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਅੱਧੇ ਜੌਂ ਤੇ (ਵੀ) ਨਹੀਂ ਖਰੀਦਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਹਿਬੂਬ ਦੀ ਗਲੀ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ।

ਤਬੀਬਿ ਇਸ਼ਕ, ਚੁਨੀਂ ਗੁਫਤਾ ਅਸੁ, ਮੇ ਗੋਯੰਦ।

ਬਹਾਲਿ ਦਰਦਿ ਗਾਰੀਬਾਂ, ਬਜੁਜ਼ ਖੁਦਾ, ਨ ਰਸੱਦ ॥੩॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਤਬੀਬਿ—ਵੈਦ। ਚੁਨੀਂ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਗੁਫਤਾ ਅਸੁ—ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੇ ਗੋਯੰਦ—ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਜੁਜ਼—ਬਿਨਾ, ਸਿਵਾਏ। ਨ ਰਸੱਦ—ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ।

ਅਰਥ : ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਵੈਦ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ (ਕਿ ਸਿਆਣੇ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਜੁ) ਗਾਰੀਬਾਂ (ਨਿਮਾਣਿਆਂ, ਮਸਕੀਨਾਂ) ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਹੋਰ ਕੋਈ) ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ (ਜਾਣਦਾ)।

ਬਰਾਏ ਰੰਬਨੀ-ਇ ਚਸ਼ਮਿ ਦਿਲ, ਅਗਾਰ ਖਾਹੀ।

ਬ-ਖਾਕਿ ਦਰਗਹਿ ਓ, ਹੇਚ ਤੂਤੀਆ ਨ ਰਸੱਦ ॥੪॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਬਰਾਏ—ਵਾਸਤੇ, ਲਈ। ਖਾਹੀ—ਤੂੰ ਚਾਹੇਂ। ਬ-ਖਾਕਿ—ਖਾਕ ਤੋਂ, ਪੁੜੀ ਤੋਂ। ਹੇਚ—ਕੋਈ। ਤੂਤੀਆ—ਮਮੀਰਾ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੂੰ ਦਿਲ ਦੀ ਅੱਖ ਦੀ ਜੋਤ (ਰੰਬਨੀ) ਲੈਣੀ ਚਾਹੇਂ (ਤਾਂ) ਉਸ (ਸਤਿਗੁਰ) ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਖਾਕ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਮੀਰਾ (ਸੁਰਮਾ) ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ (ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਪਤ ਕਰ)।

ਬ-ਯਾਦਿ ਦੋਸਤ, ਤਵਾਂ ਉਮਰ ਰਾ ਬਸਰ ਬੁਰਦਨ।
ਕਿ: ਦਰ ਬਰਾਬਰਿ ਆਂ, ਹੇਚ ਕੀਮਯਾ ਨ ਰਸੱਦ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬ-ਯਾਦਿ ਦੋਸਤ—ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ। ਤਵਾਂ—ਬੈਲ, ਕੁਦਰਤ, ਸੰਭਵ ਹੋਣਾ (ਸੰਭਾਵਨਾ)। ਬਸਰ ਬੁਰਦਨ—ਗੁਜ਼ਾਰਨਾ। ਕੀਮੀਆ—ਰਸਾਇਣ। ਕਿ—ਕਿਉਂਜੁ।

ਅਰਥ : ਗੁਰੂ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਉਮਰ ਲੰਘਾ ਦੇਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੁ ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੋਈ ਰਸਾਇਣ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੀ।

ਤਮਾਮ ਦੌਲਤਿ ਗੀਤੀ, ਫਿਦਾਏ ਖਾਕਿ ਦਰਸ਼।
ਕਿ: ਤਾ ਫਿਦਾਸ਼ ਨ ਗਰਦਦ, ਕਸੇ ਬਜਾ ਨ ਰਸੱਦ ॥੬॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਗੀਤੀ—ਦੁਨੀਆ। ਫਿਦਾ—ਸਦਕੇ। ਦਰਸ਼—ਦਰ+ਸ਼—ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਉਸ ਦਾ। ਫਿਦਾਸ਼—ਕੁਰਬਾਨ ਉਸ ਤੋਂ। ਗਰਦਦ—ਹੋਵੇ, ਹੁੰਦਾ। ਕਸੇ—ਕੋਈ ਆਦਮੀ। ਬਜਾ—(ਬ+ਜਾ) ਥਾਂ ਸਿਰ, ਟਿਕਾਣੇ।

ਅਰਥ : ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੌਲਤ ਉਸ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਖਾਕ ਤੋਂ ਸਦਕੇ (ਹੈ), ਕਿਉਂਜੁ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕੁਰਬਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਟਿਕਾਣੇ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦਾ।

ਫਿਦਾਏ ਖਾਕਿ ਦਰਸ਼ ਮੇ ਸ਼ਵਦ, ਅਜਾਂ ‘ਗੋਇਆ’।
ਕਿ: ਹਰ ਕਿ: ਖਾਕ ਨ ਗਰਦਦ, ਬ-ਮੁਦਾਆ ਨ ਰਸੱਦ ॥੭॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਮੇ ਸ਼ਵਦ—ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬ-ਮੁਦਾਆ—ਟੀਚਾ, ਮਤਲਬ, ਮੰਤਰ। ਅਜਾਂ—ਇਸ ਲਈ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਖਾਕ ਤੋਂ ‘ਗੋਇਆ’ ਇਸ ਲਈ ਸਦਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਖਾਕ (ਪੂੜੀ) ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, (ਉਹ ਆਪਣੇ) ਮਨੋਰਥ (ਨਿਸ਼ਾਨੇ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਮਾਇਆ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਪਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ, ਇਸ ਦੇ ਛੱਲ ਵਿਚ ਆ ਕੇ, ਰਤਨ ਤਿਆਗਦਾ ਤੇ ਕੱਚ ਵਿਹਾਇਦਾ ਹੈ, ਠਾਕੁਰ ਵੱਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ‘ਚੇਰੀ’ (ਮਾਇਆ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ

ਰਭਨੁ ਰਿਆਗਿ, ਕਉਡੀ ਸੰਗਿ ਰਥੈ ॥

ਸਾਥੁ ਛੈਡਿ, ਝੁਠੁ ਸੰਗਿ ਮਥੈ ॥੮॥੮॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੬੨)

ਮੁੱਹ ਮਜ਼ਾਨਿਆਂ ਤੇ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾਤਾਰ, ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਮੰਗਤਿਆਂ ਦਾ ਮੰਗਤਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਇਸ ਦੀਨ ਦਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਤਰਸ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਿਰਖ ਵੀ :

ਅਮਿਤੁ ਕਉਣਾ, ਬਿਖਿਆ ਮੀਠੀ।
ਸਾਥਤ ਕੀ ਬਿਧਿ, ਨੈਨਹੁ ਛੀਠੀ।

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੬੩)

ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਹਿਬ ਛਾਡਿ ਕੇ, ਮਨਮੁਖ ਹੋਏ ਬੈਂਦੇ ਦਾ ਬੰਦਾ ।੧੯੧੫। (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ)

ਪਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜੋ ਸੁਭਾਗੇ ਜੀਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਫੁਰਮਾਨ
ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦੇ ਹਨ

ਮਾਂਗਉ ਰਾਮ ਤੇ ਸਭਿ ਬੋਕ ॥

ਮਾਨੁਖ ਕਉ ਜਾਚਤ, ਸ੍ਰਮੁ ਪਾਈਐ, ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਮੋਖ ॥

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੬੨)

(ਸਮ-ਸੰ: ਯਤਨ-ਮਿਹਨਤ, ਭਟਕਣਾ)

ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਸਜਦੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ 'ਗਰੀਬੀ' ਤੇ ਨਿੰਮਤਾ ਦੇ ਪਾਰਨੀ ਹੁੰਦੇ
ਹਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ, ਹਰਿਨਾਮ-ਧਨ ਨਾਲ, ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬੇਨਵਾ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਦੇ ਦਰ ਦੇ
ਸੁਆਲੀ, ਪ੍ਰਭੂ-ਰੰਗ-ਰਤੇ ਮਸਤਾਨੇ, ਕੂਕ ਉਠਦੇ ਹਨ

ਜਬ ਲਗੁ ਮਨਿ ਬੈਂਕੁਠ ਕੀ ਆਸ ॥

ਤਬ ਲਗੁ ਹੋਏ ਨਹੀਂ, ਚਰਨ ਨਿਵਾਸੁ ॥

(ਗਊੜੀ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੩੨੫)

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਦਾ ਇਹ ਆਲਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਅੱਧੇ ਜੋ
ਤੋਂ ਵੀ ਖਰੀਦਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਕਈ ਬੈਂਕੁਠ ਨਾਹੀ ਲਵੈ ਲਾਗੇ ॥

ਮੁਕਾਤ ਬਪੁੜੀ ਭੀ ਗਿਆਨੀ ਤਿਆਗੇ ॥

(ਮਾਤ੍ਰ ਸੌਲਹੇ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੨)

ਐਸੇ ਸਾਈਂ-ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਕ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸਤਿਗੁਰ-ਚਰਨ-ਧੂੜ ਦੀ :

੧. ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ, ਪੁਰੀ ਕਉ ਬਾਲ ਜਾਈ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਤੇਰਾ ਭਾਈ ॥

(ਸੋਗਣੁ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੧੧)

੨. ਸਾਜਨ ਕੇਰੇ ਚਰਨ ਕੀ ਹੋਏ ਰਹਾ ਸਦ ਪੁਰਿ ॥

(ਮਾਤ੍ਰ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੮੮)

੩. ਪੁੜੀ ਵਿਚ ਲੁਡੰਦੀ ਸੋਹਾ, ਨਾਨਕ ਤੈ ਸਹੁ ਨਾਲੇ ॥ (ਸਲੋਕ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੮੨੪)

੪. ਇਛ ਪੁਨੀ ਜਨ ਕੇਰੀਆ, ਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਾ ॥ (ਗਊੜੀ ਮ: ੮, ਪੰਨਾ ੧੬੮)

'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ) ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ
ਮਾਕ ਤੋਂ ਸਦਕੋਂ ਹੋ ਜਾ। ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਧੂੜੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੋਰਥ-ਸਿੰਘੀ
ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਸਰਦਾਰੀ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪੰਥ ਹੈ। ਸੋ,
ਸੁਣ ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਦੀ ਸੰਦ

ਛੁਨਾ ਹੈ ਬਲ ਅਨੈਅਪੁਰ ਮੇਂ, ਬਹਾ ਦੇ ਬਾਹਿ ਮੁਕਾਂ ਨੇ ।

ਮੈਂ ਬਖ਼ਤਾ ਦਾਰ ਪਰ ਸਰ ਹੈ, ਕੁਝੀ ਸਰਦਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ ।

ਗਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੩੧

ਮੁਸ਼ਤਿ ਖਾਕਿ ਦਰਗਹ ਉੱ, ਕੀਮੀਆਗਰ ਮੇਂ ਕੁਨੱਦ।
ਹਰ ਗਦਾ ਰਾ, ਬਾਦਸ਼ਾਹਿ ਹਫਤ ਕਿਸ਼ਵਰ ਮੇਂ ਕੁਨੱਦ ॥੧॥

ਮਾਕਿ ਦਰਗਾਹਿ ਤੋ, ਸਦ ਤਾਜ਼ ਅਸ੍ਰ, ਬਹਾਰਿ ਛਰਕਿ ਮਨ।
ਆਸੀਅਮ, ਦਿਲ ਗਰ ਹਵਾਏ ਤਾਜੇ ਅਫਸਰ ਮੇਂ ਕੁਨੱਦ ॥੨॥

ਕੀਮੀਆਗਰ, ਗਰ ਜਿ ਮਿਸ, ਸਾਜ਼ਦ ਤਿਲਾ, ਈਂ ਦੂਰ ਨੇਸ੍ਰ।
ਤਾਲਬਿ ਹੱਕ ਖਾਕ ਰਾ, ਖੁਰਸ਼ੀਦਿ ਅਨਵਰ ਮੇਂ ਕੁਨੱਦ ॥੩॥

ਸੁਹਬਤਿ ਆਰਫ ਮੁਯੱਸਰ ਗਰ ਸਵੱਦ, ਈਂ ਅਜਬ ਦਾਅ।
ਈਂ ਤਨਤ ਰਾ ਤਾਲਬਿ ਹੱਕ, ਸੌਕਿ ਅਕਬਰ ਮੇਂ ਕੁਨੱਦ ॥੪॥

ਸ਼ੇਅਰਿ 'ਗੋਇਆ' ਹਰ ਕਸੇ ਕੋ, ਬਿਸ਼ਨਵਦ ਅਜ ਜਾਨੇ ਦਿਲ।
ਕੈ ਦਿਲਸ਼, ਪੁਰਵਾਏ ਲਾਅਲ ਉ ਕਾਨਿ ਗੌਹਰ, ਮੇਂ ਕੁਨੱਦ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਮੁੱਠ ਭਰ ਮਿੱਟੀ, ਰਾਸਾਇਣੀ ਕਰ ਜਾਏ।
ਉਸ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਹਰ ਇੱਕ ਮੰਗਤਾ, ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਸਦਵਾਏ, ਹੂ।
2. ਦਰ ਤੇਰੇ ਦੀ ਧੂੜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ, ਤਾਜਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਾ।
ਪਾਪੀ ਹਾਂ, ਜੇ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਦਿਲ, ਕਰੇ ਰਾਜ ਦੀ ਚਾਹਣਾ, ਹੂ।
3. ਕੀ ਗੋਇਆ ਜੇ ਇਕ ਰਸੈਣੀ, ਤਾਬਿਓ, ਤਿਲਾਂ ਬਣਾਵੇ।
ਆਸ਼ਕ ਰੱਬ ਦਾ ਮਿੱਟੀ ਤਾਈਂ, ਸੂਰਜ ਜਿਉਂ ਚਮਕਾਵੇ, ਹੂ।
4. ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਮਿਲੇ ਜੇ ਤੈਨੂੰ, ਰਹਿਮਤ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣੀ।
ਤਨ ਮਨ ਤੇਰੇ ਲਗਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ, ਸਜਣਾ ਉਸ ਨੇ ਲਾਟੀ, ਹੂ।
5. ਸ਼ੇਅਰ 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਜਿਸਨੇ ਸੁਣ ਕੇ, ਦਿਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨੇ ਧਾਰੇ।
ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਮੌਤੀ, ਲੱਗਣ ਇਸ ਨਕਾਰੇ, ਹੂ।

ਮੁਖਤਿ ਖਾਕਿ ਦਰਗਹ ਉ੍ਹਿ, ਕੌਮੀਆਗਰ ਮੇਂ ਕੁਨੱਦ।
ਹਰ ਗਦਾ ਰਾ, ਬਾਦਸ਼ਾਹਿ ਹਫਤ ਕਿਸ਼ਵਰ ਮੇਂ ਕੁਨੱਦ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਮੁਖਤ—ਮੁੱਠੀ। ਕੌਮੀਆਗਰ—ਰਸਾਇਣੀ, ਰਸਾਇਣ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ, (ਕੌਮੀਆ ਦੇ ਅਸਲਾਹੀ ਅਰਥ ਹਨ ਕੁਝ ਤੇ ਨਫਸਿ ਤਨ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਮਲ ਦੇ ਦਰਜੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਣਾ)। ਹਫਤ—ਸਤ। ਕਿਸ਼ਵਰ—ਵਿਲਾਇਤ, ਦੇਸ਼ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਇਕ ਦੇਸ਼)। ਮੇਂ ਕੁਨੱਦ—ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦਰਗਹ—ਦਰਬਾਰ, ਕਰਹਿਰੀ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਮਿੱਟੀ ਰਸਾਇਣੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਰੇਕ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ ਸੱਤਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਖਾਕਿ ਦਰਗਾਹਿ ਤੋ, ਸਦ ਤਾਜ ਅਸੁ, ਬਹਰਿ ਫਰਕਿ ਮਨ।
ਆਸੀਆਮ, ਦਿਲ ਗਰ ਹਵਾਏ ਤਾਜੇ ਅਫਸਰ ਮੇਂ ਕੁਨੱਦ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬਹਰੇ—ਵਾਸਤੇ। ਸਦ—ਸੈ। ਫਰਕ—ਸਿਰ ਦੀ ਖੋਪਰੀ (ਭਾਵ, ਸਿਰ)। ਆਸੀ—ਗੁਨਹਗਾਰ, ਪਾਪੀ। ਅਮ—ਮੈਂ ਹਾਂ। ਹਵਾ—ਇੱਛਾ। ਤਾਜੇ ਅਫਸਰ—ਤਾਜ ਤੇ ਹਕੂਮਤ, ਰਾਜ ਤਾਜ। ਗਰ—ਜੇ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਲਈ ਸੈਂਕੜੇ ਤਾਜਾਂ (ਸਮਾਨ) ਹੈ। ਮੈਂ ਗੁਨਹਗਾਰ ਹਾਂ ਜੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ (ਫਿਰ ਵੀ) ਤਾਜ ਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਖਾਹੜ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੌਮੀਆਗਰ, ਗਰ ਜਿ ਮਿਸ, ਸਾਜ਼ਦ ਤਿਲਾ, ਈਂ ਦੂਰ ਨੇਸੁ।
ਤਾਲਬਿ ਹੱਕ ਖਾਕ ਰਾ, ਮੁਰਬੀਦਿ ਅਨਵਰ ਮੇਂ ਕੁਨੱਦ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਜਿ—ਤੋਂ। ਮਿਸ—ਤਾਂਬਾ। ਤਿਲਾ—ਸੋਨਾ। ਤਾਲਬ—ਜਗਿਆਸੁ। ਮੁਰਬੀਦ—ਸੂਰਜ। ਅਨਵਰ—ਚਮਕਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ : ਰਸਾਇਣੀ ਜੇ ਤਾਂਬੇ ਤੋਂ ਸੋਨਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਦੂਰ (ਅਸਚਰਜ) ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, (ਕਿਉਂਨ੍ਹੁ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਗਤ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮਈ ਸੂਰਜ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (ਉਹ ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਖਦਾ ਹੈ)।

ਸੁਹਬਤਿ ਆਰਫ ਮੁਯੱਸਰ ਗਰ ਬਵੱਦ, ਈਂ ਅਜਬ ਦਾਂਅ।
ਈਂ ਤਨਤ ਰਾ ਤਾਲਬਿ ਹੱਕ, ਸ਼ੌਕਿ ਅਕਬਰ ਮੇਂ ਕੁਨੱਦ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਸੁਹਬਤ—ਸੰਗਤ। ਆਰਫ—ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ। ਮੁਯੱਸਰ—ਹਾਸਿਲ। ਬਵੱਦ—ਹੋਵੇ। ਦਾਂਅ—(ਦਾਨਿਸਤਨ ਮਸਦਰ ਤੋਂ ਹੁਕਮੀ ਕਿਰਿਆ) ਤੂੰ ਜਾਣ ਲੈ, ਸਾਡੇ ਲੈ। ਤਨਤ—ਤੇਰਾ ਤਨ। ਅਕਬਰ—ਵੱਡਾ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗਿਆਨੀ (ਪੁਰਨ ਸਤਿਗੁਰ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਪਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਚਰਜ (ਗਨੀਮਤ) ਜਾਣ। ਉਹ ਤੇਰੇ ਤਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸ਼ੌਕ ਦੇਵੇਗਾ।

ਬੋਅਰਿ 'ਗੋਇਆ' ਹਰ ਕਸੇ ਕੈ, ਬਿਸ਼ਨਵਦ ਅਜ਼ ਜਾਨੇ ਦਿਲ ।
ਕੈ ਦਿਲਬ, ਪੁਰਵਾਏ ਲਾਅਲ ਓ ਕਾਨਿ ਗੌਹਰ, ਮੇ ਕੁਣੱਦੇ ॥੫॥

ਬਿਸ਼ਨਵਦ: ਹਰ ਕਸੇ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ। ਕੋ—ਕਿ ਓ, ਕਿ ਉਸ ਨੇ।
ਬਿਸ਼ਨਵਦ—ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਕੈ—ਕੀ, ਕਦੋ, ਕਿੱਥੇ ? ਦਿਲਸ—ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ। (ਪੁਰਵਾ—
ਹਾਜ਼ਤ, ਡਰ, ਪਰਵਾਹ) ਕਾਨਿ ਗੌਹਰ—ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਖਾਣ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ 'ਗੋਇਆ' ਦਾ ਸ਼ੋਅਰ ਦਿਲੋਂ ਵਜੋਂ ਸਰਵਣ ਕੀਤਾ ਹੈ,
ਊਹ ਲਾਲਾਂ ਤੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਖਾਣ ਦੀ ਕੀ (ਕਿਥੇ) ਪਰਵਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ, ਗੋਇਆ
ਦੇ ਇਹ ਸ਼ੋਅਰ ਹੀਰਿਆਂ ਲਾਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੀਮਤੀ ਹਨ)।

ਵਿਆਖਿਆ

'ਚਰਣ ਪੂੜ ਹੋਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਸਿਖ ਸਾਡੇ ਜਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਕ (ਮਹਾਂ
ਨੰਮ੍ਹ) ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਾਤ ਤੇ ਵਰਣਾਭਿਮਾਨ ਦੇ ਸਿਰ ਮਿੱਟੀ ਪਾਵੇ।'

(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਗ: ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ, 'ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਤੰਡ')

ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਅਥਵਾ ਸ੍ਰੀਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਕ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਹਿਮਾ
ਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਆਪ ਵੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸੋਂ ਸੰਤਨ-ਪੂੜੀ
ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਰਮ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਖਦੇ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਐਉਂ ਜਾਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ

ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਇਹੈ ਸੁਖ ਮਾਗੈ, ਮੇਕਉ ਕਰਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਪੁਰੇ ॥   (ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਾਕਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਕ ਹੋਣ ਵਿਚ ਫ਼ਲ ਮਹਿਸੂਸ
ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਰਜਾਦ ਹੈ

ਨਾਨਕ ਬੁਗੋਪਦ ਜਨੁ ਤੁਰਾ, ਤੇਰੇ ਚਾਕਰਾਂ ਪਾਖਾਕ ॥   (ਤਿਲੰਗ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੨੨੧)

ਚੰਥੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਇਵੇਂ ਹੈ

ਗੰਗਾ, ਜਮੁਨਾ, ਗੋਦਾਵਰੀ, ਸਰਸੂਰੀ, ਤੇ ਕਰਹਿ ਉਦਮੁ ਪੁਰਿ ਸਾਧੁ ਕੀ ਤਾਈ ॥

ਕਿਲਵਿਖ ਮੈਲੁ ਭਰੇ, ਪਰੇ ਹਮਰੈ ਵਿਚਿ, ਹਮਰੀ ਮੈਲੁ ਸਾਧੁ ਕੀ ਪੁਰਿ ਗਵਾਈ ॥

(ਮਲਾਰ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੬੩)

ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਰੱਜ ਦੀ ਇਸ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ
ਚਰਨ ਸਾਹਿਆਂ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਹਨ। ਭਾਗ:
ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ਨੌਵੀਂ ਵਿੱਚ, ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਸਵਿਸਥਾਰ, ਇਵੇਂ
ਬਿਆਨਦੇ ਹਨ

ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਨੀਵੇਂ ਚਰਣ, ਸਿਰ ਪੇਰੀਂ ਪਾਂਦੇ ।

ਮੁੰਘ, ਅਖੀ, ਨਖੁ, ਬੰਨ, ਹਥ, ਏਹ ਭਾਰ ਉਚਾਏ ।

ਸਭ ਚਿਹਨ ਛਾਡ ਪੁਸ਼ੀਅਨ, ਕਉਣ ਕਰਮ ਕਮਾਏ ?

ਗੁਰ ਸਰਣੀ ਸਾਧ ਸੋਗਡੀ ਨਿਭ ਚਾਲ ਚਾਲ ਸਾਏ ।

ਵੱਤਨਿ (ਚਲਦੇ ਹਨ) ਪਰਉਪਕਾਰ ਨੂੰ, ਕਰ ਪਾਰ ਵਸਾਏ (ਥਾਹ ਲਗਾਏ) ।

ਮੇਰੀ ਖੌਲ੍ਹੀ ਮੇਸਡੇ, ਗੁਰਸਿਖ ਹੈਢਾਏ ।

ਮਾਸਤਕ ਲੰਗੇ ਸਾਧੁ ਰੇਣ੍ਹ, ਭਾਵ ਭਾਗ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ।੧੯॥੯॥

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਵੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਇਉਂ ਹੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਿੱਠਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮੁੱਠ ਰਸਾਇਣੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਰਸਾਇਣੀ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਜੋ ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਸੋਨਾ ਹੀ ਬਣਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ; ਸੁਗੋਂ, ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਚਮਕਣ ਵਾਲਾ ਸੂਰਜ ਬਣਾ ਦੇਵੇ; ਭਾਵ, ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੂਰਜ ਉਦੇ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ । ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਪੈਂਨ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਾਕ ਸੱਤਾਂ ਵਿਲਾਇਤਾਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਵੀ ਐਸੇ ਸੱਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਸੱਜਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਯਥਾਰਥ ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਕਲਪਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕਮਾਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਲਾਲਾਂ ਤੇ ਮੌਤੀਆਂ ਦੀ ਖਾਣ (ਦੁਨੀਆਵੀ, ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸੋ, ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਮਿੱਠਰ, ਨਿਮਰਤਾ, ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਨਿਰ-ਅਭਿਮਾਨਤਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਈ ਗਈ ਹੈ । ਇਹ ਗੁਣ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਜਾਣ, ਉਸਦੀਆਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀਆਂ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਸਜਦੇ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਸ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਤਰਸ-ਪੂਰਤ ਇੱਕ ਤੱਕਣੀ ਮੁਰਦੇ ਜੀਵਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ‘ਧਾੜਵੀਆਂ’ ਨੂੰ ਸਾਧੁ, ‘ਚੌਰਾਂ’ ਨੂੰ ਸੇਵਕ ਤੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਦਰਦ-ਮੰਦ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਛੋਹ ਸਧਾਰਨ ਸਹਿਮੇ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੇਵਕ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਮਣੁਰਤਾ ਤੇ ਪਿਆਰ-ਖਿੱਚ, ਅਨੰਤ ਦਿਲ-ਸਾਗਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਦੇ ਜਵਾਰ-ਭਾਟੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਹੀ ਤੇ ਸਫਲ ਸਿੱਖਰ ਉਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਧੰਨ ਹਨ ਉਹ ਹਰੀ-ਜਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਲਖਾਇਕ—‘ਚਰਨ-ਧੂੜ’—ਦੀ ਇਸ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਸਮਝ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾਇਆ ਤੇ ਕਮਾਇਆ ਹੈ ।

ਮਿਸਲਿ ਦਹਾਨਿ ਤੇਗ ਤੋ, ਭੁੰਗ ਸੱਕਰ ਨਾ ਬਾਸਦ।
ਈ ਮਿਸਲ ਰਾ ਕਿ ਗੁਹਤਮ, ਈ ਮੂਖ-ਤਰ ਨ ਬਾਸਦ ॥੧॥

ਬਾ-ਹਿਸਰ ਆਸਨਾ ਸੌ, ਰਾਰ ਤਾਲਥਿ ਵਸਾਲੀ।
ਰਾਹ ਕੈ ਬਰੀ ਬ-ਮੰਜਲ, ਤਾ ਰਾਹਬਰ ਨਾ ਬਾਸਦ ॥੨॥

ਦਮਾਨਿ ਚਸਮ ਮ-ਗੁਜ਼ਾਰ ਅਜ ਦਸਤ, ਹਮ ਦੋ ਮਿਜਗਾਂ।
ਤਾ ਜੈਥਿ ਆਰਜੂ-ਹਾ, ਪੁਰ ਅਜ ਰੌਹਰ ਨਾ ਬਾਸਦ ॥੩॥

ਸ਼ਾਖਿ ਉਮੀਦਿ ਆਸਕ, ਹਰਗਿਜ਼ ਸਮਰ ਨ ਰੀਚਦ।
ਅਜ ਅਸਕ ਆਬਿ ਮਿਜਗਾਂ, ਤਾ ਸਬਜ਼ ਤਰ ਨ ਬਾਸਦ ॥੪॥

ਐ ਬੁਲਛੂਲ 'ਗੋਇਆ', ਅਜ ਇਸਕਿ ਓ ਮਜ਼ੱਨ ਦਮ।
ਕੋ ਪਾ ਨਿਹੱਦ ਦਰੀ ਰਾਹ, ਆਂ ਰਾ ਕਿ ਸਰ ਨ ਬਾਸਦ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਖੰਡ ਦੀ ਬੋਗੀ ਨਾਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰ, ਮੂੰਹ ਤੇਰਾ ਹੈ ਮਿੱਠਾ।
ਇਹ ਉਪਮਾ ਕੁੱਝ ਫ਼ਬਦੀ ਨਾਹੀ, ਮੂਖ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਡਿੱਠਾ, ਹੂ।
੨. ਬਿਰਹਾ ਸੰਗ ਯਰਾਨਾ ਪਾ ਲੈ, ਚਾਹੋਂ ਵਸਲ ਜੇ ਪਾਣਾ।
ਬਿਨ ਰਹਿਬਰ ਦੇ ਪਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਰਾਹੀਂ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ, ਹੂ।
੩. ਝਿੱਮਣੀ ਵਾਂਝੂ ਕਦੀ ਨਾ ਛੱਡੀਂ, ਮਿੱਤਰਾ ਅੱਖ ਦਾ ਪੱਲਾ।
ਜੇਥ ਆਸ ਦੀ, ਨਾਲ ਮੇਤੀਆਂ, ਭਰੇ ਨਾ ਜਦ ਤੱਕ ਅੱਲਾ, ਹੂ।
੪. ਆਸਕ-ਆਸ ਦੀ ਟਹਿਣੀ ਤਾਈਂ, ਤਦ ਤਕ ਫਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।
ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੰਜਣ ਬਾਤਰ, ਨੈਂਹੋਂ ਨੌਰ ਨਹਿੰ ਵਗਦਾ, ਹੂ।
੫. ਇਸਕ ਆਪਣੇ ਦਾ ਤੂੰ 'ਗੋਇਆ', ਨ ਕਰ ਕੁੜਾ ਮਾਣਾ।
ਇਸਕ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਨੂੰ ਹੈ ਪੈਂਦਾ, ਤਲੀ ਤੇ ਸੀਸ ਟਿਕਾਣਾ, ਹੂ।

ਮਿਸਲਿ ਦਹਾਨਿ ਤੁਗ ਤੇ, ਦੁਗਿ ਪੱਕਰ ਨਾ ਬਾਸ਼ਦ।

ਈਂ ਮਿਸਲ ਰਾ ਕਿ ਗੁਫਤਮ, ਈਂ ਮੁਖ-ਤਰ ਨ ਬਾਸ਼ਦ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਮਿਸਲ—ਵਾਂਗ। ਦਹਾਨ—ਮੁੰਹ। ਤੁਗ ਸੋਗੀ। ਨਾ ਬਾਸ਼ਦ—ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਗੁਫਤਮ—ਮੈਂ ਆਖੀ। ਮੁਖ-ਤਰ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਤੁਗ ਮੁੰਹ ਦੇ ਵਾਂਗ ਸ਼ਕਰ ਦੀ ਬੋਗੀ ਵੀ ਮਿੱਠੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਨਹੀਂ ਹੈ)। ਇਹ ਉਦਾਹਰਣ ਜੋ ਮੈਂ ਕਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸ਼ਕਰ, ਖੰਡ ਤੇਰੀ ਮਿਠਾਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ)।

ਬਾ-ਹਿਜਰ ਆਸ਼ਨਾ ਸੌ, ਰਾਰ ਤਾਲਬਿ ਵਸਾਲੀ।

ਰਾਹ ਕੈ ਬਰੀਂ ਬ-ਮੰਜਲ, ਤਾ ਰਾਹਬਰ ਨਾ ਬਾਸ਼ਦ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਹਿਜਰ—ਵਿਛੋੜਾ। ਆਸ਼ਨਾ—ਵਾਕਢ। ਸੌ—ਹੋ। ਤਾਲਬ—ਚਾਹਵਾਨ। ਵਸਾਲੀ—ਮਿਲਾਪ। ਕੈ—ਕਦੋਂ, ਕਿਵੇਂ ? ਬਰੀਂ—ਉਤੇ।

ਅਰਥ : (ਤੂੰ) ਬਿਹੋਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ, ਜੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ, ਰਸਤੇ (ਨਹੀਂ) ਮੰਜਲ ਉਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪੁਜ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਰਹਿਬਰ (ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰ) ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਦਾਮਾਨਿ ਚਸ਼ਮ ਮ-ਗੁਜ਼ਾਰ ਅੜ ਦਸਤ, ਹਮ ਚੋ ਮਿਯਗਾਂ।

ਤਾ ਜੈਬਿ ਆਰਜੂ-ਹਾ, ਪੁਰ ਅੜ ਗੌਹਰ ਨਾ ਬਾਸ਼ਦ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਮ-ਗੁਜ਼ਾਰ—(ਮ-ਗੁਜ਼ਾਰ) ਨ ਛਡ। ਦਾਮਨ—ਪੱਲਾ। ਹਮ ਚੋ—ਵਾਂਗੁੰ। ਮਿਯਗਾਂ—ਛਿਮਣੀਆਂ। ਗੌਹਰ—ਮੌਤੀ। ਜੇਬ—ਕੀਸਾ (ਗੀਸਾ, ਖੀਸਾ)।

ਅਰਥ : ਅੱਖ (ਅੱਖਾਂ) ਦਾ ਲੜ ਹੋਂਦੇ ਨਾ ਛੱਡ ਛਿਮਣੀਆਂ ਵਾਂਗੁੰ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜੇਬ ਮੌਤੀਆਂ (ਅਥਰੂਆਂ) ਨਾਲ ਭਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। (ਭਾਵ, ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ—ਦਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਲੋਚਾ ਬਣਾਈ ਰਖ, ਤਾਕਿ ਤੇਰੀ ਝੋਲੀ ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਗਾਰ ਮੌਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ)।

ਬਾਗਿ ਉਮੀਦਿ ਆਸ਼ਕ, ਹਰਿਗਲ ਸਮਰ ਨ ਗੀਰਦ।

ਅੜ ਆਸ਼ਕ ਆਬਿ ਮਿਯਗਾਂ, ਤਾ ਸਬਜ਼ ਤਰ ਨ ਬਾਸ਼ਦ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਸ਼ਾਸ਼—ਟਹਿਣੀ। ਸਮਰ—ਛਲ। ਨ ਗੀਰਦ—ਨਹੀਂ ਛੜਦੀ, ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਰਦੀ। ਆਸ਼ਕ—ਹੈਂਡ੍ਹ। ਮਿਯਗਾਂ—ਛਿਮਣੀਆਂ।

ਅਰਥ : ਆਸ਼ਕ ਦੀ ਆਸ ਦੀ ਟਹਿਣੀ ਕਦੀ ਛਲ ਨਹੀਂ ਛੜਦੀ (ਲਿਆਉਂਦੀ) ਜਦੋਂ ਰਕ ਛਿਮਣੀਆਂ ਦੇ ਹੈਂਡ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਗੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। (ਭਾਵ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮਨ ਬੈਰਾਗ-ਮਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਪਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਕਦੀ)।

ਐ ਬੁਲਫੁਲ 'ਗੋਇਆ', ਅਜ ਇਸ਼ਕਿ ਓ ਮਜ਼ੱਨ ਦਮ।

ਕੈ ਪਾ ਨਿਹੱਦ ਦਰੀਂ ਰਾਹ, ਅਤੇ ਰਾ ਕਿ ਸਰ ਨ ਬਾਬਦ।

ਬੁਲਫੁਲ : ਬੁਲਫੁਲ—ਵਾਪੁ ਗੱਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਗੱਪੀ। ਮਜ਼ੱਨ—ਨਾ ਮਾਰ।
ਅਜ ਇਸ਼ਕਿ ਓ—ਉਸ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ। ਪਾ—ਪੈਰ। ਨਿਹੱਦ—ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : (ਨਿਮਰਤਾ ਭਾਵ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਐ ਗੱਪੀ 'ਗੋਇਆ'! ਉਸ ਦੇ ਪੇਮ
ਦਾ ਦਮ ਨਾ ਮਾਰ (ਮਾਣ ਨਾ ਕਰ), (ਕਿਉਂ) ਜੁ ਇਸ (ਪੇਮ ਦੇ) ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੈਰ
ਰਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ (ਧੜ ਉਤੇ) ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। (ਭਾਵ, ਪੇਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸਿਰ
ਧੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਬਹੁਤੀ ਵੇਰ ਪ੍ਰਮਾਗਬ ਦੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਅਕਹਿ ਤੇ ਅਮਿੱਤ ਸੁਆਦ
ਦੀ ਝਲਕ ਦਰਸਾਉਣ ਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਵਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਰਸਾਂ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣ ਤੇ
ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਏਥੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਅੰਦਰ ਵੱਸੀ ਹਗੀ-ਪੀਤ ਨੂੰ ਪਰਗਟ
ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਐਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ

ਜਿਉ ਮਛਲੀ ਬਿਨੁ ਪਾਣੀਐ, ਕਿਉ ਜੀਵਣੁ ਪਾਵੈ ॥

ਕੁਦ ਵਿਗੁਣਾ ਚਾਰਿਕੇ, ਕਿਉ ਕਰਿ ਤਿਪਤਾਵੈ ॥

ਨਾਦ ਕੁਰੰਕਹਿ ਬੇਧਿਆ, ਸਨਮੁਖ ਉਠਿ ਧਾਵੈ ॥

ਡੜ੍ਹ ਲੋਤੀ ਕੁਸਾਮ ਬਾਸੁ ਕਾ, ਮਿਲਿ ਆਪੁ ਬੈਧਾਵੈ ॥

ਤਿਉ ਸੰਤ ਜਨਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ, ਦੇਖਿ ਦਰਸੁ ਅਧਾਵੈ ॥

(ਵਾਰ ਜੈਤਸਗੈ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੨੦੮)

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਵੀ ਧੂਰ ਅੰਦਰ ਵੱਸੀ ਹਗੀ-ਪੀਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਕੁਝ ਇਵੇਂ
ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ

ਮਾਨਵਾਕਿ ਜੈਸੇ ਨੌਕੁ ਬਾਲਹਾ, ਬੇਲਿ ਬਾਲਹਾ ਕਰਹਲਾ ॥

ਜਿਉ ਕੁਰੰਕ ਨਿਸਿ ਨਾਦੁ ਬਾਲਹਾ, ਤਿਉ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਰਾਮਈਆ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੯੩)

(ਕਰਹਲਾ—ਉਠ | ਬਾਲਹਾ—ਪਿਆਰਾ)

ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਾਲ ਗੁੜ੍ਹਦ ਹੋਏ ਫੁਰੀਦ ਜੀ ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਦੇ ਸੁਆਦ
ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਿਠੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੋਂ ਲਾਉਣ ਦਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ

ਫੁਰੀਦ, ਸਕਰ, ਖੂਨ, ਨਿਵਾਰ, ਗੁਹੜ, ਮਾਖਿਊ, ਮੱਝਾ ਢੂਘ ॥

ਸਥੇ ਵਸਵੁ ਮਿਠੀਆਂ, ਰਵ ਨ ਪੁਸ਼ਨਿ ਢੂਘ ॥੨੭॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੨)

ਹੁਣ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉ ਕਿ ਰੱਬ, ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹ-ਇਕ-ਸੁਰਤਾ ਕਿਤਨੀ ਪਿਧ
ਅਥਵਾ ਜਿੱਠੀ ਵਸਵੁ ਹੈ। ਇਹੀ ਛੇਦ ਛਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਥੱਲ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੇਰੀ ਤੁੰਗ ਵਰਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ ਮਾਪੁਰ ਬਚਨ, ਸੱਕਰ ਦੀ ਬੋਗੇ ਸਮਾਨ ਮਿੱਠੇ ਹਨ। ਫੇਰ, ਤੱਤ-ਛਿਣ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲ ਉਠਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤੁਲਣਾ ਜੋ ਮੈਂ ਦੇ ਬੈਠਾ ਹਾਂ, ਵਣੀਆ ਨਹੀਂ। ਸਕਰ ਆਦਿ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਰਸ ਨਾਲ ਮਨ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ

ਮਿਠਾ ਕਰਿ ਕੈ ਖਾਇਆ, ਕਉੜਾ ਉਪਜਿਆ ਸਾਈ ॥ (ਸਿੰਘੀ ਰਾਗ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੫੦)

ਸੰਸਾਰਕ ਰਸਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਛਿੰਨ-ਭੰਗਰ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਨਾਮ-ਰਸ, ਵਿਕਾਰ-ਗਹਿਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਦੀਵੀ ਸੁਆਦ ਤੇ ਉਮਾਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਰਸਾਂ ਵਾਂਗ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਭੋਗੀਦਾ ਹੈ।

ਫੇਰ ਚੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਤਾਂਧ ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ-ਮਈ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆ। ਬਿਰਹਾ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਕਾਂਗ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ ਰੋੜ੍ਹ ਲੈ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਗੁਰ-ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਆਪਾ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਪੱਲਾ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੀਦ) ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਹੱਥੋਂ ਨਾ ਛੱਡ ਜਦ ਤੱਕ ਝਿਮਣੀਆਂ ਵਾਂਗ, ਜੇਥੇ ਮੌਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਤੇ ਵੈਰਾਗ-ਮਈ ਹੁੱਝਾਂਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਦਕ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਆਸ ਦੀ ਟਹਿਣੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ, ਵੇਖੀਂ, ਕਿਤੇ ਇੰਨਾ ਕ਷ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਖੁਦੀ ਅਥਵਾ ਹਉਂ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਪੀਤਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਦਮ ਨਾ ਮਾਰ ਬੈਠੀਂ। ਇਹ ਵੀ ਚੇਤੇ ਰੱਖੀਂ ਕਿ ਪੇਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਹੀ ਪੈਰ ਰਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮੌਚਿਆਂ ਉਤੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਥੇ ਦਿਲਦਾਰ ਸਰਦਾਰ, ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਦਿਲਦਾਰ ਬਣਦੇ ਤੇ ਬਦਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ, ਪਰੰਤੂ ਭਾਵ-ਪੂਰਤ, ਢੰਗ ਇਹ ਹੈ

ਦਿਲ ਬਦਦੀਰ ਬਦੇਹ, ਤਾ ਤੇ ਦਿਲਦਾਰ ਬਵੀ ।

ਸਰ ਬਦਰ ਦਾਰ ਬਨਿਹ, ਤਾ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਬਵੀ ।

(ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇਹ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਆਪ ਪਿਆਰਾ ਬੀਵੇਂ। ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਉਤੇ ਰੱਖ ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋਂ।)

ਨੋਟ ਸਰਦਾਰ ਛਾਰਸੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ

ਸਰ—ਸਿਰ, ਦਾਰ—ਰਖਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਜੋ ਸਿਰ (ਅਣਖ) ਰਖਦਾ ਹੈ, ਦਾਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਸੂਲੀ (ਜੋ ਸਿਰ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ)।

੧. ਦਿਲਦਾਰ ਹੈ, ਪਿਆਰੇ ਹੁੰਦੇ। ੨. ਸਿਰ ਉੱਤੇ। ੩. ਸੂਲੀ। ੪. ਰੱਖ।

—{गान्जल नंबर ३३}—

गुलि हेली बधाग्नि दहर बू करद।
 लघि चूं गुंचह रा, छरखंदा खू करद ॥१॥

गुलाष्व, अंधरे, भुस्के अधीरे ॥
 चु बारां, बारसे अज्ज सु बसु करद ॥२॥

जहे पचकारीऐ ! पुर जाह्रानी ।
 किः हर बेरंग रा, खुस्त-रंगो बू करद ॥३॥

गुलाल अहस्तानीऐ, दसति भुबारक ।
 जमीने आसमां रा, सुरखरु करद ॥४॥

दे आलम गास्त रंगीन, अज्ज तुङ्गैलस ।
 चु स्ताहम, जामा रंगीन, दर गोलु करद ॥५॥

कसे कै दीद, दीदारि भुक्त्यस ।
 मुरादि उभर रा, हासिल निके करद ॥६॥

स्वद्वंद कुरधान, धाकि राहि संगत ।
 दिलि 'रोइआ', हमीं रा आरज्जु करद ॥७॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਛੁੱਲ ਹੋਲੀ ਦੇ, ਜੱਗ-ਬਗੀਚਾ, ਨਾਲ ਸੁਗੰਧ ਮਹਿਕਾਇਆ।
 ਗੁੰਚੇ ਵਰਗੇ ਹੋਠਾਂ ਤਾਈਂ, ਸੋਹਣਾ ਓਸ ਸਜਾਇਆ, ਹੂ।
2. ਛੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕੰਬਰ, ਅਲਤਾ ਤੇ ਕਸਤੂਰੀ।
 ਰਲ ਮਿਲ ਸਭਨਾਂ ਡਹਿਬਰ ਲਾਈ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰ ਦੂਰੀ, ਹੂ।
3. ਕੇਸਰ ਦੀ ਪਿਚਕਾਰੀ ਸਖੀਏ! ਉਸਤਤ ਕਰਾਂ ਕੀ ਤੇਗੀ।
 ਹਰ ਬੇੰਗ ਨੂੰ ਰੰਗਣ ਦੇ ਕੇ, ਵਾਹ ਵਾਹ ਮਹਿਕ ਖਲੇਗੀ, ਹੂ।
4. ਪਾਵਨ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰਾਂ ਨੇ, ਰੂਹ-ਗੁਲਾਬ ਉਡਾਇਆ।
 ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ, ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਬਣਾਇਆ, ਹੂ।
5. ਸੁੰਦਰ ਚੌਲਾ ਦਾਤਾ ਮੇਰੇ, ਗਲ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸਜਾਇਆ।
 ਅਰਸ ਛਰਸ ਹੋ ਸਦਕੇ ਉਸ ਤੋਂ, ਸੁਹਣਾ ਗੁਪ ਵਟਾਇਆ, ਹੂ।
6. ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਗੁਰ ਦਾ, ਪਾਵਨ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ।
 ਇਸ ਉਮਗਾ ਦਾ ਲਾਹਾ ਸਾਗ, ਜਾਣੋ ਉਸ ਨੇ ਲੀਤਾ, ਹੂ।
7. ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਧੂਤੀ ਉੱਤੋਂ, ਤਨ ਮਨ ਘੱਲ ਘਮਾਵਾਂ।
 ਇੱਕ ਇੱਕ ਸੱਪਰ ਇਹ ਮੇਰੀ, 'ਗੋਇਆ' ਹੋਰ ਨ ਚਾਹਵਾਂ, ਹੂ।

ਗੁਲਿ ਹੋਲੀ ਬਵਾਤਿਾ ਦਹਰ ਨੂ ਕਰਦ।
ਲਾਭ ਨੂ ਸ੍ਰੀਚਹ ਰਾ, ਛਰਮੰਦਾ ਖੂ ਕਰਦ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਗੁਲ ਫੁੱਲ। ਬ ਸਾਂਗਿ ਦਹਰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿਚ।
 ਸ੍ਰੀਚਹ ਅਨੁ ਖਿੜਿਆ ਫੁੱਲ, ਛੋਡੀ। ਛਰਮੰਦਾ ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ। ਮੁ ਕਰਦ ਮੁਖ
 (ਸੋਹਣਾ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਅਰਥ : ਹੋਲੀ ਦਾ ਫੁੱਲ (ਖਿੜਿਆ), ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀਧੀਪੀ ਤਰ ਖਿੜਿਆ।
 ਗੁਰੇ ਵਰਗੇ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਮੀਟੇ) ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਖਿੜਾ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਲਾਬੇ, ਅਬੀਰੇ, ਮੁਸ਼ਕੌ ਅਬੀਰੇ।
ਚੁ ਬਾਰਾਂ, ਬਾਰਸੇ ਅਜ਼ ਸੂ ਬਸੂ ਕਰਦ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਮੁਸ਼ਕ—ਕਸਤੂਰੀ। ਚੁ—ਵਾਂਗ। ਬਾਰਾਂ—ਮੀਂਹ। ਅਬੀਰ—ਅਲਤਾ
 (ਲਾਲ ਰੰਗ ਨਾਲ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਅਟਾ)। ਸੂ ਬਸੂ—ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ। ਓ—ਤੇ।

ਅਰਥ : ਗੁਲਾਬ, ਮੁਸ਼ਕਬੰਬਰ, ਕਸਤੂਰੀ ਤੇ ਅਬੀਰ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਵੱਸਣ
 ਲਗੇ।

ਜ਼ਹੇ ਪਚਕਾਰੀਏ, ਪੁਰ ਜਾਫਰਾਨੀ।
ਕਿ: ਹਰ ਬੇਰੰਗ ਰਾ, ਮੁਸ਼-ਚੰਗੋ ਬੁ ਕਰਦ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਜ਼ਹੇ—ਵਾਹ ਵਾਹ ! ਪੁਰ—ਭਰੀ ਹੋਈ। ਜਾਫਰਾਨੀ—ਕੇਸਰ ਘੁਲਿਆ
 ਪਾਣੀ।

ਅਰਥ : ਕੇਸਰ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਪਿਚਕਾਰੀਏ, ਵਾਹ ਵਾਹ, ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਹਰੇਕ ਬੇਰੰਗ
 (ਵਸਤੂ) ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। (ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ੇ ਨਾਮ-ਰਸ ਦੇ
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ, ਭਗਤੀ-ਚੀਨ ਸੁੱਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵੀ ਰਸ-ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਅੰਨੰਦ-ਦਾਇਕ ਹੋ ਗਏ)।

ਗੁਲਾਲ ਅਫਸ਼ਾਨੀਏ, ਦਸਤਿ ਮੁਬਾਰਕ।
ਜਾਮੀਨੋ ਆਸਮਾਂ ਰਾ, ਸੁਰਮੜ੍ਹੁ ਕਰਦ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਗੁਲਾਲ—ਅਲਤਾ। ਅਫਸ਼ਾਨੀ—ਉਡਾਉਣਾ। ਦਸਤਿ ਮੁਬਾਰਕ—
 ਪਵਿੱਤਰ ਹੱਥ। ਸੁਰਮੜ੍ਹੁ—ਲਾਲ ਚਿਹਰਾ।

ਅਰਥ : (ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ) ਪਵਿੱਤਰ ਹੱਥ (ਹੱਥਾਂ) ਨਾਲ ਗੁਲਾਲ ਉਡਾ ਕੇ
 ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਲ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲਾ (ਬਾਵ, ਲਾਲੋਂ ਲਾਲ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਈ ਆਲਮ ਰਾਬਤ ਰੰਗੀਨ, ਅਜ਼ ਤੁਝੈਲਬ।
ਸੂ ਬਾਹਮ, ਸਾਮਾ ਢੰਗੀ, ਦਰ ਗੁਲੁ ਕਰਦ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦੋ ਆਲਮ—ਦੋਵੇਂ ਜਹਾਨ। ਗਸ਼ਤ—ਹੋ ਗਏ। ਤੁਫ਼ੈਲਸ—(ਤੁਫ਼ੈਲ + ਸ)। ਉਸ ਦੇ ਤੁਫ਼ੈਲ, ਵਸੀਲੇ ਨਾਲ। ਸ਼ਾਹਮ—ਮੇਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ। ਗੁਲ੍ਹ—ਗਲ।

ਅਰਥ : ਦੋਵੇਂ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਵਸੀਲੇ (ਕਿਰਪਾ) ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਗਏ, ਜਦ ਮੇਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਰੰਗਦਾਰ ਪੋਸ਼ਾਕਾ ਗਲ ਵਿਚ ਕੀਤਾ (ਪਾਇਆ, ਪਹਿਨਿਆ)।

ਕਸੇ ਕੋ ਦੀਦ, ਦੀਦਾਰਿ ਮੁਕੱਦਸ।

ਮੁਰਾਦਿ ਉਮਰ ਰਾ, ਹਾਸਿਲ ਨਿਕੋ ਕਰਦ ॥੬॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਕਸੇ ਕੋ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ। ਦੀਦ—ਵੇਖਿਆ। ਮੁਕੱਦਸ—ਪਵਿੱਤਰ। ਨਿਕੋ—ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਪਵਿੱਤਰ ਦੀਦਾਰ ਵੇਖਿਆ, (ਉਸ ਨੇ) ਜੀਵਨ-ਭਰ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ।

ਬਵੱਦ ਕੁਰਬਾਨ, ਖਾਕਿ ਰਾਹਿ ਸੰਗਤ।

ਦਿਲ 'ਗੋਇਆ', ਹਮੀਂ ਰਾ ਆਰਜੂ ਕਰਦ ॥੭॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਸ਼ਵੱਦ—ਹੋਵੇ। ਹਮੀਂ—ਇਹੀ। ਆਰਜੂ—ਖਾਹਸ।

ਅਰਥ : ਸੰਗਤ ਦੇ ਰਾਹ ਦੀ ਖਾਕ ਉਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਵੇ, 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਬਸ ਇਹੋ ਲਾਲਸਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਪਾਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਤੁੱਤ ਦੇ ਪਲਟੇ ਉੱਤੇ ਦਿਲੀ ਭਾਵ ਤੇ ਹੁਲਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਕਰਨ ਲਈ, ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ, ਤਿਉਹਾਰ ਨਿਯਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ, ਦੀਵਾਲੀ, ਵੈਸਾਖੀ, ਬਸੰਤ ਤੇ ਹੋਲੀ। ਜਦ ਈਰਖਾ, ਦੈਖ, ਛੁੱਟ ਤੇ ਚਲਨ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਐਸ਼ਵਰਜ ਦੀ ਆਕਾਸ-ਚੜ੍ਹੀ ਪੀਂਘ ਰਸਾਤਲ ਜਾਂ ਟੁੱਟੀ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੇ ਜਿੰਦ-ਹੀਨ ਕਲਬੂਤ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਚਲਨ ਦੀ ਪੱਧਰ ਨੀਵੀਂ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਖੁੱਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਰਹਿੰਦੀ-ਖੁੱਹਦੀ ਕਸਰ ਸੀ ਉਹ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਛੁੱਟ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹੋਲੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ, ਪਰੰਤੂ, ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੀ ਹੋਲੀ, ਕਾਹਦੀ ਹੋਲੀ ਸੀ। ਕਪਜ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਰੰਗ, ਪੱਟਾ-ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਸੁਆਹ ਆਦਿ ਮੁੱਟਣ ਦੇ ਸ਼ੁਗਲ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਕਿਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਰਹੌਸ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਇਸ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਹੀ। ਛੁੱਘੀ ਸੁਭ-ਸੁਭ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰਵਾਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਇਸ ਦੌੜ ਅਤੇ ਪਰਾਇਆ ਲਈ ਮਜ਼ਾਕ (ਵਿਸ਼ਾ) ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਨਹੋਆ ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ ਲਿਆਂਦਾ, ਇਥੇ ਪੱਜਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦੀ ਅਨੰਦ-ਮਈ ਹੋਲੀ ਖੇਡਣ ਦਾ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਛੁਗਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਗੁਰੂ ਸੇਵਾਈ ਕਰਿ ਨਮਸਕਾਰ ॥ ਆਜੁ ਹਮਾਰੇ ਮੰਗਲਚਾਰ ॥
 ਆਜੁ ਹਮਾਰੇ ਮਹਾ ਅਨੰਦ ॥ ਦਿਤ ਲਥੀ ਭੇਟੇ ਗੋਬਿੰਦ ॥
 ਆਜੁ ਹਮਾਰੇ ਗਿਆਹੀ ਬਸੰਤ ॥ ਗੁਨ ਗਾਏ ਪ੍ਰਤੀ ਤੁਮ ਬੇਅੰਤ ॥ ਰਹਾਉ ॥
 ਆਜੁ ਹਮਾਰੇ ਬਨੇ ਫਾਗ ॥ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਗੀ ਮਿਲਿ ਖੇਲਨ ਲਾਗ ॥
 ਹੋਲੀ ਕੀਨੀ ਸੰਤ ਸੇਵ ॥ ਰੰਗ ਲਾਗਾ ਅਤਿ ਲਾਲ ਦੇਵ ॥

(ਬਸੰਤ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੯)

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ, ਉਪਰੋਕਤ, ਅੰਦਰ-ਵਾਪੇ, ਪ੍ਰੋਵਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਮ ਬਾਹਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਤਾ। ਗੁਲਾਲ ਖੇਡਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੋਲਿਆਂ ਮਹੱਲਿਆਂ ਸਮੇਂ ਸ਼ਸਤਰ-ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਕਮਾਲ ਵੀ ਵਿਖਾਏ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਦੇਸ਼-ਦੇਸ਼ਾਂਤ੍ਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਜੁੜਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸ਼ਸਤਰ-ਮਈ ਹੋਲਾ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਅੱਜ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਸੁਭਾਗ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜ-ਭੂਤਕ ਸਗੋਰ ਵਿਚ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਬਾ-ਕਮਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਦੁਰਲੱਭ ਦੂਰ-ਰੱਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਸੀਨਾ ਠਾਰਿਆ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਦੀ ਉਸ ਬਹਾਰ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕੀਟ, ਪਤੰਗ, ਗਜ਼ ਤੇ ਮੀਨ, ਕੁਰੰਗ ਆਦਿ ਜੂਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨੁੱਖਾਂ-ਦੇਹੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇਹੀ ਦੀ ਆਤਮਕ ਖੇਡਿਆਂ-ਭਰਪੂਰ ਹੋਲੀ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨਾਮ-ਰੰਗਣ ਵਿੱਚ ਰੰਗੀਜ਼ ਕੇ ਉਪਕਾਰ, ਜੱਤ, ਸੱਤ ਤੇ ਤੱਪ ਦੇ ਕੇਸਰ-ਭਰੀਆਂ ਪਿਚਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਆਲੇ-ਦੂਆਲੇ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕੋਈ ਅਭਾਗਾ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਕ ਦੀਦਾਰ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਾਕ ਤੋਂ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਨਾ ਦਿੱਸੇ।

ਜੇ ਓਦੋਂ ‘ਤਪਤ ਵਿਚ ਠੰਢ’ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਲੀ ਖੇਡਣ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਸੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਅੱਜ ਐਟਮ ਤੇ ਹਾਈਡਰੋਜਨ, ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਬੰਬਾਂ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ, ਇਹ ਲੋੜ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਹੈ—ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਅਗਵਾਈ ਕੌਣ ਕਰੇ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਾਸ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਲਸਾ, ਜਾਂ.....

— (ਗਲੋਲ ਨੰਬਰ ੩੪) —

ਜਿਕਵਿ ਵਸਫਸ, ਬਰ ਜਥਾਂ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼।
ਨਾਮਿ ਉੰ ਅੰਦਰ ਜਹਾਂ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੧॥

ਐ ਜਹੇ। ਸੋਖਿ ਜਨਖਦਾਨਿ ਸੁਮਾ।
ਮੇਵਾ ਢੂ ਦਰ ਥੋਸਤਾਂ ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੨॥

ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ ਰੋਸਨ ਜਿ ਦੀਦਾਰਿ ਸੁਮਾਸੁ।
ਜਾਂ ਨਸਾਰਸ ਬਸ ਕਿ: ਆਂ ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੩॥

ਸੁਥਲਿ ਜੁਲਡਿ ਤੋ, ਦਿਲ ਰਾ ਬੁਰਦਾ ਆਸੁ।
ਆਂ ਲਥਿ ਲਾਅਲਿ ਤੋ, ਜਾਂ ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੪॥

ਸ਼ੋਅਰਿ ‘ਗੋਇਆ’ ਬੇਸ਼ ਅਜ਼ ਸ਼ੀਰੋ ਸ਼ਕਰ।
ਮੇਵਾ ਦਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਂ ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਰਨਣ, ਡਾਢਾ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗੇ।
ਨਾਮ ਓਸ ਦਾ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰ, ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਠੱਗੇ, ਹੂ।
2. ਸੇਬ ਜਿਹੀ ਇਹ ਠੋਡੀ ਤੇਰੀ, ਧੰਨਤਾ ਜੋਗ ਕਹਾਵੇ।
ਜਿਵੇਂ ਬਗੀਚੇ ਦੇ ਵਿਚ ਮਿੱਠਾ ਫਲ ਕੋਈ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾਵੇ, ਹੂ।
3. ਦਰਸਨ ਤੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਅੱਖ ਮੌਰੀ ਰੁਸ਼ਨਾਵੇ।
ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ ਉਸ ਦੇ ਉਤੋਂ, ਸਦਕੇ ਵਾਰੀ ਜਾਵੇ, ਹੂ।
4. ਸੁਥਲ ਵਰਗੇ ਕੇਸ ਤੇਰੇ ਜੋ, ਦਿਲ ਨੂੰ ਧੂਹ ਨੇ ਪਾਂਦੇ।
ਲਾਲ ਹੋਨ ਵੀ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮਨ ਨੂੰ ਡਾਢਾ ਭਾਂਦੇ, ਹੂ।
5. ਡਾਰਤ ਡਰ ਵਿਚ ਸ਼ੋਅਰ ਤੇਰੇ ਨੇ, ‘ਗੋਇਆ’ ਜਿਵੇਂ ਸੁਆਦੀ।
ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਮੇਵਾ ਮਿਠਾ, ਡਿੱਠਾ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ, ਹੂ।

ਜਿਕਰਿ ਵਸਫ਼ਸ, ਬਰ ਚਵਾਂ, ਬਾਬਦ ਲੜੀਜ਼।
ਨਾਮਿ ਉ ਅੰਦਰ ਜਹਾਂ, ਬਾਬਦ ਲੜੀਜ਼ ॥੧॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਜਿਕਰਿ ਵਸਫ਼ਸ—ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ। ਬਰ—ਊਤੇ।
ਬਾਬਦ—ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੜੀਜ਼—ਸੁਆਦਲਾ।

ਅਰਥ : ਜੀਭਾ ਊਤੇ ਉਸ ਦਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸੁਆਦਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ
ਦਾ ਨਾਮ ਜਹਾਨ ਵਿਚ ਸੁਆਦੀ (ਰਸੀਲਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਐ ਜਹੋ ! ਸੇਬਿ ਜਨਖਦਾਨਿ ਸੁਮਾ।
ਮੇਵਾ ਬੁੰ ਦਰ ਬੇਸਤਾਂ ਬਾਬਦ ਲੜੀਜ਼ ॥੨॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਜਹੋ—ਵਾਹ ਵਾਹ ! ਜਨਖਦਾਨ—ਠੋਡੀ। ਸੁਮਾ—ਤੁਹਾਡੀ। ਬੇਸਤਾਂ—
ਬਾਗ। ਚੁੰ—ਜਿਵੇਂ।

ਅਰਥ : ਤੁਹਾਡੀ ਠੋਡੀ ਦਾ ਸੇਬ (ਬਾਵ, ਸੇਬ ਵਰਗੀ ਠੋਡੀ) ਵਾਹ ਵਾਹ (ਹੈ);
ਜਿਵੇਂ ਬਾਗ ਵਿਚ ਫੁਲ ਸੁਹਾਵਾ ਤੇ ਸੁਆਦਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ ਰੌਬਨ ਜਿ ਦੀਦਾਰਿ ਸੁਮਾਸੁ।
ਜਾਂ ਨਸਾਰਬ ਬਸ ਕਿ: ਆਂ ਬਾਬਦ ਲੜੀਜ਼ ॥੩॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ—ਸਾਡੀ ਅੱਖ। ਨਸਾਰ+ਬ—ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ। ਬਸ
ਕਿ—ਬਹੁਤ।

ਅਰਥ : ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਰੌਸ਼ਨ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਜਾਨ ਸਦਕੇ
ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦਲੀ ਹੈ।

ਸੁੰਬਲ ਚੁਲਛਿ ਤੋ, ਦਿਲ ਰਾ ਬੁਰਦਾ ਅਸੁ।
ਆਂ ਲਾਥਿ ਲਾਅਲਿ ਤੋ, ਜਾਂ ਬਾਬਦ ਲੜੀਜ਼ ॥੪॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਸੁੰਬਲ—ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੰਮਾ ਲੰਮਾ ਘਾਹ ਜੋ ਕੇਸਾਂ ਸਮਾਨ ਵਹਿਆ
ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੁਰਦਾ ਅਸੁ—ਥੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਾਂ—ਇਸ ਕਰਕੇ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਸੁੰਬਲ ਵਰਗੀ ਜ਼ਲਫ਼ (ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਲਿਟ) ਦਿਲ ਨੂੰ ਥੋਹ ਕੇ ਲੈ
ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਤੇਰੇ ਲਾਲਾਂ ਵਰਗੇ ਬੁਲ੍ਹੇ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰੇ ਲਗਦੇ ਹਨ।

ਬੇਅਰਿ 'ਗੋਇਆ' ਬੇਸ਼ ਅੜ ਪੀਰੋ ਸ਼ਕਰ।
ਮੇਵਾ ਦਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਂ ਬਾਬਦ ਲੜੀਜ਼ ॥੫॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਬੇਸ਼—ਖੋਰੇ। ਸੀਰ—ਦੂੰਪ। ਸ਼ਕਰ—ਖੰਡ, ਮਿੱਠਾ।

ਅਰਥ : 'ਗੋਇਆ' ਦੀ ਕਿਡਿਆ ਦੂੰਪ ਤੇ ਖੰਡ ਨਾਲੋਂ ਖੋਰੇ (ਮਿੱਠੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ)

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮੇਵਾ ਮਿੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ : ਇਹ ਸ਼ੇਅਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ

ਲੱਗਿ 'ਗੋਇਆ' ਨ ਬਾਬਦ ਇਹ ਅੜ੍ਹੀਂ।

ਹਮ ਕੁ ਬਿਅਰੇ ਤੋਂ ਬ-ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਲੜੀਬੜੀ ॥

ਅਰਥ : ਐਂ ਗੋਇਆ, ਕੋਈ ਸੁਆਦ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗੇਰਾ ਨਹੀਂ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਤੇਰੇ ਸ਼ੇਅਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸੁਆਦਲੇ ਹਨ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗਜ਼ਲ ਨੰ: ੩੨ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਢੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਭ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸੁਆਦਲਾ ਤੇ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਅੰਤਲੇ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਦਾਤੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਉੱਤੇ, ਬਜ਼ਾਅ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਫ਼ਖਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

—(ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੩੫)—

ਆਰਡਾਂ ਰਾ, ਸੂਏ ਉੱ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼।
 ਆਸਕਾਂ ਰਾ, ਕੂਏ ਉੱ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੧॥
 ਕਾਕਲਿ ਉੱ, ਦਿਲ-ਫਰੇਬਿ ਆਲਮ ਅਸੁ।
 ਤਾਲਬਾਂ ਰਾ, ਮੂਏ ਉੱ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੨॥
 ਰੋਜ਼ਾ-ਇ ਬਾਗਿਆ ਇਰਮ, ਕੁਰਬਾਂਅ ਕੁਨੱਮ ॥
 ਬਸ ਕਿ: ਮਾ ਰਾ, ਕੂਏ ਉੱ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੩॥
 ਜਿੰਦਾ ਮੇ ਗਰਦਮ ਜਿ ਬੂਏ ਮਕੱਦਮਸ਼ ।
 ਬਸ ਕਿ: ਮਾ ਰਾ ਬੂਏ ਉੱ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੪॥
 ਅਜ ਹਮਹ ਮੇਵਾ ਕਿ: ਉੱ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ।
 ਜਿਕਰੋ, ਯਾਦੋ, ਰੂਏ ਉੱ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੫॥
 ਆਬ ਬਖਸ਼ੇ ਜੁਮਲਾ ਆਲਮ ਮੇ ਸ਼ਵੀ ।
 ਗਰ ਤੁਰਾ ਅਬਰੂਏ ਉੱ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੬॥
 ਲਜਤੇ 'ਗੋਇਆ' ਨ ਬਾਸਦ ਬਿਹ ਅਜੀਂ ।
 ਹਮਚੂ ਖੂਏ ਸ਼ੇਅਰਿ ਉੱ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਆਸਕ ਤਾਈਂ ਗਲੀ ਯਾਰ ਦੀ, ਮਨ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਸੁਖਾਵੇ।
     ਗਿਆਨਵਾਨ ਤਿਉ ਵੱਲ ਪਤ੍ਰੂ ਦੇ, ਤੁਰ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਵੇ, ਹੁ।
2. ਜ਼ਲਫ ਓਸ ਦੀ ਕੁੰਡਲਾਂ ਵਾਲੀ, ਜੱਗ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਠੱਗੋ।
     ਤਾਲਬਾਂ ਤਾਈਂ ਵਾਲ ਮਾਹੀ ਦਾ, ਪਿਆਰਾ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗੇ, ਹੁ।
3. ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਬਾਗ ਜੰਨਤ ਦੇ, ਵਾਰਾਂ ਸੌ ਸੌ ਵਗੇ।
     ਗਲੀ ਮਾਹੀ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਸਥੀਓ! ਲੱਗੇ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ, ਹੁ।
4. ਚਰਨ-ਸੁਗੰਧੀ ਉਸ ਮਾਹੀ ਦੀ, ਜੀਵਨ ਨਵਾਂ ਲਿਆਵੇ।
     ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਮਹਿਕ ਓਸ ਦੀ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਵੇ, ਹੁ।
5. ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਖੜਾ, ਯਾਦ ਤੇ ਵਰਨਣ, ਲੱਗਣ ਮੈਨੂੰ ਮਿਠੋ।
     ਫਲ ਸਵਾਦੀ ਵੱਧ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ, ਅਸਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠੇ, ਹੁ।
6. ਭਰਾਂ ਓਸ ਦੀਆਂ ਦਾ ਤੂੰ, ਜੇ ਬਣ ਜਾਏਂ ਮਤਵਾਲਾ।
     ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰ ਥੀਵੇਂ ਥੀਥਾ। ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ, ਹੁ।
7. 'ਗੋਇਆ' ਏਸ ਸਵਾਦੋਂ ਕੋਈ, ਹੋਰ ਸੁਆਦ ਨ ਮਿਠਾ।
     ਤੇਰੀ ਰਮਸੀ ਕਵਿਤਾ ਅੰਦਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਰੈਸ ਜੋ ਡਿੱਠਾ, ਹੁ।

ਆਰਫਾਂ ਰਾ, ਸੁਏ ਉੱਤੇ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼।

ਆਬਕਾਂ ਰਾ, ਕੂਏ ਉੱਤੇ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੧॥

ਬਿਲਦਾਰਥ : ਆਰਫਾਂ ਰਾ—ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ। ਸੂ—ਤਰਛ, ਪਾਸਾ।
ਲਜ਼ੀਜ਼—ਸੁਆਦਲਾ, ਪਿਆਰਾ। ਕੂਏ ਉੱਤੇ—ਉਸ ਦੀ ਗਲੀ।

ਅਰਥ : ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਲ (ਜਾਣਾ) ਪਿਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੀਆਂ ਨੂੰ
ਉਸ ਦੀ ਗਲੀ ਵਲ ਜਾਣਾ ਸੁਆਦਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਾਕਲਿ ਉੱਤੇ, ਦਿਲ-ਫਰੇਥਿ ਆਲਮ ਅਸੁ।

ਤਾਲਬਾਂ ਰਾ, ਮੁਏ ਉੱਤੇ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੨॥

ਬਿਲਦਾਰਥ : ਕਾਕਲ—ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਲਿਟ, ਜੁਲਡ। ਦਿਲ ਫਰੇਥਿ—ਦਿਲ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ
ਵਾਲੀ। ਮੁ—ਕੇਸਾ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੀ ਜੁਲਡ ਜਗਤ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੀਆਂ ਨੂੰ
ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ ਪਿਆਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ : ਕਈ ਬਾਈਂ ਦੂਸਰਾ ਮਿਸਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ

ਸੇਥਿ ਜਨਪਥ ਰੂਏ ਓ ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼।

ਜਨਪਥ+ਸ਼—ਉਸ ਦੀ ਠੋੜੀ। ਰੂ—ਚਿਹਰਾ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦਾ, ਸੇਬ ਵਰਗੀ ਠੋੜੀ ਵਾਲਾ, ਚਿਹਰਾ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਰੋਜ਼ਾ-ਇ ਬਾਗਿਆ ਇਰਮ, ਕੁਰਬਾਂਅ ਕੁਨੱਮ।

ਬਸ ਕਿ: ਮਾ ਰਾ, ਕੂਏ ਉੱਤੇ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੩॥

ਬਿਲਦਾਰਥ : ਰੋਜ਼ਾ—ਸਬਜ਼ਾ-ਜਾਰ, ਫੁਲਵਾੜੀ। ਬਾਗਿਆ ਇਰਮ—ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਬਾਗ।
ਕੁਰਬਾਂ—ਸਦਕੇ, ਵਾਰਨੇ। ਕੁਨੱਮ—ਮੈਂ ਕਰ ਦੇਵਾਂ।

ਅਰਥ : (ਉਸ ਦੇ ਕੂਚੇ ਤੋਂ) ਮੈਂ ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਬਾਗ ਦੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵਾਰ ਦਿਆਂ, ਕਿਉਂ
ਜੁ ਮੈਨੂੰ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੀ ਗਲੀ ਡਾਢੀ ਸੁਆਦਲੀ ਹੈ।

ਜਿੰਦਾ ਮੇਂ ਗਰਦਮ ਜਿ ਬੁਏ ਮਕੱਦਮਸ਼।

ਬਸ ਕਿ: ਮਾ ਰਾ ਬੁਏ ਉੱਤੇ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੪॥

ਬਿਲਦਾਰਥ : ਮੇਂ ਗਰਦਮ—ਮੈਂ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਬੁਏ—ਸੁਗੰਧੀ। ਮਕੱਦਮਸ਼—ਉਸ
ਦੇ ਚਰਨ।

ਅਰਥ : ਮੇਂ ਜਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਤੋਂ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਸਾਨੂੰ ਉਸ
ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਪਿਆਰੀ ਹੁੰਦੀ (ਲਗਦੀ) ਹੈ।

ਅਜ਼ ਹਮਹ ਮੇਡਾ ਕਿ: ਉੱ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼।
ਜ਼ਿਕਰੋ, ਯਾਏ, ਕੁਝੇ ਉੱ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੫॥

ਬਾਬਦਾਰਥ : ਹਮਹ—ਸਾਰੇ। ਕੁਝੇ ਉੱ—ਉਸ ਦਾ ਮੁਖਚਾ। ਜ਼ਿਕਰ—ਵਰਣਨ।

ਅਰਥ : ਸਾਰਿਆਂ ਫਲਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਸੁਆਦਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਵਰਣਨ, ਯਾਦ
ਤੇ ਮੁਖਚਾ ਸੁਆਦਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਲਗਦਾ ਹੈ)।

ਆਬ ਬਖਸ਼ੇ ਜੁਮਲਾ ਆਲਮ ਮੇ ਬਵੀ।
ਗਰ ਤੁਰਾ ਅਥਰੂਏ ਉੱ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੬॥

ਬਾਬਦਾਰਥ : ਆਬ—ਪਾਣੀ। ਜੁਮਲਾ ਆਲਮ—ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ। ਅਥਰੂ—ਭਰਵੱਟਾ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਭਰਵੱਟੇ (ਸੁੰਦਰ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਉੱਚੀ ਦਿੱਸ਼ਟੀ) ਮਿੱਠੇ ਲੱਗਣ
(ਤਾਂ) ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ) ਬਣ ਜਾਵੇ।

ਲਜ਼ਤੇ 'ਗੋਇਆ' ਨ ਬਾਬਦ ਬਿਹ ਅਜ਼ੀਂ।
ਹਮਚੂ ਮ੍ਹੂਏ ਬੇਅਰਿ ਉੱ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੭॥

ਬਾਬਦਾਰਥ : ਬਿਹ—ਬਿਹਤਰ। ਅਜ਼ੀਂ—ਅਜ਼+ਈਂ, ਇਸ ਨਾਲੋਂ। ਮ੍ਹੂ—ਅਸਲਾ, ਹਮਜ਼।

ਅਰਥ : ਐ 'ਗੋਇਆ', ਇਸ ਸਵਾਦ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰੱਸ ਵਧੇਰੇ ਸਵਾਦਲਾ ਨਹੀਂ,
ਜਿੰਨੀ ਉਸ ਦੇ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ) ਬੇਅਰਾਂ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਮਿੱਠੀ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਭੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ
ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਅਨੋਖੀ ਆਭਾ, ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਕਸ਼ਸ਼, ਮਟਕ ਭਰੀ ਤੌਰ, ਉਸਦੇ ਮਿੱਠੇ ਬਚਨਾਂ
ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੁਚੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਬਿਆਨਿਆ
ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ (ਯਾਦ) ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਮੂਹ ਮਿੱਠੇ ਮੇਵਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸੁਆਦਲਾ,
ਰਸਦਾਇਕ ਅਤੇ ਅਨੰਦਮਈ ਹੈ।

—੦—

ਐ ਜਹੋ ਮੁਰਬਿਦ, ਕਿ ਉਮਰੇ ਜਾਵਦਾਂ,

ਬਾਬਦ ਅਜ਼ ਨਾਮਿ ਮੁਦਾਏ ਬੇ-ਨਿਸ਼ਾਂ ॥੮੩੮॥

ਐ ਜਹੋ ਮੁਰਬਿਦ ਕਿ ਉੱ ਅਜ਼ ਕਤਰਾਇ ਆਬ ॥

ਕਰਦ ਰੰਗਨ ਹਮਚੂ ਮਹੋ ਆਫਤਾਬ ॥੮੩੯॥   (ਜ਼ਿਦਗੀਨਾਮਾ, ਗ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

(ਉਹ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਨਿਰਗੁਣ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸੜੈਵੀ
ਜੀਵਨ ਬਾਬਦਾ ਹੈ।

(ਉਹ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੁਲਬੁਲੇ (ਤੋਂ ਬਣੇ ਜੀਵ) ਨੂੰ ਚੰਦਰਮਾ
ਤੇ ਸੁਰਜ ਵਾਂਗ ਰੁਸ਼ਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਰਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੩੬

ਜਿ ਫੈਜ਼ੀ ਮੁਕੱਦਮਤ, ਐ ਆਬਰੂਏ ਫਸਲਿ ਬਹਾਰ।
 ਜਹਾਂ ਚੁ ਬਾਗਿਆ ਇਰਮ ਪੁਰ ਸੁਦਾਸੂ, ਅਜ਼ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ॥੧॥
 ਤਬੱਸ੍ਰਿਮ ਤੋ, ਜਹਾਂ ਰਾ, ਹਯਾਤ ਮੇ ਬਖਸ਼ਦ।
 ਕਰਾਰਿ ਦੀਦਾ-ਇ ਸਾਹਿਬ ਦਿਲਾਨਿ ਪੁਰ-ਅਸਰਾਰ ॥੨॥
 ਬਗੈਰ ਇਸ਼ਕਿ ਭੁਦਾ, ਹੇਚ ਇਸ਼ਕ ਕਾਇਮ ਨੇਸੁ।
 ਬਗੈਰ ਆਸ਼ਕਿ ਮੌਲਾ, ਹਮਾ ਫਨਾ ਪਿੰਦਾਰ ॥੩॥
 ਬ-ਹਰ ਤਰਫ ਕਿ ਨਗਾਹੇ ਕੁਨੀ, ਰਵਾਂ ਬਖਸ਼ੀ।
 ਨਗਾਹਿ ਤੁਸੁ ਕਿ ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ ਬਵੱਦ, ਜਾਂ ਬਾਰ ॥੪॥
 ਭੁਦਾ ਕਿ: ਦਰ ਹਮਾ ਹਾਲ ਅਸੁ, ਹਾਜ਼ਰੇ ਨਾਜ਼ਰ।
 ਕੁਜਾਸੂ ਦੀਦਹ, ਕਿ ਬੀਨਦ ਬ-ਹਰ ਤਰਫ ਦੀਦਾਰ ॥੫॥
 ਬਗੈਰ ਆਰਫਿ ਮੌਲਾ, ਕਸੇ ਨਜਾਤ ਨ ਯਾਛਤ।
 ਅਜ਼ਲ ਜ਼ਮੀਨੇ ਜ਼ਮਾਂ ਰਾ ਗਿੜਤਹ, ਦਰ ਮਿਨਕਾਰ ॥੬॥
 ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਬਵੱਦ ਬੰਦਾ-ਇ ਭੁਦਾ, 'ਗੋਇਆ'।
 ਕਿ: ਗੈਰ ਬੰਦਰੀਸ਼, ਨੇਸੁ ਦਰ ਜਹਾਂ. ਆਸਾਰ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਰੁੱਤ ਬਸੰਤੀ ਜੱਗ ਤੇ ਛਾਈ, ਕਦਮ ਪਿਆ ਜਦ ਤੇਰਾ।
 ਨੰਦਨ ਬਾਗ ਦੇ ਵਾਂਡੂ ਮੋਹਿਨਾ, ਖਿੜਿਆ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰਾ, ਹੁ।
੨. ਜੱਗ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਸਕਾਹਟ ਤੇਰੀ, ਬਖਸ਼ੇ ਜੀਵਨ-ਧਾਰਾ।
 ਭੇਦ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਵੇ, ਪਾ ਕੇ ਇੱਕ ਇਥਾਰਾ, ਹੁ।
੩. ਬਾਂਝੇਂ ਇਸ਼ਕ ਭੁਦਾ ਦੇ ਜਾਣੋਂ, ਕਾਇਮ ਇਸ਼ਕ ਨ ਕਾਈ।
 ਰੱਬ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਬਾਂਝੇਂ ਸਮੱਝੋ, ਛਾਨੀ ਸਭ ਦਾਨਾਈ, ਹੁ।
੪. ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਤੱਕੋਂ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਜੀਵਨ ਦੇਂਦਾ ਜਾਵੇ।
 ਨਦਰ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਾਲ ਤੂੰ ਸਾਰੇ, ਜੀਵਨ-ਬਰਖਾ ਲਾਵੇ, ਹੁ।
੫. ਓਹ ਮਾਲਕ ਹੈ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ, ਹਰ ਥਾਂ ਹਰੇਕ ਟਿਕਾਣੇ।
 ਅੱਖ ਅਜਿਹੀ ਕਿਥੋਂ ਲੱਭਾਂ, ਦੀਦ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਮਾਣੇ, ਹੁ।
੬. ਥੁਹਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਬਾਂਝੇਂ ਏਥੇ, ਮੁਕਤੀ ਨ ਕੋਈ ਪਾਵੇ।
 ਹਰ ਢੇਲੇ ਹਰ ਜੀਵ ਦੇ ਉੱਤੇ, ਮੇਤ ਪਈ ਮੰਡਲਾਵੇ,, ਹੁ।
੭. ਬੰਦਾ ਰੱਬ ਦਾ, ਡਗਤੀ ਸਦਕਾ, 'ਗੋਇਆ' ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਵੇ।
 ਡਗਤੀ ਬਾਂਝੇਂ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰ, ਰਹਿਣ ਨ ਕੋਊ ਪਾਵੇ, ਹੁ।

ਜਿ ਫੈਜ਼ਿ ਮੁਕੱਦਮਤ, ਐ ਆਬਵੁਏ ਛਸਲਿ ਬਹਾਰ ।

ਜਹਾਂ ਚੁ ਬਾਗਿ ਇਰਮ ਪੁਰ ਭੁਦਾਸੁ, ਅਜ਼ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਫੈਜ਼—ਬਖਸ਼ਸ਼, ਲਾਭ, ਬਰਕਤ । ਮੁਕੱਦਮਤ—ਤੇਰੇ ਕਦਮ । ਆਬਵੁ—ਇੱਜਤ । ਇਰਮ—ਸਵਰਗ । ਪੁਰ ਸ੍ਰਦ ਅਸੁ—ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਆਉਣ ਨਾਲ), ਐ ਬਹਾਰ ਦੇ ਮੌਸਮ ਦੀ ਆਬਵੁ, ਜਗਤ ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਬਾਗ ਵਾਂਗ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਤਬੱਸੁਮਿ ਤੋ, ਜਹਾਂ ਰਾ, ਹਯਾਤ ਮੇ ਬਖਸ਼ਦ ।

ਕਰਾਰਿ ਦੀਦਾ-ਇ ਸਾਹਿਬ ਦਿਲਾਨਿ ਪੁਰ-ਅਸਰਾਰ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਤਬੱਸੁਮ—ਮੁਸਕਾਹਟ । ਹਯਾਤ—ਜਿੰਦਗੀ । ਕਰਾਰ—ਚੈਨ, ਆਸਰਾ ਪੁਰ ਇਸਰਾਰ—ਭੇਦ-ਭਰਪੂਰ । ਦੀਦਾ—ਅੱਖਾਂ ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੀ ਮੁਸਕਾਹਟ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜਿੰਦਗੀ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ (ਅਤੇ) ਭੇਦ-ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਅੱਖ (ਅੱਖਾਂ) ਦਾ ਚੈਨ (ਆਸਰਾ) (ਹੈ) ।

ਬਗੈਰ ਇਸ਼ਕਿ ਭੁਦਾ, ਹੇਚ ਇਸ਼ਕ ਕਾਇਮ ਨੇਸੁ ।

ਬਗੈਰ ਆਸ਼ਕਿ ਮੌਲਾ, ਹਮਾ ਫਨਾ ਪਿੰਦਾਰ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਹੇਚ—ਹੋਰ ਕੋਈ । ਕਾਇਮ—ਸਥਿਰ । ਫਨਾ—ਨਾਸਵੰਤ । ਪਿੰਦਾਰ—ਸਮ. ਅਕਲ ।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਰੱਬ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਅਕਲ (ਸਭ ਕੁਝ) ਨਾਸਵੰਤ (ਹੈ) ।

ਬ-ਹਰ ਤਰਫ ਕਿ ਨਗਾਹੇ ਕੁਨੀ, ਰਵਾਂ ਬਖਸ਼ੀ ।

ਨਗਾਹਿ ਤੁਸੁ ਕਿ ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ ਬਵੱਦ, ਜਾਂ ਬਾਰ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬ-ਹਰ ਤਰਫ—ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ । ਕੁਨੀ—ਤੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ । ਰਵਾਂ—ਪ੍ਰਾਣ, ਜਾਨ । ਤੁਸੁ—ਤੁ+ਅਸੁ—ਤੇਰੀ ਹੈ । ਜਾਂ—ਜੀਵਨ । ਬਾਰ—ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਤੂੰ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈਂ । ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਭੁਦਾ ਕਿ: ਦਰ ਹਮਾ ਹਾਲ ਅਸੁ, ਹਾਜ਼ਰੇ ਨਾਜ਼ਰ ।

ਕੁਜਾਸੁ ਦੀਦਹ, ਕਿ ਬੀਨਦ ਬ-ਹਰ ਤਰਫ ਦੀਦਾਰ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦਰ ਹਮਾ ਹਾਲ—ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ । ਬੀਨਦ—ਵੇਖੇ । ਕੁਜਾਸੁ—ਕੁਜਾਸ ਅਸਰ, ਕਿਥੇ ਹੈ ?

ਅਰਥ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਦਾ ਸਾਰੇ ਹਾਜ਼ਾਤ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ। (ਪਰੰਤੂ ਉਹ, ਅੱਖ ਕਿਥੇ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਪਾਸੇ (ਉਸ ਦਾ) ਜਲਵਾ ਢੇਖੇ।

ਬਗੀਰ ਆਰਡੀ ਮੌਲਾ, ਕਸੇ ਨਜ਼ਾਤ ਨ ਯਾਛਤ ।

ਅੜਲ ਜਮੀਨੈ ਜਮਾਂ ਰਾ ਗਿਛਤਹ, ਦਰ ਮਿਨਕਾਰ ॥੬॥

ਮੁਕਟਾਰਥ :ਆਰਡੀ ਮੌਲਾ—ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ। ਕਸੇ—ਕਿਸੇ ਨੂੰ। ਨਜ਼ਾਤ—ਖਲਾਸੀ, ਛੁਟਕਾਰਾ। ਗਿਛਤਾ—ਫਿਝਿਆ ਹੋਇਆ। ਮਿਨਕਾਰ—ਚੁੰਜ।

ਅਰਥ :ਬਿਨਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀਆਂ (ਸੱਚ ਦੇ ਪੰਥਉਆਂ) ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਮੌਲ (ਕਾਲ) ਨੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਚੁੰਜ ਵਿੱਚ ਫਿਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਿੰਦਾ ਬਵੱਦ ਬੰਦਾ-ਇ ਖੁਦਾ, 'ਗੋਇਆ' ।

ਕਿ: ਗੈਰ ਬੰਦਰੀਸ਼, ਨੇਸੁ ਦਰ ਜਹਾਂ, ਆਸਾਰ ॥੭॥

ਮੁਕਟਾਰਥ :ਬੰਦਰੀਸ਼—ਉਸ ਦੀ ਬੰਦਰਗੀ। ਆਸਾਰ—ਨਿਸ਼ਾਨ।

ਅਰਥ :ਐ ਗੋਇਆ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਗਤ ਸਦਾ ਜੀਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ) ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਪੇਮ ਇਕ ਅਤਿ ਉੱਤਮ ਅਤੇ ਅਜਲੀ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਜ਼ਜਬਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਮਾਰਫਤ ਦੇ ਪੰਥਉਆਂ ਨੇ ਪੇਮ ਨੂੰ ਰੱਬ, ਤੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪੇਮ ਕਰਕੇ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਦੀ ਖੇਡ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਨਾਨਕ ਨੇ, ਪੇਮ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਰ ਤਲੀ ਉੱਤੇ ਰਖ ਕੇ ਪੇਮ-ਗਲੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੰਗਾਰਿਆ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਦਸਵੇਂ ਸਰੂਪ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਵਸੀਲਾ, ਪੇਮ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆ ਹੈ

ਸਾਥੁ ਕਹੋ ਸੁਨ ਲੇਗੁ ਸਤੈ, ਜਿਨ ਪੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਓ ॥

ਅੱਲਾਮਾ ਇਕਬਾਲ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰਤਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੇਮ ਨੂੰ ਈਮਾਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਬਣਾ

ਅਕਲ ਕੋ ਤਨਕੀਦ ਸੇ ਛੁਰਸਤ ਨਹੀਂ।

ਇਕਬ ਪੇ ਈਮਾਨ ਕੀ ਬੁਨਿਆਦ ਰੱਖ ।

ਪਰੰਤੂ, ਕਾਮ ਆਦਿਕ ਵਿਸੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗਮੇ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਜੋ ਦਰ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਪਹਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਮੌਹ ਤੇ ਕਾਮ ਬਸ ਹੋਏ ਪਾਣੀ ਵੀ, ਆਪਣੀ ਸੁਆਰਥੀ ਤੇ ਨਾਸਵੰਤ ਕਾਮਕ ਪੀਤ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਮ ਦਾ ਨਾਉਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪੀਤ ਸੁਆਰਥ ਕਹਪੂਰ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਗੇ

ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਣ ਉਤੇ ਬੱਦਲ ਦੀ ਛਾਂ ਵਾਂਗ ਬਿਨਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਏਸੇ ਲਈ, ਏਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੀ ਇਸ਼ਕ
ਅਥਵਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਸੱਚਾ ਤੇ ਅਥਵਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਹੈ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ, ਜੋ 'ਆਦਿ ਸਚੁ, ਜੁਗਾਦਿ
ਸਚੁ, ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ, ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ' ਹੈ। ਐਸੇ, ਸਦਾ ਸਦਾ ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੱਚੇ
ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਰਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ—ਅਸਲੇ ਨਾਲ, ਇਕ-ਜੋਤ ਹੈ
ਕੇ, ਸਦੀਵੀ ਤੇ ਹਕੀਕੀ ਹਯਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰ-ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਬਿਰੁ ਪਾਰਥਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੋ, ਸੇਵਕੁ ਬਿਰੁ ਹੋਸੀ॥

(ਸਲੋਕ ਡਖਣੇ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੦੦)

.ਰਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੩੭

ਮਨ ਅਜ ਜਵਾਂਅ ਕਿ: ਪੀਰ ਸੁਦਮ, ਦਰ ਕਿਨਾਰਿ ਉਮਰ।
 ਐ, ਬਾ ਤੋ ਖੁਸ਼ ਗੁਜ਼ਸ੍ਤੁ ਮਰਾ, ਦਰ ਕਿਨਾਰਿ ਉਮਰ ॥੧॥

ਦਮ-ਹਾਏ ਮਾਂਦਾ ਰਾ, ਤੋ ਚੁਨੀਂ ਮੁਗਤਨਮ ਸੁਮਾਰ।
 ਆਖਰ ਬਿਜ਼ਾਂ ਬਿਆਵੁਰਦ, ਈਂ ਨੌ-ਬਹਾਰਿ ਉਮਰ ॥੨॥

ਹਾਂ, ਮੁਗਤਨਮ ਸੁਮਾਰ ਦਮੇ ਰਾ, ਬ-ਜ਼ਿਕਰਿ ਹੱਕ।
 ਚੂੰ ਬਾਦ ਮੇ ਰਵੱਦ ਜਿ ਨਜ਼ਰ, ਦਰ ਸੁਮਾਰਿ ਉਮਰ ॥੩॥

ਬਾਸਦ ਰਵਾਂ ਚੁ ਕਾਫਲਾ-ਇ ਮੌਜ, ਪੈ ਬ-ਪੈ।
 ਆਬੇ ਬਨੋਸ ਯਕ ਨਫਸ, ਅਜ ਜੂਏ ਬਾਰਿ ਉਮਰ ॥੪॥

ਸਦ ਕਾਰ ਕਰਦਾ-ਈ, ਕਿ ਨਿਆਇਦ ਬ-ਕਾਰਿ ਤੋ।
 'ਗੋਇਆ' ਬ-ਕੁਨ, ਕਿ ਬਾਜ਼ ਬਿਆਇਦ, ਬਕਾਰਿ ਉਮਰ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਜੀਵਨ ਗੋਦੀ ਮੈਂ ਹੰਢਾਇਆ, ਜੇਬਨ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪਾ।
 ਦਾਤਾ ਤੇਰੀ ਰਹਿਮਤ ਸਦਕਾ, ਪਾਇਆ ਸੁਖ ਅਮਾਪਾ, ਹੂ।
੨. ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰਾ ਬੰਦੇ!, ਤੂੰ ਗਨੀਮਤ ਜਾਣੀਂ।
 ਹਰ ਬਸੰਤ ਦੇ ਉਤੇ ਸਰਪਰ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਤਖੜ ਆਣੀ, ਹੂ।
੩. ਯਾਦ ਮੌਲਾ ਵਿੱਚ ਸਫਲੇ ਕਰ ਲੈ, ਸਾਸ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਆਵਣ।
 ਵਾਂਡ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੰਘ ਜਾਵਣ, ਹੂ।
੪. ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਂਡੂ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੋਂ ਲੰਘਣ ਹਰ ਦਮ ਜਾਣੀਂ।
 ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਸ ਨਹਿਰੋਂ ਪੀ ਲੈ, ਸਿਮਰਨ ਸੰਦਾ ਪਾਣੀ, ਹੂ।
੫. ਸੈ ਧੰਧੇ ਜੋ ਪਿੱਟੋਂ 'ਗੋਇਆ', ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਣੇ ਕਾਈ।
 ਐਸੇ ਕੰਮ ਕਰੀਂ ਤੂੰ ਜਿਹੜੇ, ਅੰਤੇ ਹੋਣ ਸਹਾਈ, ਹੂ।

ਮਨ ਅਜ ਜਣਾਂ ਕਿ: ਪੀਰ ਸ਼ੁਦਮ, ਦਰ ਕਿਨਾਰਿ ਉਮਰ।

ਐ, ਬਾ ਤੋ ਬੁਬ ਗੁਬਸੁ ਮਰਾ, ਦਰ ਕਿਨਾਰਿ ਉਮਰ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਪੀਰ—ਬੁੱਢਾ। ਸੁਦ-ਮ—ਮੈਂ ਹੋਇਆ। ਕਿਨਾਰ—ਬਗਲ, ਬੁੱਖਲ, ਬਾ—ਨਾਲ, ਸਾਬ।

ਅਰਥ: ਮੈਂ ਜੋ ਕਿ ਉਮਰ ਦੀ ਬਗਲ ਵਿੱਚ ਜਵਾਨ ਤੋਂ ਬੁੱਢਾ ਹੋਇਆ (ਹਾਂ)। ਮੈਂ (ਸਤਿਗੁਰ) ! ਤੇਰੇ ਨਾਲ (ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਉਮਰ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ (ਆਪੂ) ਕੰਗੀ ਲੰਘੀ (ਹੈ)।

ਦਮ-ਹਾਏ ਮਾਂਦਾ ਰਾ, ਤੋ ਚੁਨੀਂ ਮੁਗਤਨਮ ਸ਼ੁਮਾਰ।

ਆਖਰ ਖਿੜਾਂ ਬਿਆਵੁਰਦ, ਈਂ ਨੌ-ਬਹਾਰਿ ਉਮਰ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਦਮਹਾਏ—ਸੁਆਸ (ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦਮ ਦਾ)। ਮਾਂਦਾ—ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਚੁਨੀਂ—(ਚੂ+ਈਂ) ਅਜਿਹੀ, ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ। ਮੁਗਤਨਮ—ਗਨੀਮਤ, ਦੁਰਲਭ। ਸ਼ੁਮਾਰ—ਗਿਰ ਸਮਝ। ਬਿਆਵੁਰਦ—(ਬਰ+ਆਵੁਰਦ) ਉਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇਰੀ। (ਆਵੁਰਦਨ—ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ, ਲੜਾਈ ਕਰਨਾ, ਲਿਆਉਣਾ)।

ਅਰਥ: ਤੂੰ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ (ਬਹੁਤ ਹੀ) ਦੁਰਲਭ ਗਿਣ। (ਕਿਉਂਕਿ) ਮੰਤ ਨੂੰ ਪਤਿੱਤ ਨੇ ਇਸ ਉਮਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਬਹਾਰ (ਖੇੜੇ, ਜਵਾਨੀ) ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਰੇਣਾ ਹੈ। (ਭਾਵ, ਅਖੀਰ ਸਰੀਰ ਨੇ ਬਿਰਧ ਹੋ ਬਿਨਸ ਜਾਣਾ ਹੈ)।

ਹਾਂ ਮੁਗਤਨਮ ਸ਼ੁਮਾਰ ਦਮੇ ਰਾ, ਬ-ਜ਼ਿਕਰਿ ਹੱਕ।

ਚੂੰ ਬਦ ਮੇ ਰਵੱਦ ਜ਼ਿ ਨਜ਼ਰ, ਦਰ ਸ਼ੁਮਾਰਿ ਉਮਰ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਮੁਗਤਨਮ—ਦੁਰਲਭ, ਅਮੁੱਲੇ। ਬਾ-ਜ਼ਿਕਰਿ ਹੱਕ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ। ਚੂੰ—ਵਾਂਗ। ਬਾਦ—ਹਵਾ। ਮੇ ਰਵੱਦ—ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਰ ਸ਼ੁਮਾਰਿ ਉਮਰ—ਉਮਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ। ਹਾਂ—ਖਬਰਦਾਰ ਰਹੋ।

ਅਰਥ: ਸੁਚੇਤ ਰਹੋ ਅਤੇ ਸਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਅਮੁੱਲੇ ਗਿਣ, (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ (ਲੰਘਣ), (ਕਿਉਂਜੁ ਉਹ) ਉਮਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਵਾ (ਦੇ ਬੁਲ੍ਹਿਆਂ) ਵਾਂਗ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬਾਸਦ ਰਵਾਂ ਸੁ ਕਾਫਲਾ-ਇ ਮੌਜ, ਪੈ, ਬ-ਪੈ।

ਆਬੇ ਬਨੋਸ਼ ਯਕ ਨਫਸ, ਅਜ ਜੁਏ ਬਾਰਿ ਉਮਰ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਬਾਸਦ ਰਵਾਂ—ਚਲਦਾ ਹੈ। ਚੁ—ਵਾਂਗ। ਕਾਫਲਾ—ਵਹੀਰ, ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਜਥਾ। ਮੌਜ—ਪਾਣੀ ਦੀ ਲਹਿਰ। ਪੈ ਬ-ਪੈ—ਅਗੇ ਪਿਛੇ। ਬਨੋਸ਼—ਤੂੰ ਪੀ। ਨਫਸ—ਸਵਾਸ। ਜੂਏ—ਨਹਿਰ, ਨਦੀ। ਜੂਏ ਬਾਰ—ਉਹ ਵੱਡੀ ਨਹਿਰ ਜੋ ਕਈ ਨਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੀ ਹੋਵੇ।

ਅਠਥ : ਸਵਾਸ (ਇਵੇਂ) ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ (ਜਿਵੇਂ) ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਵਹੀਰ ਅਗੇ ਪਿਛੇ (ਚਲਦਾ ਹੈ) ਇਕ-ਦਮ ਲਈ (ਪੜ੍ਹੁ-ਯਾਦ ਦਾ) ਪਾਣੀ ਪੀ, ਇਸ ਉਮਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚੋਂ।

ਸਦ ਕਰ ਕਰਦਾ-ਈ, ਕਿ ਨਿਆਇਦ ਬ-ਕਾਰਿ ਤੋ ।

‘ਗੋਇਆ’ ਬ-ਕੁਨ, ਕਿ ਬਾਜ਼ ਬਿਆਇਦ, ਬਕਾਰਿ ਉਮਰ ॥੫॥

ਸੁਭਦਾਰਥ : ਸਦ—ਸੌ। ਕਾਰ—ਕੰਮ। ਕਰਦਾ-ਈ—ਤੂੰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਨਿਆਇਦ—ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਬਕਾਰ—ਕੰਮ ਦੀ (ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ)। ਬ-ਕੁਨ—ਤੂੰ (ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ) ਕਰ। ਬਾਜ਼—ਫਿਰ (ਅੰਤ ਨੂੰ)।

ਅਥ : ਤੂੰ ਸੈਕੜੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਤੇਰੇ (ਕਿਸੇ) ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਏ। ‘ਗੋਇਆ’ ਤੂੰ (ਅਜਿਹੇ) ਕੰਮ ਕਰ ਜੋ ਫੇਰ ਵੀ ਉਮਰ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣ)।

ਵਿਆਖਿਆ

‘ਮਰਨਾ ਸੱਚ ਹੈ ਤੇ ਜੀਉਣਾ ਝੂਠ’, ਜੀਵਨ ਦੀ ਇੱਕ ਉਹ ਤਲਖ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਫੇਰੀ ਵਿਚ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦਰਸਾਈ। ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਸਾਰਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਮਰਨਾ ਚੇਤੇ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਧਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਪੱਕੇ ਧੋੜੇ ਜਾਂ ਵਲ-ਛਲ-ਭਰਪੂਰ, ਕਪਟੀ ਵਿਉਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਭੋਗ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਠਗਉਹੀ ਦੇ ਰੂਸਰੂ ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਮੁਖ, ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਕਿਹੜੇ ਜੀਵਨ ਲਈ? ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਵੈਰਾਗ-ਮਈ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਰੱਬ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦੇਂਦੇ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਸਵੇਰੇ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਉਮਰ ਦੀ ਹਵਾ ਦਾ ਬੁੱਲਾ ਏਧਰੋਂ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਓਪਰ ਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ

ਸਭਨਾ ਮਰਣਾ ਆਇਆ, ਵੇਛੋੜਾ ਸਭਨਾਹ ॥

(ਸੋਗਠਿ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੫੯੫)

ਤਥਾ ਮਾ ਸੁਖਾਹ ਨ ਦੀਏਮ, ਕਿ ਓ ਸ਼ਾਮ ਨ ਦਾਰਦ ।

ਅਤੇ ਸੇਖ ਹੈਮਾਤੀ ਜਾਗਿ, ਨ ਕੋਈ ਬਿਨੁ ਰਹਿਆ ॥

ਜਿਸੁ ਆਸਾਣ ਹਮ ਬੈਠੋ, ਕੇਤੇ ਬੈਸਿ ਗਾਇਆ ॥

(ਆਸਾ ਫਗੀਦ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੮੮੮)

ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸੱਚੇ ਸਾਕੀ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਰੌਂ ਨਾਲ ਛਲਕ ਰਹੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਨਾਮ ਦੀ ਮੈ (ਸਰਾਬ) ਦੇ ਜਾਮ ਤੇ ਜਾਮ ਪੀਂਦੇ, ਪਿਲਾਂਦੇ ਤੇ ਖੀਵੇ ਥੀਂਦੇ ਹਨ।

ਏਸੇ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਬਿਆਨਦੇ ਹਨ। ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਲ, ਜੁਆਨੀ ਤੇ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ, ਜਿੰਦਗੀ ਦਿਆਂ

ਤਿੰਨਾਂ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਕਾਮਲ—ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ—ਦੀ ਅਪਾਰ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਫਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭੁਲੇ ਭਟਕੇ ਲੋਕੋ ! ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆਵੇ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਜਾਣੋ, ਸਹੀ ਸੁਆਦ ਮਾਣੋ। ਯਾਦ ਰਖੋ, ਬੁਢੇਪੇ ਦੀ ਪਤ-ਝੜ ਜਵਾਨ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਹਾਰ ਉਤੇ ਛਾ ਜਾਣ ਲਈ ਧਾਈ ਕਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਇਕ ਸ੍ਰਾਸ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਗੁਜਰੇ। ਸਵਾਸਾਂ ਦੀ ਨਦੀ ਦਾ ਵਹੀਰ, ਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਂਗ ਅੱਗੜ ਪਿੱਛੜ ਧਾਈ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਦੋ ਘੁਟ ਪੀਵੋ। ਇਹੀ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਕਲਿਆਨ ਦਾ ਜਾਮਨ ਹੈ।

.ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੩੮

ਮਾ ਕਿ: ਦੀਦੇਮ ਸਰਿ ਕੂਏ ਤੋ, ਅੈ ਮਹਿਰਮਿ ਰਾਜ਼।
 ਵਜ਼ ਹਮਹ ਰੂਏ ਫਰੰਦੇਮ ਸਰੇ, ਬਹਰਿ ਨਿਆਜ਼ ॥੧॥

ਤਾ ਬ-ਗਿਰਦ ਸਰਿ ਕੂਏ ਤੋ, ਬਿ-ਗਰਦੀਦ ਦਿਲਮ।
 ਰੰਜਾ-ਇ ਭੁਲਦਿ ਬਰੀਂ ਰਾ, ਬ-ਕੁਨਮ ਪਾ ਅੰਦਾਜ਼ ॥੨॥

ਅਜ ਖਮਿ ਕਾਕਲਿ ਮੁਸ਼ਕੀਂ, ਦਿਲੋ ਦੀ ਬੁਰਦ, ਜਿ ਮਾ।
 ਹਾਸਲਿ ਉਮਰ ਹਮੀਂ ਬਵੱਦ, ਅਜੀਂ ਉਮਰਿ ਦਰਾਜ਼ ॥੩॥

ਮਸਹਿਡ ਰੂਏ ਤੋ, ਹਾਫਿਜ਼ ਹਮਹ ਰਾ, ਦਰ ਹਮਹ ਹਾਲ।
 ਖਮਿ ਅਬਰੂਏ ਤੋ, ਮਹਰਾਬਿ ਦਿਲ, ਅਹਲਿ ਨਮਾਜ਼ ॥੪॥

ਦਿਲ ਮਨ, ਬੇ ਤੋ ਚੁਨਾਂਸੁ, ਚਿ: ਗੋਇਦ 'ਗੋਇਆ'।
 ਹਮਚੂ ਆਂ ਸਮਾਅ, ਕਿਦਾਇਮ, ਬਵਦਸ਼ ਸੌਜੇ ਗੁਦਾਜ਼ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਮਹਰਮ ਰੱਬ ਦੇ, ਦਰ ਤੇਰੇ ਦਾ, ਦਰਸ ਅਸਾਂ ਜਦ ਪਾਇਆ।
 ਹਰ ਤਰੱਡੋਂ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਕੇ, ਤੇਰੇ ਚਰਨੀਂ ਆਣ ਟਿਕਾਇਆ, ਹੂ।
2. ਗਲੀ ਤੇਰੀ ਦੇ ਜਦ ਤੋਂ ਦਾਤਾ, ਮੈਂ ਚੱਕਰ ਨੇ ਕੱਟੋ।
 ਦੇਵ-ਪੁਰੀ ਦੇ ਬਾਗ ਬਗੀਚੇ, ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਸੱਟੋ, ਹੂ।
3. ਮਹਿਕ ਤੇਰੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਮਾਹੀ, ਦਿਲ ਈਮਾਨ ਹੈ ਖੋਹਿਆ।
 ਤਾਂ ਲੰਮੇ ਜੀਵਨ ਸੰਦਾ ਲਾਹਾ, ਅਸਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਹੂ।
4. ਤਿਰੇ ਕੁਰਾਨੀ ਚਿਹਰੇ ਤਾਈਂ, ਸਾਰੇ ਹਿਛੜ ਨੇ ਕਰਦੇ।
 ਭਵਾਂ ਮਹਿਰਾਬੀ ਅੱਗੇ ਸਾਰੇ, ਸੀਸ ਨਮਾਜ਼ੀ ਧਰਦੇ, ਹੂ।
5. 'ਗੋਇਆ' ਤੜਪੇ ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ, ਘਾਇਲ ਇਹ ਦਿਲ ਮੇਰਾ।
 ਵਾਂਡ ਸਮਾਅ ਦੇ ਜਲਨਾ ਬਲਨਾ, ਧੰਧਾ ਹੁਣ ਇਸ ਕੇਰਾ, ਹੂ।

ਮਾ ਕਿ: ਸੀਦੇਮ ਸਰਿ ਕੁਏ ਤੋ, ਅੈ ਮਹਿਰਮਿ ਰਾਜ਼।

ਵਜ਼ ਹਮਹ ਕੁਏ ਛਗੀਦੇਮ ਸਰੇ, ਬਹਰਿ ਨਿਆਜ਼॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ: ਮਾ—ਅਸਾਂ। ਦੀਦੇਮ—ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ। ਕੁਏ—ਕੁਚਾ, ਗਲੀ।
ਮਹਿਰਮ—ਭੇਤੀ, ਜਾਣ੍ਹ। ਰਾਜ—ਭੇਤ। ਵ+ਜ—ਅਤੇ ਤੋਂ। ਸਰ—ਸਿਰ। ਵਜ਼ ਹਮਹ
ਕੁਏ—ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ। ਛਗੀਦੇਮ—ਅਸਾਂ ਸੁਟਿਆ। ਸਰੇ—ਸਿਰ। ਬ ਨਿਆਜ਼—
ਸਜਦੇ ਵਿੱਚ।

ਅਰਥ : ਅੈ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਭੇਤਾਂ ਦੇ ਭੇਤੀ (ਸਤਿਗੁਰੂ), ਅਸਾਂ ਤੇਰੇ ਕੂਚੇ ਦਾ ਸਿਰ
(ਭਾਵ ਕੁਚਾ) ਵੇਖਿਆ (ਹੈ); ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ (ਹਟਾ ਕੇ) ਸਿਰ ਨੂੰ (ਤੇਰੇ) ਸਿਜ਼ੇ
ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ (ਹੈ)।

ਤਾ ਬ-ਗਿਰਦ ਸਰਿ ਕੁਏ ਤੋ, ਬਿ-ਗਰਦੀਦ ਦਿਲਮ।

ਰੌਜਾ-ਇ ਖੁਲਦਿ ਬਰੀਂ ਰਾ, ਬ-ਕੁਨਮ ਪਾ ਅੰਦਾਜ਼॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬ-ਗਿਰਦ—ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ। ਬਿ-ਗਰਦੀਦ—ਫਿਰ ਆਇਆ।
ਦਿਲਮ—ਮੇਰਾ ਦਿਲ। ਰੌਜਾ—ਬਹਿਸਤੀ ਬਾਗ। ਖੁਲਦਿ—ਸੁਰਗ। ਬਰੀ—ਉੱਚਾ। ਰਾ—ਨੂੰ।
ਬਿ-ਕੁਨਮ—ਮੈਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਾ—ਪੈਰ। ਅੰਦਾਜ਼—ਸੁਟਿਆ। ਤਾ—ਜਦੋਂ ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਤੇਰੀ ਗਲੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਫਿਰਿਆ (ਹੈ), (ਤੇ
ਤੋਂ) ਉੱਚੇ ਸੁਰਗ ਦੇ ਰੋਜੇ ਦੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪੈਰਾਂ (ਹੇਠ) ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਜ ਖ੍ਰਮਿ ਕਾਕਲਿ ਮੁਸ਼ਕਿਂ, ਦਿਲੋ ਦੀਂ ਬੁਰਦ, ਜਿ ਮਾ।

ਹਾਸਲਿ ਉਮਰ ਹਮੀਂ ਬਵੱਦ, ਅੜੀਂ ਉਮਰਿ ਦਰਾਜ਼॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਅਜ—ਨਾਲ। ਖ੍ਰਮ—ਪੇਚ, ਕੁੰਡਲ। ਕਾਕਲ—ਜੂਲਫ, ਕੋਸ।
ਮੁਸ਼ਕਿਂ—ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੀ। ਦਿਲੋ ਦੀ—ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ ਧਰਮ। ਬੁਰਦ—ਲੈ ਗਿਆ। ਜਿ
ਮਾ—ਸਾਥੋਂ। ਹਾਸਲ—ਲਾਭ। ਹਮੀਂ—ਇਹੀ। ਦਰਾਜ਼—ਲੰਮੀ।

ਅਰਥ : (ਉਹ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਸੁਗੰਧਤ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਪੇਚ ਨਾਲ ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ (ਈਮਾਨ)
ਸਾਥੋਂ ਲੈ ਗਿਆ (ਹੈ), (ਸਾਨੂੰ) ਇਸ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਤੋਂ, ਉਮਰ ਦਾ ਇਹੀ ਲਾਭ (ਪ੍ਰਾਪਤ)
ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮਸਹਿਡ ਕੁਏ ਤੋ, ਹਾਫਿਜ਼ ਹਮਹ ਰਾ, ਦਰ ਹਮਹ ਹਾਲ।

ਖ੍ਰਮਿ ਅਬਕੁਏ ਤੋ, ਮਹਰਾਬਿ ਦਿਲ, ਅਹਲਿ ਨਮਾਜ਼॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਮਸਹਿਡ—ਕੁਰਾਨ। ਕੁਏ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ। ਹਾਫਿਜ—ਕੰਠ ਕਰਨ
ਕਾਲਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਹੋਵੇ। ਹਮਹ ਰਾ—ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ। ਦਰ
ਹਮਹ ਹਾਲ—ਹਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ। ਮਹਰਾਬ—ਮਸੀਤ ਵਿੱਚ ਡਾਟ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਜਿਸ ਵਲ ਮੂੰਹ
ਕਰ ਕੇ ਨਮਾਜ਼ੀ ਸਜਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਹਲਿ ਨਮਾਜ਼—ਨਮਾਜ਼ੀ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਕੁਰਾਨ ਸਰਬੱਤ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਕੰਠ (ਉਤੇ ਰਹਿੰਦਾ)

ਹੈ। ਤੇਰੇ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦਾ ਟੇਚ ਮਜ਼ੀਆਂ (ਪੇਮੋਆਂ) ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਮਹਰਾਬ ਹੈ।

ਦਿਲਿ ਮਨ, ਬੇ ਤੋ ਚੁਨਾਂਸੁ ਚਿ: ਗੋਇਦ 'ਗੋਇਆ'।

ਹਮਚੂ ਆਂ ਬਮਾਅ, ਕਿ ਦਾਇਮ ਬਵਦਸ਼ ਸੋਜੇ ਗੁਦਾਜ਼ ॥੫॥

ਬੁਲਦਾਰਥ : ਦਿਲੇ ਮਨ—ਮੇਰਾ ਦਿਲ। ਬੇ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ। ਚੁਨਾਂਸੁ—ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ? ਚਿ ਗੋਇਦ—ਕੀ ਕਹੇ, ਆਖੇ? ਹਮਚੂ—ਵਾਂਗੂ। ਦਾਇਮ—ਹਮੇਸ਼ਾ, ਨਿਤ। ਸੋਜੇ ਗੁਦਾਜ਼—ਸੜਨਾ ਤੇ ਪਿਘਲਣਾ। ਬਵਦਸ਼—ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਗੋਇਆ ਕੀ ਆਖੇ—“ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਕਿਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ) ਹੈ?” (ਇਹ) ਉਸ ਸਮਾਂ ਸਮਾਨ (ਹੈ) ਜਿਸ (ਦੀ ਕਾਰ) ਸਦਾ ਸੜਨਾ ਤੇ ਪਿਘਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਅਨਿੰਨ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਅੰਡੇਦ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਮਨ ਹੈ। ਜਦ ਸਿੱਖ ਨੇ

ਅਵਰ ਓਟ ਮੈ ਸਗਲੀ ਦੇਖੀ, ਇਕ ਤੇਰੀ ਓਟ ਰਹਾਈਐ ॥ (ਸੋਗਠਿ ਅ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੨੫)
ਤਥਾ ਹੜੇ ਸਾਬ ਕੂੜਾਵੇ ਛਿਠੇ, ਤਉ ਪਲੈ ਤੈਡੈ ਲਾਗੀ ॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਅ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੬੩)

ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਪਲੇ ਬੰਨ੍ਹ, ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ‘ਕੋਟਿ ਪੈਂਡਾ ਆਗੇ ਹੋਇ ਲੇਤ ਹੈ’ ਦੀ ਗੁਰ-ਗੁਰਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਗੇ ਵਧ ਕੇ ਗੁਰਸਿਖ ਨੂੰ ਗਲਵਕੜੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ, ਤੇ ‘ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲ’ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਛਾ ਗਈ। ਬੱਸ, ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਗੁਰਦੇਵ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਉਤੋਂ ਬਹਿਸਤ ਦੇ ਬਾਗ ਬਗੀਚੇ ਵਾਰੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ।

ਇਹੀ ਹਨ ਜੋਉਂਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਤੇ ਇਸੇ ਹਰਕਤ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ‘ਜਿੰਦਗੀ’। ਜਦ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਦੀ ਇੱਕ ਝਲਕ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਸਾਖਤਾ ਐਉਂ ਪੁਕਾਰ ਉਠਿਆ।

ਸਕੂਨਿ ਬੇਕਰਾਨੀ, ਮੌਤ ਕਾ ਪੈਗਾਮ ਹੈ, ਸਾਕ਼ੀ।

ਕਿ ਦਿਲ ਕੀ ਧਰਕਨੌ ਕਾ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਨਾਮ ਹੈ ਸਾਕ਼ੀ।

ਉਸੀ ਮਹਿਛਲ ਮੌਤ ਲੇ ਚਲ, ਇਸ ਮੇਰੀ ਤਾਰੀਕ ਦੁਨੀਆ ਕੋ।

ਜਹਾਂ ਤੇਰੀ “ਤਜ਼ਲੀ ਕਾ” ਛੁਰੋਗਿ ਆਮ ਹੈ ਸਾਕ਼ੀ।

ਤਥਾ ਨਹੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਿਲਸਿਲਾ ਰੇਜੇ ਸ਼ਬ ਕਾ।

ਨਹੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਸਤੀਓਂ ਨੌਮ ਖੁਾਬੀ।

ਹਯਾਰ ਅਸਤ: ਦਰ ਆਤਿਸ਼ ਭੁਦ ਤਪੀਏਨ।

ਭੁਦ ਆਂ ਦਮ ਕਿ ਈਂ ਨੁਕਤਾ ਰਾ ਬਾਲਧਾਬੀ।

(ਅੱਖਾਮਾ ਇਕਥਾਮ)

੧ ਠਹਿਰਾਇ, ਅਤਨ। ੨ ਸੱਚੈਨੀ, ਚਤੁਪ, ਸਾਜ, ਤਾਘ। ੩ ਅੰਨ੍ਹੀਂ, ਅਗਿਆਨੀ, ਬਤਪੁਰ। ੪ ਰੰਸ਼ੇ, ਪਕਾਬ। ੫ ਰਾਗ, ਉਤੀਨੀ।

.ਗੁਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੩੯

ਜੁਮਲਹ ਆਲਮ, ਬੇ ਤੋ, ਹੈਰਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ।
ਸੀਨਾ ਅਜ਼ ਹਿਜਰਿ ਤੋ, ਬਿਰਯਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੧॥

ਤਾਲਬਿ ਮੌਲਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਿੰਦਾ ਅਸੁ।
ਬਰ ਜ਼ਬਾਨਸ਼, ਜਿਕਰਿ ਸੁਖਹਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੨॥

ਖਾਲਿ ਮੁਸ਼ਕੀਨਸ਼, ਦਿਲਿ ਆਲਮ ਰਥੂਦ।
ਕੁਫਰਿ ਜੁਲਫਸ਼, ਦਾਮਿ ਈਮਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੩॥

ਜੂਦ ਬਨੁਮਾ, ਅਾਂ ਰੁਖੇ, ਚੂੰ ਆਫਤਾਬ।
ਈਂ ਇਲਾਜਿ ਚਸ਼ਮਿ ਗਿਰਿਆਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੪॥

ਦਿਲ ਨਸਾਰੇ ਕਾਮਤਿ ਰਅਨਾਏ ਉੱ।
ਜਾਂ ਫਿਦਾਏ ਜਾਨਿ ਜਾਨਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੫॥

ਗਰ ਬ-ਪੁਰਸੀ ਹਾਲਿ ‘ਗੋਇਆ’, ਯਕ ਨਫਸ।
ਈਂ ਇਲਾਜਿ ਦਰਦਿ ਹਿਰਮਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਦੁਨੀਆ ਸਾਰੀ, ਬੜੀ ਅਚੰਭਤ ਹੋਈ।
ਛਾਤੀ ਉਸ ਦੀ ਵਿੱਚ ਹਿਜਰ ਦੇ, ਸੜ ਬਲ ਕੋਲਾ ਹੋਈ, ਹੂ।
2. ਤਾਲਬ ਰੱਬ ਦਾ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮਰਦਾ।
ਜੀਭਾ ਨਾਲ ਸਦਾ ਉਹ ਰੱਬ ਰੱਬ, ਵਾਹ ਵਾਹ ! ਨਿੱਤ ਹੈ ਕਰਦਾ, ਹੂ।
3. ਉਸਦੇ ਮੁੱਖ ਦਾ ਤਿਲ ਜੋ ਕਾਲਾ, ਲੈ ਗਿਆ ਦਿਲ ਨੂੰ ਫਾਹ ਕੇ।
ਈਮਾਨ ਮਿਰਾ ਉਸ ਕਾਫਰ ਕੀਤਾ, ਫਾਹੀ ਜੁਲਫ ਦੀ ਪਾ ਕੇ, ਹੂ।
4. ਸੂਰਜ ਵਰਗਾ ਮੁੱਖ ਦਿਖਾਵੀਂ, ਤੁਰਤ, ਬਿਨਾ ਕਿਛ ਦੇਗੀ।
ਨੀਰ ਵਹਾਂਦੀ ਅੱਖ ਉਸ ਬਾਝੋਂ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਮੇਰੀ, ਹੂ।
5. ਸੋਹਣੇ ਕੱਦ ਮਾਹੀ ਦੇ ਉਤੋਂ ਸਦ ਬਲਹਾਰੇ ਜਾਵਾਂ।
ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਦਾ ਸਦਕਾ, ਜਿੰਦੜੀ ਘੋਲ ਘੁਮਾਵਾਂ, ਹੂ।
6. ਇਕ ਛਿਨ ਪੁੱਛੋ ਮੇਰਾ, ਜੇਕਰ, ਹਾਲ ਤੂੰ ਆ ਕੇ, ‘ਗੋਇਆ’।
ਦਰਦ ਹਿਜਰ ਦਾ ਨਿਸਚੇ ਜਾਣੀ, ਤੁਰਤ ਦੂਰ ਸਭ ਹੋਇਆ, ਹੂ।

ਸੁਮਲਹ ਆਲਮ ਥੇ ਤੋ, ਹੈਰਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ।
ਸੀਨਾ ਅੜ ਹਿਜਰਿ ਤੋ, ਬਿਰਯਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੧॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਸੁਮਲਾ—ਸਾਗਰ। ਆਲਮ—ਸੰਸਾਰ। ਥੇ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ।
ਹਿਜਰ—ਵਿਛੋੜਾ। ਬਿਰਯਾਨ—ਭੁਜਿਆ ਹੋਇਆ।

ਅਰਥ : ਬਸ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੈ। (ਉਸ ਦੀ) ਛਾਤੀ ਤੇਰੀ
ਬਿਰੋਂ (ਅਗਨੀ) ਨਾਲ ਭੁਜੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਤਾਲਬਿ ਮੌਲਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਿੰਦਾ ਅਸ੍ਰੁ।
ਬਰ ਜ਼ਬਾਨਬਾ, ਜ਼ਿਕਰਿ ਸੁਖਹਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੨॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਤਾਲਬਿ ਮੌਲਾ—ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ, ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ। ਬਰ—ਉਤੇ।
ਜ਼ਬਾਨ+ਸ—ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ। ਸੁਖਹਾਨ—ਵਾਹ ਵਾਹ, ਧੰਨ!

ਅਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਸਦਾ ਜਿੰਦਾ ਹੈ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਉਸ ਦੀ ਜੀਭ ਉਤੇ
ਸਦਾ ਵਾਹ ਵਾਹ (ਰੱਬ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ।

ਖਾਲਿ ਮੁਖਕੀਨਬਾ, ਦਿਲਿ ਆਲਮ ਰਬੂਦ।
ਕੁਛਰਿ ਜੁਲਫ਼ਬਾ, ਦਾਮਿ ਈਮਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੩॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਖਾਲ—ਤਿਲ। ਮੁਖਕੀਨ—ਕਾਲਾ। ਸ—ਉਸ ਦਾ। ਰਬੂਦ—ਲੈ ਗਿਆ।
ਕੁਛਰ—ਈਮਾਨ ਜਾਂ ਦੀਨ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ। ਦਾਮ—ਜਾਲ, ਢਾਹੀ।

ਅਰਥ : ਉਸਦੇ (ਚਿਹਰੇ ਦਾ) ਕਾਲਾ ਤਿਲ ਜਗਤ ਦਾ ਦਿਲ (ਖੋਂ ਕੇ) ਲੈ ਗਿਆ।
ਬਸ, ਉਸ ਦੀ ਜੁਲਫ਼ ਦਾ ਕੁਛਰ (ਹੀ) ਈਮਾਨ ਦੀ ਫਾਹੀ ਹੈ।

ਚੂਦ ਬਨਮਾ, ਅਂ ਰੁਖੇ, ਚੂੰ ਆਫ਼ਤਾਬ।
ਈਂ ਇਲਾਜਿ ਚਬਾਮਿ ਗਿਰਿਆਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੪॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਜੂਦ—ਛੇਤੀ। ਬਨਮਾ—ਵਿਖਾ। ਰੁਖ—ਚਿਹਰਾ। ਚੂੰ—ਵਰਗ।
ਗਿਰਿਆਨ—ਰੋਣ ਵਾਲੀ।

ਅਰਥ : ਸੀਘਰ (ਹੀ) ਉਹ ਸੂਰਜ ਵਰਗ ਮੁਖੜਾ ਵਿਖਾ, (ਕਿਉਂ ਜ) ਰੋਣ ਵਾਲੀ
ਅੱਖ ਦਾ ਬਸ ਇਹੀ ਦਾਰੂ ਹੈ।

ਦਿਲ ਨਸਾਰੇ ਕਾਮਤਿ ਰਅਨਾਏ ਉੱ।
ਸਾਂ ਛਿਦਾਏ ਜਾਨਿ ਜਾਨਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੫॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਨਸਾਰ—ਕੁਰਬਾਨ, ਵਾਰੀ। ਕਾਮਤ—ਕੱਦ। ਰਅਨਾ—ਸੰਦਰ।
ਜਾਨਾਨ—ਪਿਆਰ।

ਅਰਥ ਇਸ ਦੇ ਸੰਤਰ ਕੱਦ ਤੋਂ ਕਰਥਾਨ (ਹੋ ਤੇ) ਜਿੰਦ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵਾਗੀ ਹੈ।

ਗਰ ਬ-ਪੁਰਸੀ ਹਾਲ 'ਗੋਇਆ', ਯਕ ਨਫਸ।

ਈਂ ਇਲਾਜਿ ਦਰਦਿ ਹਿਰਮਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੬॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬ-ਪੁਰਸੀ—ਤੂੰ ਪੁੱਛੋ। ਨਫਸ—ਦਮ। ਹਿਰਮਾਨ—ਵਿਖੇਗ ਦਾ ਗਾਮ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੂੰ 'ਗੋਇਆ' ਦਾ ਹਾਲ ਇਕ-ਦਮ (ਲਈ ਵੀ) ਪੁੱਛੋ (ਤਾਂ ਨਿਸਚੇ ਜਾਣ ਕਿ) ਇਹੋ ਹੀ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਗਾਮ ਦੇ ਦਰਦ ਦਾ ਦਾਰੂ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਜੁਦਾਈ ਦੀ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜ ਕੇ ਸਿਖ ਉਤੇ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਆਪਣੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਭੁਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੀਖ ਉਤੇ ਭੁੱਜਾ ਕਬਾਬ। ਉਹ ਬਿਰਹਾ ਵਿਚ ਇਉਂ ਤੜਫਦਾ ਹੈ ਜਿਉਂ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੱਛੀ। ਮਾਹੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ

ਕਬਾਬ ਸੀਖ ਹੋਏ ਹਮ, ਕਰਵਟੋਂ ਹਰਮੂ ਬਦਲਤੇ ਹੋਏ।

ਜੇ ਜਲ ਜਾਤਾ ਹੈ ਧਿਹ ਪਹਿਲੂ, ਤੋਂ ਫੁਹ ਪਹਿਲੂ ਬਦਲਤੇ ਹੋਏ।

ਇਸੇ ਬਿਹੋਂ-ਨਾਗ ਦਾ ਡੱਸਿਆ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ, ਆਪਣੀ ਬੇਬਸੀ ਨੂੰ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਕਬੀਰ, ਬਿਰਹੁ ਭੁੰਬਗਮੁ ਮਨਿ ਬਸੈ, ਮੰਤੁ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਇ ॥

ਰਾਮ ਬਿਚਿਗੀ ਨਾ ਜੀਐ, ਜੀਐ ਤ ਬਉਰਾ ਹੋਇ ॥੭੬॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੬)

ਫੇਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾਚ ਦੇ ਅਮਰ-ਜੀਵਨ ਦਾ ਰਾਜ (ਭੇਤ) ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਉਹ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਉਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੀ, ਬਿਹੋਂ-ਕੁੱਠਿਆਂ ਦਾ, ਵਾਹਿਦ ਇਲਾਜ ਹੈ।

ਰਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੪੦

ਮੁਦਾਮ ਬਾਦਹ ਕਸੋ, ਸੂਫੀਏ ਸਿਫਾ, ਮੇ ਬਾਸ਼।
 ਤਮਾਮ ਜੁਹਦ ਸੌ, ਵ ਰਿੰਦਿ ਬੇਨਵਾ, ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੧॥

ਬਸੂਏ ਗੈਰ ਮਜਫਗਾਨ ਨਜਰ, ਕਿ ਬੇ ਬਸਰੀਸਤ।
 ਤਮਾਮ ਚਸਮ ਸੌ, ਸੂਏ ਦੋਸਤ ਵਾ, ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੨॥

ਬ-ਗਿਰਦ ਕਾਮਤਿ ਆਂ ਸ਼ਾਹਿ ਦਿਲਰੁਬਾ, ਮੇ ਗਰਦ।
 ਅਸੀਰਿ ਹਲਕਾ-ਇ ਆਂ ਜੁਲਫਿ ਮੁਸ਼ਕਸਾ, ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੩॥

ਨ ਗੋਇਮਤ, ਕਿ: ਸੂਏ ਦੈਰ ਯਾ ਹਰਮ ਮੇ ਰੌਂ।
 ਬ-ਹਰ ਤਰਫ ਕਿ: ਰਵੀ, ਜਾਨਬਿ ਖੁਦਾ, ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੪॥

ਬਸੂਏ ਗੈਰ ਚੁ ਬੇਗਾਨਗਾਂ, ਚਿ: ਮੇ ਗਰਦੀ।
 ਦਮੇ ਜਿ ਹਾਲਿ ਦਿਲਿ ਖਸਤਾ, ਆਸ਼ਨਾ ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੫॥

ਮੁਦਾਮ ਸ਼ਾਕਰੋ ਸ਼ਾਦਾਬ, ਚੂੰ ਦਿਲਿ ‘ਗੋਇਆ’।
 ਤਮਾਮ ਮਤਲਬੋ ਛਾਰਗਾ ਜਿ ਮੁਦਆ, ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਸਿਮਰਨ ਸੰਦੀ, ਮੱਦ ਅਨੋਖੀ, ਪੀ ਪੀ ਖੀਵਾ ਹੋਵੀ।
 ਬਣ ਮਸਤਾਨਾ ਤਪੀ ਤਪੀਸਰ, ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਸੱਭੇ ਖੋਵੀ, ਹੂ।
੨. ਨ ਤੱਕੀਂ ਤੂੰ ਗੈਰਾਂ ਵੱਲੇ, ਅੰਧਾ-ਪਨ ਇਹ ਜਾਣੀ।
 ਲੂੰਅ ਲੂੰਅ ਤਾਈਂ ਨੈਣ ਬਣਾ ਕੇ, ਦਰਸ ਪੀਆ ਦਾ ਮਾਣੀ, ਹੂ।
੩. ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਦੁਵਾਲੇ, ਹਰ ਦਮ ਚੱਕਰ ਲਾਵੀ।
 ਮਹਿਕਾ ਵਾਲੀ ਜੁਲਹ ਇਸ ਦੀ, ਦਾ ਕੈਦੀ ਬਣ ਜਾਵੀ, ਹੂ।
੪. ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਮੰਦਰ ਜਾ ਤੂੰ, ਜਾਂ ਮਸਜਦ ਵੱਲ ਧਾਵੀ।
 ਜਿਧਰ ਵੀ ਜਾਣਾ, ਜੇਮ ਜੇਮ ਜਾ ਤੂੰ, ਪਰ ਰੱਬ ਦੇ ਵੱਲ ਜਾਵੀ, ਹੂ।
੫. ਗੈਰਾਂ ਵਲੇ ਕਾਹਨੂੰ ਸੱਜਣਾ, ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਹੈ ਫਿਰਦਾ।
 ਇਕ ਛਿਨ ਲਈ ਤੂੰ ਹੋ ਜਾ ਜਾਣੂ, ਇਸ ਵੈਰਾਗੀ ਦਿਲ ਦਾ, ਹੂ।
੬. ਹੋ ਸਾਕਰ, ਜਿਲ 'ਗੋਇਆ' ਵਾਡੂ, ਸਦਾ ਰਹੀ ਤੂੰ ਖਿੜਿਆ।
 ਸਭ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ, ਉੱਪਰ ਉੱਠੀਂ ਅੜਿਆ, ਹੂ।

**ਮੁਦਾਮ ਬਾਦਹ ਕਬੋ, ਸੂਫ਼ੀਏ ਸਿਫ਼ਾ ਮੇ ਬਾਸ਼ ।
ਤਮਾਮ ਜੁਹਦ ਸੌਂ, ਵ ਰਿੰਦਿ ਬੇਨਵਾ ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੧॥**

ਬਿਭਦਾਰਥ : ਮੁਦਾਮ—ਹਮੇਸ਼ਾ। ਬਾਦਹ—ਸਰਾਬ। ਕਸ—(ਕਸੀਦਨ ਮਸਦਰ ਤੋਂ ਹੁਕਮੀ ਕਿਹਿਆ) ਪੀ। ਓ—ਅਤੇ। ਸੂਫ਼ੀ—ਗੈਰ-ਸਰਅਈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਫਿਰਕਾ, ਜੋ ਰੱਬ ਦੀ ਭਗਤੀ, ਮਸਤੀ ਤੇ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਉਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਗਲ ਵਿਚ ਸੂਫ਼ ਦਾ ਚੋਗਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਿਫ਼ਾ—ਪਾਕ ਸਿਫ਼ਤਾਂ। ਮੇ ਬਾਸ਼—ਹੋ। ਜੁਹਦ—ਤਪੱਸਿਆ। ਸੌਂ—ਹੋ। ਰਿੰਦਿ—ਮਸਤਾਨਾ। ਬੇਨਵਾ—ਕਾਮਨਾ-ਰਹਿਤ। ਵ—ਅਤੇ।

ਅਰਥ : ਹਮੇਸ਼ਾ (ਨਾਮ ਦੀ) ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਅਤੇ ਪਾਕ ਸਾਫ਼ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਵਾਲਾ ਸੂਫ਼ੀ ਹੋ। ਸਾਰਾ (ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ) ਤਪੱਸਵੀ ਹੋ ਤੇ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਕਾਮਨਾ-ਰਹਿਤ ਮਸਤਾਨਾ ਹੋ ਜਾ।

**ਬਸੂਏ ਗੈਰ ਮਯਫ਼ਗਾਨ ਨਜ਼ਰ, ਕਿ ਬੇ ਬਸਰੀਸਤ ।
ਤਮਾਮ ਰਸ਼ਮ ਸੌਂ, ਸੂਏ ਦੋਸਤ ਵਾ ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੨॥**

ਬਿਭਦਾਰਥ : ਬਸੂਏ ਗੈਰ—ਦੂਜੇ ਵਲ, ਬੇਗਾਨੇ। ਮ+ਯਫ਼ਗਾਨ—ਨਾ ਸੁਟ, ਨਾ ਪਾ, ਨਾ ਕਰ। ਬੇ+ਬਸਰੀ—ਵੇਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਅੰਧਾ-ਪਨ। ਵਾ—ਖੋਲ੍ਹ।

ਅਰਥ : (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਗੈਰ (ਬੇਗਾਨੇ) ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਪਾ, ਕਿਉਂ ਜੁ (ਇਹ) ਅੰਧਾ-ਪਨ (ਅਗਿਆਨਤਾ) ਹੈ। ਸਾਰਾ (ਸਰੀਰ ਹੀ) ਅੱਖ ਹੋ ਜਾ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰ ਵਲ ਬੋਲ੍ਹ। (ਨੇਤਰ ਨਾਲ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰੀ ਦਾ ਹੀ ਜਲਵਾ ਵੇਖ)।

**ਬ-ਗਿਰਦ ਕਾਮਤਿ ਆਂ ਸ਼ਾਹਿ ਦਿਲਰੁਬਾ ਮੇ ਗਰਦ ।
ਅਸੀਰਿ ਹਲਕਾ-ਇ ਆਂ ਜੁਲਾਫਿ ਮੁਸ਼ਕਸਾ, ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੩॥**

ਬਿਭਦਾਰਥ : ਬ-ਗਿਰਦ—ਚੁਫੇਰੇ। ਕਾਮਤ—ਕੱਦ। ਸ਼ਾਹਿ ਦਿਲਰੁਬਾ—ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ। ਮੇ ਗਰਦ—ਤੂੰ ਘੁੰਮ। ਅਸੀਰ—ਕੈਦੀ। ਮੁਸ਼ਕਸਾ—ਕਸਤੂਰੀ ਵਰਗੀ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਦੇ ਕੱਦ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਘੁੰਮ। ਉਸ ਦੀ ਕਸਤੂਰੀ ਜਿਹੀ (ਸੁਗੰਧਤ) ਜੁਲਾਫ਼ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਦਾ ਕੈਦੀ ਹੈ।

ਨ ਗੋਇਮਤ, ਕਿ: ਸੂਏ ਦੈਰ ਯਾ ਹਰਮ ਮੇ ਰੋਂ ।

ਬ-ਹਰ ਤਰਫ਼ ਕਿ: ਰਵੀ, ਜਾਨਬਿ ਭੁਦਾ ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੪॥

ਬਿਭਦਾਰਥ : ਨ ਗੋਇ+ਮ+ਤ—ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ। ਦੈਰ—ਮੰਦਰ। ਹਰਮ—ਮਸੀਤ। ਮੇ ਰੋਂ—ਤੂੰ ਜਾ। ਬ-ਹਰ ਤਰਫ਼—ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ। ਰਵੀ—ਤੂੰ ਜਾਵੇ। ਜਾਨਬਿ—ਵਲ, ਤਰਫ਼।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੰਦਰ ਵਲ ਜਾ, ਜਾਂ ਮਸੀਤ ਵਲ ਜਾ। (ਪਰ) ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਵੀ ਤੂੰ ਜਾਵੇ, ਰੱਬ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਹੋ। (ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕੇਖ)।

ਬਸੁਏ ਗੈਰ ਸੁ ਬੇਗਾਨਗਾਂ, ਚਿ: ਮੇ ਗਰਦੀ।
ਦਮੇ ਲਿ ਹਾਲਿ ਦਿਲਿ ਖਸਤਾ, ਆਸ਼ਨਾ ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੫॥

ਬੁਬਦਾਰਬ : ਚੁ—ਵਾਂਗੀ। ਚਿ—ਕੀ ? ਮੇ ਗਰਦੀ—ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ। ਦਮੇ—ਇਕ ਦਮ ਲਈ, ਇਕ ਛਿਨ ਲਈ। ਖਸਤਾ—ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ। ਆਸ਼ਨਾ—ਵਾਕਵਾ।

ਅਰਬ : ਬੇਗਾਨਿਆਂ ਦੇ ਵਲ ਓਪਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ। ਇਕ ਦਮ ਲਈ (ਆਪਣੇ) ਟੁੱਟੇ ਦਿਲ ਦੇ ਹਾਲ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ।

ਮੁਦਾਮ ਸ਼ਾਕਰੇ ਸ਼ਾਦਾਬ, ਚੁੰ ਦਿਲਿ ‘ਗੋਇਆ’।
ਤਮਾਮ ਮਤਲਬੇ ਛਾਰਗ ਜਿ ਮੁਦਾਮ, ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੬॥

ਬੁਬਦਾਰਬ : ਮੁਦਾਮ—ਹਮੇਸ਼ਾ। ਸ਼ਾਕਰ—ਸੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਸ਼ਾਦਾਬ—ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ। ਚੁੰ—ਵਾਂਗ। ਛਾਰਗ—ਵਿਹਲਾ (ਤਿਆਗ ਕੇ)। ਮੁਦਾਮ—ਖਾਹਸ, ਕਾਮਨਾ।

ਅਰਬ : ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ (ਹੋ) ਅਤੇ ਏਵੇਂ ‘ਗੋਇਆ’ ਦੇ ਦਿਲ ਵਾਂਗ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ (ਉੱਚਾ, ਪਰੇ) ਹੋ ਜਾ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਸਬਰ ਨੂੰ ਡਗਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਤੇਸ਼ਾ ਕਰ ਕੇ ਵੱਡਿਆਇਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੁਆਂ ਤੇ ਕਲੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਐਸਾ ਭਾਬੜ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਵੇਰ ਮੱਚਿਆ ਫੇਰ ਘਟ ਹੀ ਬੁਝਦਾ ਹੈ। ਲੋਭ-ਗ੍ਰੌਸਿਆ ਪਾਣੀ, ਚਲਨ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦੀ ਛੂੰਘੀ ਖੱਡ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ, ਨੀਚ ਤੋਂ ਨੀਚ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਭੀ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਸਥੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਲੱਜਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਮਾਜੂਸੀ ਤੇ ਅਸਫਲਤਾ ਦੀ ਛੂੰਘੀ ਖਾਈ ਵਿਚ ਪਿਆ ਉਹ ਗਾਮ ਗਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਨਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਇਹ ਇਲਾਜ, ਬੀਮਾਰੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਇਹ ਨਸੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਿਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਬੁੱਧ ਉੱਜਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਰਹਿੰਦੀ-ਖੂੰਹਦੀ ਮਤ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੀਵ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਚਿੱਤ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੋਫ਼ੀ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਹ ਅਤਿਅੰਤ ਲੱਜਾਵਾਨ ਹੋਵੇ। ਏਸੇ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਛੁਗਮਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਮਾਣਸੁ ਭਰਿਆ ਆਣਿਆ, ਮਾਣਸੁ ਭਰਿਆ ਆਇ ॥
 ਸਿਰੁ ਪੀਤੈ ਮਤਿ ਦੂਰਿ ਹੋਇ, ਬਰਲੁ ਪਵੈ ਵਿਚਿ ਆਇ ॥
 ....ਯੂਠਾ ਮਦੁ ਮੂਲਿ ਨ ਪੀਚਈ, ਸੇ ਕਾ ਪਾਰਿ ਵਸਾਇ ॥

(M. 3. ਪੰਨਾ 448)

ਸੇ, ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਕਲੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਸੇ ਪੀ ਕੇ ਬੁਧੀ-ਹੀਣ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਬੁਧੀ ਮੰਡਲੇ ਤੋਂ ਅਗੇ ਲੰਘ ਕੇ, ਬਲਕਲੇ ਤੇ ਵਿਸਾਨਾਦ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਕਿਸੇ ਸੁੰਦਰ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ

ਹੈ, ਤਾਂ ਤਤਕਾਲ ਇਸ ਦੇ ਰੂਪ, ਰੋਗ, ਲਾਗੂ ਤੇ ਕਾਰਜ ਉਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਮਾਣਾ ਹੈ। ਆਖਰ ਸਿਮਰਨ ਦਾਅਗਾ, ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਸਚਾਂ ਜਾਂ ਅਗਾਂ ਇਕ ਆਖਾਨ ਐਸਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸੁਰਤ ਸਤੰਤਰ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਗਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਇਥੋਂ ਮੰਡਲ ਦਾ ਨਾਮ ਹੋ ਵਿਸਮਾਨ ਮੰਡਲ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਅਚਾਨਕ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਚਿਅਏਈਆਂ ਉਤੋਂ ਬੁੱਧੀ ਖੰਭ ਸਾੜ ਢੱਠੋ,
ਮੱਲੋ ਮੱਲੋ ਦਿਲ ਉਥੇ ਮਾਰਦਾ ਉਡਾਰੀਆਂ।
ਪਿਆਲੇ ਅਣਡਿੱਠੇ ਨਾਲ ਬੁਲੁ ਲਗ ਜਾਣ ਉਥੇ,
ਰਸ ਤੇ ਸਰੂਰ ਚੜ੍ਹੇ ਝੂਮਾਂ ਆਉਣ ਪਿਆਰੀਆਂ।
ਗਿਆਨੀ ਸਾਨੂੰ ਹੋੜਦਾ ਤੇ ਵਹਿਮੀ ਢੋਲਾ ਆਖਦਾ ਏ,
ਮਾਰੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਾਈਆਂ ਬੁੱਧੀ ਪਾਰ ਤਾਰੀਆਂ।
ਬੈਠ ਵੇਂ ਗਿਆਨੀ, ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲੇ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ,
ਵਲਵਲੇ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਸਾਡੀਆਂ ਲਗ ਗਈਆਂ ਯਾਰੀਆਂ।

ਵਲਵਲੇ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾਂ ਪੁਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਜਾਮ, ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਪੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ, ਆਪ ਪੀ ਕੇ ਖੀਵੇ ਹੋਏ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਜ ਰੱਜ ਪਿਲਾਇਆ। ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਨਾਮ-ਖਮਾਰੀ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਪਿਰਮ ਰਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਵਿਉਂਤ ਰਾਹੀਂ, 'ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿਖ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਆਪ ਛੱਕਿਆ, ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ, ਤੇ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਇਸੇ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਨੂੰ ਪੀ ਕੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਪਾਉਣ ਦਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ-ਰੰਗ-ਰੱਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਅਲਾਹ ਤੇ ਰਾਮ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੇਦ ਮਿੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਇੱਕੋ ਦਾ ਜਹੂਰ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ-ਰੂਪੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਬੱਥ ਕੇ, ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਪ ਆਦਿ ਡਾਕੂਆਂ ਤੋਂ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਬੱਸ, ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਕਰਤਵ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿਣਾ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਾਣ ਨਾ ਕੱਢਣਾ। ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋ ਨਿਬੜਦੇ ਹਨ। ਛੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਜਿਸਨੇ ਬਖਸ਼ੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ || ਨਾਨਕ, ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ||

(ਜਪਨੌ)

ਹਮਾ ਰਾ ਸੀਨਾ-ਇ ਬਿਰਯਾਨਸਤੋ, ਬਿਰਯਾਨਸਤੋ, ਬਿਰਯਾਨਸ ।
ਦੋ ਆਲਮ, ਬਹਰਿ ਅਤੇ ਦੀਦਾਰ, ਹੈਰਾਨਸਤੋ, ਹੈਰਾਨਸ ॥੧॥

ਜਿ ਖਾਕਿ ਕੂਏ ਤੇ, ਕਾਂ ਸੁਰਮਾ-ਇ ਅਹਲਿ ਨਜ਼ਰ ਬਾਸ਼ਦ ।
ਨਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ਦਿਲਾਜੇ ਬਿਹ, ਬਰਾਏ ਚਸ਼ਮਿ ਗਿਰਯਾਨਸ ॥੨॥

ਮਹ ਓ, ਖੁਰਸੀਦ, ਗਿਰਦਿ ਕੂਏ ਉ, ਗਰਦੰਦ ਰੋਜੇ ਸ਼ਬ ।
ਅਜਾਇਬ ਰੌਸ਼ਨੀ ਬਖਸ਼, ਦੋ ਆਲਮ ਹਸੂ ਅਹਿਸਾਨਸ ॥੩॥

ਬ-ਹਰ ਸੂਏ ਕਿ ਮੇ ਬੀਨਮ, ਜਮਾਲਸ ਜਲਵਾ-ਗਰ ਬਾਸ਼ਦ ।
ਜਹਾਂ ਆਸੂਫਤਾ ਓ ਸੈਦਾ, ਬ-ਦਾਮਿ, ਜੁਲਫਿ ਪੇਚਾਨਸ ॥੪॥

ਸ਼ੁਦਹ ਜੈਬਿ ਜਮੀਂ ਪੁਰ ਲੁਲ੍ਹਏ ਲਾਲਹ ਜਿ ਅਸ਼ਕਿ ਮਨ ।
ਜਹਾਂ ਬ-ਗ੍ਰਿਫਤਾ-ਅਮ 'ਗੋਇਆ', ਬ-ਯਾਦਿ ਲਾਅਲਿ ਖੰਦਾਨਸ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਸੱਭੇ ਸੀਨੇ ਕੋਲੇ ਹੋਏ, ਸੜ ਕੇ ਵਿੱਚ ਹਿਜਰ ਦੇ।
ਦੋਵੇਂ ਆਲਮ ਦਰਸ਼ਨ ਬਾਝੋਂ, ਬਿਹਬਲ ਦਿੱਸਣ ਫਿਰਦੇ, ਹੁ।
2. ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਸੁਰਮਾ, ਦਰ ਤੇਰੇ ਦੀ ਮਿੱਟੀ।
ਨੀਰ ਵਹਾਂਦੀ ਅੱਖ ਲਈ ਇਹ ਅੱਸਥ, ਵਧੀਆ ਛਿੱਠੀ, ਹੁ।
3. ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਨਿੱਤ ਪ੍ਰਕਰਮਾ, ਦਰ ਉਸ ਦੇ ਦੀ ਕਰਦੇ।
ਮਿਹਰ ਪੜ੍ਹੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਨੂਰ ਨਿੱਤ ਭਰਦੇ, ਹੁ।
4. ਜਿੱਧਰ ਅੱਖ ਉਠਾ ਕੇ ਵੇਖਾਂ, ਜਲਵਾ ਉਸੇ ਪਾਸੇ।
ਜੁਲਫ਼ ਮਾਹੀ ਦਾ ਆਸ਼ਕ ਸਾਰਾ, ਆਲਮ ਮੈਨੂੰ ਭਾਸੇ, ਹੁ।
5. ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਦੇ ਹੰਡੂ-ਲਾਲਾਂ, ਧਰਤੀ ਦਾ ਲੜ ਫਿਝਿਆ।
ਉਸ ਦੇ ਹਸਦੇ ਹੋਠਾਂ ਸਦਕਾ, 'ਗੋਇਆ' ਆਲਮ ਠਰਿਆ, ਹੁ।

ਹਮਾ ਰਾ ਸੀਨਾ-ਇ ਬਿਰਯਾਨਸਤੋ, ਬਿਰਯਾਨਸਤੋ, ਬਿਰਯਾਨਸ਼।
ਵੈ ਆਲਮ ਬਹਰਿ ਆਂ ਦੀਦਾਰ, ਹੈਰਾਨਸਤੋ, ਹੈਰਾਨਸ਼ ॥੧॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਹਮਾ ਰਾ—ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ। ਬਿਰਯਾਨ—ਭੁਜਿਆ ਹੋਇਆ। ਬ-ਹਰਿ ਆਂ ਦੀਦਾਰ—ਊਸ (ਦੇ) ਦਰਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ। ਸਤ—ਅਸੁ, ਹੋ।

ਅਰਥ : ਸਾਰਿਆਂ (ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ) ਦਾ ਸੀਨਾ (ਤੇਰੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿੱਚ) ਭੁੱਜਾ ਹੋਇਆ (ਤੜਪ ਤੇ ਸੋਜ਼-ਭਰਪੂਰ) ਹੈ। ਦੌਵੇਂ ਜਹਾਨ ਉਸ ਦੇ (ਤੇਰੇ) ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਹੈਰਾਨ ਹਨ (ਬਿਹਬਲ ਹਨ)।

ਜਿ ਖਾਕਿ ਕੂਏ ਤੋ, ਕਾਂ ਸੁਰਮਾ-ਇ ਅਹਲਿ ਨਜ਼ਰ ਬਾਸਦ।
ਨਮੇ ਬਾਸਦ ਇਲਾਜੇ ਬਿਹ, ਬਰਾਏ ਚਾਸ਼ਮਿ ਗਿਰਯਾਨਸ਼ ॥੨॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਕਾਂ—ਕਿ ਆਂ, ਕਿ ਉਹ। ਅਹਲਿ ਨਜ਼ਰ—ਨਜ਼ਰ ਵਾਲੇ, ਦਿਬੜਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ, ਗਿਆਨੀ। ਨਮੇ ਬਾਸਦ—ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬਿਹ—ਚੰਗੇਰਾ। ਗਿਰੀਆਂ—ਰੋਣ ਵਾਲੀ। ਸ਼—ਊਸ ਦੀ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੀ ਗਲੀ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋ, ਜੋ ਕਿ ਉੱਚੀ ਨਜ਼ਰ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਸੁਰਮਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਚੰਗੇਰਾ (ਬਿਹਤਰ) ਇਲਾਜ ਉਸ ਦੀ ਰੋਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। (ਭਾਵ, ਤੇਰੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿੱਚ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦੇ ਸੂਝਵਾਨਾਂ ਲਈ ਤੇਰੀ ਚਰਨ ਧੂੜੀ ਹੀ ਕਾਰੀ ਇਲਾਜ ਹੈ)।

ਮਹ ਓ ਖੁਰਸ਼ੀਦ, ਗਿਰਦਿ ਕੂਏ ਉ੍ਹ, ਗਰਦੰਦ ਰੋਜੋ ਸ਼ਬ।
ਅਜਾਇਬ ਰੌਸ਼ਨੀ ਬਖਸ਼, ਦੋ ਆਲਮ ਹਸੁ ਅਹਿਸਾਨਸ਼ ॥੩॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਮਹ—ਚੰਦਰਮਾ। ਖੁਰਸ਼ੀਦ—ਸੂਰਜ। ਗਿਰਦ—ਚੁਗਿਰਦੇ, ਚੁਡੇਰੇ। ਗਰਦੰਦ—ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਰੋਜੋ ਸਥ—ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ। ਅਹਿਸਾਨਸ਼—ਊਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ, ਮਿਹਰ। ਅਜਾਇਬ—ਅਸਚਰਜ।

ਅਰਥ : ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ (ਦੋਵੇਂ) ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੇ ਕੂਚੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸਚਰਜ ਚਾਨਣ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਅਹਿਸਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਬ-ਹਰ ਸੂਏ ਕਿ ਮੇ ਬੀਨਮ, ਜਮਾਲਸ਼ ਜਲਵਾ-ਗਰ ਬਾਸਦ।
ਜਹਾਂ ਆਸੂਫਤਾ ਓ ਸੈਦਾ, ਬ-ਦਾਮਿ, ਜੁਲਾਡਿ ਪੇਚਾਨਸ਼ ॥੪॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਮੇ ਬੀਨਮ—ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਜਮਾਲਸ਼—ਊਸ ਦਾ ਹਸੁਨ, ਸੁੰਦਰਤਾ। ਜਲਵਾ-ਗਰ—ਪਕਾਸ਼ਮਾਨ। ਆਸੂਫਤਾ—ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ, ਡੌਰ, ਭੌਰ, ਚਿੰਤਤ। ਸੈਦਾ—ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ, ਆਸ਼ਕ। ਬ+ਦਾਮ—ਜਾਲ ਵਿੱਚ। ਜੁਲਾਡਿ ਪੇਚਾਨ+ਸ਼—ਊਸ ਦੀ ਪੇਚਾਂ ਵਾਲੀ ਜੁਲਡ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਪਾਸੇ (ਵੀ) ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸੁਹੱਪਣ ਪਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ। ਜਹਾਨ

ਉਸ ਦੀ ਕੁੰਡਲਾਂ ਵਾਲੀ ਜੁਲਫ (ਕੇਸਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ) ਦੀ ਫਾਹੀ ਲਈ ਚਿੰਤਤ ਤੇ ਆਸ਼ਕ ਹੈ।

ਮੁਦਹ ਜੈਥਿ ਜਮੀਂ ਪੁਰ ਲੂਲ੍ਹੇ ਲਾਲਹ ਜਿ ਅਸ਼ਕਿ ਮਨ।

ਜਹਾਂ ਬ-ਗ੍ਰਿਹਤਾ-ਅਮ ‘ਗੋਇਆ’, ਬ-ਯਾਦਿ ਲਾਅਲਿ ਮੰਦਾਨਸ਼ ॥੫॥

ਬੁਲਦਾਰਥ : ਪੁਰ ਸ਼ੁਦਾ—ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਲੂਲ੍ਹੇ—ਮੌਤੀ। ਲਾਲਹ—ਲਾਲ, ਸੁਰਖ। ਆਸ਼ਕ—ਅਥਰੂ। ਬ-ਗ੍ਰਿਹਤਾਅਮ—ਮੈਂ ਫਾੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਲਾਅਲਿ—ਸੁਰਖ (ਹੋਣਾ)। ਮੰਦਾਨਸ਼—ਉਸ ਦੇ ਹਸਦੇ ਹੋਏ, ਖੇੜੇ ਵਾਲੇ।

ਅਰਥ : ਪਰਤੀ ਦੀ ਜੇਬ ਮੇਰੇ ਅਥਰੂਆਂ ਦੇ ਲਾਲ ਮੌਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਗੋਇਆ, ਮੈਂ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਖੇੜੇ-ਭਰਪੂਰ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਫੜ ਰਖਿਆ ਹਾਂ। (ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੰਤਮ ਦੀ ਆਮਦ ਦੀ ਲੰਮੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਲਾਲ ਹੋਏ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਅਥਰੂ ਛਿਗਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਲਾਲ ਮੌਤੀਆਂ ਸਮਾਨ ਭਾਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਬਹੁਤਾਤ ਵਿਚ ਵਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੀ ਪਰਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ ਹੈ)। (ਇਥੇ ਵੈਰਾਗ-ਮਈ, ਬਿਹਥਲ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਦਾ ਭਾਵ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੬ ਤੇ ੩੯ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

(ਗੁਜ਼ਾਰ ਨੰਬਰ ੪੨)

ਹਰ ਕਸ ਸੁਨੀਦਾ ਅਸੁ ਬ-ਦਿਲ, ਗੁਫਤਗੂਏ ਖਾਸ।
 ਅਜ ਸਦ ਗਮਿ ਸਦੀਦ ਸੁਦਾ, ਜੂਦ ਤਰ ਖਲਾਸ॥੧॥

ਆਬਿ ਹਯਾਤਿ ਮਾ, ਸੁਖਨਿ ਪੀਰਿ ਕਾਮਲ ਅਸੁ।
 ਦਿਲਹਾਇ ਮੁਰਦਾ ਰਾ, ਬ-ਕੁਨੱਦ ਜਿੰਦਾ-ਓ ਖਲਾਸ॥੨॥

ਈ ਖੁਦ-ਨੁਮਾਈ-ਇ ਤੋ, ਖੁਦਾ ਹਸੁ ਦੂਰ ਤਰ।
 ਬੀਨੀ ਦਰੂਨਿ ਖੇਸ, ਸਵੀ ਅਜ ਖੁਦੀ ਖਲਾਸ॥੩॥

ਚੂ ਸਾਲਕਾਨਿ ਖੁਦਾਏ ਰਾ, ਬ-ਕੁਨੀ ਤੂ ਖਿਦਮਤੇ।
 ਅਜ ਕੈਦ ਗਮਿ ਜਹਾਂ, ਬ-ਸ਼ਵੱਦ ਜਾਨਿ ਤੋ ਖਲਾਸ॥੪॥

‘ਗੋਇਆ’ ਤੋ ਦਸਤਿ ਖੁਦ ਰਾ, ਅਜੀਂ ਹਿਰਸ ਕੋਤਹ ਕੁਨ।
 ਤਾ ਅੰਦਰੂਨਿ ਖਾਨਾ, ਬ-ਬੀਨੀ ਖੁਦਾਏ ਖਾਸ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸੋਂ, ਪਾਇਆ ਰਮਜ਼-ਇਸ਼ਾਰਾ।
 ਸੈਅਾਂ ਮਾਰੂ ਫਿਕਰਾਂ ਕੋਲੋਂ, ਪਾਇਆ ਉਸ ਛੁਟਕਾਰਾ, ਹੂ।
2. ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਰਾ, ਬਾਣੀ ਪਾਕ ਗੁਰਾਂ ਦੀ।
 ਮੋਇਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਾਵਣ-ਹਾਰੀ, ਨਾਲੇ ਮੁਕਤ ਕਰਾਂਦੀ, ਹੂ।
3. ਤੇਰੇ ਖੁਦੀ ਤਕੱਬਰ ਕੋਲੋਂ, ਰੱਬ ਹੈ ਦੂਰ ਨਸਾਂਦਾ।
 ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਖਾਤਰ, ਕਿਉਂ ਅੰਦਰ ਝਾਤ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ, ਹੂ।
4. ਪੰਧ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜੋ ਸੇਵ ਕਮਾਵੇ।
 ਗਮ ਦੀ ਕੈਦੋਂ ਜਾਨ ਉਸ ਦੀ, ਤੁਰਤ ਖਲਾਸੀ ਪਾਵੇ, ਹੂ।
5. ‘ਗੋਇਆ’ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਤਾਈਂ, ਹਿਰਸ਼ਾਂ ਖਿੱਚ ਪਿਆਰੇ।
 ਤਾਂ ਜੁ ਆਪਣੇ ਵਿਚੋਂ ਪਾਵੇਂ, ਰੱਬੀ ਖਾਸ ਦੀਦਾਰੇ, ਹੂ।

ਹਰ ਕਸ ਸ਼ੁਨੀਦਾ ਅਸੁ ਬ-ਦਿਲ ਗੁਫਤਗੂਏ ਖਾਸ ।
ਅੜ ਸਦ ਗਾਮਿ ਸਦੀਦ ਸ਼ੁਦਾ, ਜੂਦ ਤਰ ਖਲਾਸ ॥੧॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਹਰ ਕਸ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ। ਸ਼ੁਨੀਦਾ ਅਸੁ—ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਬ-ਦਿਲ—ਦਿਲ ਨਾਲ। ਗੁਫਤਗੂਏ ਖਾਸ—ਖਾਸ ਗੱਲ ਬਾਤ। ਸਦੀਦ—ਕਰੜਾ। ਜੂਦ ਤਰ—ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ। ਖਲਾਸ—ਬੰਧਨ ਰਹਿਤ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ) ਚਿੱਤ ਲਾ ਕੇ ਖਾਸ (ਗਮਜ਼ ਵਾਲੀ) ਗੱਲ ਬਾਤ ਸੁਣ ਲਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਢੂਘੀ ਗਾਮਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲਿਆ।

ਆਬਿ ਹਯਾਤਿ ਮਾ, ਸੁਖਨਿ ਪੀਰਿ ਕਾਮਲ ਅਸੁ ।

ਦਿਲਹਾਇ ਮੁਰਦਾ ਰਾ, ਬ-ਕੁਨੱਦ ਜਿੰਦਾ-ਓ ਖਲਾਸ ॥੨॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਆਬਿ ਹਯਾਤ—ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਸੁਖਨਿ—ਬਚਨ। ਪੀਰਿ ਕਾਮਲ—ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ। ਬ-ਕੁਨੱਦ—ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਕਾਮਲ (ਪੂਰਨ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਸਾਡਾ (ਸਾਡੇ ਲਈ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਨ। (ਇਹ) ਮੁਰਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਈਂ ਖੁਦ-ਨੁਮਾਈ-ਇ ਤੋ, ਖੁਦਾ ਹਸੁ ਦੂਰ ਤਰ ।

ਬੀਨੀ ਦਰੂਨਿ ਖੇਸ਼, ਸ਼ਵੀ ਅੜ ਖੁਦੀ ਖਲਾਸ ॥੩॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਖੁਦ ਨੁਮਾਈ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ, ਹਉਮੈ ਭਾਵ। ਦੂਰ ਤਰ—ਹੋਰ ਦੂਰ, ਵਧੇਰੇ ਦੂਰ। ਬੀਨੀ—ਤੂੰ ਵੇਖੋਂ। ਦਰੂਨਿ ਖੇਸ਼—ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ। ਸ਼ਵੀ—ਤੂੰ ਹੋਵੋਂ। ਖੁਦੀ—ਹਉਮੈ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਰੱਬ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ। (ਜੇ) ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੋਂ (ਤਾਂ) ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਹੋ ਜਾਏ। (ਭਾਵ, ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੋ)।

ਚੂੰ ਸਾਲਕਾਨਿ ਖੁਦਾਏ ਰਾ, ਬ-ਕੁਨੀ ਤੂੰ ਖਿਦਮਤੇ ।

ਅੜ ਕੈਦਿ ਗਾਮਿ ਜਹਾਂ, ਬ-ਸ਼ਵੱਦ ਜਾਨਿ ਤੋ ਖਲਾਸ ॥੪॥

ਬਿਬਦਾਰਥ : ਸਾਲਕਾਨ—ਬਹੁ-ਵਚਨ ‘ਸਾਲਿਕ’ ਦਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ। ਬ-ਕੁਨੀ—ਤੂੰ ਕਰੀਂ। ਚੂੰ—ਜਦ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਂਗਾ, (ਤਾਂ) ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਗਾਮਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਤੇਰੀ ਜਾਨ ਦੀ ਖਲਾਸੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

‘ਗੋਇਆ’ ਤੋ ਦਸਤਿ ਖੁਦ ਰਾ, ਅਜੋਂ ਹਿਰਸ ਕੋਤਹ ਕੁਨ ।

ਭਾ ਅੰਦਰੂਨਿ ਖਾਨਾ, ਬ-ਬੀਨੀ ਖੁਦਾਏ ਖਾਸ ॥੫॥

ਮੁਖਦਾਰਥ : ਹਿਰਸ—ਲਾਲਚ, ਤਿਸ਼ਨਾ। ਕੌਤਹ ਕੁਨ—ਛੋਟੇ ਕਰ, ਸੰਕੋਚ ਲੈ।
ਖਾਨਾ—ਘਰ (ਦਿਲ)। ਬਬੀਨੀ—ਤੂੰ ਵੇਖੋ।

ਅਰਥ : ‘ਗੋਇਆ’ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਤਿਸ਼ਨਾ ਵਲੋਂ ਖਿਚ ਲੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਇਲ
ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਸ (ਸਤਿ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। (ਭਾਵ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹਿਰਦੰ ਅੰਦਰ
ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਲਚ ਛੱਡ ਤੇ ਸੰਤੋਖੀ ਬਣ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵੀਚਾਰ ਬੜੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਉਘੇੜਦੇ
ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ‘ਹਿਰਸ’ (ਤਿਸ਼ਨਾ) ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦਾ ਵੀਚਾਰ, ਤੇ ਦੂਜਾ ‘ਆਪਾ ਭਾਵ’
ਹਉਮੈ) ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਦਾ। ਤਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਗਰਦ-ਗੁਬਾਰ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋਣ ਉਤੇ
ਜੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ ਜਾ ਸਕੀਦੀ ਹੈ। ਜਾਂ ਇਉਂ ਆਖੋ ਕਿ ਆਪਾ ਚੀਨੇ ਤੋਂ
ਬਨਾਂ ਇਹ ਭਰਮ ਦੀ ‘ਕਾਈ’ ਮਿਟਣੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ, ਨੌਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੇ, ਮਿਟੈ ਨ ਕ੍ਰਮ ਕੀ ਕਾਈ॥

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੬, ਪੰਨਾ ੬੮)

ਸੋ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਿਰਿਓਂ ਵੀ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਹਸ ਕਿਉਂ ਨਾ ਧਾਰਿਆ
ਜਾਵੇ, ਮੁਬਾਰਕ ਹੈ। ਸਦ-ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ
ਤੇਨਾਂ ਦੇ ਅਭਾਵ ਨਾਲ ਆਪੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਬਯਾ ਚੂ ਸਰਵਿ ਖੁਰਾਮਾਂ, ਦਮੇ, ਬ-ਸੈਰਿ ਰਿਆਜ਼।
ਸਵਾਦਿ ਦੀਦਾ-ਇ ਮਾ ਜਾਂਕਿ: ਬੇ ਤੋ, ਗਸਤ ਬਿਆਜ਼ ॥੧॥

ਬਰਾਏ ਰੋਸ਼ਿ ਦਿਲਮ, ਖੰਦਾਇ ਤੋ, ਮਰਹਮੇ ਬਸ।
ਤਬੱਸਮਿ ਲਬਿ ਲਾਅਲਤ, ਦਵਾਏ ਹਰ ਅਮਰਾਜ਼ ॥੨॥

ਨਿਗਾਹ ਕਰਦ, ਵ ਮਤਾਇ ਦਿਲਮ, ਬ-ਗਾਰਤ ਬੁਰਦ।
ਬਰੀਦ ਜੇਬਿ ਦਿਲਮ ਰਾ, ਬ-ਗਾਮਜ਼ਹ, ਚੂ ਮਿਕਰਾਜ਼ ॥੩॥

ਬ-ਫੈਜ਼ਿ ਮਕੱਦਮਤ, ਐ ਨੌ-ਬਹਾਰਿ ਗੁਲਸ਼ਨ ਹੁਸਨ।
ਜਹਾਂ ਚੋ ਬਾਗਿਆ ਇਰਮ ਗਸ਼ਤਹ, ਐ ਜ਼ਹੇ ਡਯਾਜ਼ ॥੪॥

ਚਿਰਾ ਬ-ਹਾਲਤਿ ‘ਗੋਇਆ’, ਨਜ਼ਰ ਨਮੇ ਫਿਗਾਨੀ।
ਕਿ ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ, ਹਾਸਿਲ ਮੁਰਾਦਿ ਅਹਿਲਿ ਇਗਰਾਜ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਰੂ ਦੇ ਬੂਟੇ, ਆਵੋਂ ਬਾਗ ਤੂੰ ਮੇਰੇ।
ਨੈਨ ਮੇਰੇ ਰੋ, ਚਿੱਟੇ ਹੋਏ, ਬਾਝੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਤੌਰੈ, ਹੂ।
2. ਜਥਮੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਹਾਸਾ ਤੇਰਾ, ਢਾਢੀ ਮਰਹਮ ਕਾਰੀ।
ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਸਕਾਹਟ ਤੇਰੀ, ਦਾਰੂ ਹਰ ਬੀਮਾਰੀ, ਹੂ।
3. ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਦੀ ਪੁੰਜੀ ਥੋਹ ਲਈ, ਪਾ ਇੱਕ ਝਾਤ ਪਿਆਰੇ।
ਦਿਲ-ਖੀਸੇ ਨੂੰ ਕੈਂਚੀ ਵਾਂਡੂ, ਕੱਟਿਆ ਅੱਖ-ਇਸ਼ਾਰੇ, ਹੂ।
4. ਹੁਸਨ-ਚਮਨ ਤੇ ਰੁੱਤ ਬਸੰਤੀ, ਦੇ, ਹੇ ਮਾਲਕ ਪਿਆਰੇ।
ਦੁਨੀਆ ਹੋਈ ਵਾਂਗ ਸੁਰਗ ਦੇ, ਛੂਹ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਰੇ, ਹੂ।
5. ਕਿਉਂ ‘ਗੋਇਆ’ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉੱਤੇ, ਸਤਿਗੁਰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ?
ਝਾਤੀ ਪਾ ਕੇ, ਝੋਲੀ ਉਸ ਦੀ, ਨਾਲ ਮੁਰਦਾਂ ਭਰਦੇ, ਹੂ ?

ਬਯਾ ਸੂ ਸਰਵਿ ਖੁਰਾਮਾਂ, ਦਮੇ, ਬ-ਸੈਰਿ ਰਿਆਜ਼।

ਸਵਾਦਿ ਦੋਦਾ-ਇ ਮਾ ਜਾਂਕਿ: ਬੇ ਤੋ, ਰਾਸ਼ਤ ਬਿਆਜ਼ ॥੧॥

ਬਥਦਾਰਥ: ਬਯਾ—ਆ। ਚੁ—ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਾਨਿੰਦ। ਸਰਵਿ ਖੁਰਾਮਾਂ—ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ
ਸਰ੍ਹੁ। ਰਿਆਜ਼—ਬਾਗ। ਬਿਆਜ਼—ਚਿੱਟੀ। ਸਵਾਦ—ਸਿਆਹੀ।

ਅਰਥ: (ਐ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਰ੍ਹੁ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦਮ ਲਈ ਬਾਗ ਦੀ
ਸੈਰ ਲਈ ਆ। ਕਿਉਂ ਜੁ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ ਚਿੱਟੀ ਹੋ ਗਈ।
(ਭਾਵ—ਤੈਨੂੰ ਤਕਦਿਆਂ ਤੇ ਤੇਰੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿੱਚ ਅਥਰੂ ਵਹਾਉਂਦਿਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਸਿਆਹੀ
ਧੁਪ ਗਈ ਹੈ)।

ਬਰਾਏ ਰੇਸ਼ਿ ਦਿਲਮ, ਖੰਦਾਇ ਤੋ, ਮਰਹਮੇ ਬਸ।

ਤਬੱਸਮਿ ਲਬਿ ਲਾਅਲਤ, ਦਵਾਏ ਹਰ ਅਮਰਾਜ਼ ॥੨॥

ਬਥਦਾਰਥ: ਬਰਾਏ—ਵਾਸਤੇ। ਰੇਸ਼—ਜ਼ਖਮ। ਖੰਦਾ—ਹਾਸਾ। ਤਬੱਸਮ—ਮੁਸਕਾਹਟ।
ਲਬਿ ਲਾਅਲ+ਤ—ਤੇਰੇ ਲਾਲ ਬੁਲ੍ਹ। ਅਮਰਾਜ਼—ਬਹੁ-ਵਚਨ ‘ਮਰਜ਼’ ਦਾ, ਬੀਮਾਰੀਆਂ।
ਬਸ—ਬਹੁਤ।

ਅਰਥ: ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਲਈ ਤੇਰਾ ਹਾਸਾ ਮਰਹਮ (ਹੈ) (ਤੇ ਇਹੀ) ਬਹੁਤ
(ਹੈ)। ਤੇਰੇ ਲਾਲ ਵਰਗੇ (ਸੁਰਖ) ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਸਕਾਹਟ (ਸਾਰੀਆਂ) ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੀ
ਦਵਾ (ਹੈ)।

ਨਿਗਾਹ ਕਰਦ, ਵ ਮਤਾਇ ਦਿਲਮ, ਬ-ਗਾਰਤ ਬੁਰਦ।

ਬਗੀਦ ਜੇਬਿ ਦਿਲਮ ਰਾ, ਬ-ਗਮਜ਼ਹ, ਸੂ ਮਿਕਰਾਜ਼ ॥੩॥

ਬਥਦਾਰਥ: ਮਤਾਅ—ਪੂੰਜੀ, ਰਾਸ। ਗਾਰਤ ਬੁਰਦ—ਲੁੱਟ ਲਿਆ। ਬਗੀਦ—ਕਤਰ
ਲਈ, ਕਟ ਲਈ। ਬ+ਗਮਜ਼ਹ—ਗਮਜ਼ਹ ਨਾਲ (ਗਮਜ਼ਹ—ਮਹਿਬੂਬ ਦਾ ਅੱਖਾਂ ਜਾਂ
ਭਰਵੱਟੇ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ)। ਮਿਕਰਾਜ਼—ਕੈਂਚੀ।

ਅਰਥ: (ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਨੇ (ਮੇਰੇ ਵਲ) ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਪੂੰਜੀ
ਲੁੱਟ ਲਈ (ਆਪਣੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾ ਲਿਆ)। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਜੇਬ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ
ਦੀ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ ਕੱਟ ਲਿਆ।

ਭਾਵ ਕਿਪਾ ਕਟਾਖੁ, ਅਵਲੋਕਨੁ ਕੀਨੋ ਦਾਸ ਦਾ ਦੂਖੁ ਬਿਦਾਰਿਓ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੯੧)

ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਪਰ ਗਈ ਹੈ, (ਜੇਬ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ
ਉਪਮਾ ਕਿਤਨੀ ਢੁਕਵੀਂ ਹੈ)।

ਬ-ਛੈਜ਼ ਮਕੱਦਮਤ, ਐ ਨੌ-ਬਹਾਰਿ ਗੁਲਸ਼ਨਿ ਹੁਸਨ।

ਜਹਾਂ ਦੇ ਬਾਗਿਆ ਇਰਮ ਰਾਸ਼ਤਹ, ਐ ਜਹੋ ਛੁਜਾਜ਼ ॥੪॥

ਬਥਦਾਰਥ: ਬ+ਛੈਜ਼—ਮਿਹਰ ਨਾਲ, ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ। ਮਕੱਦਮ+ਤ—ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਰੱਖਣ

ਨਾਲ, ਤੇਰੇ ਫਿਰ ਕੇ ਆਉਣ ਨਾਲ। ਮਕੱਦਮ—ਸਫਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਫਿਰ ਕੇ ਆਉਣਾ, (ਕਦਮ ਰਖਣ ਦੀ ਥਾਂ)। ਇਗਮ—ਸੁਰਗ। ਜਹੇ—ਪੰਨਤਾ ਯੋਗ, ਵਾਹ ਵਾਹ। ਫ਼ਯਾਜ਼—ਉਦਾਰ, ਸਖੀ।

ਅਰਥ : ਐ ਸੁਦਰਤਾ ਦੀ ਛੁਲਵਾਜ਼ੀ ਦੀ ਬਸੰਤ ਰੁਤ, ਹੋ ਖੇੜਾ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰ, ਤੇਰੇ ਚਰਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਗਤ ਬਹਿਸਤੀ ਬਾਗ ਸਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਉਦਾਰਤਾ ਪੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ।

ਚਿਰਾ ਬ+ਹਾਲਤਿ ‘ਗੋਇਆ’ , ਨਜ਼ਰ ਨਮੇ ਫਿਗਨੀ।

ਕਿ ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ, ਹਾਸਿਲ ਮੁਰਾਦਿ ਅਹਿਲਿ ਇਗਰਾਜ਼ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਚਿਰਾ—ਕਿਉਂ? ਬ+ਹਾਲਤਿ ਗੋਇਆ—ਗੋਇਆ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਤੇ। ਨਮੇ ਫਿਗਨੀ—ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਕਰਦਾ। ਅਹਿਲਿ ਅਗਰਾਜ਼—ਗਾਰਜ਼ਾਂ (ਲੋੜਾਂ) ਵਾਲੇ ਲੋਕ। ('ਅਗਰਾਜ਼ 'ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ ਗਾਰਜ਼ ਦਾ)। ਹਾਸਿਲ—ਪਾਪਤੀ, ਨਤੀਜਾ, ਮਤਲਬ, ਖੁਲਾਸਾ।

ਅਰਥ : (ਹੋ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਤੂੰ) 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਹਾਲ ਉਤੇ ਕਿਉਂ (ਮਿਹਰ ਦੀ) ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, (ਜਦ ਕਿ) ਤੇਰੀ ਇਕ ਤਕਣੀ ਨਾਲ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਮੁਰਾਦ (ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਬਿਰਹਾ, ਵਿਛੋੜੇ ਜਾਂ ਵਿਜੋਗ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਜੋਦੜੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵਿਸਥਾਰ ਕਥਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਗਜ਼ਲ ਨੰ: ੭ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਗੀਦ ਜੀ ਬਿਰਹਾ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨ ਕਰਕੇ ਖਿਤਾਬਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਬੀਜ, ਵਿਜੋਗ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਦਰ ਅਸਲ ਇਹੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਵਸਲ (ਮਿਲਾਪ) ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਟੱਣ ਦਾ। ਯਤਨ-ਕਾਲ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਲਗਨ ਜਾਂ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ ਜੋ ਸੁਆਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਸਿਖਰ ਉਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ ਵੀਚਾਰਵਾਨ ਲੋਕ ਵਸਲ (ਮਿਲਾਪ) ਨਾਲੋਂ ਉਡੀਕ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਟੈਗੋਰ ਨੇ ਇਕ ਥਾਂ, ਪ੍ਰਤੀ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਦਾਤ ਮੰਗੀ ਹੈ, ਕਿ 'ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਮੈਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਖੋ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਵਿਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।' ਐਸਾ ਕਿਉਂ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਏਸ ਅਹਿਸਾਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਬੀਜ ਬੰਦ, ਤੇ ਭੇਦ ਲੁਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ।

ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਬਿਰਹਾ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਸਿੰਜਣ ਤੇ ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਥਰਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੋ, ਆਸ਼ਕ ਲੋਕ, ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਲਈ, ਅਥਰੂ ਵਹਾਉਂਦੇ, ਬਿਹੁੋ-ਕੁੱਠੇ ਦਿਲ ਦੇ ਜਾਖਮਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਦੀ ਮਲੁਮ ਲਈ ਲੋਚਦੇ ਅਤੇ ਹਰ ਛਿਨ ਮਿਹਰ ਦੀ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਲਈ ਵਿਲਕਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਇਹੀ ਹੈ ਸਾਰੁਥਕ ਮੰਜਲ ਤੇ ਸਫਲ ਜੀਵਨ, ਸਾਹਿਬ-ਦਿਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ।

[ੴ.ਰਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੪੪]

ਬਸਕਿ: ਮਾ ਰਾ ਹਸੁ ਬਾ ਤੋ, ਇਰਤਬਾਤ।
 ਅਜ਼ ਕਦੂਮਿ ਤੁਸੁ, ਦਰ ਆਲਮ ਨਿਸ਼ਾਤ ॥੧॥

ਫਰਸ਼ ਕਰਦਮ ਦਰ ਕਦੂਮਿ ਰਾਹਿ ਤੋ।
 ਦੀਦਾ ਓ ਦਿਲ ਰਾ, ਕਿ ਬੂਦਹ ਦਰ ਬਸਾਤ ॥੨॥

ਬਰ ਛਕੀਰਾਨਿ ਖੁਦਾ, ਰਹਮੇ ਬ-ਕੁਨ।
 ਤਾਂ, ਦਰੀਂ ਦੁਨੀਆ, ਬ-ਯਾਬੀ, ਇੰਬਸਾਤ ॥੩॥

ਦਾਇਮਾਂ ਦਿਲ ਰਾ, ਬ-ਸੂਏ ਹੱਕ ਬਿਆਰ।
 ਤਾ ਬ-ਆਸ਼ਾਂਅ ਬਗੁਜ਼ਰੀ, ਈਂ ਪੁਲ-ਸਰਾਤ ॥੪॥

ਨੇਸੁ ਆਸਦਾ ਕਸੇ, ਦਰ ਜੇਰਿ ਚਰਖ।
 ਬ-ਗੁਜ਼ਰ, ਐ 'ਗੋਇਆ', ਅਜੀਂ ਕੁਹਨਾ ਰੁਬਾਤ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ, 'ਦਾਤਾ' ਮੇਰੇ, ਲੱਗੀ ਸਾਡੀ ਯਾਰੀ।
 ਤੇਰੇ ਆਇਆਂ ਮਉਲ ਉੱਠੀ ਹੈ, ਖਾਲਕ-ਖਲਕਤ ਸਾਰੀ, ਹੂ।
2. ਪੁੰਜੀ ਮੇਰੀ ਮਾਹੀ ਏਹੋ, ਇੱਕ ਦਿਲ ਤੇ ਦੋ ਅੱਖਾਂ।
 ਇਹਨਾਂ ਤਾਈਂ ਹੱਸ ਕੇ, ਦਾਤਾ! ਤੇਰੇ ਚਰਨੀਂ ਰੱਖਾਂ, ਹੂ।
3. ਮੌਲਾ ਦੇ ਤੂੰ ਫੱਕਰਾਂ ਉੱਤੇ, ਨਜ਼ਰ ਮਿਹਰ ਦੀ ਪਾ ਦੇ।
 ਸ਼ਾਲਾ, ਬੀਵੇਂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ, ਖੇੜਾ ਜੱਗ ਲਿਆ ਦੇ, ਹੂ।
4. ਦਿਲ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਵੱਲ ਜੇ ਲਾ ਕੇ, ਜਪੇਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਮਾਲਾ।
 ਪੁਲ-ਸਰਾਤ ਦੇ ਉੱਤੋਂ ਫਿਰ ਤੂੰ, ਜਾਵੇਂ ਲੰਘ ਸੁਖਾਲਾ, ਹੂ।
5. ਏਸ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਮੈਨੂੰ, ਸੁਖੀਆ ਕੋਈ ਨਾ ਜਾਪੇ।
 ਬਸਤਾ ਦੁਨੀ-ਸਰਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ, 'ਗੋਇਆ' ਲੰਘ ਜਾ ਆਪੇ, ਹੂ।

ਬਸਕਿ: ਮਾ ਰਾ ਹਸੁ ਬਾ ਤੋ, ਇਰਤਬਾਤ |
ਅਜ਼ ਕਦੂਮਿ ਤੁਸੁ, ਦਰ ਆਲਮ ਨਿਸ਼ਾਤ ||੧||

ਬਿਥਦਾਰਥ: ਬਸਕਿ—ਕੇਵਲ। ਮਾ ਰਾ—ਸਾਨੂੰ। ਬਾ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਨਾਲ।
ਇਰਤਬਾਤ—ਮਿੱਤਰਤਾ, ਮਿਲਾਉਣਾ, ਸੰਬੰਧ ਵਧਾਉਣਾ। ਕਦਮ—ਕਿਸੇ ਬਾਂ ਜਾਂ ਸਫਰ
ਤੋਂ ਆਉਣਾ। ਤੁਸੁ—ਤੁ +ਅਸਤ, ਤੇਰੇ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਾਤ—ਖੁਸ਼ੀ।

ਅਰਥ: ਸਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ
ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ (ਖੇੜਾ ਹੈ)।

ਛਰਸ਼ ਕਰਦਮ ਦਰ ਕਦੂਮਿ ਰਾਹਿ ਤੋ।

ਦੀਣ ਓ ਦਿਲ ਰਾ, ਕਿ ਬੂਦਹ ਦਰ ਬਸਾਤ ||੨॥

ਬਿਥਦਾਰਥ: ਬਸਾਤ—ਘਰ ਦੀ ਪੂੰਜੀ। ਕਦੂਮ—ਆਉਣਾ। ਛਰਸ਼ ਕਰਦਮ—ਮੈਂ
ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੇ।

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਮੈਂ ਦਿਲ ਤੇ ਅੱਖੀਆਂ, ਜੋ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪੂੰਜੀ
(ਹਨ), ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਭਰ ਛਕੀਰਾਨ ਖੁਦਾ, ਰਹਮੇ ਬ-ਕੁਨ।

ਤਾਂ ਦਰੀਂ ਦੁਨੀਆ, ਬ-ਯਾਬੀ, ਇੰਬਸਾਤ ||੩॥

ਬਿਥਦਾਰਥ: ਬਕੁਨ—ਕਰ। ਇੰਬਸਾਤ—ਖੁਸ਼ੀ, ਖੇੜਾ। ਬ-ਯਾਬੀ—ਬ+ਯਾਬੀ—ਤੂੰ
ਪਾਵੇ। ਦਰੀ—ਦਰ+ਈਂ, ਇਸ ਵਿੱਚ।

ਅਰਥ: ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਿਆਂ ਭਗਤਾਂ ਉਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰ, ਤਾਂ ਜੁ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ
ਖੁਸ਼ੀ ਪਾਵੇ।

ਦਾਇਮਾਂ ਦਿਲ ਰਾ, ਬ-ਸੂਏ ਹੱਕ ਬਿਆਰ।

ਤਾਂ ਬ-ਆਸਾਂ ਬਗੁਜ਼ਰੀ, ਈਂ ਪੁਲ-ਸਰਾਤ ||੪॥

ਬਿਥਦਾਰਥ: ਦਾਇਮ—ਹਮੇਸ਼ਾ। ਬ-ਸੂਏ—ਵਲ, ਪਾਸੇ। ਬਿਆਰ—ਲਾ, ਲਿਆ।
ਪੁਲ ਸਰਾਤ—(੧)ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਨੇ ਇਕ ਪੁਲ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਦੌਜਖ (ਨਰਕ)
ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਕਾਇਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਵਾਲੋਂ ਬਗੀਕ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲੋਂ ਤੇਜ਼ ਹੈ। ਹਰੇਕ
ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਮੇਤ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਉਤੋਂ ਲੰਘਣਾ ਪਵੇਗਾ, (੨) ਰਾਹ, (੩) ਸਿੱਧੀ ਰਾਹ।

ਅਰਥ: ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲ ਲਾ, ਤਾਂ ਜੁ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ
ਪੁਲ-ਸਰਾਤ ਉਤੋਂ ਲੰਘ ਜਾਵੇ।

ਨੇਸੁ ਆਸੁਦਾ ਕਸੇ, ਦਰ ਜੇਰਿ ਚਰਸ਼।

ਬ-ਗੁਜਰ, ਐ 'ਗੀਇਆ', ਅਜ਼ੀਂ ਭੁਹਨਾ ਰੁਥਾਤ ||੫॥

ਬੁਬਦਾਰਥ : ਆਸੂਦਾ—ਸੁਖੀ, ਬੁਸ਼। ਕਮੇ—ਕੋਈ ਵੀ। ਚਰਖ—ਅਕਾਸ਼। ਬਿ—ਗੁਜ਼ਰ—ਲੰਘ ਜਾ। ਕੁਹਨਾ—ਪੁਰਾਣੀ। ਰੁਬਾਤ—ਸਰਾਂ, ਮੁਸਾਫਰ—ਖਾਨਾ।

ਅਰਥ : ਇਸ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਬੱਲੇ ਕੋਈ ਵੀ (ਪੁਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ) ਬੁਸ਼ (ਸੁਖੀ) ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ) ਐ ਗੋਇਆ, ਇਸ ਪੁਰਾਣੀ ਸਰਾਂ (ਸੌਸਾਰ) ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਜਾ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਧਨ ਪਦਾਰਥ, ਘਰ ਬਾਰ, ਟੱਬਰ ਕਬਿਲੇ ਆਦਿ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਉਤੇ ਵੀ, ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਸੱਚਾ ਹਮਰਾਜ਼ ਮਿੱਤਰ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਾਂਚਾ ਤਾਂ ਉਹ ਐਸੇ ਪਾਂਧੀ ਸਮਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ਲ ਉਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਵੀ ਮੰਜ਼ਲ ਨਾ ਦਿੱਸੇ; ਉਹ ਐਸੇ ਅਭਾਗੇ ਇਨਸਾਨ ਤੁਲ ਹੈ ਜੋ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਖਲੋਤਾ, ਤੇਹੋਂ ਨਾਲ ਦਮ ਤੋੜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜੋ ਬਹਾਰ ਤੇ ਬਸੰਤ ਦੀ ਸੁਹਾਵਣੀ ਰੁੱਤੇ ਪੱਤਝੜ ਤੇ ਵੀਰਾਨਿਆਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈ ਕੇ ਤੜ੍ਹਪੀ ਜਾਵੇ। ਸੁਖਦਾਈ ਸੂਝ ਬੁਝ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਡੰਬਰ ਬਿਰਥੇ ਤੇ ਨਿਰਾਰਥ ਹਨ; ਪਰੰਤੂ, ਹਕੀਕੀ ਸੁਖ ਦਾ ਭੇਦ, ਹਕੀਕੀ ਦੋਸਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੱਸੇ ਕੌਣ ? ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਇਤਨਾ ਬੁਲੰਦ ਹੈ। ਏਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਜਣ, ਸਖਾ, ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਯਾਰ ਕਰਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਗੁਰਦੇਵ ਅੱਗੇ ਜੋਦੜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੁਆਰਿਓਂ ਮਿਤ੍ਰਤਾਈ ਦਾ ਬੈਰ ਸਿਲੇ। ਮਿੱਤਰ ਵੀ ਐਸਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦੀ ਆਮਦ ਦੀ ਸੋਅ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਹੀ ਮੁਰਦਿਆਨੀ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਆਤਮਕ ਖੇੜੇ ਛਾ ਜਾਣ। ਐਸੇ ਮਿੱਤਰ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕੰਵਲਾਂ ਹੇਠ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਸੋਜ ਵਿਛਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਸ਼ਰਡ (ਵਡਿਆਈ) ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ, ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਲ ਹੀ ਸਿਖ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੇਖੀ, ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਇਹ ਮਿਹਰ ਤੇ ਮਿੱਤਰਤਾਈ ਕਿਸੇ ਆਪਣੀ ਸੁਗਤ, ਭੁਗਤ ਜਾਂ ਬੁਧੀ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸਮਝ ਕੇ, ਮਾਣ ਨਾ ਕਰ ਬੈਠੋਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਆਪ ਉਸ ਦੀ ਰਹਿਮਤ, ਮਿਹਰ ਦੇ ਗੱਫਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਲਾਹੀ ਦਾਤ ਮਿਲ ਗਈ ਉਹ ਸੰਸਾਰ-ਗੁਪਾਈ ਪੁਰਾਣੀ ਸਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਨਿਸੰਦੇਹ, ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। (ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਗਜ਼ਲ ਨੰ: ੨੯ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਵਾਚਣ-ਯੋਗ ਹੈ)।

—੦—

ਭਾਲੂਬੰਦ ਮਰਦਾਨਿ ਰੱਬ ਰਾ, ਦੋਸੁ ਦਾਰ।

ਗੈਰ ਬਿਕਰਾਬ ਬਰ ਜੁਬਾ, ਹਰਢੇ ਮ-ਯਾਰ ॥੪੬੧॥ (ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾ. ਨੰਦ ਲਾਲ ਸੀ)

ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀਆ (ਢੁੱਡਾਊਆਂ) ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾ। ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਿਆਨ ਜੀਭ ਉੱਤੇ ਨਾ ਲਿਆ।

—[ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੪੫]—

ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ ਕਿ ਰਵੀ, ਜਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ।
ਬਬੁਰਦਾ-ਇ ਦਿਲੋ ਈਮਾਨ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੧॥

ਬਯਾ ਕਿ: ਬੁਲਬੁਲੇਂ ਗੁਲਹਾ, ਦਰ ਇੰਤਜਾਰਿ ਤੋ ਅੰਦ ।
ਦਮੇ ਬ-ਜਾਨਬੇ ਬੁਸਤਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੨॥

ਨਮਕ ਜਿ ਲਾਲਿ ਲਬਤ ਰੋਜ਼, ਬਰ ਦਿਲਿ ਰੋਸ਼ਮ ।
ਤਪੀਦ ਸੀਨਾ-ਇ ਬਿਰਿਆਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੩॥

ਚਿ: ਮੁਸ਼ ਬਵੱਦ, ਕਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਦਤ, ਚ ਸਰਵਿ ਬੁਲੰਦ ।
ਦਮੇ ਬਸੂਏ ਗੁਲਿਸਤਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੪॥

ਬਯਾ, ਬਮਰਦਕਿ ਦੀਦਾ-ਅਮ, ਕਿ ਖਾਨਾ-ਇ ਤੁਸੁ ।
ਦਰੂਨਿ ਦੀਦਾ-ਇ, ਗਿਰਯਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਰੱਬ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ ਤੇਰਾ, ਜਿਥੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜਾਵੇ ।
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਲੁੱਣ ਵਾਲੇ, ਰੱਬ ਤੋਂ ਰਾਖੀ ਪਾਵੇਂ, ਹੂ।
2. ਛੁੱਲ ਤੇ ਬੁਲਬੁਲ ਤੈਨੂੰ ਤਾਘਣ, ਮਾਹੀ ਮੇਰੇ ਆ ਜਾ ।
ਰੱਬ ਮੁਹਾਫਿਜ਼ ਹੋਵੇ ਤੇਰਾ, ਭੇਰਾ ਬਾਗੀ ਪਾ ਜਾ, ਹੂ।
3. ਲਾਲ ਲਥਾਂ ਤੋਂ ਲੂਣ ਤੂੰ ਮੇਰੇ, ਜ਼ਖਮੀ ਦਿਲ ਤੇ ਪਾ ਦੇ ।
ਮੇਲਾ ਕਰੇ ਹਿਫਾਜਤ ਤੌਰੀ, ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਗਰਮਾ ਦੇ, ਹੂ।
4. ਮਟਕ ਮਟਕ ਜੇ ਵਾਂਗ ਸਰੂ ਦੇ, ਬਾਗ ਮੇਰੇ ਤੂੰ ਆਵੇਂ ।
ਮੇਰੇ ਚਿੱਤ ਹੁਲਾਸ ਜੇ ਬਖਸ਼ੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਰਾਖੀ ਪਾਵੇਂ, ਹੂ।
5. ‘ਗੋਇਆ’ ਦੀ ਅੱਖ-ਪੁਤਲੀ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਬਣਿਆ ਘਰ ਹੈ ਤੇਰਾ ।
ਵਿਗੜ੍ਹ ਕੀ? ਜੇ ਆ ਤੁੱਠ ਲਾਵੇਂ, ਰੋਦੇ ਨੈਨੀਂ ਭੇਰਾ, ਹੂ।

ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ ਕਿ ਰਵੀ, ਜਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ।

ਬਖੁਰਦਾ-ਇ ਦਿਲੋ ਈਮਾਨ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੧॥

ਬਖਦਾਰਥ : ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ—ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ, ਜਿਥੇ ਵੀ। ਰਵੀ—ਜਾਵੇ। ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੰਗ ਸੇਗ ਹੋਵੇ, ਰਖਿਆ ਕਰੋ, ਰਾਖਾ ਹੋਵੇ। ਬਖੁਰਦੀ—ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : (ਹੋ) ਮੇਰੀ ਜਾਨ (ਮਹਬਬ, ਸਤਿਗੁਰੂ)। ਜਿਥੇ ਵੀ ਤੂੰ ਜਾਵੇ, ਖੁਦਾ (ਤੇਰਾ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਤੇ ਈਮਾਨ (ਖੋਹ ਕੇ) ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਰਾਖਾ ਹੋਵੇ।

ਬਖਾ ਕਿ: ਬੁਲਬੁਲੋ ਗੁਲਹਾ, ਦਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰਿ ਤੋ ਅੰਦ ।

ਦਮੇ ਬ-ਜਾਨਬੇ ਬੁਸਤਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੨॥

ਬਖਦਾਰਥ : ਬਜਾ—ਆ। ਅੰਦ—ਹਨ (ਅਸੂ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ)। ਦਮੇ—ਇਕ ਦਮ ਲਈ। ਬੁਸਤਾਨ—ਬਾਗ।

ਅਰਥ : (ਹੋ ਸਤਿਗੁਰੂ!) ਤੂੰ ਆ, (ਕਿਉਂ ਜੁ) ਬੁਲਬੁਲ ਤੇ ਫੁੱਲ (ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਤਵਾਨ) ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਕ ਦਮ ਲਈ ਮੇਰੇ ਬਾਗ ਵਲ ਆ, ਤੇਰਾ ਰੱਬ ਰਾਖਾ।

ਨਮਕ ਜ਼ਿ ਲਾਲਿ ਲਬਤ ਰੇਜ਼, ਬਰ ਦਿਲਿ ਰੇਬਮ ।

ਤਪੀਦ ਸੀਨਾ-ਇ ਬਿਰਿਆਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੩॥

ਬਖਦਾਰਥ : ਲਾਲਿ ਲਬ+ਤ—ਸੁਰਖ ਬੁਲ੍ਹ ਤੇਰੇ। ਰੇਜ਼—ਤੂੰ ਡਾਲ, ਗਿਰਾ, ਛਿੜਕ (ਰੇਖਤਨ ਮਸਦਰ ਤੋਂ ਰੇਜਦ ਮੁਜਾਰੈਅ, ਰੇਜ—ਹੁਕਮੀ ਕਿਰਿਆ)। ਰੇਸ਼ਮ—ਮੇਰਾ ਜਖਮੀ। ਤਪੀਦ—ਤੜਫਿਆ ਤੇ ਗਰਮ ਹੋਇਆ। ਬਿਰਿਆਨ—ਭੁੱਜਾ ਹੋਇਆ।

ਅਰਥ : ਤੂੰ (ਆਪਣੇ) ਲਾਲ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਜਖਮੀ ਦਿਲ ਉਤੇ ਲੂਣ ਛਿੜਕ, (ਕਿਉਂ ਜੁ) ਮੇਰਾ ਭੁੱਜਾ ਹੋਇਆ ਸੀਨਾ ਗਰਮ ਹੋ ਕੇ ਤੜਫ਼ ਉਠਿਆ (ਹੈ), ਤੇਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ !

ਨੋਟ ਇਸ ਖਿਆਲ ਤੇ ਤਨਜ ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ੇਅਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਨਮਕ ਛਿੜਕੇ, ਨਮਕ ਛਿੜਕੇ, ਮਜ਼ਾ ਇਸ ਹੀ ਮੌ ਆਤਾ ਹੈ।

ਕਸਮ ਲੇ ਲੋ ਨਹੀਂ ਆਏਤ, ਮੇਰੇ ਜਸਮੈਂ ਕੋ ਮਰਹਮ ਕੀ।

ਚਿ: ਮੁਸ਼ ਬਦੱਦ, ਕਿ ਮਰਾਮਦ ਕਦਤ, ਚੁ ਸਰਦਿ ਬੁਲੰਦ ।

ਦਮੇ ਬਸੁਏ ਗੁਲਿਸਤਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੪॥

ਬਖਦਾਰਥ : ਮਰਾਮਦ—ਮਟਕ ਨਾਲ ਟਹਿਲਦਾ ਹੋਇਆ ਆਵੇ। ਕਦਤ—ਤੇਰਾ ਕੱਦ। ਸਰਦ—ਸਰੂ।

ਅਰਥ : ਕਿਆ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਤੂੰ (ਆਪਣੇ) ਸਰੂ ਵਾਂਗ ਉਚੇ ਕੱਦ ਸਹਿਤ ਮਟਕ

ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਦਮ ਲਈ ਮੇਰੇ ਬਾਗ ਵਲ ਆਵੇਂ। (ਅਰਦਾਸ ਹੈ) ਕਿ ਤੇਰਾ
ਰੱਬ ਰਾਖਾ ਹੋਵੇ।

ਬਿਧਾ, ਬਮਰਦਕਿ ਦੀਦਾ-ਅਮ, ਕਿ ਖਾਨਾ-ਇ ਤੁਸੁ।
ਦਰੁਨਿ ਦੀਦਾ-ਇ, ਗਿਰਯਾਨਿ ਮਨ, ਭੁਦਾ ਹਾਡਿੜ ॥੫॥

ਬਿਧਦਾਰਥ : ਬਮਰਦਕ—ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਵਿਚ। ਖਾਨਾ—ਘਰ। ਤੁ+ਅਸੁ—ਤੇਰਾ
ਹੈ। ਦਰੁਨ—ਅੰਦਰ। ਦੀਦਾ-ਇ ਗਿਰਯਾਨਿ ਮਨ—ਮੇਰੀ ਰੋਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ।

ਅਰਥ : ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ, ਜੋ ਕਿ ਤੇਰਾ (ਆਪਣਾ) ਘਰ ਹੈ, ਵਿਚ ਆ।
ਮੇਰਿਆਂ ਰੋਂਦਿਆਂ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ (ਆ ਬਿਰਾਜ), (ਤੇਰਾ) ਰੱਬ ਰਾਖਾ !

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਝਾਕੀ ਦਾ ਵਰਣਨ
ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਸੰਸਾਰ ਉਤੇ ਜੋਰ, ਜਬਰ, ਬੀਰਖਾ, ਦਵੈਤ, ਅੱਨਿਆਏ ਤੇ ਕੂੜ-ਕੁਸੱਤ
ਦੇ ਛਾ ਰਹੇ ਗੁਬਾਰ ਨੂੰ ਸੱਚ, ਸੰਤੋਖ, ਸੇਵਾ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ
ਨਾਲ ਦੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਲਈ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ—ਨੂੰ
ਬਾਪੜਾ ਦੇ ਕੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ 'ਤੁਹਾਡਾ
ਰਾਖਾ ਰੱਬ ਹੋਵੇਗਾ ।'

ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦ-ਅਗੰਮੜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਿੰਮੇ ਲੱਗੇ
'ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ, ਦੁਸਟ ਸਭਨ ਕੋ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ' ਦੇ ਅਤਿ ਬਿਖਮ ਕੰਮ
ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਦਿੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਭੁਬਨਰਤੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਲਿਤਾੜੀ ਤੇ
ਅਣਖ-ਹੀਨ ਹੋ ਕੁੱਕੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਫੇਰ ਅਣਪੀਲੇ ਤੇ ਦਰਦ-ਮੰਦ ਦਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਦੈਵੀ ਲੋਕਾਂ
ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਪੁਗਟੇ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਜਾਬਰਾਂ ਤੇ ਜਾਰਵਾਣਿਆਂ
ਦੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਜੰਮੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਖੇੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਅਦੁੱਤੀ ਕਿਸ਼ਮੇ ਤੇ ਕਰਮਾਤ
ਦਾ ਭੇਦ 'ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਉਹ ਸਹਾਇਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਪ ਨੂੰ
ਆਇ ਵਿਚ 'ਰੱਬ ਰਾਖਾ' ਆਖ ਕੇ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਇਹੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ !
ਤੂੰ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਰੱਬ ਰਾਖਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡਾ ਰਾਖਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ
ਵੀ ਮੇਰੇ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਰਾਖੀ ਦੇ ਜਾਮਨ ਹੋ। ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਦਿਲ-ਕੁਪੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵਿਚ
ਫੇਰਾ ਪਾ। ਓਥੇ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ-ਗੁਪੀ ਬੁਲਬੁਲ ਤੇ ਸਤੋ-ਗੁਣੀ ਗੁਪੀ ਫੁੱਲ ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ
ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿਆਰ ਦੀ ਨਿਰਾਲੀ ਖੇਡ ਵਿਚ, ਮੇਰੇ ਬਿਹਾ-ਕੁੱਠੇ ਦਿਲ ਉਤੇ,
ਬਿਰਹੋਂ ਦਾ ਹੋਰ ਸ਼ੁਣ ਛਿੜਕੋ, ਤਾਂ ਜੁ ਵਸਲ (ਮਿਲਾਪ) ਵੇਲੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਵੀ
ਇਸੇ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਮਾਣੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਹੇ ਦਾਤਾ, ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਮੇਰਿਆਂ
ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਘਰ ਹੈ, ਆ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ
ਪੁਰਲੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਸੰਜ ਉਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਜੁ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ, ਜੋ ਵੀ ਨਜ਼ਰਾਂ
ਪਕੇ, ਉਹ ਤੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਦਿੱਸੇ।

ਗੁਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੪੬

ਐ ਰੁਖੇ ਤੋ, ਰੌਨਕਿ ਬਾਜ਼ਾਰਿ ਸਮਾਅ।
 ਅਸਕ ਰੇਜਦ, ਚਸ਼ਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੧॥

ਮਹਰਮਿ ਹਰਛਾਤਿ ਉੰ ਰਾ, ਰਾਸ਼ਤਾ ਅਸੁ।
 ਅਸਕ ਮੇ ਰੇਜਦ, ਦਿਲਿ ਅਫਗਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੨॥

ਹਰ ਕੁਜਾ ਰੈਸ਼ਨ ਚਰਾਗੇ ਕਰਦਾ-ਅੰਦ।
 ਯਕ ਗੁਲੇ ਬੂਦ ਅਸੁ, ਅਜ ਗੁਲਜ਼ਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੩॥

ਤਾਕਿ: ਬਰ ਅਫਰੋਬਤੀ, ਰੁਖਸਾਰਿ ਖੂਦ।
 ਮੇ-ਸ਼ਵੱਦ ਕੁਰਬਾਨਿ ਤੋ, ਸਦ ਬਾਰੇ ਸਮਾਅ ॥੪॥

ਗਿਰਦਿ ਰੁਖਸਾਰੇ ਤੋ, ਅਜ ਬਹਰੇ ਨਿਸਾਰ।
 ਜਾਂ ਬਰੇਜਦ, ਦੀਦਾ-ਹਾਏ ਜਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੫॥

ਬਸਕਿ: ਇਮ-ਸ਼ਬ ਨਾਮਦੀ, ਅਜ ਇੰਤਜ਼ਾਰ।
 ਸੋਖਤ ਮਹਫਲ, ਚਸ਼ਮਿ ਆਤਸ਼ਬਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੬॥

ਸੁਖਹ-ਦਮ ‘ਗੋਇਆ’ ਤਮਾਸ਼ਾਏ ਅਜੀਬ।
 ਜੁਮਲਾ ਆਲਮ ਖੁਫਤਾ-ਓ, ਬੇਦਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਸ਼ਾਨ ਸਮਾਅ ਦੀ ਆਨ ਵਧਾਈ, ਤੇਰੇ ਨੂੰਗੀ ਚਿਹਰੇ।
 ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਅੱਖ ਉਸ ਦੀ, ਛਮ ਛਮ ਮੋਤੀ ਕੇਰੇ, ਹੁ।
੨. ਸਮਾਅ ਏਸ ਨੇ ਰਮਜ਼ ਤੇਰੀ ਦਾ, ਜਦ ਤੋਂ ਡੇਟ ਹੈ ਪਾਇਆ।
 ਜਸ਼ਨੀ ਦਿਲ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਮਾਹੀ! ਰੋ ਰੋ ਨੀਰ ਬਹਾਇਆ, ਹੁ।
੩. ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਸਤਸੰਗੀ ਨੇ, ਅਪਣੀ ਜੋਤ ਜਗਾਈ।
 ਏਸ ਚਮਨ ਦਾ ਫੁੱਲ ਉਸ ਨੂੰ, ਆਖੇ ਸਭ ਲੋਕਾਈ, ਹੁ।
੪. ਜੇ ਰੁਸ਼ਨਾਵੇ ਮੁਖੜਾ ਨੂੰਗੀ, ਮੇਰੇ ਪੀਤਮ ਪਿਆਰੇ।
 ਸਮਾਅ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਉੱਤੋਂ, ਜਾਵੇ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੇ, ਹੁ।
੫. ਤੇਰੇ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੋਂ, ਸਮਾਅ ਹੈ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦੀ।
 ਜਿੰਦੜੀ ਵਾਰੇ ਸੌ ਸੌ ਵਾਗੀ! ਨੈਨੋਂ ਨੀਰ ਬਹਾਂਦੀ, ਹੁ।
੬. ਰਾਤੀਂ ਜਦ ਨਾ ਆਇਓ ਮਾਹੀ, ਸਮਾਅ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾਈ।
 ਬਿਰਹੋ-ਅੱਗ ਵਸਾਅ ਉਸ ਅੱਖਿਂ, ਮਹਿਫਲ ਸਾੜ ਮੁਕਾਈ, ਹੁ।
੭. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੇਲੇ ਹੁੰਦਾ ‘ਗੋਇਆ’, ਵਾਹ ਵਾਹ। ਅਜਬ ਨਜ਼ਾਰਾ।
 ਸਮਾਅ ਜਾਗਦੀ ਭਗਤਾ ਸੰਦੀ, ਸੌਂਦਾ ਆਲਮ ਸਾਰਾ, ਹੁ।

ਐ ਰੁਖੇ ਤੋ, ਰੈਨਕਿ ਬਾਜ਼ਾਰਿ ਸ਼ਮਾਅ।
ਅਸਕ ਰੇਜ਼ਦ, ਚਥਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰਿ ਸ਼ਮਾਅ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਅਸਕ—ਅਥਰੂ। ਰੇਜ਼ਦ—ਵਹਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਗੌਹਰ+ਬਾਰ—ਮੌਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ। ਸ਼ਮਾਅ—ਅਰਥੀ ਵਿਚ ਅਰਥ ਹਨ ਮੌਮ, ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ—ਮੌਮ ਨੂੰ ਪੰਘਰਾ ਕੇ ਰੈਸ਼ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ, (ਏਥੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਗੁਰੂਦੇਵ ਜੋਤੀ ਨੂੰ ਪਰਸ ਕੇ ਪੜ੍ਹਲਤ ਤੇ ਪੁੱਛਡ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ)।

ਅਰਥ : ਐ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਤੇਰਾ (ਪੁਰ ਨੂਰ) ਚਿਹਰਾ ਸ਼ਮਾਅ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ) ਦੀ ਰੈਣਕ ਹੈ, (ਇਸੇ ਲਈ) ਸ਼ਮਾਅ ਦੀ ਮੌਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ (ਤੇਰੀ ਰੰਗਣ ਦੇ ਵਿਸ਼ਮਾਦ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸੁਕਗਨੇ ਦੇ) ਮੌਤੀ (ਅਥਰੂ) ਕੇਰਦੀ ਹੈ।

ਮਹਰਮਿ ਹਰਫਾਤਿ ਉੰ ਰਾ, ਗਾਸ਼ਤਾ ਅਸੁ।
ਅਸਕ ਮੇ ਰੇਜ਼ਦ, ਦਿਲਿ ਅਫਗਾਰਿ ਸ਼ਮਾਅ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਮਹਰਮ—ਵਾਕਫ, ਭੇਤੀ। ਹਰਫਾਤ—ਗੱਲਾਂ, ਰਮਜ਼ਾਂ। ਗਾਸ਼ਤਾ ਅਸੁ—ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਫਗਾਰ—ਜ਼ਖਮੀ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੀਆਂ (ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀਆਂ) ਰਮਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਭੇਤੀ ਹੋ ਰਾਈ ਹੈ। (ਇਸੇ ਲਈ) ਉਸ (ਸ਼ਮਾਅ) ਦਾ ਜ਼ਖਮੀ (ਬਿਹੋਂ ਕੁੱਠਾ) ਦਿਲ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਬਿਰਹ ਵਿਚ) ਅਥਰੂ ਵਹਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰ ਕੁਜਾ ਰੌਬਨ ਚਰਾਗੇ ਕਰਦਾ-ਅੰਦ।
ਯਕ ਗੁਲੇ ਬੂਦ ਅਸੁ, ਅਜ ਗੁਲਜਾਰਿ ਸ਼ਮਾਅ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਹਰ ਕੁਜਾ—ਹਰ ਥਾਂ। ਕਰਦਾ ਅੰਦ—ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੂਦ ਅਸੁ—ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਜਿਥੇ ਵੀ (ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੇ) (ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ) ਦੀਵਾ ਬਾਲਿਆ ਹੈ, (ਉਹ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਮਹਾਂ ਜੋਤੀ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਈ) ਸ਼ਮਾਅ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ) ਦੀ ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ ਛੁਲਵਾੜੀ ਦਾ ਹੀ ਛੁੱਲ ਹੈ।

ਤਾਕਿ: ਬਰ ਅਫਰੋਬਤੀ, ਰੁਖਸਾਰਿ ਭੁਦ।
ਮੇ-ਸਵੱਦ ਕੁਰਬਾਨਿ ਤੋ, ਸਦ ਬਾਰੇ ਸ਼ਮਾਅ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬਰ ਅਫਰੋਬਤੀ—ਤੂੰ ਰੈਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਰੁਖਸਾਰਿ ਭੁਦ—ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ। ਮੇ ਸਵੱਦ—ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਦ ਬਾਰ—ਸੌ ਵਾਰੀ।

ਅਰਥ : ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ (ਸਤਿਗੁਰੂ।) ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਰੈਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕੋ, ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਸ਼ਮਾਅ ਸੌ ਸੌ ਵਾਰੀ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗਿਰਦਿ ਭੁਖਸਰੇ ਤੋ, ਅੜ ਬਹਰੇ ਨਿਸਾਰ।
ਜਾਂ ਬਰੇਜ਼ਦ, ਦੀਦਾ-ਹਾਏ ਜਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੫॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਅੜ ਬਹਰੇ ਨਿਸਾਰ—ਸਦਕੇ ਹੋਣ ਲਈ। ਤੋ—ਤੇਰੇ। ਜਾਂ—ਜਾਨ।
ਬਰੇਜ਼ਦ—ਸੁਟਦੀ ਹੈ। ਦੀਦਾ-ਹਾਏ—ਅੱਖਾਂ। ਜਾਰੇ—ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ !) ਤੇਰੇ ਮੁਖੜੇ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੋਣ ਲਈ ਸਮਾਅ (ਪ੍ਰੋਤਵਾਨ)
ਸਜਲ ਨੇਤਰਾਂ ਸਹਿਤ ਜਿੰਦ (ਵਾਰ) ਸੁਟਦੀ ਹੈ।

ਬਸਕਿ: ਇਮ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਮਦੀ, ਅੜ ਇੰਤਜ਼ਾਰ।
ਸੋਖਤ ਮਹਿਲ, ਚਲਾਇ ਆਤਸ਼ਬਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੬॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਬਸਕਿ—ਇਸ ਲਈ। ਇਮ ਸ਼ਬਦ—ਅੱਜ ਰਾਤ। ਨਾਮਦੀ—ਨਾ+
ਆਮਦੀ—ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਸੋਖਤ—ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ। ਆਤਸ਼ ਬਾਰ—ਅੱਗ ਵਰਾਉਣ
ਵਾਲੀ।

ਅਰਥ : ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਅੜ ਰਾਤ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਸਮਾਅ ਦੀ ਅੱਗ ਵਰਾਉਣ
ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਨੇ ਮਹਿਲ ਨੂੰ ਸਾੜ ਸੁੱਟਿਆ। ਭਾਵ, ਤੇਰੇ ਦਰ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਡੀਕਲਿਆਂ
ਰਾਤੀਂ ਜਦ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਬਿਰਹੋਂ-ਅਗਨੀ ਐਸੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋਈ ਕਿ
ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਹੀ ਉਸ ਬਿਰਹੋਂ-ਅਗਨੀ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਗਈ, ਸਭਨਾਂ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ
ਦੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਆਲਮ ਤਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸੁਥਹ-ਦਮ ‘ਗੋਇਆ’ ਤਮਾਸ਼ਾਏ ਅਜੀਬ।
ਜੁਮਲਾ ਆਲਮ ਭੁਫਤਾ-ਓ, ਬੇਦਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੭॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਸੁਥਹ-ਦਮ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ। ਜੁਮਲਾ—ਸਾਰਾ। ਆਲਮ—ਜਗਤ।
ਭੁਫਤਾ—ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ। ਬੇਦਾਰ—ਜਾਗਦੀ।

ਅਰਥ : ‘ਗੋਇਆ’, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਅਜੀਬ ਤਮਾਸ਼ਾ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ, ਸਾਰਾ ਆਲਮ
ਸੌਂਦਾ ਤੇ ਸਮਾਅ ਜਾਗਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ—ਸੰਤ ਜਨ ਗੁਰਮੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗ ਕੇ ਸਾਈਂ
ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਹਨ, ਪਰਤੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਨੀਤਿਰ ਦੀ ਸਿੱਠੀ ਲੋਗੀ ਵਿਚ ਮਸਤ, ਜੀਵਦੇ
ਹੀ ਮੋਇਆਂ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ-ਰੱਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਅ ਨਾਲ
ਉਪਮਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਕਿਤਕ ਪਕਾਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸਮਾਅ ਦੀ ਆਭਾ ਤੇ ਪਕਾਸ਼
ਦਾ ਸੋਮਾ ਸੂਰਜ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ-ਰੂਪੀ ਸਮਾਅ ਦੇ ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੋਮਾ ਗੁਰੂ ਦੇਵ
ਦੀ ਮਹਾਨ ਜੋੜੀ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਸਦਾ ਅਭੇਦ
ਅਥਵਾ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ :

ਜਹ ਮਹਿ ਸੀਡ ਸੀਭ ਹੈ ਸੀਏ॥ ਭਿਸ ਈ ਚਾਨਣਿ ਸਹ ਮਹਿ ਚਾਨਦੁ ਹੈਂਇ॥ (ਸੰਗਲਾ)
ਦੇ ਗੁਰਵਾਖ ਅਨੁਸਾਰ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲਿਆਂ ਦੀ ਰੈਣਕ ਦਾ ਰਾਜ (ਬੇਤ) ਗੁਰਦੇਵ-ਜੋਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਪੀਤਵਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਮਲ ਮੁਗਸ਼ਟ ਦੇ ਨੁਗਾਨੀ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਸ-ਜਲ ਨੇਤਰਾਂ ਸਹਿਤ ਜਿੰਦ ਵਾਰਦੇ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੱਲ ਕੀ, ਆਤਮਕ-ਪਕਾਸ਼ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿਥ ਜੋਤੀ ਦੇ ਪਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਝਰੋਸਾਏ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕੁਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ

(ੴ) ਪ੍ਰਿਆ ਬੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰੀ ॥

ਮਗਨ ਮਨੀ ਮਹਿ ਬਿਭਵਹ੍ਵੀ ਆਸਾ, ਨੈਨਹੁ ਤਾਰਾ ਜੁਗਾਰੀ ॥

(ਕੇਦਾਰਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੨੦)

(ਅ) ਕੈਸੇ ਬਹਵੂ ਪ੍ਰੇਹਿ ਜੀਅ ਬੇਦਨਾਈ ?

ਦਰਸਨ ਪਿਆਸ ਪ੍ਰਿਆ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮਨੈਹਰ, ਮਨ ਨ ਰਹੈ ਬਹੁ ਬਿਧ ਉਮਕਾਈ ॥

(ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੦੬)

ਜਦ ਇਹ ਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਉਠਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈ

(ੴ) ਸਾਜਨ ਏਸਿ ਵਿਦੇਸ਼ੀਅਥੇ, ਸਾਨੇਹਕੇ ਏਈ ॥

ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੇ, ਤਿਨ ਸਜਣਾ, ਮੁੰਧ ਨੈਣ ਭਰੇਈ ॥ (ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੧੧੧)

(ਅ) ਹਉ ਰਹਿ ਨਾ ਸਕਾ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ, ਮੈ ਨੌਜੁ ਵਹੇ ਵਹਿ ਚਲੈ ਜੀਓ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਤ੍ਰੂ ਮੇਰਾ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ॥ ਹਉ ਰਹਿ ਨਾ ਸਕਾ, ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਮੇਰੀ ਮਾਈ ॥

(ਮਾਡ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੯੪)

(੯) ਉਡੀਨੀ ਉਡੀਨੀ ਉਡੀਨੀ ॥ ਕਬ ਘਰਿ ਆਵੈ ਗੈ ॥ (ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੮੩੦)

ਇਤਨੀ ਉਡੀਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਕੇ ਗਾਉਂ ਉਠਦਾ ਹੈ

(ੴ) ਗੁਣਿ ਨਹੀਂ ਸੰਦੇਸਰੇ ਮਾਇਓ ॥

ਏਕ ਕੇਸਰੇ ਸਿਧਿ ਕਰਤ ਲਾਲੁ, ਤਬ ਚਤੁਰ ਪਾਤਰੇ ਆਇਓ ॥

(ਸੋਨਠ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੨੪)

(ਅ) ਜੇ ਮੈ ਬੇਦਨ, ਸਾ ਕਿਸੁ ਆਖਾ, ਮਾਈ ॥

(ਮਾਰੂ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੯੫੦)

ਫਿਰ, ਅਤਿ ਦੀ ਬੇਦਨਾ ਤੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ ਬਿਹਬਲ ਹੋਇਆ ਜਗਿਆਸੂ ਮਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰ ਹੋ, ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗ ਉਚੀ ਉਚੀ ਅਲਾਪਦਾ ਹੈ

੧. ਤਾੜੀ।

੨. ਅਗੇ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕ ਕੋਹ ਕਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਚਾਰ ਪਤਰਕਾਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ ਪਿਆ ਪਿਆ ਮੁਖਿ ਟੇਰਉ, ਨੀਂਦ ਪਲਕ ਨਹੀਂ ਜਾਗਿਓ ॥

ਹਾਰ, ਕਜਰ, ਬਸੜ, ਅਨਿਕ ਸੀਗਾਰ ਰੇ, ਬਿਨੁ ਪਿਰ ਸਭੈ ਬਿਖੁ ਲਾਗਿਓ ॥

(ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੦੩)

ਜਦ ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਚੇਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਤਸੰਗੀਆਂ,
ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਰੋਸਾਇਆਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅੱਗੇ ਤਰਲਾ ਕਢਦਾ ਹੈ

ਉ ਪ੍ਰਭਉ ਪ੍ਰਭਉ ਦੀਨ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ, ਕੋਊ ਕਹੈ ਪਿਆ ਦੇਸਾਂਗਿਓ ॥

ਹੋਉ ਦੋਊ, ਸਭੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਅਰਪਉ, ਸੀਸੁ ਚਰਣ ਪਰਿ ਰਾਖਿਓ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੦੩)

ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਉਪੰਤ

(ਅ) ਹਉ ਆਕਲ ਬਿਕਲ ਭਈ ਗੁਰ ਦੇਖੇ, ਹਉ ਲੋਟ ਪੋਟ ਹੋਇ ਪਲੀਆ ॥

(ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੯੩੫)

(ਇ) ਗੁਰੁ ਸੁੰਦਰੁ ਮੇਹਨੁ ਪਾਇ ਕਰੇ, ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਣੀ ਮਨੁ ਮਾਰਿਆ ॥

ਮੇਰੈ ਹਿਰਦੈ ਸੁਧਿ ਬੁਧਿ ਵਿਸਾਰਿ ਗਈ, ਮਨ ਆਸਾ ਚਿੰਤ ਵਿਸਾਰਿਆ ॥

(ਸੂਹੀ ਮ: ੮, ਪੰਨਾ ੨੨੬)

ਬਿਰਹੋ-ਵਿਜੋਗ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁਛਦਿਆਂ ਤੇ ਤਰਲੋ-ਮੱਛੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰੋਂ
ਇਕ ਹੂਕ ਉਠਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਉਂ ਸੰਗੀਤ-ਰੂਪ ਹੋ ਅਲਾਪਦਾ ਹੈ

ਹੁਣਿ ਕਦਿ ਮਿਲੀਐ ? ਪਿਆ ਤੁਧੁ ਭਗਵੰਤਾ ॥.....

ਹੁਣਿ ਕਦਿ ਮਿਲੀਐ.....ਹੁਣਿ ਕਦਿ ਮਿਲੀਐ..... ?

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵੀ ਉਸ ਬਿਹੋ-ਕੁਠੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਹੂਕਾਂ ਤੇ ਕੂਕਾਂ-ਪੁਕਾਰਾਂ ਵਿਚ
ਸਜਲ ਨੇਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸਿਕ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਗਾਂਵਦੇ ਹਨ :

ਹੁਣਿ ਕਦਿ ਮਿਲੀਐ ਪਿਆ ਤੁਧੁ ਭਗਵੰਤਾ ॥

ਹੁਣਿ ਕਦਿ ਮਿਲੀਐ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ-ਦਰ ਦੇ ਮੁਤਲਾਸੀ ਸਾਧ
ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ, ਜਿਮ ਜਿਮ ਵਰਸਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਧਾਰਾ ਦੇ ਜਾਮ ਉੱਤੇ
ਜਾਮ ਨੋਸ਼ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਸਾਰਾ ਆਲਮ ਮਿੱਠੀ ਨੀਂਦ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਘੂੰਘ
ਸੁੱਤਾ, ਬੇਖਬਗੀ ਤੇ ਗ੍ਰਾਫਲਤ ਦੀਆਂ ਥਪਕੀਆਂ ਦਾ ਅਲਪ ਸੁਆਦ ਮਾਣ ਰਿਣ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ। ਗੋਇਆ ਜੀ ਦਾ ਹੋਰਥੇ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਬੇਦਾਰੀ ਅਸਤ ਜਿੰਦਗੀਇ, ਆਰਫਾਨਿ ਬੌਬ ।

'ਗੋਇਆ' ਹਰਾਮ ਕਰਦਮ, ਅਜ ਆਈਦਾ ਪ੍ਰਾਬਿ ਸੁਖਹ ।

(ਗਜਲ ੧੧)

.ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੪੭

ਸਾਕੀਆ ਬਰਬੇਜ਼, ਵਹਾਂ ਪੁਰ ਕੁਨ ਅਯਾਗਾ।
ਤਾਜਿ ਨੋਸ਼ਿ ਓ, ਕੁਨਮ ਰੋਰੀਂ ਦਿਮਾਗਾ ॥੧॥

ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫਤ, ਦਿਲਮ ਰਾ, ਬੁਰਦਾ ਬੂਦ ॥
ਯਾਫਤਮ ਅਜ ਪੇਚਿ ਤੋ, ਉ ਰਾ ਸੁਰਾਗਾ ॥੨॥

ਈਂ ਵਜੂਦੇ ਖਾਕੇ, ਆਥੇ, ਆਤਿਸ ਅਸੁ।
ਦਰ ਵਜੂਦੇ ਬੇਸਤਨ, ਹਰ ਚਾਰ ਬਾਗਾ ॥੩॥

ਅਜ ਸੁਆਇ ਪਰਤਵਿ ਦੀਦਾਰਿ ਪਾਕ।
ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਰ ਤਰਫ ਰੋਸ਼ਨ ਚਰਾਗਾ ॥੪॥

ਯਾਦਿ ਉ ਕੁਨ, ਯਾਦਿ ਉ, 'ਗੋਇਆ' ਮੁਦਾਮ।
ਤਾ ਬ-ਯਾਬੀ, ਅਜ ਗਾਮਿ ਆਲਮ, ਫਰਾਗਾ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਉਠੋਂ, ਐ ਸਾਕੀ, ਦਿਲਬਰ ਮੇਰੇ, ਭਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਲਾ
ਤਾਂ ਸੁ ਪੀ ਕੇ ਓਸ ਜਾਮ ਨੂੰ, ਮਨ ਹੋਵੇ ਮਤਵਾਲਾ
੨. ਜੁਲਫ ਤੇਰੀ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਕਾਲੇ, ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਹੈ ਠੱਤਿਆ
ਬਹੁ ਟਿਕਾਣਾ ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਏਥੇ ਲੱਭਿਆ,
੩. ਪਾਣੀ, ਅੱਗ, ਹਵਾ ਤੇ ਖਾਕੇ ਸੂਰਤ ਆਦਮ ਧਾਰੇ
ਮਿਲ ਕੇ ਅਪਣੇ ਅਸਲੇ ਤਾਈਂ, ਸੌਭਾ ਦਾਏ ਨਿਆਰੀ, ਹੂ
੪. ਦਰਸ ਤੇਰੇ ਦੀ ਪਾਵਨ ਕਿਰਨੋਂ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਰੇ
ਜਗ ਰਹੇ ਜੱਗ ਵਿਚ ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀਵੇ ਚਾਰ ਚੁਫ਼ਰੇ, ਹੂ
੫. ਹਰਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਤੂ ਉਸਦਾ 'ਗੋਇਆ' ਜੋ ਰਖਵਾਰਾ
ਦੁਨੀਆ ਸੰਦੇ ਦੁੱਖੋਂ ਪੀੜੋਂ ਪਾਵੇਂ ਤਾਂ ਛੁਟਕਾਗਾ ਹੂ

ਸਾਕੀਆ ਬਰਖੇਜ਼, ਵਹੁ ਪੁਰ ਕੁਨ ਅਯਾਗਾ ॥
ਤਾਜ਼ਿ ਨੋਸ਼ਿ ਓ, ਕੁਨਮ ਰੰਗੀਂ ਦਿਮਾਗਾ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਸਾਕੀਆ—ਹੇ ਸਾਕੀ (ਹੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸਰਾਬ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰ)। ਬਰਖੇਜ਼—ਉਠ। ਓ—ਤੇ। ਪੁਰ ਕੁਨ—ਭਰ ਦੇਹ। ਅਯਾਗਾ—ਪਿਆਲਾ। ਨੋਸ਼ਿ ਉੱਥੇ—ਉਸ ਦੇ ਪੀਣ ਨਾਲ, ਪੀ ਕੇ। ਕੁਨਮ—ਮੈਂ ਕਰਾਂ। ਰੰਗੀਂ—ਰੰਗੀਲਾ। ਤਾਜ਼ਿ—ਤਾਅਜ਼, ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਨਾਲ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਾਕੀ, ਉਠ ਤੇ ਪਿਆਲਾ ਭਰ ਦੇ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਦੇ ਪੀਣ ਨਾਲ (ਨਾਮ ਦੀ ਮਸਤੀ ਨਾਲ) ਮੈਂ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਰੰਗ-ਰਤਾ ਕਰ ਲਵਾਂ।

ਹਲਕਾ-ਇ ਜ਼ੁਲਫਤ, ਦਿਲਮ ਰਾ, ਬੁਰਦਾ ਬੁਦ ।
ਯਾਫਤਮ ਅੜ ਪੇਚਿ ਤੈ, ਉੱਥੇ ਰਾ ਸੁਰਾਗਾ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਹਲਕਾ—ਘੇਰਾ, ਗੋਲਾਈ, ਕੁੰਡਲ। ਜ਼ੁਲਫਤ—ਤੇਰੀ ਜ਼ੁਲਫ। ਦਿਲਮ—ਮੇਰਾ ਦਿਲ। ਬੁਰਦਾ ਬੂਦ—ਖੋ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਯਾਫਤਮ—ਮੈਂ ਪਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਪੇਚ—ਕੁੰਡਲ। ਉੱਥੇ ਰਾ—ਉਸ ਦਾ। ਸੁਰਾਗਾ—ਪਤਾ, ਖੋਜ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੀ ਜ਼ੁਲਫ ਦੇ (ਕੁੰਡਲ ਦੀ) ਗੋਲਾਈ (ਤੇਰੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ) ਮੇਰਾ ਦਿਲ (ਕੱਢ ਕੇ) ਲੈ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਖੋਜ (ਤੇਰੀ ਜ਼ੁਲਫ ਦੇ) ਕੁੰਡਲ ਤੋਂ (ਬਾਵਾ, ਤੇਰੇ ਸੁੰਦਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ) ਲੱਭਾ ਹੈ।

ਈਂ ਵਜੂਦੇ ਖਾਕੋ, ਆਬੋ, ਆਤਿਸ਼ ਅਸੁ ।
ਦਰ ਵਜੂਦੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਤਨ, ਹਰ ਚਾਰ ਬਾਗਾ ॥੩॥

ਅਰਥ : ਇਹ (ਮਨੁੱਖੀ) ਸਰੀਰ ਮਿੱਟੀ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਅੱਗ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਪ੍ਰਤਲਾ, ਭਾਵ, ਤੁੱਛ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ (ਆਤਮਕ) ਤੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਬਾਹਰਲੇ ਚਾਰੇ ਤੱਤ (ਅੱਗ, ਪਾਣੀ, ਮਿੱਟੀ, ਹਵਾ) ਬਾਗਾ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਪ੍ਰਹੱਲਤ ਹਨ।

ਅੜ ਸੁਆਇ ਪਰਤਵਿ ਦੀਦਾਰਿ ਪਾਕ ।
ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਰ ਤਰਫ ਰੌਸ਼ਨ ਚਰਾਗਾ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਸੁਆ—ਕਿਰਨ। ਪਰਤਵਿ—ਕਿਰਨ, ਰੌਸ਼ਨੀ, ਨੂਰ। ਪਾਕ—ਪਵਿੱਤਰ। ਸਦ—ਸੈ। ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ—ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ, ਬੇਅੰਤ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ, ਤੇਰੇ) ਪਵਿੱਤਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਕਿਰਨ ਤੋਂ ਹੋ ਪਾਸੇ ਬੇਅੰਤ ਦੀਵੇ ਰੌਸ਼ਨ (ਹਨ) (ਜਗ ਰਹੇ ਹਨ)।

ਯਾਦਿ ਉੱਥੇ ਕੁਨ, ਯਾਦਿ ਉੱਥੇ, ‘ਰੋਇਆ’, ਮੁਦਾਮ ।
ਤਾਂ ਬ-ਯਾਈ, ਅੜ ਤ੍ਰਾਮਿ ਆਲਮ ਫਰਾਗਾ ॥੫॥

ਬੁਧਦਾਰਥ : ਕਰਨ—ਤੂੰ ਕਰ। ਮੁਦਾਮ—ਹਮੇਸ਼ਾ, ਸਦਾ। ਬ-ਯਾਬੀ—ਤੂੰ ਪਾਵੇ।
ਛਰਾਗ—ਛੁਟਕਾਰਾ, ਮੁਕਤੀ।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ, ਤਾਂ
ਜੁ ਤੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ (ਪੀੜ੍ਹਾਂ) ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਵੇ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਤੇ ਬਾਬਰ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ
ਹੈ। ਜਿਸ ਬੇਬਾਕੀ ਨਾਲ ਸਤਿਵਾਦੀ ਬਾਬੇ ਨੇ, ਬਾਬਰ ਜਿਹੇ ਸ਼ੀਹੇ ਨੂੰ, ਜਾਬਰ ਕਹਿ ਕੇ
ਹਲੂਝਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ 'ਗਊ'—ਜਨਤਾ ਉਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਜਥਰ ਕਰਨੇ ਹੋਜ਼ਿਆ, ਉਹ
ਨਿਰਭੈਤਾ, ਕੇਵਲ ਨਿਰਕਾਗੀ ਨਾਨਕ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਆਈ ਸੀ। ਜਿੱਤ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਚੂਰ
ਬਾਬਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ 'ਸਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਆਖ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ, ਹੋਰਨਾਂ
ਵਾਂਗ ਕੈਦ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ, ਪਰੰਤੂ, ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ
ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੇ ਛੁਗਮਾਨ ਉਤੇ ਨਾ ਕੈਵਲ ਸਾਰੇ ਕੈਦੀ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਤੇ ਗਏ, ਸਗੋਂ ਬਾਬੇ
ਨੂੰ 'ਅਲਾਹ ਦੇ ਲੋਕ' ਜਾਣ ਕੇ ਖਿਮਾ ਵੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਮਸਤੀਆਂ ਲਿਆਉਣ
ਵਾਲੀ ਅੰਗੂਠੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਛਲਕਦਾ ਪਿਆਲਾ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। 'ਨਾਮ' ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਨਾਲ
ਸਦਾ ਰੰਗ-ਚੱਤੇ ਤੇ ਖੀਵੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ, ਇਹ ਮੱਤ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਝੂਠਾ
ਮਦ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਅਸਵਿਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਦਾਅਵਤ ਦਿਤੀ ਕਿ ਉਹ, ਇਹ
ਹੋਣਾ ਮੱਦ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਵੰਡੇ ਤੇ ਪਿਆਏ ਜਾ ਰਹੇ ਪਿਰਮ-ਰਸ
ਦੇ ਦੋ ਘੁੱਟੁਂ ਭਰ ਕੇ ਵੇਖੋ; ਅਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਵਿਸਮਾਦਤ ਹੋ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਾਕ ਥੀਵੇ।

ਬਾਬੇ ਤੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਇਸ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨੂੰ ਕਵੀ ਦੀ ਕਲਮ ਨੇ ਕੁਝ ਇਉਂ ਉਲੀਕਣ
ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਬਾਬਰ : ਹਮਾਰੀ 'ਬੜਾਮਿ' ਇਸ਼ਵਰਤ ਮੌ, ਜੋ ਲੇ ਆਇਆ ਖੁਦਾ ਬਾਬਾ।

ਤੋ ਬਿਸ-ਮਿੱਲਾ, ਜਾਮਿ 'ਬਾਦਹਾਇ' ਅਹਿਮਰ, ਉਡਾ ਬਾਬਾ।

ਜਗ੍ਹ ਮੈਂ 'ਆਖਿ' ਰੜ ਸੇ, ਕੌਨ ਸਾ ਹੈ ਪਾਕਤਰ ਪਾਨੀ।

ਕਿ ਮਿਟ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਜਿਸ ਸੇ, ਦਫ਼ਤਰਿ ਮਾ ਓ ਸੁਮਾ ਬਾਬਾ।

ਗਾਨੀਮਤ ਜਾਨ ਕਰ ਮਹਿਡਲ ਸੇ ਇਕ ਦੋ ਜਾਮ ਪੀਤਾ ਜਾ।

'ਮਿਆਨੇ' ਮਹਿਡਲ ਰਿੰਦਾਨੇ, 'ਦੂਰਦਾਸ਼ਾਮ ਪੀਤਾ ਜਾ।

ਬਾਬਾ : ਦੁਹ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਸੇ ਬਿਨ ਪੀਏ ਮਖਮੁਰ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ।

ਮਿਆਲਿ ਚਲਾਮਿ ਸਾਕੀ ਕੇ, ਨਸ਼ਾ ਮੈਂ ਚੁਰ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ।

'ਲੁਚਾਏ' ਹੋਂ ਜਿਨ੍ਹੇ ਨੇ 'ਖੁੰਮੀ' ਕੇ ਖੁੰਮੀ 'ਸਹਿਬਾਏ' ਇਰਛਾਂ ਕੇ।

ਕਹਾਂ ਕੁਝ 'ਤਾਲਥੇ' 'ਅਕਲਮੁਰਦਾਇ' ਅੰਗੂਰ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ।

੧. ਐਸ਼ਾਂ ਭਰੀ ਮਹਿਡਲ। ੨. ਲਾਲ ਸ਼ਰਾਬ (ਲਾਲ ਅੰਗੂਠੀ ਸ਼ਰਾਬ) ੩. ਅੰਗੂਰ ਦਾ ਪਾਟੀ—ਰੱਸ (ਅੰਗੂਠੀ
ਸ਼ਰਾਬ)। ੪. ਰਿੰਦਾਂ ਦੀ ਮਹਿਡਲ ਵਿਚ। ੫. ਸੰਘਣੀ ਸ਼ਰਾਬ। ੬. ਉਲਟਾਏ, ਉਲੱਦੇ। ੭. ਖੁੰਮੀ—ਬਗ਼ਾਬ ਦਾ
ਮੱਟਕਾ। ੮. ਮਾਰਛਰ (ਆਤਮ ਗਿਆਨ) ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ। ੯. ਚਾਹਵਾਨ। ੧੦. ਅੰਗੂਰ ਵਿਚੋਂ ਨਚੋੜੀ ਬਗ਼ਾਬ।

ਮੁਨਸਥ ਹੈ ਕਿ ਅਵ 'ਤਨੀਕ ਮਣੇ ਅੰਗੂਰ ਕਰ ਬਾਹਾ।
ਹਮਾਰੇ ਜਾਮ ਸੇ ਬੈਕੀ ਸੀ, ਅਵ ਮੰਨਜੂਰ ਕਰ ਬਾਹਾ।

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਕੀ ਪਾਸੋਂ ਆਉਂਦਾ
ਸੁਭ ਸੁਭ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਾਮ ਦੀ ਓਸੇ ਮੈਂ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਦਾਅਵਤ ਸਥਾਂ
ਨੇ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦੀ ਤਿਆਰੀ 'ਗਿਆਨ ਦੇ ਗੁੜ, ਧਿਆਨ ਦੇ ਪਾਵੇ
ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੇ ਕਰਣੀ ਦੇ ਸੱਕਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਆਪ ਜੀ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।
(ਗੁੜ ਕਰਿ ਗਿਆਨ.....)। ਇਸ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਉਤਰੇਗੀ, ਮਾਇਆ ਦਾ
ਗੁਬਾਰ ਹਟੇਗਾ ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਗਵੰਦ ਹੋ, 'ਬੇਗਮਪੁਰੇ' ਦਾ ਵਾਸੀ ਬਣੇਗਾ।
ਪਰੰਤੁ, ਇਹ ਮਾਰਫਤ ਦੀ ਮੈਂ (ਸ਼ਰਾਬ) ਮਿਲਦੀ ਓਸੇ ਨੂੰ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਤੇ ਦੌਨ
ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲਿਟ ਵਿਚ ਗੁਆ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਰ ਜਲਦੇ
ਵਿਚ ਓਸੇ ਦਾ ਹੀ ਅੱਕਸ ਤੇ ਜ਼ਹੁਰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਅਥੀਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦੈਵੀ ਪੰਧ ਦਾ ਅੰਡਾ,
ਇਕ ਸਿੱਧੇ ਸਾਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ, 'ਐ ਜਗਿਆਸੁ ਜਨੋ।
ਗੁਰਮੁਖੋ ! ਸਬਰ ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ (ਬੰਦਰੀ) ਕਰੋ, ਇਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਬਿਖੜੇ ਪੈਂਡੇ
ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਕੁਸ਼ਾ ਹੋ ਕੇ (ਖੁਲ੍ਹੇ ਕੇ, ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ) ਮਹਾਂ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪਾਪਤੀ
ਹੋਵੇਗੀ।

-- ੦ --

ਯਾ ਇਲਾਹੀ, ਈਂ ਦਿਲਮ ਰਾ ਬੋਕ ਦਿਹ।
ਲੱਭਤੇ ਅਜ ਬੋਕਿ ਖਾਸੋ ਜੋਕ ਦਿਹ ॥੪੫੬॥

ਤਾ ਬ-ਯਾਦਤ ਬਿਗੁਜਰਦ ਰੋਕੇ ਬਥਮ ॥
ਦਿਹ ਰਿਹਾਈ ਬੰਦਾ ਰਾ, ਅਜ ਕੈਦੇ ਜਾਮ ॥੪੫੭॥

(ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਤਾ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਹੇ ਵਹਿਗੁਰੂ, ਮੇਰੇ ਇਸ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਬਖਸ਼। ਉਸ ਪ੍ਰੀਤ ਤੋਂ ਪੂਰਨ
ਅਨੰਦ ਬਖਸ਼।

ਤਾਕਿ ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੀ ਮੇਰਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਰੇ। ਦਾਸ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ-ਛਿਕਰਾਂ
ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਬਖਸ਼ੇ।

੧. ਅੰਗੂਰ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਛੱਡ ਦੇ।

— { ਗਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੪੮ } —

ਗਰ ਜਿ ਰਾਹਿ ਸੋਕ, ਸਾਜ਼ੀ ਸੀਨਾ ਸਾਡ।
 ਜੂਦ ਬੀਨੀ ਖੇਡਤਨ ਰਾ, ਬੇ-ਗਾਜ਼ਾਫ਼ ॥੧॥

ਅਜ ਭੁਦੀਅਤ, ਦੂਰ ਗਸ਼ਤਹ ਚੂੰ ਭੁਦਾ।
 ਦੂਰ ਕੁਨ ਭੁਦ-ਬੀਨੀ, ਵੇ ਬੀਂ ਬੇ-ਗਿਲਾਫ਼ ॥੨॥

ਆਸ਼ਕਾਂ ਦਾਰੰਦ, ਚੂੰ ਇਸ਼ਕਸ਼ ਮੁਦਾਮ।
 ਦਮ ਮ-ਜਨ, ਦਰ ਪੇਸ਼ਿ ਸਾਂ, ਐ ਮਰਦਿ ਲਾਫ਼ ॥੩॥

ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰ, ਅਜ ਲੱਜਾਤਿ ਈਂ ਖਮਸਾ ਹਵਾਸ।
 ਤਾ ਬ-ਯਾਬੀ ਲੱਜਤੇ, ਜਾਂ ਜਾਮਿ ਸਾਫ਼ ॥੪॥

ਗਰ ਬਜੋਈ ਰਾਹਿ ਮੁਰਸ਼ਦ ਰਾ, ਮੁਦਾਮ।
 ਤਾ ਸਵੀ 'ਗੋਇਆ' ਮੁਬੱਤਾ, ਅਜ ਬਿਲਾਫ਼ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਪ੍ਰੇਮ-ਪੰਧ ਦਾ ਪਾਂਪੀ ਹੋ ਕੇ, ਜੇ ਕਰ ਲੈ ਦਿਲ ਸੁੱਚਾ।
 ਅਪਣੇ ਤਾਈਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਦੇਖੋ, ਬਿਨਾ ਫਰੋਬੋ, ਉੱਚਾ, ਹੂ।
2. ਤੇਗੀ ਹਉਮੈ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ, ਦੂਰ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਖਾਲਕ।
 ਲਾਹ ਕੇ ਪਰਦਾ ਹਉਮੈ ਸੰਦਾ, ਜਾਣ ਓਸ ਨੂੰ ਮਾਲਿਕ, ਹੂ।
3. ਹਰ ਆਸ਼ਕ ਦੇ ਦਿਲ ਹੈ ਵਸਦਾ, ਅਪਣਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰਾ।
 ਉਹਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਫੜ ਨਾ ਮਾਰੀਂ, ਤੂੰ, ਓ ਗੱਪੀ ਯਾਰਾ, ਹੂ।
4. ਪੰਜੇ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਬੰਦੇ, ਅੱਗੇ ਜੇ ਲੰਘ ਜਾਵੇ।
 ਪਾਵਨ ਪ੍ਰੀਤ-ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਤੂੰ, ਮਜ਼ਾ ਇਲਾਹੀ ਪਾਵੇ, ਹੂ।
5. ਜੇ ਬੰਦੇ ਤੂੰ ਭਾਲੇਂ ਹਰ ਦਮ, ਮੁਰਸ਼ਦ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ।
 ਦੂਈ ਵਾਲਾ ਤੇਰਾ, 'ਗੋਇਆ', ਵੱਡਿਆ ਜਾਵੇ ਫਸਤਾ, ਹੂ।

ਗਰ ਜਿ ਰਾਹਿ ਸੌਕ, ਸਾਜ਼ੀ ਸੀਨਾ ਸਾਫ਼।

ਜੂਦ ਬੀਨੀ ਖੇਡਤਨ ਰਾ, ਬੇ-ਗਜ਼ਾਫ਼ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਗਰ—ਜੇ। ਰਾਹਿ ਸੌਕ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਮਾਰਗ। ਸਾਜ਼ੀ—ਤੂੰ ਬਣਾਵੇ। ਜੂਦ—ਸੀਘਰ। ਬੀਨੀ—ਤੂੰ ਵੇਖੋ। ਖੇਡਤਨ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ। ਬੇ—ਬਿਨਾਂ। ਗਜ਼ਾਫ਼—ਝੂਠ, ਫਰੇਬ। ਬੇ-ਗਜ਼ਾਫ਼—ਝੂਠ ਰਹਿਤ, ਅਸਲ। ਜਿ—ਤੋਂ, ਨਾਲ, ਰਾਹੀਂ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਮਾਰਗ ਰਾਹੀਂ ਦਿਲ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਲਵੇਂ, (ਤਾਂ) ਸੀਘਰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਸਲ ਰੂਪ (ਉਹ ਰੂਪ ਜਿਸ ਵਿਚ ਝੂਠ ਆਦਿ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਜਾ ਪੜਦਾ ਨਹੀਂ) ਵੇਖੋਂਗਾ।

ਅਜ ਖੁਦੀਅਤ, ਦੂਰ ਗਾਸਤਹ ਚੁੰ ਖੁਦਾ।

ਦੂਰ ਕੁਨ ਖੁਦ-ਬੀਨੀ, ਵ ਬੀਂ ਬੇ-ਗਿਲਾਫ਼ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਖੁਦੀ+ਅਤ—ਤੇਰੀ ਹਉਮੈ। ਦੂਰ ਗਾਸਤਹ—ਦੂਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੁੰ—ਜਦ। ਖੁਦ-ਬੀਨੀ—ਹਉਮੈ, ਹੰਕਾਰ, ਮੈਂ। ਬੀਂ—ਵੇਖ। ਬੇ-ਗਿਲਾਫ਼—ਪਰਦੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਪਰਤੱਖ। ਵ—ਅਤੇ।

ਅਰਥ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰੀ ਹਉਮੈ ਦੇ (ਕਾਰਨ ਤੈਥੋਂ) ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, (ਇਸ ਲਈ) ਤੂੰ ਹਉਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਅਤੇ (ਆਪੇ ਨੂੰ) ਬਿਨਾਂ ਪਰਦੇ ਦੇ (ਪਰਤੱਖ) ਵੇਖ (ਭਾਵ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਹਉਮੈ ਗਵਾ ਦੇ)।

ਆਸਕਾਂ ਦਾਰੰਦ, ਚੁੰ ਇਸ਼ਕਸ਼ ਮੁਦਾਮ।

ਦਮ ਮਜ਼ਨ, ਦਰ ਪੇਸ਼ ਸ਼ਾਂ, ਐ ਮਰਦਿ ਲਾਫ਼ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦਾਰੰਦ—ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ਼ਕ+ਸ਼—ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ। ਮੁਦਾਮ—ਹੋਸ਼ਾ, ਸਦਾ। ਮ+ਜ਼ਨ—ਨਾ ਮਾਰ। ਪੇਸ਼—ਸਾਹਮਣੇ। ਸ਼ਾਂ—(ਏਸ਼ਾਂ) ਇਹ ਲੋਕ, ਇਹ। ਮਰਦਿ ਲਾਫ਼—ਗੱਪੀ ਆਦਮੀ।

ਅਰਥ : ਕਿਉਂ ਜੁ ਪੇਮੀ ਸਦਾ ਉਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ (ਦਿਲ ਵਿਚ) ਰੱਖਦੇ ਹਨ (ਇਸ ਲਈ) ਹੋਂਗੇ ਗੱਪੀ ਆਦਮੀ, ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਮ ਨਾ ਮਾਰ। (ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਾ ਕਰ)।

ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰ, ਅਜ ਲੱਗਾਤਿ ਈਂ ਖਮਸਾ ਹਵਾਸ।

ਤਾ ਬ-ਯਾਬੀ ਲੱਗਤੇ, ਜਾਂ ਜਾਮਿ ਸਾਫ਼ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰ—ਲੰਘ ਜਾ। ਲੱਗਾਤਿ—ਸਵਾਦਾਂ। ਖਮਸਾ—ਹਵਾਸ—ਪੰਜ ਹਿੱਸਾਂ ('ਹਵਾਸ' ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ 'ਹਾਸਹ' ਦਾ) ਅਰਥ ਹਨ—ਵੇਖਣ, ਸੁਣਨ, ਸਪਰਜ ਆਦਿ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ। ਖਮਸਾ—ਪੰਜ (ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ ਹਨ—ਕਾਮ, ਕੌਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ)।

ਅਰਥ : ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ (ਗਮ) ਦੇ ਸਵਾਦ ਤੋਂ (ਅਗੇ) ਲੰਘ ਜਾ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਨਾਮ ਦੇ ਉਸ ਸਾਡੇ (ਪਵਿੱਤਰ) ਪਿਆਲੇ ਤੋਂ ਸਵਾਦ ਪਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ।

ਗਰ ਬਜੈਈ ਰਾਹਿ ਮੁਰਸ਼ਦ ਰਾ, ਮੁਦਾਮ।

ਤਾਂ ਬਵੀ 'ਗੋਇਆ' ਮੁਬੱਚਾ, ਅੜ ਖਿਲਾਫ਼ ॥੫॥

ਮੁਖਦਾਰਥ : ਬਜੈਈ—ਤੂੰ ਲੱਭੋਂ, ਭਰੋਂ। ਮੁਬੱਚਾ—ਬਗੀ, ਅਜ਼ਾਦ। ਸ਼ਵੀ—ਤੂੰ ਹੋਵੋਂ। ਖਿਲਾਫ਼—ਵਿਰੋਧੀ, ਝੂਠ, ਅਨਿਆਏ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ (ਦੱਸੇ) ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਲੱਭੋਂ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਗੋਇਆ (ਪੜ੍ਹ-) ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਗੀ ਹੋ ਜਾਵੋਂ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਬਾਰ ਦੁਹਰਾਈ ਤੇ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਆਪੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਤੇ ਸੋਝੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਰਮ ਦੀ ਕਾਈ (ਪਾਣੀ ਉਪਰਲੀ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੀ ਮੈਲ) ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਸਾਬਰ ਤੇ ਸਾਦਕ ਹੋ, ਮਨ, ਬਚਨ ਤੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਪਰਮੀ ਹੋਵੇ, ਰਿਦਿਉਂ ਸਾਫ਼, ਸੱਚਾ ਤੇ ਸੱਚੇ ਆਚਾਰ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਕੇ 'ਆਪੇ' ਨੂੰ ਪਛਾਣੋ।

ਕਿਤਨੇ ਅਚੰਭੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਬੁਝਦਾ ਕਿ ਵਿਖਾਵੇ, ਦੰਭ ਤੇ ਹਉਮੈ-ਭਰਪੂਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਇਕ ਛਲ ਹੈ, ਧੋਖਾ ਹੈ; ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ, ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਰੰਗੀਨੀਆਂ ਵਿਚ ਛੱਸ ਕੇ ਇਸ ਮਿੱਠੇ ਮਹੁਰੇ ਨੂੰ ਚੱਖਣ ਲਈ ਹਰ ਘੜੀ ਬੇਤਾਬ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ।

ਦਿਆਲੂ 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਂਵਾਕ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਮ, ਕੋਪ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ—ਪੰਜਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਕੇ ਹੀ ਪਰਮ ਸੁਖ ਦੀ ਪਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

ਰਾਖ ਪਿਤਾ ਪੜ੍ਹ ਮੇਰੇ ॥ ਮੇਹਿ ਨਿਰਗੁਨ, ਸਭ ਗੁਨ ਤੇਰੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਪੰਚ ਬਿਖਾਈ ਏਕੁ ਗਰੀਬਾ, ਰਾਖਹੁ ਰਾਖਨਹਾਰੇ ॥

ਖੇਡੁ ਕਰਹਿ ਅਤੁ ਬਹੁਤੁ ਸੰਤਾਵਹਾਰਿ, ਆਇਓ ਸਰਨਿ ਤੁਹਾਰੇ ॥੨॥

ਕਾਰਿ ਕਾਰਿ ਹਾਰਿਓ ਅਨਿਕ ਬਹੁ ਭਾਤੀ, ਛੋਡਹਿ ਕਤਹੁ ਨਹੀਂ ॥

ਏਕ ਬਾਰ ਸੁਨਿ ਭਾਵੀ ਉਟਾ, ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਿਟਿ ਜਾਹੀ ॥੩॥

ਕਾਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸੀਰ ਮਿਲੇ ਸੀਗਿ, ਰਿਨ ਤੇ ਧੀਰਸੁ ਪਾਇਆ ॥

ਸੀਗੀ ਮੰਦੁ ਦੀਓ ਸੀਹਿ ਨਿਰਛਾਉ, ਗੁਰ ਕਾ ਸਥਾਵ ਮਾਇਆ ॥੪॥

ਜੀਓਂ ਲਏ ਉਇ ਮਹਾ ਬਿਖਾਈ, ਸਹਜ ਸੁਹੇਲੀ ਬਣੀ ॥

ਬਹੁ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਭਇਆ ਪਰਗਾਸਾ, ਪਾਇਆ ਪਦ੍ਧ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥੪॥੧੨੫॥

(ਗਊੜੀ ਮ ੫, ਪੰਨਾ ੨੦੫)

ਵਿਕਾਰਾਂ ਉਤੇ ਵਿਜੈ, ਕੇਵਲ ਕਾਮਲ ਮੁਗਸ਼ਦ (ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰ) ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ
ਹੋ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਉਠੋ ਤੇ ਹੁਣੋ ਹੀ ਆਪੈ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਜਾਵੇ।
ਜਦ ਅੰਦਰ ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਸੋਜ ਦੀ ਕਾਂਗ ਉਠੇਗੀ ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ 'ਕੋਟ ਕਦਮ' ਅਗੇ ਵੱਧ
ਕੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪਿਆਰ-ਗਲਵਕੜੀ ਵਿਚ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪਿਰਮ-ਰਸ ਦੇ ਉਹ ਜਾਮ ਤੇ ਜਾਮ
ਪਿਆਏਗਾ, ਜੁ ਫੇਰ, ਕਦੀ ਵੀ, ਇਸ ਰੱਬੀ ਬੇ-ਖੁਦੀ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਨਾ ਉੱਤਰੇ।

—(ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੪੯)—

ਰਥੂਦ ਮਕੱਦਮਿ ਵਸਲਸ਼, ਜ਼ ਮਨ, ਇਨਾਨਿ ਫਿਰਾਕ ।
ਦਿਹੇਮ ਤਾ ਬ-ਕੁਜਾ, ਸ਼ਰਹ ਦਾਸਤਾਨਿ ਫਿਰਾਕ ॥੧॥

ਨ ਬੂਦ ਗੈਰਿ ਤੋ, ਦਰ ਹਰ ਦੋ ਚਸ਼ਮੇ ਅਬਤੂਅਮ ।
ਨ ਯਾਛਤੇਮ ਦਰ ਆਂ ਜਾ, ਦਿਗਰ ਨਿਸ਼ਾਨਿ ਫਿਰਾਕ ॥੨॥

ਹਨੂਜ ਹਿਜਰ ਨਿਆਲੂਦਾ ਬੂਦ, ਵਸਲਿ ਤੁਰਾ ।
ਸੁਨੀਦਾ-ਅਮ, ਸੁਖਨਿ ਵਸਲ, ਅਜ਼ ਜਬਾਨਿ ਫਿਰਾਕ ॥੩॥

ਚੁਨਾਂ ਜਿ ਹਿਜਰਤ, ਆਤਿਸ਼ ਫਿਤਾਦਹ ਦਰ ਦਿਲਿ ਮਨ ।
ਕਿ ਬਰਕਿ ਨਾਲਾ-ਇ ਮਨ, ਸੋਖਤ ਖਾਨਮਾਨਿ ਫਿਰਾਕ ॥੪॥

ਚਿ: ਕਰਦਾ ਅਸੂ ਫਿਰਾਕਿ ਤੋ, ਬਰ ਸਰਿ ‘ਗੋਇਆ’ ।
ਕਿ: ਦਰ ਸੁਮਾਰ ਨਿਆਇਦ ਮਰਾ, ਬਿਆਨਿ ਫਿਰਾਕ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਵਸਲ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਜਦ ਤੋਂ ਖੋਗੀ, ਸਾਥੋਂ ਵਾਗ ਜੁਦਾਈ ।
ਬਿਰਹਾ ਵਾਲੀ ਕਥਾ ਅਸਾਂ ਤੋਂ, ਮੁੜ ਹੋਵਨ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, ਹੂ।
2. ਨੈਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਨ ਆਵੇ, ਬਿਨ ਤੇਰੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ।
ਲਭਦਾ ਨਾਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਓਥੇ, ਦਾਗ ਵਿਛੋੜੇ ਸੰਦਾ, ਹੂ।
3. ਹਿਜਰ ਤੇਰੇ ਨੇ, ਵਸਲ ਤੇਰੇ ਨੂੰ, ਨਹਿ ਮੈਲਾ ਸੀ ਕੀਤਾ ।
ਇਸ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਜਦ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ, ਬਚਨ ਵਸਲ ਦਾ ਮੀਤਾ, ਹੂ।
4. ਹਿਜਰ ਤੇਰੇ ਦੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ, ਡਿੱਗੀ ਜਦੋਂ ਚੰਗਾੜੀ ।
ਰੋਣ ਮੇਰੇ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਨੇ ਤਦ, ਕੁਲੀ ਹਿਜਰ ਦੀ ਸਾੜੀ, ਹੂ।
5. ਬਿਰਹਾ ਤੇਰੇ ਨੇ ‘ਗੋਇਆ’ ਉਤੇ, ਕੀਤਾ ਐਸਾ ਕਾਰਾ ।
ਜੋ ਕੁਝ ਬੀਤਿਆ ਨਾਲ ਓਸ ਦੇ, ਦੱਸੇ ਕੌਣ ਵਿਚਾਰਾ, ਹੂ।

**ਰਭੁਦ ਮਕੱਦਮਿ ਵਸਲੇਸ਼, ਜ ਮਨ, ਇਨਾਨਿ ਫਿਰਾਕ ।
ਦਿਹੇਮ ਤਾ ਬ-ਕੁਜਾ, ਸ਼ਰਹ ਦਾਸਤਾਨਿ ਫਿਰਾਕ ॥੧॥**

ਬਲਦਾਰਥ : ਰਭੁਦ—ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਮਕੱਦਮ—ਪੈਰ ਪਾਉਣਾ। ਵਸਲ+ਸ਼—ਉਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ। ਇਨਾਨ—ਵਾਗ। ਫਿਰਾਕ—ਜੁਦਾਈ। ਦਾਸਤਾਨ—ਕਹਾਣੀ। ਬ-ਕੁਜਾ—ਕਿਥੋਂ ਤਕ ? ਦਿਹੇਮ—ਅਸੀਂ ਦੇਈਏ, ਕਰੀਏ। ਸ਼ਰਹ—ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਣਾ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਪੈਰ ਪਾਉਣ ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਜੁਦਾਈ ਦੀ ਵਾਗ ਖੋਹ ਲਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕਰੀਏ। (ਭਾਵ, ਹੁਣ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ)।

ਨ ਬੂਦ ਗੈਰਿ ਤੋ, ਦਰ ਹਰ ਦੋ ਚਸ਼ਮੇ ਅਬਰੂਅਮ ।

ਨ ਯਾਫਤੇਮ ਦਰ ਆਂ ਜਾ, ਦਿਗਰ ਨਿਸ਼ਾਨਿ ਫਿਰਾਕ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਅਬਰੂ+ਅਮ—ਮੇਰੇ ਭਰਵੱਟੇ। ਨ ਯਾਫਤੇਮ—ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ। ਜਾ—ਬਾ। ਦਿਗਰ—ਹੋਰ, ਦੂਜਾ।

ਅਰਥ : ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, (ਇਸ ਲਈ) ਅਸਾਂ ਉਸ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ। (ਭਾਵ, ਜਦੋਂ ਸਾਡੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਗਡੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਤਾਂ ਵਿਛੋੜਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ)।

ਹਨੂਜ ਹਿਜਰ ਨਿਆਲੂਦਾ ਬੂਦ, ਵਸਲਿ ਤੁਰਾ ।

ਸੁਨੀਦਾ-ਅਮ, ਸੁਖਨਿ ਵਸਲ, ਅਜ਼ ਜ਼ਬਾਨਿ ਫਿਰਾਕ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਹਨੂਜ—ਅਜੇ। ਹਿਜਰ—ਜੁਦਾਈ। ਨਿਆਲੂਦਾ ਬੂਦ—ਨਹੀਂ ਲਬੇਝਿਆ ਸੀ। ਵਸਲ—ਮਿਲਾਪ। ਸੁਨੀਦਾ ਅਮ—ਮੈਂ ਸੁਣੀ ਹੈ। ਤੁਰਾ—ਤੇਰਾ।

ਅਰਥ : ਅਜੇ ਜੁਦਾਈ ਨੇ ਤੇਰੇ ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ (ਛੋਹ ਕੇ) ਅਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ (ਕਿ) ਮੈਂ ਜੁਦਾਈ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੇਂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਬਚਨ ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੈ।

ਚੁਨਾਂ ਜਿ ਹਿਜਰਤ, ਆਤਿਸ਼ ਫਿਤਾਦਹ ਦਰ ਦਿਲਿ ਮਨ ।

ਕਿ ਬਰਕਿ ਨਾਲਾ-ਇ ਮਨ, ਸੋਖਤ ਭਾਨਮਾਨਿ ਫਿਰਾਕ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਚੁਨਾਂ—ਅਜਿਹੀ। ਹਿਜਰ+ਤ—ਤੇਰਾ ਵਿਛੋੜਾ। ਆਤਸ਼—ਅੱਗ। ਫਿਤਾਦਹ—ਛਿੱਗੀ ਹੈ। ਬਰਕ—ਬਿਜਲੀ। ਨਾਲਾ—ਰੋਣਾ। ਸੋਖਤ—ਸਾੜ ਦਿਤਾ। ਭਾਨਮਾਨ—ਘਰ ਘਾਟ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਅੱਗ ਛਿੱਗੀ ਹੈ (ਲਗੀ ਹੈ) ਕਿ ਮੇਰੇ ਰੋਣ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਨੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਘਰ ਘਾਟ ਫੁਕ ਦਿੱਤਾ।

ਚਿ: ਕਰਦਾ ਅਸੁ ਫਿਰਾਕਿ ਤੋ, ਬਰ ਸਰਿ ‘ਗੋਇਆ’ ।

ਕਿ: ਦਰ ਛੁਮਾਰ ਨਿਆਇਦ ਮਰਾ, ਬਿਆਨਿ ਫਿਰਾਕ ॥੫॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਬਹੁ ਸਰਿ 'ਗੋਇਆ'—ਗੋਇਆ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ। ਬੁਮਾਰ—ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ। ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ (ਗੋਇਆ ਨੂੰ, ਉਸ ਨੂੰ)।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੇ 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ (ਪਤਾ ਨਹੀਂ) ਕੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਕੀ ਪੂੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ) ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਇਹ ਦਾਸਤਾਨ ਲੰਮੀ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਪ੍ਰੇਮ-ਮਾਰਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਖਦਾਈ ਸੈ ਹੈ, 'ਵਿਛੋੜਾ'। ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਜਦ ਜੀਵਨ ਦੇ ਚੁੱਣੋਂ ਦੁਖ ਦਾ ਬਿਉਗ ਬਿਆਨਿਆ ਤਾਂ ਵਿਛੋੜੇ, ਬਿਰਹੋਂ, ਹਿਜਰ ਦੇ ਛੁੱਧੇ ਤੇ ਆਸਹਿ ਦੁਖ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਉੱਤੇ ਕੀਤਾ :

ਦੁਖ ਦੇਣੋਵਾ, ਇਖੁ ਦੁਖ ਫੁਖ ॥ ਇਖੁ ਦੁਖ ਸਥਵਾਰ ਜਮਥੂਤ ॥

ਇਖੁ ਦੁਖ ਰੈਗ ਲਗੀ ਤਨਿ ਧਾਇ ॥ ਵੈਦ ਨ ਭੈਲੇ ਦਾਰੁ ਲਾਈ ॥

(ਮਲਾਰ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੨੫੬)

ਆਸਕਰਾਂ ਲਈ, ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਪੀੜਾ, ਮੌਤ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਿਆ-ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਇਕ ਘੜੀ ਦੀ ਜੁਦਾਈ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਇਕ ਜੁਗ ਸਮਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਜੁਗ ਵੀ ਕਲੂ ਦਾ ਜੁੱਗ—'ਇਕ ਘੜੀ ਨ ਮਿਲਤੇ ਤਾਂ ਕਲਿਜੁਹੈ ਹੋਤਾ'। ਪ੍ਰੇਮ-ਪ੍ਰਵਾਨਿਆਂ ਲਈ ਵਿਛੋੜਾ ਤਾਂ ਕੀ, ਇਸ ਦਾ ਬਿਆਲ ਮਾਤਰ ਹੀ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕਾਂਗ ਚੜ੍ਹ ਆਉਣ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਐਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ

ਵਿਛੋੜਾ ਸੁਣੇ ਫੁਖ, ਵਿਣੁ ਛਿਠੇ ਮਰਿਓਇ ॥

ਬਾਹੁ ਪਿਆਰੇ ਆਪਣੇ, ਬਿਰਹੀ ਨ ਧਾਰੋਇ ॥

(ਭਖਣੇ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੦੦)

ਪਰੰਤੂ, ਜਿਥੇ ਜੁਦਾਈ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਰੋਗ ਕਰਕੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਡਗੀਦ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਸਨਮਾਨਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਉਂ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਵਸਲ ਦਾ ਬੀਜ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਜੁਦਾਈ (ਫਿਲਾਕ) ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਪੀੜਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮੀਂਹ ਦੀ ਹਸਤੀ—ਗਰਮੀ, ਹੁੱਸ ਤੇ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਹਨੇਰੀ ਵਿੱਚ ਪਲਦੀ ਤੇ ਪੱਲਰਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਬੀਜ ਜੁਦਾਈ ਵਿੱਚ ਨਿੰਮਦਾ, ਪਲਦਾ ਤੇ ਜੰਮਦਾ ਹੈ।

ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਗੱਲ ਜੁਦਾਈ ਦੇ ਮੁੰਹੋਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੁਦਾਈ ਤੋਂ ਵੈਰਾਗ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਤੋਂ ਮਿਲਾਪ। ਤਾਂ ਹੀ ਤੇ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹੁੰਦੂਆਂ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਨੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਘਰ-ਬਾਰ ਢੂਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਮੰਤਕ ਬੜਾ ਛੁੱਘਾ, ਨਿਰਾਲਾ ਤੇ ਰਹੱਸਯ-ਮਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਧਨ-ਮਾਲ ਵਿੱਚ ਮਸਤ, ਇਹ ਮਾਇਆ-ਪਾਰੀ ਲੋਕ, ਹਾਲ-ਮਸਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਕੀ ਜਾਨਣ! ਕਉ ਇਸੇ ਵੇਗ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਬਿਆਨ ਇਤਨਾ ਮਹਾਨ ਤੇ ਮਹਿਮਾ-ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਕਰਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਗੁਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੫੦

ਬ-ਸਨੌ ਅਜ ਮਨ ਹਰਛ, ਅਜ ਰਹਤਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ।
 ਤਾ ਬਿਆਬੀ ਲੱਜਤ, ਅਜ ਗੁਢਤਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੧॥
 ਇਸ਼ਕ ਮੌਲਾ ਹਰ ਕਿਰਾ ਮਿਸਮਾਰ ਕਰਦ ।
 ਮੁਗਤਨਿਮ ਦਾਨਦ, ਸਰਿ ਦਰਕਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੨॥
 ਆਂ ਜਹੋ ਦਮ ਕੋ, ਬ-ਯਾਦਸ਼, ਬਿ-ਗੁਜਰਦ ।
 ਸਰ ਹਮਾਂ ਖੁਸ਼, ਕੋ ਰਵਦ, ਦਰਕਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੩॥
 ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਰ ਬਕਢ, ਦਰ ਰਾਹਿ ਉ ।
 ਏਸਤਾਦਹ ਤੱਕੀਆ ਬਰ ਦੀਵਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੪॥
 ਹਰ ਕਿ: ਸ਼ੁਦ ਦਰ ਰਾਹਿ ਮੌਲਾ, ਬੇ-ਅਦਬ ।
 ਹਮ ਚੂ ਮਨਸੂਰਸ਼ ਸਾਜਦ, ਬਰ ਦਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੫॥
 ਐ ਜਹੋ ਦਿਲ, ਕੋ ਜਿ ਇਸ਼ਕ ਹੱਕ, ਪੁਰ ਅਸੁ ।
 ਖਮ ਸੁਦਹ ਪੁਸ਼ਤਿ ਛਲਕ, ਅਜ ਬਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੬॥
 ਜਿੰਦਾ-ਮਾਨੀ ਦਾਇਮਾ, ਐ ਨੇਕ ਖੂ ।
 ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਸਲਤਨਤ ਬਿ-ਗੁਜਾਸਤਦ ।
 ਤਾ ਸ਼ਵੰਦ, ਆਂ ਮਹਰਮਿ ਅਸਰਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੭॥
 ਮਰਹਮੇ ਜੁਜ ਬੰਦਰੀ, ਦੀਗਰ ਨ ਦੀਦ ।
 ਹਮਚੂ 'ਗੋਇਆ', ਹਰਕਿ: ਸ਼ੁਦ ਬੀਮਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੮॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਏਸ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਮਨਜ਼ ਦਾ ਮੈਬੋ, ਸੁਣੀ ਹਾਲ ਤੂੰ ਪਿਆਰੇ।
 ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਥੀ ਤੈਨੂੰ ਆਵਣ, ਸੁਰਗੀ ਇਸ਼ਕ-ਹੁਲਾਰੇ, ਹੁ।
੨. ਇਸ਼ਕ ਮਾਹੀ ਦਾ ਜਿਸ ਤਨ ਲੱਗੇ, ਕਰਦਾ ਖੁਬ ਖੁਆਰੀ।
 ਜਾਣ, ਸੁਭਗਾ ਸਿਰ ਉਸ ਤਾਈ, ਜਾਵੇ ਜੋ ਬੌਲਹਾਰੀ, ਹੁ।
੩. ਦਮ ਸਫਲਾ ਹੈ ਓਹੋਚਿ ਜਿਹੜਾ, ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਵਿਹੜੇ।
 ਧੰਨ ਸੀਸ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਮਾਰਗ, ਚੱਲ ਕੇ ਸੁਕਰ ਮਨਾਵੇ, ਹੁ।
੪. ਲੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੇਮੀ, ਸੀਸ ਤਲੀ ਤੇ ਧਰ ਕੇ।
 ਇਸ਼ਕ-ਕੰਧ ਦਾ ਲਈ ਸਹਾਰਾ, ਤਾਂਘ ਮਾਹੀ ਦੀ ਕਰਦੇ, ਹੁ।
੫. ਨਿਮਲ ਭਉ ਤੋਂ ਸਖਣਾ ਹੋ ਜੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਆਵੇ।
 ਉਹ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਵਾਡੂ, ਜਾਣੀ, ਸੁਲੀ ਟੰਗਿਆ ਜਾਵੇ, ਹੁ।
੬. ਧੰਨ ਆਖੋ ਉਸ ਦਿਲ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿਚ, ਪੀਆ-ਪ੍ਰੇਮ ਸਮਾਇਆ।
 ਭਾਰ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਕੈਸੇ, ਕੋਖੇ, ਬਲੀ ਆਕਾਸ਼ ਫੁਕਾਇਆ, ਹੁ।
੭. ਹੈ ਨੇਕ ਦਿਲ ਬੀਥੇ ਬੰਦੇ, ਸਦ-ਜੀਵਨ ਤੂੰ ਮਾਣੇ।
 ਜੇ ਹੂੰ ਕਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਸਤਰੋਂ, ਸੁਣ ਲਈ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਗਾਣੇ, ਹੁ।
੮. ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਤਮਤ ਤਾਜ ਨੂੰ, ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਲੱਤ ਮਾਰੀ।
 ਤਾਂ ਸੁ ਬੇਰ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਸਾਰਾ, ਪਾ ਸੱਕਣ ਇਕ ਬਾਣੀ, ਹੁ।
੯. ਫਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨ ਫਗਤੀ, ਦਾਰੂ ਹੋਰ, ਰਾਸ ਨ ਆਵੇ।
 'ਗੋਇਆ' ਬਾਕੂ ਰੋਗ ਇਸ਼ਕ ਦਾ, ਤਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਹੁ।

ਬ-ਬਨੋ ਅਜ਼ ਮਨ ਹਰਛ, ਅਜ਼ ਰਛਤਾਰਿ ਇਸ਼ਕ।

ਤਾ ਬਿਆਬੀ ਲੱਜਤ, ਅਜ਼ ਗੁਛਤਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਬ : ਬ-ਬਨੋ—ਤੂ ਸੁਣ। ਅਜ਼ ਮਨ—ਮੈਥੋ। ਹਰਛ—ਗੱਲ। ਰਛਤਾਰ—ਚਾਲ,
ਤੁਰ। ਬਿਆਬੀ—ਤੂ ਪਾਵੋ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ।

ਅਰਥ : ਤੂ ਮੈਥੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੂ ਇਸ਼ਕ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ।

ਇਥਕਿ ਮੌਲਾ, ਹਰ ਕਿਰਾ ਮਿਸਮਾਰ ਕਰਦ।

ਮੁਗਤਨਿਮ ਦਾਨਦ, ਸਰਿ ਦਰਕਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਬ : ਹਰ ਕਿਰਾ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ। ਮਿਸਮਾਰ ਕਰਦ—ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ।
ਮੁਗਤਨਿਮ—ਗਨੀਮਤ, ਸੁਭਾਗ। ਦਾਨਦ—ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਦਰਕਾਰਿ ਇਸ਼ਕ—ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ
ਕਾਰ ਵਿੱਚ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੌਲਾ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਨੇ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਬਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੇਮ
ਲਗਾ ਹੈ), ਉਹ (ਆਪਣੇ) ਸਿਰ ਦਾ, ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਰੇ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਗ (ਸਫਲਾ)
ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਆਂ ਜਹੇ ਦਮ ਕੋ, ਬ-ਯਾਦਸ਼ ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰਦ।

ਸਰ ਹਮਾਂ ਭੁਬਾ, ਕੋ ਰਵਦ, ਦਰਕਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਬ : ਜਹੇ—ਵਾਹ ਵਾਹ, ਧੰਨ। ਕੋ—(ਕਿ+ਓ) ਕਿ ਉਹ, ਜੋ। ਬਯਾਦ+ਸ਼—
ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ। ਯਾਦ—ਸਿਮਰਨ, ਚਿੰਤਨ। ਰਵਦ—ਤੁਰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਉਹ ਸਵਾਸ ਵਾਹ ਵਾਹ (ਸਫਲ) ਹੈ ਜੋ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ
ਲੇਂਧੇ। ਉਹ ਸਿਰ ਧੰਨ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਚਲੇ, ਭੇਟ (ਹੋਵੇ)।

ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਰ ਬਕਢ, ਦਰ ਰਾਹਿ ਉੱਤੀ।

ਏਸਤਾਦਹ ਤੱਕੀਆ ਬਰ ਦੀਵਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਬ : ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ—ਸੈਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ, ਬੇਅੰਤ। ਬ+ਕਢ—ਹਬੇਲੀ ਉੱਤੇ।
ਏਸਤਾਦਹ—ਖੜੇ ਹਨ। ਤੱਕੀਆ—ਛੋਹ।

ਅਰਥ : ਬੇਅੰਤ (ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਜਨ) ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤਲੀ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ,
ਗੁਰਦੇਵ) ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਕੰਧ ਨਾਲ ਢੋਹ ਲਾਈ ਖੜੇ ਹਨ।

ਹਰ ਕਿ: ਭੁਦ ਦਰ ਰਾਹਿ ਮੌਲਾ, ਬੇ-ਅਦਬ।

ਹਮ ਬੁ ਮਨਸੁਰਬ ਸਾਜ਼ਦ, ਬਰ ਦਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਦ—ਹੋਇਆ। ਹਮ ਚੁੰ—ਵਾਂਗ। ਸਾਜ਼ਦ—ਸਜਦਾ ਹੈ। ਦਾਰ—ਸੂਲੀ। ਚੇ—ਅਦਬ—ਨਿਰਮਲ ਭੈ ਤੋਂ ਸਖਣਾ।

ਅਰਥ : ਹਰ ਉਹ, ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਲ ਭੈ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹ ਉਸ ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗ ਇਸਕ ਦੀ ਸੂਲੀ ਉਤੇ (ਹੀ) ਸਜਦਾ (ਫ਼ਬਦਾ) ਹੈ।

ਐ ਜ਼ਹੇ ਦਿਲ, ਕੋ ਜ਼ਿ ਇਸ਼ਕਿ ਹੱਕ, ਪੁਰ ਅਸੁ।

ਖਮ ਸੁਦਹ ਪੁਸ਼ਤਿ ਫਲਕ, ਅਜ ਬਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜ਼ਹੇ—ਧੰਨ ਹੈ। ਪੁਰ—ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਖਮ ਸੁਦਹ—ਕੁੱਝਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫਲਕ—ਅਸਮਾਨ। ਬਾਰ—ਭਾਰ।

ਅਰਥ : ਉਹ ਦਿਲ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। (ਪੇਮ ਇਤਨਾ ਮਹਾਨ ਹੈ ਕਿ) ਅਸਮਾਨ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਕੁੱਝੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਵ—ਅਕਾਸ਼ ਵੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਿਆਰ (ਖਿੱਚ) ਵਿੱਚ ਕੁੱਝਾ (ਗੁੰਬਦ ਨੁਸਾ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਝੁਕ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਿੰਦਾ-ਮਾਨੀ ਦਾਇਮਾ, ਐ ਨੇਕ ਝੂ।

ਬਿਸ਼ਨਵੀ ਗਰ ਜਮ-ਜਮਹ, ਅਜ ਤਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾਨੀ—ਰਹੇਂ। ਦਾਇਮਾ—ਸਦਾ ਹੀ। ਨੇਕ ਝੂ—ਨੇਕ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ। ਬਿਸ਼ਨਵੀ—ਤੂੰ ਸੁਣੋਂ। ਜਮ-ਜਮਹ—ਗਾਗ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਸੁਰ।

ਅਰਥ : ਐ ਨੇਕ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼, ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਜਿੰਦਾ ਰਹੇਂਗਾ, ਜੋ ਤੂੰ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਤਾਰ ਤੋਂ ਜਮ-ਜਮਹ (ਸੰਗੀਤ) ਸੁਣ ਲਵੋਂ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਸਲਤਨਤ ਬਿ-ਗੁਜ਼ਾਸ਼ਤੰਦ।

ਤਾ ਸ਼ਵੰਦ, ਆਂ ਮਹਰਮਿ ਅਸਰਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਿ-ਗੁਜ਼ਾਸ਼ਤੰਦ—ਛੱਡ ਗਏ। ਤਾ—ਤਾਂ ਜੁ। ਸ਼ਵੰਦ—ਹੋਣ, ਹੋ ਸਕਣ। ਮਹਰਮ—ਵਾਕਫ। ਆਂ—ਉਹ। ਅਸਰਾਰ—ਭੇਦ।

ਅਰਥ : ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ (ਆਪਣੀਆਂ) ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ (ਹਕੂਮਤਾਂ) ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਇਸ਼ਕ (ਪ੍ਰੀਤ ਗੇਤ) ਦੇ ਭੇਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣ੍ਹ ਹੋ ਸਕਣ।

ਮਰਹਮੇ ਚੁਜ਼ ਬੰਦਰਗੀ, ਦੀਗਰ ਨ ਦੀਦ।

ਹਮਚੁ 'ਗੋਇਆ', ਹਰਕਿ: ਬੁਦ ਬੀਮਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਰਹਮ—ਦਵਾਈ। ਚੁਜ਼—ਸਿਵਾਏ, ਬਿਨਾਂ। ਦੀਗਰ—ਹੋਰ ਕੋਈ। ਦੀਦੀ—ਕੋਈ। ਹਮਚੁ—ਵਾਂਗ।

ਅਰਥ : ਉਸ (ਆਸ਼ਕ) ਨੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਵਾਈ ਨਹੀਂ

ਵੇਖੀ (ਵਰਤੀ), ਜਿਹੜਾ 'ਗੋਇਆ' ਵਾਂਗ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਸੁਮਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। (ਭਾਵ, ਪ੍ਰੇਮ-ਪੀੜਾ ਦੀ ਦੁਆ ਕੇਵਲ ਹਰੀ-ਸਿਸਰਨ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਪ੍ਰੇਮ (ਇਸ਼ਕ) ਇਕ ਅਤਿ ਅਨੂਪਮ, ਸੂਖਮ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਜਜ਼ਬੇ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਰੱਬ ਕਰਕੇ ਪੂਜਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਪਾਂਧੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋ ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਆਤਮਕ ਮਿਲਾਪ ਕਰਕੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਖਿਚ ਕਰਕੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰੇਕ ਸ਼੍ਵੇਅ, ਸ੍ਰੈ-ਕੇਂਦਰ ਅਥਵਾ ਨਿਜ-ਸਰੂਪ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਮਹਿਸੂਸਦੀ ਹੈ।

ਇਸ਼ਕ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ ਹਕੀਕੀ ਤੇ ਸੁੱਡ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ। ਹੱਡ, ਮਾਸ, ਰੂਪ, ਰੰਗ ਵੇਖ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ (ਕਾਮ ਆਦਿ) ਦੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਵੇਗ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰੇਮ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਥਿਨਾਸੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਛਿਨ-ਭੰਗਰ ਹਨ, ਅਲਪ ਸੁੱਖ-ਦਾਤੇ।

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਚਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹਕੀਕਤਾਂ ਤੇ ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਪਹਿਲੀ ਸੱਚਾਈ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੀ ਅਸਲ ਆਬਾਦੀ ਹੈ, ਸੁਭਾਗ ਹੈ। ਉਹੀ ਸਿਰ ਅਤੇ ਸਵਾਸ ਸਫਲ ਹਨ ਜੋ ਰੱਬ-ਯਾਰ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਿਰ-ਲੱਭਾਂ ਦੀ, ਜੋ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਲੇਲੀਆਂ ਉਤੇ ਰੱਖ ਕੇ 'ਯਾਰ' (ਮਿੱਤਰ) ਦੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਤਕੀਆ ਲਾਈ ਖੜੇ ਹਨ, ਸੁਮਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਭ—ਧਰਤੀ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਤਾਰਾ-ਮੰਡਲ, ਖੰਡ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਿੰਡ ਖਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਬੱਝੇ ਪਏ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਆਕਾਸ਼ ਵੀ ਇਸ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਖਿਚ, ਅਥਵਾ, ਭਾਰ ਨਾਲ ਕੁੱਬਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਨਗਮੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਸਦਾ ਜਿੰਦਾ ਹਨ। ਇਹ ਨਗਮੇ ਇਤਨੇ ਸੁਗੀਲੇ ਤੇ ਅਨੰਦ-ਦਾਇਕ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਮਾਨਣ ਲਈ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਤਖਤਾਂ ਤੇ ਤਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਕੇ, ਗੋਦੜੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਮਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਸਲੀ ਤੇ ਅਥਦੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਝਲਕ ਵੇਖੀ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਕੰਦਰ ਮਹਾਨ ਤੇ ਫਿਲਾਸਫਰ ਡਾਇਰਿਜਨੀਜ਼ ਵਿਚ ਹੋਈ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੜ੍ਹ ਹੈ—ਮਹਾਨ ਸਿਕੰਦਰ ਇਕ ਬੇਪਰਵਾਹ ਦਰਵੇਸ਼, ਡਾਇਰਿਜਨੀਜ਼, ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸੁੱਖਹ, ਉਸ ਸਮੇਂ, ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ, ਜਦ ਉਹ ਇਕ ਚਟਾਨ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਆਪਣੀ ਗੋਦੜੀ ਨੂੰ ਟਾਂਕੇ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਮਗਨ ਸੀ। ਸਿਕੰਦਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਵੇਖ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਮਹਾਨ ਜੇਤੂ ਪਾਸੋਂ, ਜੋ ਜੀਅ ਚਾਹੇ, ਮੰਗ ਲਵੇ। ਪਰੰਤੂ, ਫਿਲਾਸਫਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲਾ-ਪਰਵਾਹੀ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਮੰਗਦਿਆਂ ਲੱਜਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵੀ ਦਾਸ ਹੋਵੇ। ਜਦ ਸਿਕੰਦਰ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਮੰਗੀ, ਤਾਂ ਮਹਾਨ ਸੰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, 'ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੂੰ ਇਹ ਜਿੱਤਾ', ਲੋਭ (Greed) ਤੇ ਹਉਮੈ (Ego) ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਕੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ

ਮਹਾਂਬਲੀ ਢੁਤ ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਫੇਰ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸ ਕਿ ਕੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਗੁਲਾਮਾਂ ਦਾ
ਗੁਲਾਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਾਹ ?'

ਸੋ, ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਬੀਮਾਰ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਦੁਆਈ ਲੱਭੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ 'ਬੰਦਗੀ,
ਬੰਦਗੀ, ਬੰਦਗੀ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਇਹ ਛੁਗਮਾਨ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ

ਅਨਿਕ ਉਪਾਵੀ ਰੋਗੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਰੋਗੁ ਮਿਟੈ ਹਰਿ ਅਵਖਧੁ ਲਾਇ ॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੯)

ਹਾਫਿਜ਼ ਸ਼੍ਰੀਗਯਾਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਭਾਵ-ਪੂਰਤ ਸ਼ੇਅਰ ਹੈ

ਬਰ ਸਰਿ ਬਾਲੀਨ ਮਨ, ਬਰਬੇਜ਼ ਓ ਨਾਦਾਂ ਤਬੀਬ ।

ਦਰਦ-ਮੰਦਾਂ ਇਸ਼ਕ ਰਾ, ਦਾਰੂ, ਬਜੁੱਜ ਦੀਦਾਰ, ਨੇਸਤ ।

[ਭਾਵ—ਐ ਬੇ-ਸਮਝ ਹਕੀਮ, ਮੇਰੇ ਸਿਰੋਂ ਉਠ ਖੜਾ ਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ
ਦਾ ਦਾਰੂ (ਪਿਆਰੇ ਦੇ) ਦੀਦਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ।]

—੦—

ਦਾਰੂਏ ਹਰ ਦਰਦ ਰਾ ਯਾਦਿ ਭੁਦਾ ਅਸੁ ।

ਜਾਂ ਕਿ:, ਦਰ ਹਰ ਹਾਲ ਹੱਕ ਦਾਰਦ, ਰਵਾਂ ਅਸੁ ॥੧੧੨॥

(ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਹਰ ਦੁੱਖ-ਦਰਦ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਸ ਹਾਲਤ
ਵਿੱਚ ਸੱਚਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੱਖੇ, ਉਹੀ ਵਾਜ਼ਬ ਹੈ।

[ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੫੧]

ਜਾਂ ਆਫਰੀਦਾ ਅਸੁ ਮਰਾ, ਆਂ ਖੁਦਾਏ ਪਾਕ ।
 ਜੁਜ਼ ਹਰਫਿ ਹੱਕ, ਕਿ ਗੈਰ ਨਿਆਇਦ, ਜਿ ਜਿਸਮਿ ਖਾਕ ॥੧॥
 ਦਰ ਹਿਜਰਿ ਤੁਸੁ, ਜਾਨੋਂ ਦਿਲਿ ਆਸ਼ਕਾਂ ਚੁਨੀਂ
 ਚੂਂ ਲਾਲਹ ਦਾਗ ਬਰ ਜਿਗਰੋ ਸੀਨਾ ਚਾਕ ਚਾਕ ॥੨॥
 ਈਂ ਗਾਫਲਤ ਅਸੁ ਮਰਗ, ਕਿ: ਬੇ ਯਾਦਿ ਹੱਕ ਬਵਦ ।
 ਚੂਂ ਸਾਇਆ-ਇ ਤੋ ਹਸੁ, ਨ-ਦਾਰੇਮ ਹੇਚ ਬਾਕ ॥੩॥
 ਤਾਜੇ ਨਰੀਂ ਗੁਜ਼ਾਸ਼ਤਹ ਸ਼ਾਹਾਂ, ਜਿ ਬਹਰਿ ਤੋ ।
 ਬਿ-ਕਸ਼ਾ ਜਿ ਰੁਖ ਨਕਾਬ, ਕਿ ਆਲਮ ਸੁਦਹ ਹਲਾਕ ॥੪॥
 ਐ ਖਾਕਿ ਦਰਗਹਿ ਤੋ, ਸ਼ਿਡਾ ਬਖਸ਼ ਆਲਮ ਅਸੁ ।
 ਰਹਮੇ ਬਕੁਨ ਬਹਾਲਿ ਗਰੀਬਾਨਿ ਦਰਦਨਾਕ ॥੫॥
 ਦੁਨੀਆ-ਅਸੁ ਕਾਂ ਖਰਾਬ ਕੁੱਨ, ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ ਅਸੁ ।
 ਦਾਰਾ ਬ-ਖਾਕ ਰਫਤਾ, ਓ ਕਾਰੂੰ ਸੁਦਾ ਹਲਾਕ ॥੬॥
 ਚਸ਼ਮਮ ਹਮੇਸ਼ ਬੇ ਤੋ, ਗੁਹਰਬਾਰ ਮੇ-ਸ਼ਵਦ ।
 'ਗੋਇਆ' ਮਿਸਾਲ ਦਾਨਹ, ਕਿ ਅਜ ਬੋਸਾ-ਹਾਏ ਤਾਕ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਪਾਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਸਾਨੂੰ ਜਦ ਹੈ ਭਾਈ।
 ਸਿਮਰਨ ਬਾਝੋਂ ਤਨ ਇਹ ਖਾਕੀ, ਜਾਣੇ ਗੱਲ ਨ ਕਾਈ, ਹੂ।
੨. ਵਿੱਚ ਹਿਜਰ ਦੇ ਜਿੰਦ ਆਸ਼ਕ ਦੀ, ਪੋਸਤ ਫੁਲ ਜਿਉਂ ਵੀਰਾ।
 ਦਾਗੀ ਜਿਗਰ ਤੇ ਸੀਨਾ ਉਸ ਦਾ, ਹੋਇਆ ਲੀਰਾਂ ਲੀਰਾਂ, ਹੂ।
੩. ਤੇਰੀ ਯਾਦੋਂ ਸੱਖਣਾ ਬੰਦਾ, ਗਫਲਤ-ਮੌਤੇ ਮਰਦਾ।
 ਪਰ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਇਆ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਮਰਨੋਂ ਡਰਦਾ, ਹੂ।
੪. ਤੇਰੀ ਖਾਤਰ ਰਾਜ ਭਾਗ ਨੂੰ, ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਲੱਤ ਮਾਰੀ।
 ਪਰਦਾ ਚੁੱਕੀਂ ਮੁਖੋਂ, ਮਾਹੀ! ਤੜਪੇ ਖਲਕਤ ਸਾਰੀ, ਹੂ।
੫. ਤੇਰੀ ਧੂੜੋਂ ਮਿਟਦੀ, ਪ੍ਰੀਤਮ! ਪੀੜਾ ਜੱਗ ਦੀ ਸਾਰੀ।
 ਏਸ ਨਿਮਾਣੇ ਉੱਤੇ ਸਤਿਗੁਰ, ਮਿਹਰ ਕਰੋ ਇੱਕ ਵਾਰੀ, ਹੂ।
੬. ਲੋਕ ਅਤੇ ਪਲੋਕ ਵਿਗਾੜੇ, ਮਮਤਾ ਮੋਹਨੀ ਮਾਇਆ।
 ਦਾਰਾ ਕਥਰ 'ਚ ਪਾਇਆ ਇਸ ਨੇ, ਕਾਰੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ, ਹੂ।
੭. ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਨੈਣ 'ਗੋਇਆ' ਦੇ, ਛਮ ਛਮ ਨੀਰ ਵਹਾਂਦੇ।
 ਜਿਵੇਂ ਅੰਗੂਸੀ ਗੁੰਢੇ ਵਿਚੋਂ, ਦਾਣੇ ਕਿਰ ਕਿਰ ਜਾਂਦੇ, ਹੂ।

ਜਾਂ ਆਫ਼ਰੀਦਾ ਅਸੁ ਮਰਾ, ਆਂ ਭੁਦਾਏ ਪਾਕ ।

ਜੁ ਜ਼ ਹਰਾਫ਼ ਹੱਕ, ਕਿ ਰੈਰ ਨਿਆਇਦ, ਜਿ ਜਿਸਮਿ ਖਾਕ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਆਫ਼ਰੀਦਾ ਅਸੁ—ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਾਂ—(ਅਜ਼+ਆਂ) ਕਿਉਂ ਜੁ। ਨਿਆਇਦ—ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜਿਸਮਿ ਖਾਕ—ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਕਿਉਂ ਜੁ ਉਸ ਪਵਿੱਤਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਇਸ) ਖਾਕੀ (ਪੰਜ ਭੂਤਕ) ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ (ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ) ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ (ਨਿਕਲਦੀ)।

ਦਰ ਹਿਜਰਿ ਤੁਸੁ, ਜਾਨੋਂ ਦਿਲਿ ਆਸ਼ਕਾਂ ਚੁਨੀਂ।

ਚੁੰ ਲਾਲਹ ਦਾਗ ਬਰ ਜਿਗਰੇ ਸੀਨਾ ਚਾਕ ਚਾਕ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਚੁਨੀਂ—ਕਿਵੇਂ। ਲਾਲਹ—ਪੋਸਤ ਦਾ ਫੁੱਲ। ਚਾਕ ਚਾਕ—ਲੀਰਾਂ ਲੀਰਾਂ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਪੇਮੀਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਤੇ ਦਿਲ ਇਵੇਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪੋਸਤ ਦੇ ਫੁੱਲ ਦੇ ਜਿਗਰ ਉਤੇ ਦਾਗ ਤੇ ਸੀਨਾ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

ਈਂ ਗ੍ਰਾਫ਼ਲਤ ਅਸੁ ਮਰਗ, ਕਿ: ਬੇ ਯਾਦਿ ਹੱਕ ਬਵਦਾ।

ਚੁੰ ਸਾਇਆ-ਇ ਤੋ ਹਸੁ, ਨਾ-ਦਰੇਮ ਹੇਚ ਬਾਕ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਗ੍ਰਾਫ਼ਲਤ—ਸੁਸਤੀ, ਅਰੁਚੀ। ਮਰਗ—ਮੌਤ। ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਨਾ ਦਾਰੇਮ—ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਬਾਕ—ਡਰ, ਭਉ।

ਅਰਥ : ਇਹ ਸੁਸਤੀ (ਅਰੁਚੀ) ਮੌਤ ਹੈ, ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਸਖਣੇ ਹੋਇਆਂ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਤੇਰੀ ਡਤਰ-ਛਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ (ਕਿਉਂ ਜੁ ਤੇਰੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਡਟਕ ਸਕਦੀ)।

ਤਾਜੇ ਨਗੀਂ ਗੁਜ਼ਾਸ਼ਤਹ ਸ਼ਾਹਾਂ, ਜਿ ਬਹਰਿ ਤੋ ।

ਬਿ-ਕੁਸ਼ਾ ਜਿ ਰੁਖ ਨਕਾਬ, ਕਿ ਆਲਮ ਬੁਦਹ ਹਲਾਕ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਨਗੀਂ—ਨਗੀਨੇ। ਗੁਜ਼ਾਸ਼ਤਹ—ਤਿਆਗ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਬਿ-ਕੁਸ਼ਾ—ਖੋਲ੍ਹਾ। ਨਕਾਬ—ਪਰਦਾ, ਘੁੰਡ। ਬੁਦਹ—ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਤਾਜ ਤੇ ਨਗੀਨੇ (ਖੋਲ੍ਹਾਨੇ) ਤੇਰੀ ਖਾਤਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਘੁੰਡ (ਪਰਦਾ) ਖੋਲ੍ਹ (ਚੁਕ), ਕਿਉਂ ਜੁ ਜਗਤ (ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ) ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤੜ੍ਹਡ ਰਿਹਾ ਹੈ)।

ਐ ਖਾਕਿ ਦਰਗਹਿ ਤੋ, ਬਿਛਾ ਬਖਸ਼ ਆਲਮ ਅਸੁ ।

ਰਹਮੇ ਬਕੁਨ ਬਹਾਲਿ ਗਰੀਬਾਨਿ ਦਰਦਨਾਕ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਸਫ਼ਾ—ਅਰੋਗਤਾ। ਦਰਦਨਾਕ—ਤਰਸ ਯੋਗ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਤੇਰੀ ਦਰਗਾਹ ਦੀ ਪੂੜ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਰੋਗਤਾ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, (ਇਸ ਲਈ) ਤੂੰ (ਅਸਾਂ) ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਤਰਸ ਯੋਗ ਦਸ਼ਾ ਉਤੇ ਦਿਇਆ ਕਰ।

ਦੁਨੀਆ-ਅਸੁ ਕਾਂ ਖਰਾਬ ਕੁੱਨ, ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ ਅਸੁ।

ਦਾਰਾ ਬ-ਭਾਕ ਰਛਤਾ, ਓ ਕਾਰੂੰ ਸੁਦਾ ਹਲਾਕ ॥੬॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦੁਨੀਆ—ਅਸੁ—ਮਾਇਆ ਹੈ। ਕਾਂ—(ਕਿ ਆਂ) ਕਿ ਉਸ ਨੇ, ਜਿਸ ਨੇ। ਖਰਾਬ—ਬਰਬਾਦ। ਦਾਰਾ—ਈਰਾਨ ਦਾ ਇਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜੋ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਕੰਦਰ ਮਹਾਨ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਜੁੱਧ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਾਰੂੰ—ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਸਾ ਦਾ ਚੜੇਗਾ ਭਾਈ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਧਨਵਾਨ ਸੀ। ਉਸ ਪਾਸ ਚਾਲੀ ਗੰਜ (ਖਜ਼ਾਨੇ) ਪਨ ਸੌਂ। ਮੁਸਾ ਦੇ ਸਮਝਾਊਣ ਉਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਲਟੀ ਉਸ ਉਤੇ ਵਿਕਾਰੀ (ਜੱਨਾਹੀ) ਹੋਣ ਦੀ ਤੁਹਾਤ ਲਾਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਖੁਦਾ ਨੇ ਮੁਸਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਗੀ ਕੀਤਾ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਬਾਰ ਸਮੇਤ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਪਸਾ ਦਿੱਤਾ। (ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ—ਬਸ, ਧਸਾ ਦਿੱਤਾ ਅਸਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ)।

ਅਰਥ : (ਇਹ) ਮਾਇਆ (ਹੀ) ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। (ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਆ ਕੇ) ਦਾਰਾ ਕਬਰ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਕਾਰੂੰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਚਸ਼ਮ ਹਮੇਸ਼ ਬੇ ਤੋ, ਗੁਹਰਬਾਰ ਮੇ-ਸ਼ਵਦ।

‘ਗੋਇਆ’ ਮਿਸਾਲਿ ਦਾਨਹ, ਕਿ ਅੜ ਖੋਸ਼ਾ-ਹਾਏ ਤਾਕ ॥੭॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਚਸ਼ਮ+ਮ—ਮੇਰੀ ਅੱਖ। ਹਮੇਸ਼—ਸਦਾ। ਗੁਹਰਬਾਰ—ਮੇਤੀ ਵਰਸਾਊਣ ਵਾਲੇ। ਖੋਸ਼ਾ-ਹਾਏ ਤਾਕ—ਅੰਗੂਰਾਂ ਦਾ ਗੁੱਛਾ। ਤਾਕ—ਅੰਗੂਰ, ਦਾਖ ਦਾ ਰੁਖ।

ਅਰਥ : ਮੇਰੀ ਅੱਖ (ਅੱਖਾਂ) ਤੇਰੇ ਬਗੀਰ ਸਦਾ ਮੇਤੀ (ਅਥਰੂ) ਵਰਸਾਊਣ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰੂ ਵਹਾਉਂਦੀ ਹੈ), ਜਿਵੇਂ, ਅੰਗੂਰ ਦੇ ਗੁੱਛੇ ਤੋਂ ਇਕ ਇਕ ਦਾਣਾ (ਬਾਹਰ ਹੋਣਾਂ ਆ ਛਿਗਦਾ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਹਨ—ਇਕ ਆਤਮਕ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਕਿਤਕ (ਸੀਰਕ)। ਭਾਵੇਂ, ਆਤਮਕ ਭਾਗ ਮੁੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਤਕ ਗੌਣ, ਪਰੰਤੂ ਮਹਾਂ ਮੋਹਣੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਭਾਵ ਹੇਠ ਪਾਣੀ, ਸਰੀਰਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਜਲ ਮਿਥ ਲੈਣ ਦੀ ਭਾਗੀ ਭੂਲ ਕਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਬਨ ਅਨੁਸਾਰ, ‘ਹੀ’ ਨੇ ਆਪਣੀ ‘ਜੱਤਿ’ ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਧਰੀ, ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਜੱਗ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਪਰੰਤੂ, ਇਥੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ

ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਚਨਾਵਾਂ 'ਹਰੀ' ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਦਾਸ਼ੀ, 'ਮਾਇਆ', ਦੇ ਚੰਕਰ ਵਿਚ ਛੋਸ਼ ਗਿਆ। ਹਰੀ-ਲਿਵ ਛੁਟ ਗਈ ਤੇ ਇਹ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੁਕਮੀ ਬੱਦਾ ਬਣ ਬੈਠਾ।

ਏ ਸਰੀਰਾ ਮੇਰਿਆ, ਹਰਿ ਤੁਮ ਮਹਿ ਜੰਤਿ ਰਖੀ, ਤਾ ਤੂ ਜਗ ਮਹਿ ਆਇਆ ॥੩੩॥..

ਪਰਤ੍ਤੁ ਲਿਵ ਛੁਕਵੀ, ਲਗੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ, ਮਾਇਆ ਅਮਰੁ ਵਰਤਾਇਆ ॥੨੯॥

(ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ,

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਸੇਵਕ ਹੋ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜਿਆ ਅਤੇ

ਜੇਹਾ ਸੇਵੇ, ਤੇਹੋ ਹੋਵੈ.....

(ਵਾਰ ਬਿਹਾਰਿਆ, ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੫੪੯,

ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਥੇ ਮਾਇਆ-ਪੂਜਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਛਲਣੀ ਤੇ ਚੌਰਟੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਜੀਵਨ, ਛਿਨ-ਭੰਗਰ ਰਸ ਤੇ ਅਲਪ ਸੁਖ ਦੀ ਪਾਪਤੀ ਹੋਈ, ਓਥੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿ-ਚਿੱਤ-ਅਨੰਦ-ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਪਰਮ ਸੁਖ ਤੇ ਕਲਿਆਨ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਮਿਲੀ।

ਇਸ ਗੁਜ਼ਲ ਵਿਚ ਐਸੇ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਝਲਕੀ ਵਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਸਾਡੇ ਪੰਜ-ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਸਵਾਸ ਸਵਾਸ, ਸੁਕਰਾਨੇ ਵਜੋਂ, ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਜਾਪ ਹੋਣਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਫੇਰ, ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਮਿਹਰਵਾਨ ਪਿਤਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਸਰਨ ਉਤੇ ਸਾਡਾ ਜਿਗਰ ਤੇ ਛਾਤੀ ਲੀਰਾਂ ਲੀਰਾਂ ਹੋਵੇ, ਭੁੱਜ ਜਾਵੇ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਣਾ ਮੌਤ ਹੈ ਤੇ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ। ਫੇਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੀਤ-ਪਵਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੋਤ ਦੀ ਇਕ ਵੀ ਝਲਕ ਦਿੱਸ ਪਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਜਲਵੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਤਰ ਤਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਤਖਤਾਂ ਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤਿਆਗ ਕੇ ਤੇਰੀ ਚਰਨ-ਪੜ੍ਹੇ ਦੇ ਤਾਲਬ ਬਣ ਬੈਠੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਚਿੱਠੇ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਛਲਣੀ ਮਾਇਆ, ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਉਹੀ ਮਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਪਿਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਦਾਰਾ (ਈਰਾਨ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ) ਖਾਲੀ ਹੱਥੀਂ ਕਬਰ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਕਿਰਪਨ ਕਾਰੂੰ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਅਸੀਰ ਵਿਚ ਛੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨੇਤਰ ਤੇਰੀ ਦੀਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੌਤੀ (ਹੁੰਡੂ) ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ, ਗਰਦ-ਗੁਬਾਰ ਧੁਪਦੀ ਅਤੇ ਸੁਖ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਘਰ ਬਾਰੇ ਅਰਸੀ ਛੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ

ਹਰਖ ਅਨੰਡ, ਸੈਗ ਨਹੀਂ ਬੀਆ ॥

ਮੈ ਘੜ੍ਹ, ਗੁਰਿ, ਨਾਨਕ ਕਉ ਦੀਆ ॥

(ਗਊਤ੍ਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੯੬)

ਰਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੫੨

ਐ ਕਮਾਲ ਤੋ, ਕਮਾਲਸਤੋ, ਕਮਾਲਸਤੋ, ਕਮਾਲ।
 ਐ ਜਮਾਲ ਤੋ, ਜਮਾਲਸਤੋ, ਜਮਾਲਸਤੋ, ਜਮਾਲ ॥੧॥
 ਐ ਕਿ: ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਤੋ, ਅਜ ਸ਼ਾਹ ਰਗ, ਵ ਆਲਮ ਹੈਰਾਂਅ।
 ਯਾਰਿ ਮਾ, ਈਂ ਚਿ: ਖਿਆਲਸਤੋ, ਖਿਆਲਸਤੋ, ਖਿਆਲ ॥੨॥
 ਮਨ ਨ-ਦਾਨਮ ਕਿ: ਕੁਦਾਮਮ, ਕਿ: ਕੁਦਾਮ।
 ਬੰਦਾ-ਇ ਉਦੇਮੁ, ਵ ਓ ਹਾਫ਼ਜ਼ ਮਨ, ਦਰ ਹਮਾ ਹਾਲ ॥੩॥
 ਦਿਲਿ ਮਨ ਫਾਰਗ, ਵ ਦਰ ਕੂਏ ਤੋ, ਪਰਵਾਜ਼ ਕੁਨੱਦ।
 ਗਰ ਜਿ ਰਾਹਿ ਕਰਮਿ ਖੇਜ, ਬ-ਬਖਸ਼ੀ ਪਰੋ ਬਾਲ ॥੪॥
 ਸਾਹਿਬਿ ਹਾਲ, ਬ-ਜੁਜ਼ ਹਰਡਿ ਭੁਦਾ, ਦਮ ਨ ਜਨੱਦ।
 ਗੈਰਿ ਜਿਕਰਸ਼, ਹਮਾ ਆਵਾਜ਼ ਬਵੱਦ ਕੀਲੋ ਮਕਾਲ ॥੫॥
 ਮੁਰਸਦਿ ਕਾਮਲਿ ਮਾ, ਬੰਦਰੀਅਤ ਫਰਮਾਇਦ।
 ਐ ਜਹੇ, ਡਾਲਿ ਮੁਬਾਰਕ ਕਿ: ਕੁਨੱਦ ਸਾਹਿਬਿ ਹਾਲ ॥੬॥
 ਥੇ ਤੋ, ਯਕ ਦਮੋ ਨਫਸ, ਹਸੂ ਮਰਾ, ਹਮ ਚੂ ਸਾਲ।
 ਈਂ ਵਬਾਲ ਅਸਤੋ, ਵਬਾਲ ਅਸਤੋ, ਵਬਾਲ ਅਸਤੋ, ਵਬਾਲ ॥੭॥
 ਹਰ ਕਿ: ਗੋਇਦ ਤੂ ਚਿ: ਬਾਸੀ, ਵ ਚਿ: ਗੋਇਦ ਜੁਜ਼ ਤੋ।
 ਰਾਸਤ ਹੈਰਾਂਅ ਹਮਾ, ਆਲਮ ਹਮਾ, ਦਰ ਐਨਿ ਜਮਾਲ ॥੮॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਹੇ ਪੂਰਨ, ਹੇ ਕਾਮਲ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ਲਾਸਾਨੀ।
 ਅਦੂਰਤ ਤੇਰੀ ਸੌਹਣੀ ਸੂਰਤ, ਰੂਪ ਤੇਰਾ ਨੂਰਾਨੀ, ਹੁ।
੨. ਸ਼ਾਹ-ਰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਵੱਸੋਂ, ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੂੰ, ਮੇਰੇ।
 ਪਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨ ਆਵਣ, ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਤੇਰੇ, ਹੁ।
੩. ਨ ਜਾਣਾਂ ਮੈਂ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਆ, ਕੀ ਵਜੂਦ ਹੈ ਮੇਰਾ ?
 ਮੈਂ ਜਾਣਾਂ ਤੂੰ ਮਾਲਕ ਮੇਰਾ, ਮੈਂ ਬਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇਰਾ, ਹੁ।
੪. ਖੰਭ, ਜੇ ਤੁਠੁੰ ਕੇ ਦਾਤਾ ਮੈਨੂੰ, ਲਾ ਦੇਵੋਂ ਇੱਕ ਵਾਗੀ।
 ਦਰ ਤੇਰੇ ਮੈਂ ਹਿੱਚਿਆ ਆਵਾਂ, ਲੰਮੀ ਮਾਰ ਉਡਾਰੀ, ਹੁ।
੫. ਸਿਮਰਨ ਬਾਝੋਂ ਗੱਲ ਨ ਕਰਦਾ, ਆਸਕ ਜੋ ਰੱਖ-ਸੰਦਾ।
 ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਸਭ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਣ, ਮਾਇਆ ਕੁੜਾ-ਧੰਧਾ, ਹੁ।
੬. ਆਤਮ-ਦਰਜੀ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰ, ਰੱਬੀ ਨਾਮ ਜਪਾਵੈ।
 ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ, ਵਡਭਾਗਾ ਕਰ ਜਾਵੈ, ਹੁ।
੭. ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਪਲ ਛਿਨ ਮੈਨੂੰ, ਬਰਸ ਬਰਸ ਦਾ ਜਾਪੈ।
 ਤੇਰੇ ਬਿਰਹੋ, ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਨ, ਮੇਰਾ ਮਨ ਸੰਤਾਪੇ, ਹੁ।
੮. ਤੇਰੀ ਅੰਸ਼ ਮੈਂ, ਤੈਥੋਂ ਪੁੱਛਾਂ, ਤੂੰ ਹੈ ਸਿਰਜਨਹਾਰਾ।
 ਵੇਖ ਸੁਹੱਪਣ ਤੇਰਾ 'ਗੋਇਆ', ਦੰਗ ਹੋਇਆ ਜੱਗ ਸਾਰਾ, ਹੁ।

ਐ ਕਮਾਲ ਤੋ, ਕਮਾਲਸਤੋ, ਕਮਾਲਸਤੋ, ਕਮਾਲ ।
ਐ ਜਮਾਲ ਤੋ, ਜਮਾਲਸਤੋ, ਜਮਾਲਸਤੋ, ਜਮਾਲ ॥੧॥

ਬਿਛਦਾਰਥ : ਕਮਾਲ—ਪੂਰਨਤਾ । ਜਮਾਲ—ਸੁੰਦਰਤਾ, ਰੂਪ ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰ !) ਤੇਰੀ ਪੂਰਨਤਾ ਕਮਾਲ ਹੈ, ਕਮਾਲ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਮੋਹਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਦੁੱਤੀ ਹੈ, ਅਜੋੜ ਹੈ, ਅਦਭੁਤ ਹੈ।

ਐ ਕਿ: ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਤੋ, ਅਜ਼ ਸ਼ਾਹ ਰਗ, ਵ ਆਲਮ ਹੈਰਾਂਅ ।

ਯਾਰਿ ਮਾ, ਈਂ ਚਿ: ਖਿਆਲਸਤੋ, ਖਿਆਲਸਤੋ, ਖਿਆਲ ॥੨॥

ਬਿਛਦਾਰਥ : ਸ਼ਾਹ ਰਗ—ਲੁਝੂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਨਾੜੀ, ਇਥੇ ਸੰਕੇਤ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਆਇਤ ਵਲ ਹੈ ਕਿ ਭੁਦਾ ਸ਼ਾਹ ਰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ, ਤੂੰ ਸ਼ਾਹ ਰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਚਕਿਤ ਹੈ। ਹੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਿਜ ਮਿੱਤਰ, ਇਹ ਤੇਰਾ ਕੀ ਚੌਜ ਹੈ, ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ। (ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ)।

ਮਨ ਨ-ਦਾਨਮ ਕਿ: ਕੁਦਾਮਮ, ਕਿ: ਕੁਦਾਮ ।

ਬੰਦਾ-ਇ ਓਏਮੁ, ਵ ਓ ਹਾਫ਼ਜ਼ ਮਨ, ਦਰ ਹਮਾ ਹਾਲ ॥੩॥

ਬਿਛਦਾਰਥ : ਨ-ਦਾਨਮ—ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਕੁਦਾਮਮ—ਮੈਂ ਕਿਥੇ ਹਾਂ, ਕੈਣ ਹਾਂ ? ਹਾਫ਼ਜ਼ ਮਨ—ਮੇਰਾ ਰਾਖਾ ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੈਣ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਹਸਤੀ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ—(ਭਾਵ, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦੀ ਕੁਝ ਬਖ਼ਰ ਨਹੀਂ)। (ਮੈਨੂੰ ਏਨਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਓਸ ਦੇ ਬਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਰਾਖਾ ਹੈ।

ਦਿਲ ਮਨ ਛਾਰਗਾ, ਵ ਦਰ ਕੁਏ ਤੋ, ਪਰਵਾਜ਼ ਕੁਨੱਦ ।

ਗਰ ਜਿ ਰਾਹਿ ਕਰਮਿ ਬੇਸ਼, ਬ-ਬਖਸ਼ੀ ਪਰੋ ਬਾਲ ॥੪॥

ਬਿਛਦਾਰਥ : ਛਾਰਗਾ—ਅਜ਼ਾਦ। ਦਰ ਕੁਏ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਗਲੀ ਵਿਚ। ਪਰਵਾਜ਼ ਕੁਨੱਦ—ਉਡਾਗੀਆਂ ਮਾਰੇ। ਰਾਹਿ ਕਰਮਿ ਬੇਸ਼—ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ। ਪਰੋ ਬਾਲ—ਖੰਭ ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ, ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸਾਨੂੰ ਖੰਭ ਦੇ ਦੇਵੇਂ, ਅਰਥਾਤ, ਸਮਰਥਾ ਦੇਵੇਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੀ ਗਲੀ ਵਿਚ (ਹੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ) ਉਡਾਗੀਆਂ ਮਾਰੇ। (ਭਾਵ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਾ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਦਰ 'ਤੇ ਪੁਜਣ ਦਾ ਹੀ ਹੀਲਾ ਕਰੇ)।

ਸਾਹਿਬਿ ਹਾਲ, ਬ-ਜੁਜ਼ ਹਰਿਛਿ ਭੁਦਾ, ਦਮ ਨ ਜਨੱਦ ।

ਗੈਰਿ ਜਿਕਰਸ਼, ਹਮਾ ਆਵਾਜ਼ ਬਵੱਦ ਕੀਲੋ ਮਕਾਲ ॥੫॥

ਬੁਛਦਾਰਥ : ਬ-ਜੂਜ—ਬਗੀਚ। ਦਮ ਨ ਜਨੱਦ—ਦਸ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ, ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਿਕਰਸ਼—ਉਸ ਦਾ ਜਿਕਰ। ਹਮਾ—ਸਭ। ਕੀਲੋ ਮਕਾਲ—ਬੇਅਰਥ ਗੱਲ ਬਾਤ।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ—ਭਗਤ ਸਿਵਾਏ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਿਕਰ ਦੇ ਹੋਰ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਦੇ ਜਿਕਰ (ਜਾਪ, ਸਿਮਰਨ) ਦੇ ਉਸ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਬੋਲਣਾ ਬੇਅਰਥ ਹੈ, ਝਖਣਾ ਝਾਖ ਹੈ।

ਮੁਰਥਾਇ ਕਾਮਲਿ ਮਾ, ਬੰਦਰੀਅਤ ਫਰਮਾਇਦ ।

ਐ ਜਹੇ, ਛਾਲਿ ਮੁਬਾਰਕ ਕਿ: ਕੁਨੱਦ ਸਾਹਿਬਿ ਹਾਲ ॥੯॥

ਬੁਛਦਾਰਥ : ਬੰਦਰੀਅਤ—ਤੇਰੀ ਬੰਦਰੀ। ਛਾਲ—ਟੇਵਾ, ਸਗਨ। ਫਰਮਾਇਦ—ਆਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਐ ਜਹੇ—ਪੰਨ, ਵਾਹ !

ਅਰਥ : ਸਾਡਾ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ !) ਤੇਰੀ ਬੰਦਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਾਹ, ਸਾਡੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ! ਕਿ ਸਾਨੂੰ (ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਨੇ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਆਤਮ-ਦਰਸ਼ੀ, ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਬੇ ਤੋ, ਯਕ ਦਮੋ ਨਫਸ, ਹਸੁ ਮਰਾ, ਹਮ ਚੂ ਸਾਲ ।

ਈਂ ਵਥਾਲ ਅਸਤੇ, ਵਥਾਲ ਅਸਤੇ, ਵਥਾਲ ਅਸਤੇ, ਵਥਾਲ ॥੧॥

ਬੁਛਦਾਰਥ : ਬੇ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਨਫਸ—ਸਵਾਸ। ਹਮਚੂ—ਵਾਂਗ, ਵਰਗ। ਵਥਾਲ—ਦੁਖਦਾਈ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਪਲ ਤੇ ਇਕ ਸਾਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਾਲ (ਧੁੱਗ) ਦੇ ਬਹਾਬਰ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਛੋੜਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਦੁੱਖ ਭਰਿਆ, ਕਿੰਨਾ ਅਸਹਿ, ਕਿੰਨਾ ਕਲੋਸ-ਮਈ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਭਿਆਨਕ ਹੈ।

ਹਰ ਕਿ: ਗੋਇਦ ਤੂ ਚਿ: ਬਾਬੀ, ਵ ਚਿ: ਗੋਇਦ ਜੁਭਿ ਤੋ ।

ਗਾਬਤ ਹੈਰਾਂਅ ਹਮਾ, ਆਲਮ ਹਮਾ, ਦਰ ਐਨਿ ਜਮਾਲ ॥੧॥

ਬੁਛਦਾਰਥ : ਗੋਇਦ—ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਚਿ:—ਕਿ ? ਜੂਜ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਜੂਜ, ਅੰਗ, ਹਿੱਸਾ। ਗਸ਼ਤ—ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਮਾ ਆਲਮ—ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ। ਹਮਾ—ਸਭ। ਜਮਾਲ—ਸੁੰਦਰਤਾ। ਐਨ—ਸੂਰਜ, ਹਕੀਕਤ, ਠੀਕ। ਦਰ—ਵਿਚ।

ਅਰਥ : ਹਰ ਕੋਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਹੈ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਤੂੰ ਕੀ ਹੈਂ ? ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਆਖੇ ਵੀ ਕੀ ? ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਤੇਰਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ (ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਤੇਰੀ ਅੰਸ ਹੈ) ! ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਤੇਰੀ ਅਦਭੂਤ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਜਲਵੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਚਕਿਤ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ (ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਸ਼ ਗੁੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹਸਤੀ ਵਿਚ ਸਦ-ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ, ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਅਗੰਮਤਾ ਹੀ, ਉਸ ਲਈ ਦਿਲੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਹਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲਾਉਣ ਹਿੱਤ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅਥਵਾ ਬਾਬੀ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਬੇਅੰਤਤਾ, ਬਖਸ਼ਸ਼, ਜ਼ਬਤ, ਦੈਵੀ ਦਰਬਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਮੁੱਲ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਅਦੂਤੀ ਤੇ ਵਚਿੱਤ੍ਰ ਚਿੱਤ੍ਰ ਖਿੱਚਿਆ ਤੇ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰ ਆਪ-ਮੁਹਾਰਾ ਰੱਬੀ ਸਜਦੇ ਵਿੱਚ ਝੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਿਤ ਵਿਚ, ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦੇ ਪਾਤਰ ਨੂੰ, ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਰਕੇ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ

ਜਿਸ ਨੋ ਬਖਸ਼ੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ॥ ਨਾਨਕ, ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ॥੨੫॥ (ਜਪੁਜੀ)

‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ, ਜੋ ਕਲਗੀਪਰ ਜੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਕ ਤੇ ਆਤਮਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਸਨ, ਨੇ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸਮਾਦਤ ਹੋ, ਪ੍ਰਿਯ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਸਿਖ ਅੰਦਰ ਭਗਤੀ ਤੇ ਸਿਦਕ ਦੀ ਅਨਿੰਨਤਾਈ ਜਾਗੇ, ਤੇ ਸਫੁੱਟ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ। ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ, ਤੇਰੀ ਪੂਰਨਤਾ ਕਮਾਲ ਹੈ, ਕਮਾਲ ਹੈ, ਕਮਾਲ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਦੂਤੀ ਹੈ, ਅਜੋੜ ਹੈ, ਅਦਭੁੱਤ ਹੈ।”

ਗੱਲ ਕੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੇ ਸਿਦਕੀ ਸਿਖ ਤੇ ਆਲਮ ਕਵੀ ਜਦ ਰੱਬੀ-ਰੌ ਵਿੱਚ, ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਹਿੱਤ ਕਲਮ ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਅੰਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਕਵੀ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਮੈਂ ਬਿਆਲ ਯਾਰ ਮੈਂ ਜਥ ਬੜਾ, ਕਈ ਮੰਜ਼ਲ ਆਗੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ,’ ਉਹ ਪੀਤਮ ਦੇ ਬਿਆਲ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦਤ ਹੋ ਜਦ ਮੰਜ਼ਲ ਵੱਲ ਵਧਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਈ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਅੰਗੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ‘ਆਲਮਿ ਤਹੱਜਰ’ ਦੀ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਇਉਂ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਦਰਸਨ ਦੇਖਤ ਹੀ, ਸੁੱਧ ਕੀ ਨ ਸੁੱਧ ਰਹੀ,

ਝੁੱਧ ਕੀ ਨ ਝੁੱਧ ਰਹੀ, ਮਤਿ ਮੈਂ ਨ ਮਤਿ ਹੈ।

ਸੁਰਤਿ ਮੈਂ ਨ ਸੁਰਤਿ ਅੰਧ ਧਿਆਨ ਮੈਂ ਨ ਧਿਆਨ ਰਹਯੋ,

ਗਿਆਨ ਮੈਂ ਨ ਗਿਆਨ ਰਹਯੋ, ਗਤ ਮੈਂ ਨ ਗਤਿ ਹੈ।

ਪੀਰਜ ਕੈ ਪੀਰਜ, ਕਰਬ ਕੈ ਗਰਬ ਰਹਯੋ,

ਰਤਿ ਮੈਂ ਨ ਰਤਿ ਰਹੀ, ਪਤਿ ਰਤਿ ਪਤਿ ਹੈ।

ਅਦਹੁਤ, ਪਰਮਦਹੁੜ ਬਿਸਮੇ ਬਿਸਮ

ਅਸਰਵਸੈ ਅਸਚਰਜ ਅਤਿ ਅਤਿ ਹੈ। ੧੧੯।

‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਕਮਾਲ ਦੀ ਵਜ਼ਾਹਤ (ਵਿਸਥਾਰ) ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭੁਗਮਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਇਹ ਤੇਰਾ ਕੌਂਦੀ ਘੱਟ ਕਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁੰ ਸ਼ਾਹ-ਰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਧੂ ਛਗੜਿਆਂ ਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾ; ਕਿਸ ਕੁਲ,

ਜਾਤ, ਗੋਤ, ਬਰਾਦਰੀ, ਨਸਲ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਬੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ ਤੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਸਭਨੀਂ ਥਾਈਂ ਰਖਵਾਲਾ ਹੈਂ।' ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ, ਤੂੰ ਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ ॥

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬੰਧੂ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭ੍ਰਾਤਾ ॥

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਰਾਖਾ ਸਭਨੀਂ ਥਾਈਂ, ਤਾਂ ਭਉ ਕੇਹਾ ਕਾੜਾ ਜੀਉ ॥

(ਮਾਝ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੩)

ਫੇਰ, ਗੁਰਦੇਵ ਅਗੇ ਜੋਦੜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਐ ਮੇਰੇ ਮਹਿਸੂਬ ! ਮੇਰੀ ਕੇਵਲ ਇਕ, ਤੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਲੋਚਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸਿਦਕ ਦੇ ਉਹ ਖੰਡ ਬਖਸ਼ਸ਼, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਗਲੀ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾ ਸਕਾਂ। ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਸਾਵੇਂ ਤੋਲ ਖੜੀਦਣ ਲਈ ਬੇਕਰਾਰ ਹਾਂ।' ਫੇਰ ਆਪ ਹੀ ਆਪੇ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹੀ ਸਿਫਤ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿਵਾਏ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਹੋਰ ਬੌਲਣਾ, ਝਖਣਾ-ਝਾਖ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਮਹਿਸੂਬ ਤੋਂ ਇਕ ਛਿਨ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਜੁੱਗਾਂ ਸਮਾਨ ਹੈ।'

ਬਸ, ਇਹੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਕਾਮਲ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਖਿਆ, ਸੰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰਮਜ਼।

.ਗੁਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੫੩

ਚੂੰ ਭੁਦਾ ਹਾਜ਼ਿਰ-ਅਸੁ, ਦਰ ਹਮਹ-ਹਾਲ।
ਤੂ ਚਿਰਾ ਮੇ-ਜਨੀ, ਦਿਗਰ, ਪਰੋ ਬਾਲ ॥੧॥

ਹਮਦਿ ਹੱਕ ਗੋ, ਦਿਗਰ ਮ-ਗੋ, ਐ ਜਾਨ।
ਸਾਹਿਬਿ ਕਾਲ ਬਾਸ਼ ਵੇ ਬੰਦਾ-ਇ ਹਾਲ ॥੨॥

ਗੈਰ ਯਾਦਿ ਭੁਦਾ, ਦਮੇ ਕਿ ਗੁਜ਼ਸਤ।
ਈਂ ਜਵਾਲ ਅਸੁ, ਪੇਸ਼ਿ ਅਹਲਿ ਕਮਾਲ ॥੩॥

ਮਾਸਿਵਾ ਨੇਸੁ, ਹਰ ਕਿ: ਮੇ ਨਿਗਰੀ।
ਤੂ ਚਿਰਾ ਗਾਡਿਲੀ, ਦਰ ਐਨਿ ਵਸਾਲ ॥੪॥

ਗੈਰਿ ਹਰਛਿ ਭੁਦਾ ਮਗੋ, ‘ਗੋਇਆ’।
ਕਿ ਦਿਗਰ ਪੋਚ ਹਸੁ, ਕਾਲੋ ਮਕਾਲ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਰੱਬ ਤੇਰਾ ਜਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸੇ, ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਪਿਆਰੇ।
ਤਾਂ ਫਿਰ ਦੱਸ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ਭਟਕੇ, ਏਧਰ ਓਧਰ ਸਾਰੇ, ਹੂ।
2. ਹਰਿ-ਜਸੱ ਬਾਝੋਂ, ਹੇ ਮਨ, ਹਰਛ ਨਾ ਹੋਰ ਉਚਾਰੀਂ।
ਬਣ ਕੇ ਢਾਢੀ ਉਸ ਮਾਲਕ ਦਾ, ਰੱਬੀ ਮਸਤੀ ਧਾਰੀਂ, ਹੂ।
3. ਸਿਮਰਨ ਬਾਝੋਂ ਜੋ ਦਮ ਗੁਜਰੇ, ਉਹ ਦਮ ਬਿਰਥਾ ਜਾਈ।
ਪੂਰਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤਾਈਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਡਾਢਾ ਦੁਖਦਾਈ, ਹੂ।
4. ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਝੋਂ, ਜੇ ਦੂਜਾ ਨਹਿ ਕਾਈ।
ਤਾਂ ਫਿਰ ਵਸਲ ਦੇ ਵੇਲੇ, ਬੰਦੇ! ਕਿਉਂ ਇਹ ਲਾ-ਪ੍ਰਵਾਹੀ, ਹੂ।
5. ਨਾਮ ਪ੍ਰਵੁੰਦੇ ਬਾਝੋਂ ‘ਗੋਇਆ’, ਬੋਲ ਨ ਅੱਖਰ ਵੂਜਾ।
ਸਭ ਕਿਛੁ ਜਾਣੀਂ ਨਿਸਫਲ ਬੰਦੇ, ਬਿਨਾਂ ਓਸ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਹੂ।

ਸੁ ਭੁਦਾ ਹਾਇਰ-ਅਸੁ, ਦਰ ਹਮਹ-ਹਾਲ।
ਤੂ ਚਿਰਾ ਮੇ-ਜਨੀ, ਦਿਗਰ, ਪਰੋ ਬਾਲ ॥੧॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਦਰ ਹਮਹ ਹਾਲ—ਹਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਮੇ-ਜਨੀ—ਤੂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਚਿਰਾ—ਕਿਉਂ? ਪਰ ਓ ਬਾਲ—ਪਰ, ਖੰਬ, ਹੱਥ ਪੈਰ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ (ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ) ਤਾਂ ਤੂ ਹੋਰੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ?

ਹਮਦਿ ਹੱਕ ਗੋ, ਦਿਗਰ ਮ-ਗੋ, ਐ ਜਾਨ।
ਸਾਹਿਬਿ ਕਾਲ ਬਾਸ਼ ਵੇ ਬੰਦਾ-ਇ ਹਾਲ ॥੨॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਹਮਦਿ ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ। ਗੋ—ਕਹੋ। ਮਗੋ—ਨ ਕਹੋ। ਜਾਨ—ਪਿਆਰੇ, ਮਿੱਤਰ। ਕਾਲ—ਗੱਲ ਬਾਤ। (ਕਾਲ ਕਰਦਾ, ਰਾਗ ਗਾਉਣਾ)। ਬੰਦਾ-ਇ ਹਾਲ—ਪ੍ਰਭੂ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਮਸਤ, ਮਸਤਾਨਾ। ਬਾਸ਼—ਹੋ।

ਅਰਥ : ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਿੱਤਰ (ਦਿਲ)! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਕਹੁ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕੀਰਤਨੀਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਮਸਤਾਨਾ ਬਣਿਆ ਰਹੁ।

ਗੈਰ ਯਾਦਿ ਭੁਦਾ, ਦਮੇ ਕਿ ਗੁਜੱਸ਼ਤ।
ਈਂ ਜਵਾਲ ਅਸੁ, ਪੇਸ਼ਿ ਅਹਲ ਕਮਾਲ ॥੩॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਜਵਾਲ—ਘਾਟਾ, ਅਧੋਗਤੀ। ਅਹਲ ਕਮਾਲ—ਉਹ ਜੋ ਪੂਰਨ ਹਨ, ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼। ਪੇਸ਼—ਸਾਹਮਣੇ, ਲਈ।

ਅਰਥ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਜਿਹੜਾ ਦਮ ਲੰਘਿਆ, ਇਹ (ਉਹ ਦਮ) ਪੂਰਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ, ਘਾਟੇਵੰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਸਿਵਾ ਨੇਸੁ, ਹਰ ਕਿ: ਮੇ ਨਿਗਰੀ।
ਤੂ ਚਿਰਾ ਗਾਫ਼ਲੀ, ਦਰ ਐਨਿ ਵਸਾਲ ॥੪॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਮਾਸਿਵਾ—ਉਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ। ਮੇ ਨਿਗਰੀ—ਤੂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਚਿਰਾ—ਕਿਉਂ? ਗਾਫ਼ਲੀ—ਲਾਪ੍ਰਵਾਹ ਹੈ। ਐਨਿ ਵਸਾਲ—ਐਨ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਸਮੇਂ।

ਅਰਥ : ਜਦ, ਉਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਧਰ ਵੀ ਤੂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਰ ਠੀਕ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਗਾਫ਼ਲਤ ਕਿਉਂ? ਭਾਵ—ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿੱਚ ਗਵਾ ਲੈਣਾ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ।

ਗੋਰਿ ਹਰਡਿ ਭੁਦਾ ਮਰੀ, 'ਗੋਇਆ'।
ਕਿ ਦਿਗਰ ਪੇਚ ਹਸੂ, ਕਾਲੇ ਮਕਾਲੁ ॥੫॥

ਬੁਝਦਾਰਬ : ਗੈਰ-ਬਿਨਾਂ। ਹਰਡ—ਚਰਚਾ, ਗੱਲ ਬਾਤ। ਮਰੀ—(ਮ+ਗੋ) ਨਾ ਆਖ। ਦਿਗਰ—ਹੋਰ। ਪੇਚ—ਬੇਹੂਦਾ, ਫਜ਼ੂਲ। ਕਾਲੇ ਮਕਾਲ—ਗੱਲ ਬਾਤ।

ਅਰਬ : ਐ ਗੋਇਆ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ (ਕੁਝ) ਨਾ ਥੋਲ, ਕਿਉਂ ਜੁ, ਹੋਰ (ਸਭ) ਗੱਲਬਾਤ ਫਜ਼ੂਲ (ਬੇਅਰਬ) ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਗੁਰਮਤਿ, ਇੱਕ ਅਤਿ ਸਾਵਾਂ, ਸੁਚੱਜਾ ਤੇ ਪੱਧਰਾ ਜੀਵਨ-ਮਾਰਗ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਕਦੀ

ਕਾਹੇ ਕੇ ਮਨ ਚਿਤਵਹਿ ਉਦਮ੍ਭ, ਜਾ ਆਹਰਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪਰਿਆ ॥ (ਗੁਰਗੀ: ੫, ਪੰਨਾ ੫੨੨)
ਅਤੇ ਕਦੀ

ਉਦਮ੍ਭ ਕਰੇਇਆ ਜੀਉ ਢੂੰ, ਬਾਵਾਦਿਆ ਸੁਖ ਢੂੰਚੁ ॥ (ਗੁਜ਼ਰੀ: ੫, ਪੰਨਾ ੫੨੨)
ਉਚਾਰਨਾ ਕੋਈ ਵਕਤੀ, ਅਜੋੜ ਜਾਂ ਆਪਾ-ਵਿਰੋਧੀ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੀਚਾਰਿਆਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਪਲਾ ਲੱਗਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਗੁਰਮਤਿ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ, ਉੱਦਮ, ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਘਾਲ ਕਰ ਕੇ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪ ਹੀ ਖਾਣ; ਸਰੋਂ, ਵੰਡ ਕੇ ਛੱਕਣ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਆਲਸੀ ਦਾ, ਇਸ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਪੰਥ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਉੱਦਮ, ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਨਾਲ ਨਾਲ ਚਿੰਤਾ, ਝੋਰ ਤੇ ਧਾਰਨਾ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਸਿਦਕ-ਹੀਨ ਹੋਣਾ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਵਿਵਰਜਤ ਹੈ। ਭਰੋਸੇ, ਸਿਦਕ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਵਿਚ ਘਾਲਣਾ ਕਰ ਕੇ ਕਮਾਈ ਹੋਈ ਅੱਪੀ ਰੋਟੀ, ਪਾਵਨਾ, ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਬੇਪਰਤੀਤੀ ਦੀ ਭੱਜ ਨੱਸ ਨਾਲ ਪੇਦਾ ਕੀਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੁਣਾ ਸੋਸ਼ਟ ਤੇ ਸਵਾਦਿਸ਼ਟ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ

ਕੁਥੋ ਝੈਮਨੁ, ਕੁਮਿ ਸੈਨ, ਸਖੀ, ਪਿਆ ਸੰਗਿ ਸੁਖਿ ਬਿਹਾਰ ॥ (ਕਾਨਤਾ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੩੦੬)

ਬੋਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ

'Do the right and trust in God.'

(ਨੇਥ ਪੁਰਸ਼ਾਰਬ ਕਰੋ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰਖੋ)।

ਸੈ, ਛਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਪਰਪੰਚ ਕਰ ਕੇ ਧਨ ਖੱਟੇ ਕੇ ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਲੁੱਟ-ਖੁੱਟ ਨਾਲ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਮੁੰਹ ਦੀ ਬੁਰਕੀ ਬੱਹਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਹਰ ਸੱਜੇ ਧਨ ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਬ ਬਣਾ ਕੀਠੇ ਹਨ, ਚੇਤਾਵਨੀ ਕਗ਼ਊਂਦੇ

ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਬ ਦਾ ਰਾਜਕ ਹੈ, ਪੈਖ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਪਤ ਬਿਨੋਂ ਕੀਛਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਰਾਵ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੁੰ ਚਿੰਤਾਕੁਰ ਹੋ ਕੇ ਐਧਰ ਜਿਧਰ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ? ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭੁਲ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ

ਪ੍ਰਿਥਤ ਹੈ, ਜਲ ਮੈ, ਬਲ ਮੈ, ਪਲ ਮੈ, ਬਾਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬਣਮ ਇਲਾਢੇ ॥੧॥੨੪੩॥

ਤਥਾ ਰੱਸੀ ਹੀ ਰਾਮ ਬਿਲੈਕਤ ਰਾਜਕ, ਰੱਖ ਕੁਹਾਨ ਕੀ ਰੱਸੀ ਨ ਟਾਵੈ ॥੨॥੨੪੪॥

(ਗੁਪਤਾਦਿ ਸਵੱਖੇ, ਪਾ. ੧੦)

ਪ੍ਰਭੂ ਹਰ ਥਾਂ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਤੇ ਰਾਖਾ ਤਾਂ ਅਵੱਸ਼ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ, ਸੇਵਕ ਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਧਰਮ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾਤਾਰ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਤੇ ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਟੇਕ ਰੱਖਣੀ ਹੈ। ਉਸੇ ਦਾ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਹੋਣਾ ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਧਰ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਗਾਫ਼ਲਤ ਕਿਉਂ? ਤੇ ਗੈਰਾਂ ਦੇ ਚਰਚੇ ਕਿਸ ਲਈ? ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਜਾ ਕੇ ਠਾਕੁਰੁ ਉਚਾ ਹੋਈ॥ ਸੈ ਜਨੁ ਪਰ ਘਰ ਜਾਤ ਨ ਸੋਗੀ॥

(ਗਊੜੀ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੩੩੦)

ਗੁਜਰਾਤੀ ਨੰਬਰ 48

ਮਾ ਕਿ: ਭੁਦ, ਹਰ ਬੰਦਾ-ਇਹ ਹੱਥ ਬਾ, ਮੁਦਾ ਛਹਮੀਦਾ ਏਮ।
 ਬੇਸ਼ਭਨ ਰਾ ਬੰਦਾ-ਇਹ ਈ ਬੰਦਾ-ਹਾ, ਛਹਮੀਦਾ ਈਮ ॥੧॥

ਮਰਦਮਾਨਿ ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ ਰਾ, ਇਹਵਿਆਜਿ ਸੁਵਮਾ ਨੈਸੁ।
 ਬਸ ਕਿ: ਪਾਕਿ ਰਾਹਿ ਮਰਦਮ, ਤੂਭੀਆ ਛਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੨॥

ਹਰ ਨਫਸ ਸਰ ਬਰ ਜਮੀ, ਦਾਰੇਮ ਅਜ ਬਹਰਿ ਸਜੂਣ।
 ਮਾ ਕਿ: ਰੂਏ ਯਾਰਿ ਭੁਦ, ਨੂਰਿ ਭੁਦਾ ਛਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੩॥

ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਰਾ, ਛਕੀਰਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਾਦਰ-ਅੰਣ।
 ਜਾਂ ਗਦਾਏ ਕੂਦੇ ਓ ਰਾ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਛਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੪॥

ਮਾ ਨਮੇ ਖਾਹੇਮ ਮੁਲਕੇ ਮਾਲ ਰਾ, ‘ਗੋਇਆ’, ਅਜਾ।
 ਸਾਇਆ-ਇਜ਼ਲਫਿ ਤੁਰੰਗ, ਬਾਲਿ ਹੁਮਾ ਛਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਰੱਬ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਬੰਦੇ ਤਾਈਂ, ਰੂਪ ਰੱਬ ਮੈਂ ਜਾਣਾਂ।
 ਸਗੋਂ ਓਸ ਦੇ ਸੇਵਕ ਦਾ ਹਾਂ, ਸੇਵਕ ਇੱਕ ਨਿਮਾਣਾ, ਹੂ।
2. ਸੁਗਮੇ ਸੰਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਕਾਈ, ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਨੂੰ ਵੀਰਾ।
 ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਧੂੜੀ ਨੂੰ ਹੀ, ਸਮਝਾਂ ਮੈਂ ਮਮੀਰਾ, ਹੂ।
3. ਮਨ-ਮਾਹੀ ਦੇ ਮੁਖੜੇ ਨੂੰ ਮੈਂ, ਰੱਬ ਰੂਪ ਹੈ ਪਾਇਆ।
 ਹਰ ਦਮ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਤਾਹੀਓਂ, ਸੀਸ ਮੈਂ ਆਣ ਝੁਕਾਇਆ, ਹੂ।
4. ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ, ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਪਾਸੋਂ, ਰਾਜ ਭਾਗ ਨੇ ਪਾਏ।
 ਤਾਹੀਓਂ ਉਹਦੇ ਦਰ ਦੇ ਮੰਗਤੇ, ਸ਼ਾਹਨ-ਸ਼ਾਹ ਅਖਵਾਏ, ਹੂ।
5. ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਵੀ ‘ਗੋਇਆ’, ਰਾਜ ਭਾਗ ਨ ਚਾਹਵਾਂ।
 ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਜ਼ੁਲਫ਼ ਦੀ ਛਾਂ ਹੈ, ਹੁਮਾ-ਪੰਖ-ਪਰਛਾਵਾਂ, ਹੂ।

ਮਾ ਕਿ: ਖੁਦ, ਹਰ ਬੰਦਾ-ਇ ਹੱਕ ਰਾ, ਖੁਦਾ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ।

ਬੇਸ਼ਤਨ ਰਾ ਬੰਦਾ-ਇ ਈਂ ਬੰਦਾ-ਹਾ, ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੧॥

ਬੁਝਦਾਰਥ: ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ—ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਤਨ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ। ਬੰਦਾ—ਸੇਵਕ, ਗ੍ਰਾਮ।

ਅਰਥ: ਅਸਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਰੱਬ ਕਰਕੇ ਸਮਝਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਬੰਦਾ (ਸੇਵਕ) ਕਰ ਕੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਮਰਦਮਾਨਿ ਚਬਿਮ ਮਾ ਰਾ, ਇਹਤਿਆਜਿ ਸੁਰਮਾ ਨੇਸੁ।

ਬਸ ਕਿ: ਖਾਕਿ ਰਾਹਿ ਮਰਦਮ, ਤੂਤੀਆ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੨॥

ਬੁਝਦਾਰਥ: ਮਰਦਮਾਨ—ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ। ਇਹਤਿਆਜ—ਲੋਡ ਤੂਤੀਆ—ਮਮੀਰਾ।

ਅਰਥ: ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਮੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਦੀ ਧੂੜੀ ਨੂੰ ਮਮੀਰਾ ਕਰਕੇ ਸਮਝਿਆ ਹੈ।

ਹਰ ਨਫਸ ਸਰ ਬਰ ਜ਼ਮੀਂ, ਦਾਰੇਮ ਅਜ਼ ਬਹਰਿ ਸਜੂਦ।

ਮਾ ਕਿ: ਰੂਏ ਯਾਰਿ ਖੁਦ, ਨੁਰਿ ਖੁਦਾ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੩॥

ਬੁਝਦਾਰਥ: ਨਫਸ—ਸਵਾਸ। ਬਰ—ਉਤੇ। ਦਾਰੇਮ—ਅਸੀਂ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਅਜ਼ ਬਹਰਿ ਸਜੂਦ—ਸਜਦੇ ਲਈ। ਮਾ ਕਿ—ਅਸਾਂ ਕਿਉਂਕਿ।

ਅਰਥ: ਅਸੀਂ ਸਵਾਸ ਸਵਾਸ (ਹਰ ਸਮੇਂ) ਸਿਰ ਨੂੰ ਸਜਦੇ ਲਈ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਰਖਦੇ ਹਾਂ, (ਕਿਉਂ ਜ) ਅਸਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਰਾ, ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਾਦਹ-ਅੰਦ।

ਜਾਂ ਗਦਾਏ ਕੂਏ ਓ ਰਾ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੪॥

ਬੁਝਦਾਰਥ: ਦਾਦਹ ਅੰਦ—ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਜਾਂ (ਅਜ਼ + ਅਂ)—ਇਸ ਲਈ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਬਖਸ਼ੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਓਹਦੀ ਗਲੀ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਮਾ ਨਮੇ ਖਾਹੇਮ ਮੁਲਕੇ ਮਾਲ ਰਾ, ‘ਗੋਇਆ’, ਅਜ਼ਾਂ॥

ਸਾਇਆ-ਇ ਜੁਲਾਡਿ ਤੁਰਾ, ਬਾਲਿ ਹੁਮਾ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੫॥

ਬੁਝਦਾਰਥ: ਨਮੇ ਖਾਹੇਮ—ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਅਜ਼ਾਂ—ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ। ਬਾਲਿ ਹੁਮਾ—ਹੁਮਾ ਪੰਡੀ ਦਾ ਬਾਲ, ਭਾਵ, ਉਸ ਦਾ ਸਾਇਆ।

ਅਰਥ: ਹੇ ‘ਗੋਇਆ’, ਅਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਕਿਉਂ

ਜੇ ਅਸਾਂ ਤੇਰੀ ਜੁਲੜ ਦੀ ਛਾਂ ਨੂੰ (ਹੀ) ਹੁਮਾ (ਪੰਡੀ) ਦਾ ਪਰ (ਪਰਛਾਵਾਂ) ਸਮਝ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਨੋਟ ਮਨੌਤ ਹੈ ਕਿ ਹੁਮਾ (ਇੱਕ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਪੰਡੀ) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲੰਘ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਵੱਡੇ ਇਕਬਾਲ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਰੱਬੀ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਆਖਰ ਇਕ ਮੁਕਾਮ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ, ਜਿਧਰ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੋ, ਰੱਬ ਦਾ ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ ਦਿੱਸ ਆਉਂਦਾ, ਅਤੇ ਆਸ਼ਕ ਤੇ ਮਾਸ਼ਕ ਦਾ ਭੇਦ ਮਿੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਗਜ਼ਲ ੨੧, ਸੋਅਰ ੩)। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਬਾਰੇ ਪਸ਼ਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਤੇ ਕੁਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਉਠਾ ਲੈ ਭੜਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਪਿੱਛੇ ਪਿਛ੍ਹ ਦਾ ਕੁੜਾ ਲੈ ਕੈ ਦੌੜੇ ਤੇ ਕਿਹਾ, ‘ਭਗਵਾਨ, ਰੂਬੋ ਨਾ ਖਾਣਾ’। ਜੇ ਕਸੀਰ ਜੀ ਦੀ ਝੋਪੜੀ ‘ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ’ ਦੀ ਭੇਟ ਹੋ ਗਈ, ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਹਿਰਖ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ

ਆਪੇ ਪਾਵਰੁ, ਆਪੇ ਪਵਨਾ ॥ ਜਾਰੈ ਖਸਮੁ, ਤ ਰਖੈ ਕਵਨਾ ॥ (ਗਊੜੀ ਕਥੀਰ, ਪੰਨਾ ੩੨੯)

ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਜੱਤੇ ਜੱਤੇ ਵਿਚ ਕਾਦਰ ਦਾ ਜਲਵਾ ਵੇਖਣਾ ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਤੁਰਨਾ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਪਰਮ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਜਾਣਦੇ ਤੇ ਮਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਸੁਰ ਹੋਏ, ਹਰੇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਬੰਦਾ। ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਹੀ; ਸਗੋਂ, ਅਜਿਹੇ ਸਤਿ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਅੱਖਾਂ ਲਈ ਸੁਝਮਾ ਤੇ ਮਸੀਰਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨਦੇ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਸੇਵਕ, ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋਏ ਅਜਿਹੇ ਫ਼ਕੀਰਾਂ (ਸੇਵਕਾਂ) ਨੇ ਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਗੱਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਗਲੀ ਦੇ ਮੰਗਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਰਕੇ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਐਸੇ ਸੇਵਕ ਦੀਆਂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹੀਆਂ ਤੇ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ, ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ

ਬਸਤਾ ਜੂਟੀ ਝੂਪਕੀ, ਚੀਰ ਸਭਿ ਛਿੰਨਾ ॥

ਜਾਤਿ ਨ ਪਾਤਿ ਨ ਆਦਰੋ, ਉਦਿਆਨੁ ਇਮੀਨਾ ॥

ਮਿਵ ਨ ਇਠ, ਧਨ, ਰੁਪ ਹੀਣ, ਬਿਛੁ ਸਾਖੁ ਨ ਸਿੰਨਾ ॥

ਗਜ਼ ਸਗਲੀ ਸਿਸਾਟ ਕਾ, ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਛਿੰਨਾ ॥

ਤਿਸ ਕੀ ਪੁਛਿ ਮਨੁ ਉਧਰੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਹੋਇ ਸੁਪ੍ਰਸਿੰਨਾ ॥ (ਜੈਸਗੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੩੦੧)

ਜਦ ਦੂਜੀਆ ਦੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਹਕੂਮਤਾਂ ਦੀ ਅਨ-ਸਥਿਰਤਾ ਦਾ ਇਹ ਆਲਮ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅਜ਼ਬ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਾਹੀ ਜਗੀਰਾਂ ਤੇ ਧਨ-ਦੌਲਤ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਪੀਤਮ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਤਾਰ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਨੂੰ ਹੀ ‘ਹੁਮਾ’ ਪੰਡੀ ਦੇ ਬਾਲ ਸਮਾਨ ਬਰਕਤ ਬਾਲਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

—[ਗਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੫੫]—

ਦਰੂਨਿ ਮਰਦਮਕਿ ਦੀਦਹ, ਦਿਲ-ਰੁਥਾ ਦੀਦਮ।
 ਬ-ਹਰ ਤਰਫ਼ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਮ, ਆਸ਼ਨਾ ਦੀਦਮ ॥੧॥

ਬ-ਗਿਰਦਿ ਕਾਬਾ ਓ ਬੁਤਖਾਨਾ, ਹਰ ਦੋ ਗਰਦੀਦਮ।
 ਦਿਗਰ ਨ-ਯਾਡਤਮ ਅਂ ਜਾ, ਹਮੀਂ ਤੁਰਾ ਦੀਦਮ ॥੨॥

ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਮ, ਅਜ਼ ਰਹਿ ਤਹਕੀਕ।
 ਵਲੇ, ਬ-ਖਾਨਾ-ਇ ਦਿਲ, ਖਾਨਾ-ਇ ਖੁਦਾ ਦੀਦਮ ॥੩॥

ਗਦਾਈਏ ਦਰਿ ਕੂਝੇ ਤੋ, ਬਿਹ ਜਿ ਸੁਲਤਾਨੀ-ਅਸੁ।
 ਖਿਲਾਫਤਿ ਦੋ ਜਹਾਂ, ਤਰਕਿ ਮੁੱਦਆ ਦੀਦਮ ॥੪॥

ਮਰਾ ਜਿ ਰੋਜ਼ਿ ਅਜ਼ਲ, ਆਮਦ ਈਂ ਨਿਦਾ ‘ਗੋਇਆ’।
 ਕਿ: ਇੰਤਹਾਇ ਜਹਾਂ ਰਾ, ਦਰ ਇਬਤਦਾ ਦੀਦਮ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਨੈਨਾਂ ਅੰਦਰ ਜਦ ਮੈਂ ਡਿੱਠੀ, ਸੂਰਤ ਉਸ ਦੀ ਪਿਆਰੀ।
 ਹਰ ਥਾਂ ਨਜ਼ਰਿੰ ਓਹੀਓ ਆਇਆ, ਜਿੱਥੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ, ਹੂ।
2. ਕਾਬੇ ਮੰਦਰ, ਦੁਹਾਂ ਦੁਆਲੇ, ਜਦ ਮੈਂ ਚੱਕਰ ਲਾਇਆ।
 ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਬਿਨ ਦੂਜਾ ਓਥੇ, ਨਜ਼ਰਿੰ ਹੋਰ ਨਾ ਆਇਆ, ਹੂ।
3. ਭਾਲ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੇ ਕੀਤੀ, ਨਜ਼ਰ ਚੁਫੇਰੇ ਮਾਰੀ।
 ਪਰ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ, ਹੁਈ ਹੈਰਾਨੀ ਭਾਰੀ, ਹੂ।
4. ਦਰ ਤੇਰੇ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਦਾਤਾ, ਸਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੇ।
 ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਦੋ ਆਲਮ, ‘ਗੋਇਆ’ ਮੂਲ ਨ ਮੰਗੇ, ਹੂ।
5. ਗੋਇਆ ਤਾਈਂ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ, ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ ਆਈ।
 ਅੰਤ ਦੁਨੀ ਦਾ, ਮੁੱਢ ਕਾਲ ਤੋਂ, ਜਾਣ ਲਿਆ ਮੈਂ ਭਾਈ, ਹੂ।

ਦਰੂਨਿ ਮਰਦਮਕਿ ਦੀਦਹ, ਦਿਲ-ਚੁਥਾ ਦੀਦਮ।

ਬ-ਹਰ ਤਰਫ਼ ਕਿ: ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਮ, ਆਸਨਾ ਦੀਦਮ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦਰੂਨ—ਵਿਚ। ਮਰਦਮਕ—ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ। ਦੀਦਹ—ਅੱਖ। ਆਸਨਾ—ਮਿੱਤਰ। ਦੀਦਮ—ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਵਿੱਚ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ (ਹੈ), ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੀ ਨਜ਼ਰੀ ਪਿਆ।

ਬ-ਗਿਰਦਿ ਕਾਬਾ ਓ ਬੁਤਖਾਨਾ, ਹਰ ਦੋ ਗਰਦੀਦਮ।

ਦਿਗਰ ਨ-ਯਾਛਤਮ ਅਂ ਜਾ, ਹਮੀਂ ਤੁਰਾ ਦੀਦਮ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬ-ਗਿਰਦ—ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ। ਗਰਦੀਦਮ—ਮੈਂ ਘੁੰਮਿਆ। ਦਿਗਰ—ਦੂਜਾ। ਨ-ਯਾਛਤਮ—ਨਹੀਂ ਲਭਿਆ। ਹਮੀਂ—ਹੀ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਕਾਬੇ ਤੇ ਠਾਕਰਦੁਆਰੇ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਿਆ (ਹਾਂ), ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਥਾਂ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ, ਮੈਂ (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਓਥੇ) ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ।

ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਮ, ਅਜ਼ ਰਹਿ ਤਹਕੀਕ।

ਵਲੇ, ਬ-ਖਾਨਾ-ਇ ਦਿਲ, ਖਾਨਾ-ਇ ਭੁਦਾ ਦੀਦਮ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਤਹਕੀਕ—ਢੂੰਡ, ਖੇਜ। ਵਲਾ—ਬੇਖੁਦੀ (ਵਿਸਮਾਦ) ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ, ਜੋ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬ+ਖਾਨਾ-ਇ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ।

ਅਰਥ : (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਭਾਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ (ਮਾਰੀ ਹੈ), ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਦਿਲ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਬ ਦਾ ਘਰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ।

ਗਦਾਈਏ ਦਰਿ ਕੁਝੇ ਤੋ, ਬਿਹ ਜਿ ਸੁਲਤਾਨੀ-ਅਸੁ।

ਮਿਲਾਫਤਿ ਦੋ ਜਹਾਂ, ਤਰਕਿ ਮੁੱਦਾ ਦੀਦਮ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬਿਹ—ਬਿਹਤਰ, ਚੰਗੇਗਾ। ਸੁਲਤਾਨੀ—ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ, ਰਾਜ। ਮਿਲਾਫਤ—ਮਲੀਫਾ ਹੋਣਾ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਗੱਦੀ ਪੁਰ ਬੈਠਣਾ, ਵਲੀ-ਅਹਿਦ ਹੋਣਾ। ਤਰਕ—ਤਿਆਗਣਾ। ਮੁੱਦਾ—ਕਾਮਨਾ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੀ ਗਲੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਡਕੀਗੀ, ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦੀ ਮਿਲਾਫਤ (ਰਾਜਗੀਰੀ) ਕਾਮਨਾ (ਇੱਛਾ) ਦੇ ਤਿਆਗ (ਵਿਚ ਹੀ) ਵੱਖੀ (ਹੈ), ਬਾਵੁੰਦੀ, ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਵੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ।

ਮਰਾ ਜਿ ਰੋਗਿ ਅਜਲ, ਆਮਦ ਈਂ ਨਿਦਾ ‘ਗੋਇਆ’।

ਕਿ: ਇੰਤਹਾਏ ਜਹਾਂ ਰਾ, ਦਰ ਇਥਤਦਾ ਦੀਦਮ ॥੫॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਗੋੜਿ ਅਜ਼ਲ—ਆਦਿ, ਅਨਾਦਿ ਕਾਲ। ਨਿਦਾ—ਆਵਾਜ਼। ਇੰਤਹਾ—ਅਖੀਰ, ਅੰਤ। ਇਬਤਦਾ—ਅਰੰਭ।

ਅਰਥ : ਗੋਇਆ, ਮੈਨੂੰ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ (ਅਜਿਹੀ) ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਸੀ (ਜਿਸ ਤੋਂ) ਕਿ ਮੈਂ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਅੰਤ ਇਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ—‘ਹਰ ਕਿ ਦਾਨਾ ਕੁਨੱਦ, ਕੁਨੱਦ ਨਾਦਾਂ, ਲੇਕ ਬਾਅਦ ਅਜ਼ ਪ੍ਰਗਾਥੀਏ ਬਿਸਿਆਰ’, (ਜੋ ਕੰਮ ਸਿਆਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੂਰਖ ਵੀ ਉਹੋ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਪਰੰਤੂ ਅਤਿ ਦੀ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰੀ ਉਪਰੰਤ)। ਬਿਥੇਕ ਬੁੱਧ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਰਸਾਂ ਦਾ ਫਲ ਅੰਤ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਕੌੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਮਾਇਆ ਇੱਕ ਛੱਲ ਹੈ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ

ਮਾਈ ਮਾਇਆ ਛਲੁ ॥

ਕਿਣ ਕੀ ਅਗਨਿ, ਮੇਘ ਕੀ ਡਾਇਆ, ਗੋਖਿਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਹੜ ਕਾ ਜਲੁ ॥

(ਟੋਭੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੭)

ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਨਿਸਚੇ ਇਹ ਸੱਚ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਹਥੁ ਨ ਲਾਇ ਕਸੰਭੜੈ ਜਲਿ ਜਾਸੀ ਢੋਲਾ’ ਇੱਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ। ਉਹ ਮਾਇਆ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਲਾਈ-ਲਸ਼ਕਰ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਖੂਬ ਪਹਿਚਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਾਇਆ, ਧਨ-ਦੰਲਤ, ਪੁੜ੍ਹ-ਕਲਤ, ਮਾਨ ਵਡਿਆਈ, ਰੂਪ ਰੰਗ, ਕਿਸੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਵੇ, ਉਹ ਇਸ ‘ਚੰਰਟੀ’ ਨੂੰ ਖੂਬ ਪਹਿਚਾਣਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਹ ਧਿਰਕਾਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਆਦੇਸ਼’ (ਨਮਸਕਾਰ) ਕਰ ਕੇ ਉਥੋਂ ਭੁਗਦੀ ਬਣਦੀ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਦਾਸੀ ਬਣ ਕੇ ਟਹਿਲ ਕਮਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਏਸੇ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਸਾਂ, ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਅਸਾਰ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਬਚਿੜ੍ਹ ਚਿੜ੍ਹ ਦਾ ਚਿਤੇਰਾ, ਜੋ ਇਸ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਜਗਤ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਤਿ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਾਡਾ ਟੀਚਾ ਹੈ, ਮੰਜ਼ਲ ਹੈ, ਜੁਸਤੂ ਹੈ।

ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਾਤਾਰ ਤੇ ਸਮਸਤ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੂਤਰ-ਪਾਗੀ ਦੇ ਤਾਲਬ ਹੋ ਗਏ, ਆਸ਼ਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀਆਂ ਜੰਜ਼ੀਰਾਂ ਤੋੜ੍ਹ ਸੁੱਟੀਆਂ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਨਹੀਂ, ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਰਾਜ, ਤਭਤ ਤੇ ਤਾਜ ਸਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਲਣ ਲੱਗਾ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਕੁੱਟੀਆ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਘਰ ਵੇਖਿਆ। ਫੇਰ, ਕਾਥਾ ਤੇ ਬੁਤਖਾਨਾ ਦਾ ਭੇਦ ਕਾਹਦਾ ? ਹਰ ਥਾਂ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਜਾਮ ਤੇ ਕਾਦਰ ਦਾ ਨੂਰ ਦਿਸ ਆਇਆ। ਜਿਥੇ

ਉਨੀਂ ਮੁਸਲਮਾਣ ਦੀ, ਤਿਲਕ ਜੰਨ੍ਹ ਹਿੰਦੂ ਲੋਭਾਣੇ ॥

ਗਮ ਕਹੀਮ ਕਹਾਇਏ, ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਦੇਇ ਰਾਹ ਕੁਲਾਣੇ ॥

ਏਦ ਕਰੋਬ ਕੁਲਾਇ ਕੈ, ਪੇਰੇ ਲਾਲਚ ਦੂਜੀ ਸੈਤਾਣੇ ॥

ਸਾਡੁ ਕਿਨਾਦੇ ਰਹਿ ਗਾਇਆ, ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਾਹਮਣ ਮਹਿਲਾਣੇ ॥.....

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ੧.੨੯)

ਵਾਲੀ ਦੁਖਦਾਈ ਸਥਿਤੀ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੁੱਭਰ ਬਣਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਉਥੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਆਗਮਨ
ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਵਖਰੇਵੇਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਪਰਗਟ
ਹੋ ਗਈ। ਸਾਨੂੰ ਮੰਦਰ ਤੇ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਦਾ ਹੀ ਨੂਰ ਤੇ ਜ਼ਹੂਰ ਦਿੱਸ ਆਇਆ।
ਬੱਸ, ਹੁਣ ਧਾਵਨਾ ਝਤਮ ਹੋਈ ਤੇ ਮਨ ਬਿਸਰਾਮ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜ ਸਰੂਪ ਵਿਚ
ਟਿੱਕ ਗਿਆ। ਬਾਣੀ ਹੈ

ਮਾਈ, ਮੈਂ ਧਨੁ ਪਾਇਓ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥

ਮਨੁ ਮੇਰੋ ਧਾਵਨ ਤੇ ਛੁਟਿਓ, ਕਰਿ ਬੈਠੋ ਬਿਸਰਾਮੁ ॥

(ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ, ਮ: ੯, ਪੰਨਾ ੧੧੯੬)

ਤੇ ਇਹੀ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੰਜਲ।

ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੫੯

ਅਜ ਦੋਸਤ, ਗੈਰਿ ਦੋਸਤ, ਤਮੱਨਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ।
 ਮਾ ਬਹਰਿ ਦਰਦਿ ਖੇਸ, ਮਦਾਵਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ॥੧॥

ਬੀਮਾਰਿ ਨਰਗਸੇਮ, ਕਿ ਨਰਗਸ ਗੁਲਾਮਿ ਉਸੂ।
 ਮਾ ਆਰਜੂਏ ਬਿਜ਼ਰੋ ਮਸੀਹਾ, ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ॥੨॥

ਹਰ ਜਾ ਕਿ: ਦੀਦਾ-ਏਮ, ਜਮਾਲਿ ਤੋ ਦੀਦਾ-ਏਮ।
 ਮਾ ਜੁਜ਼ ਜਮਾਲਿ ਦੋਸਤ, ਤਮਾਸ਼ਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ॥੩॥

ਮਾ ਯਾਰਿ ਹਮਦਮੇਮ, ਨ ਬੀਨੇਮ ਗੈਰਿ ਉ।
 ਮਾ ਚਸ਼ਮਿ ਖੁਦ, ਬਰੂਏ ਕਸੇ ਵਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ॥੪॥

ਪਰਵਾਨਾ ਵਾਰ, ਗਿਰਦ ਰੁਖੇ ਸ਼ਮਾਅ ਜਾਂ ਦਿਹੇਮ।
 ਚੂ ਇੰਦਲੀਬ ਬੇਹੁਦਾਂ, ਗੌਗਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ॥੫॥

‘ਗੋਇਆ’ ਖਮੋਸ਼ ਬਾਸ਼ ਕਿ ਸੌਦਾਏ ਇਸ਼ਕਿ ਯਾਰ।
 ਤਾ ਈਂ ਸਰ ਅਸੁ, ਅਜ ਸਰਿ ਖੁਦ, ਵਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਮਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਹਾਂ ਮੰਗਦਾ, ਮਿੱਤਰ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰਾ।
 ਲੋੜਾਂ ਨਾਹੀਂ ਦੂਜਾ ਦਾਹੂ, ਨ ਹੀ ਦੂਜਾ ਚਾਰਾ, ਹੂ।
੨. ਬਿਜ਼ਰ ਮਸੀਹਾ ਪਾਵਨ ਖਾਤਰ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਤਰਲੇ ਕਰਦਾ।
 ਮੈਂ ਪੁਜਾਰੀ ਓਸ ਗੁਰੂ ਦਾ, ਨਰਗਸ ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਦਾ, ਹੂ।
੩. ਜਿੱਧਰ ਵੇਖਾਂ ਓਧਰ ਦਿੱਸੇ, ਜਲਵਾ ਤੇਰਾ ਨਿਆਰਾ।
 ਇਸ ਦੇ ਬਾਂਝੇ ਕੋਈ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਮੈਨੂੰ ਖੇਲ ਪਿਆਰਾ, ਹੂ।
੪. ਬਲੀ-ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੈਂ ਹਾਂ ਬੇਲੀ, ਉਸ ਬਿਨ ਹੋਰ ਨ ਤੱਕਾਂ।
 ਉਸ ਦੇ ਬਾਂਝੇ ਇਹ ਦੋ ਦੀਦੇ, ਛਿਨ ਭਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਨ ਸੱਕਾਂ, ਹੂ।
੫. ਵਾਂਗ ਪਤੰਗੇ ਸਤਿਗੁਰ ਉੱਤੋਂ, ਜਿੰਦੜੀ ਘੋਲ ਘੁਮਾਵਾਂ।
 ਬੁਲਬੁਲ ਵਾਂਝੂ ਰੇਲਾ ਵਾਧੂ, ਮੂਲੋਂ ਨਾਹੀਂ ਪਾਵਾਂ, ਹੂ।
੬. ਬਹਿ ਜਾਹ ਜੁੱਪ ਚੁਪੀਤਾ ‘ਗੋਇਆ’, ਨ ਬਣ ਐਵੇਂ ਝੱਲਾ।
 ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਛਡਾਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ, ਇਸਕੇ ਹੱਥੋਂ ਪੱਲਾ, ਹੂ।

ਅੜ ਦੋਸਤ, ਗੈਰਿ ਦੋਸਤ, ਤਮੌਨਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ।

ਮਾ ਬਹਰਿ ਦਰਦਿ ਖੇਡ, ਮਦਾਵਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਗੈਰ—ਬਿਨਾ। ਤਮੌਨਾ ਇੱਛਾ। ਨਮੇ ਕਨੇਮ। ਆਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।
ਬਹਰਿ ਦਰਦਿ ਖੇਡ—ਆਪਣੇ ਦਰਦ ਵਾਸਤੇ। ਮਦਾਵਾ—ਇਲਾਜ, ਦਾਰ੍ਹ।

ਅਰਥ : ਆਸੀਂ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਮਿੱਤਰ ਪਾਸੋਂ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਮਿੱਤਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋ ਇੱਛਾ। ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ)। ਆਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪੀੜਾ ਲਈ (ਹੋਰ) ਦਰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਬੀਮਾਰਿ ਨਰਗਸੇਮ, ਕਿ ਨਰਗਸ ਗੁਲਾਮਿ ਉਸੁ।

ਮਾ ਆਰਜੂਏ ਖਿੜਰੇ ਮਸੀਹਾ, ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਆਰਜੂ—ਇੱਛਾ। ਖਿੜਰ ਮਸੀਹ—ਖਿੜਰ ਤੇ ਮਸੀਹ ਕਤੇਬੀ ਮਤ
ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ।

ਅਰਥ : ਆਸੀਂ (ਉਸ) ਨਰਗਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਬੀਮਾਰ ਹਾਂ ਕਿ ਨਰਗਸ
(ਛੁੱਲ) ਵੀ ਉਸ ਦਾ (ਜਿਸ ਦਾ) ਦਾਸ ਹੈ। ਆਸੀਂ (ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਹੋਰ ਕਿਸੇ) ਖਿੜਰ ਤੇ ਮਸੀਹ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਹਰ ਜਾ ਕਿ: ਦੀਦਾ-ਏਮ, ਜਮਾਲਿ ਤੋ ਦੀਦਾ-ਏਮ।

ਮਾ ਜੁਜ਼ ਜਮਾਲਿ ਦੋਸਤ, ਤਮਾਸ਼ਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਜਮਾਲਿ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਜਲਵਾ। ਜੁਜ਼—ਸਿਵਾ, ਬਿਨਾਂ।

ਅਰਥ : ਆਸਾਂ ਜਿਸ ਥਾਂ (ਵੀ) ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਜਲਵਾ ਤੱਕਿਆ ਹੈ। ਆਸੀਂ
(ਪਿਆਰੇ) ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਜਲਵੇ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਵੇਖਦੇ)।

ਮਾ ਯਾਰਿ ਹਮਦਮੇਮ, ਨ ਬੀਨੇਮ ਗੈਰਿ ਉੜ੍ਹਿ।

ਮਾ ਚਸ਼ਮਿ ਭੁਦ, ਬਹੂਏ ਕਸੇ ਵਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਹਮਦਮ—ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਰਹੇ, ਸਾਬੀ। ਨ+ਬੀਨੇ+ਮ—ਆਸੀਂ ਨਹੀਂ
ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਬਹੂਏ—ਸਾਹਮਣੇ। ਕਸੇ—ਕਿਸੇ ਦੇ। ਵਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ—ਆਸੀਂ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਦੇ।

ਅਰਥ : ਆਸੀਂ ਮਿੱਤਰ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਹਾਂ (ਤੇ ਆਸੀਂ) ਉਸ (ਮਿੱਤਰ) ਤੋਂ
ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਵਲ ਨਹੀਂ ਤਕਦੇ। ਆਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅੱਖ ਕਿਸੇ (ਦੂਜੇ) ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ
ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਦੇ।

ਪਰਵਾਨਾ ਵਾਰ, ਗਿਰਦ ਰੁਖੇ ਸ਼ਮਾਅ ਜਾਂ ਦਿਹੇਮ।

ਚੁੰ ਇੰਦਲੀਬ ਬੇਹੁਦਾ, ਗੈਰਿਗਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਪਰਵਾਨਾ ਵਾਰ—ਪਤੰਗੇ ਵਾਂਗ। ਇੰਦਲੀਬ—ਬੁਲਬੁਲ। ਗੈਰਿ—ਸੋਵ,
ਰੈਲਾ। ਦਿਹੇਮ—ਆਸੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਚੁੰ—ਕਾਂਗ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਪਤੰਗੇ ਵਾਂਗ ਸਮਾਇਆ (ਸਤਿਗੁਰ) ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਜਾਨ ਦਿੱਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਬੁਲਬੁਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥੇ-ਅਰਥ ਰੈਲਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ।

‘ਗੋਇਆ’ ਖੋਮੋਜ਼ ਬਾਸ਼ ਕਿ ਸੌਦਾਏ ਇਸ਼ਕਿ ਯਾਰ।

ਤਾ ਈਂ ਸਰ ਅਸੁ, ਅੜ ਸਰਿ ਭੁਦ, ਵਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੬॥

ਮੁਲਦਾਰਥ : ਬਾਸ—ਹੋ। ਕਿ—ਕਿਉਂ ਜੁ। ਸੌਦਾ—ਜਨੂੰਨ, ਸੁਦਾ। ਤਾ—ਜਦ ਤਕ। ਈਂ ਸਰ ਅਸੁ—ਇਹ ਸਿਰ ਹੈ। ਅਜ ਸਰਿ ਭੁਦ—ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੋਂ (ਵਿਚੋਂ)। ਵਾ—ਖੋਮੁਣਾ (ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ)।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਚੁਪ ਹੋ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਪਿਆਰ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ, ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਸਿਰ ਹੈ (ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ), ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਸਿੱਖੀ, ਇਕ ਕਰਣੀ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਤ ਹੈ, ਏਥੇ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਅਮਲ ਉੱਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਦਿ ਗੁਰਦੇਵ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੇਤਾਵਨੀ ਕਰਾਂਦੇ ਹਨ

ਸਭਨਾ ਕਾ ਦਰਿ ਲੇਖਾ ਹੋਇ ॥

ਕਰਣੀ ਬਾਝੁ ਤਰੈ ਨ ਕੋਇ ॥

(M: ੧, ਪੰਨਾ ੬੪੨)

ਅਤੇ ਜਹ ਕਰਣੀ, ਤਹ ਪੂਰੀ ਮਤਿ ॥

ਕਰਣੀ ਬਾਝੁ, ਘਟੇ ਘਟਿ ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੨੫)

ਤਥਾ ਅਮਲੁ ਕਰਿ ਧਰਤੀ, ਬੀਜੁ ਸਬਦੇ ਕਰਿ,

ਸਚ ਕੀ ਆਥ ਨਿਤ ਦੇਹਿ ਪਾਣੀ ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੨੩)

ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਿੱਧੇ ਸਾਦੇ, ਸਰਲ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਸਿਪਾਂਤਾਂ ਦੇ ਜਾਣੂ ਤੇ ਧਾਰਨੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਡੱਕੇ ਦੀ ਚੋਟ ਨਾਲ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬੁਲਬੁਲ ਵਾਂਗ ਕੇਵਲ ਗਿਲਾ-ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਦੀ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਰਨੀ ਦੇ ਸੂਰੇ ਪਰਵਾਨੇ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਤੇ ਇੱਕ ਦੇ ਹੀ ਉਪਾਸਕ ਤੇ ਦਿਲਦਾਨੇ ਹਾਂ, ਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਿਜ਼ਰ ਤੇ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ

ਗਮ ਕਾਨੂ ਕੀ ਕਾਣਿ ਨ ਕਬਡੇ ਅਪਨੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਏ ॥ (ਗਮਕਲੀ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੬੬੬)

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹਾਂ, ਅਤੇ ‘ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ’ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਜ਼ ਜੀ) ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਫੜੂਰ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਡੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਾਵੇ ਵੀ ਕਿਵੇਂ, ਜਦ ਕਿ ਜਿਧਰ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਜਮਾਲ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਨੈਣ ਕਿਸੇ ਗੈਰ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਖੁਲਦੇ, ਨਹੀਂ ਛਾਕਦੇ

ਮਾਣਵੀ ਰਾਮ ਦੇ ਸਾਡੀ ਕਿਵ ।

ਮਾਨੁਖ ਵਹੂ ਸਾਚਰ ਸ੍ਰਾਵ ਪਾਈਐ ਪ੍ਰਛ ਕੀ ਸਿਮਰਾਨ ਸੇਖ ॥ (ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੬੨)

(ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੫੭)

ਮਾ ਬ-ਯਾਦਿ ਹੱਕ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਿੰਦਾ-ਏਮ।
 ਦਾਇਮ, ਅਜ਼ ਅਹਸਾਨਿ ਉੱ, ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ-ਏਮ ॥੧॥
 ਖੁਦ-ਨੁਮਾ ਰਾ ਬੰਦਰੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨੇਸੁ।
 ਓ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਹਿਬੋ, ਮਾ ਬੰਦਾ-ਏਮ ॥੨॥
 ਦਰ ਵਜ਼ੂਦਿ ਖਾਕੀਆ, ਪਾਕੀ ਅਜ਼ ਓਸੁ।
 ਮਾ ਖੁਦਾਏ ਪਾਕ ਰਾ, ਬੀਨੰਦਾ-ਏਮ ॥੩॥
 ਮਾ ਬ-ਪਾਏ ਸਾਹ, ਸਰ ਅਫਗੰਦਾ-ਏਮ।
 ਅਜ਼ ਦੋ ਆਲਮ ਦਸੁ ਰਾ, ਅਫਸ਼ਾਂਦਾ-ਏਮ ॥੪॥
 ਨੇਸੁ ਦਰ ਹਰ ਚਸ਼ਮ, ਗੈਰ ਅਜ਼ ਨੂਰਿ ਉੱ।
 ਸੁਹਬਤਿ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ, ਜੋਇੰਦਾ-ਏਮ ॥੫॥
 ਮਾ ਚੁ ਜੱਗਾ ਖਾਕਿ ਪਾਏ ਓ ਸੁਦੇਮ।
 ਤਾ ਬ-ਦਾਮਨ ਦਸਤਿ ਖੁਦ, ਅਫਗੰਦਾ-ਏਮ ॥੬॥
 ਕੀਸੁ 'ਗੋਇਆ' ਜਾਕਰਿ ਨਾਮਿ ਖੁਦਾ।
 ਹਮ ਚੂ ਖੁਰਸ਼ੀਦਿ ਜਹਾਂ, ਰਖਸ਼ੰਦਾ-ਏਮ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਓਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਸਦਕਾ, ਸਦ-ਜੀਵਨ, ਮੈਂ ਪਾਵਾਂ।
 ਵੇਖ ਵੇਖ ਉਪਕਾਰ ਓਸ ਦੇ, ਸ਼ਹਮਸਾਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂ, ਹੂ।
੨. ਸਿਮਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਨਾਹੀ, ਹੋਵੇ ਜੋ ਹੋਕਾਰੀ।
 ਅਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੇਵਕ ਉਸ ਦੇ, ਉਹ ਦਾਤਾ ਉਪਕਾਰੀ, ਹੂ।
੩. ਪਾਵਨ ਗਰ ਸੰਗ ਪਾਵਨ ਹੋਇਆ, ਤਨ ਇਹ ਸਾਡਾ ਖਾਕੀ।
 ਕਿਉਂ ਜੁ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪਾਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ, ਦੇਖੀ ਸੁੰਦਰ ਝਾਕੀ, ਹੂ।
੪. ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਹ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਤੇ, ਸੀਸ ਜਦੋਂ ਦਾ ਸੱਟਿਆ।
 ਲੋਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਰਿਸਤਾ, ਅਸਾਂ ਹੈ ਮੁਲੋਂ ਕੱਟਿਆ, ਹੂ।
੫. ਨੂਰ ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਦੇ ਨੈਨੀਂ, ਭਾਵੈਂ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰੇ।
 ਸੰਗ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲੱਭੇ ਗੋਇਆ, ਜੋ ਹਨ ਰੱਬ-ਪਿਆਰੇ, ਹੂ।
੬. ਉਸ ਦੀ ਪਾਵਨ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਦਾ, ਕਿਣਕਾ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਹੋਏ।
 ਪੱਲਾ ਉਸ ਦਾ ਪਕੜਨ ਖਾਤਰ, ਹੱਥ ਵਧਾਏ ਦੋਏ, ਹੂ।
੭. ਸਿਮਰਨ ਉਸ ਦਾ ਜੋ ਨਰ ਕਰਦਾ, ਜੋ ਉਹਦਾ ਮਤਵਾਲਾ।
 ਸੂਰਜ ਵਾਂਝੂ ਜੱਗ ਤੇ 'ਗੋਇਆ', ਕਰਦਾ ਨਿੱਤ ਉਜਾਲਾ, ਹੂ।

ਮਾ ਬ-ਯਾਦਿ ਹੱਕ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਿੰਦਾ-ਏਮ।

ਦਾਇਮ, ਅਜ਼ ਅਹਸਾਨਿ ਉੱ, ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ-ਏਮ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬ-ਯਾਦਿ—ਯਾਦ ਵਿਚ। ਦਾਇਮ—ਹਮੇਸ਼ਾ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ (ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸਦਕੇ) ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੀਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਖੁਦ-ਨੁਮਾ ਰਾ ਬੰਦਰਗੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨੇਸ੍ਤੁ।

ਓ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਹਿਬੋ, ਮਾ ਬੰਦਾ-ਏਮ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਖੁਦ-ਨੁਮਾ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਹੰਕਾਰੀ। ਸਾਹਿਬ—ਮਾਲਿਕ। ਬੰਦਾ—ਦਾਸ। ਓ—ਅਤੇ।

ਅਰਥ : ਅਭਿਮਾਨੀ (ਆਦਮੀ) ਨੂੰ ਬੰਦਰਗੀ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੀ। ਓਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਸਦਾ (ਸਾਡਾ) ਸਵਾਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਦਾਸ ਹਾਂ।

ਦਰ ਵਜੂਦਿ ਭਾਕੀਆ, ਪਾਕੀ ਅਜ਼ ਉਸੁ।

ਮਾ ਖੁਦਾਏ ਪਾਕ ਰਾ, ਬੀਨੰਦਾ-ਏਮ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਵਜੂਦ—ਸਰੀਰ। ਭਾਕੀਆ—ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪੰਜ ਭੂਤਕ। ਪਾਕੀ—ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ, ਪਵਿੱਤਰਤਾ। ਅਜ਼+ਓ+ਅਸਤ—ਉਸ ਤੋਂ ਹੈ। ਬੀਨੰਦਾ-ਏਮ—ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ।

ਅਰਥ : (ਇਸ) ਭਾਕੀ (ਮਿੱਟੀ ਦੇ) ਸਰੀਰ ਵਿਚ (ਜੇ) ਪਵਿੱਤਰਤਾ (ਹੈ ਤਾਂ) ਓਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਸਾਂ (ਉਸ) ਪਵਿੱਤਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ।

ਮਾ ਬ-ਪਾਏ ਸ਼ਾਹ, ਸਰ ਅਫਗੰਦਾ-ਏਮ।

ਅਜ਼ ਦੋ ਆਲਮ ਦਸੁ ਰਾ, ਅਫਸ਼ਾਂਦਾ-ਏਮ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬ-ਪਾਇ—ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ। ਅਫਗੰਦਾ-ਏਮ—ਅਸਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦਸੁ—ਹੱਥ। ਰਾ—ਨੂੰ। ਮਾ—ਅਸਾਂ। ਅਫਸ਼ਾਂਦਾ-ਏਮ—ਅਸਾਂ ਝਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਅਸਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਉਤੇ ਸਿਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਤੇ) ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਤੋਂ ਹੱਥ ਝਾੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। (ਬਾਵਾਵ, ਸਭ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਆ ਛਿੱਗੇ ਹਾਂ)।

ਨੇਸੁ ਦਰ ਹਰ ਚਲਾਮ, ਗੈਰ ਅਜ਼ ਨੂਰਿ ਉੱ।

ਸੁਹਬਤਿ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ, ਜੋਇੰਦਾ-ਏਮ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਗੈਰ—ਬਿਨਾ। ਨੂਰ—ਪਕਾਸ਼, ਚਾਨਣ। ਸੁਹਬਤ—ਸੰਗਤ।

ਜੋਇਂਦਾ-ਏਮ—ਅਸੀਂ ਢੁੱਡਦੇ ਹਾਂ, ਲੱਕੜੇ ਹਾਂ। ਉੱ—ਉਸ।

ਅਰਥ : ਉਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਨੂਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਰ ਅੱਖ ਵਿਚ (ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ) ਨੂਰ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ (ਅਜਿਹੇ) ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਲੱਕੜੇ ਹਾਂ।

ਮਾ ਚੁ ਜੱਗਾ ਖਾਕਿ ਪਾਏ ਓ ਸੁਦੇਮ।

ਤਾ ਬ-ਦਾਮਨ ਦਸਤਿ ਖੁਦ, ਅਫ਼ਗੰਦਾ-ਏਮ ॥੯॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਜੱਗਾ—ਕਿਣਕਾ। ਸੁਦੇ+ਮ—ਅਸੀਂ ਹੋ ਗਏ (ਹਾਂ)। ਬ-ਦਾਮਨ—ਪੱਲੇ ਉੱਤੇ। ਦਸਤਿ ਖੁਦ—ਆਪਣਾ ਹੱਥ। ਅਫ਼ਗੰਦਾ-ਏਮ—ਅਸਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਦਾ (ਇਕ) ਕਿਣਕਾ ਹੋ ਗਏ (ਹਾਂ), ਤਦੇ ਹੀ ਅਸਾਂ (ਉਸ ਦੇ) ਪੱਲੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਸੁੱਟਿਆ ਹੈ (ਪੱਲਾ ਫੜਨ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ ਹੈ)।

ਕੀਸੁ 'ਗੋਇਆ' ਜਾਕਰਿ ਨਾਮਿ ਖੁਦਾ।

ਹਮ ਚੁ ਖੁਰਸ਼ੀਦਿ ਜਹਾਂ, ਰਖਸ਼ੰਦਾ-ਏਮ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਕੀਸੁ—ਕਿ+ਅਸੁ—ਕੌਣ ਹੈ? ਜਾਕਰ—ਜ਼ਿਕਰ (ਸਿਮਰਨ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਖੁਰਸ਼ੀਦਿ ਜਹਾਂ—ਜਹਾਨ ਦਾ ਸੂਰਜ। ਰਖਸ਼ੰਦਾ-ਏਮ—ਚਮਕਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ : ਐ 'ਗੋਇਆ', ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਉਹ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਥਵਾ ਗੁਰਸਿਖ ਹਨ, ਜੋ) ਜਗਤ ਦੇ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੇ ਹਨ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਫੇਰ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਉਮੈ-ਰਹਿਤ ਬੰਦਰੀ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਉਪਜਦੀ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਚੇਤੇ ਕਰਨ ਅਥਵਾ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ। ਜੇ ਇਹ 'ਮਾਟੀ ਕਾ ਪੁਤਲਾ' ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਨ ਲਈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੁਹਰਾਈ ਇਹ ਚੇਤਾਵਨੀ

(ੴ) ਹਮ ਆਦਮੀ ਹਾਂ, ਇਕ ਦਮੀ, ਮੁਹਲਤਿ ਮੁਹੜ੍ਹ ਨ ਜਾਣਾ।

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੬੬੦)

(ਅ) ਰੰਗਕ ਰੇਤ ਖੇਤ ਤਨਿ ਨਿਰਮਿਤ, ਸੂਰਲਭ ਦੇਹ ਸਵਾਰਿ ਧਰੀ॥

(ਸਵੱਜੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੩੮)

(ੳ) ਗੀਂਝੀਇਆ ਛਿਆ ਮਾਹ, ਜੁਵੀਇਆ ਹਿਖੁ ਖਿਨੈ॥

(ਆਸਾ ਭਗੀਦ, ਪੰਨਾ ੮੮)

(ੴ) ਪਾਨੀ ਮੇਲਾ, ਮਾਟੀ ਗੀਰੀ॥ ਇਸ ਮਾਟੀ ਕੀ ਪੁਤਰੀ ਸੇਰੀ॥

(ਗਊੜੀ ਬਥੀਰ, ਪੰਨਾ ੩੩੬)

(ੴ) ਪਿੱਟੁ ਤੇ ਸਿਹਿ ਪਿੱਛੂ ਥੀਆ, ਅਗਨਿ ਢੁੱਡ ਰਹਾਇਆ ॥

ਦਸ ਮਾਸ ਮਾਤਾ ਉਦਰਿ ਰਾਖਿਆ, ਬਹੁਰਿ ਲਾਰੀ ਮਾਇਆ ॥

(ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੪੯੧)

ਜੇਤੇ ਰੱਬੇ ਤੁਂ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਮਿਹਰਵਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਨੇਕੀਆਂ ਹੇਠ ਦੱਬਿਆ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਇਹ, ਇਹ ਵੀ ਕਦੇ ਨਾ ਭੁੱਲੋ ਕਿ

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਤੌਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਖਾਹਿ ॥ ਤਿਸੁ ਠਾਕੁਰ ਕਉ ਰਖੁ ਮਨ ਖਾਹਿ ॥

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੁਗੰਧਤ ਤਨਿ ਲਾਵਹਿ ॥ ਤਿਸ ਕਉ ਸਿਮਰਤ ਪਰਮ ਗਤਿ ਪਾਵਹਿ ॥

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਸਹਿ ਸੁਖ ਮੰਦਰਿ ॥ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਇ ਸਦਾ ਮਨ ਅੰਦਰਿ ॥

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਗਿਰ੍ਹ ਸੈਗਿ ਸੁਖ ਬਸਨਾ ॥ ਆਣ ਪਹਰ ਸਿਮਰਹੁ ਤਿਸੁ ਰਸਨਾ ॥

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਰੰਗ ਰਸ ਭੋਗ ॥ ਨਾਨਕ, ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ ਧਿਆਵਨ ਜੇਗ ॥੧॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੬੯)

(ਤੇ ਵਾਚੋ ਇਸ ਸਾਰੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਦੱਸੀਆਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਅਗਨਤ ਮਿਹਰਮਤਾਂ)।

ਇਸ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਕੇ ਦਾਸ ਅਬਵਾ ਨਿਮਰਤਾ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਿਰਮਲ ਬੁੱਧੀ ਉਪਜੇਗੀ ਅਤੇ ਸਮਝ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਹੱਡ, ਮਾਸ, ਨਾੜੀ ਦੇ ਇਸ ਪਿੰਜਰ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਪਵਿੱਤਰ ਵਸੜ੍ਹ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੈ। ਫੇਰ, ਸਾਡੀ ਅੱਖ ਹਰ ਪਾਸੇ ਓਸੇ ਦਾ ਨੂੰ ਰੱਖੇਗੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਤਾਂਘ ਉੱਠੇਗੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ। ਇਹੀ ਇਕ ਐਸਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੂੜ ਦੀ ਰਾਸ ਘਟਦੀ ਤੇ ‘ਸਤਿ’ ਦੀ ਸੋਜੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਬਸ, ਜਦ ਸਾਈਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਸੋਜੀ ਪੈ ਗਈ, ਤਾਂ ਉਹ ਖਾਕੀ ਤੋਂ ਨੂੰ ਰੱਖੀ ਹੈ ਕੇ ਸੂਰਜ ਵੱਤ ਜਗਾਮਗਾ ਉਠੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜਾਏਗੀ

ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਟਿ ਉਧਾਰਦਾ, ਭਾਈ, ਦੇ ਨਾਵੈ ਏਕ ਕਟੀ ॥

(ਸੋਗਠਿ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੦੮)

—੦—

ਏਕ ਪਸਤਾ, ਮੁਦ-ਪਸਤੀ ਥੂੰ ਕੁਨੰਦ :

ਸਰ ਬੁਲੈਦਾ, ਮੇਲ ਪਸਤੀ ਥੂੰ ਕੁਨੰਦ ॥੫੨॥

(ਜ਼ਿਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਨੀਵਾਂ) ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਉੱਚੇ ਸਿਰ ਵਾਲੇ (ਵੱਡੇ ਲੋਕ) ਕਮੀਨੇਪਣ ਵਲ ਬੁਕਣਾ (ਮਾੜਾ) ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

— (ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੫੮) —

ਮਾ ਬੰਦਾ-ਇ ਇਸ਼ਕੇਮ, ਖੁਦਾ ਰਾ ਨ ਸਨਾਸੇਮ।
ਚੁਪਨਾਮ ਨ ਦਾਨੇਮ, ਦੁਆ ਰਾ ਨ ਸਨਾਸੇਮ ॥੧॥

ਆਸੂਫਤਾ-ਇ ਆਨੇਮ, ਕਿ: ਉ ਆਸੂਫਤਾ-ਇ ਮਾਸੁ।
ਮਾ ਸ਼ਾਹ ਨ ਦਾਨੇਮ, ਗਦਾ ਰਾ ਨ ਸਨਾਸੇਮ ॥੨॥

ਚੁ ਗੈਰਿ ਤੋ, ਕਸ ਨੇਸੂ, ਬ-ਤਹਕੀਕ ਦਰੀਂ ਜਾ।
ਈਂ ਤਡੱਰਕਾ-ਇ, ਮਾ ਓ ਸ਼ੁਮਾ ਰਾ, ਨ ਸਨਾਸੇਮ ॥੩॥

ਸਰ ਪਾ ਸੁਦਾ, ਪਾ ਸਰ ਸੁਦਾ, ਦਰ ਰਾਹਿ ਮੁਹੱਬਤ।
ਗੋਏਮ, ਵ ਲੇਕਨ, ਸਰੋ ਪਾ ਰਾ ਨ ਸਨਾਸੇਮ ॥੪॥

ਮਾ ਨੀਜ ਚੁ ‘ਗੋਇਆ’ ਜਿ ਅਜ਼ਲ ਮਸੁ ਅਲਮਸਤੇਮ।
ਈਂ ਕਾਇਦਾ-ਇ ਜੁਹਦ ਓ ਰਿਯਾ ਰਾ, ਨਾ ਸਨਾਸੇਮ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਸਾਨੂੰ ਲਗਨ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਲੱਗੀ, ਜਿਸ ਰੱਬ ਦੀ ਸੂਝ ਨ ਗਵਾਈ।
ਕੌੜੇ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਾਂ ਸੰਦਾ, ਸਾਨੂੰ ਇਲਮ ਨ ਕਾਈ, ਹੂ।
2. ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਆਸ਼ਕ ਉਸ ਮਾਹੀ ਦੇ, ਜੋ ਨਿੱਤ ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੇ।
ਪ੍ਰੀਤ-ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਰੰਕ ਤੇ ਰਾਣਾ, ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਏ, ਹੂ।
3. ਹੁਣ ਏਥੇ ਓਥੇ ਹਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਦਿੱਸੋਂ ਤੂੰ ਹਰ ਵੇਹੜੇ।
ਮੈਂ ਤੇ ਤੂੰ ਦੇ ਮਿਟ ਗਏ ਮੇਰੇ, ਸਾਰੇ ਝਗੜੇ ਝੋੜੇ, ਹੂ।
4. ਪ੍ਰੇਮ-ਪੰਧ ਵਿਚ ਕੰਮ ਪੈਰਾਂ ਦਾ, ਸਿਰ ਨੇ, ਸਿਰ ਤੇ ਚਾਇਆ।
ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਡਰਕ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨ ਆਇਆ, ਹੂ।
5. ‘ਗੋਇਆ’ ਵਾਂਗੂ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਦਾਤਾ, ਤੇਰੇ ਹਾਂ ਦੀਵਾਨੇ।
ਤਾਹੀਏਂ ਜਪੋਂ, ਤਪੋਂ, ਪਾਖੰਡੋਂ, ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਬੇਗਾਨੇ, ਹੂ।

ਮਾ ਬੁਦਾ-ਇ ਇਸਕੇਮ, ਬੁਦਾ ਰਾ ਨ ਸ਼ਨਾਸੇਮ।
ਦੁਸ਼ਨਾਮ ਨ ਦਾਨੇਮ, ਦੁਆ ਰਾ ਨ ਸ਼ਨਾਸੇਮ ॥੧॥

ਬੁਦਾਰਥ : ਨ ਸ਼ਨਾਸੇਮ—ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ। ਦੁਸ਼ਨਾਮ—ਗਾਲ੍ਪੀ, ਕੁਬੈਲ,
ਦੁਰਬਚਨ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੇਮ, ਪਿਆਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਾਂ, (ਅਤੇ) ਬੁਦਾ (ਤਕ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ
(ਇਹ ਪਿਆਰ ਦੀ ਇੰਤਹਾ)। ਅਸੀਂ ਦੁਰਬਚਨ-ਕੁਬੈਲ (ਬੋਲਣਾ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ (ਤੇ) ਨਾ
ਹੀ ਅਸੀਂਸਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਾਂ।

ਆਮੁਢਤਾ-ਇ ਆਨੇਮ, ਕਿ: ਉੱ ਆਮੁਢਤਾ-ਇ ਮਾਸੁ।

ਮਾ ਬਾਹ ਨ ਦਾਨੇਮ, ਗਦਾ ਰਾ ਨ ਸ਼ਨਾਸੇਮ ॥੨॥

ਬੁਦਾਰਥ : ਆਮੁਢਤਾ—ਮਤਵਾਲੇ, ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ, ਚਿੰਤਜ, ਚਾਹਵਾਨ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਲਈ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਅਸੀਂ (ਪਿਆਰ
ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ) ਨਾ (ਕਿਸੇ) ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ (ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ) ਨਾ ਮੰਗਤੇ
(ਫ਼ਕੀਰ) ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਾਂ।

ਚੁ ਗੈਰਿ ਤੋ, ਕਸ ਨੇਸੁ, ਬ-ਤਹਕੀਕ ਦਰੀਂ ਜਾ।

ਈਂ ਤਫੁੱਰਕਾ-ਇ, ਮਾ ਓ ਸੁਮਾ ਰਾ, ਨ ਸ਼ਨਾਸੇਮ ॥੩॥

ਬੁਦਾਰਥ : ਚੁ—ਜਦ। ਗੈਰਿ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ। ਕਸ ਨੇਸੁ—ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਬ-ਤਹਕੀਕ—ਹਕੀਕਤ (ਅਸਲ) ਵਿਚ। ਈਂ ਜਾ—ਇਥੇ। ਤਫੁੱਰਕਾ—ਭੇਦ, ਫਰਕ,
ਵਿਤਕਰਾ। ਮਾ—ਅਸੀਂ। ਸੁਮਾ—ਤੁਸੀਂ।

ਅਰਥ : ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਜਦ ਏਥੇ ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਤਾਂ) ਇਹ
ਅਸੀਂ ਤੁਸਾਂ (ਮੈਂ, ਤੂੰ) ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ।

ਸਰ ਪਾ ਬੁਦਾ, ਪਾ ਸਰ ਬੁਦਾ, ਦਰ ਰਾਹਿ ਮੁਹੱਬਤ।

ਗੋਏਮ, ਵ ਲੇਕਨ, ਸਰੋ ਪਾ ਰਾ ਨ ਸ਼ਨਾਸੇਮ ॥੪॥

ਬੁਦਾਰਥ : ਪਾ—ਪੈਰ। ਗੋਏਮ—ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਲੇਕਨ—ਪਰੰਤੂ।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਸਿਰ ਪੈਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਪੈਰ ਸਿਰ ਹੋ ਗਿਆ
ਹੈ। ਅਸੀਂ (ਇਹ ਗੱਲ) ਆਖਦੇ ਤਾਂ ਹਾਂ ਪਰੰਤੂ (ਸਾਡੀ ਅਵਸਥਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਅਸੀਂ (ਪ੍ਰੇਮ
ਰਲਵਲੇ ਵਿੱਚ) ਸਿਰ ਤੇ ਪੈਰ (ਦੇ ਫਰਕ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ।

ਮਾ ਨੀੜ ਚੁ ‘ਗੋਇਆ’ ਜਿ ਅਲਲ ਮਸੁ ਅਲਮਸਤੇਮ।

ਈਂ ਕਾਇਦਾ-ਇ ਛੁਹਦ ਓ ਰਿਜਾ ਰਾ, ਨਾ ਸ਼ਨਾਸੇਮ ॥੫॥

ਮੁਕਾਰਬ : ਨੀਜ—ਵੀ। ਚੁ—ਵਾਂਗ। ਅਜ਼ਲ—(Eternity) ਮੁੱਢ ਤੋਂ। ਮਸੂ
ਅਲਮਸਤ—ਮਤਵਾਲੇ, ਦੀਵਾਨੇ। ਜੁਹਦ—ਤਪ ਆਦਿ। ਰਿਆ—ਵਿਖਾਵਾ, ਪਾਖੰਡ।
ਕਾਇਦਾ—ਤਰੀਕਾ।

ਅਰਬ : ਅਸੀਂ 'ਗੋਇਆ' ਵਾਂਗ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਮਤਵਾਲੇ ਹਾਂ (ਅਤੇ) ਇਸ (ਕਰਮ
ਕਾਂਡ ਦੀ) ਤਪੱਸਿਆ ਤੇ ਪੰਖੰਡ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਫੇਰ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਉਸ ਬੁਲੰਦ ਮੁਕਾਮ ਦਾ ਵਰਣਨ
ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੨੦ ਵਿਚ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕਰ ਆਏ ਹਨ

ਦਿਲ ਆਸ਼ਕ, ਬਖੰਦਕ ਫੁਰਸਤੇ, ਮਾਸੂਕ ਮੇ ਗਰਦਦ।

ਸਰਾ ਪਾ ਜਾ ਬਵਦ, ਹਰਕਸ, ਕਿ ਬਾ ਜਾਨਾਨੋ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ।

ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਵਿਸਮਾਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਬੇ-ਸਾਖਤਾ ਪੁਕਾਰ ਉਠੇ

ਤੋਹੀ ਮੋਹੀ, ਮੋਹੀ ਤੋਹੀ, ਅੰਤਰੁ ਕੈਸਾ ?

ਕਨਕ ਕਟਿਕ, ਜਲ ਤਰੰਗ ਜੈਸਾ॥   (ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੯੩)

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਸ਼ੈਮਣੀ ਸੰਤ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ 'ਪਰਮ-ਪਦ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਨ' ਉਤੇ
ਜਾ ਚੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਅਬਿਨਾਸੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਅਬਿਨਾਸੀ ਰਾਜ ਪਾਪਤ
ਕਰ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਬੜੇ ਨਾਜ਼ ਨਾਲ ਬੋਲੇ

ਅਥ ਤਉ ਜਾਇ ਚਦੇ ਸਿੰਘਾਸਨ, ਮਿਲੇ ਹੈ ਸਾਰਿੰਗਪਾਨੀ॥

ਰਾਮ ਕਬੀਰਾ ਏਕ ਭਏ ਹੈ, ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਪਛਾਨੀ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੧੬੯)

ਤਥਾ ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਭਇਆ, ਜੈਸਾ ਰੰਗਾ ਨੌਰੁ॥

ਪਾਛੈ ਲਾਗੋ ਹਰਿ ਫਿਰੈ, ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਕਬੀਰ ॥੫੫॥   (ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੧੩੬)

ਤਥਾ ਕਬੀਰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਹੁਆ, ਮੁਝ ਮਹਿ ਰਹਾ ਨ ਹੂੰ॥

ਜਬ ਆਪਾ ਪਰ ਕਾ ਮਿਟਿ ਗਇਆ, ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਤੂੰ ॥੨੦੪॥   (ਪੰਨਾ ੧੩੭)

ਪੇਮ-ਪੰਪ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਪਾਂਧੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੀਏ। ਅੱਹ ਵੇਖੋ, ਆਲਮੇ ਤਹੱਜਰ
(ਵਿਸਮਾਦ ਦਾ ਆਲਮ) ਦਾ ਵਾਸੀ ਸਮਸ ਤਬਰੇਜ਼ 'ਏਕ ਜੋਤਿ ਦੋਇ ਮੂਰਤੀ' ਦੇ ਮੁਕਾਮ
ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਕਿਵੇਂ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ

ਮਨ ਤੈ ਸੁਦਮ ਤੈ ਮਨ ਸੁਦੀ, ਮਨ ਜਾ ਸੁਦਮ ਤੈ ਤਨ ਸੁਦੀ,

ਤਾ ਕਸ ਨ ਗੈਇਦ ਬਾਦ ਜਾਂ, ਮਨ ਦੀਗਰਮ ਤੈ ਦੀਗਰੀ ।

ਹੋ ਪਛੂ ! ਮੈਂ ਤੂੰ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੂੰ ਮੈਂ ਹੋ ਗਿਆ । (ਜੇ) ਮੈਂ ਜਾਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਤੂੰ

ਸਗੀਰ ਹੋ ਗਇਓ; ਤਾਂ ਜੁ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਹ ਨਾ ਕਰੇ ਕਿ ਮੈਂ ਹੋਰ ਹਾਂ, ਤੇ ਤੂੰ ਹੋਰ।] ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਅਭੇਦਤਾ ਦਾ ਅਲੋਕਿਕ ਦਿਸ਼ਾ।

ਹੋਰ ਵਾਚੋ :

ਗਰਿ ਹਰਿਜਨ ਦੁਇ ਏਕ ਹੈ, ਬਿਥ ਬਿਚਾਰ ਕਣੁ ਨਾਹਿ ॥
ਜਲ ਤੇ ਉਪਜ ਤਰੰਗ ਜਿਉ, ਜਲ ਹੀ ਬਿਖੇ ਸਮਾਹਿ ॥੯॥੧੦॥

(ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਪਾ: ੧੦)

ਸਿਖੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਗੀਤ ਹੈ ਦੀ ਇਹ, ਕਿ ਪਿਆਰ ਨੇ ਦੁਵੱਲਿਓ
ਤਣਾਵਾਂ ਕੱਸੀਆਂ ਹੋਣ। ਜੇ ਸਿਖ, ਸਬਰ, ਸਿਦਕ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਕੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਮਰਨ ਕਥੂਲ
ਕੇ, ਸਿਰ ਤਲੀ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਅਤੇ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਸਭ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗਲੀ
ਵਿਚ ਕਦਮ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਵੀ ਐਸੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ
ਵੱਤ ਬੇਚੈਨ ਤੇ ਫਿਕਰ-ਮੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ

ਜਹ ਜਹ ਕਾਜ ਕਿਰਤਿ ਸੇਵਕ ਕੀ, ਤਹਾ ਤਹਾ ਉਠਿ ਧਾਵੈ । (ਆਸਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੮੦੩)

ਦੇ ਬਿਰਦ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕੌਣ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ ਤੇ ਕੌਣ ਪ੍ਰੀਤਮ ?
ਇਹ ਅੰਤਰ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਲਈ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਏਥੇ ਬੜੀ ਬੇ-ਨਿਆਜੀ ਨਾਲ ਛੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਅਸੀਂ
ਉਸ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਾਡਾ ਸ਼ੈਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਮਜਲਸ (ਸਤਿਸੰਗ)
ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਮੰਗਤਾ, ਸਭ ਸਮਾਨ ਹਨ; ਇੱਕੇ ਦੈਵੀ ਪਰਵਾਰ
ਦੇ ਜੀਅ।'

ਐਸੀ ਹੈ ਪਿਆਰ ਦੇ ਪੰਧ ਦੀ ਪਿਆਰ-ਗੀਤ ਤੇ ਉੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਤੇ ਨਿਰਾਲੀ ਯਕਤਾਈ,
ਇਕ-ਸੁਰਤਾ ਤੇ ਇਕ-ਸਿੱਕਤਾ।

.ਗਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੫੯

ਹਰ ਗਹ ਨਜ਼ਰ, ਬ-ਜਾਨਬਿ ਦਿਲਦਾਰ, ਮੇਂ ਕੁਨੇਮ ।
ਦਰਯਾਏ ਹਰ ਦੋ ਚਸ਼ਮ, ਗੁਹਰ ਬਾਰ, ਮੇਂ ਕੁਨੇਮ ॥੧॥

ਹਰ ਜਾ ਕਿ: ਦੀਦਾ-ਏਮ, ਰੁਖਿ ਯਾਰ ਦੀਦਾ-ਏਮ ।
ਮਾ ਕੈ ਨਜ਼ਰ, ਬ-ਜਾਨਬਿ ਅਗਯਾਰ ਮੇਂ ਕੁਨੇਮ ॥੨॥

ਜਾਹਦ ਮਰਾ, ਜਿ ਦੀਦਨਿ ਖੂਬਾਂ, ਮਨਾਅ ਮ-ਕੁਨ ।
ਮਾ ਖੂਦ ਨਜ਼ਰ, ਬ-ਸੂਏ ਰੁਖਿ ਯਾਰ, ਮੇਂ-ਕੁਨੇਮ ॥੩॥

ਮਾ ਜੁੜ ਹਦੀਸਿ ਇਸ਼ਕਿ ਤੋ, ਹਰਛੇ ਨ-ਖਾਂਦਾ-ਏਮ ।
ਦਰ ਰਾਹਿ ਇਸ਼ਕ, ਈਹੋ ਹਮਾ ਤਕਰਾਰ, ਮੇਂ-ਕੁਨੇਮ ॥੪॥

‘ਗੋਇਆ’ ਜਿ ਚਸ਼ਮਿ ਯਾਰ ਕਿ ਮਖਮੂਰ ਗਾਸ਼ਤਾ-ਏਮ ।
ਕੈ ਖਾਹਸ਼ਿ ਸ਼ਰਾਬਿ ਪੁਰ-ਅਸਰਾਰ ਮੇਂ ਕੁਨੇਮ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਪ੍ਰੀਤਮ ਵੱਲੋਂ ਨੈਣ ਆਪਣੇ, ਜਦ ਵੀ ਮੈਂ ਹਾਂ ਕਰਦਾ।
ਮੌਤੀਆਂ ਸੰਦਾ ਮੰਹਿੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ, ਪਰਲ ਪਰਲ ਹੈ ਵਰਦਾ, ਹੂ।
2. ਮੁਖ ਮਾਹੀ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀ ਆਇਆ, ਜਿੱਥੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ।
ਤੱਕਾਂ ਮੂਲ ਨ ਗੈਰਾਂ ਵੱਲੋਂ, ਸਮਝਾਂ ਇਹ ਖੁਆਰੀ, ਹੂ।
3. ਵਰਜ ਨ ਤੱਕਣੋਂ ਸੋਹਣਿਆਂ ਤਾਈਂ, ਜਾਹਿਦ ਸ਼ਰਾ ਦੇ ਮਾਰੇ।
ਨੈਣ ਅਸਾਡੇ ਵੱਲ ਮਾਹੀ ਦੇ, ਜਾਵਣ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ, ਹੂ।
4. ਪਿਆਰ-ਕਹਾਣੀ ਬਾਝੋਂ ਸਾਨੂੰ, ਹਰਛ ਨਾ ਅੰਡੇ ਕੋਈ।
ਪ੍ਰੇਮ-ਪੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਅਸਾਡੀ, ਕਰਦੀ ਹੈ ਦਿਲ-ਜੋਈ, ਹੂ।
5. ਜਦ ਤੋਂ ਪੀ-ਤੱਕਣੀ ਦੀ ਮੱਦ ਹੈ, ‘ਗੋਇਆ’ ਦੇ ਦਿਲ ਪੀਤੀ।
ਹੋਢੇ ਮਦ ਦੀ ਤਦ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ, ਚਾਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਹੂ।

ਹਰ ਗਾਹ ਨਜ਼ਰ, ਬ-ਜਾਨਿਬਿ ਦਿਲਦਾਰ, ਮੇ ਕੁਨੇਮ।
ਈਰਥਾਏ ਹਰ ਦੇ ਚਾਸ਼ਮ, ਗੁਹਰ ਬਾਰ, ਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੧॥

ਬਿਲਦਾਰਥ : ਹਰ ਗਾਹ—ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਜਦੋਂ ਵੀ। ਬਜਾਨਿਬ—ਤੁਰਡ, ਵੱਲ।

ਅਰਥ : ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਹਿਸੂਬ ਵੱਲ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਦੋਹਾਂ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਮੌਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਅੱਖਤੂਆਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ)।

ਹਰ ਜਾ ਕਿ: ਦੀਦਾ-ਏਮ, ਰੁਖਿ ਯਾਰ ਦੀਦਾ-ਏਮ।
ਮਾ ਕੈ ਨਜ਼ਰ, ਬ-ਜਾਨਿਬਿ ਅਗਯਾਰ ਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੨॥

ਬਿਲਦਾਰਥ : ਦੀਦਾ-ਏਮ—ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਕੈ—ਕਦੋਂ। ਅਗਯਾਰ—ਗੈਰ, ਬੇਗਾਨਾ। ਮੇ ਕੁਨੇਮ—ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਅਰਥ : ਅਸਾਂ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਦੋਂ ਕਿਸੇ ਗੈਰ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ! (ਭਾਵ, ਸਾਨੂੰ ਹਰੇਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ)।

ਜਾਹਦ ਮਰਾ, ਜਿ ਦੀਦਨਿ ਖੂਬਾਂ, ਮਨਾਅ ਮ-ਕੁਨ।
ਮਾ ਖੁਦ ਨਜ਼ਰ, ਬ-ਸੂਏ ਰੁਖਿ ਯਾਰ, ਮੇ-ਕੁਨੇਮ ॥੩॥

ਬਿਲਦਾਰਥ : ਜਾਹਦ—(ਭਾਵ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ), ਜੋ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮਰਦਾਦਾ-ਪੁਰਸ਼ਤਮ ਹੋਵੇ, ਪਰਤੂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸਵਾਦ ਨਾ ਚੱਖਿਆ ਹੋਵੇ। (ਜਾਹਦ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ, ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਪਾਸੋਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਕੇ ਰੱਬ ਦੀ ਰਾਹ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰੇਜ਼ਗਾਰ)। ਖੂਬਾਂ—ਸੋਹਣੇ, ਸੁੰਦਰ। ਮਨਾਅ ਮ+ਕੁਨ—ਮਨੁ ਨਾ ਕਰ, ਨਾ ਵਰਜ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਜਾਹਦ, ਮੈਨੂੰ ਸੋਹਣਿਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਨਾ ਵਰਜ, ਅਸਾਂ (ਤਾਂ) ਆਪੇ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਕਰ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਮਾ ਜੁੜ ਹਦੀਸਿ ਇਸ਼ਕਿ ਤੋ, ਹਰਛੇ ਨ-ਖਾਂਦਾ-ਏਮ।
ਦਰ ਰਾਹਿ ਇਸ਼ਕ, ਈਂ ਹਮਾ ਤਕਰਾਰ, ਮੇ-ਕੁਨੇਮ ॥੪॥

ਬਿਲਦਾਰਥ : ਜੁੜ—ਬਿਨਾਂ, ਸਿਵਾ। ਹਦੀਸ—ਕਹਾਣੀ, ਕਥਾ (ਹਦੀਸ ਦੇ ਅਸਤਲਾਹੀ ਅਰਥ ਹਨ—ਜੋ ਕੁਝ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੱਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਕਿਹਾ, ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਇਆ, ਪਰਤੂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਨਾ ਵਰਜਿਆ। ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਉਹ ਹਦੀਸਿ-ਕਾਲੀ, ਜੋ ਕੀਤਾ ਉਹ ਹਦੀਸਿ ਛੇਅਲੀ ਅਤੇ ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਇਆ ਉਹ ਹਦੀਸਿ-ਤਹਰੀਗੀ ਹੈ)। ਨ-ਖਾਂਦਾ-ਏਮ—ਨਹੀਂ ਪੜਦੇ। ਤਕਰਾਰ—ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਥਾ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਇਕ ਹਰਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪੈਧ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਹੀ (ਕਥਾ) ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

‘ਗੋਇਆ’ ਜਿ ਸੁਭਾਮਿ ਯਾਰ ਕਿ ਮਖਮੂਰ ਗਾਸ਼ਤਾ-ਏਮ।

ਕੇ ਖਾਹਿਬਿ ਸ਼ਰਾਬਿ ਪੁਰ-ਅਸ਼ਰਾਰ ਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੫॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਮਖਮੂਰ—ਨਸੇ ਵਿਚ ਗੱਟ, ਮਸਤੁਲ ਮਸਤ। ਗਾਸ਼ਤਾ-ਏਮ—ਅਸੀਂ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਕੈ—ਕਦ ? ਪੁਰ ਅਸ਼ਰਾਰ—ਬਦੀਆਂ, ਬੁਰਾਈਆਂ, ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ।

ਅਰਥ : ‘ਗੋਇਆ’ (ਜਦ) ਅਸੀਂ ਯਾਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਦੇ ਨਸੇ ਵਿਚ ਗੱਟ (ਅਲਮਸਤ) ਹਾਂ, (ਤਾਂ ਫਿਰ) ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਲੋਚਾ ਕਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ—(ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਾਜ਼ਲ ਵਿਚਲੇ ਭਾਵ ਬਿਰਹ ਵਿਚ ਅਥਰੂਆਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲੱਗਣੀ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੱਕਣਾ, ਗੁਰਦੇਵ ਦਿਆਂ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਨਾਲ ਮਸਤ-ਅਲ-ਮਸਤ ਹੋਣਾ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ—ਗੰਦੀ ਸ਼ਰਾਬ—ਦਾ ਤਿਆਗ—ਪਿਛਲੀਆਂ ਗਾਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵਿਸਥਾਰ ਵੀਚਾਰੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ।

ਪਰੰਤੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ, ਇਸ ਗਾਜ਼ਲ ਵਿਚ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਵਲ ਵਧਣ ਲਈ ਦੋ ਹੋਰ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਪਹਿਲਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪ ਹੀ ਸਤਿਅਮ, ਸ਼ਿਵਮ ਤੇ ਸੁੰਦਰਮ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਹਦ ਤਕ, ਪ੍ਰਾਸ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ, ਉਸਦੇ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ ਉਸਦੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ—ਪਸਾਰੇ—ਰਚਨਾ ਅਥਵਾ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ

(ਉ) ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਖੰਡ, ਸਚੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ॥ ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਲੋਅ ਸਚੇ ਆਕਾਰ ॥ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)

(ਅ) ਆਪਿ ਸਤਿ, ਕੀਆ ਸਭੁ ਸਤਿ ॥ ਆਪੇ ਜਾਨੈ ਅਪਨੀ ਮਿਤਿ ਗਤਿ ॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੯੪)

ਜੇ ਉਹ ਚਿਤੇਰਾ ਆਪ ‘ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੁ ਸਦਾ ਮਨਿ ਚਾਉ’ (ਜਾਪੁਜੀ) ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮਹਾਨ ਵਚਿੱਤਰ ਚਿੱਤਰ ਵੀ, ਉਤਨਾ ਵਧੇਰੇ ਸਤਿ, ਸੁੰਦਰ, ਸੁਹਾਉਣਾ ਤੇ ਅਨੰਦ-ਮਈ ਹੋ ਭਾਸੇਗਾ, ਉਤਨਾ ਹੀ ‘ਉਸਦੀ’ ਲੱਖਤਾ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਹਿਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਰਤ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਮਹਾਨ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਚਿਤੇਰ ਵਿਚ ਉਲੱਝ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕਿਤੇ ਚਿਤੇਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਨਾ ਵਿਸਾਰ ਦੇਈਏ। ਐਸੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿੱਖ ਵਿੱਚ, ਖੇਡਾ ਸੌਗ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਕਰੁਪਤਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਣਗੇ। ਜੀਵਨ ਢੁੱਭਰ ਤੇ ਕੰਡਿਆਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸ਼੍ਰਮਣੀ ਭਰਾਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਹੈ ਕਿ

ਚਲਾ ਰਚਿਤ ਚਿੜ੍ਹ ਹੈ ਛਾਚੀ ॥ ਰਜਿ ਚਿੜੈ ਚੇਤਗੁ ਚਿਤਕਾਰੀ ॥

ਚਿੜ੍ਹ ਬਚਿੜ੍ਹ ਇਹੋ ਅਵਡੇਰਾ ॥ ਰਜਿ ਚਿੜੈ ਚਿੜ੍ਹ ਰਾਖਿ ਚਿਤੇਰਾ ॥

(ਗਊਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੩੪੦)

ਊਪਰੋਕਤ ਸਚਾਈ ਨੂੰ 'ਗੋਇਆ ਜੀ', ਨੇ ਇਸ ਗਾਜ਼ਲ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਨੈ: ੩ ਵਿਚ
ਦੱਸਣ ਦਾ ਊਪਰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਰਮ-ਕਾਡੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਗਾਅ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਜਾਹਿਦਾਂ
ਨੂੰ ਸੁਡੀਆਨਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਬਹੁਮਿਲਾ (ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਉਤੇ) ਵਾਜ਼ਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਸੋਹਣਿਆ' ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਦਾਰ' ਤੋਂ ਨਾ ਵਰਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਦੀਦਾ
ਵਿਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਸੋਹਣਿਆ' ਦੇ 'ਸੁਲਤਾਨ', ਸ੍ਰੀ ਦਸਖੇਤ ਜੀ, ਅਥਵਾ ਸਾਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ
ਦੇ ਸੋਭੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਕੌਮਲ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗੋਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਾਇਰ ਕੀਟਸ ਨੇ ਕੁਝ ਇਉਂ ਵੀ
ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਫਲ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

A thing of beauty, is a joy for ever.

(Keats)

[ਭਾਵ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਸਦੀਵੀ ਖੇੜੇ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ।]

ਏਵੇਂ ਹੀ, ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ, ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ, ਇਉਂ
ਚਿਆਨਦਾ ਹੈ :

ਧਿਰ ਅੱਛੀ ਸੂਰਤੋਂ ਵਾਲੇ, ਮੇਰੀ ਤਸਥੀਅ ਕੇ ਦਾਨੇ ਹੈ।

ਨਿਗਾਹ ਸੇ ਗੁਜ਼ਰੇ ਜਾਤੇ ਹੈਂ, ਇਥਾਤ ਹੋਤੀ ਜਾਤੀ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਵਸੀਲਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚਾਰ ਜੋ ਇਸ ਗਾਜ਼ਲ ਦੇ ਚੌਥੇ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿਚ
ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦਾ, ਆਪਣੇ ਹਰੇਕ ਕਰਤੱਵ ਰਾਹੀਂ,
ਇਕ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੈ—ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ। ਇਸਕ
ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਸਤੂ ਪਿਆਰ
ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹਾਇਲ ਹੋ ਕੇ ਆਸਕ ਉੱਤੇ ਗਾਲਬ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ-ਮਾਰਗ
ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪੰਜ 'ਭੱਭੇ' ਸਦਾ ਕੰਠ ਪ੍ਰੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ :

ਭ—ਭਲਾ

ਭ—ਭਾਣਾ

ਭ—ਭੁੱਲਾ

ਭ—ਭਉ (ਨਿਰਮਲ ਭਉ)

ਭ—ਭਾਉ (ਪ੍ਰੇਮ, ਇਸ਼ਕ)

ਰੱਬ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਰਸਤਾ ਬਿਖਮ, ਪਤਲਾ, ਬ੍ਰੀਕ ਤੇ ਤਿੱਖਾ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਇੱਕੇ
ਸਮੇਂ ਸਲਾਮ ਜਵਾਬ ਕਰਨ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ ਤੇ ਲੱਬ ਲੋਭ ਦੀ ਜਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਫਾਸਿਆ ਨਹੀਂ,
ਕਿ ਪਿਆਰ ਦਾ ਨਾਜ਼ਕ ਤੰਦ ਤੁਟਾ ਨਹੀਂ। 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਇਸ ਦਾ ਦਾਰੂ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਕੀ
ਦੀ ਅੱਖ ਦੇ ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਮਸ਼ਮੂਰ ਰਹਿਣਾ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਵੀ
ਸਿਆਣਪਾ ਤੇ ਹੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਐਸੀ ਮਸਤੀ ਹੀ ਦਰਕਾਰ ਤੇ ਜ਼ਬਦੀ (ਫ਼ਬਦੀ) ਹੈ।

.ਗੁਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੬੦

ਨਮੇ ਗੁੰਜਦ ਬ-ਚਸ਼ਮਿ ਗੈਰ, ਸਾਹਿ ਖੁਦ ਪਸੰਦਿ ਮਨ।
ਬ-ਚਸ਼ਮਮ ਖੁਸ਼ ਨਿਸ਼ਸਤ ਆਂ ਕਾਮਤਿ ਬਖਤਿ ਬੁਲੰਦਿ ਮਨ ॥੧॥

ਤਮਾਮੀ ਮੁਰਦਾ-ਹਾ ਰਾ, ਅਜ ਤਬੱਸਮ, ਜਿੰਦਾ ਮੇ ਸਾਜਦ।
ਚੂ ਰੇਜਦ ਆਬਿ ਹੈਵਾਂਅ, ਅਜ ਦਹਾਨਿ ਗੁੰਚਾ ਖੰਦਿ ਮਨ ॥੨॥

ਬਰਾਏ ਦੀਦਾਨਿ ਉੱ, ਦੀਦਾ-ਅਮ ਸ਼ੁਦ ਚਸ਼ਮਾ-ਇ ਕੌਸਰ।
ਬਯਾ ਜਾਨਾਂ ਕਿ ਕੁਰਬਾਨਿ ਤੋ, ਜਾਨਿ ਮੁਸਤਮੰਦਿ ਮਨ ॥੩॥

ਅਗਰ ਬੀਨੀ ਦਰੂਨਿ ਮਨ, ਬਗੈਰ ਅਜ ਖੁਦ ਕੁਜਾ ਯਾਬੀ ?
ਕਿ ਗੈਰ ਅਜ ਜਿਕਰਿ ਤੋ ਨ ਬਵੱਦ, ਦਰੂਨਿ ਬੰਦ ਬੰਦਿ ਮਨ ॥੪॥

ਮਨਮ ਯਕ-ਮੁਸ਼ਤਿ ਗਿਲ, ‘ਗੋਇਆ’, ਦਾਰੂਨਿਨੂਰਿ ਓ ਲਾਮਾ।
ਬ-ਗਿਰਦਸ਼ ਦਾਇਆ ਗਰਦਦ, ਦਿਲਿ ਪੁਰ ਹੋਸ਼ਮੰਦਿ ਮਨ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਮਾਹੀ ਮੇਰੇ, ਗੈਰਾਂ-ਅੱਖੀਂ, ਲਾ ਸਕਦੇ ਨਹੀਂ ਡੇਰੇ।
ਉਹ ਸੁਭਾਗਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣੇ, ਬਹਿ ਕੇ ਨੈਣੀਂ ਮੇਰੇ, ਹੂ।
2. ਮੁਸਕਨ ਉਸ ਦੀ ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ੇ, ਮੋਇਆਂ ਤਾਈਂ ਜਿਵਾਏ।
ਜਦ ਮੁਸਕਾਏ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੇਰਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਰਖਾ ਲਾਏ, ਹੂ।
3. ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਤਰ, ਚਸ਼ਮਾ ਸੁਰਗੀ, ਬਣ ਗਈ ਅੱਖ ਇਹ ਮੇਰੀ।
ਵਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮੁਖ ਦਿਖਲਾਵੀ, ਜਾਨ ਗ੍ਰਾਮਾਂ ਨੇ ਘੇਰੀ, ਹੂ।
4. ਆ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਝਾਤੀ ਪਾਵੇ, ਜੇਕਰ ਅੰਦਰ ਮੇਰੇ।
ਓਥੇ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨ ਦਿੱਸੂ, ਬਾਝੋਂ ਸਿਮਰਨ ਤੇਰੇ, ਹੂ।
5. ਮੁੱਠ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਤਨ ‘ਗੋਇਆ’ ਦਾ, ਨੂਰ ਪ੍ਰੁੰਡ ਤੋਂ ਪਾਵੇ।
ਦਿਲ ਦਾਨਾ ਵੀ ਓਸ ਦੁਆਲੇ, ਹਰ ਦਮ ਗੋੜੇ ਲਾਵੇ, ਹੂ।

ਨਮੇ ਗੁੰਜਦ ਬ-ਚਥਮਿ ਗੈਰ, ਸ਼ਾਹਿ ਖੁਦ ਪਸੰਦਿ ਮਨ।
ਬ-ਚਥਮਮ ਖੁਸ਼ ਨਿਸ਼ੱਸਤ ਆਂ ਕਾਮਤਿ ਬਖਤਿ ਬੁਲੰਦਿ ਮਨ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਨਮੇ ਗੁੰਜਦ—ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਖੁਦ ਪਸੰਦ—ਮਾਣ-ਮਤਾ। ਗੈਰ—ਬਿਗਾਨੇ, ਦੂਜੇ। ਸ਼ਾਹਿ ਮਨ—ਮੇਰਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ। ਨਿਸ਼ੱਸਤ—ਬੈਠਾ। ਆਂ—ਉਹ, ਉਸ। ਬਖਤਿ ਬੁਲੰਦਿ ਮਨ—ਮੇਰਾ ਵਡਭਾਗਾ, ਮੇਰਾ ਉੱਚੇ ਨਸੀਬ ਵਾਲਾ। ਕਾਮਤ—ਕਰਦਾ।

ਅਰਥ : ਮੇਰਾ ਮਾਣ-ਮਤਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੈਰ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਮਾ ਸਕਦਾ। ਮੇਰਾ ਉਹ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਤੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਅਨੰਦ (ਮਾਣਦਾ ਹੈ)।

ਤਮਾਮੀ ਮੁਰਦਾ-ਹਾ ਰਾ, ਅਜ਼ ਤਬੱਸਮ, ਜਿੰਦਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ।
ਚੂੰ ਰੇਜ਼ਦ ਆਬਿ ਹੈਵਾਂਅ, ਅਜ਼ ਦਹਾਨਿ ਗੁੰਚਾ ਖੰਦਿ ਮਨ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਤਮਾਮੀ—ਸਰਬੱਤ, ਸਾਰੇ। ਮੁਰਦਾ-ਹ—(ਮੁਰਦੇ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਮੁਰਦੇ। ਤਬੱਸਮ—ਮੁਸਕਾਹਟ। ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ—ਕਰਦਾ ਹੈ। ਰੇਜ਼ਦ—ਡੇਗਦਾ ਹੈ, ਗਿਰਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਬਿ ਹੈਵਾਂਅ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਦਹਾਨੀ—ਮੂੰਹ, ਮੁਖੜਾ। ਗੁੰਚਾ ਖੰਦਹਿ ਮਨ—ਮੇਰਾ ਹਸਦਾ (ਖਿੜਿਆ) ਢੁੱਲ।

ਅਰਥ : ਸਾਰੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ (ਆਪਣੀ) ਮੁਸਕਾਹਟ ਨਾਲ ਜੀਵਤ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਢੁੱਲ ਵਰਗੇ ਮੁਖੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਸਦਾ (ਹੈ ਤਾਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਡਿਗਦਾ ਹੈ।

ਬਰਾਏ ਦੀਦਨਿ ਉੰ, ਦੀਦਾ-ਅਮ ਸ਼ੁਦ ਚਥਮਾ-ਇ ਕੌਸਰ।

ਬਯਾ ਜਾਨਾਂ ਕਿ ਕੁਰਬਾਨਿ ਤੋ, ਜਾਨਿ ਮੁਸਤਮੰਦਿ ਮਨ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦੀਦਨ—ਦਰਸ਼ਨ। ਕੌਸਰ—ਇਕ ਨਹਿਰ। (ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹਿਸ਼ਤ ਦੀ ਇਕ ਨਹਿਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਢੱਧ ਨਾਲੋਂ ਚਿੱਟਾ ਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਨਾਲੋਂ ਮਿੱਠਾ ਹੈ। ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਨ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੱਮਦ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਉੰਮੱਤ ਨੂੰ ਇਹ ਪਾਣੀ ਬਥਸ਼ਟਗੇ ਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਤੇਹ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗੀ।) ਬਯਾ—ਆ। ਜਾਨਾਂ—ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮਿੱਤਰ। ਮੁਸਤਮੰਦ—ਗ੍ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਾਸੀ, ਦੁਖੀ।

ਅਰਥ : (ਹੋ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਨਹਿਰ ਦਾ ਚਥਮਾ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਤੈਥੋਂ ਸਦਕੇ, ਤੂੰ ਆ (ਫੇਰ ਪਾ), ਕਿਉਂ ਜੁ ਮੇਰੀ ਇਹ ਜਿੰਦ ਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰੀ ਪਈ ਹੈ।

ਅਗਰ ਬੀਨੀ ਦਰੂਨਿ ਮਨ, ਬਰੈਰ ਅਜ਼ ਖੁਦ ਕੁਜਾ ਯਾਬੀ ?

ਕਿ ਗੈਰ ਅਜ਼ ਜਿਕਰਿ ਤੋ ਨ ਬਵੱਦ, ਦਰੂਨਿ ਬੰਦ ਬੰਦਿ ਮਨ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬੀਨੀ—ਤੂੰ ਵੇਖੋਂ। ਦਰੂਨੇ ਮਨ—ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ। ਖੁਦ—ਆਪਣਾ ਆਪ। ਕੁਜਾ ਯਾਬੀ—ਕੀ ਲਭੇਗਾ ? ਬੰਦ ਬੰਦਿ ਮਨ—ਮੇਰੇ ਬੰਦ ਬੰਦ ਵਿੱਚ, ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿੱਚ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੋਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੀ

ਲੁਭੇਗਾ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਤੇਰੀ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੇ ਬੰਦ ਬੰਦ (ਭਾਵ, ਰੈਮ ਰੈਮ) ਵਿੱਚ ਹੋਰ
ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮਨਮ ਯਕ-ਮੁਸਤਿ ਗਿਲ, ‘ਗੋਇਆ’, ਦਾਰੂਨਿ ਨੂਰਿ ਓ ਲਾਮਾ।
ਬ-ਗਿਰਦਸ਼ ਦਾਇਮਾ ਗਰਦਦ, ਦਿਲਿ ਪੁਰ ਹੋਸ਼ਮੰਦਿ ਮਨ ॥੫॥

ਬਿਖਦਾਰਥ : ਮਨਮ—ਮੈਂ ਹਾਂ। ਮੁਸਤਿ—ਮੁੱਠੀ। ਗਿਲ—ਮਿੱਟੀ। ਦਰੂਨਮ—ਮੇਰੇ
ਅੰਦਰ। ਨੂਰਿ ਓ—ਉਸ ਦਾ ਨੂਰ, ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ। ਲਾਮਾ—ਚਮਕਣ ਵਾਲਾ, ਰੋਸ਼ਨ।
ਬਗਿਰਦਸ਼—ਉਸ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ। ਦਾਇਮਾ—ਸਦਾ। ਗਰਦਦ—ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ ! ਮੈਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ
ਰੋਸ਼ਨ ਹੈ (ਜਗਦੀ ਹੈ), ਮੇਰਾ ਸੁਚੇਤ ਮਨ ਸਦਾ ਉਸ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਘੁੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਗੋਬਿੰਦ ਅਥਵਾ ਗੋਬਿੰਦ-ਰੂਪ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਉਸ ਕਰਾਮਾਤ ਤੇ
ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਇਸ ਪੰਜ-ਕੂਤਕ ਸਗੀਰ ਦੀ ‘ਅੰਧੀ ਕੋਠੀ’
ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨੂਰ ਦਾ ਜ਼ਹੂਰ ਪਾ ਕੇ ਵਰਤਾਈ ਹੈ। ਆਖਰ, ਜੋ ਵੀਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ
ਇਹ ਸਗੀਰ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਇਤਨਾ ਗਰਬ-ਗੁਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੈ ਕੀ ? ਭਗਤ
ਗਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹੈ

ਜਲ ਕੀ ਭੀਤਿ, ਪਵਨ ਕਾ ਬੰਡਾ ਰਕਤ ਬੁੰਦ ਕਾ ਗਾਰਾ ॥

ਹਾਡ ਮਾਸ ਨਾੜੀ ਕੇ ਪਿੰਜਰੁ, ਪੰਥੀ ਬਸੈ ਬਿਚਾਰਾ ॥   (ਸੌਗਠਿ ਗਵਿਦਾਸ, ਪੰਨਾ ੬੫੬)

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਪਾਨੀ ਮੈਲਾ ਮਾਟੀ ਗੋਰੀ ॥ ਇਸ ਮਾਟੀ ਕੀ ਪੁਤਰੀ ਜੋਰੀ ॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੩੩੬)

ਫੇਰ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦਾ ਸੁਜਾਨ ਦਿਲ ਐਸੀ ਜੋਤੀ ਦੇ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਨਗ੍ਨਾਂ
ਸਗੀਰ ਨੂੰ ਦੁਰਲਭ ਦੇਹ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਦਾਲੇ
ਪਰਕਰਮਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰੇ ? ਵਾਰਨੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਵੰਘੇ ? ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ
ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬਿਠਾਵੇ ? ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਉਂ
ਕਰੇ ? ਵੇਖੋ, ਉਹ ਕਿਡੇ ਮਾਣ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਗੁਰਦੇਵ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ
ਹਨ—‘ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤ ਮਾਰੋਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ
ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਭੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਤੇਰਾ, ਤੇ ਬਸ ਤੇਰਾ ਹੀ
ਜ਼ਿਕਰ ਤੇ ਮੁਕਾਬ ਹੈ।’

— (ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੯੧) —

ਗਿਰੀਆਂ ਸੁਦਾ ਇੰਦਲੀਬ, ਅਜ਼ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ।
 ਬ-ਸਹਰਾ ਰਫਤਾ ਆਹੂ, ਅਜ਼ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੧॥

ਕੁਮਗੀ ਕੂ ਕੂ ਕੁਨੱਦ, ਵ ਬੁਲਬੁਲ ਨਾਲਹ।
 ਲਾਲਹ ਦਿਲਿ ਦਾਗ ਸੁਦਾ, ਅਜ਼ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੨॥

ਸੋਸਨ ਚੂ ਜਾਮਾ ਕਰਦ ਮੁਸ਼ਕੀਨ, ਵ ਸੁੰਬਲ।
 ਅਜ਼ ਜੁਲਫਤਿ ਪਰੇਸ਼ਾਂਅ, ਅਜ਼ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੩॥

ਹਰ ਕਸ ਕਿ ਬ-ਦੀਦ, ਨਰਗਸ ਦੀਦਹ ਤੁਰਾ।
 ਹਮਚੂ ਬੁਲਬੁਲ ਸੁਦਹ ਨਾਲਾਂਅ, ਅਜ਼ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੪॥

ਕੈ ਕੁਨੱਦ ‘ਗੋਇਆ’, ਹਵਾਏ ਖੂਅਥਿ ਖੁਰਦ।
 ਹਰ ਕਿ: ਖੁਰਦਹ ਜੁਰਾਅ ਮਸੂ, ਅਜ਼ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਸੁੰਦਰ ਨਜ਼ਰ ਦੇਖ ਕੇ ਤੇਗੀ, ਬੁਲਬੁਲ ਨੀਰ ਵਹਾਵੇ।
 ਹਿਰਨ ਵੀ ਤੱਕ ਹੋਇ ਸਰਮਿੰਦਾ, ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਉਠ ਪਾਵੇ, ਹੂ।
੨. ਤੇਗੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਮਸਤੀ ਲੈ ਕੇ, ਘੁੱਘੀ ਰਾਗ ਅਲਾਪੇ।
 ਛੁੱਲ ਪੇਸਤ ਹੈ ਦਾਰੀ ਹੋਇਆ, ਬੁਲਬੁਲ ਜਖਮੀ ਜਾਪੇ, ਹੂ।
੩. ਸੋਸਨ ਵੀ ਹੈ ਦੇਖ ਕੇ ਤੈਨੂੰ, ਚਿੱਟਿਓਂ ਹੋਈ ਕਾਲੀ।
 ਸੁੰਬਲ ਘਾਹ ਅਚੰਭਤ ਹੋਇਆ, ਤੱਕ ਕੇ ਜੁਲਫ ਨਿਗਲੀ, ਹੂ।
੪. ਨਰਗਸ ਵਰਗੀ ਅੱਖ ਤੇਗੀ ਦਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਆ।
 ਬੁਲਬੁਲ ਵਾਂਝੂ ਉਸ ਨੇ ਦਾਤਾ, ਬਿਹੌਂ ਨੀਰ ਵਹਾਇਆ, ਹੂ।
੫. ਤੇਗੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਘੁੱਟ ਮਸਤੀ ਦਾ ਪੀਤਾ।
 ਖਾਣ ਪੀਣ ਤੇ ਸੈਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ, ‘ਗੋਇਆ’ ਓਸ ਨ ਲੀਤਾ, ਹੂ।

ਗਿਰੀਆਂ ਸ਼ੁਦਾ ਇੰਸ਼ੀਬ, ਅਜ਼ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ।
ਬ-ਸ਼ੁਦਾ ਰਹਤਾ ਆਹੁ, ਅਜ਼ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੧॥

ਬਲਭਲਚਥ ਗਿਰੀਆਂ ਸ਼ੁਦਾ ਹੈ ਪਈ। ਰਿੰਦੀਬੀਬੇ ਬਲਭਲ ਆਹੁ ਹਿੜਾ
ਰਹਤਾ—ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਅਰਥ : ਬੁਲਭੁਲ ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਟੋਣ ਲਗੀ। (ਨਿਗਾਹ ਦੀ
 ਦਿਬ-ਦਿਸ਼ਟਤਾ ਤੇ ਭੁਬੁਰਤੀ ਨੂੰ ਇਲ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਤੇ ਇਸ ਵਿਸਮਾਦਤ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ
 ਛੁੱਲ ਨੂੰ ਭੁਲ ਗਈ)। ਹਿਰਨ ਤੇਰੀ ਮਸਤ ਨਿਗਾਹ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ (ਤੇ ਹਾਰ ਮੰਨ ਕੇ) ਉਜਾਲ
 ਵਲ ਦੌੜ ਗਿਆ। (ਨੋਟ ਹਿਰਨ ਦੀ ਅੱਖ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। ‘ਸੁਹਿ ਮੂੰਪੇ
 ਹਰਣਾਬੀਏ.....’—ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੪੧੦)।

ਕੁਮਗੀ ਕੂ ਕੂ ਕੁਨੱਦ, ਵ ਬੁਲਭੁਲ ਨਾਲਹ।
ਲਾਲਹ ਦਿਲਿ ਦਾਗ ਸ਼ੁਦਾ, ਅਜ਼ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੨॥

ਬਲਭਲਾਰਥ : ਕੁਮਗੀ—ਘੁੱਘੀ, ਫਾਖਤਾ। ਨਾਲਹ—ਰੋਣਾ, ਕੁਰਲਾਣਾ। ਲਾਲਹ—ਪੇਸਤ
 ਦਾ ਛੁੱਲ।

ਅਰਥ : ਘੁੱਘੀ ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਗ ਅਲਾਪ ਰਹੀ ਹੈ, ਬੁਲਭੁਲ ਕੁਰਲਾ
 ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੇਸਤ ਦੇ ਛੁੱਲ ਦਾ ਦਿਲ ਜਥੇਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ, ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਤੇਰੀ
 ਅਗੰਮੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੈ।

ਸੋਸਨ ਚੂ ਜਾਮਾ ਕਰਦ ਮੁਸ਼ਕੀਨ, ਵ ਸੁੰਬਲ।
ਅਜ਼ ਚੁਲਛਤਿ ਪਰੇਸ਼ਾਂਅ, ਅਜ਼ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੩॥

ਬਲਭਲਾਰਥ : ਮੁਸ਼ਕੀਨ—ਮੁਸ਼ਕੀ ਰੰਗ ਦੀ, ਕਾਲੀ। ਸੁੰਬਲ—ਲੰਬਾ ਲੰਬਾ ਘਾ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੋਸਨ ਵਰਗੇ ਚਿੱਟੇ ਛੁੱਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੇਸ਼ਾਕ
 ਕਾਲੀ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਜੂਲਫ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੁੰਬਲ ਘਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ (ਘਬਗਇਆ
 ਹੋਇਆ) ਹੈ (ਤੇਰੇ ਕੇਸ ਸੁੰਬਲ ਘਾ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੁੰਦਰ ਹਨ)।

ਹਰ ਕਸ ਕਿ ਬ-ਦੀਦ, ਨਰਗਾਸ ਦੀਦਹ ਤੁਰਾ।
ਹਮਚੂ ਬੁਲਭੁਲ ਬੁਦਹ ਨਾਲਾਂਅ, ਅਜ਼ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੪॥

ਬਲਭਲਾਰਥ : ਬ-ਦੀਦ—ਵੇਖਿਆ। ਦੀਦਹ—ਨੇਤਰ। ਹਮਚੂ—ਵਾਂਗ। ਸੁਦਰ
 ਨਾਲਾਂਅ—ਰੋਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੇਰੀ ਨਰਗਾਸ ਵਰਗੀ ਅੱਖ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ, ਉਹ ਇਸ ਨਿਗਾਹ
 ਦੇ ਪਡਾਵ ਹੇਠ ਬੁਲਭੁਲ ਵਾਂਗ ਬੁਕਣ ਕੁਰਲਾਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਕੈ ਭੁਨੋਂਦ 'ਗੋਇਆ', ਹਵਾਏ ਮ੍ਰਾਬਿ ਮੁਰਦ।

ਹਰ ਕਿ: ਮੁਰਦਹ ਚਰਾਮ ਮਸੁ, ਅਜ਼ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੫॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਹਵਾ—ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਲਾਲਸਾ। ਪ੍ਰਾਬ—ਸੌਣਾ। ਮੁਰਦ—ਖਾਣਾ। ਜੁਰਾਮ—
ਪੁੱਟ।

ਅਰਥ : ਐ 'ਗੋਇਆ', ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੇਰੀ ਮਸਤ ਨਿਗਾਹ ਦਾ (ਮਸਤੀ ਭਰਿਆ) ਪੁੱਟ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਦ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਸੌਣ (ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਲਪ ਸੁਖਾਂ) ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਉਸ ਜੀਵਨ-ਦਾਤੀ ਤੇ ਮਸਤ ਨਿਗਾਹ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਪਸੂ ਪੰਡੀ ਤੇ ਬੇਲ-ਬੂਟੇ ਵੀ ਆਸ਼ਕ ਹਨ।

ਆਪ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੁਲਬੁਲ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਮਖਮੂਰ ਨਿਗਾਹ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਛੁੱਲ ਨੂੰ ਭੁਲ ਗਈ ਅਤੇ ਹਿਰਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣਿਆਂ ਨੈਣਾਂ ਉਤੇ ਬੜਾ ਮਾਣ ਸੀ, ਹਾਰ ਮੰਨ ਕੇ ਉਜਾੜ ਵਲ ਨੱਸ ਗਿਆ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹੋਰ ਪੰਡੀਆਂ, ਬੇਲ-ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਕਿਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ; ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਤੇਰੀ (ਨਾਮ-ਮੁਮਾਰੀ ਨਾਲ) ਮਸਤ ਨਿਗਾਹ ਦੇ ਨਸੇ ਦਾ ਘੁੱਟ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਫੇਰ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਲਪ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਮਿਗ-ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ ਫਸਟੋਂ ਰਿਹਾ।

(ਗੁਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੬੨)

ਸਾਕੀ, ਮਰਾ ਤੋ, ਜੁੱਗਾ-ਇ ਜਾਂ ਇਸਤਿਆਕ, ਦੇਹ।
 ਤਾ ਰੂਏ ਤੋ ਬੀਨਮ, ਢੂਗੀ ਫਰਾਕ ਦੇਹ ॥੧॥

ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ ਬੀਨਮ, ਚੂੰ ਰੁਖਿ ਤੁਰਾ ਮੁਦਾਮ।
 ਬਾ ਦਿਲ ਮਰਾ ਖਲਾਸੀ, ਅਜ ਅਫਤਰਾਕ ਦਿਹ ॥੨॥

ਚੂੰ ਬੇ ਤੋ ਹੇਚ ਨੇਸੁ, ਚੂੰ ਬੀਨੇਮ ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾਸੁ।
 ਤਾ ਦੀਦਹ ਓ ਦਿਲਿ ਮਰਾ, ਤੋ ਇੱਤਫਾਕ ਦੇਹ ॥੩॥

ਚੂੰ ਸਾਫ ਗਸੁ ਆਈਨਾ-ਇ ਦਿਲ, ਅਜ ਸਵਾਦਿ ਗਮ।
 ਬਾ ਵਸਲ ਖੁਦ-ਨੁਮਾਈ, ਰਿਹਾਈ ਜਿ ਬਾਕ ਦਿਹ ॥੪॥

‘ਗੋਇਆ’ ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ, ਕਿ ਬ-ਬੀਨਮ ਜਮਾਲ ਤੋ।
 ਤਾ ਦਿਲਿ ਮਰਾ ਖਲਾਸੀਏ, ਅਜ ਦਰਦਨਾਕ ਦਿਹ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਘੁੱਟ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਦੇਵੀਂ ਸਾਕੀ, ਰੂਹ ਖਿੜੇ ਜੋ ਮੇਰਾ।
 ਹਿਜਰ ਅਸਾਡਾ ਰਹੇ ਦੁਰਾਡਾ, ਤੱਕਾਂ ਮੁਖੜਾ ਤੇਰਾ, ਹੂ।
2. ਹਰ ਥਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਵੇ, ਤੇਰੀ ਸੂਰਤ ਸਾਈ।
 ਬਿਹਾ-ਚੀਸੋਂ, ਸਤਿਗੁਰ ਦਾਤਾ, ਮੈਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਾਈਂ, ਹੂ।
3. ਤੇਰੇ ਥਾਂਝੇਂ ਜਦ ਹਰ ਪਾਸੇ, ਨੈਣਾਂ ਹੋਰ ਨਾ ਜਾਤਾ।
 ਤਾਂ ਫਿਰ ਦਿਲ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਵਾਂਛੂ, ਸੂਝ ਬਖਸ਼ ਦੇ ਦਾਤਾ, ਹੂ।
4. ਦਾਗ ਗਮਾਂ ਦਾ ਦਿਲ-ਸ਼ੀਸੇ ਤੋਂ, ਜਦ ਹੈ ਮਿਟਿਆ ਸਾਰਾ।
 ਦਾਤ ਵਸਲ ਦੀ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ, ਭੈ ਤੋਂ ਦਈਂ ਛੁਟਕਾਰਾ, ਹੂ।
5. ਗੋਇਆ ਨੂੰ ਜਦ ਹਰ ਥਾਂ ਦਿੱਸੇ, ਜਲਵਾ ਤੇਰਾ ਸਾਈ।
 ਦਿਲ ਉਸ ਦਾ ਤੂੰ ਦੁੱਖਾਂ ਪਾਸੋਂ, ਦਾਤਾ ਆਣ ਛਡਾਈਂ, ਹੂ।

ਸਾਕੀ, ਮਰਾ ਤੋ, ਚੁੱਗਾ-ਇ ਜਾਂ ਇਥਤਿਆਕ, ਦੇਹ।
ਤਾ ਰੁਏ ਤੋ ਬੀਨਮ, ਦੂਰੀ ਫਰਾਕ ਦੇਹ ॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਸਾਕੀ—ਸਰਾਬ ਪਿਲਾਵਣ ਵਾਲਾ (ਏਥੇ ਭਾਵ ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰ)। ਚੁੱਗ—ਘੁੱਟ। ਇਥਤਿਆਕ—ਸੌਕ। ਫਰਾਕ—ਵਿਛੋੜਾ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਾਕੀ (ਮੁਗਸ਼ਦ), ਮੈਨੂੰ ਰੂਹ (ਜਾਨ) ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਘੁੱਟ (ਮਾਰਫਤ ਦੀ ਸਰਾਬ ਦਾ ਦੇ), ਤਾਂ ਜੁ ਤੇਰੇ ਮੁਖ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਛੋੜਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ ਬੀਨਮ, ਚੂੰ ਰੁਖਿ ਤੁਰਾ ਮੁਦਾਮ।
ਬਾ ਦਿਲ ਮਰਾ ਖਲਾਸੀ, ਅਜ਼ ਅਫਤਰਾਕ ਦਿਹ ॥੨॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬੀਨਮ—ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਚੂੰ—ਜਦ। ਮੁਦਾਮ—ਸਦਾ। ਅਫਤਰਾਕ—ਅੱਡ ਕਰਨਾ, ਜੁਦਾਈ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਮੈਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੇਰਾ ਹੀ ਮੁੱਖ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੁਦਾਈ ਅਥਵਾ ਵਖਰੇ-ਪਨ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਦੇ (ਤੇ ਫਿਰ ਕਦੀ ਵਿਜੋਗ ਨਾ ਵਿਅਪੇ)।

ਚੂੰ ਬੇ ਤੋ ਹੇਚ ਨੇਸੁ, ਚੂੰ ਬੀਨੇਮ ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾਸੁ।
ਤਾ ਦੀਦਹ ਓ ਦਿਲਿ ਮਰਾ, ਤੋ ਇੱਤਫਾਕ ਦੇਹ ॥੩॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਬੇ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ। ਹੇਚ—ਹੋਰ। ਬੀਨੇਮ—ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਕੁਜਾਸੁ—ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਵੀ। ਇੱਤਫਾਕ—ਏਕਤਾ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੁਝ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਜਦ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਏਕਤਾ ਦੀ ਸਾਂਝ ਬਖਸ਼ ਦੇ।

ਚੂੰ ਸਾਫ਼ ਗ੍ਰਾਸੁ ਆਈਨਾ-ਇ ਦਿਲ, ਅਜ਼ ਸਵਾਦਿ ਗਾਮ।
ਬਾ ਵਸਲ ਮੁਦ-ਨਮਾਈ, ਰਿਹਾਈ ਜ਼ਿ ਬਾਕ ਦਿਹ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਸਵਾਦ—ਕਾਲਖ। ਮੁਦ-ਨਮਾਈ—ਵਿਖਾ (ਆਪਣਾ ਆਪ)। ਬਾਕ—ਭਰ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਦਿਲ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ (ਤਦ) ਆਪਣਾ ਵਸਲ (ਮਿਲਾਪ) ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇ ਤੇ ਭਰ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਰ ਦੇ।

‘ਗੀਇਆ’ ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ, ਕਿ ਬ-ਬੀਨਮ ਜਮਾਲਿ ਤੋ।
ਤਾ ਦਿਲਿ ਮਰਾ ਖਲਾਸੀਏ, ਅਜ਼ ਦਰਦਨਾਕ ਦਿਹ ॥੫॥

ਮੁਖਦਾਰਥ : ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ—ਹਰ ਪਾਸੇ। ਬ-ਬੀਨਮ—ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਜਮਾਲ—
ਸੰਦਰਤਾ। ਭਲਾਸੀ—ਛੁਟਕਾਰਾ। ਅਜ—ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਹੇ ‘ਜੋਇਆ’, ਜਦ ਮੈਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੇਰਾ ਹੀ ਜਮਾਲ (ਸੰਦਰਤਾ) ਵੇਖਣ
ਹਾਂ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ-ਸਾਕੀ ਵਲੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਮੈਂ (ਨਾਮ ਦੀ
ਸ਼ਰਾਬ) ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੀ ਕੇ ਝੁਮ ਉੱਠਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ।
ਨਾਮ ਦੇ ਨਸੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਭੁਮਾਰੀ, ਵਿਸਮਾਦ, ‘ਵਾਹੁ’ ਦਾ ਆਲਮ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਮੁਕਾਬ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਜੂਰੀ ਦੀ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ
ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਲਵਾ ਤੇ ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ ਦਿਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਜੂਰੇ ਦਾ
ਪੂਰਨ ਅੜਾਵ ਹੋ ਕੇ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਇਸ ਗਲਵਕੜੀ
ਦੀ ਨਿੱਘ ਮਾਨਣ ਵਾਲੇ ਕਰਨੀ ਦੇ ਸੂਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ
ਤੋਂ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ

ਬਿਸਰਿ ਗਈ ਸਭ ਤਾਤਿ ਪਰਾਈ ॥ ਜਬ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮੌਹਿ ਪਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਨਾ ਕੈ ਬੈਗੀ ਨਹੀ ਬਿਗਾਨਾ, ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਹਮ ਕਉ ਬਨਿ ਆਈ ॥੧॥

ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੀਨੋ ਸੋ ਭਲ ਮਾਨਿਓ, ਏਹ ਸੁਮਤਿ ਸਾਧੂ ਤੇ ਪਾਈ ॥੨॥

ਸਭ ਮਹਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਪ੍ਰਭ ਏਕੈ, ਪੋਖਿ ਪੋਖਿ ਨਾਨਕ ਬਿਗਸਾਈ ॥੩॥

(ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੯)

.ਗਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੬੩

ਬੇਵਡਾ ਨੇਸੁ ਕਸੇ, ਗਰ ਤੂ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸ਼ਵੀ।
ਵਕਤ ਆਂਸੁ ਕਿ: ਬਰ ਵਕਤ, ਖਬਰਦਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੧॥

ਜਾਂ ਅਗਰ ਹਸੁ, ਨਸਾਰਿ ਕਦਮਿ ਜਾਨਾਂ ਕੁਨ।
ਦਿਲ ਬ-ਦਿਲਦਾਰ ਬਦਿਹ, ਜਾਂ ਕਿ: ਤੋ ਦਿਲਦਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੨॥

ਮੰਜ਼ਲਿ ਇਸ਼ਕ ਦਰਾਜ਼ ਅਸੁ, ਬ-ਪਾ ਨ-ਤਵਾਂ ਰਫੁ।
ਸਰ ਕਦਮ ਸਾਜ਼, ਕਿ: ਤਾ ਦਰ ਰਹਿ ਆਂ ਯਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੩॥

ਗੁਫ਼ਤਗੂਏ ਹਮਾ ਕਸ ਦਰ ਇਦਰਾਕਿ ਖੁਦ ਅਸੁ।
ਲਬ ਫਰੋਬੰਦ, ਕਿ: ਤਾ ਮਹਰਮਿ ਇਸਰਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੪॥

ਮੇ ਫਰੋਸਦ ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ-ਇ ਖੁਦ ਰਾ, ‘ਗੋਇਆ’।
ਬ-ਉਮੀਦਿ ਕਰਮਿ ਆਂ, ਕਿ: ਖਰੀਦਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਜੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਬੀਵੇ, ਦਗਾ ਨ ਦੇਵੇ ਕੋਈ।
ਸਾਵਧਾਨ ਜੇ ਹੋਇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ, ਬੰਦਾ ਕਹੀਏ ਸੋਈ, ਹੂ।
2. ਜਿੰਦੜੀ ਉਸ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਉੱਤੋਂ, ਸਦਕੇ ਕਰ ਦਿਲਦਾਰਾ।
ਦਿਲਬਰ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੇ ਕੇ ਬੀਬਾ, ਹੋ ਜਾ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਹੂ।
3. ਪੈਰੀਂ ਤੁਰ ਕੇ ਪੰਧ ਇਸ਼ਕ ਦਾ, ਮੁੱਕਣ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਵੇ।
ਦਰ ਦਾਤੇ ਦੇ ਓਹ ਪੁੱਜੇ, ਜੋ ਸਿਰ, ਪੈਰ ਬਣਾਵੇ, ਹੂ।
4. ਹਰ ਬੰਦੇ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਮਿੱਤਰਾ, ਹੁੰਦੀ ਕੋਈ ਦਾਨਾਈ।
ਭੇਤੀ ਜੇ ਤੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹਵੇਂ, ਬੋਲ ਨ ਬਹੁਤਾ ਭਾਈ, ਹੂ।
5. ਵੇਚਣ ਖਾਤਰ ਦਿਲ ਮਸਤਾਨਾ, ਪੇਸ਼ ‘ਗੋਇਆ’ ਨੇ ਕੀਤਾ।
ਏਸ ਆਸ ਤੇ ਕਰਮ ਸਹਾਰੇ, ਗੁਰੂ ਖਰੀਦੂ, ਮੀਤਾ, ਹੂ।

ਬੇਵਡਾ ਨੇਸੁ ਕਸੇ, ਗਰ ਤੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸ਼ਵੀ।

ਵਕਤ ਆਂਸੁ ਕਿ: ਬਰ ਵਕਤ, ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੧॥

ਬਖ਼ਦਾਰਥ: ਸ਼ਵੀ—ਹੋਵੇਂ। ਆਂਸੁ—ਆਂ+ਅਸੁ—ਉਹ ਹੈ, ਐਸਾ ਹੈ। ਬਰ ਵਕਤ—ਸਮੇਂ ਸਿਰ। ਵਫ਼ਾਦਾਰ—ਭੋਸੇ ਯੋਗ, ਸਹਾਈ, ਮਿੱਤਰ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਸਤਿਗੁਰ !) ਜੇ ਤੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰ (ਮਿੱਤਰ) ਹੋਵੇਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬੇਵਡਾ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਭਾਵ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮਿੱਤਰ ਹਨ)। ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਤੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਜਾਵੇਂ। ਭਾਵ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਾਡੀ ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਹੈ ਜੁ ਤੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ—ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼—ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਜਾਂ ਅਗਰ ਹਸੁ, ਨਸਾਰਿ ਕਦਮਿ ਜਾਨਾਂ ਕੁਨ।

ਦਿਲ ਬ-ਦਿਲਦਾਰ ਬਦਿਹ, ਜਾਂ ਕਿ: ਤੋ ਦਿਲਦਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੨॥

ਬਖ਼ਦਾਰਥ: ਨਸਾਰ—ਸਦਕੇ, ਕੁਰਬਾਨ। ਬ-ਦਿਲਦਾਰ—ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ। ਬਦਿਹ—ਦੇਹ, ਅਰਪਣ ਕਰ। ਦਿਲਦਾਰ—ਪਿਆਰਾ, ਮਹਬੂਬ।

ਅਰਥ: ਜੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ (ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ) ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇ। (ਆਪਣਾ) ਦਿਲ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇ ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ (ਆਪ) ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਂ। ('ਦਿਲੇ ਆਸ਼ਕ, ਬਅੰਦਰ ਛੁਰਸਤੇ, ਮਾਸੂਕ ਮੇਂ ਗਰਦਦ' ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਫੇਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ)।

ਮੰਜ਼ਲਿ ਇਸ਼ਕ ਦਰਾਜ਼ ਅਸੁ, ਬ-ਪਾ ਨ-ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੂ।

ਸਰ ਕਦਮ ਸਾਜ਼, ਕਿ: ਤਾ ਦਰ ਰਹਿ ਆਂ ਯਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੩॥

ਬਖ਼ਦਾਰਥ: ਮੰਜ਼ਲ—ਪੰਧ। ਦਰਾਜ਼—ਲੰਮਾ, ਦੁਰਾਡਾ। ਬ-ਪਾ—ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ। ਨ+ਤਵਾਂ+ਰਫ਼ੂ—ਚਲਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੀਦਾ। ਸਾਜ਼—ਬਣਾ।

ਅਰਥ: ਪਿਆਰ ਦਾ ਪੰਧ ਲੰਮਾ ਹੈ, ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੀਦਾ, (ਇਸ ਲਈ) ਸਿਰ ਨੂੰ ਪੈਰ ਬਣਾ ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਜਾਵੇਂ (ਜਾ ਸਕੇ)।

ਗੁਫ਼ਤਗੁਏ ਹਮਾ ਕਸ ਦਰ ਇਦਰਾਕਿ ਖੁਦ ਅਸੁ।

ਲਥ ਛੁਰੋਬੰਦ, ਕਿ: ਤਾ ਮਹਰਮਿ ਇਸਰਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੪॥

ਬਖ਼ਦਾਰਥ: ਹਮਾ ਕਸ—ਸਾਰੇ ਬੰਦੇ। ਇਦਰਾਕ—ਸਿਆਣਪ। ਲਥ—ਬੁਲ੍ਹ, ਮੁੰਹ। ਫੁਰੋ—ਬੰਤਾ, ਘਟ। ਮਹਰਮ—ਭੇਤੀ, ਵਾਕਫ।

ਅਰਥ: ਸਾਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਆਪਣੇ ਆਪ (ਆਪਣੀ ਜਾਤ) ਵਿੱਚ ਸਿਆਣਪ ਹੈ। ਮੁੰਹ ਬੰਦ ਰੱਖ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਭੇਦ ਦਾ ਭੇਤੀ ਹੋਵੇਂ। (ਭਾਵ, ਜੇ ਤੂੰ ਕੁਝ ਪਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਰ ਕੇ ਰਹੁ)।

ਮੇ ਛਰੋਪਦ ਦਿਲ ਦੀਵਾਨਾ-ਏ ਮੁਦ ਰਾ, 'ਗੋਇਆ'।
ਥ-ਉਮੀਦ ਕਰਮਿ ਆ, ਕਿ: ਖਰੀਦਾਰ ਸ਼ਹੀ ॥੫॥

ਗਜ਼ਲਾਰਥ : ਮੇ ਛਰੋਪਦ—ਵੇਚਦਾ ਹੈ। ਕਰਮ—ਮਿਹਰ, ਬਖਸ਼ਸ਼। ਥ-ਉਮੀਦ—ਆਸ ਨਾਲ, ਉਤੇ। ਦਿਲ ਦੀਵਾਨਾ-ਏ ਮੁਦ—ਆਪਣਾ ਦੀਵਾਨਾ ਦਿਲ। ਰਾ—ਨੂੰ।

ਅਰਥ : 'ਗੋਇਆ' ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਸਤਾਨੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਵੇਚਦਾ ਹਾਂ, ਤੇਰੀ ਉਸ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦੀ ਆਸ ਉਤੇ ਕਿ ਤੂੰ (ਇਸ ਦੀਵਾਨੇ ਦਿਲ ਦਾ) ਗਾਹਕ ਹੋਵੇਗਾ (ਭਾਵ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਝੱਲੇ ਹੋਏ ਦਿਲ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਬਨ ਹੈ ਕਿ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ, ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਦੂਜੇ ਮਨ ਉਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਸਰੋਂ, ਹੋਰ ਨਿਰਜੀਵ ਵਸਤਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ। ਸਰਤ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਦਾ ਖਿੰਡਾਉ ਰੋਕ ਕੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੁਕਤੇ ਉਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਖਿਆਲ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਇਉਂ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ

ਰਹੋਗੀ ਆਥੇ ਹਵਾ ਮੈਂ, ਖਿਆਲ ਕੀ ਬਕਤੀ।

ਜੇ ਮੁਖਾਡ ਬਾਬ ਹੈ ਛਾਨੀ, ਰਹੇ, ਰਹੇ, ਨ ਰਹੇ।

ਗੁਰਦੇਵ, ਮਨ ਦੀ ਇਸ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਇਹੁ ਮਨੁ ਸਕਤੀ ਇਹੁ ਮਨੁ ਸੀਉ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੰਚ ਭਤ ਕੋ ਜੀਉ॥

(ਗਊਂਡੀ ਕਥਿਰ, ਪੰਨਾ ੩੪੨)

ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ, ਦੂਜੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਮੰਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਭੇਦ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲਾ ਇੱਕ ਹੈ। ਹੋਰ ਮਨ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ

ਮਨ ਵੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਮੁਲੁ ਪਛਾਣੁ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੪੪੧)

ਏਸੇ ਲਈ

ਮਨ ਅਪੁਨੇ ਤੇ ਛੁਡਾ ਮਿਟਾਨਾ॥ ਪੇਖੇ ਸਗਲ ਸ਼੍ਰਸ਼ਟ ਸਾਜਨਾ॥

(ਗੁਰਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੬੬)

ਕਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸੱਜਣ ਤੇ ਮਿੱਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। Love begets love (ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਉਪਜਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਵਡਾਦਾਰੀ, ਸਿਦਕ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਜਾਗ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਵੀ ਦੀ ਬਹੁਮੁੱਲੀ ਰਚਨਾ ਹੈ

Give love, and love to your heart will flow.

A strength in your utmost need,

Have faith, and _____ of men

੧. ਮੁਖਾਡ ਬਾਬ ਮਿਟੀ ਦੀ ਮੱਠ, ਸਰੀਰ।

Will show their faith, in your word and deed.

(ਤੁਸੀਂ ਪਿਆਰ ਵੰਡੋ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਪਿਆਰ ਦੀ ਨਚੀ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਵਲ ਵੱਡਾ ਤੁਰੇਗੀ। ਇਹੀ ਪਿਆਰ ਲੋੜ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਮੁੱਕ ਭੰਡਾਰ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੂਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਚਿਸ਼ਤਾਸ ਕਰਨ)।

ਦੂਨੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਨੇਕੀ, ਵਛਾ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਗੁਣ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ, ਕਮਾਉਣ ਤੇ ਵੰਡਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਥਾਤੁਨੀ (ਚੁੰਚ ਗਿਆਨੀ) ਲੋਕ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਟਪਲੇ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰਦੇ। ਸਫਲ ਸੁਧਾਰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵੇਖੋ, ਗੁਰਦੇਵ ਕਿਤਨੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੇਧ ਦਿੰਦੇ ਹਨ

ਪ੍ਰਥਮੇ ਮਨੁ ਪਰਬੋਧੈ ਅਪਨਾ, ਪਾਛੇ ਅਵਰ ਗੀਣਾਵੈ ॥   (ਅਸਾ ਅ: ੫, ਪੰਨਾ ੩੯੧)

ਐਸੇ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਆਪ ਵਡਾਦਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੋਈ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬੇਵਡਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਦਿਲ ਪ੍ਰਿਯ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇ। ਫੇਰ, ਤੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੇ ਉਹ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਆਸ਼ਕ ਮਾਸ਼ੂਕ ਤੇ ਮਾਸ਼ੂਕ ਆਸ਼ਕ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਣਗੇ। ਭਾਵ, ਸਾਰੇ ਅੰਤਰ ਮਿੱਟ ਜਾਣਗੇ।

ਪਰੰਤੂ, ਮਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਵੇਚਣਾ ਤੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਸੌਦੇ ਕਰ ਕੇ ਪੁਗਾਣੇ ਕੋਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰੀਤ-ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸੂਚਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਬੜਾ ਲੰਮਾ ਤੇ ਬਿਖੜਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੀ ਸੂਲੀ ਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਿਰ ਨੂੰ ਪੈਰ ਬਣਾ, ਤਾਂ ਜੁ ਯਾਰ ਦੇ ਦਰ ਤਕ ਜਾ ਸਕੋਂ। ਮੁੰਹ ਨੂੰ ਬੰਦ ਰੱਖ ਕੇ ਕਥਨੀ ਦੀ ਥਾਂ ਕਰਨੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੁੱਦ। ਤਾਂ ਹੀ, ਤੂੰ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਹਮ-ਗਜ਼ ਹੋ ਸਕੋਂਗਾ।

ਪਰੰਤੂ, ਪੇਮ ਦੀ ਇਸ ਨਿਆਰੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਹੋ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਵੀ ਨਿਸਚੇ ਤੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਾਈਂ ਅਵੱਸ਼ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਗੀਭ ਪਵੇਗਾ। ਸੇਵਕ ਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਪਰਵਾਨ ਹੋਣਾ, ਤਾਂ ਦਾਤੇ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਮੌਜ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੈ। ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਦਿਲ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਗੀਦਾਰ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਓਹੀ ਹੈ। ਚੇਤੇ ਰਹੇ, ਸਿਖ ਨੇ ਪ੍ਰਯਾਸ, ਉੱਦਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਫਲ ਪੜ੍ਹ ਦੀ ਨਦਰ-ਕਰਮ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਜੋ ਉਸੇ ਉੱਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੁਸ਼ਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰਦੇਵ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਸਖਾਵਤ ਤੇ ਬਸ਼ਾਸ਼ ਦੀ ਆਸ ਉੱਤੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਦੀਵਾਨਾ ਦਿਲ ਉਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਅਵੱਸ਼ ਆਪਣੇ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਹੋਣ ਦੇ ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ ਪਾਲੇਗਾ। ਬਸ ਇਹੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ; ਇਹੀ ਜੋਦੜੀ

ਅਪਨੀ ਕਰਨੀ ਬਾਰਿ ਨਰਕ ਹੂੰ ਨ ਪਾਛਾ ਠਹਿੜੁ, ਰੁਮਰੇ ਬਿਰਦੂ ਬਾਰਿ ਆਸਰੈ ਸਮਾਰ ਹੈ ।

(ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ, ਬਾਬਿਤ ੪੦੩)

ਕੁਥਾਈਆ

ਹਰ ਕਸ ਕਿ ਜਿ ਸੌਕਿ ਤੋ, ਕਦਮ, ਅਜ਼ ਸਰ ਸਾਖਤ ।
 ਬਰ ਨਹੁ ਤਬਕਿ ਚਰਖ, ਅਲਮ ਬਰ ਅਫਰਾਖਤ ।
 ਸ਼ੁਦ ਆਮਦਨਸ਼ ਮੁਖਾਰਕ, ਓ ਰਫਤਨ ਹਮ ।
 'ਗੋਇਆ' ਆਂ ਕਸ, ਕਿ ਰਾਹਿ ਹੱਕ ਰਾ ਬਿਸ਼ਨਾਖਤ ।੧।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਪਿਆਰ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੇ 'ਪ੍ਰੀਤਮ', ਸਿਰ ਨੂੰ ਪੈਰ ਬਣਾਇਆ।
 ਨੌ ਖੰਡਾਂ ਤੇ ਝੰਡਾ ਮਾਨੋ, ਉਸ ਨੇ ਜਾ ਝੁਲਾਇਆ।
 ਆਵਣ ਜਾਣਾ ਉਸ ਦਾ ਜੱਗ ਤੇ, ਸਮਝੇ ਸਫਲਾ ਹੋਇਆ,
 ਜਿਸ ਨੇ ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਤਾਈਂ, 'ਗੋਇਆ' ਹੈ ਅਪਣਾਇਆ।੧।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੌਕਿ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮ। ਸਾਖਤ—ਬਣਾਇਆ। ਨਹੁ—ਨੌ। ਤੱਥਕ—ਖੰਡ।
 ਅਲਮ—ਝੰਡਾ। ਬਰ—ਉਤੇ। ਅਫਰਾਖਤ—ਝੁਲਾਇਆ। ਹਮ—ਭੀ। ਬਿਸ਼ਨਾਖਤ—
 ਪਛਾਣਿਆ।

ਅਰਥ : (ਉ) ਹਰੇਕ ਉਹ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਸਿਰ ਨੂੰ ਪੈਰ ਬਣਾਇਆ
 (ਹੈ) (ਭਾਵ—ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰੀ ਹੈ)। (ਅ) ਉਸ ਨੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਨੌ ਖੰਡਾਂ ਉਤੇ ਝੰਡਾ ਝੁਲਾਇਆ
 (ਹੈ)। (ਇ) ਉਸ ਦਾ ਆਉਣਾ ਤੇ ਜਾਣਾ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਸਫਲ ਹੈ। (ਸ) ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ
 ਸੱਚੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ, ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ।

ਕੋਰ ਅਸੂ ਹਰ ਆਂ ਚਸ਼ਮ, ਕਿ ਹੱਕ ਰਾ ਨ-ਸ਼ਨਾਖਤ ।
 ਈਂ ਉਮਰਿ ਗਿਰਾਂ ਮਾਇਆ, ਬ-ਗਾਫਲਤ ਦਰਬਾਖਤ ।
 ਓ ਗਿਰਜਾਕੁਨਾਂ ਆਮਦਹ, ਓ ਬ-ਹਸਰਤ ਮੁਰਦ ।
 ਅਫਸੋਸ, ਦਰੀਂ ਆਮਦੋ, ਸ਼ੁਦ ਕਾਰ ਨ ਸਾਖਤ ।੨।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਹਰ ਉਹ ਅੱਖ ਹੈ ਅੰਨ੍ਹੀ ਜਿਹੜੀ, ਰੱਬ-ਜਲਵਾ ਨ ਵੇਖੇ।
 ਦੁਰਲਭ ਆਸੂ ਮੁਫਤ ਗਵਾਵੇ, ਗਾਫਲਤ ਵਿੱਚ ਭੁਲੇਖੇ।
 ਬੰਦਾ ਰੋਦਾ ਆਵੇ ਜਗ ਤੇ, ਵਿੱਚ ਹਸਰਤ ਉਠ ਜਾਵੇ।
 ਨਿਹਫਲ ਉਹਦਾ ਆਉਣਾ ਏਥੇ, ਜੀਉਣਾ ਕਿਸੇ ਨ ਲੇਖੇ।੨।

ਬੁਲਦਾਰਥ : ਕਰ ਅੰਨ੍ਹਾ। ਹੱਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਗਿਰਾ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਮੈਂਕੀ,
ਅਮੇਲਕ ਬਾਣੀ ਸੰਪਰਵਾਹੀ ਵਿੱਚ। ਸਾਖਤ ਹਾਰ ਰਿੱਤੀ। ਗਿਰਾ ਕਰਾ ਹੁਕੂ
ਹੋਇਆ। ਹਸਰਤ ਪਛਤਾਵਾ, ਕਿਸੇ ਵਸਤ ਦੇ ਪਾਪਤ ਨਾ ਹਉ ਦਾ ਹਿਰਿਮ, ਹੋਇਆ।

ਅਰਥ (ੳ) ਹਰ ਉਹ ਨੇਤਰ ਅੰਨ੍ਹਾ (ਅਗਿਆਨੀ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ
ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ। (ਅ) ਇਹ ਅਮੇਲਕ ਉਮਰ ਸੰਪਰਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ। (ੳ) ਉਹ
ਰੰਦਾ (ਜਗਤ ਵਿੱਚ) ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਨੀ ਵਿੱਚ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਸ) ਅਫਸਸ, (ਉਸ
ਦੇ) ਇਸ ਆਉਣ ਵਿੱਚ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ (ਨੇਕ) ਕੰਮ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਈਂ ਚਸ਼ਮਿ ਤੋ ਖਾਨਹ-ਦਾਰਿ ਆਂ ਜਾਨਾਨ ਅਸੁ।

ਈਂ ਤਖਤਿ ਵਜੂਦ, ਮਸਨਦਿ ਸੁਲਤਾਨ ਅਸੁ।

ਹਰ ਬੁਲ-ਹਵਸੇ ਸੂਏ ਓ ਰਾਹ ਨ-ਬੁਰੱਦ।

ਕੀਂ ਰਹੇ ਤਅੱਲਕ, ਮੰਜ਼ਲਿ ਮਰਦਾਨ ਅਸੁ।ੴ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਅੱਖ-ਪੁਤਲੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਚਿਆ, ਪ੍ਰੀਤਮ! ਮੰਦਰ ਤੇਰਾ।

ਤਨ-ਸਿੰਘਾਸਨ ਉਤੇ ਸ਼ਾਹਾ, ਆ ਲਾਵੀਂ ਤੂੰ ਢੇਰਾ।

ਲੋਭੀ ਬੰਦਾ ਤੁਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪੰਧ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਬਿਖੜੇ,

ਏਸ ਰਾਹ ਤੇ ਚੱਲ ਜੋ ਸਕੇ, ਜਾਣੋ ਮਰਦ ਉਚੇਰਾ।੩।

ਬੁਲਦਾਰਥ : ਖਾਨਹਦਾਰ—ਬੈਠਕ, ਰਿਹਾਇਸ਼-ਗਾਹ। ਜਾਨਾਨ—ਪਿਆਰਾ, ਮਿੱਤਰ।

ਵਜੂਦ—ਸਰੀਰ। ਬੁਲ-ਹਵਸ—ਲੋਭੀ। ਮਸਨਦ—ਗੱਦੀ, ਸਿੰਘਾਸਨ। ਨ-ਬੁਰੱਦ—ਹਾਸਲ
ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਅਰਥ : (ੳ) ਇਹ ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਉਸ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਬੈਠਕ ਹੈ। (ਅ) ਇਹ ਸਰੀਰ ਦਾ
ਤਖਤਾ (ਭਾਵ ਦੇਹ) ਬਾਦਸ਼ਾਹ (ਸੌਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ) ਦਾ ਸਿੰਘਾਸਨ ਹੈ। (ੳ) ਲੋਭੀ
ਪੁਰਸ਼ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ) ਰਾਹ ਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। (ਸ) ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਸ (ਪ੍ਰੇਮ
ਦੇ) ਰਾਹ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਰਦਾਂ (ਸੂਰਿਆਂ) ਦੇ ਸਿਰ ਨਾਲ ਹੈ।

ਹਰ ਦਿਲ ਕਿ ਬ-ਰਾਹਿ ਦੋਸਤ, ਜਾਨਾਂ ਸ਼ੁਦਹ ਅਸੁ।

ਤਹਕੀਕ ਬਦਾਂਅ, ਕਿ ਐਨ ਜਾਨਾਂ ਸ਼ੁਦਹ ਅਸੁ।

ਯਕ ਜੱਗਾ ਜਿ ਫੈਜ਼ ਰਹਮਤਸ਼, ਖਾਲੀ ਨੇਸੁ।

ਨੱਕਾਸ਼ ਦਰੂਨਿ ਨਕਸ਼, ਪਿਨਹਾਂ ਸ਼ੁਦਹ ਅਸੁ।੪।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਹਰ ਬੰਦਾ ਜੋ ਯਾਰ ਦੀ ਖਾਤਰ, ਯਾਰ-ਕੁਪ ਅਪਣਾਵੇ।

ਨਿਸਚੇ ਜਾਣੋ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਭੁਦ ਹੀ ਯਾਰ ਕੁਪ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਊਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਭਾਲੀ ਜੱਗ ਤੇ, ਕਿਣਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਾਈ,
ਹਰ ਚਿੱਤਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਚਿਤੇਰਾ, ਛੁਪਿਆ ਛੇਰਾ ਲਾਵੇ।੧੪

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਫੈਜ਼—ਮਿਹਰ। ਰਹਮਤ+ਸ੍ਰ—ਊਸ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼। ਨੱਕਾਸ਼—ਚਿਤੇਰਾ,
ਚਿਤਰਕਾਰ। ਦਰੂਨ—ਵਿਚ। ਪਿਨਹਾਂ—ਛੁਪਿਆ।

ਅਰਥ : (ਉ) ਹਰ ਦਿਲ, ਜੋ ਮਿੱਤਰ ਲਈ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ,
(ਅ) ਨਿਸ਼ਚੇ ਜਾਣੋਂ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਹੀ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। (ਇ) ਇਕ ਕਿਣਕਾ
ਵੀ ਊਸ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਭਰੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਭਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਸ) ਕਿਉਂਜ਼, ਚਿਤੇਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
(ਆਪ) ਚਿਤਰ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਵਿੱਚ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਈਂ ਆਮਦੋ-ਰਫਤ, ਜੁੜ ਦਮੇ, ਬੇਸ਼ ਨ ਬੂਦ।

ਹਰ ਜਾ ਕਿ: ਨਜ਼ਰ ਕੁਨਮ, ਬਜ਼ੁਜ਼ ਪ੍ਰੇਸ਼, ਨ ਬੂਦ।

ਮਨ ਜਾਨਥਿ ਗੈਰੇ, ਚੁੰ ਨਿਗਾਹੇ ਫਿਗਨਮ।

ਚੁੰ ਗੈਰਿ ਤੋ, ਹੇਚ ਕਸ, ਪਸੋ ਪੇਸ਼, ਨ ਬੂਦ।੧੫।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਦੁਨੀਆ ਉਤੇ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ, ਦਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਵਧੇਰੇ।

ਆਪੇ ਬਾਝੋਂ ਨਦਰ ਨ ਆਵੇ, ਡਿੱਠਾ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ।

ਗੈਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅੱਖ ਉਠਾ ਕੇ, ਫੇਰ ਕਿਉਂ ਮੈਂ ਤੱਕਾਂ,
ਨ ਕੋ ਹੋਇਆ, ਨ ਕੋ ਹੋਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਬਾਝੋਂ ਤੇਰੇ।੧੬।

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਆਮਦ ਓ ਰਫਤ—ਆਉਣਾ ਤੇ ਜਾਣਾ। ਦਮੇ—ਇਕ ਦਮ।
ਬੇਸ਼—ਵਧ। ਨ ਬੂਦ—ਨਹੀਂ ਸੀ (ਨਹੀਂ ਹੈ)। ਪ੍ਰੇਸ਼—ਆਪਣਾ ਆਪ। ਫਿਗਨਮ—ਸੁਟਦਾ
ਹਾਂ। ਪਸ ਓ ਪੇਸ਼—ਪਿਛੇ ਤੇ ਅਗੇ।

ਅਰਥ : (ਉ) (ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ) ਇਹ ਆਉਣਾ ਤੇ ਜਾਣਾ (ਜੰਮਣਾ ਤੇ ਮਰਨਾ,
ਜੀਵਨ) ਇਕ ਦਮ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਅ) ਜਿਥੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਸਿਵਾ
ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਇ) ਮੈਂ ਬਿਗਾਨੇ ਵਲ ਨਿਗਾਹ ਕਿਵੇਂ ਮਾਰਾਂ, (ਸ) (ਜਦ ਕਿ) ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ
ਨਾ ਕੋਈ ਹਸਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ, ਨਾ ਅਗੋਂ ਹੈ।

ਹਰ ਬੰਦਾ, ਕਿ: ਤਾਲਥਿ ਮੌਲਾ ਬਾਸ਼ਦ।

ਦਰ ਹਰ ਦੋ ਜਹਾਂ, ਰੁਤਬਾ-ਅਸ਼ ਅੰਲਾ ਬਾਸ਼ਦ।

‘ਗੋਇਆ’ ਦੋ ਜਹਾਂ ਰਾ, ਬ-ਜਵੇਂ ਨ ਸਿਤਾਨਦ।

ਮਜ਼ੁਨਿ ਤੋ, ਕੈ ਆਬਕਿ ਲੈਲਾ ਬਾਸ਼ਦ।੧੬।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਜੋ ਮੌਲਾ ਨੂੰ ਹਰ ਦਮ ਚਾਹੇ, ਸੌਂਕ ਰੱਖੇ ਤਿਸ ਕੇਰਾ।
ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨੀਂ ਉਸ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਰੁਤਬਾ ਮਾਨ ਵਡੇਰਾ।
ਦੇ ਆਲਮ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਾ ਪਾਉਂਦਾ, ‘ਗੋਇਆ’ ਜੋਂ ਦਾ ਦਾਣਾ,
ਲੈਲਾ ਤਾਈਂ ਕਦ ਉਹ ਚਾਹੇ, ਆਸ਼ਕ ਹੈ ਜੋ ਤੇਰਾ।॥੧॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਤਾਲਸ਼—ਇੱਛਕ | ਰੁਤਬਾ+ਅਸ਼—ਉਸ ਦਾ ਦਰਜਾ | ਐਲਾ—ਸਭ ਤੋਂ
ਉੱਚਾ | ਬ-ਜਵੇ—ਜੋਂ ਤੋਂ | ਨ-ਸਿਤਾਨਦ—ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ | ਕੈ—ਕਦ |

ਅਰਥ : (ੳ) ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋਵੇ, (ਅ) ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ
(ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ) ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਉਚੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ੳ) ਗੋਇਆ ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ
ਨੂੰ ਇਕ ਜੋਂ ਦੇ ਦਾਣੇ ਬਦਲੇ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। (ਸ) ਤੇਰਾ ਮਜਨੂੰ ਲੈਲਾ ਦਾ ਆਸ਼ਕ ਕਦ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ! (ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)।

ਦਰ ਦਹਰ ਕਿ ਮਰਦਾਨਿ ਭੁਦਾ, ਆਮਦਾ-ਅੰਦ |

ਬਰ ਗੁਮ-ਸੁਦਗਾਂ, ਰਾਹਨੁਮਾ, ਆਮਦਾ-ਅੰਦ |

‘ਗੋਇਆ’, ਅਗਾਰ ਈਂ ਚਸ਼ਮਿ ਤੋ, ਮੁਸ਼ਤਾਕਿ ਭੁਦਾਸੁ |

ਮਰਦਾਨਿ ਭੁਦਾ, ਭੁਦਾ-ਨੁਮਾ, ਆਮਦਾ-ਅੰਦ |॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਜੱਗ ਤੇ ਕੋਈ, ਮਰਦ-ਅਗੰਮੜਾ ਆਉਂਦਾ।
ਭੁੱਲਿਆਂ ਭਟਕਿਆਂ ਤਾਈਂ ਉਹ ਹੈ, ਰਾਹ ਮੌਲਾ ਦੇ ਪਾਉਂਦਾ।
ਨੈਣ ਤੇਰੇ ਇਹ ‘ਗੋਇਆ’ ਜੇਕਰ, ਜਲਵਾ ਰੱਬੀ ਚਾਹੁੰਦੇ,
ਤਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਿੱਸੂ, ਰੱਬ ਹੀ ਰੂਪ ਵਟਾਉਂਦਾ।॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਦਹਰ—ਦੁਨੀਆ | ਮਰਦਾਨਿ ਭੁਦਾ—ਭੁਦਾ ਦੇ ਮਰਦ (ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼) |
ਗੁਮ-ਸੁਦਗਾਂ—ਰਾਹੋਂ ਭਟਕੇ ਹੋਏ | ਰਾਹ-ਨੁਮਾ—ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ | ਭੁਦਾ-ਨੁਮਾ—ਰੱਬ
ਦਾ ਰੂਪ |

ਅਰਥ : (ੳ) (ਇਸ) ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਆਏ ਹਨ। (ਅ) ਰਾਹੋਂ ਭਟਕਿਆਂ
ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਆਏ ਹਨ। (ੳ) ‘ਗੋਇਆ’, ਜੇ ਇਹ ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰਸ਼ਨਾਂ
ਲਈ ਸੌਂਕ ਰਖਦੀ ਹੈ, (ਸ) (ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੇਖੇਂਗਾ ਕਿ) ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ, ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ (ਹੀ) ਆਏ ਹਨ।

ਦਰ ਮਜ਼ਹਬਿ ਮਾ, ਗੈਰ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਨ ਕੁਨੰਦ |

ਸਰ ਤਾ ਬ-ਕਦਮ ਬ-ਹੋਸ਼, ਵ ਮਸਤੀ ਨ ਕੁਨੰਦ |

ਗਾਢਲ ਨ ਸਵੰਦ ਯਕ-ਦਮ, ਅਜ਼ ਯਾਦਿ ਭੁਦਾ |

ਦੀਗਾਰ ਸੁਖਨ ਅਜ਼ ਬੁਲੰਦੋ ਪਸਤੀ ਨ ਕੁਨੰਦ |॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਸਾਡੇ ਮਤ ਵਿਚ ਗੈਰਾਂ ਅੱਗੇ, ਸਿਰ ਨ ਕਦੇ ਝੁਕਾਂਦੇ।
ਸਾਵਧਾਨ ਉਹ ਹਰ ਦਮ ਰਹਿੰਦੇ, ਹੋਸ਼ ਨ ਕਦੇ ਗਵਾਂਦੇ।
ਸਿਮਰਨ ਵੱਲੋਂ ਦਮ ਭਰ ਵੀ ਉਹ, ਗਾਫਲ ਮੂਲ ਨਾ ਥੋਏ,
ਹੋਰ ਸੁਖਨ ਉਹ ਉੱਚਾ ਨੀਵਾਂ, ਕਰਨੋਂ ਹਨ ਕਤਰਾਂਦੇ॥੯॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਗੈਰ ਪ੍ਰਸਤੀ—ਦੂਜੇ ਦੀ ਪੂਜਾ। ਸਰ ਤਾ ਬ-ਕਦਮ—ਸਿਰ ਤੋਂ
ਪੈਰਾਂ ਤਕ।

ਅਰਥ : (ਉ) ਸਾਡੇ ਮਤ ਵਿਚ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਦੂਜੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।
(ਅ) (ਅਜਿਹੇ ਸੇਵਕ) ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਕ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ (ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਤੇ ਸ਼ੁਦਾ-ਪੁਣਾ
ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। (ਇ) ਉਹ ਇਕ ਦਮ ਲਈ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਲੋਂ ਅਚੇਤ
(ਲਾਪਰਵਾਹ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। (ਸ) ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ (ਵਾਪੂ) ਗੱਲ ਉਹ ਨਹੀਂ
ਕਰਦੇ।

ਯਕ ਜੱਗਾ ਅਗਾਰ ਸ਼ੌਕਿ ਅਲਾਹੀ ਬਾਸ਼ਦ।

ਬੇਹਤਰ ਜਿ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਬਾਸ਼ਦ।

ਗੋਇਆ-ਅਸੁ ਤੁਲਾਮਿ ਮੁਰਸ਼ਦਿ ਖੇਡ।

ਈਂ ਖਤ ਨ ਮੁਹਤਾਜਿ ਗਵਾਹੀ ਬਾਸ਼ਦ॥੯॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਕਿਣਕਾ ਮਾਤਰ ਸ਼ੋਕ ਜੇ ਹੋਵੇ, ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਤੇਰਾ।
ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼ਾਹੀਆਂ ਨਾਲੋਂ, ਜਾਣਾ ਭਾਗ ਚੰਗੇਰਾ।
ਦਿਲ 'ਗੋਇਆ' ਦਾ ਹਰ ਦਮ ਗੋਲਾ, ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਤਾਈ,
ਲੋੜ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਨ ਰੱਖੋ, ਲਿਖਿਆ ਸੁਖਨ ਇਹ ਮੇਰਾ॥੧੦॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਜੱਗਾ—ਕਿਣਕਾ। ਖਤ—ਲਿਖਤ, ਲੇਖ।

ਅਰਥ : (ਉ) ਜੇ ਕਿਣਕਾ ਮਾਤਰ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ, (ਅ) (ਤਾਂ ਇਹ)
ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇਰਾ ਹੈ। (ਇ) 'ਗੋਇਆ' ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਾਸ ਹੈ,
(ਸ) (ਤੇ) ਇਹ (ਉਪਰੋਕਤ) ਲਿਖਤ (ਯਥਾਰਥ ਬਚਨ) ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਮੁਖਾਜ਼ ਨਹੀਂ।

ਹਰ ਕਸ, ਬ-ਜਹਾਂ, ਨਸ਼ਵੇਂ ਨੁਮਾ ਮੇ ਖਾਹਦ।

ਅਸਪੇ, ਮੁਭਰੋ, ਛੀਲੇ ਤਿਲਾ ਮੇ ਖਾਹਦ।

ਹਰ ਕਸ, ਜਿ ਬਰਾਏ ਖੇਡ, ਚੀਜ਼ੇ ਖਾਹਦ।

'ਗੋਇਆ', ਜਿ ਮੁਦਾ, ਯਾਦਿ ਮੁਦਾ ਮੇ ਖਾਹਦ॥੧੦॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਹਰ ਬੰਦਾ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰ, ਵਧਣਾ ਫੁਲਣਾ ਚਾਹਵੇ।
ਭਾਵਣ ਉਠ ਤੇ ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ, ਸੋਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭਾਵੇ।
ਹਰ ਕੋਈ ਮੰਗੇ ਆਪਣੇ ਤਾਈ, ਵਸਤੂ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀ,
'ਗੋਇਆ' ਮੰਗੇ ਯਾਦ ਅਲਾਹੀ, ਹੋਰ ਨਾਹੀਂ ਕੁਝ ਚਾਹਵੇ। ੧੦।

ਬਿਛਦਾਰਥ : ਹਰ ਕਸ—ਹਰ ਕੋਈ। ਬ-ਜਹਾਂ—ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ। ਨਸ਼ਵੇ ਨੁਮਾ—ਵਧਣਾ
ਤੇ ਫੁਲਣਾ। ਮੇ-ਖਾਹਦ—ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਪ—ਘੋੜਾ। ਸੁਤਰ—ਊਠ। ਫੌਲ—ਹਾਥੀ।
ਤਿਲਾ—ਸੋਨਾ।

ਅਰਥ : (ਉ) ਹਰ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਧਣਾ ਫੁਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਅ) ਘੋੜਾ
(ਘੋੜੇ), ਊਠ, ਹਾਥੀ ਤੇ ਸੋਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਈ) ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਲਈ (ਦੁਨੀਆਵੀ)
ਵਸਤੂਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਸ) (ਪਰੰਤੂ), ਗੋਇਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ (ਕੇਵਲ) ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲੋਚਾ
ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰ ਗਾਸ਼ਤ, ਜਿ ਸਰ ਤਾ ਬ-ਕਦਮ, ਨੂਰ-ਊਲ-ਨੂਰ।

ਆਈਨਾ, ਕਿ: ਦਰ ਵੈ ਨ ਬਵੱਦ, ਹੇਚ ਕਸੂਰ।

ਤਹਕੀਕ ਬਦਾਂਅ, ਜਿ ਗਾਫਲਾਂ ਦੂਰ ਬਵੱਦ।

ਓ ਦਰ ਦਿਲ ਆਰਫਾਂ, ਖੁਦ ਕਰਦਾ ਜ਼ਹੂਰ। ੧੧।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕਰ ਯਾਰੇ, ਨੂਰੋਂ ਨੂਰ ਜੋ ਹੋਇਆ।
ਬਦਨ ਓਸ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਸਮਝੋ, ਦੋਸ਼-ਰਹਿਤ ਹੈ, 'ਗੋਇਆ'।
ਮਨਮੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕੋਲੋਂ, ਦੂਰ ਸਦਾ ਰੱਬ ਰਹਿੰਦਾ,
(ਪਰ) ਆਤਮ-ਵੇਤਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ, ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਸਮਾਇਆ। ੧੧।

ਬਿਛਦਾਰਥ : ਪੁਰ ਗਾਸ਼ਤ—ਭਰ ਗਿਆ। ਨੂਰ-ਊਲ-ਨੂਰ—ਨੂਰੋਂ ਨੂਰ।
ਬਦਾਂਅ—ਜਾਣੋ। ਆਰਫ—ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ।

ਅਰਥ : (ਉ) (ਸਰੀਰ) ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕਰ ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ।
(ਅ) (ਮਨਮੁੱਖ ਦੇਹ) ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੈ, ਜਿਸ (ਦੀ ਜਾਤ) ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ। (ਈ) ਸੱਚ ਜਾਣੋ
ਕਿ (ਮੁਦਾ) ਗਾਫਲਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਸ) (ਪਰੰਤੂ) ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਇਸ
ਵਿਚ ਆਪ ਪਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਈਂ ਉਮਰਿ ਗਿਰਾਂ ਮਾਇਆ, ਕਿ ਬਰਬਾਦ ਬਲਦੱਦ।

ਈਂ ਖਾਨਾ-ਇ-ਖੀਰਾਅ, ਬ-ਚਿਹ ਆਬਾਦ ਬਲਦੱਦ ?

ਤਾ ਮੁਰਬਦਿ ਕਾਮਲ ਨ-ਦਿਹਦ, ਦਸੁ ਬ-ਹਮ।
 ‘ਗੋਇਆ’, ਦਿਲਿ ਗ੍ਰਾਮਗੀਨਿ ਤੋ, ਸੁੰ ਸ਼ਾਦ ਸ਼ਵਦੱਦ। ੧੨।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਊਮਰ ਅਮੇਲਕ ਐਵੇਂ ਸਾਰੀ, ਛਿਨ ਛਿਨ ਪਈ ਵਿਹਾਵੇ।
 ਮਨ ਮੰਦਰ ਇਹ ਸੁੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਰੈਣਕ ਕਿਉਂ ਕਰ ਪਾਵੇ।
 ਪਰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਜਦ ਤਕ ਇਸ ਦਾ, ਪਕੜੇ ਹੱਥ ਨਾ ਆ ਕੇ,
 ਦਿਲ ਗ੍ਰਾਮਗੀਨ ਗੋਇਆ ਦਾ ਕਿੱਦਾਂ, ਬਾਗ ਬਾਗ ਹੋ ਜਾਵੇ। ੧੨।

ਬੁਲਦਾਰਥ : ਗਿਰਾਂ ਮਾਇਆ—ਮਹਿੰਗੀ, ਅਮੇਲਕ। ਬਾਨਾ—ਘਰ। ਬ-ਚਿਹ—ਕਿਵੇਂ ?

ਅਰਥ : (ਉ) ਇਹ ਅਮੇਲਕ ਆਯੂ ਜੋ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, (ਅ) ਇਹ ਉਜ਼ਿੜਿਆ
 ਘਰ (ਦਿਲ) ਕਿਵੇਂ ਆਬਾਦ ਹੋਵੇ ? (ਇ) ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰ (ਆਪਣਾ) ਹੱਥ
 ਅਗੇ ਨਾ ਵਧਾਵੇ, (ਸ) ‘ਗੋਇਆ’ ਤੇਰਾ ਗ੍ਰਾਮਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਦਿਲ, ਕਿਵੇਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ ?

ਦਰ ਹਾਸਲਿ ਊਮਰ, ਆਂ ਚਿ: ਮਾ ਯਾਫਤਾ-ਏਮ।

ਦਰ ਹਰ ਦੋ ਜਹਾਂ, ਯਾਦਿ ਖੁਦਾ ਯਾਫਤਾ-ਏਮ।

ਈਂ ਹਸਤੀ-ਇ ਪ੍ਰੇਸ਼, ਬਲਾ ਬਵਦੱਦ ਅਜੀਮ।

ਅਜ ਪ੍ਰੇਸ਼ ਗੁਜ਼ੱਸ਼ਤੇਮ, ਖੁਦਾ ਯਾਫਤਾ-ਏਮ। ੧੩।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਅਪਣੀ ਸਾਰੀ ਆਯੂ ਪਾਸੋਂ, ਲਾਭ ਮੈਂ ਇੱਕੋ ਪਾਇਆ।
 ਦੋਹੀ ਜਹਾਨੀ ਰੀਤ ਅਸਾਂ ਨੇ, ਓਸ ਰੱਥ ਦਾ ਗਾਇਆ।
 ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦੀ ਹਉਮੈ ਜਾਣੋ, ਜਗ ਵਿਚ ਬਿਪਤਾ ਭਾਰੀ,
 ਇਸ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਅਗੇਰੇ ਲੰਘਿਆ, ਮਾਹੀ ਆ ਗਲ ਲਾਇਆ। ੧੩।

ਬੁਲਦਾਰਥ : ਯਾਫਤਾ-ਏਮ—ਅਸਾਂ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਲਭਿਆ ਹੈ। ਹਾਸਿਲ—ਲਾਭ।
 ਅਜੀਮ—ਭਾਰੀ।

ਅਰਥ : (ਉ) ਆਯੂ ਦੇ ਲਾਭ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਕੀ ਹੈ (ਜੋ) ਅਸਾਂ ਲਭਿਆ ਹੈ।
 (ਅ) ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ (ਸਭ ਤੋਂ ਸੋਸ਼ਟ) ਰੱਥ ਦੀ ਯਾਦ ਹੀ ਲਭੀ ਹੈ। (ਇ) ਇਹ ਆਪਣੀ
 ਹਸਤੀ (ਮੈਂ-ਮੇਰੀ) ਵੱਡੀ ਬਲਾ ਹੈ। (ਸ) (ਜਦ) ਅਸੀਂ ਆਪਾ ਭਾਵ (ਹਉਮੈ) ਤੋਂ ਅਗੇ ਲੰਘ
 ਗਏ ਹਾਂ (ਤਾਂ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਲਭ ਲਿਆ ਹੈ।

ਅਜ ਪ੍ਰਾਕਿ ਦਰਤ, ਤੁਭੀਆ ਯਾਫਤਾ-ਏਮ।

ਕਥ ਦੌਲਤਿ ਆਂ, ਨਸ਼ਦੇ ਨਮਾ ਯਾਫਤਾ-ਏਮ।

ਮਾ ਸਿਜਦਾ ਬੁਝੇ ਗੈਰੋ ਦੀਗਰ, ਨਕੁਨੇਮ।
ਦਰ ਖਾਨਾ-ਇ ਦਿਲ, ਨਕਬਿ ਖੁਦਾ ਯਾਫਤਾ-ਏਮ। ੧੪।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਦਰ ਤੇਰੇ ਦੀ ਧੂੜੀ ਦਾ ਜਦ, ਨੈਟੀਂ ਸੁਰਮਾ ਪਾਇਆ।
ਜੱਗ ਦੇ ਉਤੇ ਵਧਣਾ ਛੁਲਣਾ, ਸਾਡੇ ਭਾਗੀਂ ਆਇਆ।
ਗੈਰਾਂ ਅੱਗੇ ਨਿਵ ਨਿਵ ਝੁਕਣਾ, 'ਗੋਇਆ' ਨੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ,
ਕਿਉਂਜੁ ਉਸਨੇ ਦਿਲ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਤੱਕਿਆ ਰੱਬ ਦਾ ਸਾਇਆ। ੧੪।

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਖਾਕਿ ਦਰ+ਤ—ਤੇਰੇ ਦਰ ਦੀ ਧੂੜੀ। ਤੂਤੀਆ—ਮਮੀਰਾ। ਕਜ—ਕਿ
ਅਜ, ਕਿ ਤੋ। ਦੀਗਰ—ਹੋਰ।

ਅਰਥ : (ਉ) ਅਸਾਂ ਤੇਰੇ ਦਰ ਦੀ ਧੂੜੀ ਤੋਂ ਮਮੀਰਾ ਲਭਿਆ ਹੈ। (ਅ) ਉਸ ਦੌਲਤ
ਤੋਂ, ਸਾਨੂੰ ਵਧਣਾ ਛੁਲਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੀ ਹੈ)। (ਇ) ਅਸਾਂ ਕਿਸੇ
ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਦੇ, (ਸ) (ਕਿਉਂਜੁ) ਦਿਲ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚੋਂ (ਹੀ) ਅਸਾਂ ਰੱਬ ਦੀ
ਤਸਵੀਰ ਲਭ ਲਈ ਹੈ।

'ਗੋਇਆ' ਖਬਰ, ਅਜ ਯਾਦਿ ਖੁਦਾ, ਯਾਫਤਾ-ਏਮ।
ਈਂ ਜਾਮਿ ਲਬਾ ਲਬ, ਅਜ ਕੁਜਾ ਯਾਫਤਾ-ਏਮ?
ਜੁਜ਼ ਤਾਲਬਿ ਹੱਕ, ਨਸੀਬਿ ਹਰ ਕਸ, ਨ-ਬਵੱਦ।
ਕੀਂ ਦੌਲਤਿ ਨਾਯਾਬ, ਕਿ ਮਾ ਯਾਫਤਾ-ਏਮ। ੧੫।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਸਿਮਰਨ ਸਦਕਾ, ਜੱਗ ਤੇ ਜਦ ਤੋਂ, ਸੋਝੀ 'ਗੋਇਆ' ਪਾਈ।
ਨਕ ਨਕ ਭਰਿਆ ਨਾਮ ਪਿਆਲਾ, ਪੀਤਾ ਉਸ ਨੇ ਚਾਈ।
ਬਿਨ ਮੌਲਾ ਦੇ ਤਾਲਬ ਹੋਇਆਂ, ਪਾ ਨ ਸੱਕੇ ਕੋਈ,
ਇਹ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ ਦਾਤ ਇਲਾਹੀ, ਹੱਥ ਅਸਾਂ ਦੇ ਆਈ। ੧੫।

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਯਾਫਤਾ-ਏਮ—ਅਸਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅਰਥ : (ਉ) ਐ 'ਗੋਇਆ', ਅਸਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ (ਇਹ) ਖਬਰ
(ਸੋਝੀ) ਪਾਈ ਹੈ। (ਅ) ਇਹ ਨੱਕੋ-ਨੱਕ ਭਰਿਆ (ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ) ਪਿਆਲਾ, ਅਸਾਂ
ਕਿਥੋਂ ਲਭਾ ਹੈ? (ਇ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਤਾਲਬਾਂ (ਤਾਂਘੀਆਂ) ਤੋਂ ਸਿਵਾ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭਾਗ
ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, (ਸ) ਕਿ ਇਹ ਦੁਰਲੱਭ (ਨਾਮ) ਧਨ ਅਸਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਗੋਇਆ, ਤਾ ਕੈ, ਦਰੀਂ ਸਰਾਏ ਮਾਅਦੂਮ ?
ਗਾਹੇ ਲਾਜ਼ਿਮ ਸ਼ਵਦੀ, ਵਾਗੇ ਮਲਜ਼ਮ।

ਤਾ ਕੈ ਚੁ ਸਗਾਂ, ਬਰ ਉਸਤਖਾਂ ਜੰਗ ਕੁਨੀ ?
ਦੁਨੀਆ ਮਾਲੂਮ, ਵੱ ਅਹਿਲ ਦੁਨੀਆ ਮਾਲੂਮ।੧੯॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਛਾਨੀ ਏਸ ਸਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਕਦ ਤਕ ਪੈਰ ਜਮਾਵੇ ?
ਫਰਜਾਦੀ ਬਣ ਕਰੋਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ, ਜਾਬਰ ਕਦੇ ਕਹਾਵੇ।
ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਂਝੂ ਹੱਡੀ ਖਾਤਰ, ਕਦੇ ਨਾ ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਸੋਂ,
ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਹੈ ? ਲੋਕੀ ਕੀ ਹਨ ? ਇਹ ਸੋਝੀ ਜੇ ਪਾਵੇ।੧੯॥

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਮਾਅਦੂਮ—ਛਾਨੀ। ਲਾਜਿਮ—ਜਰੂਰ, ਨਾਲ ਲਗਾ ਹੋਇਆ।
ਮਲੂਮ—ਜਿਸ ਤੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਲਾਜਿਮ (ਜਰੂਰੀ) ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਸਗਾਂ—ਕੁੱਤੇ।
ਉਸਤਖਾਂ—ਹੱਡੀ।

ਅਰਥ : (ਉ) ਗੋਇਆ, ਤੂੰ ਕਦ ਤਕ ਇਸ ਛਾਨੀ (ਨਾਸਵੰਤ) ਸਰਾਂ (ਦੁਨੀਆ
ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਸਕੇਂਗਾ) ? (ਅ) (ਤੇ) ਕਦੀ ਮੁੱਦਈ ਹੋਵੇਂਗਾ ਤੇ ਕਦੀ ਮੁੱਦਾਲੈਅ। (ਇ) ਤੂੰ
ਕਦ ਤੱਕ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੱਡੀ ਉਤੋਂ (ਆਪਸ ਵਿਚ ਦੀ) ਜੰਗ ਕਰੇਂਗਾ ? (ਸ) (ਤੂੰ) ਦੁਨੀਆ
(ਨੂੰ) ਜਾਣ, ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲਿਆਂ (ਨੂੰ) ਜਾਣ।

ਮੌਜੂਦ ਖੁਦਾ ਅਸਤ, ਤੂੰ ਕਿਰਾ ਮੇ ਜੋਈ ?

ਮਕਸੂਦਿ ਖੁਦਾਸਤ, ਤੂੰ ਕੁਜਾ ਮੇ ਪੋਈ ?

ਈਂ ਹਰ ਦੋ ਜਹਾਂ, ਨਿਸ਼ਾਨਿ ਦੌਲਤ ਤੁਸੁ।

ਯਾਨੀ, ਸੁਖਨ ਅਜ਼ ਜਥਾਨਿ ਹੱਕ੍ਰ, ਮੇ ਗੋਈ।੧੯।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚਾ, ਤੂੰ ਢੂੰਡੋਂ ਕਿਸ ਤਾਈ ?
ਮਕਸਦ ਤੇਰਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਾਣਾ, ਨ ਪਿਆ ਭੱਜ ਅਜਾਈ।
ਦੋ ਆਲਮ ਦੀ ਦੌਲਤ ਤੇਰੀ, ਹੈ ਇਹ ਜੱਗ ਨਿਸ਼ਾਨੀ,
ਜੋ ਵੀ ਮੁਖ ਥੀਂ ਬੋਲੇ 'ਗੋਇਆ', ਬੋਲੇ ਸੱਚਾ ਸਾਈ।੧੯।

ਬਿਥਦਾਰਥ : ਕਿਰਾ—(ਕਿ+ਰਾ) ਕਿਸ ਨੂੰ। ਮੇ ਜੋਈ—ਤੂੰ ਲਭਦਾ ਹੋ।
ਮਕਸੂਦ—ਮਕਸਦ, ਨਿਸ਼ਾਨਾ। ਮੇ ਪੋਈ—ਤੂੰ ਢੂੰਡਦਾ ਹੋ, ਦੌੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੌਲਤ—ਸਲਤਨਤ,
ਹਕੂਮਤ। ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਅਰਥ : (ਉ) (ਜਦ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ (ਫਿਰ) ਤੂੰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲਭਦਾ
ਹੈ ? (ਅ) (ਜਦ ਤੇਰਾ) ਮਕਸਦ ਪੜ੍ਹ (-ਪਾਪਤੀ) ਹੈ, (ਫਿਰ) ਤੂੰ ਕਿਥੇ ਭਜ ਨਸ ਕਰ ਰਿਹਾ
ਹੈ ? (ਇ) (ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ !) ਇਹ ਦੇਵੇ ਜਹਾਨ ਤੇਰੀ ਸਲਤਨਤ (ਹਕੂਮਤ) ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ
ਹਨ। (ਸ) ਕਾਵ—ਤੂੰ (ਇਹ) ਬਚਨ (ਪੜ੍ਹ) ਦੀ ਜਥਾਨੋਂ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।

‘ਗੋਇਆ’, ਅਗਾਰ ਆਂ ਜਮਾਲ ਦੀਦਨ ਦਾਰੀ।
 ਅਜ ਖੁਦ, ਹਵਸਿ ਮੈਲ, ਰਮੀਦਨ ਦਾਰੀ।
 ਜੀਂ ਦੀਦਾ ਮ-ਬੀਂ, ਕਿ ਹਜਾਬਸੁ ਤੁਰਾ।
 ਬੇਦੀਦਾ ਬੀਂ, ਹਰ ਆਂ ਚਿ: ਦੀਦਨ ਦਾਰੀ। ੧੮।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

‘ਗੋਇਆ’ ਜੇ ਕਰ ਡਿੱਠਾ ਚਾਹੋਂ, ਜਲਵਾ-ਰੱਬ ਨਿਆਰਾ।
 ਮੋਹ ਮਮਤਾ ਤੇ ਮਾਇਆ ਪਾਸੋਂ, ਪਾਈਂ ਤੂੰ ਛੁਟਕਾਰਾ।
 ਏਨ੍ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਵੇਖ ਨ ਉਸਨੂੰ, ਇਹ ਪਰਦਾ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ,
 ਬਿਨਾਂ ਦੀਦਿਓਂ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਵੇ, ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਅਪਾਰਾ। ੧੯।

ਬਲਦਾਰਥ : ਜਮਾਲ—ਰੂਪ, ਜਲਵਾ। ਦੀਦਨ ਦਾਰੀ—ਵੇਖਣਾ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਵੇਖਰ
 ਦੀ ਤਾਂਘ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਹਵਸ—ਜਨੂੰਨ, ਆਰਜੂ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ। ਮੈਲ—ਰੁਚੀ, ਖਾਹਸ
 ਮ-ਬੀਂ—ਨਾ ਵੇਖ। ਰਮੀਦਨ—ਦੌੜ ਜਾਣਾ, ਭਜ ਜਾਣਾ। ਹਜਾਬ—ਪਰਦਾ।

ਅਰਥ : (ਉ) ਹੇ ਗੋਇਆ, ਜੇ ਤੂੰ ਓਹ ਜਲਵਾ ਵੇਖਣ ਦੀ (ਚਾਹ) ਰਖਦਾ ਹੈ
 (ਅ) (ਤਾਂ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਦੌੜਦਾ ਕਰ (ਦੂਰ ਭਜਾ ਦੇ)
 (ਇ) ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਵੇਖ, ਇਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਪਰਦਾ ਹਨ। (ਸ) ਤੂੰ ਬਿਨ
 ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਦੇਖ ਉਸ ਨੂੰ, (ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ) ਤੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਬੈਂਤ

ਦਿਲ ਜਾਲਮ, ਬ-ਕਸਦਿ ਕੁਸ਼ਤਨਿ ਮਾਸੁ ।
ਦਿਲ ਮਜ਼ਲੂਮਿ ਮਾ, ਬ-ਸੁਏ ਖੁਦਾਸੁ ॥੧॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਜਾਲਮ ਨੇ ਹੈ ਜਦ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ, ਮਾਰਨ ਗੋਂਦ ਬਣਾਈ।
ਤਦ ਤੋਂ ਦੁਖੀਏ ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਨੇ, ਰੱਬ ਤੇ ਆਸ ਟਿਕਾਈ ।੧।

ਬਲਦਾਰਥ : ਕਸਦ—ਇਗਾਦਾ । ('ਕਸਦ ਕਸੇ ਕਰਦਾ' ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਕਿਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂਨ ਦਾ ਇਗਾਦਾ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਹੋਣਾ) । ਕੁਸ਼ਤਨ—ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦੇਣਾ । ਜਾਲਮ—ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਮਜ਼ਲੂਮ—ਜਿਸ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੋਵੇ, ਸਤਾਇਆ ਹੋਇਆ ।

ਅਰਥ : ਜਾਲਮ ਦਿਲ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਇਗਾਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸਾਡਾ ਮਜ਼ਲੂਮ ਦਿਲ (ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ) ਖੁਦਾ ਵਲ (ਵੇਖਦਾ) ਹੈ।

ਓ ਦਰੀਂ ਫਿਕਰ, ਤਾ ਬ-ਮਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ।
ਮਾ ਦਰੀਂ ਫਿਕਰ, ਤਾ ਖੁਦਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ॥੨॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਉਹ ਜਰਵਾਣਾ ਹਰ ਦਮ ਲੋਚੇ, ਲਾਵਾਂ ਚੋਟ ਕਰਾਰੀ।
ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਮੌਲਾ ਵੱਲੇ, ਕਰਦਾ ਕੀ ਉਹ ਕਾਰੀ ? ੨।

ਅਰਥ : ਉਹ (ਜਰਵਾਣਾ) ਇਸ ਫਿਕਰ ਵਿਚ (ਹੈ) ਤਾਂ ਜੁ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀ ਕਰੇ (ਕਿਵੇਂ ਧੱਕਾ ਕਰੇ), ਪਰੰਤੂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਫਿਕਰ ਵਿਚ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੁ ਖੁਦਾ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮ-ਬਰ ਐ ਬਾਦ, ਪ੍ਰਾਕਮ, ਅਜ਼ ਦਰਿ ਦੋਸੁ ।
ਦੁਸ਼ਮਨਮ ਸਰ ਜ਼ਨੱਦ, ਕਿ ਹਰ ਜਾਈਸੁ ॥੩॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਗੁਰੂ-ਦਰੋਂ ਨ ਚੁੱਕ ਲਿਜਾਵੀਂ, ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਾਕ, ਹਵਾਏ !
ਵੈਗੀ ਮਾਰਨ ਤਾਅਨੇ ਮੈਨੂੰ, 'ਬਾਂ ਬਾਂ ਨੇਹੁੰ ਲਗਾਏ' ।੩।

ਬਲਦਾਰਥ : ਮ+ਬਰ—ਨਾ ਲਿਜਾ । ਬਾਦ—ਹਵਾ । ਪ੍ਰਾਕ+ਮ—ਮੇਰੀ ਮਿੱਟੀ ।

ਦੁਸ਼ਮਨ+ਮ—ਮੇਰੇ ਵੈਗੀ, ਵਿਰੋਧੀ। ਹਰ ਜਾਈ—ਹਰ ਥਾਵਾਂ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਪਿਆਰ ਪਾਉਣ
ਵਾਲਾ। ਸਰ ਜਨਦ—ਸਿਰ ਫੇਰੇਗਾ, ਪਰਗਟ ਕਰੇਗਾ।

ਅਰਥ : ਐਹ ਵਾਂ, ਮੇਰੀ ਮਿੱਟੀ (ਰਾਖ) ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ (ਉਡਾ ਕੇ) ਨਾ ਲਿਜਾ, (ਕਿਉਂ ਜੁ) ਮੇਰਾ ਦੁਸ਼ਮਨ (ਬੌਲੀ ਮਾਰ ਕੇ) ਪਰਗਟ ਕਰੇਗਾ ਕਿ (ਉਹ) ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੁਰੀ ਫਿਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ (ਭਾਵ—ਮੈਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ)।

ਨੇਸੁ ਗੈਰ ਅਜ਼ਾਂ ਸੱਨਮ, ਦਰ ਪਰਦਾ-ਇ ਦੈਰੋ ਹਰਮ।

ਕੈ ਬਵੱਦ ਆਤਸ਼ ਦੇ ਰੰਗ, ਅਜ਼ ਇਖਤਲਾਫ਼ ਸੰਗਹਾ ॥੪॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਕਾਅਬੇ ਤੇ ਬੁਤਖਾਨੇ ਅੰਦਰ, ਮਾਹੀ ਵਸਦਾ ਓਹੀ।
ਚਿਣਗਾਂ ਨਿਕਲਣ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ, ਪੱਥਰ ਤੋੜੇ ਕੋਈ ॥੪॥

ਬਲਦਾਰਥ : ਸੱਨਮ—ਮਾਹੀ, ਪ੍ਰੀਤਮ। ਦੈਰ ਓ ਹਰਮ—ਮੰਦਰ ਤੇ ਮਸੀਤ।
ਆਤਸ਼—ਅੱਗ। ਸੰਗ—ਪੱਥਰ।

ਅਰਥ : ਮੰਦਰ ਤੇ ਮਸੀਤ ਦੇ ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਮਾਹੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ।
ਕਦੀ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ (ਆਪਸ ਵਿਚ ਦੀ) ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅਗਨੀ ਦੇ ਰੰਗਾਂ
ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ? (ਪੱਥਰ ਤੋੜਿਆਂ ਅੱਗ ਦੇ ਚੰਗਿਆਂਵੇਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ
ਇਕ-ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਦਕਾਂ ਲਈ ਹਰ ਥਾਂ ਰੱਖ ਦਾ ਹੀ ਜਲਵਾਂ ਹੈ)।

ਆਸਮਾਂ ਸਿਜਦਾ ਕੁਨੱਦ, ਪੇਸ਼ ਜ਼ਮੀਂ, ਕਿ ਬਰ ਓ।

ਯਕ ਦੋ ਨਫਸ, ਅਜ਼ ਪੈ ਜ਼ਿਕਰਿ ਮੁਦਾ, ਬਿ-ਨਸ਼ੀਨਦ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਪਰਤੀ ਤਾਈਂ ਅੰਬਰ ਨੀਲਾ, ਝੁੱਕ ਝੁੱਕ ਸੀਸ ਨਿਵਾਵੇ।
ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਥੇ ਇੱਕ ਅੱਧ ਬੰਦਾ, ਹਰ ਦਮ, ਹਰੀ ਧਿਆਵੇ।

ਬਲਦਾਰਥ : ਸਿਜਦਾ—ਨਮਸਕਾਰ। ਪੇਸ਼—ਸਾਹਮਣੇ। ਬਰ ਓ—ਉਸ ਉਤੇ।
ਨਫਸ—ਦਮ। ਬਿ-ਨਸ਼ੀਨਦ—ਬੈਠਦਾ।

ਅਰਥ : ਅਕਾਸ਼ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅਗੇ ਸਿਜਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਸ ਉਤੇ ਇਕ
ਅੱਧ ਬੰਦਾ, ਇਕ ਦੋ ਦਮ ਲਈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਬ-ਜ਼ੇਰਿ ਸਾਇਆ-ਇ ਚੂਥਾ, ਮੁਰਾਦਹਾ ਯਾਬੀ।

ਬ-ਜ਼ੇਰਿ ਸਾਇਆ-ਇ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ, ਮੁਦਾ ਯਾਬੀ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਗਡ ਅਨੁਚਾਦ

ਕਲਪ ਬਿਛ ਦੀ ਛਾਇਆ ਜੇ ਕਰ, ਮਨ ਦੀ ਆਸ ਪੁਜਾਵੇ।

ਛਾਇਆ ਰੱਬੀ ਬੰਦਿਆ ਸੰਦੀ, ਰੱਬ ਦਾ ਮੇਲ ਕਰਾਵੇ।

ਸੁਖਦਾਰਥ : ਤੂਬਾ—ਇਸਲਾਮੀ ਮਨੌਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨ-ਬਾਛਤ ਪਦਾਰਥ ਦੇਣ ਕਾਲਾ
ਇਕ ਸਵਰਗੀ ਬਿਛ।

ਅਰਥ : ਤੂਬਾ ਬਿਛ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਹੇਠ ਤੈਨੂੰ ਮੁੰਹੋ-ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਦਾ (ਕੇਵਲ ਸਰੀਰਕ
ਸੁਖਾਂ ਲਈ ਵਸਤਾਂ) ਮਿਲਣਗੀਆਂ, ਪਰੰਤੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਰਦਾ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ) ਦੀ ਛਾਂ
ਹੇਠ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ) ਤੂੰ ਸਰਬ-ਸੁਖਦਾਤੇ ਹਨ੍ਹੀਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਂਗਾ।

(ਨੋਟ—‘ਤੂਬਾ’ ਲਈ ਵੇਖੋ ਗ੍ਰਾਜ਼ਲ ਨੰ: ੨੯ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਅਰ ਨੰ: ੪, ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵਾਰਥ)

ਅੜ ਸਲਤਨਤਿ ਦਹਮ (ਰੰਜ-ਨਾਮਾ)

(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀਉ ਸੱਤਿ)

ਨਾਸਰੇ ਮਨਸੂਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਏਜ਼ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੫॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਦਦ ਪਾਪਤ ਹੈ

ਹੱਕ ਰਾ ਰੰਜੂਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਜੁਮਲਾ ਛੈਜ਼ੇ ਨੂਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੬॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨਚੀ ਹਨ ਅਤੇ ਨੂਰਾਨੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦੇ ਮਾਲਕ

ਹੱਕ ਹੱਕ ਆਗਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਬਾਹਿ ਬਾਹਿਨਬਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੭॥

ਕਲਰੀਪਰ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਜਾਣੂ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਸ਼ਾਹ ਹਨ

ਬਰ ਦੋ ਆਲਮ ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਖਸਮ ਰਾ ਜਾਂ ਕਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੮॥

ਦੇਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ ਅਤੇ ਵੈਗੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਣ ਦੀ ਸੰਸਾ ਪਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜੋਧੇ ਹਨ

ਛਾਇਜ਼ੂਲ ਅਨਵਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਕਾਸ਼ਫ਼ੂਲ ਅਸਰਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੯॥

ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦਾ ਨੂਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ (ਕਰਤਾਰ ਦੇ) ਭੇਤ ਦਸਣ ਵਾਲੇ ਹਨ

ਆਲਿਮ ਅਲ ਅਸਰਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਅਬਚਿ ਰਹਿਮਤ ਬਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਭ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਪਰਦੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਬੱਦਲ ਹਨ ।

ਮੁਕਥਲੋ ਮਕਬੂਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਵਾਸਲੇ ਮੌਸੂਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੧॥

ਪਵਾਨ ਹੋਇਆਂ ਚੋਂ ਪਵਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਜਾਂ ਛੱਡੋਲਿ ਦਹਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਛੇਲਿ ਹੱਕ ਰਾ ਬਹਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਨਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰੱਬੀ ਸਖਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ ।

ਹੱਕ ਰਾ ਮਹਥੁਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਤਾਲੋਂ ਮਤਲੂਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੩॥

ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ । ਉਹ ਹਰੀ ਦੇ ਖੋਜੀ (ਆਸ਼ਕ) ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਮਸੂਕ ਵੀ ।

ਤੇਗ ਰਾ ਛੱਤਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਜਾਨੇ ਦਿਲ ਰਾ ਰਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੪॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਪਨੀ ਹਨ ਅਤੇ ਘਟ ਘਟ ਦੀ ਜਾਨਣਹਾਰ ਹਨ ।

ਸਾਹਿਬੇ ਇਕਲੀਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਜਿੱਲੇ ਹੱਕ ਤਜਲੀਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੫॥

ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਤਾਜ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਛਾਂ ਹੈ ।

ਮਾਜ਼ਨੇ ਹਰ ਗੰਜ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਮਰਹਮੇ ਹਰ ਰੰਜ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੬॥

ਉਹ ਸਾਰੇ ਰੱਬੀ ਖਜਾਨਿਆਂ ਦੇ ਖਜਾਨਚੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਰੂ ਹਨ ।

ਦਾਵਰਿ ਆਛਾਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ ਤਾਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੭॥

ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਇਕ ਉਹੋ ਲਾਸਾਨੀ ਹੈ ।

ਹੱਕ ਮੁਦ ਵੱਸਾਫਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਬਰਤਰੀਂ ਔਸਾਫਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੮॥

ਮੁਦਾ ਆਪ ਉਸਤਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ, ਉਹ ਵੱਡਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ।

ਮਾਸਰਾਂ ਦਰ ਪਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਕੁਦਸੀਆਂ ਬਾਰਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੯॥

ਮਾਸ ਕਬੂਲੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਛਿਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ।

ਮੁਕਲਾਂ ਮੱਦਾਹਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਜਾਨੋ ਦਿਲ ਰਾ ਰਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੦॥

ਪਰਵਾਨ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਘਟ ਘਟ ਦੇ ਜਾਣਹਾਰ ਹਨ।

ਲਾ-ਮਕਾਂ ਪਾਬੋਸਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਬਰ ਦੇ ਆਲਮ ਕੋਸਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੧॥

ਬੈਕੁਠ ਵੀ ਚਰਨ ਚੁਮਦਾ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵੱਜਦਾ ਹੈ।

ਸੁਲਸ ਹਮ ਮਾਹਕੂਮਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਰੁਬਾਅ ਹਮ ਮਖਤੂਮਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੨॥

'ਸੁਲਸ' ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪੀਨ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਮੁਹਰ ਹੈ।

ਸੁਦਸ ਹਲਕਾ ਬਗੋਬਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਦੁਬਮਨ ਅਫ਼ਗਾਨ ਜੋਬਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੩॥

'ਸੁਦਸ' (ਛੋਵਾਂ ਹਿੱਸਾ) ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੈ, ਉਹ ਵੈਰੀ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਮੱਠਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਖਾਲਸੇ ਬੇਕੀਨਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਹੱਕ ਹੱਕ ਆਈਨਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੪॥

ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਉਹ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼੍ਰੀਸ਼ਾਹ ਹਨ।

ਹੱਕ ਹੱਕ ਅੰਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਰਵੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੫॥

ਉਹ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਡਕੀਰ ਵੀ।

ਮੁਕਰਮੁਲ-ਛੱਜਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਮੁਨਿਆਮ-ਅਲ-ਮੁਤਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੬॥

ਬਖਸ਼ਸ਼ ਅਤੇ ਬਜੁਰਗੀ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਉਹ ਵੱਡੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਕਾਰਮੁਲ-ਕੱਰਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਰਾਹਮ-ਅਲ-ਰਹਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੭॥

ਕਲਗੀਪਰ ਪਿਤਾ ਦਾਤਿਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨਾਂ ਦਾ ਮਿਹਰਬਾਨ।

ਨਾਈਮੁਲ-ਮੁਨੀਆਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਛਾਹਿਮੁਲ-ਛੱਹਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੮॥

ਬਖਸ਼ਸ਼ ਕਰਨ ਬਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਦਾਨਾ ਹੈ।

ਦਾਇਸੇ ਪਾਇੰਦਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਛੱਕੜੇ ਛਰਖੰਦਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੯॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਤੇ ਅਟੱਲ ਹਨ, ਉਹ ਸੁਹਣਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਖਾਰਕ ।

ਫੈਜ਼ ਸੁਥਹਾਂ ਜਾਤਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਨੁਰਿ ਹੱਕ ਲਮਾਰਤਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹਸਤੀ ਰੱਬੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰਾ ਹਨ ।

ਸਾਮਾਨੇ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਹੱਕ ਬੌਂ ਜਿ ਇਨਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੧॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ।

ਵਾਸਫਾਨਿ ਜਾਤਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਵਾਸਲ ਅੜ ਬਰਕਾਤਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੨॥

ਕਲਗੀਪਰ ਜੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਗਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਰਾਕਮਾਨਿ ਵਸਫ਼ਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਨਾਮਵਰ ਅੜ ਲੁਤਫ਼ਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੩॥

ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਣ ਵਾਲੇ, ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਵਰੋਸਾਏ ਗਏ ।

ਨਾਭਰਾਨਿ ਕੂਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਮਸਤਿ ਹੱਕ ਦਰ ਕੂਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੪॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਗਏ ।

ਖਾਕ ਬੋਸਿ ਪਾਏ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਮੁਕਬਲ ਅੜ ਆਲਾਏ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੫॥

ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨ ਪੁੜੀ ਚੁੰਮਣ ਵਾਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਨਾਲ ਵਰੋਸਾਏ ਗਏ ।

ਕਾਦਿਰੇ ਹਰ ਕਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਥੇਕਸਾਂ ਰਾ ਯਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੬॥

ਹਰ ਕਾਰਜ ਦੇ ਕਰਤਾ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਅਤੇ ਉਹ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦੇ ਸਹਾਈ ਹਨ ।

ਸਾਜਦੇ ਮਸ਼ਹੂਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਜੁਮਲਾ ਫੈਜੇ ਜੁਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੭॥

ਆਪ ਸਿਜਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਿਜਦਾ ਕਰਾਣ ਵਾਲੇ, ਸਭ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਪੁੰਜ ਹਨ।

ਸਰਵਰਾਂ ਰਾ ਤਾਜ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਬਰਤਰੀਂ ਮਿਆਰਾਜ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੮॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਤਾਜ ਹਨ, ਉਹ ਉਚਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਹਨ।

ਅਸ਼ਰ ਕੁਦਸੀ ਰਾਮਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਵਾਸਾਡਿ ਅਕਰਾਮਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੯॥

ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਊੰਮ ਕੁਦਸ ਬੱਕਾਰਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਗਾਸ਼ੀਆ ਬਰਦਾਰਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੦॥

ਸੇਸ਼ਟ ਦੇਵੀਆਂ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਝਾੜੂ-ਬਰਦਾਰ ਹਨ।

ਕਦਰੋ ਕੁਦਰਤ ਪੇਸ਼ਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਇਨਕੀਆਦ ਅੰਦੇਸ਼ਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੧॥

ਕੁਦਰਤ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਪਰ ਆਪ) ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਾਸ ਹਨ।

ਤਿਸਾਅ ਉਲਵੀ ਖਾਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਚਾਕਰਿ ਚਾਲਾਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੨॥

ਨੌ ਖੰਡ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਨ।

ਤਖਤਿ ਬਾਲਾ ਜੇਰਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਲਾ ਮਕਾਨੇ ਸੈਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੩॥

ਉੱਚਾ ਤਖਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੇਠ ਹੈ ਅਤੇ ਹਗੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਬਰਤਰ ਅੜ ਹਰ ਕਦਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਜਾਵਿਦਾਨੀ ਸਦਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰ ਗੁਣ ਵਿਚ ਸੇਸ਼ਟ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਅਟੱਲ ਪਰਧਾਨ ਹਨ।

ਆਲਮੇ ਰੱਬਨ ਜਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਜਾਨੇ ਦਿਲ ਗੁਲਬਨ ਜਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੫॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਰੱਸਨ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਹ ਤੇ ਆਤਮਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਡੇੜ ਅਛਦੂ ਜਾਹਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਜੇਥ ਤਖਤੇ ਗਾਹਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੬॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਿਨ ਦੁਗਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ (ਸਭ ਰਾਜਾਂ) ਦੇ ਤਖਤਾਂ ਦੀ ਸੁਹੱਪਣ ਹਨ।

ਮੁਰਬਦੁਲ ਦਾਰੈਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਬ-ਨੁਝਾਂ ਹਰ ਐਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੭॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਵਾਲੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰੇਕ ਅੱਖ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹਨ।

ਜੁਮਲਾ ਦਰ ਫੁਰਮਾਨਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਬਰਤਰ ਆਮਦ ਬਾਨਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੮॥

ਸਭ ਸਿਸ਼ਟੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ।

ਹਰ ਦੇ ਆਲਮ ਪੈਲਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਜੁਮਲਾ ਅੰਦਰ ਜੈਲਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੯॥

ਦੋਵੇਂ ਜਹਾਨ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਸੈਨਾ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਹਨ।

ਵਾਹਿਭੁਲ ਵਹਾਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਫਾਤਿਹੇ ਹਰ ਬਾਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੦॥

ਉਹ ਦਾਤਿਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਫਤਹਿ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਬਾਮਲੁਲ ਅਥਫਾਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਕਾਮਲੁਲ ਅਖਲਾਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੧॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਸੁਭ ਆਚਾਰ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਰੂਹ ਦਰ ਹਰ ਜਿਸਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਨੂਰ ਦਰ ਹਰ ਚਸ਼ਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੨॥

ਉਹ ਸਭ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣਾ ਹਨ।

ਜੁਮਲਾ ਰੋਜ਼ੀ ਪ੍ਰਾਰਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਫੈਜ਼ ਹੱਕ ਅਮਤਾਰਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੩॥

ਸਾਰੇ ਰੋਜ਼ੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੌ, ਉਹ ਰੱਬੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਮੀਹ ਵਸਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਬਿਸਤੇ ਹਫਤ ਗਦਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਖਾਕ-ਰੋਬ ਸਰਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੪॥

੨੦ ਤੇ ੭ ਸਤਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਝਾੜੂ-ਬਰਦਾਰ ਹਨ।

ਖਮਸੋਂ ਵਸਫ਼ ਪੈਰਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਹਫਤ ਹਮ ਬੈਦਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੫॥

ਪੰਜ ਤੱਤ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੱਤੇ ਪੀਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹਨ।

ਬਰ ਦੋ ਆਲਮ ਦਸਤਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਜੁਮਲਾ ਉਲਵੀ ਪਸਤਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੬॥

ਦੇਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਹੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਨ।

ਲਾਲ ਸਰੋ ਗੁਲਾਮਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਦਾਗਦਾਰਿ ਨਾਮਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੭॥

ਨੰਦ ਲਾਲ ਕੂਕਰ ਦਾਸ ਹੈ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਕਮਤਰੀਂ ਜ਼ਿ ਸਗਾਨਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਰੇੜਾ ਚੀਨਿ ਖਾਨਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੮॥

ਉਸ ਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨੀਵਾਂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਥਾਲਾਂ ਵਿਚ ਭੋਰੇ ਚੁਗਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ।

ਸਾਇਲ ਅੜ ਇਨਾਮੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਖਾਕਿ ਪਾਕ ਅਕਦਾਮੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੯॥

ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੋਂ (ਇਕ) ਇਨਾਮ ਦਾ ਮੰਗਤਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਦਾ।

ਬਾਦ ਜਾਨਸ਼ ਛਿਦਾਏ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਛਰਕਿ ਓ ਬਰ ਪਾਏ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੬੦॥

(ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸੀਸ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਹੋਵੇ।

